Viktor Holodkovski

Suomen työväen vallankumous 1918

Kustannusliike Edistys

Tässä kirjassa tarkastellaan vuoden 1917 lopulta vuoden 1918 loppuun vallinnutta luokkataistelujen kyllästämää Suomen historian vaihetta. Tekijä esittää runsaasti tosioaineistoa, josta näkyy, miten Suomen kansa sai itsenäisyyden Venäjällä voittaneen Lokakuun vallankumouksen ansiosta. Keskeinen sija tutkielmassa on vallankumoukseen päättyneellä vallankumouksellisella joukkoliikkeellä. Kirjassa valaistaan vallankumoushallituksen toimenpiteitä, kansalaissodan luonnetta ja kulkua sekä maansa kansalliset edut kavaltaneen suomalaisen porvariston toimia. Erillisessä luvussa paljastetaan saksalaisten sotavoimien väliintulon sotilaalliset, poliittiset ja taloudelliset tarkoitukset. Erityistä huomiota kiinnitetään Saksan ja Ruotsin työväenpuolueiden asennoitumiseen Suomen vallankumoukseen sekä porvarillisessa historiankirjoituksessa harjoitetun kyseisen vaiheen vääristelyn paljastamiseen.

92 Päällys: M. Ševtsov

Viktor Holodkovski

Suomen työväen vallankumous 1918

MOSKOVA
KUSTANNUSLIIKE EDISTYS
1978

В. М. ХОЛОДКОВСКИЙ
ФИНЛЯНДСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ 1918 ГОДА
На финском языке

Historiallisen kirjallisuuden toimitus

Suomentanut KERTTU KYHÄLÄ-JUNTUNEN

ПОГАШЕНО
„——“ ——— 19 г.
1810859
ВСЕСОЮЗНАЯ
ГОС. БИБЛИОТЕКА
ИНОСТРАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

PAINETTU NEUVOSTOLIITOSSA
© Издательство «Прогресс», 1978
© Suomennos. Kustannusliike Edistys 1978
X 10605—939 / 014(01)—78 385—78

Johdanto

Kolmentoista vuoden aikana vuodesta 1905 alkaen Suomessa tapahtui neljä vallankumousta, mikä oli enemmän kuin missään muussa maassa. Korkeintaan kolme vuosikymmentä ennen vuoden 1918 vallankumousta Suomen työväestön luokkatietoisuus oli ollut niin alhaisella tasolla (ellei sanota sen puuttuneen kokonaan), että hallitsevat luokat olivat saattaneet vain ihailla suomalaisen työmiehen »turmeltumattomuutta». Samaan aikaan kun länsimaissa oli jo perustettu työväenpuolueita ja Internationaali, kun sosialismin aatteet levisivät yhä laajemmalle ja proletariaatti oli noussut porvaristoa vastaan, suomalainen työläinen ei osannut vaatia edes laillisten etujensa tyydyttämistä, vaan piti asemaansa vieläpä asiaan kuuluvana ja ansaitsi siten ylhäisön hyväksymyksen. Pastori Bergrothin sanojen mukaan Suomessa rikkaiden vilja-aittojen kynnyksellä nälkään kuoleva köyhimys ei vaatinut noista runsaista aitoista mitään henkensä pelastukseksi.[1] 1890-luvun alussa Leo Mechelin piirsi tyrmistyttävän kuvan siitä, miten rappeuttavasti sosialistiset ja anarkistiset aatteet olivat vaikuttaneet työväenluokkaan eräissä muissa maissa, ja lausui varmana vakaumuksenaan, että suomalaiset työmiehet eivät ainakaan vajoaisi niin syvälle, että seuraisivat tuota turmiollista esimerkkiä. »Suomen työmiehet torjuisivat epäilemättä jyrkästi jokaisen yrityksen, jonka tarkoitus olisi houkutella heitä pois velvollisuuden ja oikeuden tieltä.»[2] Näin soinnukkain sanoin Mechelin ilmaisi porvariston lempiajatuksen proletariaatin poliittisesta passiivisuudesta.

Osoittautuivat kuitenkin turhiksi sellaiset toiveet, että Suomessa olisivat säilyneet koskemattomina riistäjien ja riistettyjen väliset idylliset suhteet samaan aikaan kun riistäjät puristivat armottomasti hikeä ja verta riistetyistä. Lyhyen aikajakson kuluessa Suomi koki ennätysmäärän vallankumouksia. Tämä ei tosin johtunut Suomen työväenluokan tai sosialidemokraattien erityisestä vallankumouksellisuudesta. Ensimmäiset kolme vallankumousta Suomi koki vain siksi,

että se kuului osana Venäjän valtakuntaan ja sijaitsi ratkaisevien tapahtumien polttopisteenä olleen Venäjän pääkaupungin tuntumassa, sekä siksi, että Suomessa oli venäläisiä joukkoja ja muutamia tuhansia venäläisiä työläisiä. Tehtäviensä radikaalisuuden ja maailmaan tekemänsä vaikutuksen kannalta Venäjän kolme vallankumousta muistuttivat kolmea peräkkäistä alhaalta ylös nousevaa askelmaa. Likipitäen samassa suhteessa tehostui myös niiden vallankumouksellistava vaikutus Suomeen. Jokainen Venäjän vallankumous nostatti viipymättä myös Suomen proletariaatin vallankumouksellisten esiintymisten aallon (toinen toistaan suuremman). Suomessa vallankumouksen aalto ei kuitenkaan kohonnut niin korkealle eikä luokkataistelussa työväenluokan taktiikka ollut niin päättävää ja kumouksellista, kuin se oli Venäjällä kiivaimmissa luokkien yhteenotoissa.

Neljäs mainituista vallankumouksista oli jo varsinaisesti Suomen vallankumous. Se puhkesi ja kehittyi Suomessa, sen pääsyinä olivat Suomelle ominaiset luokkaristiriidat, ja vähintään yhdeksän kymmenesosaa taisteluihin sekä vallankumouksen kohtaloiden ratkaisuun osallistuneista oli suomalaisia. Sittenkin tuo puhtaasti suomalainen vallankumous, joka alkoi vasta sen jälkeen, kun Suomi oli saanut itsenäisyyden ja eronnut Venäjästä, merkitsi Suomelle tavallaan sen vasta kokemien vuoden 1917 Venäjän vallankumousten jatkoa. Ellei Venäjän proletariaatilla ja työtätekevällä talonpojistolla olisi ollut riittävästi vallankumouksellista tarmoa voiton saavuttamiseen kahdessa vallankumouksessa 1917 ja neuvostovaltion pystyttämiseen, niin Suomen työväestöllä ja maalaisköyhälistöllä ei myöskään olisi ollut innoittavaa esimerkkiä eikä varmuutta siitä, että ne saisivat taisteluaseita ja muuta apua, jota ilman kumousyritys olisi ollut toivoton. Samoin kuin Venäjällä Lokakuun vallankumous olisi ollut mahdoton ilman helmikuun vallankumousta, myös Suomen vallankumous olisi ollut mahdoton ilman Lokakuun vallankumousta.

Venäjän menestyksellisestä porvarillis-demokraattisesta vallankumouksesta alkoi Suomen vallankumouksen todellinen välitön esihistoria. Porvarillis-demokraattinen vallankumous teki lopun tsaarivallasta ja päästi valloilleen ne sosiaaliset voimat, jotka alkoivat vähitellen mutta pidäkkeettömästi kehittää vallankumouksellisia mahdollisuuksiaan. Alkoivat liikehtiä kansanjoukot, jotka tajusivat olevansa historian subjekteja, oman tulevaisuutensa luojia. Väestöjoukkojen kumouksellistuminen edistyi omien lakiensa mukaan myös Suomessa. Siellä puhkesi vallankumous sen jälkeen, kun neuvostovalta oli päässyt vakiintumaan Venäjällä.

Suomen vallankumouksen historia on esitetty äärimmäisen tendenssimäisesti porvarillisessa tieteessä, joka on pyrkinyt puolustamaan kapinaan noussutta kansaa vastaan suunnattua valkoista terroria. Suomalaiset kommunistit ovat luonnollisesti vastustaneet ja arvostelleet murhaavasti silloisia tapahtumia koskevissa teoreettisissa tutkielmissaan historian vääristelemisyrityksiä. Suomen vallankumouksen osanottajat[3] sekä neuvostoliittolaiset[4] ja muut marxilaiset tutkijat[5] ovat antaneet huomattavan panoksen silloisten tapahtumien tutkimiseen. Toisen maailmansodan jälkeen virallinen toimikunta totesi, että kansalaissodan tapahtumien esitys porvarillisessa historiankirjoituksessa, mm. historian oppikirjoissa, on objektiivisuutta vailla.[6]

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen kansalaissodan tapahtumien vääristelyä vaikeuttivat myös poliittiset syyt. Vainotusta ja maanalaisesta kommunistisesta puolueesta tuli muiden poliittisten puolueiden kanssa tasa-arvoinen puolue, ja kommunistista toimintaa erittäin kiivaasti vastustaneet järjestöt tulivat rauhansopimuksen ehtojen mukaan kielletyiksi. Tämän ansiosta muuttui voimasuhde Suomen poliittisella näyttämöllä ja maassa muodostui aivan uudenlainen ilmapiiri. Suomen ja Neuvostoliiton keskinäisten suhteiden paraneminen, niiden kehittyminen luottamuksellisiksi ja ystävällismielisiksi johti siihen, että aiempiakin Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita, mm. kansalaissodan aattona ja sen aikana vallinneita suhteita, alettiin valaista kiihkottomammin ja objektiivisemmin. Kommunistinen historiankirjoitus ja lehdistö eivät luopuneet vuosien 1917–1918 tapahtumien aiemmista arvioistaan, mutta eikommunistisessa historiankirjoituksessa äänenpaino kävi hillitymmäksi, ja osa historioitsijoista pyrki ymmärtämään paremmin punaisten toiminnan tavoitteet ja motiivit ja arvioimaan entistä puolueettomammin luokkasodan luonnetta. Niin kauan kuin on olemassa vastakkaista ideologiaa, suhtaudutaan tietysti eri tavalla punaisiin ja valkoisiin sekä heidän tavoitteihinsa ja ihanteihinsa. Voidaan päästä yksimielisyyteen joistakin kiistattomista tosiasioista, mutta niiden poliittisen arvion samoin kuin vapauden, demokratian, kansan etujen yms. yleiskäsitteiden sisällön määrää luokkaideologian mukainen asenne. Nykyäänkään eivät silti ole harvinaisia poikkeamiset objektiivisuudesta, siitä mitä itse porvarilliset kirjoittajat tarkoittavat objektiivisuudella (objektiivinen on tosiasioiden mukainen, puolueeton ja harhaan johtamaton väite[7]). Kiivaita luokkien yhteenottoja käsittelevissä historiallisissa tutkimuksissa ilmenee tavallisesti jo tosiasioiden valinnassa sekä niiden valaisemisessa kirjoittajan näkökanta ja määrätty luokka-asenne.

Kommunistisen liikkeen veteraani, monien marxilaista filosofiaa sekä Suomen luokkataistelun historiaa koskevien kirjojen tekijä Tuure Lehén, joka paljasti porvarillisten kirjoittajien epäobjektiivisuuden, ei kieltänyt Suomen luokkasotaa koskevissa teoksissaan myöskään sitä, että silloisissa työväenlehdissä annetut tiedot saattoivat olla epätarkkoja ja yksipuolisia[8] samoin kuin myös eräät punaisten kannalla olleiden kirjoittajien lausumat, vaikka tämän kirjallisuuden perusväittämät ovatkin oikeita[9]. Kansalaissotaa koskevista kirjoista puhuessaan Lehén sanoi, että kuluu vielä pitkä aika, »ennen kuin on saatu aikaan historiateos, jossa asian kaikki puolet ovat tulleet tyydyttävällä tavalla käsitellyiksi. Siihen tuskin päästään

vielä tällä vuosisadalla ja siis tällä vuosituhannella, mutta kenties jo seuraavalla.»[10]

Toivoisimme jo nyt pääsevämme mahdollisimman lähelle sitä tapahtumien kaikinpuolista tarkastelutapaa, joka Lehénin käsityksen mukaan on saavutettavissa vasta seuraavalla vuosisadalla. Tarkoituksenamme on esittää historialliset ilmiöt ja niiden arviot kommunistisen puolueen näkökannalta, salaamatta myötätuntoamme vallankumoukseen nousseita riistettyjä väestöluokkia kohtaan, mutta pyrimme samalla välttämään yksipuolisuutta ja paisuttelua kummankin osapuolen motiiveja ja toimintoja luonnehtiessamme.

1. LUKU

LUOKKATAISTELUN KIIHTYMINEN SUOMESSA TSAARIVALLAN KUKISTUMISEN JÄLKEEN

Tsaarivallan kukistuminen herätti Suomen työväenluokan aktiiviseen toimintaan. Siihenastiset työväestön kumoukselliset esiintymiset olivat olleet hyvin varovaisia. Maailmansodan alussa tsaarivalta oli siinä määrin painostanut Suomea, että tämä oli ollut ikään kuin vihollisjoukkojen miehittämä. Tilanteen teki erittäin tukalaksi maan julistaminen sotatilaan, lukuisten venäläisten joukkojen sijoittaminen Suomeen sekä sanan-, paino- ja kokoontumisvapauksien rajoittaminen. Lakot olivat kielletyt, eduskuntaa ei kutsuttu koolle, senaatti koostui tsaarivallan uskollisista palvelijoista ja kenraalikuvernöörinä oli suomalaisten vihaaman Bobrikovin aseveli Seyn. Suomessa tsaarivalta kohteli armottomasti vastustajiaan. Noin puolitoistasataa suomalaista oli teljetty kotimaisiin vankiloihin, noin kahdeksankymmentä henkeä oli viety Pietariin ja toistakymmentä oli karkotettu Siperiaan (mm. tsaarin virkavaltaa pitkäaikaisella niskoittelullaan ärsyttänyt Svinhufvud). Lisäksi satoja ihmisiä oli karkotettu rajan taakse tai oli lähtenyt maanpakoon.[1] Sotaväkeen, santarmistoon ja poliisiin tukeutuneen tsaarivallan ylivoima oli niin suuri ja sen päätös olla kaihtamatta minkäänlaisia toimenpiteitä oli niin varma, että Suomen työväenluokan oli noudatettava mahdollisimman varovaista taktiikkaa, eräiden sosialidemokraattien mielestä jopa liiankin varovaista.[2] Varottiin ryhtymästä mihinkään sellaiseen, mikä olisi saattanut ärsyttää tsaarin virkavaltaa. Yrjö Sirola kuvasi seuraavasti Suomen

sosialidemokraattien silloista eristäytymistä kansainvälisistä tapahtumista: »Pieni mökki suuressa salossa. Myrsky ja pimeä. Suljetut ovat akkunaluukut – ei näy ulos, eikä ulkoa sisään. Mökissä olijat kuulevat myrskyn naurun joka kammottaa. Mutta eivät tarkoin tiedä, mitä se myrsky tekee. Odottavat vain, että menisi ohi. . . Noin voisi vertauksin kuvata Suomen sosialidemokratian kantaa suursodan aikana.»[3]

Tosin vuoden 1916 vaaleissa Suomen sosialidemokraattinen puolue sai (ensi kerran maailmassa!) ehdottoman enemmistön edustajanpaikoista (103 paikkaa 200:sta). Se oli todella suuri voitto, ja se sai sosialidemokraatit uskomaan, että normaalien poliittisten olojen vallitessa, kun eduskunta tulee toimimaan, saadaan myös rauhanomaisesti viedyksi läpi työväestölle edullisia lakeja.

Suomi saikin odottamatta, ilman minkäänlaisia ponnistuksia nuo suotuisat olot. Pietarissa työläiset ja sotilaat kukistivat tsaarivallan. Suomessa julistettu sotatila lakkautettiin, porvarillis-demokraattiset vapaudet palautettiin voimaan. Väliaikaisen hallituksen 20. maaliskuuta julkaisema manifesti kumosi kaikki Suomelle väkivalloin tyrkytetyt ja Suomen perustuslakia rikkoneet lait,[4] kaikki poliittisten vakaumustensa vuoksi vainotut kansalaiset saivat armahduksen ja eduskunta kutsuttiin koolle. Suomalaiset saivat mahdollisuuden muodostaa oman hallituksensa, senaatin. Kenraalikuvernööri Seyn ja senaatin varapuheenjohtaja Borovitinov vangittiin ja vietiin Pietariin (jossa kumpikin vapautettiin). Kenraalikuvernööriksi nimitettiin liberaalimpi ja Suomeen myötämielisemmin suhtautunut Stahovitš. Tuskin Suomi olisi voinut odottaakaan saavansa sen suotuisampia oloja Venäjän porvarillis-tasavaltalaiselta hallitukselta.

Heti tsaarivallan kukistamisen jälkeen Suomen työläiset alkoivat perustaa aluksi pääkaupungissa ja sitten myös maaseutupaikkakunnilla omia edustuselimiään, venäläisten neuvostojen tapaisia työväenjärjestöjen »eduskuntia». Nämä elimet alkoivat toimia aktiivisesti, ne hyväksyivät päätöksiä työväen yhteisistä esiintymisistä ja yrittivät saada aikaan, että virkavalta olisi tyydyttänyt erinäiset työväen vaa-

timukset. Eduskunnat (joita paikoin nimitettiin neuvostoiksi) toimivat osittain paikallisten itsehallintoelinten lisäkkeinä (mihin alemmilla säädyillä ei aiemmin ollut ollut oikeutta), ne alkoivat osallistua yleisen järjestyksen ylläpitämiseen. Aluksi työläiset esittivät merkittävää osaa kansanmiliisissä. Myöhemmin työläisten osuus miliisissä pieneni porvariston ja senaatin vastustuksen vuoksi. Oli kuvaavaa, että miliisiin pääsivät myös monet entiset poliisit, jotka eivät aiemmalla toiminnallaan olleet saattaneet itseään huonoon valoon.[5] Miliisi ei muuttunut porvaristolle kuuliaiseksi elimeksi, jäsentensä aineellisten etujen puolustamiseksi se turvautui jopa sellaiseen työväenjärjestöille ominaiseen menetelmään kuin lakkoon.

Sosialidemokraattisella puolueella, joka oli saanut edellisissä vaaleissa ehdottoman enemmistön valtakirjoja, oli kiistaton oikeus hallituksen muodostamiseen. Asiaa vaikeutti kuitenkin se, että sosialidemokraattinen puolue olisi joutunut harjoittamaan yhteistyötä porvarillisten puolueiden edustajien kanssa, mitä sosialistisissa piireissä olisi pidetty työväenluokan etujen kavaltamisena. Siksi sosialidemokraatit ilmoittivat 23. maaliskuuta, että he kieltäytyvät osallistumasta senaatin muodostamiseen ja jättävät sen porvarillisten puolueiden tehtäväksi. Porvarilliset puolueet eivät myöskään uskaltaneet ottaa vastuulleen senaatin muodostamista. Silloin kenraalikuvernöörin apulainen Korff ilmoitti, että jollei muodosteta uutta senaattia, niin vallassa pysyy entinen, tsaaria uskollisesti palvellut »venäläinen» senaatti. Se olisi ollut sietämätöntä. Sosialidemokraattien oli muutettava kantaansa senaatin muodostamiseen. Sitä eivät vastustaneet myöskään eräät siltasaarelaisjohtajat.[6] Nämä pitivät suotavana sosialidemokraattien ja maalaisliiton jäsenten, ts. työläisten ja talonpoikien puolueiden edustajien muodostamaa hallitusta. Taas syntyi erimielisyyttä. Maalaisliitto asetti hallitukseen osallistumisensa ehdoksi sen, että hallitukseen on kutsuttava osallisiksi myös porvariston edustajat. Siten sosialidemokraatit eivät onnistuneet välttämään kokoomushallitusta. Maaliskuun 26. päivänä Oskari Tokoi muodosti hallituksen. Sen kokoonpanon olivat hyväksyneet sosialidemokraattisen puo-

lueen toimikunta sekä muut puolueet[7]. Senaattiin kuului kuusi sosialidemokraattia (O. Tokoi, V. Tanner, M. Paasivuori, V. Voionmaa, J. Ailio ja V. Vuolijoki) sekä kuusi porvariston edustajaa (A. Tulenheimo, A. Serlachius, E. Setälä, R. Holsti, L. Ehrnrooth ja K. Kallio).

Kohta kävi kuitenkin yhä ilmeisemmäksi, että sosialidemokraatit eivät saisi paljoakaan aikaan parlamentaarisin menetelmin, vaikka heillä olikin varmat asemat Suomen korkeimmassa hallituselimessä (puolet paikoista senaatissa ja enemmät puolet eduskunnassa). Porvarilliset senaattorit voivat tarpeen tullen tukeutua senaatin päämiehenä olleeseen kenraalikuvernööriin, jonka ääni saattoi millä hetkellä hyvänsä tuottaa heille ylivoiman. Myöhemmin Kuusinen vertasi kokoomussenaattia sattuvasti itsepäiseen härkään, jota sosialidemokraatit vetivät sarvista eteenpäin ja porvarit hännästä taaksepäin, mutta se ei liikahtanutkaan paikaltaan. Lisäksi Venäjän väliaikainen hallitus ulotti valtansa myös Suomeen, eikä Suomi pystynyt vastustamaan sen toimia, jotka pahensivat melkoisesti maan taloudellista ja rahatilannetta. Objektiiviset olot eivät tarjonneet sosialidemokraattisille senaattoreille reaalista mahdollisuutta saada aikaan työväestön aseman parantamista. Sosialidemokraattisten senaattorien rooli rajoittui sovinnontekoon porvareiden kanssa, yrityksiin taltuttaa väestön tyytymättömyyden purkaukset ja tosiasiallisesti lujittaa hallitusmuotoa, joka ei tyydyttänyt väestöjoukkojen etuja.

Edvard Valpas oli vastustanut sosialidemokraattien osallistumista senaattiin ja heti senaatin perustamispäivänä julkaisi artikkelin, jossa hän luonnehti satiirisesti senaatin jäseniä. Sosialidemokraattiset senaattorit Valpas leimasi oikeistososialisteiksi ja jopa porvareiksikin.[8] Senaatilta riistettiin maine, ennen kuin se ehti tehdäkään mitään. Mutta toimillaankaan se ei saavuttanut arvovaltaa, vaan alkoi vähitellen herättää työväestössä paheksuntaa. Erään työläisille pitämänsä puheen Tokoi aloitti kirouksella: »Saatanan senaattorit!» Kuuntelijat olivat ihmeissään. Tokoi selitti, että ne olivat ensimmäiset hänen kuulemansa ja työväestön hänelle tarkoittamat sanat. Sitten Tokoi alkoi

todistella, että hän meni senaattiin työväen edustajana.[9] Myöhemmin Kuusinen luonnehti osuvasti kokoomussenaatin »siveettömän yhdyselämän vuoteeksi», jossa »sosialidemokratiamme tosiasiassa lankesi haureuteen sekä Suomen porvariston että alussa myös Venäjän porvariston kanssa».[10] Sosialidemokraattien osallistuminen korkeimman toimeenpanovallan elimeen saattoi vain puolueen huonoon valoon työläisten silmissä, koska työväestölle ei ollut siitä mitään etua.

Sosialidemokraattien eduskuntatoiminta osoittautui samanlaiseksi. Sosialidemokraateilla oli vain vähän yli puolet edustajanpaikoista. Mutta tärkeiden lakiehdotusten (esim. peruslakien tai verotusjärjestelmän muutoksia koskevien ehdotusten) hyväksymiseksi tarvittiin kaksi kolmasosaa äänistä. Sosialidemokraattien lakiehdotus meni läpi vain sillä ehdolla, etteivät muut puolueet esiintyneet yhteisrintamana. Sitä paitsi lakiehdotuksen hyväksyminen saatettiin siirtää seuraavaan äänestykseen, jos eduskunnan jäsenten kolmasosa vaati. Siksi sosialidemokraatit enempää kuin porvaritkaan eivät saaneet viedyksi eduskunnassa läpi lakiehdotuksiaan, jos toinen osapuoli pani vastaan. Mutta molemmilla oli mahdollisuus kumota toistensa lakiehdotukset, joten eduskuntakin muistutti tavallaan samaista uppiniskaista härkää. Eduskunta hyväksyi tosin muutamia tärkeitä lakiehdotuksia, mutta vain voimakkaan ulkoisen painostuksen ja väestöjoukkojen ulkoparlamentaarisen toiminnan vaikutuksesta.

Senaatti ja eduskunta olivat sosialidemokraattien julkisen toiminnan tyypillinen alue. Julkinen toiminta on mahdollista muulloinkin kuin vallankumouksen kaudella, joten se ei ollut leimallinen ajanpiirre. Leimallista oli nimenomaan työväestön entistä laajempi ulkoparlamentaarinen toiminta. Joukkoliikkeen mittavuus selittyi siitä, että työväestön tyytymättömyys kasvoi, virkavallan taholta uhanneiden rankaisutoimien vaara oli kadonnut ja venäläisten sotilaiden ja matruusien vallankumouksellinen toiminta oli innoittavana esimerkkinä. Ulkoparlamentaariset luokkataistelumenetelmät vastasivat kansan aktiivisen toiminnan tarvetta. Toisin kuin parlamenttitoiminta, joka

antoi varmuuden vain siitä, että jokaisen tärkeän kysymyksen ratkaisu vaatisi pitkän aikaa, kunnes kömpelö ja hidas lainsäädäntökoneisto tekisi tehtävänsä, mutta ei lainkaan taannut sitä, että asia tulisi ratkaistuksi työtätekevien etujen mukaisesti, joten koko viivyttely saattoi jäädä tulokset-tomaksi (laki saattoi jäädä hyväksymättä tai jopa hyväksyttynäkin jäädä tulematta voimaan), työväestön suoranaiset toiminnot olivat verrattomasti paremmat siinä suhteessa, että asia tuli ratkaistuksi viipymättä ja sen myönteinen ratkaisu tuotti heti tuntuvia konkreettisia parannuksia.

Mikä kannusti pahimmin riistettyjä työväenkerroksia turvautumaan laillisuuden rajat ylittäviin toimintamenetelmiin? Eivät suinkaan oikuttelut tai uppiniskaisuus tai liika vaateliaisuus, vaan ankara puute, oikeudettomuus ja alkeellisimpien elinetujen puolustamisen tarve. Palkkatyöläisillä oli tavattoman pieni palkka ja pitkä työpäivä. Työnantajat käyttivät häikäilemättömästi hyväkseen sotatilan voimaan saattamista palkkojen alentamiseksi, työpäivän pidentämiseksi ja työn voimaperäistämiseksi. Metallityöläisillä esim. oli kymmentuntinen työpäivä.[11] Samaan aikaan voimistui inflaatio, jonka olivat aiheuttaneet Suomesta riippumattomat seikat: ulkomaankaupan lamaantuminen,[12] elintarvikkeiden tuonnin supistuminen ja kasvava elintarvikepula[13] sekä arvonsa menettäneiden venäläisten ruplien virtaaminen Suomeen. Suomen pankki joutui arvioimaan ruplan arvon korkeammaksi kuin muiden maiden pankit,[14] joten vuonna 1917 paperirahan määrä Suomessa oli 7 kertaa suurempi kuin maailmansodan aattona ja markan arvo oli laskenut enemmällä kuin puolella.[15] Työläisten reaalipalkka oli vuonna 1917 vain 68 % ja kaikkien teollisuustyöläisten reaalitulot kokonaisuudessaan vain 55 % vuoden 1909 tasosta (vaikka teollisuustyöläisten määrä oli huomattavasti lisääntynyt).[16] Työväenluokka ei tietenkään tyytynyt rauhallisesti asemansa jyrkkään huononemiseen, ja ainoastaan terroristinen sotakomento sai keinotekoisesti pidätetyksi helmikuun vallankumoukseen saakka sen voimistuvan tyytymättömyyden purkausta.

Luokkaristiriidat kärjistyivät myös maaseudulla. Huomattavalla osalla maataloudessa työskennelleestä väestöstä ei ollut omaa maata. Kyseessä olivat vuokralaiset ja maatyöläiset. Vuokralaisia oli 41,4 % kaikista talouksista, joissa oli viljelysmaata yli puoli hehtaaria[17]. Vuokraviljelijöiden keskuudessa oli myös suurten maapalstojen viljelijöitä, ja jopa keskisuurtenkin vuokratilojen viljelijöiden keskuudessa oli melko varakkaita,[18] mutta vain suhteellisen vähän. Vuokraviljelijöiden enemmistöllä oli käytössään pieni maapalsta. Esimerkiksi vuoden 1910 tietojen mukaan (jotka erosivat hyvin vähän vuoden 1917 tiedoista) 96 167 vuokratilasta, joiden viljelysala oli suurempi kuin puoli hehtaaria, vain 1,4 % oli viljelypinta-alaltaan suurempia kuin 25 hehtaaria. Samaan aikaan runsaat 60 000 vuokralaista viljeli palstoja, joiden pinta-ala oli pienempi kuin puoli hehtaaria.[19] Pienvuokralaiset eli torpparit maksoivat vuokran maanomistajille rahalla tai luontoissuorituksina (maksumuotojen suhde saattoi olla erilainen). Koska torppari hoiti myös oman taloutensa, hänen työpäivänsä oli kesäisin keskimäärin 15 ja toisinaan jopa 17 tunnin pituinen. Vuonna 1912 Suomessa oli enemmän kuin 55 000 torppariperhettä, mutta vain 7 % niistä sai toimeentulon omasta taloudestaan, muut joutuivat etsimään lisäansioita.[20]

Torpparinkin asema, jossa ei ollut kadehtimista, oli hyvin epävarma: torpparilla ei ollut varmuutta tulevaisuudesta, sillä vuokra-ajan päätyttyä hän saattoi joutua häädetyksi ja jäädä perheineen taivasalle ilman toimeentulomahdollisuuksia. Torppareiden armottomia häätöjä tapahtui jo 1909. Torpparikysymys oli jo pitkän aikaa ollut polttavana esillä sekä lehdistössä että eduskunnassa. Kaikki olivat jo pitkän aikaa pitäneet selvänä asiana, että torparijärjestelmä oli elänyt aikansa ja torppareille oli annettava itsenäisen isännän oikeudet. Kun vuonna 1908 läheni aika, jolloin vuokrasopimukset kuluivat umpeen, ei nostettu esiin kysymystä uusien sopimusten solmimisesta, vaan eduskunta hyväksyi lain, jonka mukaan entisiä sopimuksia jatkettiin eripituisiksi aikamääriksi siinä toivossa, että torpparikysymys saataisiin tuona aikana ratkaistuksi lopullisesti eikä uusia sopimuksia tarvitsisi solmia. Tsaari vahvisti tämän vuokralain 12. maaliskuuta 1909. Torpparikysymystä ei kuitenkaan saatu ratkaistuksi viidessäkään vuo-

dessa maailmansodan alkuun mennessä. Vuonna 1916 oli kulumassa umpeen noin 62 000 vuokrasopimuksen aika, vaikka sitä oli jatkettu 1909.[21] Valtavaa torpparijoukkoa uhkasi häätö. Välttääkseen Suomen sisäiset järkytykset, joita Saksa olisi voinut käyttää hyväkseen, tsaari julkaisi 14. lokakuuta 1915 manifestin, jonka mukaan vuonna 1916 umpeen kuluvat vuokrasopimukset jatkettiin aina uuden vuokralain hyväksymiseen saakka.[22] Tuhannet torpparit välttivät ikään kuin tsaarin armosta suoranaisen häätöuhkan joksikin aikaa, mutta eivät välttäneet sitä lopullisesti. Vanhasuomalainen Haataja korosti muutamaa viikkoa ennen tsaarivallan kukistumista pitämässään puheessa, että torpparit ovat kuohuksissaan maanomistajia vastaan, että tuo epätoivon partaalla oleva joukko on vaarallinen ja jos siinä kytevä tuli leimahtaa ilmiliekkiin, niin seuraamukset saattavat olla kauhistuttavia.[23]

Heti tsaarivallan kukistumisen jälkeen Valtakunnanduuman edustajan Roditševin kanssa käymissään neuvotteluissa sosialidemokraatit ehdottivat sisällyttämään väliaikaisen hallituksen valmistelemaan manifestiin lupauksen, että torppareita ei uhkaa häätö ja että heille myönnetään oikeus viljelemiensä maapalstojen hallintaan. Siten torpparit olisi saatu rauhoittumaan. Mutta väliaikainen hallitus otti huomioon porvarillisten puolueiden kielteisen suhtautumisen ehdotukseen ja niin ikään hylkäsi sen.[24] Nuorsuomalaiset hyväksyivät puolueensa edustajakokouksessa 15.–16. huhtikuuta 1917 H. Ritavuoren tekemän ehdotuksen, jonka mukaan valtion oli lunastettava kaikki vuokrapalstat pinta-alaltaan 2:sta 15:een hehtaariin ja luovutettava ne vuokralaisille, joiden oli vähittäismaksulla lunastettava ne valtiolta.[25] Samanlaisen ehdotuksen esittivät erään paikkakunnan torpparitkin Uudenmaan läänistä.[26] Yleensä torpparit toivoivat saavansa viljelemänsä maapalstat omakseen lunastuksetta. Tähän ei kuitenkaan olisi suostunut yksikään porvaripuolue. Muita asioita hoitanut Tokoin johtama senaatti jätti laatimatta lakiehdotuksen tästä päivänpolttavasta kysymyksestä. Toukokuussa 1917 eduskunta hyväksyi vain 1914 hyväksymättä jääneen lain vuokra-ajan pidentämisestä. Laki koskі vain sopimuksia,

jotka olivat voimassa 13:nteen maaliskuuta 1916. Väliaikainen hallitus vahvisti tämän lain 23. syyskuuta.[27] Hyväksyttiin myös laki jälkikorvauksen maksusta niille vuokralaisille, jotka oli häädetty ennen vuonna 1909 hyväksytyn lain voimaantuloa. Tämä laki jäi kuitenkin käytännöllisesti toteuttamatta, sillä korvaus oli määrä suorittaa 1918 ja siihen tarkoitukseen oli myönnettävä vuoden 1918 budjetista 100 000 markkaa.[28] Tämä kysymys häipyi kuitenkin vuoden 1918 tapahtumien pyörteeseen ja jäi ratkaisematta. Torpparit eivät voineet tyytyä sellaiseen asiaintilaan.

Pahimmin riistettyihin väestökerroksiin kuuluivat paitsi torpparit ja pienvuokralaiset, ns. mäkitupalaiset (joita vuonna 1912 oli noin 95 000 perhettä)[29], myös maatyöläiset, maaseudun proletaarit. Vuoden 1910 tietojen mukaan maatyöläisiä oli lähes 80 000.[30] Heillä oli vielä vähemmän oikeuksia kuin torppareilla, he olivat ikään kuin orjan asemassa, täysin riippuvaisina isännistään.[31] Vaikka maatyöläisten luokkatietoisuus oli vielä alhaisemmalla tasolla kuin torppareiden, heidän sorronalainen asemansa pakotti heitäkin puolustamaan oikeuksiaan vallankumouksen kaudella, jolloin riistettyjen toisten ryhmien menestyksellinen taistelu innoittaa taisteluun toisia. Jo tsaarivallan aikana kaukonäköisimmät toimihenkilöt varoittivat Suomen omistavia luokkia, että suuret sosiaaliset järkytykset ovat väistämättömiä, ellei panna toimeen perinpohjaisia uudistuksia. Tohtori Gebhard sanoi jo 1901, että maan myöntäminen sitä omistamattomalle maalaisväestölle »on ehdottomasti tärkein sisäpoliittinen kysymys ja samalla niin tärkeä ja polttavaksi käynyt, että sen onnistuneesta ratkaisusta hyvin suuressa määrin tulee riippumaan kansamme yhteiskunnallinen rauha ja taloudellinen kehitysmahdollisuus»[32].

Paitsi sitä, että kukin mainituista työväestön ryhmistä koki oikeudettomuutta ja sortoa juuri siinä muodossa, mikä johtui sen asemasta, Suomen poliittisessa elämässä vaikuttivat myös kaikkia köyhimpiä väestökerroksia vastaan suunnatut lakisäädökset. Kyseisiltä väestökerroksilta oli riistetty oikeus osallistua paikalliseen itsehallintoon. Yleinen ja tasa-arvoinen äänioikeus koski vain eduskuntavaa-

leja, mutta ei paikallisten itsehallintoelinten vaaleja. Kunnallisvaaleissa noudatettiin edelleenkin ikivanhaa järjestystä, jonka mukaan köyhillä ei ollut äänioikeutta, mutta rikkailla oli heidän omaisuutensa ja verojen mukaisesti useita ääniä. Erään kuvaannollisen sanonnan mukaan kunnallisvaaleissa äänestivät »lehmät, sonnit ja muu omaisuus»[33], sillä ainoastaan määrätty varallisuus antoi oikeuden osallistua yhteisön asioiden hoitoon. Sosialidemokraattisen puolueen edustajat O. W. Kuusinen ja Matti Turkia varoittivat eduskunnan istunnossa 1908 porvaristoa, että jollei hyväksytä kunnallislakia (joka hävittäisi rikkaiden jakamattoman herruuden paikallisista itsehallintoelimistä), niin väestöjoukot saattavat turvautua epäparlamentaarisiin menetelmiin.[34] Eduskunta hyväksyi silloin demokraattisemman kunnallislain, mutta tsaari ei vahvistanut sitä, joten se ei tullut voimaan, vaan kaikki jäi ennalleen vuoteen 1917 asti. Toukokuussa 1917 Eetu Salin kirjoitti: »Kunnalliset äänioikeusolot eivät enää missään sivistysmaassa ole niin nurinkuriset kuin meillä Suomessa. Minkään maan porvaristo ei käytä häikäilemättömämmin kunnallista valtaansa... Nykyään Suomessa voimassa olevat kunnallislait ovat maallemme häpeäksi. Niiden keinotekoinen... ylläpitäminen... on porvaristomme häpeällisin rikos Suomen köyhälistöä kohtaan.»[35]

Tuure Lehén totesi aivan oikein, että vallankumouksen syttymiseen johtanut tulenarka aines oli kasautunut vuosikymmenien varrella suomalaisen yhteiskunnan uumenissa.[36] Jo edellä mainittuja syitä oli riittämiin väestön liikehtimiseksi. Tsaarivallan kukistumisen jälkeen alkoivat vaikuttaa yhä tuntuvammin myös muut työväestön kannalta epäsuotuisat tekijät. Niistä mainittakoon ennen muuta elintarvikevaikeudet, jotka eivät tosin olleet mitään uusia, mutta helmikuun vallankumouksen jälkeen alkoivat jyrkästi lisääntyä. Vallankumouksen vuoksi viljantuonti Venäjältä supistui. Vuonna 1917 Suomeen tuotiin viljaa Venäjältä vain 7,5% siitä viljamäärästä, mikä oli tuotu vuonna 1916.[37] Kesäkuussa 1917 senaatti ja väliaikainen hallitus pääsivät sopimukseen neljän miljoonan jauhopuudan toimittamisesta Suomeen 60 miljoonan markan arvosta. Suomi suoritti sovitun ennakkomaksun, mutta väliaikainen hallitus ei täyttänyt sitoumustaan, Suomeen toimitettiin vain 715 000 puutaa jauhoja.[38] Senaatti yritti ostaa viljaa Yhdysvalloista ja siinä tarkoituksessa sijoitti New York City Bankiin yli 6 ja puoli miljoonaa dollaria,[39] mutta Yhdysvalloistakaan ei onnistuttu saamaan viljaa. Viljantuontihankkeet siis epäonnistuivat. Voitiin panna toiveet vain omiin varoihin. Suomi pystyi turvaamaan itse vain puolet viljantarpeestaan (maailmansodan alussa vain 40 %).[40] Suomen viljasato oli 1917 noin 12 % pienempi kuin vuonna 1916.[41] Tavallista pienempi oli myös perunasato. Suomen oma sato tyydytti 1917 vain 46 % rukiin ja 4 % vehnän tarpeesta.[42] Kun vuonna 1916 kutakin asukasta kohti kulutettiin keskimäärin (ottaen huomioon Suomen oman viljasadon sekä muualta tuodun viljan) ruista 157,6 kiloa ja vehnää 74 kiloa, niin vuonna 1917 kulutettiin vastaavasti 61 kiloa ruista ja 8,6 kiloa vehnää.[43] Väheni myös muiden elintarvikkeiden määrä asukasta kohti. Silloisessa tilanteessa ei itse asiassa ollut minkäänlaista pelastusta nälänhädältä, koska ei ollut reaalista mahdollisuutta hankkia tarvittavaa viljamäärää ulkomailta tai Venäjältä. Nälkäkuoleman vaara oli nähtävästi vielä vältettävissä. Mutta siinä tarkoituksessa oli otettava tarkan luetteloinnin ja ankaran säännöstelyn alaiseksi kaikki maassa olevat elintarvikkeet, samaan tapaan kuin Saksassa »nerokkaasti järjestetyn nälänhädän» aikana (Leninin sanontaa käyttääksemme). Sosialidemokraattisen puolueen pää-äänenkannattaja »Työmies» kirjoitti elokuussa 1917: »Jos nekin niukat elintarpeet, mitä maassa löytyy, jaettaisiin niin, että ei ketään asetettaisi poikkeusasemaan ja toisten edelle enempää kuin hänen työnsä laatu ja muut sellaiset seikat edellyttävät ja estettäisiin elintarpeilla keinotteleminen, keinottelutarkoituksissa varastoonpano ja salakuljetuksen muodossa tapahtuva maasta pois vienti, niin yleinen asema ei olisi niin huono kuin se tällä hetkellä on.»[44]

Mainitunlaisiin toimenpiteisiin pystyi vain tiukka hallitusvalta. Sellaista Suomessa ei ollut. Kokoomussenaatti, jonka jäsenistä puolet olivat porvareita, ei voinut ryhtyä

ankariin toimiin niitä omistavia luokkia vastaan, joilla yksinomaan saattoi olla huomattavia elintarvikevarastoja. Koska ei ollut varmuutta siitä, hyväksyykö eduskunta elintarvikkeiden luettelointia koskevan lakiehdotuksen, senaatti päätti tehdä sen vähemmän vastenmieliseksi porvaristolle ja pyyhki siitä pois pykälän, jonka mukaan elintarvikelautakunnat olivat velvolliset tarkistamaan yksityisten henkilöiden hallussa olleita elintarvikevarastoja koskevat tiedot.[45] Ilman tarkistusta elintarvikkeiden luettelointi merkitsi ilveilyä, sillä työväestö ymmärsi, että luetteloinnissa eivät tule ilmi kaikki varastot. Väestö oli siinä uskossa, että nälänhätä johtuu suurten elintarvikevarastojen salaamisesta. Tuntikaupalla elintarvikkeita jonottaneet nälkäiset ihmiset kuvittelivat nuo varastot todellista suuremmiksi. Tämä seikka herätti heissä suuttumusta yleisen puutteen kaudella yltäkylläisyydessä eläviä yläluokkia kohtaan. Elintarvikevaikeudet, jotka olivat Pietarissakin olleet itsevaltiuden kukistumiseen johtaneiden esiintymisten pääsyynä, olivat myös Suomessa väestöjoukkoja eniten kumouksellistava sisäinen tekijä, jonka vaikutus yhä voimistui vaikeuksien kärjistyessä.

Päälle päätteeksi kesällä 1917 Suomea koetteli vielä yksi onnettomuus: ennen näkemätön työttömyys. Heinäkuussa maassa oli jo lähes 30 000 työtöntä.[46] Väliaikaisen hallituksen oli finanssivaikeuksien vuoksi lopetettava linnoitustyöt Suomessa ja supistettava Suomen teollisuudelle tehtyjä Venäjän sotatilauksia. Kymmenet tuhannet linnoitustöissä sekä Venäjän sotatilauksia suorittaneilla tehtailla työskennelleet työläiset jäivät toimeentulomahdollisuuksia vaille. Siitä pitäen työttömät olivat kaikkein rauhattominta ainesta: toimeentulonsa menetettyään he vaativat työtä ja avustuksia. Senaatti myönsi työttömille tarkoitettuihin yleisiin töihin 30 miljoonaa markkaa,[47] mutta siten ei tietenkään saatu ratkaistuksi ongelmaa.

Työväki ymmärsi hyvin, että parannusta ei saataisi aikaan ilman tarmokasta taistelua. Menestyksellinen taistelu edellytti yhteenliittymistä ja järjestyneisyyttä. Poliittiset vapaudet myötävaikuttivat työväenjärjestöjen kasvuun, muutamissa järjestöissä oli havaittavissa myrskyisää nousua. Sosialidemokraattisessa puolueessa oli 1916 noin 73 000 jäsentä,[48] mutta vuoden 1917 kolmannella neljänneksellä jäsenmäärä ylitti jo 100 000.[49] Suomen Ammattijärjestön jäsenmäärä kasvoi vuoden 1917 aikana nelinkertaisesti, 41 800:sta[50] 160 695:een.[51] Vuokraviljelijäin liitossa oli toukokuussa 1917 vajaat 2000 jäsentä, mutta vuoden lopussa jäseniä oli jo runsaat 9000 ja helmikuussa 1918 oli jo 12 000.[52] Maatyöläiset, jotka aiemmin olivat hyvin vähän järjestäytyneitä ja joilla ei ollut omaa ammattiliittoa (jotkut heistä olivat liittyneet vuokraviljelijäin liittoon kuuluneisiin torppariyhdistyksiin), alkoivat perustaa omia ammattiliittojaan. Elokuun puolivälissä 1917 näitä liittoja oli jo 70. Elokuun lopulla Tampereella pidetyssä edustajakokouksessa perustettiin Suomen maatyöväen liitto.[53]

Venäjän vallankumous toi Suomeen heti tsaarivallan kukistumisen jälkeen poliittisen vapauden olot ja samanaikaisesti vaikutti Suomen työväestöön kumouksellistavasti myös Suomessa sijainneiden venäläisten sotajoukkojen välityksellä. Venäläiset joukot vaikuttivat Suomen työväkeen esimerkkinsä voimalla, henkilökohtaisilla kosketuksillaan ja proletaarisen solidaarisuuden ilmauksillaan. Sotaväessä poliittinen toiminta oli erittäin aktiivista. Venäläiset joukot järjestivät mielenosoituksia ja ulkoilmakokouksia, hyväksyivät päätöslauselmia, ilmaisivat suhteensa päivänpolttaviin poliittisiin kysymyksiin, muotoilivat Venäjän korkeinta hallitusvaltaa koskevia vaatimuksia ja tunsivat olevansa osallisina maansa sekä vallankumouksen kohtaloiden ratkaisemisessa. Ne olivat Suomen alueella sijaitseva osa vallankumouksellista Venäjää. Suomessa sijainneet venäläiset joukot ja venäläiset työläiset perustivat myös neuvostoja samoin kuin kautta Venäjän. Suomessa venäläiset sotilaat ja matruusit kukistivat 16. ja 17. maaliskuuta 1917 tsaarille uskolliset upseerit, tappoivat lähes 50 eniten vihaamaansa upseeria[54] ja perustivat omat vallankumoukselliset johtoelimensä. Armeijan, laivaston ja Viaporin sataman työläisten edustajien Helsingin neuvosto aloitti toimintansa 17. maaliskuuta.[55] Toukokuun alussa Viipurissa pidetty sotilaiden,

matruusien ja työläisten edustajien yleissuomalainen edustajakokous valitsi Suomessa sijaitsevien sotajoukkojen ja työläisten vallankumouksellisen hallituselimen, Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitean. Sen ensimmäiseen kokoonpanoon ei kuulunut kuitenkaan ainuttakaan bolševikkia. Vasta kesäkuussa pidetyssä armeijan, laivaston ja työläisten edustajien toisessa yleissuomalaisessa edustajakokouksessa bolševikit onnistuivat saamaan 25-jäsenisen aluekomitean jäseniksi 8 edustajaansa.[56] Myöhemmin bolševikkien vaikutus yhä voimistui. Toukokuussa Itämeren laivaston komentajan esikunnan yhteyteen perustettiin Itämeren laivaston keskuskomitea (Tsentrobalt). Se oli laivaston korkein instanssi, ja ilman sen hyväksymystä kaikki määräykset olivat voimattomia. Väliaikainen hallitus alkoi jo keväällä 1917 menettää määräysvaltansa Itämeren laivastoon. Bolševikkien vaikutus pääsi vallitsevaksi sotalaivoilla.[57]

Toukokuussa 1917 42:sen erillisen armeijakunnan komentaja kenraali Oranovski totesi, että Viipurissa sotaväki ei täytä määräyksiä, elleivät niitä ole hyväksyneet »mitä erilaisimmat komiteat». Hän väitti sotaväen olevan »täydellisen rappion tilassa». Kirjeessään pohjoisrintaman esikuntapäällikölle hän sanoi sotaväen menettäneen kokonaan taistelukykynsä. »Sellaiset joukko-osastot eivät kelpaa minkäänlaisiin taistelutoimiin, ne ovat vain äärimmäisen suurena vaarana omalle maalleen.» Kenraali kertoi sotaväen mielenosoituksesta, jonka tunnuksena oli »Alas väliaikainen hallitus» ja päätteli: »Ei ole riittävän arvovaltaista hallitusta eikä voimaa hillitsemään tuota kauheaa kurittomuutta; päinvastoin, asia pahenee pahenemistaan.»[58] Syyskuun alussa samainen Oranovski pani merkille, että bolševikkien propaganda oli tehostunut sotaväen keskuudessa. Hän kirjoitti, että kaikki kolme linnoituksen rykmenttiä ovat »niiden tervehdyttämisen kannalta toivottomia; taisteluvoimana ne ovat tietysti avuttomia ja tavalliseen aikaan vaarallisia». Tuon »aivan Pietarin tuntumassa olevan bolševikkipesäkkeen» hävittämiseksi Oranovski neuvoi kuljettamaan kyseiset joukot pois Suomesta ja määräämään ne jonnekin muualle. Koko Viipurin varuskunnassa ei hänen mielestään ollut »ainuttakaan joukko-osastoa, johon olisi voinut luottaa».[59]

»Täydellisestä rappiosta» puhuessaan Oranovski liioitteli. Hän tunnusti itsekin, että Viipurin varuskunnan komitea, jossa olivat »määrääjinä tyypilliset bolševikit», »ansaitsi vilpittömät kiitokset, kun se järjestäydyttyään nopeasti otti ohjat käsiinsä ja esti verenvuodatuksen Viipurissa». Komitean määräykset olivat kenraalin sanojen mukaan velvoittavia.[60] Tuollainen ei muistuttanut lainkaan »täydellistä rappiota». Vastavallankumouksen voimat eivät tosiaan voineet luottaa kyseisiin joukkoihin, mutta vallankumouksen voimat voivat. Kenraali Kornilovin kapinan puhjettua Suomessa sijainneiden venäläisten joukkojen vallankumoukselliset elimet perustivat Helsingin vallankumouskomitean, jolla olivat rajoittamattomat valtuudet kaikkien vastavallankumousta tukevien toimien ehkäisemiseksi. Se nimitti komissaarinsa kaikkiin joukko-osastoihin ja hallituselimiin ja vaati, että kaikkien määräysten täyttämiseksi on saatava vallankumouskomitean komissaarin hyväksymys. Vastavallankumouksellisten joukko-osastojen siirtäminen Suomesta Pietariin saatiin estetyksi.[61] Samaan aikaan Viipurin sotilaskomiteat ja neuvostot päättivät lähettää vallankumouksellisia joukko-osastoja Suomesta Pietariin, jos se on tarpeen vallankumouksen puolustamiseksi. Neuvostojen toimeenpanevan keskuskomitean sotilasosastolle lähetettiin sähke: olemme valmiit lähtemään ensi kehotuksesta taisteluun Kornilovin kapinallisia joukkoja vastaan.[62] Suomen aluekomitea ilmoitti olevansa valmis lähettämään Kornilovia vastaan viisi rykmenttiä.[63] Tuollaiset toimet eivät merkinneet kumousmielisten joukko-osastojen täydellistä rappeutumista tai taistelukyvyn menettämistä, mistä Oranovski oli puhunut. Itse Oranovski sai saman kohtalon kuin muutkin sotilaiden eniten vihaamat upseerit. Viipurissa 11. syyskuuta sotamiehet heittivät hänet ja kymmenen muuta kenraalia ja everstiä sillalta alas ja ampuivat.[64] Väliaikainen hallitus päätti tuomita omankädenoikeutta harjoittaneet sotamiehet. Neuvostoliittolainen historioitsija M. Kapustin on sanonut tästä: »Bolševikit eivät kehottaneet sotilaita

vaistonvaraisiin esiintymisiin eivätkä omankädenoikeuden harjoittamiseen, mutta he tekivät kaikkensa estääkseen väliaikaisen hallituksen yritykset rangaista omankädenoikeutta harjoittaneita sotilaita, sillä noihin omavaltaisuuksiin oli syyllistynyt itse väliaikainen hallitus saattamalla sotilaat raivon valtaan kansanvastaisella politiikallaan.»[65] Bolševikkijärjestöt estivät väliaikaisen hallituksen antaman sotilaiden rankaisemista koskevan määräyksen täyttämisen.

Suomalaiset saivat omin silmin nähdä jo ennen väliaikaisen hallituksen kukistumista, että sen valta oli näennäinen, että tuo hallitus oli voimaton ja kaatumaan tuomittu. Suomessa oltiin selvillä siitä, että bolševikkien vaikutus sotaväessä ja laivastossa voimistui. Eräiden suomalaisten lausuman mukaan Venäjä kulki vielä suurempia järkytyksiä kohti. Toukokuussa 1917 tilannetta arvioidessaan Eetu Salin totesi: »Suuri vallankumous on jo tapahtunut, suurempi vallankumous vielä tapahtuu.»[66] Sosialidemokraattisen puolueen edustajakokouksen avajaispuheessa 15. kesäkuuta puolueen sihteeri Matti Turkia sanoi, että »vallankumous ei ole vielä päättynyt. Lienee oikeampaa jos sanomme: olemme vallankumouksen alkupäässä.»[67]

Venäjän vallankumous tarjosi Suomen työväestölle vapaammat olot ja havainnollisen esimerkin siitä, miten vallankumoukselliset toimivat. Sitä paitsi se antoi heille ystävän ja liittolaisen. Suomessa sijainneet venäläiset joukot esittivät poliittisessa suhteessa aivan päinvastaista roolia kuin aiemmin. Ennen tsaarivallan kukistamista ne olivat taantumuksellisen hallituksen välikappaleena, jota saatettiin käyttää venäläisen ja suomalaisen porvariston etujen mukaisesti. Vallankumouksen jälkeen ne siirtyivät vallankumouksen puolelle, ne osoittivat luokkasolidaarisuutta Suomen työväestöä kohtaan ja olivat valmiit tukemaan sitä taistelussa porvaristoa vastaan. Tämä seikka teki tilanteen edullisemmaksi työväenluokalle. Venäläisten joukkojen asenne helpotti myöhemmin Suomen proletariaatin aseistamista, kun se alkoi valmistautua aseelliseen taisteluun.

Kaikki edellä mainitut seikat – toisaalta työväestön tyytymättömyyttä herättäneet ja toisaalta työväestöä vaatimuksiaan esittämään rohkaisseet – johtivat Suomen historiassa ennen näkemättömään lakkoliikkeen nousuun sekä muihin työväenjoukkojen aktiivisiin esiintymisiin. Helmikuun vallankumouksen aatosta alkaen Suomen työväenliike kehittyi korkeimmalle asteelleen, »kiehumapisteeseensä», vallankumoukseen.

Tsaarivallan kukistumisen jälkeisinä ensi päivinä Suomessa ei ollut havaittavissa lakkoliikettä. Pietariin tilannetta selvittämään matkustanut sosialidemokraattien valtuusto, johon kuuluivat Tokoi, Tanner ja Wiik, sähkötti Pietarista, että on pidätyttävä aloittamasta lakkoa, ettei aiheutettaisi vaikeuksia uudelle hallitukselle. Helsingissä puhkesi kuitenkin jo 26. maaliskuuta lakko, jonka vaatimuksena oli 8-tuntinen työpäivä. Sama vaatimus oli myös huhtikuun lakkojen päävaatimuksena. Ensiksi 8-tuntinen työpäivä saatettiin voimaan senaatin kirjapainossa, valtionrautateiden varikoilla ja linnoitustöissä. Metallityöläiset saavuttivat 8-tuntisen työpäivän 18. huhtikuuta yksipäiväisellä lakolla, johon osallistui kautta maan 30 000 henkeä. Helsingissä metallityöläisten vaatimuksia kannattivat venäläiset sotilaat, matruusit ja työläiset, yhdessä suomalaisten työläisten kanssa he piirittivät talon, jossa työläisten edustajat kävivät neuvotteluja työnantajien kanssa.[68]. Pian muillakin teollisuudenaloilla saatettiin voimaan 8-tuntinen työpäivä, minkä jälkeen teollisuustyöläisten päävaatimukseksi tuli palkankorotus. Maatyöläiset kamppailivat edelleenkin 8-tuntisen työpäivän puolesta, ja taistelu oli usein hyvin kiivasta maanomistajien vastarinnan vuoksi. Suomen ammattijärjestön johto piti maatyöläisten lakkoja korpilakkoina, sillä ne puhkesivat tavallisesti ilman ammattijärjestön lupaa ja ilman varoitusta, joka oli esitettävä isännille kahta viikkoa ennen lakkoa.[69] Eniten maatyöläiset lakkoilivat kiireellisimpien peltotöiden – kylvöjen ja elonkorjuun – aikana. Intohimot kuohuivat kiivaimpina nimenomaan maatyöläisten lakkojen aikana. Isäntiä raivostutti lakkolaisten menettely: nämä jättivät työt kesken eivätkä antaneet isännän per-

heenjäsentenkään tehdä työtä,[70] toisinaan he kaatoivat lypsetyn maidon maahan[71] tai jättivät karjan hoitamatta, niin että lakon jatkuminen saattoi johtaa karjan tuhoon.[72] Lakkolaisten oli pakko turvautua tällaisiin menetelmiin, muuta keinoa ei ollut myönnytysten saantiin. Paikoin suurtilalliset kieltäytyivät tekemästä minkäänlaisia myönnytyksiä. Westermarckin suurtilan omistajat julistivat ennen maatyöläisten lakon alkua, että he myyvät tai teurastavat koko seitsensatapäisen karjansa.[73] Porin seudulla eräs tilanomistaja jätti kauran niittämättä ja pani suojeluskuntalaiset vartioimaan peltoa, ettei kukaan olisi sitä niittänyt. Lähikylien työväestö kääntyi paikkakunnalle sijoitettujen venäläisten joukkojen puoleen. Sotilaat ampuivat muutamia tykinlaukauksia maatilan suuntaan, ja vastustajan oli antauduttava.[74] Vajavaisten tietojen mukaan vuonna 1917 oli kaikkiaan 78 maatyöläisten lakkoa 1949 maatilalla, ja niihin osallistui 16 167 henkeä.[75] Yhteentoista näistä lakoista osallistui myös torppareita, vaikka torpparia kahlitsi vuokrasopimus, jonka mukaan hänet saatettiin lakkoon osallistumisesta vetää vastuuseen.[76] Kaikkiaan vuonna 1917 oli 478 lakkoa, ja niihin osallistui runsaat 150 000 työläistä. Vain 79 lakkoa päättyi työläisten tappioon. Työläiset saivat täydellisen voiton 104 lakossa, ja 288 lakkoa päättyi kompromissiin.[77]

Työväestön muukin ulkoparlamentaarinen toiminta vilkastui kautta Suomen. Muutamissa sosialidemokraattisen puoluejohdon tahdosta välittämättä tai vastoin sen tahtoa aloitetuissa esiintymisissä ilmeni työväestön osan vaistonvarainen pyrkimys vallankumoukselliseen taktiikkaan jo ennen sitä kuin bolševikit ottivat vallan käsiinsä Venäjällä. Nuo esiintymiset osoittivat, että Suomen vallankumousta ei aiheuttanut sen työväenliikkeelle vieraiden menetelmien siirtäminen Suomen maaperälle, vaan vallankumous kypsyi nimenomaan suomalaisissa elinoloissa ja ilmapiirissä. Ulkoparlamentaarisen joukkotoiminnan ensimmäisenä kohteena olivat paikalliset itsehallintoelimet. Ne olivat rikkaiden määräysvallassa, mutta vähävaraiset eivät olleet edustettuina niissä, vaikka heistä ei ollut läheskään samantekevää, kuka päättää noiden

elinten hallussa olleiden varojen käytöstä. Voitiinhan niillä kin varoilla auttaa jonkin verran työttömiä ja nälkää näkeviä. Työväestön edustus kunnalliselimissä ei ollut mikään periaatekysymys, vaan sillä oli käytännöllinen merkitys työväestön kannalta, semmitenkin niin vaikeana aikana. Puute pakottikin työväestön jouduttamaan tämän kysymyksen ratkaisua. Työläiset esittivät tavallisesti kunnallisneuvostolle vaatimuksen, että neuvoston jäseniksi otettaisiin myös työväen edustajat. Sitten he piirittivät neuvoston rakennuksen eivätkä päästäneet kunnallisneuvoston jäseniä ulos, ennen kuin vaatimus oli tyydytetty.

Rauman sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö vaati 5. toukokuuta 1917 kunnallisvaltuustolta, että puolet valtuustopaikoista oli luovutettava työläisille. Tämän vaatimuksen tukemiseksi 7. toukokuuta kaupungissa puhkesi yleislakko. Se kesti 15 päivää ja päättyi työväen voittoon.[78] Turussa alkoi 29. toukokuuta yleislakko, työväen joukot piirittivät valtuuston ja vaativat työväen edustajille 25 valtuustopaikkaa. »Työmiehessä» julkaistussa kirjoituksessa sanottiin, että jos porvariston kokoon haalima iskujoukko olisi yrittänyt vapauttaa valtuuston, niin lakkolaisille myötämieliset venäläiset sotilaat olisivat avanneet tulen. Myöhemmin kommunistisessa lehdistössä ilmoitettiin, että työläiset olivat vanginneet porvariston perustaman iskujoukon jäsenet.[79] Porvarillinen lehdistö väitti, ettei mitään iskujoukkoa ollut perustettu eikä edes aiottu perustaa.[80] Turkuun saapui selkkausta selvittämään Tokoi. Valtuuston jäsenet vapautettiin 1. kesäkuuta. Työväestön vaatimus tyydytettiin. Samanlaisia tapahtumia oli Porissa ja monissa muissa kaupungeissa sekä pitäjissä.

Ulkoparlamentaaristen toimien kohteeksi joutui itse parlamenttikin. Kun 14. heinäkuuta eduskunnan oli määrä hyväksyä lakiehdotukset 8 tunnin työpäivästä ja kunnallisvaaliuudistuksesta, niin eduskuntatalon ympärille kokoontui monituhantinen väkijoukko, mukana oli myös venäläisiä työläisiä, sotilaita ja matruuseja, jotka olivat saapuneet Suomen sosialidemokraattisten järjestöjen kutsusta ja Helsingin bolševikkikomitean sekä Armeijan, laivaston ja työläisten edustajien Helsingin neuvoston toimeenpanevan

komitean kehotuksesta. Mielenosoittajien valtuusto esitti eduskunnalle vaatimuksen mainittujen lakiehdotusten hyväksymisestä. Ja eduskunnan oli pakko suostua vaatimukseen. Ne olisi ehkä hyväksytty ilman painostustakin, sillä kahdeksan tunnin työpäivä oli jo kauan sitten saatettu voimaan ja kunnallislain eduskunta oli hyväksynyt jo tsaarivallan aikana. Väestöjoukkojen painostuksen ansiosta lakiehdotukset hyväksyttiin heti lykkäämättä niitä seuraavien vaalien yli. Lykkäämisehdotus oli tehty ja kumottu 169 äänellä 24 vastaan. Eduskunnan porvarijäsenet pelkäsivät, että lakiehdotusten hyväksymättä jättäminen olisi johtanut yhteenottoihin, sillä väestöjoukot olivat kuohuksissaan.[81] Lait eivät tulleet kuitenkaan voimaan, sillä väliaikainen hallitus ei vahvistanut niitä, vaan hajotti edduskunnan.

Ulkoparlamentaaristen esiintymisten erääksi lajiksi muodostuivat myös niin sanotut voimellakat. Ne johtuivat siitä, että tilapäisesti keskeytettiin voin jakelu korteilla. Elintarvehallitus oli päättänyt säästää voita vieläkin pahempien päivien varalta, ja osuusliike Valio pyrki saamaan aikaan voin rajahinnan korottamisen.[82] Turussa väkijoukko tarkasti 9. elokuuta varastot ja löydettyään niistä sekä voita että juustoa (juusto alkoi jo pilaantua) pani toimeen voin jakelun korteilla, mihin elintarvelautakunta otti osaa. Seuraavana päivänä Turussa pidettiin joukkokokous, jossa esitettiin vaatimus, että senaatin on takavarikoitava kaikki elintarvikevarastot, kiellettävä elintarvikkeiden vienti maasta (kyseessä oli vienti Pietariin, missä hinnat olivat vielä korkeammat) ja lakkautettava juuston tuotanto.[83] Elokuun 11. päivänä Helsingissä pidettiin joukkokokouksia, joissa vastustettiin rajahintojen korottamista. Väestö vaati kaikkien elintarvikevarastojen ottamista kunnalliselinten huostaan. Helsingissä tarkastettiin myös voivarastot ja pantiin toimeen voin jakelu rajahintoihin.[84] Tokoi yritti saada senaatin kautta aikaan hintojen alennuksen, mutta porvaristolle kuulunut enemmistö ei kannattanut häntä. Sosialidemokraattisen puolueen komitea antoi senaattoreilleen määräyksen erota virasta, minkä nämä tekivätkin. Vain Tanner ja Paasivuori erosivat myöhemmin, syyskuussa, saatuaan siihen luvan väliaikaiselta hallitukselta.[85] Tanner hoiti raha-asioita, ja hänen oli luovutettava asiat virallisesti valtuutetulle henkilölle.

Kun porvarillisessa yhteiskunnassa tyydytetään täydellisesti tai vaikkapa vain osittain ne vaatimukset, joiden puolesta työväestö on taistellut, niin tavallisesti taistelu raukeaa joksikin aikaa ja koittaa välitauko. Suomessa ei tapahtunut näin vuonna 1917 eikä voinutkaan tapahtua; sisäpoliittinen jännitys ei lauennut, sillä työväestön vaatimukset työttömyyden lopettamisesta ja elintarviketilanteen parantamisesta jäivät tyydyttämättä (eikä niitä silloisissa oloissa voitukaan tyydyttää täydellisesti), joten tyytymättömyyden pääsyyt olivat edelleenkin olemassa. Tilannetta piti kireänä riistäjäluokkien tiukka asenne, niiden ylimielinen suhtautuminen työväestön oikeudenmukaisiin vaatimuksiin. Riistäjäluokat pitivät työväestön vaatimuksia sen julkeutena ja uppiniskaisuutena, mitä myönnytykset muka vain kannustaisivat. Luokkataistelua kärjistivät lisäksi myös poliittiset seikat: kysymys venäläisistä sotajoukoista, suojeluskuntien perustaminen ja eduskuntavaalit.

Se seikka, että venäläiset joukot vaikuttivat kumouksellistavasti Suomen työväestöön ja tukivat toisinaan tämän luokkataistelua, synnytti porvaristossa vihamielisyyttä niitä molempia kohtaan. Porvaristo yritti saattaa huonoon valoon sitä vastaan kohdistuneen työväestön luokkasolidaarisuuden. Se syytti suomalaisia työläisiä ulkomaisen avun käyttämisestä oman maansa kansalaisia vastaan ja väitti jopa sen merkitsevän isänmaanpetosta.[86] Helsingissä, Raumalla ja Oulussa porvaristo yllytti venäläisiä joukkoja hyökkäämään työläisiä vastaan. Se kuvasi lakkoon noussutta Suomen työväestöä Venäjän puolustustoimien vastustajaksi.[87] Porvaristo epäonnistui kuitenkin yrityksissään. Tunnetaan tosin sellainen tapaus, että erään porvarin pyynnöstä venäläiset joukot kieltäytyivät tukemasta maatyöläisten lakkoa, koska lakko olisi vaikeuttanut näiden joukkojen elintarvikehuoltoa (lakkoa ei pidetty).[88]

Eräät sosialidemokraattijohtajat ymmärsivät, että venäläisten joukkojen suomalaisille työläisille antama apu voi antaa porvaristolle aihetta kansalliskiihkon lietsontaan. Gylling arvosteli metallityöläisten liittoa sen vuoksi, että kamppaillessaan 8 tunnin työpäivästä se oli vetänyt mukaan venäläisiä joukkoja. Tokoi kääntyi kenraalikuvernööri Stahovitšin puoleen ja pyysi estämään venäläisten joukkojen puuttumisen Suomen asioihin.[89] Mutta eduskunnan hajottamisen aikoihin kenraalikuvernööri käytti itse venäläisiä joukkoja (ei tosin kumouksellismielisiä, vaan väliaikaisen hallituksen lähettämiä) Suomen asioihin puuttuessaan. Vallankumouksellisten sotajoukkojen suhteen kenraalikuvernööri oli suunnilleen samaa mieltä kuin edellä mainittu kenraali Oranovski, hänen mielestään ne haittasivat järjestyksen ylläpitämistä maassa.[90]

Suomen porvaristolle tekivät tietämättään aimo palveluksen noissa tsaarivallan aikaan muodostetuissa sotaväen osastoissa olleet valveutumattomat ja vastuuttomat ainekset. Ne käyttäytyivät huonosti käyttäen hyväkseen sotilaskurin höltymistä vallankumouksen kaudella. Noita vähälukuisia aineksia oli riittämiin pilaamaan koko sotaväen maineen paikallisen väestön silmissä. Porvaristo koetti noihin aineksiin viittaamalla saattaa huonoon valoon paitsi sotaväen myös vallankumouksellisuuden yleensä. Se kuvasi vallankumouksellisuuden yleensä kurittomuudeksi ja omavaltaisuudeksi. Työväenlehdet eivät myöskään voineet olla paheksumatta ilkivaltaisuuksia, mutta ne eivät panneet yhtäläisyysmerkkiä toisaalta erillisten kurinrikkojien ja huonosti käyttäytyvien sotamiesten ja toisaalta vallankumouksellisten joukko-osastojen väliin. Työväenlehdet syyttivät itse porvaristoakin, joka rikkoi alkoholin myyntikieltoa. Toisinaan venäläisten ja suomalaisten yhteenottoja tapahtui myös suomalaisten aloitteesta.[91] Porvarilehdissä taas syy vieritettiin aina venäläisten maa- ja merisotilaiden niskoille. Venäläiset joukot kuvattiin koko maan vitsaukseksi. Väitettiin jopa sellaista, että venäläisten joukkojen läsnäolo merkitsi uhkaa Suomen kansalaisten turvallisuudelle ja sitä paitsi pahensi Suomen elintarvikevaikeuksia, koska sotaväen elintarvikenormit olivat pal-

jon suuremmat kuin väestön. Tällaiset perustelut saattoivat vaikuttaa nälkää näkeviin väestöjoukkoihin.

Venäläistä sotaväkeä vastaan suunnatun kampanjan etunenässä olivat sanomalehdet »Uusi Päivä» (Suomen itsenäisyyden kannalla olleiden porvareiden äänenkannattaja) ja »Ilkka» (maalaisliiton lehti). Monin paikoin (Torniossa, Kuopiossa, Oulussa, Tampereella) kunnalliselimet tai kansankokoukset vaativat venäläisten joukkojen siirtämistä pois paikkakunnalta tai yleensä Suomesta.[92] Tähän vaatimukseen yhtyivät myös eräät sosialidemokraattien lehdet, mm. »Kansan Lehti» (Tampere), mutta se korosti kuitenkin, että »vaatimuksemme sotilasvallan poistamisesta Suomesta jne. eivät saa aiheuttaa kansallisuusvihaa»[93] ja että Suomen ja Venäjän poliittisten suhteiden kärjistymisestä huolimatta järjestyneiden työläisten ja venäläisten joukkojen suhteet ovat hyvät.

Väliaikainen hallitus ei tietenkään kiinnittänyt huomiota paikallisten kokousten esittämiin vaatimuksiin sotaväen poisviennistä. Päinvastoin, estääkseen saksalaisten mahdollisen maihinnousun ja pitääkseen Pietarin lähettyvillä osan joukoista, jotka se katsoi vielä uskollisiksi itselleen, väliaikainen hallitus lisäsi kesällä 1917 Suomeen sijoitetun sotaväen mieslukua noin 125 000:teen.[94]

Koska tsaarivallan kukistamisen jälkeen Suomen sisäpoliittiselle tilanteelle oli leimallista luokkataistelun kiihtyminen, Suomen porvaristo piti väestöjoukkojen ulkoparlamentaarisen toiminnan vilkastumista ja venäläisen sotaväen väestölle antamaa apua vakavana vaarana. Porvareita kammoksutti myös niiden venäläisten upseerien kohtalo, jotka sotilaat ja matruusit olivat ampuneet. Porvaristo saattoi olettaa, ettei sille koituisi mitään hyvää, jos Suomen työväki turvautuisi samanlaisiin menetelmiin. Sen jälkeen kun santarmisto oli lakkautettu ja poliisi korvattu miliisillä, jossa työläisillä oli huomattava vaikutus, ja kun venäläiset joukot olivat siirtyneet vallankumouksen puolelle, porvaristo tajusi, ettei sillä ollut suojanaan mitään järjestynyttä voimaa, jonka se olisi voinut asettaa lukumäärältään suuremman ja kohtalaisen hyvin järjestäytyneen työväestön vastapainoksi. Siksi porvaristo alkoi

jo keväällä 1917 perustaa omia taisteluosastojaan, joiden tarkoituksena oli muka kansalaisten turvallisuuden ja omaisuuden suojaaminen huligaaneilta ja rikollisilta ainekssilta. Niiden perustaminen vaikutti ajankohtaiselta ja siksi niihin liittyi aluksi jonkin verran työläisiäkin (osastoja perustettiin urheiluseurojen ja palokuntien nimellä ja vasta myöhemmin niitä alettiin nimittää kaikkialla suojeluskunniksi). Porvariston perimmäisenä tarkoituksena oli Suomen poliittisen näyttämön puhdistaminen vallankumouksellisista voimista, Suomen irrottaminen Venäjästä, mahdollisesti Saksan apuun turvautuen, ja työväenliikkeen tukahduttaminen lujakätisesti. Porvaristo ei tunnustanut, että suojeluskunnat olivat sen luokkajärjestöjä. Suojeluskunnat olivat porvariston aseellinen voima, jonka avulla se uskoi saavansa aikaan toivomansa järjestyksen.

Etelä-Suomessa jossa maatyöläisten lakkoliike levisi jo huhti- ja toukokuussa, suojeluskuntia perustettiin ennen kaikkea lakkolaisten vastustamiseksi. Pohjois-Suomessa niitä perustettiin venäläisten sotajoukkojen vastustamiseksi.[95] Kohta suojeluskuntien järjestämisen ja toiminnan johdon koko maan mitassa otti haltuunsa salainen aktivistikomitea. Aktivistit olivat jo ennen maailmansotaa pitäneet yhteyttä Saksaan ja järjestäneet parintuhannen nuorenmiehen värväyksen ja lähettämisen Saksaan sotilaskoulutusta saamaan. He valmistelivat kapinaa Suomen irrottamiseksi Venäjästä jopa sillä hinnalla, että Suomi joutuisi riippuvaksi Saksasta. Kesäkuussa 1917 aktivistikomitea jakoi Suomen piireihin suojeluskuntien johdon parantamiseksi. Heinäkuussa perustettiin suojeluskuntien keskustoimisto. Se sijaitsi Helsingissä ja käytti vaatimatonta salanimeä »Uusi metsätoimisto». Keskustoimisto piti yllä salaisia yhteyksiä paikallisosastoihin sekä Ruotsiin, Saksaan ja suomalaiseen jääkäripataljoonaan, jonka saksalaiset olivat siirtäneet Venäjän helmikuun vallankumouksen jälkeen Venäjän rintamalta Libauhun, missä jääkäreitä koulutettiin tulevan Suomen armeijan päällystöksi. Danzigiin tuota tulevaa armeijaa varten oli varattu aseita 100 000 miehelle.[96] Syyskuussa 1917 Uumajasta kuljetettiin moottoriveneellä räjähdysaineita Vaasaan, josta

suojeluskuntalaiset kuljettivat niitä kalatynnyreissä ja matkalaukuissa paikallisosastoille.[97] Lokakuun lopulla Saksasta lähti Vaasaa kohti Equity-laiva, jonka kylkeen oli naamiointitarkoituksessa kirjoitettu venäjänkielinen nimi »Mir» ja jonka mastossa hulmusi punainen lippu.[98] Tällä laivalla tuotiin suojeluskuntalaisille suuret määrät kivääreitä (toisten tietojen mukaan 4500, toisten 7000), konekivääreitä (toisten tietojen mukaan 30, toisten 100), 2 800 000 patruunaa, 1500 käsikranaattia, 2000 pistoolia ja räjähdysaineita.[99] Venäjältä aseita ostettiin salaa heinäkuussa 1917 perustetun Viipurin piirihallinnon välityksellä ja syksyllä yhtä vaatimattomasti nimitetyn Karjalan kansalaisliiton välityksellä (tätä liittoa rahoittivat pankkiiri, tehtailija ja neljä tukkukauppiasta) sekä Pietarissa perustetun Suomen komitean välityksellä. Aktivistikomitean rautatiekomppanian toimesta Suomessa sijainneille venäläisille joukoille tarkoitetut aselähetykset eivät menneet määränpäähän, vaan joutuivat suojeluskuntalaisten käsiin.

Suojeluskuntia perustamalla porvaristo pani alulle prosessin, joka kehittyi omien lakiensa mukaan ja johti loogisesti kansalaissotaan. Työläiset eivät voineet tulkita sitä miksikään muuksi kuin heitä vastaan suunnatun aseellisen taistelun valmisteluksi. Vaikka porvarillinen propaganda ja lehdistö väittivätkin vastaan, tosiot puhuivat riittävän selvää kieltä: suojeluskuntia käytettiin taisteluun lakkolaisia vastaan. Työläiset reagoivat suojeluskuntien perustamiseen päättävästi: välttyäkseen joutumasta aseistautuneen vihollisen armoille työläiset alkoivat myös perustaa taisteluosastoja, järjestyskaarteja. Niiden nimi korosti niiden rauhanomaista luonnetta ja sitä, että ne oli perustettu puolustustarkoituksessa. Paikoin niitä nimitettiin tosin punakaartiksi, samoin kuin vuonna 1905. Venäläiset sotilaat antoivat niille toisinaan alkeellista taistelutaidon ja aseenkäytön opetusta. Sosialidemokraattinen lehdistö alkoi paljastaa porvariston sotahankkeita. Työväestöön kuuluvat miehet erosivat ajan mittaan suojeluskunnista. Sosialidemokraattisen puolueen johto ja ammattijärjestön valtuuskunta kehottivat työväestöä vasta 20. loka-

kuuta perustamaan järjestyskaarteja (joita paikoin oli perustettu jo sitä ennen). Puoluejohdon mielestä niiden oli kuitenkin oltava aseettomia [100]

Kun porvaristo ja sitten myös työväestö perusti omat taisteluosastonsa, näiden luokkien vastakkaisuus ilmeni entistä selvempänä. Ne tajusivat toisensa paitsi poliittisiksi myös sotilaallisiksi vastustajiksi, joiden kesken oli alkanut omalaatuinen kilpavarustelu. Niiden keskinäistä epäluuloisuutta ja vihaa kannusti se, että kumpikin kuvasi liioittelevasti toisensa toimia. Liioittelu herätti suuttusta sekä niissä, jotka uskoivat kyseisiin kuvauksiin, että niissä, jotka pitivät niitä uskomattomana liioitteluna ja parjauksena. Yksimielisiä arvioita ei voinut olla vastakkaisten luokka-asenteiden vuoksi.

Porvarillinen lehdistö kuvasi esim. lakkoon nousseet maatyöläiset sellaisiksi, että lehdistöä uskova lukija ei voinut olla vihaamatta noita työläisiä. Heitä syytettiin siitä, että lakkoilemalla he kärjistävät jo muutenkin huolestuttavaa elintarviketilannetta. Todellisuudessa maatyöläisten lakot 1917 eivät vaikuttaneet merkittävällä tavalla satoon, kuten V. Rasila toteaa.[101] Mutta itse suurtilalliset aiheuttivat vahinkoa maataloustuotannolle jättämällä kylvämättä kylvömaita siinä tarkoituksessa, etteivät olisi joutuneet myymään epäedullisiin rajahintoihin ylijäämiä elintarvehallitukselle. Työväenlehdet eivät myöskään välttäneet paisuttelua. Lehdet ilmoittivat esim., että 13. heinäkuuta maatyöläisten ja isäntien yhteenotossa Huittisissa sai surmansa 7 lakkolaista. Todellisuudessa kuolonuhreja ei ollut. Paisuteltu oli myös samantapainen ilmoitus Suodenniemellä tapahtuneesta verenvuodatuksesta.[102]

Sosialidemokraattien ja muiden puolueiden erimielisyyksiä syvensivät myös eduskuntavaalit, jotka viime kädessä oli saatu aikaan sosialidemokraattien päättävällä taistelulla Suomen täydellisen itsenäisyyden puolesta sisäisten asioiden hoitamisessa. Sosialidemokraatit pyrkivät estämään Venäjän hallituksen puuttumisen Suomen asioihin. Tsaarihallituksen puuttuminen oli jarruttanut monia uudistuksia ja haitannut eduskunnan normaalia toimintaa. Sosialidemokraattisen puolueen yhdeksännessä edus-

tajakokouksessa (15.–18. kesäkuuta 1917) korostettiin, että Suomen työväestö ei kanna kaunaa Venäjän veljeskansaa kohtaan, vaan vihaa kaikkia niitä, jotka lietsovat kansallisuusvihaa. Kokouksen pöytäkirjassa sanottiin: »Suomen sosialidemokratia siis asettaa... Suomen kansan valtiollisen itsenäisyyden vaatimuksen. Sillä muuten kuin vapaan Suomen valtion puitteissa ei Suomen työväenluokka voi käydä häiriintymättömästi luokkataisteluaan.»[103] Kokouksessa läsnä ollut bolševikkipuolueen edustaja Aleksandra Kollontai sanoi puheessaan: »Ja me kannatamme itsenäisyyden myöntämistä Suomelle aina Suomen eroamiseen saakka Venäjän valtakunnasta.»[104] Siihen aikaan bolševikkipuolue ei vielä ollut hallitsevana. Bolševikit saattoivat puolustaa kantaansa vain lehdistössä ja neuvostojen edustajakokouksessa. Suomen sosialidemokraattinen puolue kääntyi 16:nnesta kesäkuuta 7:nteen heinäkuuta (uutta lukua) 1917 pidetyn Työläisten ja sotilaiden edustajien neuvostojen ensimmäisen yleisvenäläisen edustajakokouksen puoleen. Suomen sosialidemokraattisen valtuuskunnan jäsen Evert Huttunen piti puheen edustajakokouksessa. Suomalaiset pyysivät tunnustamaan periaatteessa Suomen itsenäisyysoikeuden ja eduskunnan viipymättä toteutettavan oikeuden hyväksyä ja vahvistaa lopullisesti lait, kutsua koolle ja hajottaa eduskunta, nimittää Suomen hallituksen jäsenet ja virkamiehet ja säätää Suomen virkavallan vastuullisuus yksinomaan Suomen kansalle ja sen edustajille. Suomalaiset eivät asettaneet kysymystä Suomen viipymättömästä eroamisesta eivätkä venäläisten joukkojen kuljettamisesta pois Suomesta, vaan lykkäsivät edellisen kysymyksen perustavaan kokoukseen asti ja jälkimmäisen sodan loppuun asti.

Edustajakokouksessa bolševikkien ryhmäkunta esitti päätöslauselman, jossa väliaikaisen hallituksen politiikka luonnehdittiin vähemmistökansallisuuksien sortamiseksi. Bolševikkien päätöslauselmaehdotuksessa sanottiin, että Venäjän keskushallituksen oikeus määrätä Suomen sisäisistä asioista jarruttaa Suomen työväenluokan kannalta tärkeiden toimenpiteiden toteuttamista. Oikeus puuttua Suomen sisäisiin asioihin on vain Venäjän ja Suomen por-

variston mutta ei Venäjän eikä Suomen työväestön etujen mukaista. Puuttumisoikeuden säilyessä Suomen porvaristo saa aina tuekseen Venäjän porvarillisen hallituksen Suomen työväestöä vastaan hyökätessään. Bolševikit ehdottivat, että edustajakokous olisi ilmoittanut tunnustavansa kaikkien kansakuntien itsemääräämisoikeuden ja vaativansa, että Suomelle myönnettäisiin viipymättä oikeus itsemääräämiseen ja eroamiseen Venäjästä.[105] Neuvostojen edustajakokouksessa olivat kuitenkin enemmistönä menševikit ja eserrät, joiden päätöslauselmaehdotus tuli hyväksytyksi. Menševikkien päätöslauselmassa ilmaistiin valmius puolustamaan »Suomen kansan oikeutta täydelliseen itsemääräämiseen aina valtiolliseen riippumattomuuteen asti» ja vaadittiin tunnustamaan eduskunnan oikeus kaikkien Suomea koskevien lakien julkaisemiseen ja lopulliseen hyväksymiseen, ottamatta lukuun ulkopoliittisia ja sotilaallisia kysymyksiä sekä eduskunnan koollekutsumista ja hajottamista koskevia säädöksiä; siinä vaadittiin myös tunnustamaan Suomen kansan oikeus määrätä itse toimeenpanovallastaan. Päätöslauselmassa sanottiin lisäksi, että »Suomen sosialidemokraattisen puolueen näkökannan mukaisesti edustajakokous toteaa, että Suomen kysymyksen kokonaisuudessaan voi ratkaista lopullisesti vasta yleisvenäläinen perustava kokous».[106] Päätöslauselmaehdotuksen laatija Abramovitš harjoitti hieman veijausta esittäessään asian siten, ikään kuin Suomen sosialidemokraatit olisivat luottaneet Suomen kysymyksen kokonaisuudessaan perustavan kokouksen ratkaistavaksi lopullisesti, olkoon ratkaisu millainen hyvänsä, vaikka suomalaiset tarkoittivat, että Suomen oikeutta riippumattomuuteen on pidettävä kiistattomana ja perustavan kokouksen vahvistus on katsottava vain juridiseksi muodollisuudeksi. Huttunen yritti panna vastaan, mutta tuloksettomasti.[107]

Saadakseen aikaan neuvostojen edustajakokouksen myöntämän Suomen oikeuksien laajentamisen Suomen sosialidemokraatit veivät eduskuntaan lakiehdotuksen, jonka mukaan eduskunnalle oli myönnettävä oikeus vahvistaa lopullisesti kaikki Suomen lait (mm. valtionbudjettia, verotusta ja tulleja koskevat lait), kokoontua valtiopäiville

ja päättää valtiopäivät ilman erikoislupia, ratkaista kysymys eduskunnan hajottamisesta ja uusista vaaleista sekä nimittää Suomen toimeenpanovalta ja vaihtaa se. Eduskunta hyväksyi 18. heinäkuuta valtalain 136 äänellä 55 vastaan. Sosialidemokraattien lisäksi valtalain puolesta äänestivät muutamat nuorsuomalaisen puolueen ja maalaisliiton edustajat. Valtalain hyväksyminen merkitsi täten sosialidemokraattien ja muihin puolueisiin kuuluneiden päättävimpien itsenäisyyden kannattajien lähentymistä. Mutta 31. heinäkuuta väliaikainen hallitus hajotti eduskunnan ja määräsi uudet vaalit rangaistukseksi valtalain hyväksymisestä, mikä olisi merkinnyt Suomen täydellistä riippumattomuutta sisäisissä asioissa. Eduskunnan hajottaminen johti sosialidemokraattien ja porvarillisten puolueiden entistä syvempään vieraantumiseen parlamenttitoiminnan alueella, samoin kuin riistäjäluokkien ja riistettyjen vieraantuminen toisistaan oli jo kauan sitten tapahtunut ulkoparlamentaarisella alueella.

Kohta eduskunnan hajottamisen jälkeen sosialidemokraatit jättivät kokoomussenaatin, josta tuli puhtaasti porvarillinen. Sen puheenjohtajana oli Setälä. Porvarilliset senaattorit saivat mahdollisuuden toimia etujensa mukaisesti, kun sosialidemokraatteja ei ollut enää haittana. Senaattia täydennettiin aktivistikomitean jäsenellä Åkermanilla, joka suostui hoitamaan elintarvikeasioita sillä ehdolla, että hän sai oikeuden keskittää välttämättömiä elintarvikevarastoja sopiviin paikkoihin.[108] Etelä-Pohjanmaalle varastoitiin elintarpeita, liikennevälineitä ja muita tarvikkeita tulevalle valkoiselle armeijalle kansalaissodan varalta. Aktivistikomitea, joka oli esittänyt tärkeää osaa suojeluskuntien perustamisessa kautta maan, tunnustettiin Suomen valtion laitokseksi ja asetettiin laatimaan esitystä uudeksi asevelvollisuuslaiksi sekä huolehtimaan porvariston asevoimien kehittämisestä. Uutta asevelvollisuuslakia laatineen valiokunnan puheenjohtaja Ignatius esitti 3. lokakuuta pidetyssä teollisuudenharjoittajien ja rahamiesten kokouksessa pyynnön parin kolmen miljoonan markan myöntämisestä suojeluskunnille. Sanotussa kokouksessa saatiin kootuksi 9 miljoonan markan arvosta

šekkejä ja maksusitoumuksia.[109] Setälän senaatti osoittautui vielä vihamielisemmäksi työväestölle, kuin oli ollut Tokoin senaatti.

Sosialidemokraatit katsoivat eduskunnan hajottamisen laittomaksi. Kenraalikuvernöörin kiellosta välittämättä eduskunnan puheenjohtaja sosialidemokraatti Manner kutsui entisen eduskunnan koolle 29. elokuuta ja 28. syyskuuta. Edellisessä istunnossa oli läsnä 140 valtuutettua, jälkimmäisessä vain 80 (yksin sosialidemokraatit). Jälkimmäisessä istunnossa vahvistettiin eduskunnan 14. heinäkuuta hyväksymä laki 8 tunnin työpäivästä sekä kunnallislaki.[110] Suomessa vallinneen yleisen mielipiteen mukaan eduskunnan vahvistus ei kuitenkaan ollut lainvoimainen. Vaikka sosialidemokraatit pitivät eduskunnan hajottamista ja uusien vaalien määräämistä laittomana, he katsoivat tarpeelliseksi osallistua vaaleihin. Tämä ristiriitainen asenne sinänsä esti sosialidemokraatteja saamasta vaalivoittoa. Tosiasiallisesti kaikki muut puolueet esiintyivät vaaleissa yhteisrintamana sosialidemokraatteja vastaan ja lakkasivat hyökkäilemästä toisiaan vastaan. Kolme porvaripuoluetta – vanhasuomalainen, nuorsuomalainen ja kansanpuolue – solmivat keskenään muodollisen liiton. Maalaisliitto vastusti jyrkimmin sosialidemokraatteja vaalikamppailun aikana.

Maalaisliitto käytti taitavasti sosialidemokraatteja vastaan näiden eduskunnassa ottamaa asennetta monissa talonpojistoa koskevissa kysymyksissä. »Mitä on sosialidemokratia tehnyt tilattomille?» maalaisliiton vaalijulistuksessa kysyttiin, ja vastattiin näin: »Äänestänyt kaksi kertaa lepäämään tilattoman väestön maanhankintalait. Kaksi kertaa kieltänyt 25 miljoonan markan määrärahat, jotka muut puolueet myönsivät. Ei mitään muuta. Se on kivi leivän asemasta!»[111] (Kyseessä oli määrärahojen myöntäminen lainattavaksi vähävaraisille maanostoon.) Maalaisliitto syytti sosialidemokraatteja siitä, että nämä ajoivat eduskunnassa karille metsäteollisuusyhtymien harjoittaman maapalstoilla keinottelun estämisehdotukset, minkä seurauksena maan hinnat kohosivat sellaisiksi, etteivät vähävaraiset pystyneet sitä ostamaan. »Kun sosialistit eivät anna rahaa, ei tilattomia auta mikään.» Maalaisliitto vaati, että korotettaisiin tuntuvasti teollisuusyhtymien ja suurpääoman verotusta, mutta, kuten maalaisliiton vaalijulistuksessa sanottiin, sosialidemokraatit panivat vastaan, koska se johtaisi muka tuotannon supistumiseen ja työllisyyden vähenemiseen. Maalaisliitto yritti saada puolelleen myös maatyöläiset. »Te, maatyöläiset, tiedätte, että pieni palstatila tällaisina elintarvepuutteen aikoina olisi kallisarvoinen etu. Te ikävöitte sellaista. Mutta niin kauan kun äänestätte sosialisteja edustajiksenne ette maata saa.»[112] Sosialidemokraatit eivät tosiaan asettaneet kysymystä maan myöntämisestä maalaisväestölle, joka ei omistanut eikä vuokrannut maata. Omassa ohjelmassaan maalaisliitto esitti tämän asian näin: »Maata maattomille olisi nyt saatava. Maalaisliitto sitä valtiopäivillä ajaisi. Mutta sosialistit panevat kaikkensa vastaan. Maalaisliitto tahtoisi tilattomille korottomia ja perin halpakorkoisia lainoja maan saantia varten. Mutta sosialistit kieltävät kaikki.»[113] Maan omistajia ja vuokraajia maalaisliitto pelotteli sillä, että sosialistit takavarikoivat kaiken maan valtion haltuun. »Kaikista tilallisista ja torppareista tulisi valtion urakkalaisia. Heiltä otettaisiin työnsä hedelmät samaan tapaan kuin nyt elintarvelain avulla. Elintarpeista tulisi olemaan aina puute.» Maalaisliitto yritti vihdoin juurruttaa talonpoikien päähän ajatuksen, että sosialismi on yleensä vihamielistä talonpojistolle. »Peljätkää sosialismia, maatyön raatajat! Sosialismi on teidän, kotienne, vaimojenne ja lastenne veriviholinen. Sosialismi on ainoastaan kaupunkityöväelle ja tehdastyöväelle sopiva. Mutta näiden edut ovat maatyöläisten eduille vastakkaiset.»[114] Maalaisliitto vakuutteli, että sosialistit haluavat laillistaa »huligaanivallan» ja terrorin.

Koska sosialidemokraattinen propaganda ei ulottunut juuri lainkaan niihin kaukaisiin kolkkiin, joissa vaikuttivat maalaisliiton sanomalehdet ja agitaatio, talonpojiston huomattavaan osaan olivat juurtuneet sellaiset käsitykset, että sosialidemokraattien tavoitteet ovat vihamielisiä talonpojistolle. Tästä johtui talonpojiston vastavallankumouksellinen rooli kansalaissodan aikana.

Sosialidemokraatit kärsivät vaaleissa 1.–2. lokakuuta tappion, joka oli heille yllätys. Heidän saamansa äänimäärä tosin lisääntyi, se oli 444 608, kun edellisissä vaaleissa oli ollut 376 030.[115] Muiden puolueiden saaman äänimäärän lisäys oli suurempi, esim. maalaisliiton oli 71,6 %.[116] Sosialidemokraatit menettivät 11 edustajanvaltakirjaa ja ehdottoman enemmistön eduskunnassa, he saivat 92 edustajanpaikkaa. Sosialidemokratia koki murroskautta, sen vaikutus väheni, se oli lyöty pois sen vuonna 1913 valtaamista asemista (silloin sosialidemokraatit saivat 90 paikkaa).

Tapahtumain kehitys kesällä ja syksyllä 1917 johti siihen, että parlamenttitoiminta herätti yhä suurempaa pettymystä työväestössä. Sosialidemokraattien osallistuminen hallitukseen (senaattiin) enempää kuin eduskuntaenemmistökään eivät tuoneet työväestölle tuntuvaa parannusta. »Kansan Lehti» teki seuraavan yhteenvedon yksikamarisen eduskunnan kymmenvuotisesta olemassaolosta: »Nyt kymmenen vuoden perästä olemme palanneet lähtökohtaan takaisin ja saamme todeta olevamme 10 vuotta sitten suunnatuista päämääristä aivan yhtä kaukana kuin silloinkin... Yksikamarisen, maailman kansanvaltaisimman eduskunnan tehtävänä on ollut 10 vuoden ajalla juoksettaa hiekkaan koko se kuohuva edistyksen ja uudistusten virta, mikä silloisen vallankumouksen helmasta lähti pauhaten liikkeelle.»[117] Lehti totesi, että työväenjoukot saivat käydä katkeran kokemuksen koulun. Ne lakkasivat uskomasta porvaristoon. Ne alkoivat ymmärtää, että työväenluokan voima ei ollut äänimäärässä, vaan sen taisteluhenkisten luokkajärjestöjen mahdissa ja taistelukuntoisuudessa. Lehti korosti, että voitiin puhua monista kymmenen vuoden aikaisista saavutuksista, mutta ne olivat ulkoparlamentaarisen taistelun saavutuksia.[118]

Kaikesta tuosta kirjoitettiin kahta kuukautta ennen eduskunnan hajottamista. Eduskunnan hajottaminen hälvensi viimeisetkin parlamentaariset harhakuvitelmat ja osoitti porvarillisten takeiden kestämättömyyden. Sen jälkeen kun sosialidemokraatit olivat menettäneet eduskuntaenemmistön, heillä oli entistä vähemmän mahdollisuuksia helpottaa työväestön asemaa. Heitä vastassa oli porvarillinen eduskuntaenemmistö, jonka asenne oli entistä tinkimättömämpi. Suojeluskunnat nousivat näyttämölle yhä rohkeammin. Malmilla, lähellä Helsinkiä, työläiset piirittivät 13. elokuuta kunnanvaltuuston saadakseen vaatimuksensa viedyksi läpi. Helsingistä saapui kolmisenkymmentä suojeluskuntalaista pelastamaan piiritettyjä. Työläisiä tukivat venäläiset joukot, jotka avasivat tulen suojeluskuntalaisia kohti.[119] Helsingissä miliisi otti järjestyksen aikaansaamiseksi avukseen apuaan tarjonneita ylioppilaita. Mutta ylioppilaat osoittautuivatkin suojeluskuntalaisiksi, jotka yhdessä miliisissä palvelleiden entisten poliisien kanssa ryhtyivät pieksemään työläisiä patukoillaan.[120] Tämä herätti tavatonta suuttumusta työväestössä. Samana päivänä Tokoi ja useimmat sosialidemokraattiset senaattorit erosivat senaatista.

Keväällä ja alkukesästä luokkataistelut eivät vaatineet vielä ihmisuhreja, vaikka haavoittuneita tosin olikin, mutta elokuussa oli jo kuolemantapauksiakin.

Elintarvikekysymys oli edelleenkin päiväjärjestyksessä. Yöllä 14. elokuuta Helsingin kunnallistyöläiset aloittivat yleislakon, he vaativat toimenpiteitä ihmisten, varsinkin vanhusten, sairaiden ja lasten pelastamiseksi nälänhädältä ja nälkäkuolemalta.[121] Senaatti ei ryhtynyt minkäänlaisiin toimiin. Ammattijärjestön valtuuskunta julkaisi 21. lokakuuta elintarvikekysymystä koskevan julkilausuman. Se vaati elintarvikkeiden tiukkaa luettelointia, laittomien varastojen takavarikointia, välttämättömimpien elintarvikkeiden luovuttamista valtion ja kuntien huostaan, täydellisten valvontaoikeuksien myöntämistä elintarvikelautakunnille elintarvikkeiden jaossa ja hintojen säätämisessä, muokkaamattomien viljelyskelpoisten maiden pakkoluovutusta valtiolle ja kunnille sekä palkankorotusta elintarvikkeiden hintojen kallistumisen vuoksi.[122] Kaikkien niiden, jotka olivat todella kiinnostuneita elintarvikeongelman mahdollisimman oikeudenmukaisesta, koko kansan etujen mukaisesta ratkaisusta, olisi luullut hyväksyvän jokaisen näistä vaatimuksista. Julkilausuma ei kuitenkaan johtanut minkäänlaisiin toimenpiteisiin.

Suomen poliittinen tilanne muistutti monessa suhteessa Venäjällä Lokakuun vallankumouksen aattona vallinnutta tilannetta. Venäläisen ja suomalaisen porvariston asenteessa oli myös yhtäläisyyttä. Porvaristo näki, että alemmat väestökerrokset vaativat perusteellisia muutoksia, ja asetti tavoitteekseen estää nuo muutokset, antaa vastaiskuksi vallankumouksellisille esiintymisille ja suunnata elämä tiukan porvarillisen järjestyksen uomaan. Siihen ei venäläisellä enempää kuin suomalaisellakaan porvaristolla ollut kuitenkaan riittävästi voimia sillä hetkellä. Siksi tapahtumain kehitys Venäjällä ja Suomessa riippui pääasiassa työväenluokan ja sen liittolaisten päättävistä toimista, siitä, lähtikö työväenluokka rohkeasti tavoittamaan korkeinta vallankumouksellista päämääräänsä, vallanottoa, viedäkseen asiansa loppuun saakka, vai pysähtyikö se puolitiehen. Syksyllä 1917 muodostuneiden sisäisten voimasuhteiden vallitessa juuri tämä seikka vaikuttikin ratkaisevasti luokkataistelun kulkuun ja lopputulokseen Venäjällä ja Suomessa.

Juuri sinä aikana, jolloin eduskunnan hajottaminen, sosialidemokraattien eroaminen senaatista, uudet vaalit ja porvariston aseistautuminen osoittivat Suomen työväestölle erittäin havainnollisesti laillisten toimintamenetelmien tehottomuuden sekä päättävämpien taistelumuotojen välttämättömyyden, – juuri sinä aikana Suomessa oli Lenin. Heinäkuun tapahtumien jälkeen Lenin joutui piileksimään väliaikaisen hallituksen etsiviä, ja 22. elokuuta hän ylitti Suomen rajan veturinlämmittäjäksi naamioituneena välttääkseen passintarkastuksen rajalla. Lenin oleskeli 9 päivää Jalkalassa Eino Rahjan apen, pienviljelijä Parviaisen luona. Sitten suomalaiset työmiehet Kaarlo Kuusela ja Kustaa Kallio saattoivat hänet Lahteen, jossa hän vietti pari päivää työmies Akseli Koskelan talossa. Sieltä Lenin poikkesi vuorokaudeksi K. H. Wiikin luo Oulunkylän asemalle. Wiik saattoi Leninin Helsinkiin kaupungin silloisen miliisipäällikön Kustaa Rovion luo. Rovion asunnossa Lenin oleskeli toista viikkoa. Sen jälkeen hän asui jonkin aikaa Artturi Useniuksen ja veturinkuljettaja Artturi Blomqvistin luona. Helsingissä ollessaan Lenin

kävi Mannerin asunnossa ja tapasi Kuusista. Syyskuun 30. päivänä Lenin matkusti Viipuriin sikäläisen »Työ»-lehden toimittajan Evert Huttusen saattamana ja asui viikon verran Huttusen luona, mistä siirtyi sitten Juho Latukan luo. VSDTP(b):n Keskuskomitean päätöksen mukaan Lenin matkusti salaa Eino Rahjan kanssa 20. lokakuuta Pietariin. Hän ylitti rajan taaskin Hugo Jalavan kuljettamassa veturissa.

Lenin oli selvillä työväestön ja sotaväen mielialoista Suomessa. Hän antoi vähän ennen Venäjän Lokakuun vallankumousta neuvon Suomen sosialidemokraateille, että järjestyneiden työläisten on viipymättä otettava valta käsiinsä.[123] Tästä näkyy, että Leninin mielestä sosialistinen vallankumous voitiin toteuttaa Suomessa aiemmin kuin Venäjällä, Venäjän vallankumouksellisten tapahtumain »suojassa». Saman ajatuksen Lenin esitti jo maaliskuussa 1917 kolmannessa »Kirjeessään kaukaa».[124] Työväen vallankumouksen kannalta Suomessa sijainneiden venäläisten joukkojen asenne oli tosiaan suotuisa. Venäläiset joukot saattoivat jopa auttaa suomalaisia työläisiä. Porvaristolla ei ollut vahvoja voimia. Leninin neuvo pohjautui luokkavoimien realistiseen arvioon.

Suomen sosialidemokraatit eivät kuitenkaan ottaneet Leninin neuvoa varteen. Ensinnäkään Venäjällä sosialistinen vallankumous ei ollut vielä tapahtunut eikä sen voitosta ollut vielä varmuutta. Sosialidemokraatit eivät yleensäkään luottaneet sen voittoon. Heidän silloisen käsityksensä mukaan sosialistinen vallankumous saattoi voittaa vain Lännen korkealle kehittyneissä teollisuusmaissa eikä takapajuisella Venäjällä. Toiseksi vallankumouksellinen taktiikka oli yleensä outo Suomen sosialidemokraateille, joten he eivät yksinkertaisesti pystyneet noudattamaan sitä heti, ensimmäisinä maailmassa. Semmitenkään kun Suomella ei ollut vielä poliittista itsenäisyyttä, vaan se oli riippuvainen Venäjästä. Siksipä Leninin matkustettua Suomesta Pietariin sosialistista vallankumousta valmistelemaan Suomen sosialidemokraatit päättivät vielä kerran vaikuttaa maansa porvaristoon vakuuttelumenetelmin.

Marraskuun 1. päivänä, jolloin uusi eduskunta ko-

koontui valtiopäiville, sosialidemokraattisen puolueen johto julkaisi ohjelmallisen julistuksen »Me vaadimme», jossa esitettiin työväestön perusvaatimukset. Elintarvikepulan vastustamiseksi kehotettiin takavarikoimaan kaikki elintarvikevarastot, ottamaan ankaran valvonnan alaiseksi tavarain tuotanto ja kauppa ja jakelemaan tavaraa tasapuolisesti sekä kohtuuhintoihin. Julistuksessa vaadittiin, että työttömille on annettava hintatasoa vastaavasti palkattua työtä. On toimitettava viipymättä kunnallisvaalit uusien lakien mukaisesti. Virkakunnat ja tuomioistuimet on puhdistettava taantumuksellisista aineksista ja muutettava kansanvaltaisiksi. Lahtarikaarti on hajotettava. Kahdeksan tunnin työaika on viivyttelemättä saatettava voimaan. Torpparit ja mäkitupalaiset on julistettava asumiensa maiden täydellisiksi haltijoiksi jo ennen kysymyksen lainsäädännöllistä ratkaisemista. On toteutettava vanhuusvakuutus ja verouudistus. Suomen oikeuksia koskevassa kysymyksessä kehotettiin julkaisemaan viipymättä eduskunnan 18. heinäkuuta hyväksymä valtalaki ja vaatimaan Suomen sisäisen vapauden turvaamista, kunnes kysymys Suomen itsenäisestä valtiollisesta asemasta tulee koko laajuudessaan ratkaistavaksi. Vaadittiin myös, että kutsuttaisiin koolle Suomen perustava kokous ja myönnettäisiin sille rajoittamaton määräysvalta maan kaikissa asioissa sekä uuden perustuslain hyväksymisoikeus. Perustavan kokouksen vaalit on toimitettava kaikkien 20 vuotta täyttäneiden kansalaisten tasavertaisella äänestyksellä, ja perustavassa kokouksessa päätökset on hyväksyttävä yksinkertaisella äänten enemmistöllä.[125]

Tällaisia olivat Suomen sosialidemokraattien silloiset vaatimukset. Ne eivät kajonneet suoraan porvarillisen järjestelmän perustaan, mutta edellyttivät hallitsevien luokkien itsekkäiden etujen huomattavaa rajoittamista sekä näiden luokkien aseman heikentämistä valtiossa ja työväenluokan vaikutuksen voimistamista.

Eduskunnassa enemmistönä ollut porvaristo hylkäsi vaatimukset kerrassaan sopimattomina. Sen jälkeen kun oli kulunut viikko »Me vaadimme» -julistuksen julkaisemisesta, voitiin jo todeta, mihin johti vallankumouksellinen

ja ei-vallankumouksellinen toiminta samanlaisen poliittisen tilanteen vallitessa: Leninin taktiikka johti sosialistisen vallankumouksen maailmanhistorialliseen voittoon Venäjällä, mutta Suomen sosialidemokraattien taktiikka johti siihen, että porvaristo ei kiinnittänyt mitään huomiota työläisten vaatimuksiin ja sosialidemokraattien menestykset uudessa eduskunnassa jäivät nollan arvoisiksi.

2. LUKU

VALLANKUMOUKSELLINEN TILANNE JÄI KÄYTTÄMÄTTÄ

Eräs suomalainen oikeistososialidemokraatti totesi, että Venäjän Lokakuun vallankumous vaikutti Suomeen »sytytyspommin tavoin».[1] Se oli Suomen työväestölle innoittavana esimerkkinä; se osoitti havainnollisesti, että porvarillinen järjestelmä, joka on epäoikeudenmukaisesti tuominnut työväestön ankaraan työntekoon ja puutteeseen, voidaan kumota. Se loi sitä paitsi entistä suotuisammat edellytykset luokkataistelulle. Ennen vallankumousta luokkasolidaarisuuttaan Suomen työväkeä kohtaan olivat osoittaneet vain venäläiset työläiset, sotilaat ja matruusit, mutta ei Venäjän hallitus. Vallankumouksen jälkeen asiaintila oli muuttunut. Suomen porvaristo ei voinut enää saada apua Venäjän hallitukselta, mutta työväestö voi. Vallankumouksellisella Venäjällä olivat entistä suuremmat mahdollisuudet proletaarisen internationalismin ilmaisemiseen. Tämä olennainen seikka ei voinut olla vaikuttamatta Suomen työväestön poliittisiin mielialoihin. Suomen sosialidemokraattisen puolueen pää-äänenkannattajassa »Työmies»-lehdessä sanottiin: »Joka tapauksessa, vaikka taistelu ei olekaan vielä loppunut... on Venäjällä tapahtuneella kumouksella suurenmoinen historiallinen merkitys. Sitä tulee riemulla tervehtimään vallankumouksellinen köyhälistö kaikissa maissa. Tämä työväen ja sotilaiden toimeenpanema rohkea kumous on alkuna koko maailman sosialistiselle vallankumoukselle.»[2]

Eivät tosin kaikki suomalaiset sosialidemokraatit olleet samaa mieltä asiasta. Lokakuun vallankumous ei innoittanut sosialidemokraattien oikeistojohtajia, jotka eivät pitäneet sen voittoa varmana eivätkä hyväksyneet sen menetelmiä, vaan pelkäsivät suomalaisten työläisten turvautuvan samanlaisiin. Samantapainen oli myös eräiden siltasaarelaisten asenne.

8. marraskuuta sosialidemokraattinen puoluekomitea ja Ammattijärjestön komitea julkaisivat yhteisen vetoomuksen Suomen työväestölle Venäjän »historiallisten tapahtumien» johdosta. Siinä ilmaistiin varmuus, että nuo tapahtumat vaikuttaisivat myös Suomen tilanteeseen. Työväestöä kehotettiin tiivistämään voimansa ja olemaan valveilla. Vetoomuksessa kehotettiin työväkeä vaatimaan yhtenä miehenä leipää ja oikeutta[3]. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan samanlaisessa vetoomuksessa sanottiin, että »elämme suurten tapausten hetkiä».[4] Näiden järjestöjen vetoomuksissa kiinnitettiin erityistä huomiota kaikkien anarkististen ja semmitenkin rikollisten toimien, mm. henkilökohtaisten kostotoimien, varkauksien tai ryöstöjen ehkäisemiseen. Järjestyskaartille oli annettu määräys estää päättävästi mainitunlaiset toimet.

Porvaristo reagoi myös heti Lokakuun vallankumoukseen. Seuraavana päivänä sen jälkeen, kun Venäjällä oli pystytetty neuvostovalta, porvaristo nosti eduskunnassa esille valtakysymyksen. Eduskunnan puhemiehistö teki eduskunnalle esityksen kolmimiehisen valtionhoitajakunnan asettamisesta. Maalaisliitto esitti oman ehdotuksensa, että korkein valta myönnettäisiin eduskunnalle. Tämä ei ollut enää edullista sosialidemokraateille, jotka olivat vähemmistönä eduskunnassa. Sosialidemokraatit esittivät omana ehdotuksenaan »Me vaadimme» -julistuksen, jossa vaadittiin Suomen perustavan kokouksen valitsemista ja korkeimman vallan luovuttamista sille. Eduskunnassa asetettiin 9. marraskuuta aluksi äänestettäväksi sosialidemokraattien ja maalaisliiton ehdotukset. Saadakseen kumotuksi maalaisliiton ehdotuksen porvarilliset puolueet äänestivät sosialidemokraattisen »Me vaadimme» -ohjelman puolesta, vaikka siinä vaadittiin suojeluskuntien hajottamista ja lähetettiin tervehdys bolševikeille. Ohjelman puolesta

äänesti 135 valtuutettua. Sen jälkeen asetettiin äänestettäväksi vastakkain »Me vaadimme» -ohjelma ja porvareiden ehdotus valtionhoitajakunnan asettamisesta. Edellisessä äänestyksessä sosialidemokraattien ehdotusta kannattaneet porvarit eivät loppuäänestyksessä kannattaneetkaan, joten se tuli kumotuksi 106 äänellä 90 vastaan. Ovelalla taktiikallaan porvarit riistivät sosialidemokraateilta mahdollisuuden kannattaa maalaisliiton ehdottamaa valtalakia siinä tapauksessa, että heidän oma ehdotuksensa tulisi kumotuksi. Täten eduskunta teki päätöksen kolmihenkisen ja tosiasiallisesti diktatoriset valtuudet omaavan valtionhoitajakunnan asettamisesta. Aluksi sen jäseniksi oli aiottu valita Svinhufvud, Alkio ja Tokoi. Mutta kun sosialidemokraatit ja maalaisliitto olivat vastustaneet jopa valtionhoitajakunta-ideaakin, niin Alkio ja Tokoi aiottiin korvata Gripenbergillä ja Paasikivellä.[5] Porvariston hankkeet herättivät työväestössä epäilystä ja aiheuttivat tietynlaisia vastatoimia. »Työmies» ilmoitti 9. marraskuuta, että sosialidemokraattisen puoluetoimikunnan, Ammattijärjestön toimikunnan ja sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän edustajat olivat muodostaneet vallankumouksellisen keskusneuvoston. Sen tehtävänä oli »seurata tapahtumain kehitystä ja olla ylimpänä vallankumouksellisena toimeenpanevana laitoksena ainakin siihen asti, kunnes ensi viikolla kokoontuva Ammattijärjestön edustajakokous sekä mahdollisesti sos. dem. puolueen edustajakokous ehkä toisin päättävät».[6] Tärkeimpiä tehtäviä oli estää porvarillisen diktatuurin pystyttäminen ja porvariston yritykset vahingoittaa työväenluokan asiaa[7]. Vallankumouskomiteoita perustettiin maaseudullakin.

Vallankumouksellisen keskusneuvoston ensimmäisessä istunnossa 9. marraskuuta tehtyyn pöytäkirjaan on merkitty neuvoston ensimmäinen jäsenistö: puoluetoimikunnan edustajat K. Manner, O. W. Kuusinen, E. Gylling, M. Turkia, K. Heinonen, K. H. Wiik, Y. Sirola, eduskuntaryhmän edustajat V. Jokinen, J. Kohonen, Y. Mäkelin, E. Salin, E. Härmä, E. Huttunen, Mäki, Vuoristo ja E. Valpas-Hänninen ja Ammattijärjestön toimikunnan edustajat J. Lumivuokko, A. Kokkola, I. Kantanen, E. Laiho, K. Salo, Pietikäinen ja E. Torvinen sekä järjestyskaartin johdon edustaja O. Tokoi. (Myöhemmin Vallankumouksellisen keskusneuvoston koostumus muuttui useita kertoja). Neuvoston ensimmäisessä istunnossa valittiin kolme puheenjohtajaa: Manner, Mäki ja Lumivuokko. Vallankumouksellinen keskusneuvosto päätti 10. marraskuuta, että se tulee pitämään istuntoja joka päivä klo 8 aamulla ja klo 4 iltapäivällä, kiireellisissä tapauksissa myös klo 12 päivällä. Neuvostossa oli vakituisesti oltava läsnä ainakin 9 jäsenen, jotta tärkeiden tilannemuutosten sattuessa olisi heti ryhdytty tarvittaviin toimiin. Koska puheenjohtajat eivät voineet olla aina neuvostossa, valittiin kolme varapuheenjohtajaa: Pietikäinen, Huttunen ja Laiho.

Valtionhoitajakuntaa koskevan eduskunnan päätöksen johdosta Vallankumouksellinen keskusneuvosto päätti, että sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän on vaadittava eduskuntaa luopumaan valtionhoitajakunnan valitsemisesta ja saattamaan voimaan kesällä hyväksytyt lait kahdeksan tunnin työajasta, kunnallisvaalien demokratisoinnista sekä hallituksen jäsenten vastuusta eduskunnalle. Vallankumouksellisen keskusneuvoston vaatimuksissa enempää kuin niiden toteuttamismenetelmissäkään ei ollut mitään kumouksellista.

Eduskunnan istunnoissa 10. ja 11. marraskuuta esiintyneet sosialidemokraatit yrittivät saada porvariston edustajat luopumaan valtionhoitajakunnan perustamisesta ja saattamaan voimaan lait, joista Vallankumouksellinen keskusneuvosto oli tehnyt päätöksen. Huomiota herättäneessä puheessaan Kuusinen todisti, miten oikeutettuja ja itse asiassa maltillisia olivat työväestön vaatimukset. Hän sanoi: »Kunnallishallintojen kansanvaltaistuttamista vaaditaan sen lain mukaan, joka viime kesänä hyväksyttiin. Onko se pitkälle menevä uudistus? Vaaditaan 8 tunnin työpäivää ammatti- ja teollisuusaloilla. Onko se liikaa?.. Eikö ole mitä kohtuullisin vaatimus, että niitä, jotka ovat nyt sotatuloista rikastuneet tavattomasti tässä maassa, verotetaan kansan välttämättömiin tarpeisiin ja suuriin yhteiskunnallisiin uudistuksiin. Ennen kaikkea vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksia varten.»[8] Torpparivapautuk-

sesta puhuessaan Kuusinen totesi, että jos vapautettaisiin vain 400 suurmaanomistajan vuokralaiset, torpparit, niin kysymys olisi jo kolmelta neljäsosaltaan ratkaistu, ja torpparikysymyksen täydellinen ratkaisu koskettaisi vain itsenäisten isäntien yhden kymmenesosan etuja. Kuusinen loi vaikuttavan kuvan työväestön ahtaista oloista. »Työmies on hyvin epätoivoinen nyt. Hän ei ole saanut tarpeeksi ruokaa. Hänen lapsensa ovat kituneet nälässä ja vilussa. Olettehan nähneet kumminkin niitten vaatteita, ryysyjä päällä ja kenkiä, millaiset ne ovat. Te ette ole kyllä nähneet, mitä ne syövät siellä kotona, sitä jauhoveliä. Ette ole nähneet sitä, että toisten on jo vaikea seistä heikkoudesta. Ette ole kuulleet niitten epätoivoisia puheita.» »Semmoista epätoivoa ei ole vielä ikinä ollut tämän maan työväestön keskuudessa, kuin nykyään on.»[9] Kuusinen sanoi, että porvaristo pelasi »syyntakeettoman politiikkaa». Hän sanoi toivovansa, että Venäjällä neuvostohallitus pysyy pystyssä. »Täällä vasemmalla me luulemme kaikkien toivovan sitä, me ihailemme Venäjän bolševikkeja. Ne ovat sankarillisesti ajaneet Venäjän vallankumouksen asiaa, eikä vain Venäjän vallankumouksen asiaa, mutta koko Euroopan vallankumouksen asiaa. Me toivomme, että se leviäisi, se punainen kokko, sieltä myöskin Saksaan, että tulisi yleinen Euroopan palo.»[10]

Manner kertoi puheenvuorossaan, että eduskunnan porvariedustajien toimet sekä päätös valtionhoitajakunnan perustamisesta ovat herättäneet suuttumusta maaseudun työväestössä. Näiden sanojensa vahvistukseksi hän luki paikkakunnilta tulleita sähkeitä. Vallankumouksellinen keskusneuvosto varoitti myös eduskunnan porvarijäseniä, että tilanne oli vakava, työväen kärsivällisyys oli lopussa ja että eduskunnan porvarillisen osan päätösten toteuttaminen saattaisi johtaa arvaamattomiin seuraamuksiin. Varoitukset eivät tehneet mitään vaikutusta porvaristoon.

Juuri samoina päivinä Vallankumouksellisen keskusneuvoston edustajat olivat Pietarissa, ja 12. marraskuuta Lenin otti heidät vastaan Smolnassa. Sirola ja Huttunen välittivät Suomen työväestön tervehdyksen neuvostohallitukselle. Muistelmissaan Sirola kertoi Leninin sanoneen: »Ei, tervehdykset ovat ennenaikaisia, Kerenskiä ei ole vielä voitettu.» Lenin oli kysellyt: »Miten siellä teillä? Aiotteko ottaa vallan käsiinne?» Sirola oli vastannut, että vallanotosta oli periaatteessa jo päätetty.[11] Hän oli puhunut totta. Illalla 8. marraskuuta Helsingissä Suomen sosialidemokraattisen puolueen johtajiston neuvottelussa, jossa olivat olleet läsnä myös bolševikkien edustajat Dybenko, Smilga ja Scheinmann, oli tosiaan päätetty, että sosialidemokraatit ottaisivat lähiaikoina vallan käsiinsä.[12] Ilmoitukset neuvostohallituksen kohtaamista vaikeuksista, joita aiheuttivat Krasnovin ja Kerenskin kapina, virkamiesten sabotaasi, taloudellinen rappiotila ja ankara elintarvikepula, loivat sellaisen vaikutelman, että neuvostovalta saattaisi kaatua. Siksi Suomen sosialidemokraatit päättivät toimia siten, etteivät olisi saattaneet Suomen työväenliikettä murskaamisvaaralle alttiiksi Venäjän tapahtumien mahdollisissa käänteissä.

Kuultuaan suomalaisten sosialidemokraattien aikeista ottaa valta käsiinsä Lenin kirjoitti suomalaisille tovereille kirjeen saksaksi, koska nämä eivät hallinneet venäjää:

»Mannerille, Sirolalle, Kuusiselle, Valppaalle, Wiikille

Arvoisat toverit! Mitä suurimmaksi ilokseni olen kuullut suomalaisilta ystäviltäni, että te olette Suomen Sosialidemokraattisen Työväenpuolueen vallankumouksellisen siiven kärjessä ja käytte taistelua sosialistisen työväenvallankumouksen puolesta. Venäjän vallankumouksellisen proletariaatin nimissä voin vakuuttaa, että Suomen työläisten suuret järjestäjänlahjat, korkea kehitystaso ja demokraattisissa laitoksissa saatu pitkäaikainen poliittinen kouliutuneisuus auttavat heitä toteuttamaan menestyksellisesti Suomen sosialistisen uudelleenjärjestelyn. Luotamme Suomen vallankumouksellisten sosialidemokraattien veljelliseen apuun.

Eläköön kansainvälinen sosialistinen vallankumous!

Parhain terveisin

N. Lenin

11/XI 1917.»[13]

Se mitä suomalaiset ystävät kertoivat Leninille, ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa. Muistelmissaan Sirola lisäsi Leninille antamansa vallanottoa koskevan vastauksen perään sulkumerkkeihin huomautuksen: »Myöhemmin osoittautui, ettemme me ottaneetkaan valtaa, vaan peräännyimme.»[14] Tätä ei kuitenkaan tiedetty vielä 11. marraskuuta. Marraskuun 12. päivänä osa Vallankumouksellisen keskusneuvoston jäsenistä ja Ammattijärjestön edustajakokouksen menettelytapavaliokunta pitivät yhteisen istunnon. Tokoi esitti laatimansa julkilausuman, joka piti julkaistaman edustajakokouksen nimissä. Kuusinen teki ehdotuksen, että jollei eduskunta tyydytä työväestön perusvaatimuksia elintarvikkeiden säännöstelystä, työttömien auttamisesta, kunnallisen vaalioikeuden laajentamisesta ym., niin työläisten on otettava valta käsiinsä. Samalla kannalla olivat eräät muutkin neuvottelun osanottajat. Lehtinen sanoi, että porvarihallitus ei toteuta kyseisiä vaatimuksia, joten työläisten on otettava valta käsiinsä. Lumivuokon ja Murron mielestä työläisille oli sanottava suoraan, että nykyinen hallitus ja eduskunta eivät pysty tyydyttämään heidän vaatimuksiaan, ja annettava heti, ennen kuin porvaristo ehtii valmistautua, noiden kysymysten ratkaiseminen »taloudellista vallankumousta» tahtovien väestöjoukkojen tehtäväksi. Aalto sanoi, että työläisellä vallankumous on siirtynyt mahalaukusta aivoihin (ts. että puute on tehnyt työläisestä vallankumouksen kannattajan). Salin, Haapalainen ja Kokkola kannattivat yleislakon julistamista. Muutamat neuvottelun osanottajat – Gylling, Pietikäinen, Visa, Väisänen ja Saarikivi – esiintyivät vallankumouksen aloittamista vastaan. Heidän mielestään työläiset eivät olisi pystyneet pitämään valtaa käsissään pitkälti. Monista tuntui uskomattomalta, että työläiset suoriutuisivat todella suurista maata koettelevista vaikeuksista. Enemmistö oli vallanottoa vastaan. Kahdeksallatoista äänellä kahdeksaa vastaan tuli hyväksytyksi päätös porvariston painostamisesta sekä »Me vaadimme» -julistuksessa esitettyjen vaatimusten toteuttamisyrityksestä.

Helpottaakseen näiden vaatimusten hyväksymistä vaikkapa osittain sosialidemokraatit jakoivat ne kuudeksi erilliseksi ehdotukseksi ja porvariston kannalta kaikkein epäsuotavimmat vaatimukset – suojeluskuntien hajottamista sekä perustavan kokouksen koollekutsumista koskevat vaatimukset – jätettiin pois kokonaan. Sosialidemokraatti Kellosalmi esitti 12. marraskuuta kyseiset kuusi ehdotusta eduskunnan puheenjohtajalle Lundsonille. Mutta tämä kieltäytyi esittämästä niitä eduskunnan käsiteltäväksi, koska muka sillä ajankohdalla ei ollut edellytyksiä niiden toteuttamiseksi.[15]

Marraskuun 12. päivänä avattiin Suomen Ammattijärjestön 4. edustajakokous. Se totesi työväestön aseman niin epätoivoiseksi ja sietämättömäksi, että jollei edustajakokous tee radikaalisia päätöksiä, niin työläiset ryhtyvät toimimaan itse. Elintarvikekysymys oli kärkevin. Alustaja Tokoi lausui ajatuksen, että kun työläiset ottivat vallan käsiinsä Venäjällä, niin Suomessa on tehtävä samoin.[16] Haapalainen sanoi myös kannattavansa vallankumousta ja olevansa varma sen menestymisestä.[17] Monet muutkin valtuutetut pitivät vallankumousta työläisten ainoana pelastuksena nälkäkuolemalta. Hakkinen sanoi, että jollei työväestö nouse taisteluun, sitä odottaa kuolema. Hänen sanojensa mukaan maanomistajat käyttivät jyviä ja jauhoja karjan rehuna. Pyttynen ilmoitti, että Pohjois-Pohjanmaalla työväki odotti kärsimättömästi edustajakokouksen päätöksiä ja oli valmis kuolemaan niiden toteuttamisen puolesta. Jussila, Tikkanen ja Ketola kannattivat sitä, että työläiset ottaisivat vallan käsiinsä. Tampereen edustaja ilmoitti, että Tampereen työläiset ovat päättäneet joko voittaa tai kuolla. Lampinen kertoi edustajakokouksessa, että eri paikkakunnilla työväki on alkanut jo toimia, sillä on parempi kuolla taistelussa kuin nääntyä nälkään toimettomana. Eräät puheenvuoron käyttäjät kertoivat saaneensa sellaisia evästyksiä, että jollei edustajakokous hyväksy radikaalisia päätöksiä, niin valtuutettujen on parasta olla palaamatta. Työväkeä ei erityisesti huolestuttanut aseiden puute. Tornion edustaja kertoi venäläisten sotilaiden luvanneen aseita. Oulun edustaja sanoi myös, että sotilaat olivat työväestön puolella.[18] Työväestön mieliala oli yleensä niin päättävä, että parempaa hetkeä vallanku-

mouksen aloittamiseksi ei voinut ollakaan. Väestöjoukkojen mieliala herätti kuitenkin eräissä työväen johtajissa pikemminkin levottomuutta. Näiden johtajien tavoitteena ei ollut porvariston kukistaminen, vaan ainoastaan sen painostaminen ja pakottaminen tyydyttämään työväen tärkeimmät vaatimukset, jotta siten olisi saatu laukaistuksi patoutunut vallankumouksellinen energia.

Ammattijärjestön edustajakokous julkaisi 13. marraskuuta julistuksen, jossa todettiin, että ammattijärjestöjen valtuuskunnan senaatille 20. lokakuuta esittämien vaatimusten toteuttamiseksi ei ollut tehty yhtään mitään. Edustajakokous vaati, että eduskunta olisi samana päivänä antanut senaatille määräyksen julkaista valtalain, lain 8 tunnin työpäivästä sekä lain eduskunnan oikeudesta valvoa hallitusta. Ellei näin tehtäisi, työläiset aloittavat suurlakon, josta vastuu lankeaa porvaristolle.[19]

Sosialidemokraatti Vuoristo luki eduskunnassa kyseisen julistuksen ja korosti, että julistusta kannattivat 170 000 ammatillisesti järjestäytynyttä työläistä sekä kaikki poliittisesti järjestäytyneet työtätekevät, ts. yhteensä 250 000 kansalaista.[20] Vuoristo selitti eduskunnan porvarijäsenille, että työväenliikkeen johtajat koettavat saada mainitut kysymykset ratkaistuksi rauhanomaisin, parlamentaarisin menetelmin, jotta työväestö vakuuttuisi, että sen hätää pyritään lieventämään, ja jatkaisi rauhallisesti työtään. Vuoristo kysyi porvareilta, aikovatko he viime hetkelläkin torjua työväestön vaatimukset. »Syöksettekö tällaisten pienten vaatimusten tähden kansamme kenties onnettomuuteen?»[21]

Samaan aikaan kun sosialidemokraatit varoittivat porvaristoa myöntymättömyydestä, porvarit varoittivat työväkeä vallanottoyrityksistä ja syyttivät sosialidemokraatteja myöntymättömyydestä. »Uusi Päivä» -lehdessä julkaistiin 13. marraskuuta laaja artikkeli »Me varoitamme». Se alkoi sanoin: »Me varoitamme sosialistejamme vielä viimeisen kerran, ennenkuin he ryhtyvät tekemään lopullisia päätöksiään suunnittelemastaan valtiokaappauksesta.» Sosialidemokraateille esitettiin tällaisiakin syytöksiä: »He perustavat kaartejaan ja aseistavat ne bolševikkien antamilla aseilla. Ja nämä kaartinsa he perustavat nimenomaan sisälliseen kansalaissotaan varustautuakseen. He eivät enää kielläkään, etteikö valtiokaappauksen teko ole heidän lähin päämääränsä.» Artikkelissa sanottiin sosialistien uskottelevan väestölle, että suojeluskuntien tarkoituksena on taistelu työväestöä vastaan. Lehti varoitti sosialisteja seuraamasta Venäjän esimerkkiä. Se kirjoitti, että sosialistit »seuraavat nyt jännityksellä Pietarin tapahtumia ja luulevat niistä saavansa tukea omalle vallankumoushankkeelleen. Uskokoot he nyt tällä hetkellä mitä tahansa, niin siitä saamme kuitenkin olla varmat, että pitkäikäiseksi ei bolševikkivalta edes Venäjälläkään voi tulla. Sitä vähemmän anarkia meillä menestyy. Laittoman valtiokaappauksen ja hajotetun eduskunnan avulla toimeenpantu sosialistihallitus ei tulisi täällä pitkiä aikoja toimeen, vaikka se väkivaltaa käyttämällä venäläisen sotaväen ja työväen luokkakaartien avulla aluksi saataisiinkin pystyyn.»[22] Lehti väitti, että kysymysten säännöstelyä vastaan hankaa työväenluokka eikä porvaristo. »Tavattomalla pitkämielisyydellä on porvariston taholla kansan yhteisen onnen nimessä koetettu aikaansaada sovintoa sosialistien kanssa. Kaikki turhaan! Sovintoehdotukset käsitetään sillä taholla heikkouden merkeiksi.»[23]

Artikkeli osoitti, miten sovittamattomia olivat silloiset tilannearviot. Kumpikin puoli puhui eri kieltä, yhteisymmärryksestä ei voinut olla puhettakaan.

Koska eduskunnan porvarillinen enemmistö pysyi kuurona työläisten vaatimuksille, nämä aloittivat marraskuun 14. päivän vastaisena yönä yleislakon. Vallankumouksellinen keskusneuvosto esitti lakkolaisten vaatimukset julistuksessa, jonka otsikkona oli »Työväki taisteluun leivän ja oikeuksien puolesta! Pyörät seisomaan!» Julistuksessa vaadittiin tarmokkaita toimenpiteitä elintarvikekysymyksen ratkaisemiseksi ja työttömyyden hävittämiseksi työläisten tekemien ehdotusten hengessä, saattamaan voimaan eduskunnan hyväksymät lait, mm. valtalain, 8 tunnin työpäivää ja kunnallisvaaleja koskevat lait, sekä vanhuusvakuutuksen ja tuloverotuksen ja vapauttamaan torpparit. Lakkolaiset vaativat myös perustavan kansalliskokouksen

koollekutsumista. Julistus päättyi varoitukseen, että jolleivät työväenluokan viholliset anna periksi, niin työväenluokka syöksee suuttumuksensa vihollisiaan vastaan ja vie taistelunsa loppuun saakka.[24]

Koska porvariston ja työväen osastojen aseellinen yhteenotto näytti mahdolliselta, niin 42. armeijakunnan sotilaallinen vallankumouskomitea antoi venäläisille joukoille määräyksen vartioida postikonttoreja, vesijohto-, sähkö- ja kaasulaitoksia, asemia, siltoja ja Venäjän valtionpankin osastoja. Venäläiset joukot eivät puuttuneet luokkataisteluun yleislakon aikana,[25] mutta ne olivat myötämielisiä työväestölle. Muutamien myymälöiden ja laitosten omistajat yrittivät rikkoa lakkopäätöstä, mutta saivat kategorisen määräyksen sulkea laitoksensa, muussa tapauksessa sen tekisi työväen järjestyskaarti. Lakko levisi koko maan käsittäväksi. Kaikkien kaupunkien ja maaseutupaikkakuntien teollisuuslaitokset lakkauttivat työt. Lakossa oli yhteensä 832 teollisuuslaitosta, osittaisia lakkoja pidettiin 112 tuotantolaitoksessa. Lakon ulkopuolelle jäi 10 laitosta. Ei ilmestynyt yksikään sanomalehti, paitsi »Työväen vallankumouksellisen keskusneuvoston tiedonantolehteä» sekä paikallisten vallankumousneuvostojen ja lakkokomiteain lehtisiä.

Työläiset pitivät yleislakkoa proletaarisen vallankumouksen alkuna eivätkä pelkkänä töiden keskeyttämisenä. He perustivat kautta maan Punaisen kaartin osastoja. A. Waldenin kertoman mukaan ketään ei tarvinnut agitoida, komppaniat muodostuivat ikään kuin itsestään, kun vain ilmoitettiin, missä voi kirjoittautua Punaiseen kaartiin.[26] Venäläiset joukot auttoivat ratkaisemaan osittain myös Punaisen kaartin ja järjestyskaartien aseistamiskysymyksen. Helsingissä työläiset saivat lakon aattona 3000 kivääriä Viaporin sataman varastoista (lakon päätyttyä ne luovutettiin takaisin).[27] Tampereella työväen kaartilla oli 300 kivääriä, Kotkassa 600, Viipurissa 300 jne.[28] Työläiset valloittivat kaikki tärkeimmät kohteet kaupungeissa, ottivat valvontaansa tiedotusvälineet ja liikenteen, tekivät kotietsintöjä porvareiden taloissa, takavarikoivat löytämänsä aseet ja vangitsivat vihatuimpia vastavallankumouksellisia. Suojeluskuntalaiset eivät rohjenneet tehdä työväestön yksimielisille ja järjestyneille esiintymisille vastarintaa harvoja tapauksia lukuun ottamatta. Porvarillinen virkavalta oli täysin lamautettu. Porvareiden perustama Saksanniemen poliisikoulu hajotettiin. Kaikilta paikkakunnilta saatiin tietoja, että valta oli tosiasiallisesti työväen käsissä. Työväenluokalla oli mahdollisuus ottaa täydellisesti käsiinsä valtiovalta, ja sitä paitsi ehkä ilman vakavaa vastarintaa ja verenvuodatusta, sillä tapahtumat olivat yllättäneet porvariston, joten se ei ollut riittävästi valmistautunut kansalaissotaan. Maassa oli muodostunut vallankumouksellinen tilanne.[29]

Samaan aikaan kun työväestö oli valmis kapinaan ja pyrki taisteluun,[30] Vallankumouksellisessa keskusneuvostossa enemmistö piti vallankumousta silloisessa tilanteessa vaarallisena. Miksi suotuisan vallankumouksellisen tilanteen hetkellä Suomen työväenliikkeen johtajiston keskuudessa pääsi voitolle sovittelupyrkimys, kun taas muutamaa kuukautta myöhemmin, tammikuussa 1918 vallankumousaate sai yliotteen, vaikka tilanne ei ollut enää suotava?[31]

Marraskuussa 1917 sosialidemokraattinen puolue toimi siinä vallinneen luokkataistelukäsityksen mukaisesti. Puolueen teoreettinen taso oli alhainen, puolue tulkitsi takapajuisesti työväenliikkeen ja vallankumoustaistelun periaatekysymyksiä.[32] Yrjö Sirolan sanojen mukaan puolueessa elivät sovussa oikeistolainen, keskustalainen ja vasemmistolainen virtaus ja johtavana aineksena olivat sitä paitsi keskustalaiset vasemmisto-kautskylaisine teorioineen.[33] Jälkimmäisiin Sirola luki itsensä sekä siltasaarelaiset (nimi johtuu Helsingin kaupunginosasta, Siltasaaresta, jossa sijaitsi sosialidemokraattisen puolueen päääänenkannattajan »Työmies»-lehden toimitus, lehti edusti siltasaarelaista suuntaa). SKP:n Keskuskomitean ulkomaisen toimikunnan teeseissä siltasaarelaiset on luonnehdittu ideologiselta asenteeltaan kautskylaisiksi, jotka eivät olleet täydellisesti irronneet työväestöstä.[34] Vuoden 1917 puolivälissä puolueessa osoittautui olevan puoluejohdosta vasemmalle kallistuneita aineksia.[35] Sirola totesi, että

tämän vasemmistosiiven muodostivat vaistonvaraisesti vallankumoukselliset työläiset, joilta puuttui tietoista bolševistista johtoa.[36] Vasemmistosiipi voimistui ja vilkastui erityisesti Lokakuun vallankumouksen jälkeen.

Työväenliikkeen silloiset johtajat eivät tunteneet ollenkaan Leninin teoreettisia töitä, osittain siksi, että he eivät hallinneet venäjän kieltä, mutta pääasiassa siksi, että heitä yleensä kiinnosti vähän bolševikkien taistelu opportunismia vastaan sekä kansainvälisessä työväenliikkeessä vallinnut tilanne. Tässä kuvaava tapaus. Kesäkuussa 1917 Suomen sosialidemokraattisen puolueen 9. edustajakokouksessa bolševikkipuolueen edustajat Aleksandra Kollontai ja Jukka Rahja kehottivat Suomen sosialidemokraatteja liittymään Zimmerwaldin virtaukseen. Valpas vastasi, että puolueen enemmistö ei ole Zimmerwaldin kannalla. »Enemmistön äärimmäinen oikea sivusta on enemmän oikealla kuin kuuluisa Branting, se on melkein pikkuporvarillinen, ja puoluetoimikunnassakin on se suunta ollut enemmistönä», ja luokkataistelun kysymyksissä se on samalla kannalla kuin Branting ja Scheidemann.[37] Myöhemmin esiintynyt Kuusinen sanoi tästä asiasta seuraavaa: »Kyllä on totta, että nuo Zimmerwaldit, Scheidemannit, Thomasit ym. ovat meille hyvin hämäriä käsitteitä. Jos Rahja rupee meitä tenttaamaan kansainvälisessä politiikassa, aloittaen siitä kysymyksestä, mitkä ryhmät nykyään kuuluvat zimmerwaldilaiseen, niin me teemme pukkeja hurjasti.» Rahja pisti väliin: »Te olette olleet porvarien kanssa yhdessä, siksi ette enää sosialidemokraatteja tunne.» Kuusinen vastasi: »Niin, osaksi se on siitä syystä, mutta osaksi myös siitä syystä, että me olemme olleet niin syrjässä tuosta kansainvälisestä politiikasta.» Kuusinen jatkoi: »Mutta minusta ei se nyt ole myöskään niin kovin vaarallista, jos täällä nyt tehdäänkin vähän silmät ummessa päätös pitäen näistä venäläisten toverien ehdotuksista kiinni, että yhdytään tuohon Zimmerwaldiin.» Adolf Taimi huomautti: »Emme tahdo olla teidän taluttajia.» Kuusinen jatkoi: »Me luotamme teihin. Valpas sanoo, että se olisi väärin, sillä me olemme porvarillisempia kuin nämä zimmerwaldilaiset. Se on totta. Sen vähän kuin omalta kohdaltani tunnen zimmer-

waldilaisia, niin minä luulisin, että he ovat jyrkemmällä kannalla kuin me täällä Suomessa.»[38]

Ennen Venäjän Lokakuun vallankumousta ja vallankumouksen jälkeisinä alkuviikkoina Suomen sosialidemokraattien kanta oli se, että sosialistisen vallankumouksen menestyminen oli mahdollista vain suurimmissa kehittyneissä länsimaissa. Kun oli kulunut kolme päivää bolševikkien valtaantulosta, Kuusinen sanoi eduskunnassa pitämässään puheessa, että kysymystä proletaarisesta vallankumouksesta ei ratkaista Suomessa, vaan »se ratkaistaan Euroopassa. Ei sitä ratkaista myöskään Venäjällä, vaan Venäjällä, Saksassa, Ranskassa, Englannissa, kaikissa niissä yhteisesti ja luultavasti jokseenkin yht'aikaa. Jollei siellä tule proletaarista vallankumousta, ei silloin tule Suomessakaan. Täällä voisi olla vaikka kuinka hurjia sosialisteja, vieläpä paljon hurjempia kuin minä tovereineni, eivät ne voi säilyttää valtaa eivätkä tehdä sosialistista yhteiskuntaa täällä, jollei muissa maissa, joista Suomi on riippuvainen, ole proletaarinen vallankumous onnistunut.»[39]

Edellä sanotusta seurasi loogisesti, että Suomen sosialistien ei tarvinnut ryhtyä kiireellisesti sosialistiseen vallankumoukseen, ennen kuin se tapahtuisi länsimaissa. Koska muussa tapauksessa Suomen vallankumous kärsisi tappion, niin työväestöä olisi pidätettävä ottamasta tuota ennenaikaista ja harkitsematonta askelta. Oli olemassa se vaara, että kumousmielinen työväestö kääntäisi selkänsä johtajilleen ja lähtisi seuraamaan viipymättömän vallankumouksen päättäviä kannattajia. Siksi radikaalisimpien johtajien oli tarkoituksenmukaista esiintyä ja käyttäytyä siten, etteivät olisi herättäneet pettymystä kumousmielisissä työläisissä eivätkä olisi päästäneet näitä vaikutuspiiristään, vaikka eivät olisikaan kannattaneet vallankumousta. Heidän oli tekeydyttävä suuremmassa määrin vasemmistolaisiksi kuin he todellisuudessa olivat ja korostettava sitä, että he kannattavat sovittamatonta luokkataistelua eivätkä suostu sovinnontekoon porvariston kanssa. Siten he saivat säilytetyksi arvovaltansa vasemmistolaisen työväestön keskuudessa. Tälle perustalle siltasaarelaiset rakensivatkin politiikkansa. Puolueen edustajakokouksessa

1917 Kuusinen luonnehti tuon politiikan seuraavasti: »Minä olisin puolestani aikalailla revisionistisella kannalla nyt. Tavallisena aikana minä koettaisin kannattaa luokkataistelua. Mutta ei se mitään haittaa, että tulee näkökohta jyrkempi, kuin mitä on todellisuus. Niin meillä on aina ollut tässä puolueessa. Aina me olemme ulospäin näyttäneet vähän jyrkemmiltä kuin olemme todellisuudessa olleet. Meillä on ollut luokkataistelu semmoisena dogmina alustapitäen, että olisipa vaan joku uskaltanut puhua sitä vastaan, niin se olisi puolueen toimesta tuomittu.»[40]

Jotta olisi voitu tajuta Lännen sosialistiseen liikkeeseen juurtuneiden dogmien virheellisyys, olisi tarvittu suurta ajatustyötä ja perehtymistä Leninin luomuksiin. Kautskyn arvovaltaan luottaneet ihmiset olisivat oivaltaneet Kautskyn eräiden väittämien valheellisuuden vasta perehdyttyään siihen panokseen, jonka venäläiset bolševikit olivat antaneet marxilaisuuden teorian ja käytännön kehittämiseen. Leninin suomalaisille sosialidemokraateille tekemät kehotukset ottaa valta käsiinsä sekä hänen 11. marraskuuta päiväämä lyhyt kirjeensä, joka johdatti samaan ajatukseen, eivät voineet sisältää täydellisiä perusteluja, joten ne eivät tehneet suomalaisiin tarvittavaa vaikutusta. Puoluejohdon oli kuitenkin otettava huomioon työväestön mieliala, joka edellytti päättäviä toimia. Kyseessä oli vallanohjiin tarttuminen niiden »Me vaadimme»-julistuksessa esitettyjen vaatimusten toteuttamiseksi, joita porvaristo kieltäytyi toteuttamasta.[41]

Vallankumouksellista keskusneuvostoa painostettiin sekä oikealta että vasemmalta. Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän enemmistöä huolestutti marraskuun yleislakon vallankumouksellinen luonne, ja saatuaan tiedon, että lakko oli paikoin johtanut verenvuodatukseen, se kutsui jäsenensä pois Vallankumouksellisesta keskusneuvostosta jättäen siihen vain kolme edustajaa, jotka se valtuutti esiintymään lakon lopettamisen puolesta.[42] Työväen kaartien kanta oli päinvastainen. Illalla 15. marraskuuta niiden edustajat saapuivat neuvoston istuntoon ja vaativat tarmokkaampia toimia: lahtarikaartin aseistariisumista ja vallanottoa. Jos neuvosto kieltäytyisi tekemästä sitä, niin

työväenkaartit tekisivät sen itse. Vallankumouksellinen keskusneuvosto lupasi antaa vastauksen seuraavaan aamuun klo 8:aan mennessä. Illalla neuvosto ei ehtinyt käsitellä asiaa, koska monien neuvoston jäsenten oli oltava eduskunnan istunnossa.

Eduskunnassa sosialidemokraatit yrittivät viimeisen kerran saada porvarit vakuuttumaan siitä, että on ehdottomasti tyydytettävä vaikkapa muutamat työväestön vaatimukset. Tästä riippui Vallankumouksellisen keskusneuvoston vallanottoa koskeva päätös. Eduskunnassa pitämässään puheenvuorossa Kuusinen sanoi: »Minulla on näet se käsitys, että voi tapahtua levottomuuksia huomenna, jollemme me, jotka tahtoisimme työväkeä rauhoittaa, saa nyt jonkinlaisia todellisia tuloksia tältä eduskunnalta.» Kuusinen sanoi uskovansa oikeistolaisten ymmärtävän, etteivät levottomuudet ole heille eduksi. »Me ainakin katsoisimme, että olisi eduksi, jos pääsisimme rauhallisesti tämän kriitillisen ajan ohi.»[43] Valpas sanoi puheenvuorossaan, että »vallankumousliikkeellä on tähän asti onneksi ollut ainoastaan suurlakon muoto», ja antoi ymmärtää, että tilanne saattaisi muuttua jo huomenna, ellei eduskunnan silloinen istunto olisi antanut työväestölle tuntuvia tuloksia. Lakon johto ei luullut pystyvänsä hallitsemaan niitä aineksia, jotka vaativat tarmokkaita toimia. Valpas kehotti Suomen porvaristoa ottamaan esimerkkiä englantilaisista porvareista, joita Bebel oli sanonut maailman viisaimmiksi, koska he osaavat antaa perään.[44] Eetu Salin oli jo 12. marraskuuta varoittanut porvaristoa, että se istui tulivuoren juurella, ja tulivuori voi alkaa purkautua porvariston peräänantamattomuuden vuoksi.[45]

Myöhemmin, kun vallankumous oli jo alkanut, Tokoi torjui sen porvareiden väitteen, että sosialidemokraattijohtajat olivat muka sysänneet työväestön vallankumouksen tielle. Tokoi vertasi johtajia ilmapuntariin, joka vain osoittaa myrskyn lähenemisen, mutta ei ole syypää sen puhkeamiseen.[46]

Tajuttuaan tilanteen todella vakavaksi porvaristo suostui joihinkin myönnytyksiin. Alkio teki ehdotuksen: »Koska sitä valtionhoitajakuntaa, jolle eduskunta on päättänyt

antaa Suomen korkeimman valtiovallan käytön, ei vielä ole voitu valita, päättää eduskunta toistaiseksi käyttää itse sitä valtaa, joka voimassa olleiden säännösten mukaan on kuulunut keisarille ja suuriruhtinaalle.» Sosialidemokraatit ehdottivat, että eduskunnalle olisi myönnetty vakituinen eikä tilapäinen vallankäytön oikeus. Eduskunnan puhemiehistö taas ehdotti porvarillisen eduskuntaryhmän nimissä myöntämään korkeimman vallan senaatille. Alkion ehdotus tuli hyväksytyksi 127 äänellä 68 vastaan.[47] Sen jälkeen eduskunta vahvisti lait 8 tunnin työpäivästä ja kunnallisesta kansanvallasta.

Eduskunnan istunnon jälkeen marraskuun 16. päivän vastaisena yönä klo 3 jatkettiin Työväen vallankumouksellisen keskusneuvoston istuntoa, jossa käsiteltiin työväenkaartien ehdotusta »ottaa valta omiin käsiin». Edellisenä iltana tätä ehdotusta oli yhtynyt kannattamaan myös työväenjärjestöjen valtuusto. Vihdoin klo 5 paikkeilla aamulla päätettiin 14 äänellä 11 vastaan ottaa valta työväen käsiin. Manner, Kuusinen, Sirola, Wiik, Mäki ja Kohonen ilmaisivat tyytymättömyytensä päätöksen johdosta, mutta sanoivat jäävänsä neuvostoon, mikäli sitä pidetään suotavana, ja alistuvansa enemmistön tahtoon. Sirola sai heti tehtäväkseen laatia vallankumousjulistuksen. Mutta pian osa vallanoton puolesta äänestäneistä muutti mieltään ja koko kysymys raukesi. Aamulla 16. marraskuuta ilmestyi kuitenkin Vallankumouksellisen keskusneuvoston julistus, joka oli laadittu ennen vallanottoa koskevan päätöksen kumoamista. Siinä arvioitiin eduskunnan vahvistamat lait 8 tunnin työpäivästä ja kunnallisvaaliuudistuksesta kerrassaan riittämättömiksi toimenpiteiksi. Julistuksessa sanottiin: »Siinä kaikki! Ja sekin vasta monen mutkan jälkeen. Mutta se ei voi tyydyttää työväkeä. Ei voi. Ei saa. Eihän ole sanaakaan vielä saatu elintarvikekurjuuden torjumistoimista; saatikka sitten tekoja. Ei mitään toimenpiteitä jo esiintyvän työttömyyden torjumiseksi. Torpparivapautusta eivät tietenkään halua julistaa eduskunnan herrat. Vastustavat virkakoneiston kansanvaltaistuttamista. Kukkaronsa visusti sulkisivat tehokkaalta verotukselta. Äänioikeuden esteitä eivät poista,

kammovat kansalliskokouksen kokoonkutsumista. Lahtarikaarteistaan eivät aio luopua. Mutta niitä on pakotettava. Valtaa on tähän saakka yksin käyttänyt porvaristo. Sitä on nyt vallattava työväenluokan käsiin.»[48] Julistuksessa esitettiin seuraava toimintaohjelma: lakkoa on jatkettava, porvarillinen virkakoneisto on otettava työväen valvontaan, rautatiet ym. liikenne- ja yhteysvälineet on otettava työväen huostaan, porvaristo on riisuttava aseista, sen sabotaasi ja aseellinen vastarinta on tukahdutettava, työväen kaartien on ylläpidettävä vallankumouksellista järjestystä, paikkakunnilla valta kuuluu paikallisille neuvostoille ja komiteoille. Korkein valtaa käyttävä elin on Työväen vallankumouksellinen keskusneuvosto. Julistus päättyi sanoihin: »Tietäköön jokainen tehtävänsä. Kukin velvollisuutensa täyttäköön. Näin käy kumouksellinen työväki oikeuttaan toteuttamaan, ottamaan leipää.»[49]

Julistus, jossa korostettiin, että yleislakkoon johtaneet päävaatimukset eivät olleet vielä lähimainkaan tyydytetyt, joten oli ryhdyttävä entistä päättävämpiin toimiin, osoittautui kohta olevan jyrkästi ristiriidassa itse Työväen vallankumouksellisen keskusneuvoston ajaman politiikan kanssa. Keskusneuvoston jäsenten enemmistö asettuikin sille kannalle, että oli tyydyttävä saavutettuun ja lopetettava lakko. Vallankumouksellinen keskusneuvosto osoittautui todella hetken vallankumouksellikseksi.

Myöhemmin Sirola muisteli, että ajatus työväen vallan pystyttämisestä vastasi siinä määrin työväestön toivomuksia ja mielialoja, että jos joku johtajista olisi rohjennut nousta työväenhallituksen päämieheksi, niin työväen joukot olisivat tukeneet häntä, lähteneet hänen mukaansa, ja vallankumous olisi toteutettu. Sirola oli jopa ehdottanut, että Lumivuokko olisi ruvennut hallituksen päämieheksi. Sirola itse olisi ollut valmis auttamaan häntä sekä järjestämään uuden hallituksen kanslian ja asiainhoidon. Lumivuokko enempää kuin kukaan muukaan ei silti uskaltanut ruveta hallituksen johtoon. Työväenhallituksen eteen nousevat vaikeudet tuntuivat pelottavan suurilta. Työväenhallituksen ei uskottu pystyvän ratkaisemaan pääkysymystä, elintarvikekysymystä siten, että nälänhätä

olisi voitu torjua. Tuollaista johtohenkilöille ominaista epäilyä ja pelkoa ei ilmennyt työväestön keskuudessa. Kun Oskari Tokoi teki Työväen vallankumouksellisen kesneuvoston nimissä selostuksen järjestyneen työväen kokouksessa 17. marraskuuta ja asetti kysymyksen, ovatko työläiset valmiit ottamaan vallan käsiinsä, niin vastauksi kajahti: »Otamme vallan käsiimme ja pidämme sen myös!»[50] Kokouksessa hyväksyttiin päätös puhtaasti sosialistisen hallituksen muodostamisesta.

Lakon johtajat aloittivat neuvottelut muutamien eduskunnan porvarijäsenten kanssa sosialistisen hallituksen muodostamisesta »laillista tietä», ts. eduskunnan hyväksymyksestä. Kyseiset porvarijäsenet antoivat ymmärtää, että sellaisen hallituksen muodostaminen on mahdollista, jos lakko lopetetaan. Eduskuntaa ei voitu enää painostaa, koska puheenjohtaja oli laskenut sen hajalle lakon päättymiseen saakka. Sosialidemokraatit olivat vastustaneet eduskunnan hajottamista, mutta tuloksettomasti. Sosialidemokraattisen hallituksen muodostamiseksi parlamentaarista tietä oli siis lopetettava lakko. Mutta oliko takeita siitä, ettei porvaristo luopuisi lupauksistaan? Olisi ollut lapsellista uskoa porvariston lupauksiin. Lakon johtajat ymmärsivät tämän, mutta kannattivat silti lakon lopettamista. Heidän mielestään lakon jatkuminen ja kärjistyminen vallankumoukseksi saattoi johtaa tuhoisiin seuraamuksiin, jotka oli estettävä. Tunnukseksi asetettiin sosialistisen hallituksen muodostaminen parlamentaarista tietä, mikä vaimensi heti kumousintoa. Oliko syytä käyttää väkivaltaa, jos punainen hallitus voitiin muodostaa eduskunnan suostumuksesta? Näiden näkökohtien valossa on helppo ymmärtää Suomen työväenliikkeen johtajien mallillisen enemmistön käyttäytyminen marraskuussa 1917.

Vallankumouksellinen keskusneuvosto käsitteli 17. marraskuuta kysymystä punaisesta hallituksesta ja lakosta. Istunnon pöytäkirja puhuu yksimielisyyden puuttumisesta. Kuusinen ehdotti lopettamaan lakon. Turkia kannatti häntä. Aaltio väitti, että työläiset eivät ymmärtäisi sitä. Mäkelin ehdotti, että julistettaisiin työväen valta ja kutsuttaisiin kokoon aiempi eduskunta, jossa sosialidemo-

kraatit olivat olleet enemmistönä. Äänestyksessä äänet jakaantuivat tasan. Kuusi henkeä (Lumivuokko, Elo, Pietikäinen, Aaltio, Tokoi ja Laiho) kannatti sosialidemokraattien osallistumista hallitukseen (lakonisesta pöytäkirjasta ei käy selville, mistä oli kyse) ja toiset kuusi henkeä (Kuusinen, Vuoristo, Gylling, Manner, Välisalmi ja Wiik) kannattivat lakon lopettamista ilman minkäänlaisia ehtoja. Pöytäkirjaa pitänyt Sirola ei ilmaissut kantaansa. Mitään päätöstä ei hyväksytty.

Päätös hyväksyttiin Vallankumouksellisen keskusneuvoston seuraavassa istunnossa, joka alkoi 18. marraskuuta klo 2 yöllä ja jolla oli ratkaiseva merkitys. Istunnon osanottajille ilmoitettiin, että Helsingin työväenjärjestöjen valtuusto kannattaa yksimielisesti työväen hallituksen perustamista. Samalla kannalla ovat rautatietyöläiset. Toisaalta taas eduskunnan sosialidemokraattisen ryhmäkunnan enemmistö kannattaa punaisen hallituksen muodostamista laillista, ts. parlamentaarista tietä. Vallankumouksellisen keskusneuvoston istunnossa asetettiin äänestettäväksi kolme ehdotusta: 1. punaisen hallituksen muodostaminen parlamentaarista tietä, 2. punaisen hallituksen muodostaminen epäparlamentaarisia keinoja käyttäen ja 3. yleislakon lopettaminen ilman minkäänlaisia ehtoja. Punaisen hallituksen muodostamista parlamentaarista tietä kannatti äänestyksessä 8 henkeä, mm. puheenjohtaja Manner (Kuusinen, Turkia ja Jokinen eivät olleet läsnä, mutta heidän kantansa tiedettiin ja siksi heidän äänensä otettiin lukuun). Vastaan äänesti myös 8 henkeä. Puheenjohtajan ääni ratkaisi, joten ensimmäinen ehdotus katsottiin hyväksytyksi. Lopullisessa äänestyksessä hyväksyttiin 7 äänellä 5 vastaan 2:n pidättyessä päätös, että lakko lopetetaan ja sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän tehtäväksi annetaan punaisen hallituksen muodostaminen parlamentaarista tietä (tämän tehtävän ratkaisu ei riippunut sosialidemokraattisesta eduskuntaryhmästä, vaan eduskunnan porvarillisesta enemmistöstä!). Pöytäkirjaa pitänyt Sirola teki merkinnön siitä, että hän ei osallistunut lopulliseen äänestykseen, koska oli palannut Suomeen vasta lokakuun lopulla eikä vielä ollut perehtynyt riittävästi tilanteeseen.

Samaan aikaan Vallankumouksellinen keskusneuvosto sai maan kaikilta kolkilta puhelimitse ja lennättimitse tietoja, jotka osoittivat että vallankumouksen aalto kohosi yhä korkeammalle ja että työväestö oli kaikkialla tilanteen isäntänä ja täynnä taisteluintoa. Kajaanista lakkokomitea ilmoitti, että virkakoneisto oli komitean valvonnassa ja kaikki oli rauhallista. Tornion vallankumouskomitea ilmoitti, että valta oli työväen käsissä ja että oli ryhdytty toimiin elintarvikeongelman ratkaisemiseksi. Mikkelissä työväki miehitti poliisihallinnon sekä lennätin- ja puhelinaseman ja pakotti kuvernöörin noudattamaan väestön vaatimuksia. Työläisten mieliala oli sotaisa. Vaasan vallankumouksellinen työväenkomitea ilmoitti, että työläiset valloittivat lääninhallituksen, sinetöivät huoneet ja asettivat vartion ja että kaikki oli rauhallista. Oulun työväenneuvosto sähkötti, että työväki oli miehittänyt poliisihallinnon, rautatieaseman, lennätin- ja puhelinaseman ja lääninhallituksen; tuotantolaitokset, kaupat ja koulut oli suljettu, yhteenottoja ei ollut. Heinolasta ilmoitettiin työväestön innokkaasta taisteluhalusta. Jyväskylästä ja Joensuusta saatujen tietojen mukaan valta kuului tosiasiallisesti työväelle. Turusta, Porista, Riihimäeltä ja Ruotsinpyhtäältä sähkötettiin, että työväenkaartit pitävät yllä vallankumouksellista järjestystä, takavarikoivat porvaristolta aseita ja pidättävät aktiivisimpia vastavallankumouksellisia. Lappeenrannan työväenosastot pitivät kotitarkastuksia elintarvikevarastojen takavarikoimiseksi porvaristolta ja olivat jo takavarikoineet 16 tonnia viljaa. Oulunkylän työväki takavarikoi porvareilta elintarvikevarastoja ja alkoholijuomia (lain mukaan näiden juomien valmistus ja myynti oli kiellettyä, joten porvaristo oli rikkonut lakia).

Paikoin työväenkaartit joutuivat ottamaan yhteen suojeluskuntalaisten kanssa, mutta työväenkaartit saivat lopulta yliotteen. Tammisaaren suojeluskuntalaiset onnistuivat häätämään punakaartilaiset joksikin aikaa puhelinasemalta, mutta kohta punakaartilaiset valloittivat sen uudelleen. Jyväskylässä, Sortavalassa ja Oitissa porvarit saattoivat epäkuntoon viestilinjat, mutta miltei kaikkialla työläiset

saivat palautetuksi ne kuntoon. Keravalla rautatievirkailijat turvautuivat sabotaasiin, mutta työväki otti silloin rautatien haltuunsa. Säilyneiden tietojen mukaan vain Huittisissa (jossa heinäkuussa oli ollut suojeluskuntalaisten ja lakkolaisten ankara yhteenotto) suojeluskuntalaiset olivat koko yleislakon ajan pysyneet tilanteen herroina vähäisellä alueella.[51]

»Vallankumouksellisen keskusneuvoston tiedonantajassa» ilmoitettiin, että »työväen kumouksellinen liike laajenee yhä. Askel askeleelta. Eri osista maata tulee tietoja, että toverimme ovat toimessa... Paikkakunnilta, joissa työväellä on varma voima, lähetetään apua muille seuduille. Työväen asemia varmistetaan. Elintarvevarastojen tarkastus on pantu alulle. Lahtarikaartilaisilta riisutaan aseita ja lahtareita vangitaan. Porvarillisia virastoja tyhjennetään tai asetetaan niihin työväen järjestöjen valtuutettuja niitä hoitamaan ja tarkastamaan. Joka hetki etenee liikkeemme... Kestävyyttä vain!»[52]

Muutamat paikalliset neuvostot ja komiteat lähettivät Vallankumouksellisille keskusneuvostolle vaatimuksia, että se toimisi kumouksellisemmin. Esimerkiksi Joensuun lakkokomitea kehotti jatkamaan lakkoa tarmokkaammin ja vaati »lujuutta». Heinolan vallankumousneuvosto kehotti viemään taistelun voittoon saakka. Paikallisissa komiteoissa ja neuvostoissa päivystettiin ympäri vuorokauden puhelimen ääressä odottamassa vallankumouksellisia määräyksiä keskuksesta. Niitä odotettiin kärsimättömästi.

Sellaisen tilanteen vallitessa levisikin tieto, että Vallankumouksellinen keskusneuvosto oli päättänyt lopettaa lakon. Työväestöstä se tuntui aluksi uskomattomalta ja hirvittävältä. Siihen ei uskottu. Paikoin lakon lopettamista koskevaa sähkettä pidettiin provokaationa.[53] Tampereella työläiset luulivat porvariston lahjomiksi kavaltajiksi komiteansa jäseniä, jotka ilmoittivat lakon lopettamismääräyksestä. Kun komitean jäsenet yrittivät joukkokokouksessa torjua heitä vastaan esitetyt syytökset, heidät estettiin puhumasta »alas!», »ulos!», »kavaltajat!» -huudoin. Kokouksessa valittiin uudet edustajat ja näiden tehtäväksi annettiin tiedustella asiaa Helsingistä Vallankumouksellisesta

keskusneuvostosta. Sittenkin kun ilmoitus osoittautui paikkansapitäväksi, sadat työläiset kieltäytyivät aluksi noudattamasta lakon lopettamismääräystä. Maan kaikilta kulmilta saapui pääkaupunkiin kummastelevia ja kiukkuisia kyselyjä, mistä johtui lakon lopettamismääräys. Monin paikoin sitä pidettiin virheellisenä. Kotkassa, Lahdessa ja Loviisassa työväki nousi miltei yhtenä miehenä vastustamaan lakon lopettamista. Vallankumouksellisen keskusneuvoston päätöstä kannattaneet puhujat kiskottiin yksinkertaisesti puhujanlavalta alas. Kotkan ja Kymenlaakson työväestö heitti tunnukset »Valta työläisille», »On julistettava työväen diktatuuri» ja lupasi panna heti tuhat miestä liikkeelle.[54] Karjaan työväki julisti kokouksessaan, että se ei hyväksy lakon lopettamista, koska saavutetut tulokset ovat riittämättömiä, ja vaati, että on ehdottomasti toteutettava »Me vaadimme» -julistuksessa esitetyt toimenpiteet. Karkkilan työläiset hyväksyivät yksimielisesti seuraavan päätöslauselman: »Työväen vallankumouksellisen keskusneuvoston päätöstä emme hyväksy. On pidettävä tinkimättömästi kiinni niistä vaatimuksista, jotka lakon alkaessa asetimme; sen vuoksi on asetettava sellainen hallitus, joka toteuttaa valtalain, torpparikysymyksen oikeudenmukaisen ratkaisun ym. Myös kuntain ja läänien hallinnot on otettava työväestön käsiin. Joukot on pidettävä liikekannalla niin kauan kuin työolot ja elintarvekysymys on järjestetty uuden järjestyksen mukaan.»[55] Samanlaisen päätöksen tekivät myös Lohjan työläiset. Helsinkiin saapui monilta paikkakunnilta ilmoituksia siitä, että lakon lopettamista koskeva päätös oli herättänyt kiihtymystä työväestössä, ja monin paikoin pidettiin kokouksia. Niitä jotka kannattivat lakon lopettamista, syytettiin kavaltajiksi.[56]

Vallankumouksellinen keskusneuvosto julkaisi 18. marraskuuta julistuksen »Luokkataistelu ilman suurlakkoa», jossa puolusteltiin päätöstä lakon lopettamisesta. Siinä sanottiin, että lakon ansiosta »porvariston mustat vallankaappaushankkeet on lyöty maahan», valta ei tule kuulumaan »kolmelle kuninkaalle», vaan eduskunnalle, ja on hyväksytty lait kunnallisen itsehallinnon kansanvaltaistamisesta sekä 8 tunnin työpäivästä. Neuvosto tunnusti, että »leipää ei ole vielä saatu, eikä varmuutta yleensä elintarvikekurjuuden lieventämisestä», ja selitti, ettei sitä »suoranaisesti suurlakon avulla saada. Päinvastoin, jos suurlakkoa tällaisena aikana kauan jatkettaisiin, olisi maanomistajilla ja muilla nylkyreillä helpompi tilaisuus lakon aikana kiusata työväkeä maidon, lihan, voin ja leivänkin puutteessa, ja työnantajat voisivat kuristaa pidättämällä palkkoja.» Siksi neuvosto päätti, että taistelua oli jatkettava muunlaisin keinoin, sekä eduskunnassa että sen ulkopuolella, mutta ei suurlakon muodossa. Julistuksessa sanottiin edelleen: »Osa eduskunnan porvarillisista ryhmistä on nyt tehnyt hätälupauksia. Ovat lupailleet parannusta elintarvepolitiikassa. Samoin ovat lupailleet tunnustuksen ja vahvistuksen kansanvapauden perustukseksi säädetylle 'valtalaille' ja muillekin viime valtiopäivillä säädetyille laeille. Lisäksi ovat luvanneet kannatuksensa torpparivapautukselle ja eräille muille tärkeille vaatimuksillemme, myöskin ehdollisesti äänioikeuden laajentamiselle 21 ikävuoden rajaan. Niiden lupauksiin ei kuitenkaan ole paljoa luottamista, ellei työväenluokka seiso vieressä valvovana, ankarana vartijana, valmiina heti hyökkäämään, jos lupausten petos paljastuu. Pian nähdään, tuleeko eduskunnasta lupausten lunastuksia. Ellei tule, ja ellei nopeasti tule, kavahtakoot silloin porvarit petetyn kansan vihan ja voiman vyöryä. Silloin tuskin pelastuvat niin helpolla kuin näinä päivinä.»[57]

Julistus osoittaa erittäin selvästi, että työväenliikkeen tavoitteeksi asetettiin vain joitakin sellaisia uudistuksia ja vaatimuksia, jotka eivät kajonneet kapitalistisen järjestelmän perustaan. Minkäänlaisia sosialistisia uudistuksia ei suunniteltu edes tulevaisuuden varalta. Vallankumouksellisen keskusneuvoston julistuksessa sanottiin edelleen, että järjestyskaartien aseet on pantava turvallisiin varastoihin ja pidätetyt taantumusmiehet on päästettävä vapaalle jalalle (muuten, ilman jälkimmäisen ehdon täyttämistä eduskunnan puhemiehistö kieltäytyi kutsumasta eduskuntaa koolle). Julistus päättyi sanoihin: »Olkaa valmiina ja varustakaa rivejä. Aselevon aika voi olla lyhyt.»[58]

Se keskusneuvoston mielipide, että sosialistiset uudis-

tukset eivät olleet mahdollisia Suomessa, ilmeni julistuksen seuraavista sanoista: »Työväenaatteen mukainen valta ja yhteiskuntajärjestys ei kumminkaan olisi vielä tällä hetkellä, eikä Suomessa yksin, mahdollinen saada aikaan sankarillisimpainkaan toverien veren hinnalla.»[59] Neuvosto-Venäjän olemassaolon merkitystä väheksyttiin, neuvostovallan kestävyyteen ei uskottu.

Suomen Ammattijärjestön johto julkaisi lausunnon, jossa se ilmaisi eriävän mielipiteensä Vallankumouksellisen keskusneuvoston julistuksen johdosta. Ammattijärjestön johtajien mielestä työväenluokan olisi pitänyt ottaa viipymättä valta käsiinsä. Minkäänlainen porvarillinen hallitus ei tyydyttäisi työväestöä. Vain työväen hallitus »rautaisella tarmolla järjestäisi elintarveasiat» ja takaisi työväestön vaatimusten tyydyttämisen. Mikäli olosuhteet vaativat, niin hallitukseen voitaisiin hyväksyä myös muutamia porvarijäseniä, jotka suostuvat toteuttamaan »Me vaadimme» -julistuksessa esitetyn ohjelman. Mutta työväestön on oltava enemmistönä hallituksessa. Silloin työläiset voisivat toteuttaa lakon alussa esittämänsä ohjelman. Vain tällä ehdolla voitaisiin lopettaa lakko ja aloittaa työt. Mutta koska Vallankumouksellinen keskusneuvosto oli antanut sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän tehtäväksi punaisen hallituksen muodostamisen, niin Ammattijärjestön johto katsoi edustamansa katsantokannan tunnustetuksi ja kehotti ammatillisia järjestöjä lopettamaan yleislakon. Vallankumouksellisessa keskusneuvostossa olleet työväen järjestökaartin edustajat yhtyivät myös kannattamaan julistusta.[60] Kaikki työväenjärjestöt kehottivat siis jäseniään lopettamaan lakon.

Vallankumouksellinen keskusneuvosto antoi muutamien työväen suosiossa olleiden jäsentensä tehtäväksi selittää työläisille näkökohtia, joiden vuoksi se oli päättänyt lopettaa yleislakon. Helsingin työläisten edessä esiintyivät mm. Tokoi, Salin, Lumivuokko ja Sirola. Työväentalossa esiintyessään Tokoi sanoi, että hallituskysymyksen ratkaiseminen on vaikeinta. Jotkut vaativat punaista hallitusta, jotkut taas kokoomushallitusta, jossa sosialidemokraatit olisivat enemmistönä. Kolmannet ehdottavat jättämään

asian porvariston ratkaistavaksi. »Neljäs mahdollisuus kysymyksen ratkaisulle saattaisi olla vielä se, että valta olisi työväen neuvostoilla, kuten on ollut laita Pietarissa.»[61] On kuitenkin vaikea löytää henkilöitä, jotka suostuisivat muodostamaan vallankumouksellisen hallituksen, koska sen eteen nousisi voittamattomia vaikeuksia. Mutta hän, Tokoi, sekä Mäkinen, Jokinen, Gylling, Sirola ja eräät muut suostuisivat menemään hallitukseen sillä ehdolla, että eduskunta hyväksyisi hallituksen koostumuksen ja ohjelman ja takaisi armahduksen suurlakon osanottajille suojatakseen nämä porvariston kostotoimilta. Hallituksessa saattaisi olla myös 3–4 liberaalista porvaria, jotka suostuvat kannattamaan sosialidemokraattien ohjelmaa. Työläiset eivät vastustaneet sosialidemokraattisen hallituksen muodostamista, sekä Tokoi että Salin onnistuivat saamaan aikaan, että järjestyneen työväen kokouksissa hyväksyttiin heidän ehdottamansa toimintatapa. Sirola kertoi muistelmissaan, miten vaikeaan asemaan työväen johtajat joutuivat kumousmielisten työläisten edessä. »Meillä oli neljä toimistossa ottamassa vastaan raivostuneita punakaartilaislähetystöjä. Oli kiusallinen tehtävä selostaa joukoille: vallankumous jatkuu.»[62] Kun Sirola selosti asiaa, hänen oli vaikea saada työläiset kuuntelemaan. Hänen puheensa keskeytettiin tuon tuosta, joku läsnäolijoista tähtäsi häntä revolverilla ja huudahti: »Kuula kalloon johtajille!»[63] Sirola ei liioitellut sanoessaan sitten eduskunnassa: »Me olemme katsoneet silmiin joukkoja, jotka ovat raivoissaan siitä, että ne eivät saaneet tehdä vähän enemmän puhdasta, kun kerran liikkeelle lähdettiin.»[64] Myöhemmin kirjailija Juhani Aholle lähettämässään kirjeessä Sirola kumosi väitteen, että sosialidemokraattijohtajat olisivat yllyttäneet työväestöä. »Etsikää käsiinne joku tappamatta jäänyt punakaartilainen. Häneltä voisitte kuulla, miten me heidän keskuudessansa rauhoitimme, varoitimme, pelotimme ja uhkasimme mm. saksalaisten tulolla eikä pelkällä puoluekurilla. Punakaartilaiset olivat monesti heittää meidät ulos. Se mitä meissä inhositte, vihaa värähtelevät suupielet, sehän oli meidän epätoivoista yritystämme porvareita pehmittää, saada vallankumous vältetyksi... Turha vaiva

oli se meidän yrityksemme puhetaidolla ja kompromisseilla (joihin olimme valmiit) saada vältetyksi se, mikä oli tuleva: aseellinen yhteentörmäys.»[65] (Sirola tarkoitti myöhempää vallankumousta, jonka teki väistämättömäksi porvariston myöntymättömyys.)

Helsingin Työväen toimeenpaneva komitea antoi 19. marraskuuta julistuksen: »Koska *punainen senaatti on muodostettu* ja yleiset järjestyneen työväen kokoukset Työväentalolla ja Koitossa ovat tänään päättäneet lopettaa lakon, niin ilmoittaa Helsingin Työväen Toimeenpaneva Komitea, että lakko katsotaan loppuneeksi tänään klo 2 päivällä.»[66] Alleviivaamamme sanat punaisen senaatin muodostamisesta eivät vastanneet todellisuutta: senaatti vasta aiottiin muodostaa. Muutamia päiviä tuota harhanäkyä pidettiin kuitenkin reaalisena mahdollisuutena. »Työmiehessä» julkaistiin työväen evästykset punaiselle senaatille. Suunnitellun punaisen senaatin jäsenet – Tokoi, Arjanne, Mäkelin, Välisalmi, Gylling, Jokinen, Sulo Wuolijoki, Lindqvist, Lumivuokko, Salin ja Sirola – pitivät istunnon hallitusohjelman laatimiseksi. Eetu Salin, joka ei kannattanut vallankumousta, ei malttanut olla pilailematta: »No nyt minäkin kerran antausin teidän vallankumouksellisten sakkiin.» Todellisuudessa muutkaan mainitut jäsenet eivät olleet vallankumouksen kannalla, vaan pyrkivät luokkaristiriitojen rauhanomaiseen säännöstelyyn. Kun Sirola kysyi, pitäisikö sosialidemokraattien ottaa valta käsiinsä, ellei eduskunta vahvista punaista senaattia, niin osoittautui, ettei kenelläkään ollut sellaisia aikomuksia.[67] Vallankumouksen aalto ei kuitenkaan ollut vielä laskenut. Paikoin lakko jatkui yhä.[68] Marraskuun 21. päivänä sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän istuntoon saapui Eero Haapalaisen johtama Punaisen kaartin valtuuskunta vaatimaan, että oli kumottava päätös lakon lopettamisesta ja pantava toimeen »pieni vallankumous» venäläisten esimerkin mukaan.[69] Eduskuntaryhmän enemmistö vastusti kuitenkin sekä vallankumousta että yleislakkoa.

Senaattikysymys ratkesi juuri siten, kuin Sirola oli olettanut. Oli lapsellista toivoa, että silloisessa tilanteessa eduskunnan porvarienemmistö olisi luovuttanut vallanohjat sosialidemokraateille. Suurlakko oli kärjistänyt entisestään porvariston ja proletariaatin luokkavihaa. Porvaristo piti todistettuna asiana, että työväen kaartit oli perustettu vallankaappaustarkoituksessa, eikä taipunut kompromisseihin. Porvarispiireissä syntyi iskulause: joka ei ole meidän kanssa, on meitä vastaan ja tinat saa.[70] Nämä piirit yrittivät estää paitsi sosialistisen myös kokoomussenaatin muodostamisen. Eduskunta ratkaisi kysymyksen senaatista 26. marraskuuta. Punaisen senaatin puolesta äänesti vain 80 jäsentä. Sadalla äänellä vahvistettiin porvarillinen senaatti, jonka päämieheksi tuli Svinhufvud. Senaatin kokoonpano oli seuraava: Talas, A. Castrén, J. Castrén, Frey, Arajärvi, Setälä, Kallio, Pehkonen, Renvall ja Louhivuori. Sosialidemokraatit jäivät voimattomaksi oppositioryhmäksi. Yksi eduskunnan porvarijäsenistä luonnehti tilannetta seuraavasti: asiat ratkoo porvaristo, sosialistien on tyydyttävä siihen, mitä heille esitetään.[71]

Muutaman päivän kuluttua suurlakon jälkeen eduskunnassa käyttämässään puheenvuorossa Sirola syytti porvaristoa siitä, että se kärjisti tavattomasti luokkataistelua politiikallaan sekä ennen lakkoa että lakon jälkeen. Hän sanoi eduskunnan porvarijäsenille: »Me naulaamme teidät häpeäpaaluun syyttäen teitä siitä, että te kuulumattoman kevytmielisesti olette laskeneet tässä maassa irti avoimen luokkataistelun, luokkasodan, ja te olette vastuussa myös kaikista sen sivuilmiöistä.[72] Sirola selitti, että sosialidemokraattien esittämä hallituksen jäsenehdokkaiden luettelo, jossa hänkin oli, merkitsi työväenliikkeen maltillisimpien ainesten yritystä järjestää asiat rauhanomaisin keinoin. »Tämän maan aseman ja eräiden sisäisten seikkain takia on parasta, että kuljemme tyynempää tietä.»[73] Sirola jatkoi, että marraskuun lakon aikana sosialidemokraattijohtajat koettivat rauhoittaa joukkoja. Työväestö ei halunnut kompromissia, mutta se saatiin suostutetuksi selittämällä, että sosialidemokraatit voivat eduskuntatietä ottaa vallan käsiinsä sekä tekemällä sovinnon maalaisliiton ja ehkä muidenkin kanssa säännöstellä myös elintarvike-, finanssiym. asiat.[74] Sirola sanoi: »Me ennustimme myrskyn tulevan ja käskimme pienentämään purjeita. Te nauroitte,

kohotitte olkapäitä ja piditte sitä tarpeettomana. Päihtyneiden merimiesten lailla te kohotitte lisää purjeita ja sanoitte, että antaa mennä. Kun myrsky tuli, te piilouduitte. Ja nyt, kun myrsky on ohitse, te tulitte esille piilostanne. Te tahdotte päästä käsiksi niihin, jotka tämän myrskyn sousivat.»[75] Muutaman kuukauden kuluttua Suomessa riehui vielä raivokkaampi myrsky.

Marraskuun suurlakko Suomessa 1917 oli havainnollisimpia esimerkkejä siitä, miten työväen vallankumouksen toteuttamisen kannalta erittäin suotuisat mahdollisuudet jäivät käyttämättä sen vuoksi, että maassa ei ollut vallankumouksellista marxilaista puoluetta. Vajaan vuoden kuluttua ne Suomen työväenliikkeen johtajat, joista oli tullut kommunisteja, selittivät avoimessa kirjeessään Leninille, minkälaisia näkökohtia he olivat pitäneet ohjeenaan marraskuussa 1917: »Emme luottaneet vallankumoukseen, emmekä tahtoneet panna vaaralle alttiiksi järjestöjämme eikä kansanvaltaisia saavutuksiamme, vaan tahdoimme niin kauan kuin mahdollista oli, parlamentaarisin keinoin turvata ja kartuttaa näitä saavutuksia.»[76] (Eivät tosin kaikki olleet tällä kannalla, esiintyiväthän muutamat sen puolesta, että työväenluokka olisi ottanut vallan käsiinsä.) Kohta kansalaissodan päättymisen jälkeen kirjoittamassaan kirjassa Kuusinen selitti siltasaarelaisen suunnan marraskuun suurlakon aikana 1917 ottamaa asennetta seuraavasti: »Että me keskustalaissosialidemokraatit emme lähteneet vallankumoukseen, siinä me pysyimme tavallamme aivan johdonmukaisina omalle monien vuosien toiminnassa juurtuneelle kannallemme... Meidän sosialidemokraattinen kantamme oli ensiksi rauhallisen ja asteettaisen, vaan ei vallankumouksellisen luokkataistelun kanta, mutta samalla toiseksi se oli itsenäisen luokkataistelun kanta eikä porvarien liittoon pyrkivä kanta... Meillä oli mielessämme kaksi painavaa lisäsyytä olla kannattamatta vallankumoukseen ryhtymistä: 1) emme tahtoneet edistää oikeistososialistien ja porvarillisten ainesten liittoutumista ja 2) tahdoimme välttää työväenliikkeen repeämistä kahteen katkerasti keskenään taistelevaan leiriin... Me sotkimme alkuryöpyn syntymisen puhaltamalla suurlakon

lopetettavaksi viikon lopussa sekä vallankumouskysymyksen lykättäväksi puoluekokouksen ratkaistavaksi! Tyytymättömyys, jopa katkera suuttumus työväenjoukoissa oli sen tähden sangen yleinen.»[77] Yrjö Sirolan sanojen mukaan sosialidemokraattisen puolueen johtajat horjuttivat pahasti arvovaltaansa epäröivällä politiikallaan marraskuun suurlakon aikana.[78] Lenin paheksui Suomen sosialidemokraattien marraskuussa 1917 osoittamaa päättämättömyyttä.[79] Porvarilliset kirjoittajat arvioivat tietenkin kielteisesti suurlakkoa ja koettavat esittää sen huonossa valossa. He väittävät esim., että suurlakko tapahtui bolševikkien tilauksesta[80], että Lenin yllytti Suomen sosialidemokraatteja kaappaamaan vallan käsiinsä.[81] Suomen sosialidemokraattien todistusten[82] ja Leninin kokoomateosten mukaan Suomen sosialidemokraatit saivat Leniniltä vain yhden, 11. marraskuuta päivätyn kirjeen, jonka esitimme edellä. Vallankumouksellista keskusneuvostoa painosti ja vallanottoa vaati Suomen työväestö eikä Lenin.

Muutamat porvarilliset kirjoittajat ovat esittäneet marraskuun lakon villien voimien riehunnaksi, ryöväyksiksi, murhiksi ja laittomuuksiksi. Todellisuudessa suurlakon aikana koko maassa sai surmansa 16 henkeä ja lakon jälkeisellä viikolla 9 henkeä. Lisäksi 7 henkeä (5 valkoisten ja 2 punaisten puolelta) kaatui suojeluskuntalaisten ja työläisten yhteenotoissa.[83] Vastuu kaatuneista vieritettiin sosialidemokraattiselle puolueelle ja Vallankumouksellisselle keskusneuvostolle.[84] Mutta Vallankumouksellinen keskusneuvosto ja muut työväestön perustamat elimet tekivät kaikkensa anarkististen ja rikollisten toimien ehkäisemiseksi. Monissa julistuksissa varoitettiin tiukasti, että ryöväyksiin, varkauksiin ja muihin rikoksiin osallistuneet on katsottava vallankumouksen vihollisiksi ja heidän suhteen on meneteltävä sen mukaisesti.[85] Järjestyneet työläiset eivät olleet syyllistyneet ilkitöihin. Tokoin sanojen mukaan aseistetut koplat, jotka eivät kuuluneet Punakaartiin eivätkä olleet minkäänlaisten hallituselinten alaisia, käyttivät tilannetta hyväkseen ja tekivät murhia ja rikoksia eri puolilla maata. Myöhemmin arveltiin, että huomattavalta osaltaan nuo rikokset oli tehty provokaatiotarkoituksessa.[86]

Asiaa seikkaperäisemmin tutkinut Paavolainen on todennut kuitenkin, että osaan rikoksista olivat syyllistyneet myös työväen kaartien jäsenet.[87] Tällöin he olivat rikkoneet karkeasti johtavien elinten määräyksiä. Rikoksissa ilmeni luokkataistelun kärjistyminen raivokkuudeksi. Nuo raivonpurkaukset olivat kuitenkin poikkeustapauksia. Paavolainen toteaa itsekin todistusten ja asiakirjojen perusteella, että suurimmassa osassa maata lakko oli eittämättä rauhanomainen.[88] Tämä oli selitettävissä siten, että työväenkaartit ylläpitivät järjestystä. Ne vartioivat elintarvikevarastoja, kauppoja ja tuotantolaitoksia.[89] Porvaristo puhuu jalon suuttumuksen vallassa suurlakon aikaisista yksittäisistä yhteentörmäyksistä, mutta unohtaa omat tekonsa valkoisen terrorin kaudella. Eikö se itse ole tuhatkerroin ylittänyt ne inhimillisyyden kriteerit, joiden perusteella se arvioi epätoivon partaalle saattamiensa työläisten tekoja.

Suurlakon jälkeen sosialidemokraattisen puolueen johto kutsui kiireellisesti koolle puolueen kymmenennen, ylimääräisen edustajakokouksen pohtimaan vastaista taktiikkaa. Avajaispuheessaan 25. marraskuuta Manner teki lyhyen tilannekatsauksen Venäjällä tapahtuneen itsevaltiuden kukistumisen jälkeiseltä ajalta ja totesi mm., että Suomen eduskunnassa porvaristolla ei ollut niin huomattavaa enemmistöä, etteivät sosialidemokraatit olisi voineet estää sen pahimpia aikeita.[90] Menettelytapaa koskevan pääalustuksen teki O. W. Kuusinen. Hän sanoi, että puolueessa on kaksi vastakkaista virtausta. Toiset kannattavat tarmokasta taistelua vallasta ja turvautumista kaikkiin taistelukeinoihin, aina aseellista kapinaa myöten. Toiset muodostavat reformistisen siiven. Alustuksen tekijä ei asettunut kummankaan virtauksen puolelle, vaan koetti arvioida, mihin kumpikin menettelytapa johtaisi. Lähdettyään päättävän taistelun tielle työväki saa ehkä pidetyksi vallan käsissään suurissa kaupungeissa ja yleensä maan eteläosassa. Mutta muissa osissa tuskin, koska niissä on porvariston ja sen suojeluskunnan asemat varmemmat. Saatuaan haltuunsa maan tärkeimmät osat työläiset voisivat lujittaa valtaansa ja toteuttaa »Me vaadimme» -julis-

tuksessa esitetyt toimenpiteet, myöntää äänioikeuden kaikille 20 vuotta täyttäneille ja myöhemmin pitää vallan käsissään myös parlamentaarisin keinoin. Ellei taas valtiollinen yritys onnistuisi, työväenliike kärsisi sellaisen tappion, jonka jälkeen se ei pääsisi elpymään kahdenkaan vuosikymmenen aikana. Toisesta menettelytavasta Kuusinen sanoi, että työväestön etuja voidaan tietenkin puolustaa myös parlamentaarisin keinoin, mutta se on tehtävä siten, ettei jouduttaisi polvilleen porvariston eteen. Hän lausui toivomuksen, että käsittelyn kulussa selviäisi, kumpaa taktista linjaa edustajakokouksen enemmistö kannatti.[91]

Edustajakokouksessa vallankumousta kannattamaan taipuneita puhujia olivat mm. Yrjö Sirola, Eero Haapalainen, Adolf Taimi, Ali Aaltonen, Kullervo Manner, Onni Tuomi ja Väinö Jokinen.[92] Sirola sanoi, että pelkillä parlamentaarisilla keinoilla ei päästä eteenpäin, ja moitti niitä puolueen jäseniä, jotka pelkäsivät joukkojen vallankumouksellista toimintaa. Hän kannatti kuitenkin sitä puolueen toimikunnassa esitettyä mielipidettä, että koska edustajakokous ei kuvasta tarkasti paikallisten puoluejärjestöjen mielipiteitä (koska sen valtuutetut olivat edelliseen eivätkä kyseiseen edustajakokoukseen valittuja), on kutsuttava koolle keväällä, esim. toukokuussa 1918 paikallisten puoluejärjestöjen edustajien kokous ratkaisemaan, minkälaista politiikkaa oli noudatettava. (Tämä merkitsi pikaista ratkaisua vaativan kysymyksen lykkäämistä puoleksi vuodeksi eteenpäin. Toukokuuhun mennessä Suomi oli kokenut jo sekä vallankumouksen että kansalaissodan).

Eero Haapalainen sanoi vallan ottamisen viivyttelyllä vain pahennettavan työväen asiaa. Hän sanoi, että pystyisi valloittamaan koko Etelä-Suomen, jos saisi komennettavakseen puoli rykmenttiä järjestyskaartilaisia.[93] Edustajakokoukseen saapunut järjestyskaartin valtuusto tuki vallanoton kannattajia. Valtuustoon kuulunut Miettinen esitti kaartilaisten vaatimuksen, että puoluekokouksen on päätettävä ottaa valta vaikkapa väkivaltaisin keinoin. Ellei puoluekokous noudattaisi tätä vaatimusta, kaartin on pakotettava se noudattamaan. Tämä uhkavaatimus sai ko-

kousedustajat huutamaan puhujalle suuttuneina »alas» ja »ulos». Toinen kaartin edustaja Manninen nousi puhumaan ja sanoi, ettei Miettisellä ollut valtuuksia esiintyä uhkaavassa sävyssä. Manninen vakuutti, että järjestyskaarti tulee toimimaan sopusoinnussa puolueen kanssa.[94]

Vallankumouksellista menettelytapaa vastaan esiintyivät T. Tainio, A. Halonen, K. H. Wiik, E. Gylling, A. Huotari ym. Tainio väitti, että työväestö vain vahingoittaisi asiaansa, jos se tarttuisi aseihin ja ryhtyisi käyttämään diktatuurin keinoja. Tainio korosti, että Suomi ei ole Venäjä eikä Suomen porvaristo ole niin heikko kuin venäläinen porvaristo, ja vallankumouksellista Suomea vastaan nousisi koko aseistautunut porvarillinen maailma. Venäläisten apuun ei ole luottamista eikä se olisi suotavaakaan, suomalaisten on luotettava omiin voimiinsa. On parasta kulkea niin kuin ennenkin parlamenttitaistelun tietä, koska juuri sitä tietä on päästy parhaisiin saavutuksiin, kuten Tainio väitti.[95] Halonen sanoi mielettömyydeksi aseellista taistelua ja diktatuuria puolustavia puheita. Kaikkein parasta olisi haudata sekä punakaartilaisten että suojeluskuntalaisten aseet samaan kuoppaan, niin kuin hänen johdollaan oli tehty Savonlinnassa.

Pisimmän puheen piti Wiik, joka yritti perustella teoreettisesti väittämiään. Hän väitti, että vallankumouksellinen tie ei ole lainkaan tieteellisen sosialismin mukainen, ja korosti tuolla tiellä väijyviä vaaroja. Wiik sanoi, että sillä tiellä on paljon menetettävänä, mutta voitto on aivan epävarma. Suomen työväestöllä ei ole vielä kaikkia vallankumouksen edellyttämiä ominaisuuksia. Työväestö ei ole vielä vapautunut halpamaisista aineksista, jotka voivat saattaa sen huonoon valoon ja tehdä sen vihollisiaan siveellisesti ala-arvoisemmaksi. Työväenluokan rivit eivät olleet yhtenäisiä: paremman toimeentulon omaavat ammattitaitoiset työläiset kannattivat sosiaalista rauhaa ja järjestystä samoin kuin porvaritkin. Wiikin mielestä vallankumouskaan ei olisi voinut ratkaista elintarvikekysymystä; työläiset erehtyivät olettaessaan, että maassa oli sellaisia elintarvikevarastoja ja rikkauksia, että tilanne olisi helpottunut heti, kunhan vain he olisivat suorittaneet

vallankumouksen ja ottaneet haltuunsa nuo varastot. Wiik kuvasi seikkaperäisesti taloudellisia, varallisia ja sisäpoliittisia vaikeuksia, joita vallankumouksellinen hallitus olisi kohdannut, ja viittasi Neuvosto-Venäjän vaikeuksiin saadakseen kokousedustajat vakuuttumaan, ettei kannattanut seurata Venäjän esimerkkiä. Wiik väitti, että vallankumous on puolustettavissa historialliselta, moraaliselta ja poliittiselta näkökannalta vain silloin, kun sitä ei voida mitenkään välttää. Suomen tapaus ei ollut sellainen: vallankumous oli vältettävissä. Wiik vastusti sellaista mielipidettä, että taantumuksen hyökkäys voitiin lyödä takaisin vain vallankumouksen avulla. Sosialidemokraatit olivat hänen mielestään riittävän voimakkaita pystyäkseen taltuttamaan taantumuksen. Wiik varoitti, että jos puolue lähtisi tielle, joka johtaa sen tuhoon, niin silloin olisi mahdotonta välttää vihollisen kostoa.[96]

Eetu Salin sanoi luottavansa enemmän puolueen vanhoihin, koeteltuihin menettelytapoihin eikä aikonut lähteä siihen taisteluun, jota puhalsivat vasta puolueeseen tulleet ja sen aatteista tietämättömät joukot. Oli noudatettava tervejärkistä politiikkaa eikä puskettava päätänsä seinään. Salin piti mahdollisena sosialidemokraattien ja radikaalien porvareiden kokoomushallitusta. Hän lausui ajatuksen, että jollei edustajakokouksessa onnistuta liittymään yhteen saman ohjelman pohjalla, niin on parasta, että kaksi virtausta toimivat erikseen omien periaatteidensa mukaisesti.[97]

Sovittamattomien erimielisyyksien puhjettua Kuusinen kehotti puheenvuorossaan kokousedustajia pyrkimään yhteisymmärrykseen ja yksimielisyyteen. Yksimielisyyttä ei kuitenkaan voinut olla.

Oikeistolaisten nimissä Seth Heikkilä esitti päätöslauselmaehdotuksen (jonka olivat laatineet Salin ja Tanner, eräiden tietojen mukaan sen laatimiseen osallistui myös Valpas).[98] Päätöslauselmaehdotuksessa sanottiin, että »sosialidemokratian päämäärän saavuttamiseen on edelleen pyrittävä valtiollisen, ammatillisen ja kulutusosuustoiminnallisen järjestäytymisen sekä parlamentaarisen ja kunnallisen toiminnan kautta». Joukkojen kumoukselliset toi-

mintamenetelmät leimattiin anarkistisiksi. Proletariaatin diktatuurin idea tuomittiin: »Köyhälistön diktatuurille, jolla puolueen keskuudessa nykyään on kannatusta, ei taloudellisesti kehittymättömässä maassamme ole riittäviä edellytyksiä ja olisi se vallankin nykyisen nälänhädän ja työttömyyden aikana omiaan yhä enemmän lisäämään työväenluokan kärsimyksiä.»[99] Päätöslauselman laatijat olettivat, että puhtaasti sosialidemokraattisen hallituksen muodostaminen silloisen taloudellisen ahdingon aikana olisi koitunut vahingoksi sosialidemokraattiselle puolueelle. He pitivät mahdollisena kokoomushallitukseen osallistumista sillä ehdolla, että sosialidemokraatit ovat siinä enemmistönä.

Vasemmistolaisten näkökanta ilmeni Onni Tuomen esittämästä päätöslauselmaehdotuksesta. Siinä sanottiin: »Nykyisen tilanteen vallitessa on käytävä päättäväisesti vallankumoustielle hallitus- ja valtiovallan valtaamiseksi työväenluokan käsiin kaikilla kansan oikeudentuntoa vastaavilla keinoilla Forssan puoluekokouksessa tehdyn puolueohjelman mukaan.»[100]

Puoluekokouksen päätöslauselmaa laatinut menettelytapavaliokunta vaati äänestystä enemmistön mielipiteen selvillesaamiseksi. Proletariaatin diktatuurin puolesta äänesti 43 kokousedustajaa ja sitä vastaan 59.[101] Huolimatta siitä, että kokouksessa tulivat esiin vastakkaiset suunnat, valiokunta pyrki säilyttämään puolueen yhtenäisyyden ja laatimaan kompromissiehdotuksen, jossa aluksi todettiin suurlakon tuomat osittaiset saavutukset. Mutta edustajakokous piti niitä riittämättöminä ja velvoitti puoluejärjestöt sekä kaikki puolueen jäsenet jatkamaan tarmokasta taistelua leivän ja kansanvallan puolesta, ennen kaikkea »Me vaadimme» -julistuksessa esitetyn ohjelman toteuttamisen puolesta sekä valtalain voimaan saattamisen puolesta. Vasemmistolaisten tyydyttämiseksi päätöslauselmaehdotukseen sisällytettiin seuraava kohta: »Sosialidemokratia pyrkii toteuttamaan suuret historialliset tehtävänsä kaikilla kansan oikeudentuntoa vastaavilla keinoilla. Se vaatii työväellekin oikeuden, kun muu ei auta, myös ase kädessä puolustaa itseään aseistettuja vihollisia vas-

taan.»[102] Tämä ei tosin ollut aivan sitä, mitä vasemmistolaiset vaativat. He pitivät välttämättömänä vallan ottamista aseellisin keinoin, päätöslauselman mukaan taas työväki saattoi käyttää aseita vain itsepuolustustarkoituksessa, »on pidettävä kiinni siitä, että väkivaltaa ei käytetä muuta kuin väkivaltaa vastaan eikä missään tapauksessa enempää kuin mitä on tarpeen työväkeä vastaan esiintyvän väkivallan murskaamiseksi».[103]

Vallanotosta päätöslauselmassa sanottiin seuraavaa: »Koska näinä vallankumouksellisina aikoina saattaa esiintyä tilanteita, jolloin alussa mainittujen työväenluokan lähimpien perusvaatimusten läpiajaminen voi vaatia tilapäisesti joko hallitus- ja valtiovallan ottamista kokonaan sosialidemokratian käsiin taikka sosialidemokraattien osanottoa sellaiseen kokoomushallitukseen, jossa porvarilliset ainekset ovat vähemmistönä, niin harkitkoon kulloinkin sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä ja puolueneuvosto, onko jommastakummasta menettelystä odotettavissa sosialidemokraattiselle luokkataistelulle varmasti enemmän hyötyä kuin vahinkoa ja vaaraa ja jos tulevat yhdenmukaiseen päätökseen toisen tai toisen menettelytavan edullisuudesta ja ehdoista, olkoon se toistaiseksi sallittu.»[104]

Esitetyssä kohdassa näytti otetun huomioon myös proletariaatin diktatuurin kannattajien mielipide, koska määrätynlaisten ehtojen vallitessa pidettiin mahdollisena, että sosialidemokraatit ottavat vallan käsiinsä. Mutta päätöslauselmaehdotuksen laatijat tiesivät, että edustajakokouksen enemmistö oli proletariaatin diktatuuria vastaan, ja asettivat sen vuoksi vastaavanlaisen ehdon: vallankumouksellisen ratkaisun hyväksymiseksi on tarpeen eduskuntaryhmän ja puolueneuvoston yksimielinen päätös. Tämä oli tosiasiallisesti mahdotonta, niin kuin menettelytapavaliokunnan puheenjohtaja Kuusinen selittikin asian. Valiokunnan laatimaa päätöslauselmanluonnosta puolustaessaan hän sanoi, ettei kummallakaan puolella ole syytä tyytymättömyyteen, koska päätöslauselmassa ei tuomita kumpaakaan taktiikkaa. Kuusinen selitti, ettei Salinilla ja hänen kannattajillaan ole syytä pelätä valiokunnan laatimaa

päätöslauselmaa, koska vallanoton ehdoksi asetetaan puolueneuvoston ja eduskuntaryhmän yksimielinen päätös, mutta eduskuntaryhmä on sellainen, ettei se hyväksy diktatuuriehdotusta.[105]

Wiik kirjoitti myös, että päätöslauselma »vaatii päätöksentekoa varten hallituskysymyksessä, että s.d. eduskuntaryhmä ja puolueneuvosto tulisivat yhtäpitävään päätökseen. Nyt oli yleisesti tunnettua, että ryhmän suuri enemmistö ei tulisi koskaan suostumaan vallankumoukseen, ja puolueneuvostossakin oli, vaikkei kovin suuri, enemmistö laillisen taktiikan kannalla. Jos vallankumous olisi riippunut puolueinstanssien päätöksestä, olisi se siis ollut suljettuna seitsemän sinetin taakse.»[106]

Päätöslauselman viimeisessä pykälässä sanottiin, että puolueneuvostolle myönnetään oikeus väliaikaisesti erottaa puolueesta ne, jotka puoluetta vahingoittavat.[107]

Menettelytapavaliokunnan ehdottama päätöslauselma hyväksyttiin vähäisin muutoksin 70 äänellä 43 vastaan. Vuonna 1918 Kuusinen kirjoitti tästä: »Me keskustalaiset tahdoimme kaikin mokomin pitää puolueen koossa ja 'onnistuimme'. Kokoavassa päätöslauselmassa ei ollut vallankumouksesta selvää sanaa puolesta eikä vastaan.»[108] Toisen maailmansodan jälkeen kirjoittamassaan kirjassa »Suomen työväenliikkeen opetuksia» Kuusinen selitti, että marraskuun edustajakokouksessa hyväksytyn päätöslauselman tarkoituksellinen epäselvyys johtui pyrkimyksestä salata porvaristolta vasemmistososialidemokraattien aikeet.[109]

Vallankumouksen vastustajat esittivät vastalauseensa edustajakokouksen päätöslauselman johdosta; eivät suinkaan sen vallankumouksellisuuden johdosta – sitä vikaa siinä ei ollut – vaan sen ristiriitaisuuden ja epäjohdonmukaisuuden johdosta. Päätöslauselma tuki reformistista suuntaa ja asetti täyttämättömiä ehtoja vallankumouksen kannattajille, mutta ei silti tuominnut vallankumouksellista virtausta (päätöslauselman laatijat huolehtivat eniten puolueen hajaannuksen estämisestä eivätkä siitä syystä tuominneet ketään). Täten vallankumouksen kannattajat voivat esteettömästi jatkaa toimintaansa ja hankkia itselleen uusia kannattajia. Salinin, Heikkilän, Huotarin, Leppäsen ja Rainion allekirjoittamassa vastalausekirjelmässä todettiin, että »puolueen keskuudessa ilmeisesti on olemassa voimakasta pyrkimystä turvautua välittömiin keinoihin muka nopeampien tulosten saavuttamiseksi». Työväendiktatuuria tavoittelevasta virtauksesta sanottiin, että se on »vähintään anarko-sosialistinen ellei puhtaasti anarkistinen».[110] Vastalausekirjelmässä toistettiin se Salinin ajatus, että koska kaksi virtausta puolueessa ovat yhteensovittamattomat ja vastustavat vain toisiaan, niin niiden kummankin olisi parasta ajaa omaa linjaansa.[111] (Jos näin olisi käynyt, niin olisi muodostunut kaksi puoluetta, samaan tapaan kuin bolševikit ja menševikit Venäjällä, ja silloin vallankumouksellinen puolue olisi voinut toimia paljon johdonmukaisemmin ja päättävämmin kuin yhteinen puolue, jossa vaikuttivat vastakkaiset virtaukset.)

Edustajakokouksessa ensi päivästä läsnä ollut bolševikkipuolueen edustaja Stalin otti puheenvuoron vasta viimeisenä kokouspäivänä, 27. marraskuuta, jolloin hänen esiintymisensä ei voinut enää vaikuttaa voimasuhteeseen, sillä työväendiktatuuria koskevasta kysymyksestä oli jo äänestetty. Stalin toimitti edustajakokoukselle Venäjän työläis- ja talonpoikaishallituksen tervehdyksen, kertoi vallankumouksen voitosta sekä sen tarjoamien mahdollisuuksien jatkuvasta lisääntymisestä ja kehotti Suomen sosialidemokraatteja kulkemaan vallankumoukseen vaikeuksia pelkäämättä. Kaikki vaikeudet ovat voitettavissa, kun toimitaan päättävästi ja horjumattomasti. Stalin kehotti turvautumaan Dantonin taktiikkaan: rohkeutta, rohkeutta ja vielä kerran rohkeutta! »Ja jos te tarvitsette meidän apuamme, me annamme sitä teille, veljellisesti ojentaen teille käden. Tästä voitte olla varmat.»[112] Tämä innoitti vallankumouksen kannattajia.[113]

Puoluetoimikunnan puheenjohtajaksi edustajakokouksessa valittiin Manner, toiseksi puheenjohtajaksi Gylling, toimikunnan jäseniksi Kuusinen, Sirola, Wiik ja Pietikäinen (kaikki kuuluivat toimikunnan edelliseen kokoonpanoon; Sirola ja Pietikäinen pyysivät vapauttamaan heidät, mutta pyyntöä ei otettu varteen). Toimikunnan varajäseniksi valittiin Kiiskinen, Lumivuokko, Lehtinen, Halme

ja Eloranta. Puolueen sihteeriksi valittiin uudelleen Matti Turkia, jonka vapauttamispyyntöä ei otettu varteen.[114]

Edustajakokouksessa jäi ylipäänsä ratkaisematta pääkysymys, jonka vuoksi puoluekokous oli koottu, nimittäin taktiikkakysymys. Se jätettiin puolueneuvoston ja edustuskuntaryhmän ratkaistavaksi, mikä jopa Tannerin mielestä teki mahdottomaksi vallankumouksellisen taktiikan hyväksymisen.[115] Jos Suomen porvaristo olisi ollut taipuisampaa ja suostunut Valppaan antaman neuvon mukaan tekemään ajoissa myönnytyksiä ja kompromisseja, niin kuin englantilainen porvaristo oli tehnyt, niin ei-vallankumouksellisiin taistelumenetelmiin tähtäävä suunta olisi saattanut johtaa tuloksiin. Porvariston tiukka, kompromissiton politiikka alkoi luoda maaperää uudelle vallankumoukselliselle kriisille, joka johti vakavampiin seuraamuksiin.

3. LUKU

SUOMEN ITSENÄISTYMINEN

Tsaarivallan kukistumisen jälkeen Venäjän väliaikainen hallitus palautti Suomelle autonomian entisessä muodossaan. Suomalaiset taas toivoivat jo sen laajentamista. He eivät kuitenkaan esittäneet vielä Venäjän hallitukselle kysymystä täydellisestä riippumattomuudesta, koska oli ilmeistä, ettei Venäjän porvaristo myöntäisi Suomelle täydellistä itsenäisyyttä. Väliaikaisen hallituksen oikeusministeri Kerenski kävi Suomessa maaliskuussa 1917 ja sanoi uskovansa varmasti siihen, että Venäjän ja Suomen liitto tulee olemaan ikuinen. Perustuslakiehdotuksessa, jonka väliaikainen hallitus oli valmistanut perustavan kokouksen hyväksyttäväksi, esitettiin itsestään selvänä tosiasiana, että Suomi kuuluu Venäjän valtakuntaan.[1]

Kenraalikuvernööri Bobrikovin ja Seynin harjoittaman tsaristisen sortopolitiikan seurauksena Suomessa oli yleisesti vallitsevana pyrkimys mahdollisimman täydelliseen riippumattomuuteen Venäjästä maan sisäisissä asioissa. Erimielisyydet koskivat pääasiassa taktiikkaa. Porvarillisten poliitikkojen enemmistö oletti, että väliaikaiselta hallitukselta voidaan saada jotakin vain pyrkimällä sen kanssa sovinnon tekoon ja yhteistyöhön. Selkkauksiin antauduttaessa väliaikainen hallitus saattaisi olla suostumatta myönnytyksiin ja silloin venäläisten joukkojen miehittämä Suomi, joka oli riippuvainen venäläisen viljan ym. tavaran toimituksista, olisi vain jäänyt tappiolle. Porvarillisissa puolueissa osa jäsenistä, tosin vähemmistöksi jäänyt,

kannatti myös päättävämpää toimintaa Suomen oikeuksien laajentamiseksi. Esimerkiksi nuorsuomalaisen puolueen edustajakokouksessa 15. huhtikuuta 1917 Rautapää kehotti julistamaan suoraan ja avoimesti, että Suomi pyrkii pääsemään suvereeniksi valtioksi ja että sen on joka tapauksessa saatava täydellinen itsenäisyys sisäisissä asioissa.[2] Ståhlberg taas, josta myöhemmin tuli Suomen ensimmäinen presidentti ja joka ei suinkaan ollut itsenäisyyden vastustaja, esiintyi kuitenkin itsenäisyysvaatimusta vastaan, koska hän oletti sen vain kärjistävän Suomen ja Venäjän välisiä suhteita. Setälä myös varoitti, että itsenäisyyden julistaminen saattaisi vain uhanalaiseksi sen, mitä oli jo saavutettu. Edustajakokouksen enemmistö, tosin vähäinen, kannatti varovaista politiikkaa. Edustajakokouksen päätöslauselmassa sanottiin: »Suomen kansan on, pyrkien mahdollisimman laajaan valtiolliseen itsenäisyyteen, ponnisteltava vapautensa ja itsemääräämisoikeutensa turvaamiseksi ja kehittämiseksi. Suomen oikeus omain asiainsa hoitamiseen on viipymättä toteutettava.»[3] Vanhasuomalaisen puolueen edustajakokouksessa 4. toukokuuta 1917 Koskimies ja Suolahti ehdottivat, että on julistettava Suomen pyrkivän itsenäisyyteen. Arajärvi ja Kairamo vastustivat ehdotusta pikemminkin taktisista syistä kuin asian kannalta; Rantakari sanoi utopiaksi pyrkimystä Suomen erottamiseen Venäjästä pitäen nähtävästi uskomattomana sitä, että mikään Venäjän hallitus myöntyisi Suomen eroamiseen. Tämän edustajakokouksen päätöslauselmassa sanottiin vain, että Suomen kansan tulee »pyrkiä mahdollisimman laajaan itsenäisyyteen», ja ennen kaikkea siihen, että yksinomaan Suomea koskevat asiat jätettäisiin suomalaisten elinten ratkaistavaksi.[4] Ruotsalaisen kansanpuolueen edustajakokouksessa 15. toukokuuta Lille ja Åkesson kannattivat paitsi itsenäisyyttä sisäisissä asioissa myös Suomen eroamista Venäjästä. Tässäkin puolueessa pääsi kuitenkin voitolle se suunta, joka piti realistisempana väliaikaisen hallituksen kanssa yhteistyöhön pyrkivää politiikkaa.[5]

Suomen kansan pyrkimyksen täydelliseen itsenäisyyteen ilmaisi kokoomussenaatin varapuheenjohtaja sosialidemokraatti Oskari Tokoi eduskunnassa 20. huhtikuuta pitämässään puheessa. »Meidän kansamme koko kehitys, koko menneisyys ja eletty historia on elävänä todistuksena siitä, että Suomen kansa on aikojen kuluessa kehittynyt ja kypsynyt itsenäiseksi kansaksi, täysin itsenäiseksi määräämään omasta oikeudestansa, omista asioistansa ja omista suunnistansa.» Vapaan Venäjän naapurina ja liittolaisena Suomen kansan on oltava aivan itsenäinen. Kuten Tokoi jatkoi, oli pyrittävä siihen, »että Suomen kansan itsenäisyys jo läheisessä tulevaisuudessa tulee taatuksi».[6] Kesäkuun 12. päivänä Tokoi sanoi jälleen eduskunnassa, että »Suomen kansan ja Suomen eduskunnan tarkoitus on Suomen itsenäisyyden ja vapauden saavuttaminen».[7]

Sosialidemokraatit luottivat Venäjän työväenliikkeen kannatukseen ja olivat taipuvaisia asettamaan päättävämmin kuin maltilliset porvaristopiirit väliaikaiselle hallitukselle kysymyksen Suomen täydellisestä itsenäisyydestä sisäisissä asioissa. Promemoriassa eli muistiossa, jonka Kuusinen, Gylling ja Wiik esittivät Kerenskille maaliskuun lopulla, sosialidemokraattien toivomukset Suomen oikeuksista oli esitetty seuraavasti. Suomen on ratkaistava itse kysymys hallitusmuodostaan. Suomella on oltava oma, Venäjästä riippumaton korkeimman vallan elin. Tämän elimen vahvistettavaksi on esitettävä Venäjän solmimat Suomea koskevat sopimukset. Suomella on oltava oikeus taloudellisten suhteiden ylläpitämiseen muihin valtioihin. Suomen puolustusasiat ovat sen sisäisiä asioita. Rauhan aikana Venäjä ei saa pitää sotajoukkojaan Suomessa. Suomen ja Venäjän väliset kiistakysymykset on jätettävä erityisen välitystuomioistuimen ratkaistavaksi.[8] Väliaikainen hallitus ei tietenkään ottanut huomioon tätä muistiota.

Sosialidemokraattisen puolueen 9. edustajakokouksessa kesäkuussa 1917 esitettiin Suomen kansan valtiollisen itsenäisyyden vaatimus, jossa sanottiin, että muuten kuin vapaan Suomen valtion puitteissa ei Suomen työväenluokka voi käydä esteettömästi luokkataisteluaan, säilyttää turvatusti saavutuksiaan eikä täyttää menestyksellisesti osaltaan työväen kansainvälisen vapausliikkeen tehtäviä. »Itsenäisenä tasavaltana, vapaana vapaan Venäjän rinnal-

la, on Suomella oleva oikea asemansa.»[9] Puolue kääntyi kaikkien maiden ja ennen kaikkea Venäjän sosialidemokraattien puoleen ja pyysi auttamaan Suomen itsenäisyyden saavuttamisessa, ettei Suomen työväenluokan tarvitsisi olla riippuvainen venäläisen porvariston mielivallasta. Pyrkiessään estämään vieraan vallan puuttumisen Suomen asioihin sosialidemokraatit pitivät ohjeenaan myös työväestön luokkataistelun etuja. Vieras valta oli usein noussut ylipääsemättömänä esteenä Suomen sosialidemokraattien tielle ja tehnyt tyhjäksi heidän parlamenttitoimintansa saavutukset. Monet työväestölle edulliset lait, jotka sinnikkäästi taistellen saatiin viedyksi läpi eduskunnassa, jäivät kuitenkin tulematta voimaan, koska niitä ei vahvistettu Pietarissa. Kesällä 1917 neuvostojen ensimmäisessä yleisvenäläisessä edustajakokouksessa Suomen sosialidemokraattien edustaja E. Huttunen esitti sosialidemokraattien kannan tässä kysymyksessä. Hän sanoi, että Suomi ei enää halua olla holhottavana eikä tytärpuolen asemassa. Se on jo siinä määrin kehittynyt, että pystyy itse määräämään kohtalostaan ja hoitamaan omat asiansa samoin kuin muutkin kansat.[10]

Suomen sosialidemokraatit eivät esittäneet väliaikaiselle hallitukselle Suomen itsenäisyysvaatimusta, koska Venäjän puolueista ainoastaan bolševikit kannattivat Suomen oikeutta viipymättömään ja täydelliseen itsenäistymiseen aina Venäjästä eroamiseen asti, mutta muut puolueet ja väliaikainen hallitus lykkäsivät Suomen kysymyksen lopullisen ratkaisun perustavaan kokoukseen saakka eivätkä taanneet sen myönteistä ratkaisua. Itsenäisyysvaatimus olisi siinä tilanteessa ollut epäreaalinen. Sosialidemokraatit päättivät suostua siihen, että ulkopoliittiset ja sotilaskysymykset jäivät Venäjän hallituksen hoidettaviksi. He toivoivat vain, että eduskunnalle olisi myönnetty valta ratkaista Suomen sisäiset asiat itsenäisesti, ilman Venäjän hallituksen puuttumista niihin. Samassa hengessä oli laadittu jo edellä mainittu valtalaki, jonka eduskunta oli hyväksynyt 18. heinäkuuta. Väliaikainen hallitus arvioi kuitenkin ehdotuksen julkeaksi haasteeksi, yritykseksi toteuttaa omavaltaisesti periaate »kädet irti Suomesta». Se ei tietenkään vahvistanut lakia, vaan vieläpä rangaistukseksi hajotti eduskunnan. Vaikka eduskunnan hajottaminen loukkasikin Suomen oikeuksia ja arvoa, se oli Suomen porvariston etujen mukaista. Siksi se pantiinkin toimeen Suomen asioita hoitaneen ministerivaltiosihteeri Carl Enckellin neuvon mukaan. Valtalaki ei ollut Suomen porvariston mieleinen ensinnäkään siksi, että se herätti epäsopua Suomen ja väliaikaisen hallituksen välillä, mitä porvaristo ei pitänyt Suomelle edullisena ja yritti välttää. Toiseksi valtalaki edellytti, että korkein valta Suomessa kuuluu eduskunnalle, kansanedustuslaitokselle, niin että Suomen hallitus eli senaatti olisi joutunut täysin riippuvaiseksi eduskunnasta, jossa sosialidemokraatit olivat siihen aikaan enemmistönä. Täten sosialidemokraatit olisivat päässeet maan poliittiseen johtoon. Porvaristo ei hyväksynyt sellaista. Se olisi halunnut antaa korkeimman vallan senaatille tai säätää uuden vallanpitoinstanssin, valtion päämiehen, jolle kuuluisi korkein valta Suomessa. Porvaristo toivoi, ettei ylin vallanpitäjä olisi riippuvainen kansanedustuslaitoksesta, vaan olisi sen yläpuolella. Vähemmän demokraattinen korkein valta olisi ollut enemmän porvariston luokkaetujen mukaista. Eduskunnan hajottaminen oli edullista porvaristolle myös siksi, että porvaristo sai mahdollisuuden valloittaa puolelleen enemmistön vaaleissa ja vapautua hankalasta »punaisesta eduskunnasta».

Sosialidemokraattien taktiikka oli melko rohkeaa siinä mielessä, että se pyrki yhdellä iskulla estämään Venäjän hallituksen puuttumisen Suomen sisäisiin asioihin, mutta Suomen oikeuksien laajentamisen mielessä se ei antanut käytännöllisesti mitään. Kaikki jäi ennalleen. Valtalaki jäi saattamatta voimaan. Porvaristo etsi muita teitä. Porvarilliset toimihenkilöt ja Suomen viralliset elimet pyrkivät laajentamaan Suomen itsenäisyyttä sopimalla asioista väliaikaisen hallituksen kanssa. Tulos ei ollut aivan nollan arvoinen, pitkien tinkimisten jälkeen väliaikaiselta hallitukselta saatiin joitakin myönnytyksiä, mutta ne olivat kovin vähäisiä eivätkä lähimainkaan vastanneet porvariston pyyteitä. Esimerkiksi Ståhlbergin johdolla toimineen perustuslakivaliokunnan laatimat ehdotukset, jotka senaatti

esitti 7. huhtikuuta väliaikaiselle hallitukselle, edellyttivät, että senaatille myönnetään oikeus kutsua koolle, avata ja laskea hajalle valtiopäivät, vahvistaa eduskunnan hyväksymät lait ja nimittää virkamiehet. Huhtikuun 21. päivänä suomalaisille vastattiin, että Venäjä ei voi suostua ehdotuksiin, senaatin ratkaistavaksi voidaan jättää vain toisarvoiset asiat.[11] Kun senaatti tuli näkemään, että väliaikaisen hallituksen asema oli epävarma, se nosti elokuussa uudelleen esille kysymyksen valtuuksiensa laajentamisesta. Senaatin ehdotus oli hyvin vaatimaton. Senaatti toivoi saavansa jotakin aikaan, ellei vaadi paljoa. Kornilovin kapinan aikana vaikeaan asemaan joutunut väliaikainen hallitus päätti varmistaa asemiaan Suomessa ja suostui joihinkin myönnytyksiin. Se julkaisi 12. syyskuuta manifestin, jossa hieman laajennettiin senaatin oikeuksia. Senaatti sai oikeuden julkaista hallinnollisia määräyksiä, säätää ja lakkauttaa virkoja, vahvistaa kirkolliskokousten päätökset sekä ratkaista yliopistoa ynnä muita oppilaitoksia koskevat kysymykset.[12] Suomi pyrki edelleenkin saamaan uusia myönnytyksiä. Lokakuun 3. päivänä julkaistiin perustuslakivaliokunnan laatima uusi ehdotus Suomen oikeuksien laajentamiseksi. Se edellytti Suomen riippumattomuutta Venäjästä sisäisissä asioissa. Suomen oli saatava oma valtion päämies, jolla oli oikeus kutsua koolle ja laskea hajalle valtiopäivät, vahvistaa tai jättää vahvistamatta eduskunnan hyväksymät lait (tässä ilmeni porvariston pyrkimys suojautua eduskunnan mahdollisilta radikaalisilta päätöksiltä) ja julkaista hallituksen määräyksiä. Venäjän ja Suomen keskinäiset suhteet oli säännösteltävä kummankin maan ylimmän lainsäädäntöelimen vahvistamalla lailla. Suomen ja Venäjän väliset oikeudelliset kiistakysymykset oli jätettävä Haagin kansainvälisen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Venäjällä oli vain sota-aikana oikeus pitää Suomessa sotaväkeä ja teettää linnoitustöitä.[13] Väliaikaisen hallituksen juridinen neuvottelukunta kieltäytyi jopa käsittelemästä ehdotusta, jota se piti ilmeisen sopimattomana hyväksyttäväksi.[14] Väliaikaisen hallituksen lakimiehillä ei ollut mitään sitä vastaan, että Suomella olisi ollut oma valtion päämies, mutta väliaikainen hallitus ei luopunut oikeudestaan vahvistaa lopullisesti eduskunnan hyväksymät lait.[15]

Marraskuun alussa Suomen porvarilliset puolueet yrittivät saada väliaikaisen hallituksen tekemään vielä suuremman myönnytyksen: suostumaan siihen, että ylin valta Suomen sisäisissä asioissa, ts. oikeus kutsua koolle ja laskea hajalle eduskunta, vahvistaa sen hyväksymät lait ja budjetti jne., kuuluisi jollekin suomalaiselle elimelle eikä Venäjän hallitukselle. Koska Suomen porvarilliset puolueet enempää kuin väliaikainen hallituskaan eivät halunneet myöntää ylintä valtaa eduskunnalle, kyse saattoi olla vain siitä, että Suomen ylimmän vallan haltija tehtäisiin joko senaatista tai jostakin uudesta elimestä, joka oli vielä perustettava, siis joko valtionhoitajakunnasta tai valtionhoitajasta. Sellaisen päätöksen läpivieminen eduskunnassa oli tuskin uskottavaa, sillä sosialidemokraatit ja maalaisliitto kannattivat kesällä hyväksyttyä valtalakia, jonka mukaan ylin valta kuului eduskunnalle. Senaatti ja porvarilliset eduskuntaryhmät päättivät kiertää eduskunnan päätöksen. Siinä tarkoituksessa ylin vallan haltija Suomessa oli määrättävä väliaikaisen hallituksen manifestilla. Porvarilliset puolueet valmistivat manifestin luonnoksen. Siinä sanottiin, että väliaikainen hallitus luopuu vallastaan Suomessa ja jättää hoidettavakseen vain ulkopoliittiset asiat sillä ehdolla, että Suomi ei tee ilman Venäjän hallituksen lupaa minkäänlaisia muutoksia lakeihin, jotka koskevat Suomessa olevia venäläisiä laitoksia tai Venäjän kansalaisia tai sotaväkeä. Sosialidemokraattien vastaväitteiden välttämiseksi manifestiluonnoksessa ei puhuttu miteitään Suomen ylimmän vallan haltijasta, mutta sen oletettiin tulevan senaatista.[16] Jos manifestihanke olisi onnistunut, se olisi ollut merkittävä askel Suomen sisäisen riippumattomuuden suuntaan. Tuskin väliaikainen hallitus olisi vakuitenkaan suostunut julkaisemaan sitä ja luopumaan vapaehtoisesti vallastaan Suomessa: se ei katsonut olevansa oikeutettu tekemään niin perustavanlaatuisia ratkaisuja, joihin sen mielestä oli oikeus vain tulevalla perustavalla kokouksella. Väliaikainen hallitus ei ehtinyt edes tutustua manifestiluonnokseen, koska kenraalikuvernööri Nekrasov

toimitti sen Pietariin 7. marraskuuta, ts. väliaikaisen hallituksen viimeisenä olemassaolopäivänä.

Näin ollen väliaikaisen hallituksen miltei kahdeksankuukautisen olemassaolon kaudella Suomi ei onnistunut monista yrityksistään huolimatta laajentamaan autonomiaansa edes sen verran, että siitä olisi tullut täysivaltainen isäntä omissa sisäisissä asioissaan. Valtiolliseen eroamiseen saakka ulottuvasta täydellisestä itsemääräämisestä ei voinut olla puhettakaan.

Lokakuun vallankumous myönsi ensi kerran historiassa Suomen kansalle, samoin kuin kaikille muillekin Venäjään kuuluneille kansoille, mahdollisuuden ratkaista itse omasta kohtalostaan. Neuvostohallituksen 15. (2.) marraskuuta 1917 julkaisemassa Venäjän kansojen oikeuksien julistuksessa julistettiin paitsi Venäjän kansojen tasa-arvoisuus ja suvereenisuus, kaikkien kansallisten ja kansallisuskonnollisten etuoikeuksien ja rajoitusten kumoaminen sekä Venäjän alueella asuvien vähemmistökansallisuuksien ja etnisten ryhmien vapaa kehitys myös Venäjän kansojen oikeus vapaaseen itsemääräämiseen aina eroamiseen ja itsenäisen valtion perustamiseen asti.[17]

Lokakuun vallankumouksen jälkeen Suomesta tuli tosiasiallisesti vapaa, vaikka se kuului yhä Venäjään. Samana päivänä, jona julkaistiin Venäjän kansojen oikeuksien julistus, Suomen eduskunta hyväksyi lain, jonka mukaan ylin valta Suomessa kuului väliaikaisesti eduskunnalle. Väliaikaisen hallituksen kaudella sellainen teko oli osoittautunut kohtalokkaaksi eduskunnalle: eduskunta hajotettiin. Neuvostohallitus ei ryhtynyt minkäänlaisiin rankaisutoimiin eduskuntaa vastaan; eduskunnasta tuli tosiasiallisesti Suomen ylimmän vallan haltija. Suomen kommunistisen puolueen Keskuskomitean vetoomuksessa »40 vuotta Suomen työväen vallankumouksesta» sanottiin aivan oikein, että »Suomen julistautuminen itsenäiseksi oli tosiasiallisesti tapahtunut jo marraskuun 15. pnä, jolloin työväen joukkovoima pakotti eduskunnan vahvistamaan valtalain, jonka voimaansaattamista porvaristo oli siihen saakka vastustanut.»[18]

Neuvosto-Venäjään kuulunut Suomi jäi porvarilliseksi

tasavallaksi. Bolševikit eivät puuttuneet sen sisäisiin asioihin, vaan katsoivat, että yhteiskunnalliset uudistukset Suomessa ovat Suomen kansan oma asia. Kansankomissaarien neuvoston manifestissa Ukrainan kansalle sanottiin: »Suomen porvarillista tasavaltaa vastaan, joka toistaiseksi pysyy porvarillisena, emme ole ottaneet askeltakaan Suomen kansan oikeuksien tai kansallisen riippumattomuuden rajoittamisen mielessä, emmekä tule rajoittamaan mitenkään niiden kansakuntien kansallista riippumattomuutta, jotka kuuluvat tai haluavat kuulua Venäjän tasavaltaan.»[19]

Neuvostovaltion johtavat toimihenkilöt korostivat, että Suomen kansalle on myönnetty täysi vapaus määrätä kohtalostaan. Esimerkiksi kansallisuusasiain kansankomissaari Stalin oli bolševikkipuolueen edustajana Suomen sosialidemokraattisen puolueen marraskuun kokouksessa ja sanoi, että neuvostohallitus myöntää Venäjään kuuluville kansoille, mm. Suomen kansalle, oikeuden vapaaseen itsemääräämiseen ja on valmis toteuttamaan sen. Stalin muotoili Kansankomissaarien neuvoston politiikan johtavat periaatteet seuraavasti: »Täydellinen vapaus oman elämänsä järjestämiseen Suomen kansalle samoin kuin muillekin Venäjän kansoille! Suomen kansan vapaaehtoinen ja rehellinen liitto Venäjän kansan kanssa! Ei minkäänlaista holhousta, ei minkäänlaista valvontaa ylhäältä käsin Suomen kansaan nähden!»[20]

Se että Venäjän keskushallitus ei tosiaankaan enää valvonut eikä holhonnut Suomen kansaa, ilmeni havainnollisesti myös Suomen hallituskysymyksessä. Aiemmin Suomen senaatin koostumuksesta oli sovittava Pietarissa, jossa sen koostumus myös vahvistettiin. Neuvostohallitus ei kajonnut tähän asiaan. Suomen eduskunta vahvisti Svinhufvudin johtaman hallituksen kokoonpanon. Bolševikit olisivat tietysti pitäneet parempana Suomen työväen hallitusta kuin porvarillista hallitusta, ja jos he olisivat halunneet puuttua asiaan, he olisivat saaneet pystytetyksi työväen hallituksen. Mutta he eivät puuttuneet tähän Suomen sisäiseen asiaan. Täten Suomi sai laajan itsenäisyyden heti Lokakuun vallankumouksen jälkeisinä alkuviikkoina.

Svinhufvudin senaatti ei tosin tuntenut olevansa täy-

sivaltainen isäntä maassa. Tämä johtui paitsi siitä, että työväenluokalla oli omat puolisotilaalliset osastonsa, joita paikoin nimitettiin järjestyskaarteiksi, paikoin punaiseksi kaartiksi ja jotka eivät totelleet porvarillista virkavaltaa, myös siitä, että pääkaupungissa ja monilla paikkakunnilla oli venäläisten vallankumouksellisten sotilaiden varuskuntia sekä venäläisten sotalaivojen miehistöä, jotka eivät olleet Suomen hallituksen määräysvallassa. Porvaristolle Suomen riippuvuus Venäjästä kävi entistä rasittavammaksi, sillä Suomi ja Venäjä olivat vastakkain uudella perustalla: vastakkaisina yhteiskuntajärjestelminä. Porvariston luokkapolitiikan korkeimpana tavoitteena oli porvarillisen järjestelmän säilyttäminen Suomessa. Se oli porvariston tärkein tavoite. Ja juuri tämän tavoitteen kannalta huonoin vaihtoehto oli se, että Suomi kuului sellaiseen valtioon jossa valtaan olivat tulleet porvariston pahimmat viholliset. Venäläisten vallankumouksellisten sotaväen osastojen oleskelu Suomessa oli harmittanut porvaristoa jo aiemminkin, väliaikaisen hallituksen kaudella. Mutta Lokakuun vallankumouksen jälkeen porvaristo alkoi pitää venäläistä sotaväkeä entistä vaarallisempana vihollisena, jolla oli taustanaan voittaneen työväenluokan valtio. Se vaikutti poliittiseen voimasuhteeseen jo pelkällä läsnäolollaan ja merkitsi porvariston kannalta mahdollista vaaraa. Jos työväestö olisi aloittanut vallankumouksen, se olisi saanut apua venäläiseltä sotaväeltä, joka osoitti olevansa valmis auttamaan. Suomessa sijainneiden venäläisten joukkojen poliittinen johtaja, Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitean puheenjohtaja Smilga antoi Helsingissä venäjän kielellä ilmestyneessä lehdessä vastauksen senaatille, joka oli esittänyt syytöksen, että venäläinen sotaväki auttaa Suomen työväestöä taistelussa porvaristoa vastaan: »Siihen syntiin tunnustamme itsemme vikapääksi. Meidän myötätuntomme on kokonaan Suomen proletariaatin puolella. Taistelussaan Suomen porvaristoa vastaan tulee se meissä aina löytämään uskollisen ystävän.» Smilgan artikkeli päättyi Suomen työläisille osoitettuun kehotukseen: »Kukistakaa porvaristo!»[21]

Lokakuun vallankumouksen jälkeisenä päivänä Suo-

messa sijainneiden venäläisten joukkojen ja laivaston johtavat elimet – Helsingin neuvosto, Tsentrobalt sekä Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitea – hyväksyivät päätöksen, jossa sanottiin, että valmisteilla olleen saksalaisten maihinnousun yhteydessä[22] eräät suomalaisen porvarillisen yhteiskunnan osat aseistautuvat kiihkeästi tukeakseen saksalaisia ja toisaalta murskatakseen työväestön sekä venäläisen vallankumouksellisen armeijan. Mainitut elimet ilmoittivat Suomen julistamisesta sotatilaan ja varoittivat, että Suomen kansan oikeuksiin kajoamatta ne tulevat kaikin mahdollisin keinoin tukahduttamaan yritykset vastustaa niiden määräyksiä tai tehdä vastarintaa niiden komissaareille ja osastoille.[23]

Mainitut varovaisuustoimenpiteet olivat venäläisen sotaväen kannalta aivan luonnollisia siinä tilanteessa, eivätkä ne lainkaan suuntautuneet Suomea vastaan. Porvaristo taas tulkitsi ne sen omien etujen vastaiseksi toiminnaksi. Porvaristoa ei askarruttanut neuvostotasavallan turvallisuus, se jopa toivoi saksalaisten maihinnousua ja salaa neuvotteli asiasta Saksan kanssa.[24] Suojeluskunnat aseistautuivat tosiaan myös siltä varalta, että ne auttaisivat saksalaisia häätämään venäläiset joukot Suomesta. Porvariston kannalta venäläisen sotaväen karkottaminen oli välttämätöntä porvarillisen hallitusmuodon säilyttämiseksi Suomessa.

Kyseisellä hetkellä Saksassa ei katsottu mahdolliseksi sotaväen lähettämistä Suomeen, mutta 26. marraskuuta 1917 Ludendorff esitti senaattia edustaneille Hjeltille ja Bonsdorffille toivomuksen, että sen jälkeen kun alkaa Saksan ja Neuvosto-Venäjän välirauha, Suomen hallitus tekisi itsenäisyysjulistuksen ja vaatisi venäläisten joukkojen poisvientiä Suomesta.[25] Saksalainen radioasema lähetti 27. marraskuuta Suomeen Hjeltin ja Bonsdorffin sähkeen, jossa sanottiin, että on viipymättä lähetettävä luotettavan lähetin mukana Svinhufvudille seuraava ilmoitus: On odotettavissa Saksan ja Venäjän välirauha. Tarvitaan itsenäisyysjulistusta. Valmistelkaa eduskunnassa mielipide, että itsenäisyysjulistuksen jälkeen eduskunta lähettäisi Saksaan ehdotuksen, jotta välirauhanneuvotteluissa Saksa asettaisi

ehdoksi venäläisen sotaväen täydellisen kuljettamisen pois Suomesta.[26] Tämän jälkeen Hjelt matkusti Tukholmaan vaikuttaakseen sieltä käsin Helsinkiin.

Sosialidemokraatit eivät tienneet Svinhufvudin salaisista yhteyksistä Saksaan, vaan yrittivät puolestaan jouduttaa Suomen itsenäisyyskysymyksen ratkaisemista. Tokoi sanoi 26. marraskuuta eduskunnassa: »Me tahdomme, että Suomi julistetaan ulkonaisestikin itsenäiseksi, riippumattomaksi valtioksi» ja että Suomen ja Venäjän väliset suhteet säännösteltäisiin tasa-arvoisten sopimusten avulla.[27] Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä ehdotti 29. marraskuuta, »että eduskunta kehottaa senaattia mahdollisimman pian valmistamaan eduskunnan käsiteltäväksi Suomen täydellisen itsemääräämisoikeuden mukaisen ehdotuksen maan uudeksi hallitusmuodoksi.»[28]

Seuraavana päivänä (4. joulukuuta) Neuvosto-Venäjän ja Saksan välirauhanneuvottelujen alkamisen jälkeen Bonsdorff lähetti Saksasta radiosanoman Svinhufvudille ja Hjeltille: »On ehdottomasti tehtävä heti itsenäisyysjulistus.»[29]

Samana päivänä Svinhufvud teki eduskunnassa Suomen itsenäisyysjulistuksen ja esitti käsiteltäväksi luonnoksen, jonka mukaan Suomi julistautui riippumattomaksi tasavallaksi. Hän lausui toivovansa, etteivät Venäjän kansa ja sen perustava kokous tule estämään Suomen pyrkimystä päästä vapaiden ja riippumattomien kansakuntien joukkoon ja että myös muut valtiot tunnustavat Suomen itsenäisyyden. Svinhufvud ilmoitti, että senaatti ottaa heti yhteyden ulkomaihin elintarvikkeiden ja muiden tavaroiden maahantuonnin järjestämiseksi.[30]

Eduskunnan oli määrä 6. joulukuuta 1917 ilmaista kantansa Svinhufvudin esittämän itsenäisyysjulistuksen johdosta. Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä pohti tilannetta ja päätti kannattaa itsenäisyysjulistusta. Sosialidemokraatit eivät olleet varmoja siitä, että neuvostohallitus myöntäisi Suomelle itsenäisyyden. Jotkut olettivat, että neuvostohallitus olisi vastaan. Siksi päätettiin lähettää valtuusto selvittämään neuvostohallituksen asennetta.[31]

Eduskunnassa ei kukaan ollut itsenäisyyttä vastaan.

Erimielisyyttä syntyi vain siksi, että porvarilliset eduskuntaryhmät eivät maininneet päätöslauselmaehdotuksessaan sanallakaan siitä, että itsenäisyyden saavuttamiseksi on sovittava asiasta Neuvosto-Venäjän kanssa, kun taas sosialidemokraatit painottivat päätöslauselmaehdotuksessaan nimenomaan tätä ehtoa. Koska porvarilliset puolueet olivat enemmistönä, hyväksytyksi tuli niiden päätöslauselmaehdotus 100 äänellä 88 vastaan.[32] Päätöslauselman tarkoituksena oli saada aikaan Suomen eroaminen Venäjästä kääntymättä neuvostohallituksen puoleen, sivuuttaen sen. Siksi muutamat sosialidemokraatit (Salin, Valpas) esittivät vastalauseensa eduskunnan päätöksen johdosta.[33]

Suomen sosialidemokraattien asenne ei käynyt täysin yhteen sen leniniläisen ajatuksen kanssa, että pienten kansakuntien sosialistien on taisteltava pienille kansallisuuksille ominaista ahdaskatseisuutta vastaan, siirrettävä agitaatiotyönsä painopiste kansakuntien vapaaehtoiseen yhteenliittymiseen eikä eroamiseen ja arvioitava kansallisen eroamisen vaatimusta proletariaatin luokkataistelun etujen näkökulmasta. Eroaminen oli kiistattomasti edullista porvaristolle: siksi se toivoikin eroamista. Saattoiko eroaminen olla samalla eduksi myös työväenluokalle, kun otetaan huomioon, että Venäjällä valta kuului silloin jo työläis- ja talonpoikaishallitukselle, joka oli valmis millä hetkellä hyvänsä antamaan apua Suomen työväestölle? Ei kuitenkaan sovi tuomita Suomen sosialidemokraattien asennetta. Vastustamalla itsenäisyysehdotusta he olisivat nostattaneet laajat väestökerrokset itseään vastaan, sillä tsaarivallan ja väliaikaisen hallituksen sortotoimien vaikutuksesta väestön kansallistunteet olivat ärtyneet pahasti. Sosialidemokraatit olisivat vain antaneet luokkavihollisilleen sopivan tilaisuuden esittäytyä yksinomaisiksi itsenäisyyden puolustajiksi ja lujittaa itsenäisyysidean kustannuksella poliittista mahtiaan. Sosialidemokraatit olisivat itse sysänneet osan työväestöstä porvariston syliin. Mutta heidän ottamansa asenne teki jo ennakolta tehottomaksi porvarillisen valheen sosialidemokraattien epäisänmaallisuudesta. Sopiminen neuvostohallituksen kanssa Suomen eroamisesta olisi auttanut murtamaan Suomen kansan

epäluottamuksen Venäjää kohtaan. Suomen sosialidemokraattien separatismissa ei ollut šovinismia eikä venäläisvihaa. Sopii muistaa myös se, että paitsi porvarit myös monet sosialidemokraatitkaan eivät alkuaikoina uskoneet, että neuvostovalta kestäisi kauan; Venäjän luultiin ajan mittaan muuttuvan taas porvarilliseksi. Siksi sosialidemokraatit pitivät jopa luokkataistelun näköalojen kannalta tarkoituksenmukaisena, että käytettiin hyväksi otollista hetkeä Suomen itsenäisyyden saavuttamiseen: siten voitiin välttää Venäjän tulevan porvarillisen hallituksen puuttuminen Suomen sisäisiin asioihin.

Itsenäisyyspyrkimys ei estänyt Suomen sosialidemokraatteja (muutamia oikeistojohtajia lukuun ottamatta) olemasta Neuvosto-Venäjän vilpittömiä ystäviä; he pyrkivät alusta alkaen laskemaan varman perustan hyville naapuruussuhteille. Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän istunnossa 5. joulukuuta Sirola korosti, että on pyrittävä saamaan aikaan ystävälliset suhteet Venäjän kanssa.[34]

Kun eduskunnassa oli esillä kysymys valtionhoitajakunnasta, Otto Kuusinen sanoi puheenvuorossaan: »Ensi kerran on Venäjällä vallassa sellainen hallitus, joka todella on kansain täyden itsemääräämisoikeuden kannalla.»[35] Neuvostohallituksella on oltava takeet siitä, ettei itsenäinen Suomi heti itsenäisyyden saatuaan iske Venäjän vallankumousta puukolla selkään. Kuten Kuusinen jatkoi, Suomessa ylintä valtaa käyttävän elimen on annettava Venäjän hallitukselle takeet siitä, ettei Suomi harjoita epärehellistä peliä. Niitä jotka olivat valmiit auttamaan saksalaisia sodassa Venäjää vastaan, Kuusinen kehotti muuttamaan kantaansa.[36]

Jo ennen sitä kuin Suomen eduskunta hyväksyi itsenäisyyspäätöksen, Kansankomissaarien neuvoston puheenjohtaja Lenin oli sanonut selvästi, että neuvostohallitus ei tule estämään itsenäisten tasavaltojen eroamista Venäjästä ja että Suomelle se myöntää täydellisen vapauden. Puhuessaan sotalaivaston ensimmäisessä yleisvenäläisessä edustajakokouksessa 5. joulukuuta 1917 Lenin sanoi: »Aloittakoon porvaristo halpamaisen, turhanpäiväisen riitansa ja tinkimisensä rajoista, tämä inhottava kysymys ei

kuitenkaan hajota kaikkien maiden ja kansojen työläisiä.» Nämä Leninin sanat otettiin vastaan myrskyisin suosionosoituksin. »Me – käytän sopimatonta sanaa – 'valloitamme' nyt Suomea, mutta emme niin kuin maailman kapitalistirosvot sen tekevät. Me valloitamme siten, että annamme Suomelle täyden vapauden elää liitossa meidän tai muiden kanssa ja samalla takaamme, että annamme kaikkien kansallisuuksien työtätekeville täydellisen tukemme kaikkien maiden porvaristoa vastaan.»[37] Näitä Leninin sanoja porvarilliset kirjoittajat ovat tavallisesti vääristelleet ja tulkinneet »valloitamme» sanan kirjaimellisesti. Juuri siten Leninin sanat on tulkittu moniosaisessa »Suomen vapaussodassa» sekä H. Söderhjelmin, M. G. Schybergsonin, O. Talaksen, E. Hornborgin ym. kirjoissa.[38] A. Långfors on esittänyt kyseisen kohdan Leninin puheesta seuraavasti: »Venäjä valloittaa jälleen Suomen ja liittää sen itseensä kiinteämmin kuin milloinkaan.» («La Russie était en train de reconquérir la Finlande et de se l'attacher plus intimement que jamais.»)[39] Eduskunnan jäsen Vuorimaa »siteerasi» Leniniä seuraavasti: »Me valloitamme paraikaa Suomen takaisin suomalaisten avulla ja liitämme sen Venäjään lujemmin kuin milloinkaan ennen.»[40]

Vaikka senaatti tavoittelikin julistetun itsenäisyyden mahdollisimman pikaista tunnustamista, se ei kuitenkaan kääntynyt heti neuvostohallituksen puoleen. Se ei uskonut, että bolševikit suostuisivat todella Suomen eroamiseen Venäjästä, ja koetti yleensä välttää kääntymästä neuvostohallituksen puoleen, koska se olisi näyttänyt neuvostohallituksen tosiasialliselta tunnustamiselta. Eduskunnan porvarijäsen Kairamo sanoi, että Suomen hallitus ei voinut periaatesyistä kääntyä kirottujen bolševikkien puoleen.[41] Svinhufvudin hallitus lähetti pyynnön Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta ainoastaan kapitalistisille maille, mm. sellaisille kuin Iranille, Venezuelalle ja Uruguaylle, mutta ei kääntynyt neuvostohallituksen puoleen, vaikka Suomi kuului vielä Neuvosto-Venäjään. Ulkomaisille hallituksille lähettämässään nootissa Svinhufvudin senaatti väitti, ettei Venäjällä ollut yleisesti tunnustettua hallitusta.[42]

Suomen hallitus ei kuitenkaan ilmoittanut eduskunnal-

le toimenpiteistään. Sosialidemokraatit ottivat monta kertaa eduskunnassa esille kysymyksen avoimen ulkopolitiikan välttämättömyydestä, koska he olivat havainneet, että ulkopolitiikan alalla hallitus vältteli eduskunnan valvontaa, ja aavistivat sen ryhtyneen joihinkin salaisiin toimiin. Sirola sanoi eduskunnassa 7. joulukuuta 1917 käydyn keskustelun aikana, että ulkopolitiikassa on valittavana kaksi tietä: »suvereenisten valtioiden kesken yleiseen käytännössä ollut salainen diplomatia julkeine valheineen ja keskinäisine ryöstösopimuksineen sekä näiden kaikkien välikappaleena 'sisäistä ja ulkonaista vihollista' vastaan militarismi. Toinen ulkopolitiikan tie on demokraattinen ulkopolitiikka: ei mitään salaista diplomatiaa, ei kansaa vastaan punottuja juonia.»[43] Sosialidemokraatit kannattivat luonnollisesti demokraattista ulkopolitiikkaa.

Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän valtuusto, johon kuuluivat K. Manner, E. Huttunen ja E. Salin, matkusti 8. joulukuuta Pietariin selvittämään lopullisesti neuvostohallituksen asennetta Suomen itsenäisyyskysymyksessä. Valtuuskunnan ottivat vastaan Lenin ja Stalin. Valtuuskunta ilmoitti, että Suomen kansan enemmistö on ehdottomasti itsenäisyyden kannalla. Lenin sanoi, että sosialidemokraattien oli esitettävä pyyntö Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta Kansankomissaarien neuvostolle tai bolševikkipuolueen Keskuskomitealle. Lenin neuvoi, ettei tarvinnut kääntyä perustavan kokouksen puoleen, koska sen koollekutsumisaikaa ei ollut vielä määritelty, ja ellei se hyväksyisi Kansankomissaarien neuvoston päätöksiä, se laskettaisiin hajalle. Työväenpuolueen edustajien kanssa keskustellessaan Lenin ei tietenkään voinut olla koskettelematta kysymystä vallankumouksesta. Suomalaisille ei yleensä voinut jäädä epäilystäkään siitä, että Leninin käsityksen mukaan sosialidemokraattien oli otettava valta käsiinsä. Tälläkin kertaa Lenin kysyi, aikovatko sosialidemokraatit jatkaa vallankumousta ja viedä sen todella loppuun saakka. Manner vastasi, että puolue valmistautuu kaiken varalta, mutta mitään päätöstä asiasta ei ole. Jos olosuhteet pakottavat työväestön vallankumoukseen, niin tuskin sosialidemokraatit voivat jäädä sivustakatsojiksi.[44]

Tällainen vastaus oli todennäköisesti vain omiaan varmistamaan sitä epäedullista käsitystä, jonka Lenin oli saanut Suomen sosialidemokraattien »vallankumouksellisuudesta» marraskuun suurlakon jälkeen.

Joulukuun 12. päivänä Pietariin saapui myös porvarillisten eduskuntaryhmien valtuuskunta, johon kuuluivat S. Alkio, R. Holsti, Anni Furuhjelm, H. Rautapää ja K. G. Idman. Se oli varma bolševikkien pikaisesta kukistumisesta ja siitä, että Venäjän kohtalot määrää perustava kokous, jossa bolševikkeja oli vain noin neljäsosa. Siksi Suomen valtuuskunta ei katsonut tarpeelliseksi kääntyä neuvostohallituksen puoleen, vaan kävi neuvotteluja muiden, perustavassa kokouksessa enemmistönä olleiden puolueiden edustajien kanssa, muun muassa menševikkien ja eserrien kanssa.

Neuvostohallituksesta piittaamatta senaatti lähetti 14. joulukuuta 42. armeijakunnan komentajalle ja Itämeren laivaston komentajalle kirjeen, jossa vaati Suomeen sijoitettujen venäläisten joukkojen viipymätöntä kuljettamista pois.[45] Vaatimusta perusteltiin ensinnäkin sillä, että »sen jälkeen kun Suomi on julistautunut itsenäiseksi ja haluaa Venäjän samoin kuin muidenkin valtojen kanssa ylläpitää täysin puolueettomia, ystävällisiä suhteita, ei venäläisen sotaväen Suomessa olo enää ole sotilaallisten syiden vaatima.» Vaatimuksen toisena perusteena oli elintarvikevarastojen puuttuminen Suomesta; kolmantena venäläisten joukkojen osan puuttuminen Suomen sisäisiin asioihin. Neljänneksi venäläisten joukkojen ylläpito tuotti Suomelle valuuttavaikeuksia, koska se vaati muutamien miljoonien Suomen markkojen menetyksen.[46] Sotaväen poiskuljettaminen ei tietenkään ollut komentajien, vaan hallituksen ratkaistavissa. Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitean puheenjohtaja I. Smilga vastasi senaatin vaatimukseen artikkelissaan, joka julkaistiin Helsingin venäjänkielisessä lehdessä. Artikkelissa sanottiin: »Jokainen ymmärtää, ettemme me voi jättää avoimeksi tietä Pietariin ennen rauhan solmimista. Sen vuoksi me pidämme tätä senaatin vaatimusta julkeutena, mikä ei ansaitse vähintäkään huomiota. Me itse lähdemme heti, kun

se vain on mahdollista.»[47] Senaatti ei saanut virallista vastausta kirjeeseensä.[48]

»Pravdan» palstoilla Smilga kertoi, miten Suomessa sijainneet sotilasviranomaiset pakottivat senaatin myönnytykseen valuuttakysymyksessä. Senaattia vastaan oli ryhdyttävä ankariin toimiin, koska ei ollut juuri lainkaan Suomeen sijoitetun venäläisen sotaväen ylläpitoon tarvittavaa valuuttaa. Smilga kirjoitti: »Me pysäytimme Valkeasaarella kaikki Suomeen menevät vaunut» ja siten vaikutimme hyvin tuntuvasti Suomen elintarviketilanteeseen.[49] Suomen lehdissä kirjoitettiin, että venäläiset sotilasviranomaiset uhkaavat Suomea nälkäkuolemalla, että Valkeasaaren asemalla on pidätetty satoja vaunuja elintarvikkeita ja muuta tavaraa, mm. 30 viljavaunua. Samaan aikaan Kokkolan satamassa Pohjanlahden rannalla pidätettiin vallankumouksellisen sotilaskomitean määräyksestä Ruotsista saapunut riisilasti.[50] Tämän painostuksen tuloksena senaatti suostui vaihtamaan 20 miljoonaa Suomen markkaa Venäjän rupliin silloisen valuuttakurssin mukaan.[51] Sotaväen ylläpitokysymys saatiin joksikin aikaa ratkaistuksi. Joulukuun 20. päivänä julkaisemassaan artikkelissa Suomen aluekomitean puheenjohtaja vitsoi Suomen porvaristoa (joka yhtyi niihin sabotaasin harjoittajiin, jotka eivät tunnustaneet neuvostovaltaa, sen sijaan että olisi huolehtinut maansa väestön turvaamisesta elintarvikkeilla) ja vakuutti Suomen työväestölle: »Suomen kansan vaikea asema herättää meissä vilpitöntä halua auttaa teitä. Teemme puolestamme kaikkemme sen hyväksi, ettei yksikään gramma Suomeen lähetetyistä elintarvikkeista viipyisi matkalla. Olemme itsekin puoliksi nälässä, mutta olemme valmiit jakamaan teidän kanssanne viimeisenkin leipäpalan.»[52]

Sanottakoon että venäläinen sotaväki antoi mahdollisuuksiensa mukaan elintarvikeapua Suomen työväestölle. »Arbetet»-lehdessä (Åbo) ilmoitettiin 24. tammikuuta 1918, että Torniossa venäläisen sotaväen elimet myönsivät elintarvikelautakunnalle 17 tonnia viljaa. Kun elintarviketilanne taas kärjistyi, työläiset kääntyivät sotilaskomitean puoleen, ja se myönsi vielä 10 tonnia viljaa nälänhätää kärsiville jaettavaksi.[53]

Samaan aikaan Svinhufvudin senaatti, joka pelkäsi, että Saksa tekee sovinnon Neuvosto-Venäjän kanssa ja jättää Suomen oman onnensa nojaan, valtuutti 15. joulukuuta eduskunnalta salaa »aktivistit» Hjeltin, Erichin ja Sarion osallistumaan Suomen edustajina Brest-Litovskin rauhanneuvotteluihin ja solmimaan »tarvittavat sopimukset» Saksan ja sen liittolaisten kanssa. Mutta keskusvallat eivät lainkaan halunneet, että Suomen edustajat olisivat läsnäollaan mutkistaneet neuvotteluja, sillä siihen aikaan ei vielä kukaan ollut tunnustanut Suomen itsenäisyyttä.[54]

Kaikkien maiden hallitukset, joiden puoleen senaatti oli kääntynyt, mm. ystävällismieliset pohjoismaiden ja Saksan hallitukset, kieltäytyivät tunnustamasta Suomen itsenäisyyttä, kunnes sen tunnustaa Venäjä.

Ruotsin pääministeri Edén otti 8. joulukuuta vastaan Suomen senaatin edustajat Paasikiven ja Törngrenin. Ilmoitus Suomen julistamisesta itsenäiseksi oli Edénille yllätys, ja hän suhtautui ilmeisen epäilevästi ajatukseen Suomen itsenäisyydestä. Edén sanoi, että hänen hallituksensa jää odottamaan kunnes selviää, voiko itsenäinen Suomi olla olemassa ja tuleeko siitä elinkykyinen. Ruotsin hallituksen puolestaan on otettava huomioon Venäjän entisten liittolaisten asenne ja toimittava yksimielisesti Norjan sekä Tanskan kanssa. Edén vakuutti, että Ruotsi suhtautuu suopeasti Suomeen, ja varoitti suomalaisia pidättymään harkitsemattomista teoista.[55] Kaiken varalta Ruotsin hallitus tiedusteli suurvaltojen suhtautumista Suomen itsenäisyyteen. Ruotsin ulkoministeri Hellner antoi 12. joulukuuta diplomaattisten edustajien tehtäväksi tunnustella maaperää tältä kannalta Lontoossa, Pariisissa ja Berliinissä. Samanlaisen pyynnön hän esitti myös Yhdysvaltojen asenteen selvittämiseksi Yhdysvaltojen Tukholman-lähettiläälle Morrisille. Hellner ilmoitti Morrisille, että Ruotsissa ollut neuvostohallituksen edustaja Vorovski oli lausunut uskovansa varmasti siihen, että neuvostohallitus tunnustaa epäröimättä Suomen itsenäisyyden.[56]

Suomen hallituksen edustajat Paasikivi, Paloheimo ja Gripenberg olivat 28. joulukuuta Ruotsin kuninkaan vastaanotolla ja lukivat kuninkaalle Suomen itsenäisyysju-

listuksen. Kuningas sanoi pitävänsä erittäin arvokkaana sitä seikkaa, että suomalaiset kääntyivät ensimmäiseksi Ruotsin puoleen, mutta ei sanonut sanaakaan siitä, oliko Ruotsi valmis tunnustamaan Suomen itsenäisyyden. Kuningas tähdensi: »Tärkein seikka koko tässä kysymyksessä on kuitenkin se, onko teidän maallanne mahdollisuutta päästä yhteisymmärrykseen Venäjän kanssa.»[57]

Suomen hallituksen valtuutetut jatkoivat matkaansa Tanskaan ja Norjaan. Heidät otettiin kaikkialla kohteliaasti vastaan, mutta Suomen itsenäisyyttä ei tunnustettu. Tanskassa heille sanottiin, että on tärkeää saada suurvaltojen eikä pohjoismaiden tunnustus. Norjan ulkoministeri taas painotti sitä, että Venäjän asenteella on suuri merkitys.[58]

Saksan hallitus, niin kiinnostunut kuin se olikin Suomen eroamisesta Venäjästä ja niin silmittömästi kuin se vihasikin bolševikkeja, ei myöskään suostunut tunnustamaan Suomen itsenäisyyttä ennen kuin kysymyksen ratkaisisi neuvostohallitus. Saksan hallitus pelkäsi, että sen ja Neuvosto-Venäjän välisen rauhansopimuksen solmiminen estyisi, jos se tunnustaisi Suomen itsenäisyyden ennen kuin se on tunnustettu Pietarissa. Saksa taas oli erittäin kiinnostunut erillisrauhan solmimisesta Idässä, sillä se valmisteli länsirintamalla hyökkäystä, joka sen suunnitelmien mukaan olisi tuonut ratkaisevia voittoja ennen amerikkalaisten joukkojen saapumista Eurooppaan.

Siksi Suomen hallituksen edustajat eivät saaneet Berliinissäkään myönteistä vastausta pyyntöönsä tunnustaa Suomen itsenäisyys. Brest-Litovskissa ollut lähettiläs Rosenberg sai tehtäväkseen tiedustella varovaisesti neuvostohallituksen kantaa. Rosenberg ilmoitti 14. joulukuuta Berliiniin, että neuvostovaltuuskunnan johtaja A. A. Joffe sanoi hänelle yksityiskeskustelussa, ettei neuvostohallitus tule vastustamaan Suomen itsenäistymistä. Rosenberg kertoi kirjeessään kysyneensä herra Joffelta, mitä tämä tekisi Saksan asemassa, jos Suomi ilmoittaisi itsenäisyydestään ja pyytäisi tunnustamaan sen. Herra Joffe oli vastannut, että niin kauan kuin neuvotteluissa ei ole päätetty välirauhasta tai rauhasta, Saksa voi hänen mielestään tunnustaa

Suomen itsenäisyyden vasta sitten, kun Venäjän hallitus ja Suomi ovat sopineet asiasta.[59] Seuraavina päivinä saksalaiset diplomaatit vahvistivat sen, että neuvostohallitus oli valmis tunnustamaan Suomen itsenäisyyden. Berliiniin saapui 21. joulukuuta Brest-Litovskista Rosenbergin sähke, jossa ilmoitettiin Venäjän valtuuskunnan toistaneen jälleen, että »Venäjän hallitus on valmis viipymättä tunnustamaan Suomen riippumattomuuden niin pian kuin Suomen hallitus pyytää sitä».[60] Saksan Tukholman-lähettiläs Lucius sanoi 24. joulukuuta Ruotsin valtioneuvoston sihteerin Adlerkreuzin kanssa keskustellessaan, että Brest-Litovskissa ollut venäläinen valtuuskunta oli myöntänyt Venäjän olevan valmis tunnustamaan Suomen itsenäisyyden heti, kun tämä pyytää sitä itse.[61] Hieman aiemmin Lucius ja Saksan Tukholman-lähetystön salaneuvos Riezler olivat ilmoittaneet Berliiniin (tämä sähke saatiin Berliinissä 15. joulukuuta) Ruotsissa olleen Neuvosto-Venäjän valtuutetun Vorovskin lausuman, jonka mukaan neuvostohallitus tunnustaisi eittämättä Suomen täydellisen itsenäisyyden.[62]

Berliinissä tiedettiin siis varmasti, että neuvostohallitus oli valmis tunnustamaan Suomen itsenäisyyden, mutta ei ollut tehnyt sitä toistaiseksi vain siitä syystä, että Suomi ei ollut esittänyt sille sellaista pyyntöä. Saksan hallitus oli sillä hetkellä jopa kiinnostunut mahdollisimman nopeasta rauhan solmimisesta Venäjän kanssa ja siksi se otti huomioon Joffen esittämän mielipiteen, että Saksan ei sovi tunnustaa Suomen itsenäisyyttä, ennen kuin Venäjän hallitus ja Suomi pääsevät yksimieliseen ratkaisuun. Tämä käy ilmi seuraavasta ohjeesta, jonka ulkomaan asioita hoitanut valtiosihteeri oli lähettänyt 15. joulukuuta Saksan lähettiläälle Tukholmaan: »Herra Rosenbergilta saatujen suotuisien tietojen mukaan eivät venäläiset tule asettamaan vaikeuksia Suomelle sen pyytäessä tunnustusta itsenäisyydelleen. Mutta Saksan tunnustamisen täytyy, niin kauan kuin neuvottelut aselevosta tai rauhasta ovat ratkaisematta, tarkoituksenmukaisuussyistä jäädä odottamaan siksi, kunnes Venäjän hallitus ensin tulee asiasta yksimieliseksi Suomen kanssa. Minä pyydän, että Suomen edustajat saatettaisiin tekemään kiireellisesti esitys Suomen itsenäisyy-

den tunnustamisesta Venäjän hallitukseen. Meidän tunnustamisemme tulee tapahtumaan heti venäläisten kanssa tehdyn sopimuksen jälkeen.»[63] Lucius ilmoitti 17. joulukuuta Saksan ulkoministeriölle: »Minä olen presidentti Hjeltiä pyytänyt saamaan aikaan Helsingissä vastaavan kääntymisen Venäjän hallituksen puoleen.»[64]

Siitä miten tärkeänä piti myös Saksan keisari neuvostohallituksen asennetta Suomen itsenäisyyskysymyksessä, voidaan päätellä keisarillisessa päämajassa olleen ulkoministeriön edustajan Grünaun ulkoministeriöön 22. joulukuuta lähettämän sähkeen perusteella: »Hänen Majesteettinsa Keisari suosittelee, että ennen Suomen valtuuskunnan saapumista tilaisuuden tullen pidetään kosketusta venäläisiin. Hänen Ylhäisyytensä von Kühlmannin pitäisi sanoa venäläisille, että me olimme saaneet tietää, että Suomi tulisi pyytämään meiltä itsenäisyytensä tunnustamista, mutta että me halusimme etukäteen tietää, miten Venäjä siihen suhtautuisi. Tällöin voitaisiin viitata siihen, että toistuvasti oli tullut julki tietoja Venäjän myötämielisestä suhtautumisesta Suomen riippumattomuuteen. Elleivät venäläiset Brest-Litovskissa voisi määrätä kantaansa kysymykseen, niin Hänen Ylhäisyytensä von Kühlmannin tulisi saattaa heidät tiedustelemaan Leniniltä asiaa. Leninin luottamuksen vahvistumista meitä kohtaan luultavasti edistäisi, kun hän näkee, että me tässä kysymyksessä toimimme yhteisymmärryksessä Venäjän kanssa emmekä halua mitään tehdä sen selän takana.»[65]

Imperialistisen Saksan mielenkiinto Neuvosto-Venäjän asenteeseen Suomen kysymyksessä todistaa, että tässä kysymyksessä Saksa ei painostanut lainkaan neuvostohallitusta ennen kaikkea siksi, että neuvostohallitus oli jo sitä ennen pitänyt välttämättömänä itsemääräämisoikeuden myöntämistä kaikille kansoille ja oli valmis kauan sitten vakiintuneiden kansallisuuskysymyksen marxilais-leniniläisten ratkaisuperiaatteiden pohjalta eikä ulkovaltojen painostuksesta tunnustamaan viipymättä Suomen itsenäisyyden. Toisaalta Saksa oli siinä määrin kiinnostunut rosvomaisen rauhansopimuksen mahdollisimman pikaisesta solmimisesta, että se katsoi parhaaksi olla tinkimättä ja

luomatta Suomen vuoksi mahdollisia lisävaikeuksia rauhanneuvotteluissa. Saksan taholta oli saatettu myös Ruotsin hallituksen tietoon, että vaikka Saksa suhtautuikin myötämielisesti Suomen itsenäisyyspyrkimykseen, se ei kuitenkaan pitänyt suotavina minkäänlaisia epäystävällisiä toimia Venäjään nähden, jonka kanssa olivat meneillään rauhanneuvottelut.[66]

Suomi nimenomaan oli se, jota Saksa todella painosti. Saksa kehotti Suomea esittämään neuvostohallitukselle itsenäisyysanomuksen. Hjelt ilmoitti 23. joulukuuta Berliinistä Svinhufvudille, että Saksa on valmis tunnustamaan Suomen itsenäisyyden, mutta aluksi on saatava Venäjän hallitukselta Suomen itsenäisyyden tunnustus.[67] Saksa piti asiaa kiireellisenä, koska se oli varma, ettei Suomelle itsenäisyyden myöntävä bolševikkihallitus kestäisi kauan. Saksan ulkoasioita hoitanut valtiosihteeri kirjoitti Tukholman-lähettiläälle Luciukselle (kirje lienee lähetetty aikaisintaan 25. joulukuuta 1917): »Pyydän, kun Hjelt on kaiketi tänne matkalla, kiinnittämään hänen sijaisensa huomiota siihen, että nyt on erityisen kiire, koska tällainen edullinen tilanne ei Suomelle todennäköisesti milloinkaan enää palaa.»[68] Samanlaisen ohjeen sai Berliiniin saapunut Hjelt, joka sähkötti 27. joulukuuta Svinhufvudille: »Ehdottomasti välttämätöntä, että Suomen hallitus mitä pikimmin tekee ehdotuksen riippumattomuuden hyväksymisestä Venäjän hallitukselle.»[69] Varmuuden vuoksi Hjelt lähetti samalla sähkeen Suomen edustajalle Gripenbergille Tukholmaan: »Gestern bei Reichskanzler empfangen. Jätin hänelle asiapaperit. Mielenkiinto joka taholla lämmin. Itäiseltä suunnalta tunnustus välttämättä hankittava. Heti sähkötettävä.» Gripenberg lähetti heti pikasanoman Svinhufvudille ja korosti siinä, että Venäjän hallituksen puoleen kääntyminen oli ehdottoman välttämätöntä.[70]

Kun 28. joulukuuta Ruotsin aamulehdissä ilmoitettiin, että Suomen senaatti ei tunnusta Venäjän bolševikkihallitusta, vaan aikoo esittää itsenäisyyspyyntönsä perustavalle kokoukselle (22. joulukuuta Suomen eduskunnan istunnossa oli tosiaan yksimielisesti hyväksytty Venäjän perustavalle kokoukselle osoitettu kirjelmä tästä asiasta)[71], niin

Saksan Tukholman-lähettiläs Lucius vaati viipymättä Suomen hallituksen edustajalta Gripenbergiltä selitystä. Lucius ilmoitti Berliiniin, ettei Gripenberg pitänyt lehtitiedotusta luotettavana, mutta myönsi, ettei hänen tietämänsä mukaan Suomen hallitus ollut vielä esittänyt Venäjän hallitukselle itsenäisyyspyyntöä. Lucius sanoi kirjeessään: »Minä toistin hyvin vakavasti, että asian sellainen leväperäinen käsittely oli äärimmäisen arveluttava, kun ei voitu tietää, miten kauan nykyiset vallanpitäjät olivat peräsimessä ja tulisiko toinen hallitus suhtautumaan Suomeen niin suopeasti kuin nykyinen. Valtioneuvos (Gripenberg. – *V. H.*) vastasi, että täältä käsin oli tehty kaikki voitava, jotta Suomen hallitus saataisiin esittämään tiedustelu Venäjän hallitukselle. Minä korostin vielä kerran sitä, että Suomen täytyi kantaa täysi vastuu mahdollisesta epäonnistumisesta ja että me samoin kuin meidän suosiolliseksi (Suomea kohtaan. – *V. H.*) saattamamme Ruotsi menisimme äärimmäisen pitkälle myötämielisyydessämme.»[72]

Saksan valtakunnankansleri otti 28. joulukuuta vastaan Hjeltin ja sanoi tälle, että Suomen itsenäisyyden tunnustaminen Saksan taholta riippuu siitä, syntyykö Suomen ja Venäjän hallituksen kesken yksimielinen päätös asiasta. Kanslerin käsityksen mukaan yksimielinen päätös oli helposti saavutettavissa, sillä Venäjän ulkoministeri Trotski oli sanonut Saksan edustajille Brest-Litovskissa, että jos Suomi kääntyisi neuvostohallituksen puoleen ja pyytäisi tunnustamaan sen itsenäisyyden, niin sen pyyntö tulisi tyydytetyksi.[73] Tämän keskustelun jälkeen Hjelt sähkötti samana päivänä Tukholmaan Gripenbergille, jonka välityksellä hän piti yhteyttä Helsinkiin: »Tunnustusesitys itäisellä suunnalla välttämätön. Sähkötettävä heti.»[74] Berliinissä olleet Suomen edustajat lähettivät 29. joulukuuta seuraavan sähkeen Helsinkiin: »Ulkoministeriöstä saamiemme tiedonantojen nojalla pyydämme hartaasti senaattia tekemään Venäjän hallitukselle riippumattomuuden tunnustamista koskevan ehdotuksen.»[75] Hjelt ei tyytynyt tähän, vaan lähetti 30. joulukuuta kirjeen Gripenbergille ja korosti siinä jälleen, että on tärkeää kääntyä neuvostohallituksen puoleen. »Tänään olemme tehneet käynnin von dem Buschen, virkaatekevän ulkoministerin luona, joka selitti kaiken olevan järjestyksessä, kun vain Suomen hallituksen esitys tehdään Venäjän hallitukselle. Kaikki riippuu nyt-temmin siitä.» »Jos senaatti ei astu nyt tätä askelta, se on vastuussa seurauksista. Suotuisin tilaisuus on silloin ohi.»[76]

Kun Svinhufvudin hallitus tuli näkemään, että Suomen itsenäisyyskysymys ei tule ratkaistuksi muuten kuin Pietarin kautta, sen oli taivuttava Saksan painostukseen ja käännyttävä neuvostohallituksen puoleen. Saksan Tanskanlähettiläs Brockdorff-Rantzau kertoi Kööpenhaminaan saapuneen Gripenbergin sanoneen hänelle: »Meitähän on käsketty lähinnä sopimaan venäläisten kanssa; me tulemme noudattamaan tätä ohjetta, vaikkakaan bolševikit eivät ole meistä sympaattisia.»[77] Hjelt niin ikään kirjoitti siitä, miten vastahakoisesti Suomen porvarilliset poliitikot ryhtyivät neuvottelemaan bolševikkien kanssa: »Ehto, että oli käännyttävä Venäjän puoleen ennen kuin itsenäisyydellemme voitiin myöntää tunnustus Saksan taholta, oli meistä varsin epämiellyttävä, mutta myöhemmin se osoittautui hyvin harkituksi.» »Joka tapauksessa oli joudutettava asiaa senaatissa, jossa oltiin sangen vastahakoisia ryhtymään kysymyksessäolevaan toimenpiteeseen.»[78]

Ennen kuin senaatti päätti esittää neuvostohallitukselle pyynnön Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta, Suomen sosialidemokraatit esittivät samanlaisen pyynnön VSDTP(b):n Keskuskomitealle. Sosialidemokraattisen puolueen toimikunta teki päätöksen asiasta 23. joulukuuta 1917. Kolmen päivän kuluttua sosialidemokraattisen puolueen valtuuskunta, johon kuuluivat E. Gylling, K. H. Wiik ja K. Manner, matkusti Pietariin. Valtuuskunta toi bolševikkipuolueen Keskuskomitealle osoitetun kirjeen, jossa sanottiin: »Nykyään on koko Suomen kansa sitä mieltä, että Suomen riippumattomuus on viipymättä toteutettava.» Kirjeessä selitettiin, että »Suomen työväenluokka toivoo tätä kansanvallan näkökannalta, porvaristo taas kansalliselta näkökannalta».[79] Kirjeen lopussa sanottiin, että tämän pyynnön täyttäminen riistää suomalaisilta nationalisteilta heidän pääaseensa Neuvosto-Venäjää vastaan. Valtuuskunta oli 27. joulukuuta Leninin vastaanotolla, ja Mannerin ker-

toman mukaan Lenin oli sanonut: »Suomesta tulee tietysti itsenäinen. Me bolševikit emme ole sitä vastaan, vaan kuten tiedätte teemme kaikkemme auttaaksemme teitä.»[80]

Joulukuun 28. päivänä Pietariin saapui myös Suomen senaatin valtuuskunta, johon kuuluivat Enckell ja Idman. Sekin kääntyi Leninin puoleen. Enckell selitti, että koska oli epätietoista, kokoontuisiko perustava kokous laisinkaan ja minkä asenteen se ottaisi Suomen itsenäisyyden kysymyksessä, niin Suomen senaatti oli päättänyt esittää neuvostohallitukselle pyynnön Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta. Lenin vastasi, että perustava kokous kyllä kutsuttaisiin koolle, mutta senaatin oli ratkaistava itse, kenen puoleen se kääntyy. Jos se kääntyy Kansankomissaarien neuvoston puoleen, niin tämä tunnustaa Suomen itsenäisyyden. Lenin sanoi uskovansa varmasti siihen, että Yleisvenäläinen toimeenpaneva keskuskomitea vahvistaisi Kansankomissaarien neuvoston päätöksen.[81] Enckell kysyi, että mitä muodollisuuksia on noudatettava, että saataisiin Suomen itsenäisyyden tunnustus. Tähän Lenin vastasi: »Se on sangen yksinkertaista. Hallituksenne kirjoittaa meille kirjeen, johon heti vastataan.»[82]

Enckell ja Idman palasivat 29. joulukuuta Helsinkiin. Senaatti hyväksyi samana päivänä neuvostohallitukselle osoitetun kirjeen, ja senaatin valtuuskunta – Svinhufvud, Enckell ja Idman – matkusti uudelleen Pietariin. Senaatin kirjeessä Venäjän hallitukselle (Bontš-Brujevitšin neuvosta kirjeen otsikkoa muutettiin, se osoitettiin Kansankomissaarien neuvostolle) sanottiin: »Niitä yleviä vapausaatteita, jotka Venäjän vallankumous on omiksensa julistanut ja maailmalle lähettänyt, on jokaisen kansan oikeus täyteen itsensä määräämiseen. Tämä jalo julistus on Suomen kansassa löytänyt hartaan vastakaiun.» »Venäjän kansan vapauttaminen on tuonut mukanaan vapauden myöskin Suomen kansalle.» »Suomi odottaa tätä tunnustusta Venäjältä, jonka nimessä on usein julistettu, että vapaus on jokaisen kansan kunnia ja oikeus. Luonto on sijoittanut Suomen ja Venäjän kansat läheisiksi naapureiksi. Suomen kansa toivoo hartaasti, että tämä ystävyyden ja keskinäisen kunnioituksen kohde aina on selvä näitten kansain välillä.»[83]

Erinomaiset sanat! Harmillista vain, ettei Suomen porvaristo ole aina ollut sanojensa mittainen.

Bolševikit ymmärsivät tietysti, että vallassa ollut Suomen porvaristo käyttäisi itsenäisyyttä omien etujensa mukaisesti ja että se valmistautui taistelemaan työväestöä vastaan. He ehdottivat Suomen työväestölle liittoa luokkataistelussa porvaristoa vastaan. Puhuessaan sotalaivaston ensimmäisessä yleisvenäläisessä edustajakokouksessa 5. joulukuuta 1917 Lenin sanoi: »Koska Suomen porvaristo ostaa saksalaisilta aseita suunnatakseen ne omia työläisiään vastaan, me ehdotamme viimeksi mainituille liittoa Venäjän työtätekevien kanssa.»[84] Bolševikit eivät kuitenkaan tyrkyttäneet suomalaisille tuota liittoa enempää kuin neuvostojärjestelmääkään. Lenin viittasi Engelsiin, joka oli tähdentänyt, että *»voittanut proletariaatti ei voi onnellistaa väkisin mitään vierasta kansaa vaarantamatta samalla omaa voittoaan».*[85]

Bolševikit pysyivät horjumattomasti kansakuntien eroamisvapauden kannalla, koska poikkeaminen siltä olisi ollut porvaristolle eduksi, se olisi aiheuttanut kansallisuusvihaa ja vaikeuttanut työtätekevien vapautumista porvariston ideologisen myrkkyaseen, nationalismin vaikutuksesta.

Illalla 31. joulukuuta 1917 Suomen senaatin valtuuskunta saapui Smolnaan. Kahdettatoista käydessä Bontš-Brujevitš toi valtuuskunnalle Leninin sekä kuuden kansankomissaarin allekirjoittaman Kansankomissaarien neuvoston päätöksen Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta. Valtuuskunta ei ollut osannut odottaa, että asia ratkeaisi näin pian ja yksinkertaisesti. Myöhemmin Idman kirjoitti, että sillä hetkellä valtuuston jäsenet (bolševikkien periviholliset) tunsivat vilpitöntä kiitollisuutta Leniniä ja hänen hallitustaan kohtaan.[86]

Kansankomissaarien neuvoston päätöksessä sanottiin: »Vastaukseksi Suomen hallituksen esitykseen, että Suomen tasavalta tunnustettaisiin riippumattomaksi, Kansankomissaarien neuvosto, täysin yhdenmukaisesti kansain itsemääräämisoikeuden periaatteen kanssa, päättää Toimeenpanevalle keskuskomitealle ehdottaa:

a) että Suomen tasavallan valtiollinen itsenäisyys tunnustetaan, sekä

b) että erityinen komitea kummankin puolen edustajia yksissä neuvoin Suomen hallituksen kanssa asetetaan valmistelemaan niitä käytännöllisiä toimenpiteitä, jotka aiheutuvat Suomen eroamisesta Venäjästä.»[87]

Kansallisuusasiain kansankomissaari Stalin perusteli VSFNT:n Kansankomissaarien neuvoston päätöstä Yleisvenäläisen toimeenpanevan keskuskomitean istunnossa 4. tammikuuta 1918 (22. joulukuuta 1917): »Kansankomissaarien neuvosto ei voinut menetellä toisin, sillä jos kansa edustajiensa kautta päättävästi vaatii hallitukselta riippumattomuutensa tunnustamista, niin proletaarinen hallitus, jonka periaatteena on itsemääräämisoikeuden myöntäminen kansoille, ei voinut muuta kuin täydellisesti kannattaa Suomea.» Stalin päätti puheensa toivomukseen, että Suomen riippumattomuus helpottaisi Suomen työläisten ja talonpoikien vapautumista ja loisi lujan pohjan kansojen ystävyydelle.[88]

Samana päivänä Yleisvenäläinen toimeenpaneva keskuskomitea vahvisti Kansankomissaarien neuvoston päätöksen Suomen valtiollisen itsenäisyyden tunnustamisesta. YTpKK:n vahvistamassa päätöksessä toinen kohta erosi hieman Kansankomissaarien neuvoston tekemän päätöksen vastaavasta kohdasta. Siinä sanottiin: »Erityinen komitea kummankin puolen edustajia yksissä neuvoin Suomen hallituksen ja Suomen työväenluokan edustajien kanssa asetetaan valmistelemaan niitä käytännöllisiä toimenpiteitä, jotka aiheutuvat Suomen eroamisesta Venäjästä.»[89] Bolševikkien »paljastamisen» harrastelijat näkivät kuitenkin muutakin eroa Kansankomissaarien neuvoston ja YTpKK:n päätöksissä. M. W. Graham väitti, että Kansankomissaarien neuvoston päätöksessä ei ollut kyse Suomen riippumattomuudesta, vaan »valtiollisesta autonomiasta». Graham päätteli syvämietteisesti, että nähtävästi Saksan painostuksesta bolševikkien oli tehtävä muutos, joka esiintyykin YTpKK:n päätöksessä.[90] Jokainen voi verrata näistä asiakirjoista otettuja valokuvajäljennöksiä vakuuttuakseen, ettei niissä ole sellaista eroavuutta, josta Graham puhui.

Neuvostojen kolmas yleisvenäläinen edustajakokous vahvisti 28.(15.) tammikuuta 1918 Kansankomissaarien neuvoston ja YTpKK:n Suomea koskevat asetukset ja hyväksyi Kansankomissaarien neuvoston politiikan, jonka suuntana oli kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttaminen.[91]

Suomi saavutti riippumattomuuden ja oikeuden itsenäisen valtion perustamiseen sen ansiosta, että Venäjällä voitti Lokakuun vallankumous, että bolševikit ottivat vallan käsiinsä. Bolševismi, sen taistelu tsaarivallan kukistamiseksi sekä itsemääräämisoikeuden myöntämiseksi kaikille Venäjän valtakuntaan kuuluneille kansakunnille vastasi Suomen kansan samoin kuin kaikkien muidenkin Venäjään kuuluneiden kansojen perusetuja. Suomen kansa ei voinut yksinään taistella menestyksellisesti valtavan suuren Venäjän imperiumin itsevaltiutta vastaan. Se saattoi pyytää ja esittää tsaarille anomuskirjelmiä (joilla ei ollut mitään vaikutusta), mutta se ei voinut estää tsaarivaltaa polkemasta Suomen oikeuksia. Edistysmieliset venäläiset olivat aina aiemminkin vastustaneet muita kansoja vastaan kohdistunutta tsaristista sortopolitiikkaa, mutta aiemmin ei ollut sellaista yhteiskunnallista voimaa, joka olisi pystynyt tekemään lopun kansallisuussorrosta. Vasta bolševikkien johtama Venäjän vallankumouksellinen työväenliike oli Suomen kansan luotettava liittolainen tämän taistelussa Suomen oikeuksien puolesta, koska se oli yhteiskunnallinen voima, joka pystyi kukistamaan riistäjien vallan ja hävittämään kansallisuuksien sorron. Bolševikkien taistelu tsaarivallan ankarissa oloissa oli taistelua myös Suomen vapauden puolesta. Bolševikit korostivat aina Suomen kansan samoin kuin kaikkien muidenkin Venäjän kansojen oikeutta itsemääräämiseen. Bolševismin olemassaoloaikana bolševikit eivät ole kertaakaan välttelleet Suomen kansan itsenäisyysoikeuden tunnustamista tai semmitenkään kieltäneet sitä. Otettuaan vallan käsiinsä bolševikit toteuttivat käytännöllisesti periaatteet, joita olivat aina puolustaneet. Riippumattomuuden myöntäminen Suomelle oli bolševikkien kansallisuuskysymyksessä viitoittaman suoran, rehellisen ja johdonmukaisen suunnan

lainomaista jatkoa. Mikään muu puolue Venäjällä ei olisi myöntänyt viipymättä ja varauksitta täydellistä itsenäisyyttä Suomelle. Suomalaiset ymmärsivät tämän itsekin. Yksi Suomen työväenliikkeen vanhimmista toimihenkilöistä N. R. af Ursin kirjoitti, että Suomen itsenäisyys riippui kokonaan Venäjän proletariaatin voitosta, ettei mikään muu Venäjän hallitus kuin bolševikkihallitus olisi myöntänyt eikä olisi voinutkaan myöntää Suomelle täydellistä itsenäisyyttä.[92] R. Svento korosti, että perustava kokous ei olisi milloinkaan myöntänyt Suomelle täydellistä ulkopoliittista riippumattomuutta Venäjästä. Tästä hän sanoi olevansa varma. »Tämä selvisi myös keskusteluista Venäjän eri puolueiden johtajien kanssa: nämä pelkäsivät eniten sitä, että Suomi julistautuu itsenäiseksi ennen kuin asia käsitellään perustavassa kokouksessa. Ainoastaan Leninin johtamat vallankumoukselliset bolševikit tunnustivat Suomen valtiollisen suvereniteetin ilman minkäänlaisia ehtoja. Jos kommunistien toteuttama Lokakuun vallankumous ei olisi voittanut, Venäjän perustava kokous ei olisi myöntänyt Suomelle oikeutta erota Venäjästä täysin riippumattomana ja vapaana valtiona.»[93]

Lienee tarpeetonta selittää, että »aktivistien» maanalainen toiminta kokonaisuudessaan, heidän kaikki neuvottelunsa, kirjeenvaihtonsa ja yhteistyönsä Saksan kanssa Suomen itsenäisyyden saamiseksi neuvostohallitukselta eivät vaikuttaneet millään tavalla asiaan.

Alkuaikoina jopa Suomen porvarillinenkin lehdistö tunnusti neuvostohallituksen teon jaloksi ja ilmaisi kiitollisuutensa sen johdosta. Porvarillinen sanomalehti »Hufvudstadsbladet» kirjoitti 3. tammikuuta 1918, että Suomen kansa otti erittäin kiitollisena vastaan riippumattomuutensa tunnustuksen Venäjän uusilta vallanpitäjiltä. Se pitää sitä parhaana todistuksena uskollisuudesta Venäjän kansanvallan julistamille kansallisuusihanteille ja vilpittömänä luopumisena vanhanaikaisen imperialismin opista, jonka mukaan voimakkaammalla kansalla oli oikeus pitää vallassaan heikompaa vastoin tämän tahtoa ja vapautumispyrkimystä. On aivan ilmeistä, että noin jalo teko laskee perustan Suomen ja Venäjän kansan mahdollisimman hyville keskinäisille suhteille tulevaisuudessa. Toinen porvarillinen lehti »Uusi Päivä» kirjoitti myös, että kun aiemmin suomalaiset esittivät vähimmäisvaatimuksia, niin nyt he voivat esittää jo poliittisia enimmäisvaatimuksia. Suomalaiset saattoivat puhua avoimesti ja saivat suoran vastauksen. Lehti totesi, että sanottakoonpa bolševismista mitä hyvänsä, mutta joka tapauksessa sille on tunnusomaista yksi harvinainen ominaisuus: bolševikit ovat sanojensa mittaisia. Lopuksi artikkelissa sanottiin, että suomalaiset eivät eroa Venäjästä voidakseen vapaasti vihata sitä, vaan voidakseen vapaasti rakastaa sitä.[94]

Tammikuun 8. päivänä 1918 eduskunnan istunnossa, joka oli omistettu Suomen itsenäisyyden tunnustamiselle Neuvosto-Venäjän ja eräiden muiden maiden taholta, eduskunnan puhemies Lundson sanoi: »Venäjän demokratian edustajat ovat Venäjän puolesta ensimmäisinä tunnustaneet Suomen täyden itsenäisyyden. He ovat siten teossa käyneet toteuttamaan sitä kansojen itsemääräämisoikeutta, jota he voimakkaasti ovat koko maailmalle julistaneet. Vapaa Suomi on hyvänä naapurina ymmärtävä tästä osoittaa kiitollisuuttaan Venäjän kansaa kohtaan.»[95] Jopa Svinhufvudkin ilmoitettuaan tässä istunnossa Kansankomissaarien neuvoston päätöksestä korosti, että »nyt Venäjän kansa ylevämielisesti on Suomeen nähden täyttänyt lupauksensa pienten kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttamisesta».[96] Haastattelussa Svinhufvud kertoi, että neuvostohallituksen tekemä Suomen itsenäisyyskysymyksen nopea ratkaisu oli hänelle yllätys.[97]

Neuvosto-Venäjän antamalla tunnustuksella oli erityinen merkitys Suomelle. Se ei ollut yksinkertaisesti tunnustus, vaan se oli *ensimmäinen* tunnustus, eikä ainoastaan kronologisesti ensimmäinen. Vain Neuvosto-Venäjän hallitus voi silloisissa konkreettisissa oloissa tunnustaa ensimmäisenä Suomen riippumattomuuden ja antaa Suomelle siten suvereenin valtion oikeudet. Imperialistien ja näitä tukeneiden sosiaali-imperialistien anastuspolitiikan taustalla erottui jyrkästi bolševikkien osoittama kunnioitus pienen kansan tahtoa kohtaan sekä bolševikkien vapaaehtoisesti ja varauksettomasti sille myöntämä täydellinen

itsemääräämisoikeus. Koko maailma tuli näkemään todellisten marxilaisten, bolševikkien asenteen kansallisuuskysymyksessä. Neuvostohallituksen Suomelle myöntämä itsenäisyys helpotti Suomessa proletariaatin erottumista porvaristosta, kuten Lenin sanoi,[98] ja tämä seikka vaikutti tuntuvasti luokkataistelun kehittymiseen ja kärjistymiseen Suomessa.

Myöhemmin Suomen itsenäistymistä kosketelleet historioitsijat, sanomalehtimiehet ja poliitikot ovat joutuneet joko toteamaan (yhdessä kommunistien kanssa) sen, että Suomi sai itsenäisyyden neuvostohallitukselta – mutta silloin rikkoutuu vapaussotataru – tai pitämään ratkaisevana seikkana itsenäisen Suomen syntymisessä ns. vapaussotaa tai jopa maailmansotaa yleensä. Tällöin Suomen itsenäisyyden tunnustaminen neuvostohallituksen taholta voitiin tulkita vähäpätöiseksi ja puhtaasti muodolliseksi toimitukseksi, joka ei esittänyt tärkeää roolia itsenäisyyden saavuttamisessa. Jälkimmäinen tulkinta oli porvarillisen propagandan kannalta paljon edullisempi. Porvarilliset ideologit ovat arvioineet asiaa luokkakannalta ja katsoneet paremmaksi jälkimmäisen vaihtoehdon. Bolševikeilta saatua Suomen itsenäisyyden tunnustusta on vähätelty ja hämätty monella lailla. On väitetty esim., että neuvostohallitus tunnusti Suomen riippumattomuuden Saksan painostuksesta. Täten Suomi oli viime kädessä kiitollisuudenvelassa Saksalle eikä bolševikeille, jotka vain kuuliaisesti täyttivät Saksan määräyksen. Historian vääristelijöitä ei ole ollenkaan askarruttanut se seikka, että julkaistiin Brest-Litovskin rauhanneuvottelujen pikakirjoitteet, joista näkyy, ettei Saksa painostanut neuvostohallitusta ollenkaan Suomen kysymyksessä. Tässä muutamia näytteitä porvarillisten kirjoittajien objektiivisuuden tasosta. »Miten Lenin voitiin pakottaa luopumaan Suomesta?» H. Gummerus kysyy ja vastaa: »Siinä auttoi Saksan diplomatia. . . Saksalaisten vaatimusten painostuksesta neuvostohallitus tunnusti 4. tammikuuta Suomen itsenäiseksi valtioksi.»[99] Hjelt väitti, että »ainoastaan Saksan painostuksen avulla Venäjän tunnustus oli saatavissa.» »Ilman Saksan taholta tapahtuvaa painostusta ei tuota tulosta olisi saavutettu.»[100]

J. de Pange kirjoitti: »Lopuksi neuvostoille esitettiin uhkavaatimus: niiden oli tunnustettava Suomen riippumattomuus.»[101] Samassa hengessä asian ovat esittäneet E. Räikkönen, J. O. Hannula, C. Enckell, V. Tanner sekä kirjojen »Suomen vapaussota vuonna 1918», »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare» ja »Kampen om Finland år 1918» tekijät[102] ym.

Nykyään tiedetään, miten tuo valheellinen selitys sai alkunsa. Kyse on siitä, että Svinhufvudin senaatti ja suomalaiset porvarit eivät uskoneet, että neuvostohallitus myöntäisi todella vapaaehtoisesti Suomelle riippumattomuuden ja suostuisi Suomen eroamiseen Venäjästä. Siksi Saksaa pyydettiin esittämään Neuvosto-Venäjälle Brest-Litovskin rauhanneuvotteluissa Suomea koskeva vaatimus. Saksalaiset ottivat selville Neuvosto-Venäjän asenteen ja vakuuttuivat siitä, ettei minkäänlaista pakotusta tarvittu. Neuvostohallitus oli muutenkin valmis tunnustamaan Suomen itsenäisyyden heti kun Suomi sitä pyytäisi. Saksalle oli kuitenkin edullista, että suomalaiset olisivat pitäneet neuvostohallituksen asennetta Saksan painostuksesta johtuneena. Tässä hengessä saksalaiset esittivätkin asian suomalaisille. Nämä taas uskoivat, koska he pitivät itsestään selvänä asiana, ettei Venäjä voisi luopua Suomesta muuten kuin pakolla. Tämä valheellinen versio, joka mustasi neuvostohallituksen asennetta, on kelvannut paitsi porvarillisten piirien myös oikeistososialidemokraattien aseistukseen.

Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa on käynyt mahdolliseksi asian esittäminen todenperäisemmin. Professori Y. Nurmio, joka ei suinkaan ole kommunisti, on tutkinut huolellisesti Saksan ulkoasiain ministeriön aineistoja ja päätynyt seuraavaan: sellainen väite, että Saksa olisi painostanut neuvostohallitusta pakottaakseen tämän tunnustamaan Suomen itsenäisyyden, ei lainkaan vastaa todellisuutta. Tarkasteltuaan von Rosenbergin Brest-Litovskista lähettämiä sähkeitä, jotka koskevat neuvostovaltuuskunnan kanssa Suomen-kysymyksestä käytyjä neuvotteluja, Nurmio toteaa, että sähkeissä ei puhuta mitään venäläisten itsepäisyydestä eikä Venäjän valtuutettujen

painostamisesta. Päinvastoin, venäläisiä jopa mielisteltiin. »Saksalaisen neuvottelijan Suomen-kysymyksessä noudattama varovaisuus oli ymmärrettävää, niin kuin aikaisemmin on useastikin todettu. Kun Saksalla oli suurpoliittinen etu saada sinä ajankohtana solmituksi rauha itäisen viholisensa kanssa, jotta se voisi kohdistaa kaikki voimansa hyökkäykseen länsivaltoja vastaan, ei se tällaisessa tilanteessa ymmärrettävästi halunnut Suomen takia asettaa mitään vaaranalaiseksi. Mutta Saksan neuvottelijain ei tarvinnutkaan harjoittaa mitään painostusta, sillä Venäjän vallankumouksen kohottama ja Venäjän poliitikkojen silloin omaksuma suuri tunnus kansojen itsemääräämisoikeudesta auttoi tapahtumia tässä vaiheessa kulkemaan Suomen eduksi.»[103] Valkosuomalaisten edustajalle Thesleffille sanottiin suoraan Saksan ulkoasiain ministeriössä, ettei mikään saksalainen hallitus voinut sillä hetkellä panna Suomen vuoksi yhden kortin varaan rauhaa Venäjän kanssa.[104]

Tämän jälkeen luulisi, että taru Saksan neuvostohallitukseen tekemästä painostuksesta Suomen-kysymyksessä olisi jo lopullisesti hylätty. Kuitenkin muutamat historioitsijat toistelevat sitä yhä. Amerikkalainen historioitsija C. J. Smith julkaisi kirjasensa vuotta myöhemmin kuin Nurmio, mutta toisteli siinä (aivan todisteettomasti tietenkin) sellaista, minkä Nurmio oli asiakirjojen perusteella kumonnut.[105] Hampurin yliopiston professori F. Fischer vakuutteli vielä vuonna 1962, että neuvostohallitus tunnusti Suomen itsenäisyyden ennen kaikkea Saksan painostuksesta.[106]

Asiasta on esitetty sellainenkin variaatio, että Suomi sai itsenäisyyden niiden voittojen tuloksena, joita Saksa sai Venäjästä ensimmäisessä maailmansodassa. Lokakuun vallankumouksesta enempää kuin neuvostohallituksestakaan ei tässä yhteydessä puhuta mitään.[107]

Neuvosto-Venäjän antaman tunnustuksen aliarvioimiseksi hämättiin se tosiseikka, että neuvostohallituksen antama tunnustus oli ensimmäinen ja että sillä oli ratkaiseva merkitys. Sitä ennen Svinhufvudin senaatti ei ollut onnistunut kaikista ponnistuksistaan huolimatta saamaan

yhdeltäkään valtiolta Suomen itsenäisyyden tunnustusta.

Tässä muutamia esimerkkejä neuvostohallituksen antaman tunnustuksen tahallisen välinpitämättömästä maininnasta.

B. Fast: »Suomen suvereniteetin olivat tunnustaneet jo paitsi Ruotsia, Saksaa ja Ranskaa myös Venäjä.»[108]

L. Harmaja: »Itsenäisyyden julistaminen johti miltei heti siihen, että uuden valtion tunnustivat monet hallitukset; ja jopa Venäjänkin, joka oli julistanut olevansa valmis kannattamaan kansakuntien itsemääräämisperiaatetta, oli luonnollisesti pakko myöntyä.»[109]

H. Ignatius ja *K. Soikkeli:* »Monet valtiot tunnustivat Suomen itsenäisyyden. Niiden joukossa oli myös Neuvosto-Venäjä.»[110]

Täten asia esitettiin tahallaan siten, ikään kuin Neuvosto-Venäjän antama tunnustus ei olisikaan ollut ensimmäinen eikä ratkaiseva. »Uusi Suomi» ilmaisi jopa tyytymättömyytensä sen johdosta, että neuvostohallituksen antamaa Suomen itsenäisyyden tunnustusta pidetään merkittävänä. Vuoden 1968 alussa lehti kirjoitti: »Viime aikoina on pyritty kaikin tavoin luomaan myyttiä Suomen itsenäisyyden 'toisesta merkkipaalusta' joulukuun 6. päivän 1917 ohella. Tällainen, jopa tärkein merkitys on haluttu antaa päivälle, jolloin Lenin tunnusti Suomen itsenäisyyden. Siis 31. 12 1917 tai 4. 1 1918.»[111] Neuvostohallitukselta saadun Suomen itsenäisyyden tunnustuksen tärkeä merkitys ei ole mikään »viime aikoina» luotu myytti. Itse suomalaiset ovat pitäneet merkityksellisenä tätä tunnustusta. Miksi sitten hallituksen päämies Svinhufvud olisi matkustanut Pietariin hakemaan sitä ja kiittänyt sen johdosta Leniniä? Oliko sekin sattuma, että ulkovaltiot kiinnittivät vähän huomiota Suomen itsenäisyyskamppailun ensi vaiheeseen – eduskunnan 6. joulukuuta 1917 hyväksymään julistukseen – eivätkä vielä alkaneet pitää Suomea erillisenä valtiona, kun taas toisen vaiheen – neuvostohallituksen antaman tunnustuksen – ne katsoivat heti riittäväksi voidakseen pitää Suomea uutena valtiona, johon sopi solmia diplomaattiset suhteet? Presidentti Urho Kaleva Kekkonen on tähdentänyt, että Suomen itsenäisyyden tunnustaminen neuvostohallituk-

sen taholta »oli lisäksi siinä mielessä ratkaisevan tärkeä, että yksikään länsivaltio ei katsonut voivansa tunnustaa Suomen itsenäisyyttä ennen neuvostohallituksen myönteistä kannanottoa».[112]

Toisella kertaa »Uusi Suomi» väitti, että »Suomen itsenäisyydelle on vaikea löytää muita yhtymäkohtia Venäjän Lokakuun vallankumoukseen kuin ajalliset yhteensattumat.»[113] Omituinen väite! Tarkasti puhuen juuri ajallista yhteensattumaa ei ollutkaan. Aluksi tapahtui Lokakuun vallankumous ja vasta sen jälkeen seurasi Suomen itsenäisyyden tunnustaminen. Ja nämä kaksi tapahtumaa saattoivat olla vain tässä peräkkäisjärjestyksessä. Jotta Suomi olisi saanut itsenäisyyden, Venäjällä täytyi olla sellainen hallitus, joka olisi tuon itsenäisyyden myöntänyt, ja sellainen hallitus syntyi Lokakuun vallankumouksen tuloksena. Kyseessä ei ole ajallinen yhteensattuma, vaan syy-yhteys.

Eräät Suomen oikeistolaispiirit väittävät nykyäänkin vielä, että »jos Lenin olisi saanut tahtonsa läpi, ei Suomen itsenäisyydestä olisi tullut mitään».[114] Kokoomuspuolueen pää-äänenkannattaja »Uusi Suomi» on kirjoittanut sellaistakin, että »Leninin toiminta vain pari viikkoa suurpiirteisen tunnustamisen jälkeen olisi todellisuudessa voinut johtaa siihen, että Suomen demokraattisen tasavallan itsenäisyyden satu olisi jäänyt surkean lyhyeksi».[115] Tässä vihjaillaan siihen, että Lenin uskoi Suomen vallankumouksen voittoon, jonka jälkeen sosialistiset tasavallat yhdistyisivät. Mutta muistettakoon, että Lenin tarkoitti vain niiden vapaaehtoista yhdistymistä. Siteeraamiemme kirjoittajien sopisi ajatella, miten olisi ollut Suomen ja sen itsenäisyyden laita, ellei olisi ollut Leniniä eikä Lokakuun vallankumousta.

Joidenkin kirjoittajien mielestä Leninin vallankumouksellinen ideologia ja päätös itsenäisyyden myöntämisestä porvarilliselle Suomelle olivat ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi J. Paavolainen on väittänyt, että »on kuitenkin enemmän kuin ilmeistä, että itsenäisyyden myöntäminen porvarilliselle ja vallankumouksellisuudessaan epäluotettavaksi osoittautuneelle Suomelle on ollut Leninille ennen

kaikkea reaalipoliittinen ratkaisu, koska tämä ratkaisu mitä laajimmin on vallankumousideologian vastainen kaikilta perusteiltaan.»[116]

Nuo kommunismista etäällä olevat vallankumouksellisen ideologian tuntijat unohtavat, että vallankumouksellinen marxilainen ideologia edellyttää ehdottomasti kansallisuussorron kieltämistä sekä kaikkien kansojen vapauden ja vapaan itsemääräämisoikeuden tunnustamista ja että Lenin noudatti uskollisesti tätä periaatetta koko ikänsä. »Tunnustamalla Suomen itsenäisyyden vuoden 1917 viimeisenä päivänä Lenin kruunasi pitkäaikaisen työnsä Suomen autonomian puolustamisessa ja maan itsenäisyyden tunnustamisen puolesta.»[117]

Leninin syntymän satavuotispäivälle omistetussa juhlakokouksessa presidentti Kekkonen sanoi aivan oikein, että suomalaisten historioitsijoiden ja poliittisten kommentoijien antama arvio Leninin roolista Suomen itsenäisyyshistoriassa on aina viime aikoihin asti riippunut huomattavassa määrin kunkin kirjoittajan omasta ideologisesta asenteesta. Siksi Leniniä Suomen itsenäisyyden tunnustamiseen kannustaneita motiiveja sekä hänen myöhempää toimintaansa on viime aikoihin asti arvioitu ja tulkittu yksipuolisesti ja usein jopa vääristellen.[116]

Emme voi yhtyä T. Polvisen tässä asiassa omaksumaan kantaan. Paljastettuaan Nurmiota seuraten oikeistolaisten myytin, jonka mukaan neuvostohallitus oli muka Saksan painostuksesta tunnustanut Suomen itsenäisyyden, Polvinen katsoi tarpeelliseksi paljastaa myös »vasemmistolaisten myytin» vahvistaakseen puolueettomuutensa sekä yhtä kriittisen suhteensa niin porvarillisiin kuin kommunistisiinkin kirjoittajiin. Hän vetosi niihin Leninin sanoihin, että marxilainen asettaa sosialismin edut korkeammalle kuin kansakuntien itsemääräämisoikeuden edut, sekä eräisiin muihin Leninin lausumiin ja päätteli, että Suomen riippumattomuutta tunnustaessaan Lenin ei huolehtinut Suomen itsemääräämisestä, vaan pyrki myötävaikuttamaan vallankumouksen kypsymiseen Suomessa, jotta se olisi helpottanut Neuvosto-Venäjän kriittistä kansainvälistä asemaa. Polvinen korosti erikoisesti: »Suomen itsenäisyyden

tunnustaminen ei ollut itsetarkoitus, vaan ensisijaisesti välikappale sosialistisen vallankumouksen toteuttamisen helpottamiseksi maassa.»[119] Polvisen sanojen mukaan vasemmistolaisten ideaalistaman Leninin hahmon, »myytin takaa nousee esiin realistinen valtiomies, joka määrätyssä historiallisessa tilanteessa, vaikkapa taktisista syistä näkee maansa ja edustamansa järjestelmän etujen mukaiseksi naapurivaltion itsenäisyyden tunnustamisen.»[120]

H. Eskelinen on niin ikään kannattanut väitettä, että neuvostohallitus tunnusti Suomen riippumattomuuden siinä toivossa, että Suomessa puhkeaisi vallankumous.[121] Koska Suomen porvarillisessa kirjallisuudessa esiintyneitä väitteitä on pidetty objektiivisena tieteellisenä näkemyksenä, joka tuo esiin kommunistien »ideaalistaman» Leninin todellisen olemuksen, asiaa on tarkasteltava seikkaperäisemmin.

Ennen kaikkea sanottakoon, että Polvinen on sovittanut siteeraamansa Leninin sanat sellaiseen tilanteeseen, johon Lenin ei ollut sovittanut niitä milloinkaan. Polvinen on siteerannut sitä Leninin lausumaa, että »yksikään marxilainen, ellei hän sanoudu irti marxilaisuuden ja yleensä sosialismin perusteista, ei voi kieltää sitä, että sosialismin edut on asetettava korkeammalle kuin kansakuntain itsemääräämisoikeuden edut».[122] Tämän lausuman Polvinen ottikin yhdeksi lähtökohdakseen väittäessään, että Suomen-kysymystä ratkaistaessa Lenin ei pitänyt tärkeimpänä itsemääräämisperiaatetta, vaan sosialismin etuja, Neuvosto-Venäjän etuja. Siteeratut Leninin sanat (jotka on otettu tammikuussa 1918 laadituista aluevaltauksia edellyttävän erillisrauhan viipymätöntä solmimista koskevista teeseistä) eivät lainkaan koske minkään kansan itsemääräämisoikeuden tunnustamista, vaan ne koskevat sotaan liittyvän vaihtoehdon valintaa, nimittäin sitä, oliko Neuvosto-Venäjän sodittava Saksaa vastaan sen vuoksi, että Puola, Latvia ja Kuurinmaa olisivat saaneet mahdollisuuden käyttää itsemääräämisoikeuttaan, vai oliko solmittava rauha Saksan kanssa, ettei neuvostotasavallan olemassaoloa olisi asetettu uhanalaiseksi. Muistettakoon, että Venäjän porvaristo sekä menševikit ja eserrät olivat rauhan solmimista vastaan ja pitivät sitä Latvian, Puolan, Kuurinmaan ja Liettuan pettämisenä.[123] Lenin sanoi tuollaista perustelua ansaksi, johon porvaristo yrittää saattaa bolševikit. Artikkelissaan »Vallankumouksellisesta sanahelinästä» (helmikuu 1918) Lenin vastasi tuohon porvareiden yritykseen: »Tarkastelkaamme tätä argumenttia teoreettisesti: mikä on tärkeämpää, kansakuntien itsemääräämisoikeus vai sosialismi?

Sosialismi on tärkeämpää.

Voidaanko sen takia, että on rikottu kansakuntien itsemääräämisoikeutta, antaa sosialistinen neuvostotasavalta raadeltavaksi, voidaanko se asettaa imperialismin iskujen alle hetkellä, jolloin imperialismi on ilmeisesti voimakkaampi, neuvostotasavalta ilmeisesti heikompi?

Ei. Ei voida.»[124] Hieman aikaisemmin, nimittäin saman vuoden tammikuussa kirjoittamissaan aluevaltauksia edellyttävän erillisrauhan viipymätöntä solmimista koskevissa teeseissä Lenin sanoi, että jos Neuvosto-Venäjä olisi edelleenkin osallistunut maailmansotaan, niin »objektiivisesti me taistelisimme nyt Puolan, Liettuan ja Kuurinmaan vapauttamiseksi.» »Mutta kun konkreettinen asiaintila on muodostunut sellaiseksi, että sosialistisen tasavallan olemassaoloa uhkaa tällä hetkellä vaara eräiden kansakuntien (Puolan, Liettuan, Kuurinmaan ym.) itsemääräämisoikeuden loukkaamisen takia, niin luonnollisesti sosialistisen tasavallan säilyttämisen edut ovat niitä korkeammalla.»[125] Samassa teesissä ovat ne Polvisen siteeraamat sanat, että »sosialismin edut on asetettava korkeammalle kuin kansakuntain itsemääräämisoikeuden edut».

Leninin sanoista näkyy selvästi, että puhuessaan sosialismin etujen asettamisesta kansakuntien itsemääräämisoikeuden etuja korkeammalle Lenin tarkoitti vain sitä, että sosialistinen tasavalta ei saa asettaa uhanalaiseksi olemassaoloaan. Lenin tarkoittikin vain sitä.

Polvinen yhdisti Leninin sanat aivan muunlaiseen tapaukseen, jota ne eivät koskeneet, nimittäin itsemääräämisoikeuden myöntämiseen entiseen Venäjän valtakuntaan kuuluneille kansoille neuvostohallituksen taholta. Tässä kysymyksessä taas Lenin kannatti aina sekä Suomen että muiden kansojen itsemääräämisoikeuden varauksetonta tunnustamista. Tämä periaate oli ilmaistu jo vuonna 1903

hyväksytyssä VSDTP:n ohjelmassa, ja sen jälkeen kun bolševikit ottivat vallan käsiinsä, se sai vahvistuksensa Venäjän kansojen oikeuksien julistuksessa 15. marraskuuta 1917 sekä kansallisuuskysymystä koskevissa Leninin lausumissa. Tästä johtui, että kun Suomi esitti neuvostohallitukselle pyynnön itsenäisyyden myöntämisestä sille, niin Leninin käsityksen mukaan neuvostohallituksen oli ehdottomasti täytettävä suomalaisten pyyntö. Kaikki muunlaiset asenteet Lenin oli jo kauan sitä ennen leimannut suurvaltašovinismin ilmauksiksi ja tsaarivallan politiikan jatkoksi. Leninin kanta oli aina ollut se, ettei Venäjällä ollut oikeutta pidättää Suomea hallussaan väkivaltaisesti, vaan jos Suomi haluaisi erota, niin siihen olisi suostuttava, vaikka Venäjä joutuisikin siten epäedulliseen asemaan, niin kuin todellisuudessa kävikin. Kolmisenkymmenen kilometrin päässä Pietarista kulki valtionraja, jonka takainen porvarillinen hallitus kutsui maahansa saksalaista sotaväkeä. Sinä ajankohtana, jolloin hyväksyttiin päätös Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta, Leninillä oli melko epäedullinen käsitys Suomen sosialidemokraattijohtajien vallankumouksellisuudesta. Näiden marraskuun suurlakon aikana omaksuma asenne antoi aihetta sellaiseen käsitykseen. Polvisen tulkinnan mukaan taas Lenin oli tunnustanut Suomen riippumattomuuden vain siksi, että hän oli ollut varma Suomessa tapahtuvasta vallankumouksesta. Hän antoi muka riippumattomuuden saadakseen aikaan vallankumouksen. Mutta Lenin oli kuukautta ennen Lokakuun vallankumousta sanonut Kuusiselle: »Bolševikkipuolueemme kannattaa Suomen itsenäisyyttä, ja siitä voidaan helposti sopia, kun vallankumouksellinen työväenluokka ottaa vallan käsiinsä Venäjällä.»[126]

Siteeratessaan niitä Leninin sanoja, että sosialismin edut ovat kansakuntien itsemääräämisoikeuden etuja korkeammalla, Polvinen ei kiinnittänyt huomiota siihen, mitä Lenin sanoi edelleen samassa teesien kohdassa, vaikka se liittyi välittömästi asiaan. Lenin sanoi: »Meidän sosialistinen tasavaltamme on tehnyt ja tekee edelleenkin kaiken voitavansa Suomen, Ukrainan ym. itsemääräämisoikeuden toteuttamiseksi.»[127]

Siksi ei voida pitää oikeana Polvisen väitettä, että Suomen itsenäisyys tunnustettiin taktisten näkökohtien vuoksi. Suomen itsenäisyyden tunnustaminen johtui leniniläisen kansallisuuspolitiikan periaatteista. Presidentti Kekkonen oli oikeassa sanoessaan, että Leninin antamaa Suomen itsenäisyyden tunnustusta ei voida selittää suhdannenäkökohdista johtuneeksi. Usein »tarkoituksellisesti sivuutetaan asian periaatteellisesti ratkaiseva puoli. Se sisältyy Leninin kansallisuuspolitiikkaan», joka oli »yhtenä peruskivenä Suomen itsenäisyyden historiassa».[128]

Suomen itsenäisyyden tunnustaminen ei muuttanut millään tavalla Neuvosto-Venäjän ja Saksan välisiä suhteita. Rauhanneuvottelut pitkittyivät, niiden tulokset jäivät epäselviksi, ja Saksan sotatoimet olivat edelleenkin mahdollisia. Siksi neuvostohallituksen oli puhtaasti sotilaallisista syistä pidettävä edelleenkin sotajoukkoja Suomessa estämässä Pietariin pääsyä Suomen puolelta. Tästä syystä Neuvosto-Venäjä ei voinut Suomen itsenäisyyden tunnustaessaan kuljettaa joukkojaan pois Suomesta. Se olisi merkinnyt Venäjän vallankumouksen saattamista uhanalaiseksi. Tässä nimenomaan oli se tapaus, jossa sosialismin edut olivat kaikkia muita korkeammalla.

Sen jälkeen kun neuvostohallitus oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden, venäläisen Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitea pyysi neuvostohallitukselta ohjeita, minkälaiset suhteet sen oli vastaisuudessa rakennettava suomalaisiin viranomaisiin. Suomen aluekomitea ja Tsentrobalt saivat kansankomissaari Stalinin allekirjoittaman selityksen: »Suomen itsenäisyys on hyväksytty. Molemman puolen edustajien komiteaa ei ole vielä muodostettu, eikä sen muodostamista ole vielä alustavasti valmisteltu.[129] Olemassaolevat suhteet Suomeen pysyvät voimassa komitean perustamiseen ja sen päätöksentekoon asti. Aluekomitea edustaa valtaa sekä Suomessa että sen rajoilla.»[130] Muistettakoon, että vaikka Suomen hallitus kirjeessään Suomessa olleiden venäläisten joukkojen päällystölle lupasikin, että itsenäisenä, riippumattomana maana Suomi tulee ylläpitämään neutraaleja, ystävällisiä suhteita Venäjään,[131] virallisesti Suomi ei kuitenkaan julistautunut

Sveitsin kaltaiseksi neutraaliksi maaksi. Neuvostohallitus oli sitä paitsi tietoinen Suomen porvariston vilkkaasta yhteydenpidosta Saksaan sekä Saksan Suomea kohtaan osoittamasta mielenkiinnosta. Tällä taustalla oli hyvin todennäköistä, että Saksa käyttäisi Suomen aluetta hyökätäkseen Neuvosto-Venäjää vastaan. Sen jälkeen kun saksalaiset olivat syksyllä 1917 valloittaneet Saaremaan, Hiidenmaan ja Muhun saaren, saksalaisten joukkojen maihinnousu Suomeen kävi erittäin todennäköiseksi. Siksi 42. armeijakunnan tehtävä määriteltiin 9. marraskuuta annetussa päiväkäskyssä seuraavasti: »suojeltava Pietariin johtavia teitä Pohjanlahden ja Suomenlahden puolelta sekä maarajaa Pohjanlahdesta pohjoiseen.»[132] Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitean päätöslauselmassa sanottiin, että Suomi on katsottava osaksi avointa rintamaa, Pietariin johtavien teiden puolustajaksi.[133]

Neuvosto-Venäjän silloisen pääkaupungin, Pietarin puolustukseen oli jo ammoisista ajoista tarkoitettu käyttää Suomessa olleita linnoituksia, siksi niiden korvaaminen jollakin muulla heti sen jälkeen, kun Suomi erosi Venäjästä, ei ollut ajateltavissakaan. Vain tästä syystä 42. armeijakunta, joka ei todelliselta koostumukseltaan ollut edes yhden normaalin divisioonan veroinen, jätettiin Suomeen siihen asti, kunnes Neuvosto-Venäjä ja Saksa solmivat rauhan.

Lokakuun vallankumouksen jälkeen Suomessa olleiden venäläisten joukkojen miesluku nopeasti väheni. Näistä joukoista muodostettiin osastoja, joita lähetettiin taisteluun Kaledinia vastaan.[134] Virkamiesten harjoittaman sabotaasin vuoksi Suomesta kutsuttiin Pietariin kaikki ne sotilashenkilöt, jotka aiemmin olivat työskennelleet kirjanpitäjinä sekä pankkien ja muiden finanssiministeriön laitosten virkailijoina.[135] Tammikuun 16. päivänä 1918 julkaistiin Sota-asiain kansankomissariaatin päiväkäsky n:o 42, jonka mukaan sotaväestä vapautettiin kaikki aikajaksona 1904–1907 palvelukseen kutsutut sekä kaikki ne sotamiehet, jotka olivat täyttäneet 31 vuotta tammikuun 23. päivään mennessä.[136] Suomen vallankumouksen edelliseltä kaudelta säilyneet 42. armeijakunnan mieslukua koskevat

tiedot ovat tavattoman hataria (vaikka kyse on venäläisistä lähteistä). Toisten tietojen mukaan siinä oli vuoden 1918 alussa korkeintaan 10 000 miestä[137] silloin kun sen miesvahvuuden kuului olla 60 000 tai 70 000. Toisten tietojen mukaan sen miesvahvuus oli 20. tammikuuta 1918 noin 21 000.[138] Kyseisen armeijakunnan komentajan 26. (13.) tammikuuta 1918 tekemästä ilmoituksesta näkyy, minkälaisia olivat nuo ns. rykmentit. Komentaja kirjoitti, että »armeijakunnan ydinjoukkoon, Seinäjoen, Tampereen, Riihimäen ja Turun alueelle sijoitettuun 106. jalkaväkidivisioonaan kuuluvissa rykmenteissä on kussakin enintään 500 miestä. 106:nnen tykistöprikaatin tykistöpatteristo vaatii, että se purettaisiin kokonaan, koska se on menettänyt taistelukuntoisuutensa. Viipurin linnan varuskunta on niin ikään vähälukuinen, sen ydinjoukon muodostavat 509. ja 511. rykmentti, joissa kussakin on enintään 250–300 miestä.»[139] Näiden joukkojen taistelukunto oli alhainen ja aleni yhä. Monivuotisen palveluksen rasittamat sotilaat pyrkivät kotiin, kuri oli huono; nämä joukot eivät olleet Punaista armeijaa, vaan tsaarivallan hajonneen armeijan rippeitä. Ne olivat silti yhä tietynlainen sotilaallinen voima, johon paremman puutteessa oli turvauduttava.

Porvarilliset kirjoittajat todistelivat, että venäläisten joukkojen jättäminen väliaikaisesti Suomeen merkitsi mukasitä, että Neuvosto-Venäjä ei halunnut luopua Suomesta, vaikka olikin muodollisesti tunnustanut sen riippumattomuuden.[140] Tämä väite olisi saattanut näyttää uskottavalta vain siinä tapauksessa, että olisivat puuttuneet ne sotilaalliset näkökohdat, joiden vuoksi Neuvosto-Venäjän oli puolustettava Suomen alueella Pietariin johtavia teitä. Kyseiset näkökohdat olivat kuitenkin kiistattomia. Jopa suomalainen sotilaskirjailija Heinrichs on itse asiassa tunnustanut, että ne olivat puolustettavissa. Heinrichs sanoo, että jos venäläiset joukot olisi kuljetettu pois Suomesta, niin Venäjän länsirintaman pohjoiseen sivustaan olisi muodostunut tyhjiö. Tyhjiö olisi saattanut kannustaa saksalaisia toimimaan sillä suunnalla, joka ei suinkaan ollut vieras saksalaiselle ylipäällystölle ja jolle Suomen itsenäisyyden kannattajat (tarkoitetaan »aktivisteja». – *V. H.*) olivat toi-

voneet saksalaisten kohdistavan huomionsa jo maailmansodan alkuvuosina.[141] Toisin sanoen venäläisten joukkojen poisvienti Suomesta olisi voinut johtaa saksalaisten hyökkäykseen Pietaria vastaan Suomen kautta.

Noita erittäin tärkeitä näkökohtia oli riittävästi venäläisten joukkojen jättämiseksi Suomeen. Ellei saksalaisten hyökkäysvaaraa olisi ollut, jos se olisi ollut keksitty tai epäreaalinen, niin silloin olisi voitu puhua venäläisten joukkojen Suomeen jättämisen muista taustatekijöistä. Mainittakoon, että alkuaikoina itsenäisyyden tunnustamisen jälkeen jopa Svinhufvudin hallituskin piti perusteltuina neuvostohallituksen esittämiä näkökohtia, joiden vuoksi tietty määrä venäläisiä joukkoja oli jätettävä Suomeen siihen saakka kunnes Saksan kanssa solmitaan rauha. Haastattelussa Svinhufvud sanoi, että venäläisten joukkojen poisvienti tulee tapahtumaan molemminpuolisen sopimuksen mukaan, eivätkä suomalaiset tule tässä asiassa liiaksi hoputtamaan. Svinhufvud myönsi, että venäläisten joukkojen poisvienti voi tapahtua vain sotilaallis-teknisten olosuhteiden ja tilanteen mukaisesti.[142] Todellisuudessa porvaristo aloitti venäläisten joukkojen vainoamisen, sillä se tunsi noita vallankumouksellisia joukkoja kohtaan ymmärrettävää luokkavihaa.

Suomen työväestö osoittautui poliittisesti riittävän valveutuneeksi torjuakseen inhoten porvareiden yritykset harhauttaa se proletaarisen internationalismin asemista porvarillisen nationalismin asemiin. Kun porvaristo vaati vallankumouksellisten venäläisten joukkojen kiireellistä poisvientiä (anoen samaan aikaan vastavallankumouksellisten saksalaisten tai ruotsalaisten joukkojen lähettämistä Suomeen), niin Suomen työväestö ja sen puolue suhtautuivat täysin ymmärtäväisesti neuvostohallituksen asenteeseen tässä kysymyksessä. Sosialidemokraattisen puolueen kanta oli se, että venäläiset joukot on vietävä pois Suomesta neuvostohallituksen kanssa tehdyn sopimuksen mukaan sen jälkeen, kun Venäjä ja Saksa ovat solmineet rauhan. Sirola totesi 7. joulukuuta 1917 eduskunnassa käyttämässään puheenvuorossa, että rauhaa ei ollut vielä solmittu ja että Venäjän ja Saksan välillä saattoi puhjeta uudelleen sota.

Sirola tähdensi, että »toistaiseksi suojelevat Venäjän täällä olevat sotilaat vallankumouksellista Pietaria sitä mahdollisesti uhkaavilta vaaroilta. Ja niin kauan kuin uhkaavia vaaroja on, en minä ainakaan halua olla mukana politiikassa, joka voisi johtaa siihen, että avattaisiin ehkä jonkun imperialistisen hallituksen sotaväelle tietä vallankumouksen pääkaupunkiin. Sillä jos Venäjän vallankumouksen pää katkaistaan, silloin ei myöskään ole Suomen itsenäisyydestä paljon takeita.»[143] Sirola kysyi porvareilta, saattoivatko nämä antaa venäläisille takeet siitä ettei Venäjän vallankumousta uhkaa vaara Suomen taholta, ja siitä, etteivät porvarit käytä hyväkseen sotaväen poisvientiä hyökätäkseen asevoimin suomalaista kansanvaltaa vastaan.[144]

Suomen sosialidemokraattisen puolueen johto kehotti venäläisiä joukkoja viettämään 20. tammikuuta yhdessä suomalaisten työläisten kanssa vapausjuhlaa. Tuona päivänä työväen kokouksissa puhuttiin kiitollisuudella siitä tärkeästä merkityksestä, mikä Venäjän vallankumouksellisten taistelulla on ollut Suomen vapauden aikaansaamisen kannalta. Niinpä Salmen sosialidemokraattisen työväestön kokouksessa 20. tammikuuta hyväksyttiin päätöslauselma, jossa sanottiin, että työväestö lausuu »vilpittömän kiitollisuutensa saatettavaksi venäläisten toverien tietoon siitä uhrautuvasta taistelusta, jolla he ovat kukistaneet ne esteet, joihin täkäläinen porvaristo turvasi taistelussaan työväen oikeuksiinsa pyrkivää lainsäädäntöä vastaan. Jolla toiminnallaan venäläiset toverit ovat loistavasti osoittaneet käytännössä toteuttavansa kansainvälisen köyhälistön ohjelmaa tunnustamalla maalle riippumattoman itsenäisyyden, jota porvaristo ei kyennyt aikaan saamaan.»[145]

Sosialidemokraattisen puolueen neuvosto kääntyi venäläisten tovereiden puoleen vetoomuksin, jossa se tuomitsi jyrkästi porvarillisen propagandan yritykset mustamaalata ja saattaa huonoon valoon venäläisen sotaväen, »joka horjumatta periaatteistaan kiinni pitäen on tunnustanut Suomen kansan itsemääräämisoikeudet ja Suomen valtiollisen riippumattomuuden». Neuvosto esitti tyhjentävästi puolueen asenteen tässä kysymyksessä. Vaikka puolue oli selvillä siitä, että venäläisten joukkojen läsnäolo Suomessa lisäsi

jossain määrin elintarvikevaikeuksia, noita vaikeuksia kokemaan joutunut Suomen työväestö oli valmis kärsimään suurempiakin vaikeuksia, mikäli se oli tarpeellista vallankumouksellisen Pietarin turvallisuuden kannalta. Tämä oli erinomainen proletaarisen internationalismin ja itsesuhrautuvaisuuden osoitus. Vetoomuksessa sanottiin: »Suomessa ei tietysti ole pidettävä venäläistäkään sotaväkeä, niin pian kuin sen poisvieminen täältä käy mahdolliseksi, ja missään tapauksessa ei enää rauhan tultua. Mutta porvarien provokatorisessa muodossa esitettyyn vaatimukseen, että sotaväki täältä on viipymättä poiskuljetettava, ei Suomen työväki ole yhtynyt huolimatta maassa vallitsevasta ankarasta elintarvepulasta, joka tietysti venäläisen sotaväen täällä olemisen kautta käy työväestölle vielä vaikeammaksi, ja jonka helpottamiseksi toivomme venäläisten toverien tarmokasta apua. Sillä me käsitämme hyvin, että ainakin osaksi venäläisen sotaväen Suomessa olo nyt, ennen kuin rauha on solmittu, saattaa olla tarpeen vallankumouksellisen Pietarin suojelemiseksi jonkun imperialistisen hallituksen hyökkäystä vastaan.»[146]

Maalaisliiton lehti »Ilkka» esitteli vetoomusta otsikoin »Sosialistit eivät tahdo venäläisen sotaväen maasta poistamista».[147] Porvarillisissa lehdissä yleensä kirjoitettiin suomalaisten työläisten »vaarallisesta veljeilystä» venäläisten sotilaiden kanssa.[148] Suomen työläiset eivät kannattaneet venäläisten joukkojen poisvientiä koskevaa porvariston vaatimusta osittain myöskään siksi, koska pelkäsivät, että porvarit kutsuvat sen jälkeen maahan joko saksalaista tai ruotsalaista sotaväkeä saadakseen sen avulla nujerretuksi Suomen vallankumouksellisen työväenluokan. Joulukuun puolivälissä »Työmiehessä» kirjoitettiin, että porvaristo uhkaa työläisiä joka päivä: »Odottakaahan, kun saadaan voimat kuntoon, odottakaahan kun saadaan ruotsalaiset avuksi, kyllä teille silloin kostetaan.»[149] Lehdistössä oli maininnoissa, että Suomeen odotetaan saapuvan ruotsalaista sotaväkeä häätämään pois venäläisiä joukkoja ja »tekemään järjestystä». Korvaukseksi tästä palveluksesta Ruotsille aiottiin muka myöntää Ahvenanmaa. Sosialidemokraatit esittivät 18. joulukuuta eduskunnalle kyselyn ja vaativat

senaatilta selitystä kyseisiin mainintoihin. Senaatti ei vastannut kyselyyn.[150]

Suomen porvaristo pani erityisesti toiveensa saksalaisen sotaväen Suomeen tuloon. Svinhufvud oli jo lokakuussa (uutta lukua), ts. ennen Lokakuun vallankumousta, jolloin hän ei ollut vielä hallituksen päämies vaan prokuraattori, evästänyt puoliksi leikillään Saksaan lähdössä ollutta Hjeltiä: »Hanki nyt vain saksalaiset tänne, muuten emme tule toimeen.»[151] Lokakuun vallankumouksen jälkeen poikkeuksetta kaikissa suomalaisten Saksaan lähettämissä avunpyynnöissä esitettiin toivomus saksalaisten joukkojen sotilaallisesta interventiosta Suomeen.[152] Marraskuun 12. päivänä (ts. ennen marraskuun suurlakkoa) Saksan ulkoasiain ministeriöön saapui Suomen porvaristopiirien kirjelmä, jossa sanottiin, että on olemassa se vaara, että tietyt vastuuttomat, näennäisten luokkaetujen sokaisemat väestönainekset käyttävät hyväkseen maassa muodostunutta tilannetta kaapatakseen vallan käsiinsä ja kukistaakseen väkivaltaisesti olemassaolevan yhteiskuntajärjestyksen. Saksalaisten asevoimien nopea ja tarmokas puuttuminen asiaan olisi siinä tilanteessa erittäin arvokas. Elleivät sellaiset toimet, jotka tällä hetkellä olisivat suotavampia kuin milloinkaan, voi jostakin syystä olla kyseessä, niin Suomen taholla rohjetaan toivoa, että Saksan hallitus tähdentää Ruotsin hallitukselle sitä seikkaa, että Ruotsi on velvollinen yksimielisesti Saksan kanssa miehittämään Suomen mahdollisimman pian.[153]

Suomen työväestöllä oli syytä pelätä sille vihamielisten ulkomaisten joukkojen saapumista Suomeen ystävällismielisten venäläisten joukkojen poistuttua Suomesta, ja työläiset toivoivat, että venäläiset luokkaveljet auttavat heitä hädässä. Esimerkiksi Tampereen työläiset kääntyivät venäläisten sotilaiden puoleen vetoomuksin, jossa sanottiin, että Suomen työväestö taistelee samojen tavoitteiden puolesta kuin myös Venäjän työväenluokka. Venäjän vallankumous on samalla Suomen työväen vallankumous, Venäjän työväen voitto on myös Suomen työväen voitto ja venäläisten orjuuttaminen merkitsisi myös suomalaisten tuhoa. Suomen ja Venäjän työläisten on liityttävä tiiviisti yhteen. Suomen

työväestö on varma, että joutuessaan aseelliseen yhteenottoon porvariston ja sen valkoisen kaartin kanssa Suomen työväestö tulee taistelemaan rinta rinnan venäläisten työläisten kanssa. Vetoomuksessa kehotettiin venäläisiä sotilaita käymään yhteiseen taisteluun yhteistä vihollista vastaan.[154]

Arvioitaessa Suomen suhtautumista siihen, että venäläiset joukot jouduttiin tilapäisesti jättämään Suomeen vielä itsenäisyyden tunnustamisen jälkeenkin, on otettava huomioon paitsi porvariston mielipidettä, joka johtui siitä, että venäläisten joukkojen jääminen Suomeen ei ollut sen etujen mukaista, myös Suomen työväenluokan mielipide, se että työväestö ei vastustanut, vaan osittain piti jopa suotavana venäläisten joukkojen jäämistä Suomeen, vaikka maansa itsenäisyyden edut se asetti ainakin yhtä korkealle kuin porvaristokin.

Yksikään ulkovaltio ei pitänyt venäläisen sotaväen oleskelua Suomessa Suomen itsenäisyyden tunnustamisen esteenä sen jälkeen, kun neuvostohallitus oli julistanut Suomen riippumattomaksi. Suomen itsenäisyyttä eivät vaarantaneet Neuvosto-Venäjän ja Saksan rauhansopimuksen solmimiseen asti Suomeen tilapäisesti jätetyt venäläiset joukot, vaan Neuvosto-Venäjältä paenneet venäläiset taantumusmiehet, jotka saivat turvapaikan porvarillisessa Suomessa ja rakentelivat suunnitelmia sekä Venäjän että Suomen palauttamiseksi entiselleen. Juuri nämä olivat Suomen itsenäisyyden tosi vihollisia. Suomen porvariston niille antama apu merkitsi itse asiassa Suomelle vihamielisten hankkeiden kannattamista.

Kun Lokakuun vallankumouksen voitto ja neuvostovallan pystyttäminen Venäjälle olivat Suomen itsenäisyyden saavuttamisen ehto, niin neuvostovallan säilyminen Venäjällä oli ehtona Suomen säilymiselle itsenäisenä valtiona, sillä Venäjän kukistettujen riistäjäluokkien vaikutusvaltaisimmat piirit eivät tunnustaneet Suomen itsenäisyyttä, vaan aikoivat neuvostovallan kukistamisen jälkeen hävittää myös tuon Lokakuun vallankumouksen jälkiseurauksen, ts. annektoida Suomen uudelleen. Suomen valkoisiin kuuluneet kirjoittajat eivät ole kiistäneet sitä, että jopa ne

lukuisat venäläiset valkokaartilaiset, jotka asuivat pakolaisina Suomessa, ja semmitenkin tsaarivallan kannattajat pitivät itsenäistä Suomea jonakin väliaikaisena.[155] Venäläisten valkokaartilaisten keskuudessa oli yleensä levinnyt laajalti käsitys, että bolševikkien kukistamisen jälkeen ensisijaisena tehtävänä on Suomen valloittaminen, sillä Suomen satamat olivat muka ehdottoman tarpeellisia Venäjälle. Valkokaartilaiseversti Vetrenko esim. sanoi vuonna 1919: »Nyt me valloitamme Pietarin ja sen jälkeen Helsingin.»[156] Suomessa monet ymmärsivät asian. Sosialidemokraatti Valpas sanoi eräässä eduskunnassa käyttämässään puheenvuorossa: »Venäjän sosialistiset työläiset ovat verellä ja uhrauksilla pyhittäneet meidän itsenäisyytemme. Eikä se liene vieläkään täydelleen turvattu, sillä tiedetäänhän, että Kaledinin joukot ja muut uhkaavat kukistaa vallankumousliikkeen. Jos se nykyään tapahtuisi, voisimme jonakin rumana päivänä menettää itsenäisyytemme, sillä meidän voimamme eivät suurissa tappeluissa merkitse mitään.»[157]

Näin ollen ne Venäjän vallankumoukselliset työläiset ja sotilaat, jotka olivat pystyttäneet Suomelle itsenäisyyden antaneen yhteiskuntajärjestelmän, puolustivat välillisesti edelleenkin Suomen itsenäisyyttä vielä sittenkin, kun Suomi oli jo eronnut Venäjästä. Neuvosto-Venäjän työtätekevät saivat valtavan suurien voimainponnistusten sekä lukemattomien uhrien ja onnettomuuksien hinnalla murskatuksi venäläisten valkokaartilaisten ja näitä tukeneiden ulkomaisten maahanhyökkääjien armeijat, jotka yrittivät palauttaa Venäjälle kapitalistisen järjestelmän, ja tuottivat siten tappion niille voimille, jotka merkitsivät vaaraa myös Suomen itsenäisyydelle.

4. LUKU

KRIISIN KYPSYMINEN

Vältettyään vallankumouksen marraskuussa 1917 Suomen sosialidemokraattijohtajat saivat vain lykätyksi sitä, mutta eivät saaneet estetyksi kokonaan, sillä yksikään marraskuussa työväestön vallankumoukselliseen nousuun johtaneista syistä ei ollut lakannut vaikuttamasta. Oli jopa syntynyt uusia syitä, jotka tehostivat entisten vaikutusta. Jokaista työläisperhettä rasittaneena pääpulmana oli elintarvikepulma, joka vain paheni ajan mittaan. Senaatin yritykset hankkia viljaa ulkomailta jäivät miltei tuloksettomiksi. Elintarvehallitus lähetti joulukuussa 1917 edustajansa (sosialidemokraatti Väinö Vuolijoen) hankkimaan viljaa vaikkapa Saksasta,[1] joka itsekin tuli toimeen vain ankaran säännöstelyn, »nerokkaasti järjestetyn nälänhädän» turvin. Saksa ei katsonut voivansa lähettää Suomeen minkäänlaisia elintarvikkeita niin kauan kuin Suomessa oli venäläistä sotaväkeä.[2] Senaatti rajoitti eduskunnan myöntämän 100 miljoonan markan suuruisen summan käyttöä elintarvikkeiden ja väkirehun ostoon Etelä-Venäjältä.[3] Joulukuun lopulla Venäjältä lähetettiin Suomeen vielä 46 viljavaunua[4], mutta jo tammikuun alussa Venäjällä olleille suomalaisille viljanhankintalautakunnille lähetettiin toistakymmentä sähkettä, joissa annettiin määräys, että kaikki viljanostot on annuloitava ja viljan kuljetus Venäjältä Suomeen on estettävä. Keskeytettiin jopa ostetun viljan (noin 60 000 tonnin) kuljetus Suomeen.[5] Sotaan valmistautunut porvaristo lienee jo silloin pelännyt, että etelästä

tuleva vilja ei joutuisikaan sen käsiin, vaan sen ottaisi haltuunsa porvariston tuleva »vihollinen», Suomen vallankumouksellinen työväenluokka. Siksi se katsoi parhaaksi annuloida etelästä tuotavan viljan hankinnat.

Työväestön nälänhätä olisi ollut lievempää, jos elintarvikevaikeudet olisivat koskeneet tasapuolisesti kaikkia väestöluokkia. Mutta todellisuudessa ilmeni jyrkkää eroavuutta: toiset näkivät nälkää, toiset elivät yltäkylläisyydessä. Nälänhädän torjumiseksi olisi pitänyt takavarikoida kaikki maassa olleet elintarvikevarat ja järjestää niiden keskitetty jako. Suomessa elintarvikkeet olivat kortilla, mutta elintarvikkeiden jakelua korttijärjestelmänkään mukaan ei voitu tyydyttää täydellisesti ottamatta valtion huostaan varakkaiden henkilöiden ja kapitalististen yhtiöiden hallussa olleita suuria elintarvikevarastoja. Hallitus ei kuitenkaan toteuttanut työväestön vaatimia toimenpiteitä, sillä ne olisivat olleet epäedullisia elintarvikkeilla turvatuille omistaville luokille.

Marraskuussa 1917 väestön painostuksesta perustettiin elintarvehallitus, mutta omistavien luokkien sabotaasin vuoksi se ei pystynyt tekemään asian vaatimalla tavalla edes elintarvikkeiden inventointia. Elintarvikevarastojen inventointi oli aluksi määrätty porvariston ja työväestön edustajien suoritettavaksi kaikkialla. Porvaristo järjesti kuitenkin vastalausekampanjan, ja senaatti myöntyi halukkaasti korvaamaan inventoinnin kahden »luotettavan» henkilön todistuksella. Toisena noista »luotettavista» henkilöistä täytyi olla valtion tai kunnan virkailija. Siten porvaristo sai mahdollisuuden luottamusmiestensä turvin salata elintarvikevarastonsa. Tämä herätti suuttumusta työläisissä. Esimerkiksi Sörnäisten (Helsingin esikaupungin) työväenjärjestöjen hallintojen kokouksessa ilmaistiin jyrkkä vastalause sen johdosta, että senaatti oli tarjonnut omistaville luokille mahdollisuuden välttää varastojensa inventointi, ja vaadittiin, että inventointia suorittavien henkilöiden on tarkastettava kaikki elintarvikevarastot.[6] Porvarillinen lehdistö nosti samaan aikaan demagogisesti kohun sen johdosta, että työväestö muka kieltäytyi näyttämästä elintarvikevarastojaan.[7] Nähtyään että inventointi muuttui

ilveilyksi, työväenjärjestöt kielsivät edustajiensa osallistumisen siihen.

Koska keinottelun estämiseksi ei ryhdytty tarmokkaisiin toimiin, hinnat kohosivat siinä määrin, että työväestön tulot eivät riittäneet keinotteluhinnoilla ostamiseen. Jopa porvarillinen lehti »Hufvudstadsbladet» tunnusti, että korkeat hinnat johtuvat yksinomaan »huonosta järjestelystä» ja »lakien rikkomisesta» ja että Suomessa hinnat voisivat olla samalla tasolla kuin Saksassakin.[8]

Senaatti ei tukenut lainkaan elintarvehallituksen toimintaa. Elintarvehallituksen toimenpiteitä, jotka eivät olleet lähimainkaan perustavanlaatuisia, lykättiin tai ne jätettiin täyttämättä yleensä. Svinhufvud kieltäytyi ottamasta senaatin kokoonpanoon elintarvehallituksen puheenjohtajaa Lavoniusta selittäen avomielisesti, että hallitus, johon kuuluu elintarvikkeista vastaava henkilö, kaatuu heti.[9]

Tuollainen politiikka päästi valloilleen julkean keinottelun ja johti puutteen ja nälänhädän laajenemiseen. Leivän myynti korteilla keskeytyi toisinaan pariksi kolmeksi viikoksi. Elintarvelautakunta julkaisi joulukuussa 1917 kuulutuksen, jossa sanottiin, että 800 000 Suomen asukasta (lähes neljäsosa väestöstä!) kärsi leivän puutetta[10], vaikka leipään oli jo aiemmin alettu sekoittaa pellavansiementä, perunankuoria, pettua, jäkälää jne.

Väliin ihmiset menettivät tajuntansa aliravitsemuksen vuoksi. Tammikuun 9. päivänä »Työmiehessä» ilmoitettiin, että erään tyttökoulun kuusi nälkäistä oppilasta oli aamurukouksen aikana pyörtynyt. Elintarvehallitus ilmoitti 17. tammikuuta 1918, että nälkä oli aiheuttanut kuolemantapauksia paitsi kaupungeissa myös maalaiskunnissa.[11] Elintarvehallitus sai eri paikkakunnilta epätoivoisia, apua anovia kirjeitä ja sähkeitä. Seuraavassa otteita muutamista kirjeistä ja sähkeistä.

Vetelistä: »Vain yhdeksi viikoksi on leipäviljaa, jolloin rukiin siemenet tulevat kaikki syödyksi. Pyydetään teitä mitä pikimmin toimittamaan meille syömäviljaa.»

Lapista: »Meidän on tällä viikolla varasto loppuun kulutettu, joten pyydämme kiireellistä toimenpidettä.»

Haukiputaalta: »Kortilla eläjät olleet viikon saamatta viljaa, kuolevat nälkään ellei pikaisesti saada jauhoja.»

Raivolasta: »Pyydämme mitä pikimmin lähettämään meille jotakin lajia syömäviljaa, että voisimme jotakin jakaa kuluttajille.»

Pyhäjärveltä: »Nöyrimmästi pyydämme emmekö olisi tilaisuudessa kauttanne saamaan edes pienemmän määrän syömäviljaksi.»[12]

Elintarvehallituksen asema kävi sietämättömäksi, ja 24. tammikuuta elintarvehallituksen puheenjohtaja Lavonius sekä sen jäsenet Göös, Valmari ja Suuronen ottivat virkaeron.

Nälkäkuoleman vaara pakotti työväestön päättäviin toimiin. Viipurissa Punainen kaarti pani 19. tammikuuta toimeen kotitarkastuksia porvareiden taloissa etsien elintarvikeylijäämiä ja aseita. Tulos oli odotettua suurempi. Samaan aikaan kun työväestö näki nälkää ja jopa kuoli nälkään, porvaristolla osoittautui olevan suuria jauho-, sokeri-, riisi- ja lihavarastoja sekä kellareittain alkoholijuomia, vaikka alkoholijuomien käyttö Suomessa oli kiellettyä. Muutamat porvarit eivät edes tienneet elintarvikekorttien olemassaolosta. Työläisten perustamat lautakunnat toimivat vallankumouksellisesti: ne takavarikoivat löytämänsä elintarvikeylijäämät ja jakoivat ne nälkäänäkeville. Porvariston suuttumus oli tietenkin sanoin kuvaamaton, lehdistössä takavarikoinnit esitettiin rosvoukseksi keskellä kirkasta päivää.

Muillakin paikkakunnilla sota-aikana rikastuneilla Suomen omistavilla luokilla oli eittämättä huomattavia elintarvikevarastoja, mutta niitä onnistuttiin löytämään vain paikoin. Esimerkiksi Lapin asemalta löydettiin toistasataa kiloa varastoitua voita, Iisalmelta viljavarasto jne.[13] Työväestö ymmärsi, että kylläinen huippukerros olisi voinut helpottaa maansa väestön hädänalaista asemaa, mutta se ei tehnyt sitä, sitä ei huolestuttanut työväestön asema. Olemassaolleen yhteiskuntajärjestelmän säilyttäminen olisi taannut nälänhädän jatkumisen. Vain vallankumouksselliset toimet saattoivat pelastaa työväestön nälänhädän aiheuttamilta kärsimyksiltä ja kuolemalta. Vallankumouksesta tuli

kirjaimellisesti »sota elinaineista, sota elämisen mahdollisuudesta», kuten Valpas sanoi.[14]

Myöhemmin jopa muutamat suomalaiset porvaritkin tunnustivat, että vallankumoukseen oli syynä itse porvariston aiheuttama työväestön tyytymättömyys. Kapitalisti H. Linder esim. kirjoitti: »Suuren yläluokan osan ylellinen elämä, minun eturivissä mukana, jota on vietetty suurten sotavoittojen turvin, meidän epämiellyttäviin lakeihin kohdistunut ehdoton ylenkatseemme (katso kieltolain voimaansaattamista teoriassa ja käytännössä) on luonnostaan lankeavasti herättänyt kateuden tunteen, jonka on ollut helppo muuttua vihaksi.»[15]

Julkealla politiikallaan porvaristo oli saattanut epätoivon partaalle myös torpparit. Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä esitti 27. marraskuuta lakiehdotuksen torppareiden ja mäkitupalaisten itsenäistämisestä siten, että nämä saivat pitää hallussaan kaikki tuottamansa hyödykkeet ja muokkaamansa maapalstat agraarikysymyksen lopulliseen ratkaisuun asti. Muutamat sosialidemokraattipuhujat tähdensivät tämän uudistuksen (jota on sanottava puolinaiseksi) kiireellisyyttä, koska jo kyseisen lakiehdotuksen käsittelyn aikana puhkesi muutamissa kunnissa torppareiden lakkoja ja koska uudistuksesta luopuminen saattoi käännyttää torpparit vallankumouksen tielle. Kuusinen korosti puheessaan, että eduskunnassa porvarit ja sosialidemokraatit suhtautuivat eri tavalla torpparikysymykseen: porvarit ehdottivat, että torppareilta oli perittävä uskomattoman suuri lunastusmaksu; sosialidemokraatit korostivat sitä, että torppareilla on oikeus saada haltuunsa muokkaamansa maapalstat. Lakiehdotus tuli hylätyksi porvareiden 98 äänellä 95 vastaan.[16]

Torpparit pitivät kokouksia kautta maan ja julistivat niissä, että jollei eduskunta vapauta heitä, he vapauttavat itse itsensä. Torpparit hyväksyivät päätöksiä vuokranmaksun lopettamisesta. Esimerkiksi Sankajärven torppareiden kokouksessa 16. marraskuuta 1917 päätettiin, että jollei eduskunta hyväksy päätöstä torppareiden vapautuksesta, niin torpparit lakkaavat maksamasta vuokraa. Lapusalan torpparit vaativat 3. joulukuuta pitämässään kokouksessa,

että sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä ryhtyisi mahdollisimman pikaisiin toimiin pienvuokralaisten vapauttamiseksi vuosisataisesta ikeestä; vuokralaisten on saatava haltuunsa muokkaamansa maapalstat. Kokouksen päätöksessä sanottiin, että jollei eduskunta hyväksy viipymättä lakia pienvuokralaisten vapauttamisesta, niin näiden on vapautettava itsensä vallankumouksellisin keinoin; torpparit julistavat viipymättä yleislakon ja lopettavat kaikkien maksujen suoritukset. Kodisjoella torpparit ja mäkitupalaiset vaativat 6. tammikuuta 1918 pitämässään kokouksessa, että heidät on julistettava itsenäisiksi isänniksi ja kaikki maat on luovutettava valtion omaisuudeksi. Maanviljelijöiden on vuokrattava maata valtiolta, ja maan siirtyminen perintönä on sallittava vain siinä tapauksessa, että maanviljelijä muokkaa palstaansa tunnollisesti.

Porvarillisetkin kirjoittajat ovat tunnustaneet, että pienvuokralaisten tyytymättömyys asemaansa oli yksi vallankumoukseen johtaneista syistä. Suomen vallankumouksen pyövelinä ollut saksalainen kenraali von der Goltz kirjoitti, että Suomessa »maaperä oli valmis vallankumoukselle, eikä ainoastaan teollisuuskeskuksissa, vaan myös maaseudulla, jossa pienviljelijät olivat enimmäkseen vuokralaisia eivätkä maan omistajia. Samoin kuin muinaisessa Roomassa aikoinaan, vuokrausjärjestelmä synnytti maaseudulla suurta tyytymättömyyttä ja aiheutti sen, että Suomen tunnollisen, uskollisen ja rehellisen maaseutuväestönkin keskuudessa monet pienet ihmiset joutuivat venäläisen kommunismin virheellisen opin pauloihin ja muuttuivat sosialidemokraateista bolševikeiksi».[17] Toinen porvarillinen kirjoittaja on todennut, että Suomessa sosialidemokraatit saivat paljon kannattajia »paitsi kaupunkilaistyöläisistä myös torppareista, maattomista ihmisistä, joiden oli korvaukseksi vähäisten maatilkkujensa muokkaamisesta tehtävä työtä maanomistajan hyväksi ja luovutettava tälle tuotteensa. Tuota väestöluokkaa oli jo pitkän aikaa pidetty vaarallisena valtiolle.»[18] Näin ollen pienvuokralaisten oli myös turvauduttava vallankumouksellisiin toimiin pelastuakseen nälkäkuolemalta. Muuta vaihtoehtoa ei ollut myöskään toimeen-

tulonsa menettäneillä työttömillä, joita perheenjäsenineen oli muutamia kymmeniä tuhansia.

Edellä esitettyjä taloudellisia syitä oli riittämiin työväenluokan ja maalaisköyhälistön kannustamiseksi vallankumouksellisiin toimiin. Niin kauan kuin sosialidemokraattinen puolue ei antanut yleistä taistelun aloittamismerkkiä, eri puolilla maata puhkesi taloudellisten vaikeuksien pohjalla työttömien vaistonvaraisia esiintymisiä ja paikoin Punakaartin osastot toimivat oma-aloitteisesti. Koko maa oli käymistilassa. Keväästä 1917 alkaen oli levinnyt laajalle sellainen punakaartilaisten ja työttömien toimintamuoto, kuin kunnallisten viranomaisten pano arestiin niin kauaksi, kunnes nämä suostuivat täyttämään työväestön vaatimukset. Vaistonvaraisia esiintymisiä, joihin sosialidemokraattinen puolue ei ollut antanut lupaa ja jotka usein johtivat yhteenottoihin, oli Turussa, Porissa, Kotkassa, Savonlinnassa, Haminassa, Porvoossa ja sen lähiseuduilla ym. paikkakunnilla.[19]

Taloudellisten syiden lisäksi oli myös poliittisia, jotka kärjistivät äärimmilleen luokkaristiriidat ja tekivät aseellisen taistelun väistämättömäksi.

Svinhufvudin hallitus julisti tavoitteekseen »järjestyksen» aikaansaamisen. Se asetti kysymyksen armeijan perustamisesta. Sosialidemokraatit esiintyivät vastaan väittäen, että Suomen itsenäisyyden edut eivät kaivanneet armeijan perustamista, että armeijaa tarvitsi porvaristo työväenluokan tukahduttamiseksi.

Eduskunnassa 7. joulukuuta käydyissä keskusteluissa Valpas sanoi: »Siis on turhaa puhetta, että venäläisiä vastaan tarvittaisiin täällä yhtään sotamiestä. Minä en löydä miltään taholta meidän maamme rajoilla joukkoja, joita vastaan meidän olisi varustautuminen. Siis yksinkertainen johtopäätös on se, että sotaväkeä varustetaan ainoastaan sisäistä vihollista vastaan.»[20] Tätä johtopäätöstä vahvistivat myös avomieliset kirjoitukset eräissä porvarilehdissä. Esimerkiksi vuoden 1917 lopulla »Hufvudstadsbladetissa» julkaistiin vetoomus, jossa kehottiin vapautumaan »sosialistien pakkovallasta» »väkisin ja jos tarvitaan verenvuodatuksella». Vetoomuksessa sanottiin: »Toimikaamme, toimikaamme voimakkaasti ja toimikaamme nopeasti.»[21]

Työväestö ei voinut olla huomaamatta noita pahaenteisiä merkkejä eikä ryhtymättä vastatoimenpiteisiin. Työväestön oli aseistauduttava, koska sitä uhattiin verenvuodatuksella. Joulukuussa 1917 Turun, Tampereen, Lahden ja Viipurin työväenjärjestöjen edustajat matkustivat Pietariin pyytämään aseita sikäläiseltä suomalaiselta Punaiselta kaartilta (sen olivat perustaneet Pietarissa asuneet kansallisuudeltaan suomalaiset työläiset). Suomen työväenjärjestöjen edustajat kertoivat, että »joukot ovat valmiina, aseita puuttuu».[22] Pietarin suomalaiset punakaartilaiset auttoivat aseiden hankinnassa. Kuopioon lähetettiin 18. joulukuuta vaunu, jossa oli 500 kivääriä ja 50 000 patruunaa. Vaunua olivat saattamassa Jukka Rahja ja 7 punakaartilaista. Heti kun vaunu kiinnitettiin junaan, asiasta saivat tietää koko radan varrella olleet valkoisten asiamiehet. Kuopiossa aseistetut suojeluskuntalaiset olivat odottamassa vaunua ja yrittivät kaapata sen. Vaunua vartioineet punakaartilaiset pakottivat kuularuiskuillaan suojeluskuntalaiset perääntymään.[23] Joulukuun puolivälissä Vaasan punakaartilaisille toimitettiin 3 laatikollista kivääreä ja Joensuun punakaartilaisille 5 laatikollista kivääreä.[24] Joulukuun lopulla Turun Punainen kaarti sai Pietarista vaunullisen aseita, myös Lappeenrannan Punainen kaarti sai vaunullisen aseita ja lisäksi Rahjan asemalle saapui sille osoitettu aselähetys Tulasta (19 laatikollista aseita).[25] Joulukuun lopulla Lahden työläisille lähetettiin Pietarista 500 kivääriä ja patruunia. Myöhemmin aseita lähetettiin Uudenkirkon ja Raivolan (nyk. Roštšinon) punakaartilaisille.

Työläiset pyysivät aseita myös Suomessa olleelta venäläiseltä sotaväeltä. Sosialidemokraattisen puolueen Mikkelin komitea lähetti 20. tammikuuta Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitealle kirjeen: »Toverit! Olkaa niin hyvät ja tuokaa Mikkelin läänin varuskuntaan Punaiselle kaartille aseita: 200 kivääriä ja luoteja – Mikkelin kaupunki, Kansantalo, A. Kannisto; 200 kivääriä ja luoteja – Johannes Johansson, Putikon asema.»[26] Venäläis-

ten joukkojen johto ei kieltänyt, mikäli aseita oli liiemmalti. Tammikuun 22. päivänä 42. armeijakunnan komitea antoi Viipurissa olleille venäläisille joukoille määräyksen »käsitellä kiireellisesti kysymys 8. suomalaisen tarkka-ampujarykmentin kasarmeihin sijoitetun suomalaisen Punaisen kaartin aseistamisesta kivääreillä, sillä venäläiset proletaarit eivät voi jäädä välinpitämättöminä katsojina seuraamaan aseettoman suomalaisen työväestön mahdollista tuhoutumista.»[27] Tammikuun 26. päivänä 42. armeijakunnan komitea määräsi Viipurin linnan komendantin luovuttamaan »suomalaista Punaista kaartia varten 300 kivääriä ja 60 patruunaa kutakin kivääriä kohti».[28]

Viikkoa ennen vallankumouksen alkua Jukka Rahja saapui Pietariin. Keskusteltuaan hänen kanssaan Lenin antoi 7. tammikuuta 1918 seuraavan määräyksen:

»Tov. Mehonoshin

Tämän esittäjä tov. Rahja, vanha puoluetyöntekijä, jonka tunnen henkilökohtaisesti, ansaitsee ehdotonta luottamusta. *Äärimmäisen* tärkeää on auttaa häntä antamalla (Suomen proletariaattia varten) aseita: noin 10 000 kivääriä panoksineen, noin 10 kolmen tuuman tykkiä ammuksineen. Pyydän *hartaasti* täyttämään määrää supistamatta.

Teidän *Lenin*»[29]

Pietarissa toimi myös maanalainen suomalainen porvarillinen järjestö, joka hankki aseita ja lähetti niitä suojeluskunnille; järjestö oli Svinhufvudin senaatin rahoittama. Pietarissa olleet suomalaiset punakaartilaiset estivät voimainsa mukaan sen toimintaa. Yksi Pietarin punakaartilaisista kertoi, että »lukuisissa tapauksissa joutuivat salatun kuljettajat punakaartin kanssa tekemisiin ja saivat ansaitun kohtelun osakseen».[30]

Suomen porvaristo yritti samaan aikaan viedä läpi lakiehdotuksen armeijan perustamisesta. Kysymys oli esillä eduskunnassa 9. tammikuuta 1918. Äänestyksessä lähes puolet (91 ääntä 94:ää vastaan) eduskunnan jäsenistä oli lakiehdotuksen valiokunnalle antamista, ts. itse lakiehdotusta vastaan. Porvaristo päätti ajaa asian toista tietä: ehdotettiin että senaatille myönnettäisiin valtuudet yksinomaan senaatin määräysvallassa olevan voimakkaan poliisilaitoksen perustamiseen, mikä oli muka tarpeellista maassa voimistuvan »anarkian» tukahduttamiseksi. Senaattori Castrén sanoi, että eduskunnan on annettava hallitukselle valtuudet kaikkiin niihin toimenpiteisiin, jotka se katsoo tarpeellisiksi lujan järjestysvallan luomiseksi. Kyse oli tosiasiallisesti erikoisvaltuuksien myöntämisestä senaatille. Castrén sanoi, että poliisivoimat ovat tarpeen hallitukselle, jotta se voisi estää Punaisen kaartin ja venäläisten joukkojen toimeenpanemat kahakat, jotka vahingoittavat maan sisäistä järjestystä ja itsenäisyyttä. Senaattori Arajärven mielestä asevoimat saattoivat olla vain hallituksen määräysvallassa. Punainen kaarti aiottiin siis hajottaa, työväenluokan oli jäätävä aseettomaksi.

Porvaristo piti tietenkin kerrassaan epänormaalina ja sietämättömänä sellaista tilannetta, että hallituksella ei ollut riittävästi voimia ollakseen isäntänä maassa, mutta työväestön osittain aseistetut kaartit saattoivat tehdä kotitarkastuksia, pidätyksiä jne. Hallituksen päämies Svinhufvud ei mahtanut mitään, kun Helsingin Punainen kaarti päätti ottaa esikunnakseen entisen kenraalikuvernöörin talon. Svinhufvud määräsi, että miliisin on estettävä tuo punakaartilaisten toimenpide, mutta miliisipäällikkö vastasi, ettei miliisi pystynyt tekemään mitään 400–500 aseistettua punakaartilaista vastaan.[31] Porvaristo toivoi luonnollisesti »järjestystä», jolla se tarkoitti oman valtiokoneistonsa ylivaltaa ja työväenluokan aseellisten järjestöjen hajottamista. Sen toivoma tilanne on tosiaan ollut normina kaikkialla, kun kyseessä ei ole ollut vallankumous. Mutta Suomi koki silloin kapitalismille epätavallista vaihetta, se oli erikoistilassa, valtavan suuressa naapurimaassa tapahtuneen vallankumouksen voimakkaan vaikutuksen alaisena, ja siinä itsessään oli kehkeytymässä vallankumous. Suomen työväenluokka, joka oli tullut tuntemaan voimansa, varsinkin saatuaan aseita, ei voinut nöyrästi ja vapaaehtoisesti palata siihen porvariston kannalta »normaaliin» tilaan, jossa se oli ollut aseettomana luokkavihollis-

taan vastassa. Se ei olisi suostunut hajottamaan kaartejaan samaan aikaan kun porvaristo olisi säilyttänyt asevoimansa millä nimellä hyvänsä. Työväenluokka olisi pitänyt sitä häpeällisenä antautumisena porvariston edessä. Monet niistä sosialidemokraateistakin, jotka eivät olleet vallankumouksen kannalla, pitivät kuitenkin tarpeellisena työväenkaartien säilyttämistä vaikkapa pelkässä puolustustarkoituksessa, etteivät suojeluskuntalaiset olisi rohjenneet hyökkäillä työväestön kimppuun. Järjestyskaartien säilyttämisen välttämättömyydestä ei ollut erimielisyyttä marraskuun puoluekokouksessa.

Kun porvaristo ei luokkaolemuksensa vuoksi voinut tyytyä silloiseen asiaintilaan, vaan pyrki muuttamaan sitä omaksi edukseen, niin työväenluokka ei myöskään halunnut tyytyä silloiseen asiaintilaan eikä semmitenkään porvariston yritykseen muuttaa sitä omaksi edukseen. Tässä piilikin sovittamattoman ristiriidan ydin. Siksi Suomen sosialidemokraatit vastustivatkin tarmokkaasti ehdotusta, että senaatille olisi myönnetty valtuudet lujan järjestysvallan pystyttämiseen, ts. samanlaisen järjestyksen aikaansaamiseen kuin oli muissakin kapitalistimaissa. Lujan järjestysvallan pystyttämisyritys teki kansalaissodan väistämättömäksi, sillä Suomen oloissa se saattoi merkitä vain työväenkaartien väkivaltaista aseistariisumista ja hajottamista, mikä voitiin saada aikaan vain aseellisen taistelun tietä. Porvaristo ei voinut olla ottamatta tuota askelta, sillä se piti puolestaan luopumista päättävistä toimenpiteistä voimistuvia työväenkaarteja vastaan luokkaviholisensa armoille antautumisena ja itsemurhapolitiikkana, joka johtaisi väistämättömästi porvarillisen järjestelmän tuhoon. Muodostunut Gordionin solmu voitiin vain katkaista miekalla.

Koska senaatin esitys sen pyytämien valtuuksien myöntämisestä voitiin ratkaista pelkällä äänten enemmistöllä, niin sosialidemokraatit eivät voineet estää esityksen läpiviemistä. Siksi he turvautuivat obstruktioon, pitkiin puheisiin esitystä vastaan, ja Svinhufvudin puheen aikana nostivat sellaisen hälinän, että Svinhufvud ei voinut puhua ja eduskunnan puheenjohtajan oli ilmoitettava väliaika. So-

sialidemokraatit varoittivat, että senaatin pyytämien valtuuksien myöntäminen sille merkitsi sodan julistamista työväenluokkaa vastaan. Varoitus ei kuitenkaan tehonnut. Tavattoman myrskyisän keskustelun jälkeen, jota kesti vielä tammikuun 12. päivän vastaisena yönäkin, eduskunta myönsi 12. tammikuuta senaatille erikoisvaltuudet 97 äänellä 85 vastaan. Päätös sai aikaan sosialidemokraattien vastalausemyrskyn. Salissa huudettiin »alas hallitus», »hallitus olisi jo tänä yönä vangittava». Sosialidemokraatti Pärssinen sanoi, että kun hän katsoo ilkkuvia porvareita, niin hänen mieleensä tulevat raamatun sanat: »Te, jotka nauratte, te kohta itkette.» Kansanedustaja Kujala varoitti, että porvariston olisi muistettava: ken kylvää tuulta, se niittää myrskyä.[32]

Työväenlehdistössä arvioitiin kansalaissodan valmisteluksi eduskunnan porvarillisen osan tekemä päätös erikoisvaltuuksien myöntämisestä senaatille. Myöhemmin ruotsalaisessa »Dagens Nyheter» -lehdessä eduskunnan päätös rinnastettiin vallankaappaukseen.[33] Tammikuun 13. päivänä pidettiin laajoja työväestön mielenosoituksia eduskunnan päätöksen ja asevoimien perustamisen vastustamiseksi. Mielenosoituksiin osallistui paljon naisia.

Samana päivänä Helsingissä oli 15-tuhantinen nuorison mielenosoitus tunnuksin »Alas verenhimoiset porvariedustajat!», »Alas militarismi!», »Ei mitään sotaväkeä missään muodossa!», »Me emme salli minkäänlaista kasarmikasvatusta!» Mielenosoittajat pitivät joukkokokouksen, jossa hyväksyttiin militarisminvastainen päätöslauselma.[34] Sosialidemokraattisen nuorisoliiton komitea julkaisi 18. tammikuuta militarisminvastaisen julistuksen.[35]

Heti kun eduskunta oli myöntänyt senaatille erikoisvaltuudet, senaatti muodosti kaksi poliisijaostoa ja alkoi kiireellisesti hankkia aseita. Svinhufvud lähetti 11. tammikuuta Suomen Tukholman-edustajalle Gripenbergille seuraavan salakielisanoman: »Pyydän että viipymättä valtuutatte Thesleffin (tämä oli Saksassa. – *V. H.*) hallituksen päätöksen perusteella panemaan toimeen aseitten ja varusteitten ostoja. Kehottakaa häntä tekemään sopimuksen Saksan sotapalveluksessa olevain vapaan ja puo-

lueettoman Suomen kansalaisten (ts. jääkäreiden. – *V. H.*) kotiinkutsumisesta sekä järjestämään sanottujen henkilöiden viipymättömän matkustamisen ensi laivatilaisuudessa Suomeen, jolloin ennen ostetut aseet ja varustukset on mukaan otettava.»[36] Toisessa Gripenbergille lähetetyssä sähkeessä sanottiin: »Kiirehdi Ruotsissa ostettujen aseitten Vaasaan lähettämistä.»[37] Saksassa olleet Suomen senaatin valtuutetut Hjelt, Erich ja Sario kääntyivät 19. tammikuuta Ludendorffin puoleen ja pyysivät lähettämään mahdollisimman pian Suomeen suomalaisen jääkäripataljoonan sekä aseita ja sotatarpeita.[38]

Mielenkiintoista, että muutamia päiviä aikaisemmin Suomen porvarit olivat pyytäneet aseita myös Saksan viholliselta, Ranskalta, jolla oli asevarastoja Arkangelissa. Joulukuussa 1917 lähetettyyn pyyntöön tuli kielteinen vastaus: Ranska ei halunnut puuttua Venäjän ja Suomen välisiin suhteisiin.[39] Mutta tammikuussa 1918, kun Suomen itsenäisyys oli jo tunnustettu, ranskalainen sotilasasiamies ehdotti itse Suomen hallitukselle aseita Arkangelissa olleista ranskalaisten varastoista.[40] Svinhufvudin hallitus ei kuitenkaan käyttänyt hyväkseen tätä tarjousta. Se oivalsi, että yhteydet Ranskaan saattaisivat estää paljon tehokkaamman avun saannin Saksasta. Ranska ei voinut lähettää sotaväkeä Suomeen, mutta Saksa voi. Hallitus oli jo aiemminkin valmistautunut kansalaissotaan. Vastavallankumous valitsi tukikohdakseen maan keski- ja pohjois-osan, jossa väestö oli pääasiallisesti talonpojistoa. Etelä-Pohjanmaalle oli keskitetty elintarvike- ja sotatarvikevarastoja, sinne kokoontui myös suojeluskuntien ydinjoukko, Suomen pankin varat kuljetettiin salaa Kuopioon.[41] Entisille sotilaille toimitettiin jo 6. ja 7. tammikuuta salainen määräys, että on otettava viipymättä loma ja matkustettava »yksityisasioissa» Etelä-Pohjanmaalle.[42] Punaisen kaartin julkaisema päätöslauselma kannusti porvaristoa jouduttamaan sotavalmisteluja. »Hufvudstadsbladetissa» kehotettiin avoimesti riisumaan aseista Punainen kaarti jollei muuten niin väkivaltaisesti.[43] Svinhufvud vahvisti salaa 16. tammikuuta kenraali Mannerheimin Suomen asevoimien ylipäälliköksi.

Aiemmin vapaaherra Kustaa Mannerheim oli saavuttanut Suomessa herostraattisen kuuluisuuden alamaisella uskollisuudellaan Suomea tukahduttaneelle tsaarille. Tuota kaartinupseeria, joka oli menestynyt virkaurallaan (Nikolai II:n kruunajaisissa hänellä oli ollut kunnia seistä valtaistuimen vieressä), ei ollut askarruttanut vähääkään tsaarivallan hänen synnyinmaataan Suomea kohtaan harjoittama väkivalta. Illegaalinen »Fria Ord» -lehti, jota julkaisivat tsaarivallan venäläistyttämispolitiikkaa vastustaneen ns. passiivisen vastarinnan kannattajat 1900-luvun alussa, oli merkinnyt Mannerheimin nimen niiden Venäjällä palvelleiden suomalaisten upseerien häpeälliseen luetteloon, jotka eivät olleet ottaneet eroa vastalauseeksi tsaarivallan harjoittamaa Suomen-politiikkaa vastaan. Tsaarivallan harjoittaman Suomen-politiikan uhreiksi joutuivat muuten Mannerheiminkin sukulaiset: hänen vanhin veljensä pankin johtaja Carl Mannerheim sai häädön Suomesta ja asettui Ruotsiin, jonne katsoi parhaaksi siirtyä myös hänen nuorin veljensä Johan. Kun Kustaa Mannerheim päätti osallistua Venäjän ja Japanin sotaan, hänen sukukuntansa ilmaisi hämmästyksensä sen johdosta, että hän saattoi lähteä sotaan hänen synnyinmaataan sortaneen tsaarin puolesta.[44] Mannerheim osallistui kuitenkin sekä Japanin sotaan että ensimmäiseen maailmansotaan. Helmikuun vallankumouksen jälkeen Mannerheim erosi palveluksesta kenraalin arvossa ja palasi Suomeen. Silloin hän oivalsi, että Suomen porvaristolle oli tarpeen »varma käsi», Cavaignac, ja että siitä pitäen hänen oli yhtä edullista tekeytyä Suomen isänmaanystäväksi kuin aiemmin oli ollut isänmaanystävyydestä luopuminen. Entisestä tsaarivallan uskollisesta palvelijasta porvaristo tekikin patrioottisen liikkeen johtajan, vaikka kenraalin olikin keskusteltava suomalaisten kanssa jollakin vieraalla kielellä, koska hänen suomen kielen taitonsa oli heikko. Sota-aikana alamaistensa kanssa keskustellessaan hänen oli turvauduttava tulkkiin.[45] Monet suomalaiset porvarit paheksuivat tätä seikkaa samoin kuin myös sitä, että Mannerheimin sotilaspalvelijana oli edelleenkin venäläinen sotamies, joka ymmärsi vain venäjää.[46]

Kohta Suomeen paluunsa jälkeen, tammikuun alussa 1918 sotilaskomitean puheenjohtajaksi asetettu Mannerheim selitti komitean jäsenille tammikuun puolivälissä, että vallankumoukselliset saattoivat millä hetkellä hyvänsä vangita heidät Helsingissä, joten oli viipymättä matkustettava pohjoiseen ja perustettava siellä esikunta sekä armeija.[47] Keskustelussa Svinhufvudin kanssa Mannerheim sanoi olevansa varma siitä, että venäläinen sotaväki voitaisiin häätää maasta omin voimin. Svinhufvud epäili, pystyttäisiinkö siihen ilman saksalaisten apua ja kysyi: »Kenraalilla ei ole armeijaa eikä sotilaita eikä aseita, miten hän aikoo murskata vihollisen?»[48] Mannerheim sai kuitenkin Svinhufvudin vakuuttumaan asiasta.

Mannerheim oli selvillä toisaalta siitä, että työväen kaartit olivat huonosti aseistetut ja Suomessa olleet venäläiset joukot, tsaarivallan rappeutuneen armeijan rippeet olivat miltei kokonaan menettäneet taistelukykynsä, ja toisaalta siitä, että suojeluskuntien aseistus oli hyvä. Siksi hän oli ehdottoman varma, että punaisista saataisiin nopeasti voitto, ja huolehti jo ennakolta, ettei hän joutuisi jakamaan kenenkään kanssa voittajan laakereita. Sinä päivänä, jona Mannerheim nimitettiin ylipäälliköksi, hän sanoi Svinhufvudille: »Vain yksi pyyntö on minulla esitettävänä senaattorille. Luvatkaa minulle, että ulkomaista apua ei tulla pyytämään.»[49] Svinhufvud vastasi, ettei hän aiokaan pyytää, ellei asiaintila pakota häntä siihen.

Senaattori Arajärven sanojen mukaan senaatti oli jo Helsingissä nimittänyt Mannerheimin maan kaikkien asevoimien ylipäälliköksi. Sotatoimien aikana kaikkien virkamiesten ja muiden kansalaisten oli ehdottomasti ja viipymättä täytettävä hänen käskynsä ja määräyksensä. Mannerheimin oli yksin päätettävä, minkälaiset toimenpiteet olivat tarpeen silloisessa tilanteessa järjestyksen aikaansaamiseksi, sitä paitsi hän oli velvollinen tarpeen vaatiessa vain esittämään senaatille vastaavanlaiset asiat kontrolloitavaksi.[50] Näin ollen porvaristo luovutti vapaaehtoisesti vallan sotilasdiktaattorille, jonka oli rautaisella nyrkillä murskattava vallankumouksellinen työväestö ja saatava aikaan »järjestys». Mannerheimin nimittäminen ylipäälliköksi pysyi jonkin aikaa salaisuutena, siitä ilmoitettiin vasta 27. tammikuuta.

Tammikuun 18. päivänä 1918 Mannerheim matkusti salanimisenä Etelä-Pohjanmaalle viimeistelemään sotavalmisteluja. Tampereella junanvaunussa venäläisissä sotilaissa herätti epäilystä liikemies Malmbergin henkilöllisyyspaperit esittänyt siviilipukuinen mies sotilaallisella ryhdillään ja erinomaisella venäjän kielen taidollaan. Häntä luultiin valkokaartilaisupseeriksi ja oltiin jo vangita, mutta suomalaiset rautatievirkailijat, joiden puoleen liikemies kääntyi, saivat sotilaat uskomaan, että tämän henkilöllisyyspaperit olivat kunnossa, joten hän sai jatkaa matkaansa. Mies oli Mannerheim. Samaan aikaan Etelä-Pohjanmaalle matkusti myös senaatin yhteydessä toiminut ns. sotilaskomitea, josta tuli valkoisen armeijan pääesikunta. Sen tarkoituksena oli hyökkäyksen valmistelu Punaista kaartia ja venäläisiä joukkoja vastaan.

Siten vastavallankumoukselliset voimat vetäytyivät lähtöasemiin maan keskiosaan, ylipäällikkö ja hänen esikuntansa asettuivat paikoilleen.

Mannerheim soitti 19. tammikuuta Helsinkiin Privatbankenin toimitusjohtajalle Axel Ehrnroothille, että hänelle on viipymättä tarpeen Vaasassa 3 miljoonaa markkaa. Privatbankeniin oli jo 9. lokakuuta 1917 perustettu ns. takuurahasto, johon suurkapitalistit luovuttivat varoja »anarkian» tukahduttamiseksi, ts. vallankumouksen vaaran torjumiseksi. Tammikuun 19. päivään mennessä tuossa rahastossa oli jo 5 676 239 markkaa. Mannerheim korosti, että jokainen hetki oli kallis, sillä Vaasan ja Helsingin välinen yhteys saattoi katketa. Porvaristopiirien luonnehtimisen kannalta on merkillepantavaa, että ennen kuin Ehrnrooth lähetti Vaasan pankille määräyksen tarvittavan summan myöntämisestä Mannerheimin käytettäväksi, hän katsoi tarpeelliseksi saada senaatilta takeet siitä, että »järjestyksen» aikaansaamisen jälkeen valtio korvaa pankille kulutetut varat ja »lahjoittajat» saavat rahansa takaisin. Kapitalistit eivät antaneet rahojaan korvauksettomasti, he antoivat ne vain lainaan. Ehrnrooth odotti runsaat kaksi ja puoli tuntia pääsyä Svinhufvudin puheille ja vasta sen

jälkeen lähetti määräyksensä Vaasan pankkiin, kun Svinhufvud oli sanonut, että »tietysti sinä saat kaikki takaisin». Senaatti ei laatinut mitään takauksia sisältäviä asiakirjoja. (Vallankumouksen tukahduttamisen jälkeen, kirjaimellisesti muutaman tunnin kuluttua Mannerheimin Helsinkiin saapumisesta Ehrnrooth tuli esittämään hänelle 9 019 330 markan laskun. Kyseisen summan Mannerheim oli saanut Privatbankenilta kansalaissodan aikana. Jo 27. toukokuuta pankki sai lainaamansa rahat viimeistä penniä myöten.[51] Voittanut porvaristo maksoi sotamenonsa valtion kassasta.)

Mannerheim määräsi aloitettavaksi sotatoimet venäläisten joukkojen aseistariisumisesta Etelä-Pohjanmaalla. Siten estettiin heti venäläisten avunanto sikäläiselle verrattain heikolle Punaiselle kaartille, joka sen jälkeen olisi ollut helposti nujerrettavissa suojeluskunnan voimin. Hyökkäys venäläisten joukkojen kimppuun lupasi muitakin etuisuuksia. Etelä-Pohjanmaalla ja Karjalassa hajallaan sijainneet vähälukuiset venäläiset varuskunnat eivät olleet täysikuntoista sotaväkeä, joten yllätyksellinen hyökkäys lupasi varman ja helpon menestyksen sekä huomattavat määrät aseita ja sotavarusteita. Tarkoituksena oli, että alkumenestys innoittaisi valkoisia, nostaisi niiden taisteluhenkeä, antaisi niille voitonvarmuutta ja samalla vaikuttaisi masentavasti Suomen vallankumouksellisiin työläisiin, jotka suhtautuivat myötätuntoisesti venäläiseen sotaväkeen ja jossain määrin luottivat sen apuun luokkataistelussa. Venäläistä sotaväkeä vastaan suunnatun hyökkäyksen tarkoituksena oli tehdä sota näennäisesti venäläisiä vastaan suunnatuksi kansalliseksi sodaksi.

Mannerheimin 25. tammikuuta antaman salaisen käskyn mukaan Etelä-Pohjanmaalle sijoitettujen suojeluskuntien oli tammikuun 28. päivän vastaisena yönä hyökättävä yllättäen venäläisten joukkojen kimppuun ja riisuttava ne aseista.[52]

Suunnilleen samoihin aikoihin työväenliikkeessäkin päädyttiin, joskaan ei heti, siihen, että vallankumous oli väistämätön. Kuusinen sanoi 20. marraskuuta sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän istunnossa: »Vallan ottamista työväen käsiin olen tähän asti pitänyt vaarallisena;

on mielestäni ollut pyrittävä painostamaan porvarillisia muilla keinoilla. Sellainen painostus näyttää tällä kerralla olevan mahdollisuuksien ulkopuolella... Olen siinä käsityksessä, että on valittava joko työväenvalta tai peräänantaminen porvaristolle.»[53] Kuusinen totesi, että porvaristo ei ainoastaan vastusta työväen vaatimuksia, vaan myös pyrkii tuhoamaan kansanvallan tai ainakin rajoittamaan sitä, joten ei ole varmuutta siitä, että työläiset voisivat peräänantamisella säilyttää järjestönsä. »Toisaalta vallan ottamisellakin riskeerataan järjestöt, jos yritys epäonnistuu.»[54] Osa työväestöstä kannatti kuitenkin päättäviä toimia ja saattoi ryhtyä niihin sivuuttaen puoluejohdon. »Työväessä on vallankumouksellista vimmaa. Se ajaa sitä anarkismiin, ellei ole mahdollisuutta saada sitä ripeällä toiminnalla ohjattua muuhun.»[55] Tuona »muuna» saattoi olla vain suunnitelmallinen ja perusteellinen valmistautuminen vallankumoukseen. Työväestön tyytymättömyyden kasvu ja sen väistämätön purkautuminen, joka saattoi tapahtua vastoin puoluejohdon tahtoa, pani siis vasemmalle kallistuvat siltasaarelaiset ottamaan suunnan vallankumoukseen. Jos osa työväestöstä olisi esiintynyt ilman johtoa, niin tappio olisi ollut väistämätön, mutta koko työväenluokan järjestynyt esiintyminen puolueen johdolla saattoi olla menestyksellinenkin. Puolueen johtavat toimihenkilöt eivät toivoneet vallankumousta eivätkä pyrkineet vallankumouksen johtajiksi, he olivat valmiit luovuttamaan johtajuuden vallankumouksen päättävämmille ja vakuuttuneemmille kannattajille. Mutta puolueen edustajakokouksen päätöksen mukaisesti johtajiksi valittiin nimenomaan heidät, joten he eivät katsoneet oikeudekseen välttää vastuullisuutta.

Kun Eino Rahja (joka kuului bolševikkipuolueeseen jo ennen Suomen vallankumousta) puhui myöhemmin hyvin jyrkässä sävyssä Suomen sosialidemokraattisen puolueen silloisesta johdosta ja sanoi, että jo marraskuun suurlakon jälkeen olisi pitänyt »heittää johto roskakasaan», niin Yrjö Sirola vastasi, että silloin olisi pitänyt valita uusi johto, mutta »vallankumouksen ylimpään johtoon ei mitenkään löytynyt toisia henkilöitä, vaikka niitä siihen marras-

tammikuulla 1917–1918 aivan tuskallisesti etsittiin. Suomen sosialidemokraattisen puolueen johto lähti vallankumoukseen mukaan lojaalisuudesta työväenliikettä kohtaan, jossa kaikki olivat mukana olleet.»[56]

Ne Suomen työväenliikkeen johtajat, joista myöhemmin tuli Suomen kommunistisen puolueen perustajia, alkoivat vähitellen loitota perinteellisestä parlamenttitaktiikasta ja siirtyä yhä päättävämmälle vallankumoukselliselle kannalle. Tähän myötävaikutti Neuvosto-Venäjän esimerkki ja läheisempi perehtyminen Leninin ajatuksiin. Vuoden 1917 lopulla Sirola alkoi sanakirjan avulla lukea Leninin venäjänkielistä teosta »Kykenevätkö bolševikit pitämään valtiovallan?».[57] Tammikuun 12. päivänä hän julkaisi »Työmiehessä» artikkelinsa »Kehittyykö tilanne vallankumoukseksi?», jossa hän painotti erityisesti vallankumouksen kannattajille poikkeuksellisen tärkeitä kysymyksiä: esitti Marxin sanat siitä, että puolustuskannalle asettuminen merkitsee aseellisen kapinan kuolemaa, piti välttämättömänä, että noudatettaisiin Dantonin tunnusta »Rohkeutta, rohkeutta ja vielä kerran rohkeutta», ja selitti, miten tärkeää oli bolševikeille talonpojiston kannatuksen saavuttaminen.[58]

Kuusisessa niin ikään oli herännyt suuri halu tutustua Leninin teoksiin sen jälkeen, kun hän oli tavannut Leniniä ja keskustellut tämän kanssa vähän ennen Lokakuun vallankumousta.[59] Kuusisellakin oli esteenä se, ettei hän hallinnut venäjän kieltä. Leninin teokseen »Valtio ja vallankumous», jolla on poikkeuksellisen tärkeä merkitys oikean marxilaisen kannan ottamiselle porvarilliseen valtioon sekä proletariaatin diktatuurin tarpeellisuuden ymmärtämiselle, Kuusinen alkoi tutustua vasta Suomen vallankumoushallituksen loppukaudella, joten mainittu Leninin teoreettinen tutkielma ei voinut vaikuttaa vallankumoushallituksen politiikkaan. Manner kertoi, että häneen vaikutti ratkaisevalla tavalla keskustelu Leninin kanssa joulukuussa 1917, jolloin hän saapui Huttusen ja Salinin seurassa Pietariin Suomen itsenäisyysasioissa. Manner kirjoitti, että keskustelu Leninin kanssa antoi ainakin hänelle rohkeutta ja päättävyyttä asettua vallanoton kannalle, jolle sitten tammikuun lopulla asetuttiinkin, tosin yhä vielä epäröiden.[60]

Olisi asioiden yksinkertaistamista olettaa, että horjuntaa ja epäröintiä ilmeni ainoastaan työväenliikkeen johdossa ja että työväestö olisi ollut päättävästi vallankumouksen kannalla. Päättävien toimien kannattajat olivat paljon aktiivisempia kuin maltillisemmat ainekset, jotka vaikuttivat tapahtumiin heikommin. Kommunistisen liikkeen veteraani ja Suomen vallankumouksen osanottaja Tuure Lehén tähdensi, että kuitenkin »kaikilla kolmella puoluekokouksessa esiintyneellä päävirtauksella oli voimakasta kannatusta järjestyneen työväen laajojen joukkojen keskuudessa».[61] Tämä koski myös oikeistolaista virtausta, joka kannatti puhtaasti parlamentaarisia menetelmiä ja vastusti aseellista vallanottoa.

Työväestön vallankumouksellisuuden eriasteisuus ilmeni esim. järjestyskaartien edustajakokouksessa, joka pidettiin Tampereella joulukuun keskivaiheilla 1917. Puoluetoimikunta esitti edustajakokoukselle järjestyskaartin sääntöjen luonnoksen, jonka mukaan järjestyskaartien olisi toimittava puoluekomiteain alaisina sekä keskuksessa että paikkakunnilla. Vallankumouksen kannattajat, joiden johdossa oli Adolf Taimi (hän kuului samalla bolševikkipuolueeseen ja toimi Helsingin bolševistisen toimikunnan ohjeiden mukaan[62]), eivät luottaneet sosialidemokraattisen puoluejohdon vallankumouksellisuuteen, vaan olettivat, että puoluejohto saattaisi nousta esteeksi vallankumouksen tielle. Siksi he esittivät toisen sääntöjen luonnoksen, joka edellytti järjestyskaartien suurempaa riippumattomuutta puolueinstansseista. Edustajakokous hyväksyi vain heidän esittämänsä nimen Punainen kaarti, mutta sääntöjen luonnos ei mennyt läpi äänestyksessä: se sai 78 ääntä, mutta puoluetoimikunnan ehdotus sai 123 ääntä.[63] Edustajakokouksessa olivat tosin enemmistönä pienten paikkakuntien edustajat, sillä kustakin kaupungista oli valittu kaksi edustajaa ja kultakin pieneltä paikkakunnalta yksi edustaja. Siksi suurimpien teollisuuskeskusten monilukuisen ja pääosaltaan kumousmielisen työväestön edustajilla oli suhteellisen vähän paikkoja edustajakokouksessa.

Edustajakokouksen päätös ei kuvastanut täsmällisesti teollisuuskaupunkien työläisten asennetta. Muutaman päivän kuluttua Helsingin punakaartilaiset hylkäsivät edustajakokouksen hyväksymät säännöt ja hyväksyivät omansa. He osoittivat olevansa tunnustamatta puolueen johtoa.[64] Niin matalalle oli laskenut puoluejohdon arvovalta vallankumouksellisen työväestön keskuudessa marraskuun suurlakon jälkeen. Toisaalta Helsingin Punaisen kaartin ja toisaalta puoluejohdon sekä Työväen järjestyskaartin yleisesikunnan kesken puhkesi vakavia erimielisyyksiä. Ne olivat työväenliikkeen vallankumouksellisimman ja maltillisimman virtauksen välisiä erimielisyyksiä. Helsingin Punaisen kaartin johto hyväksyi 14. tammikuuta päätöslauselman, jossa sanottiin, että on mahdollisimman pian ratkaistava elintarvike- sekä työttömyysongelma ja täytettävä muut »Me vaadimme» -julistuksessa luetellut vaatimukset, ja »valtiollinen valta on näitten päämäärien saavuttamista varten otettava sosialidemokraattisen puolueen käsiin». Päätöslauselma päättyi sanoihin: »Jos tilanne vaatii, on kaartin ylimmän johdon otettava vallankumousjohto omiin käsiinsä.»[65]

Päätöslauselma julkaistiin kokonaisuudessaan »Työmiehessä» 15. tammikuuta. Pääkaupungin Punainen kaarti ei luottanut ollenkaan siihen, että puoluetoimikunta pystyisi johtamaan vallankumousta. Täten Punaisen kaartin esikunta asettui puoluetoimikunnan yläpuolelle ja katsoi oikeudekseen aloittaa vallankumouksen ja johtaa vallankumousta puoluetoimikunnan sivuuttaen. Alkoi käydä toteen se mahdollisuus, josta Kuusinen oli varoittanut: vallankumoukselliset ainekset saattoivat esiintyä puoluejohdosta välittämättä.

Puoluetoimikunta oli selvillä siitä, ettei se nauttinut työväenluokan vallankumouksellisimman osan täydellistä luottamusta, ja siksi se oli valmis luovuttamaan poliittisen johdon sellaiselle elimelle, joka olisi edustanut sekä puoluetta että muita työväenjärjestöjä.

Puoluetoimikunta esitti ehdotuksensa ja tilannearvion 15. tammikuuta julkaisemassaan julistuksessa »Köyhälistön voimat kokoon! Senaatti aikoo hyökätä lahtarivoimalla

työväenluokkaa vastaan!». Diktaattorin valtuuksien myöntäminen senaatille arvioitiin julistuksessa porvariston aikomukseksi laillistaa suojeluskunnat ja hävittää Punainen kaarti. »Mutta ei ole mitään takeita, ettei vielä pahempaakin seuraisi, jos senaatti tuollaisissa aikeissaan onnistuisi.» Senaattihan kävi neuvotteluja Ruotsissa Ahvenanmaan luovuttamisesta vastineeksi, jos ruotsalaista sotaväkeä lähetettäisiin Suomeen »järjestystä tekemään». »Suomen köyhälistö on odottanut hätäänsä apua viikosta toiseen, mutta hätää ja nylkemistä on yhä vain kiristetty, niin että lopulta on esiintynyt nälän mellakoita ja muuta sekasortoa.»[66]

Puoluetoimikunta muistutti, että marraskuun suurlakon aikana maalaisliiton edustajat ja eräät porvarilliset toimihenkilöt olivat luvanneet kannattaa työväen vaatimuksia, mutta olivat rikkoneet nuo lupauksensa. »Ja nyt uhataan tyytymättömälle köyhälistölle pamppua ja lyijyä leivän, kansanvallan ja torpparivapauden sijasta.» Työläiset vaativat edelleenkin elintarvikepulan helpottamista, työttömien aseman parantamista sekä torppareiden vapauttamista isäntien vallasta. He vaativat myös silloisen senaatin eroamista sekä toimenpiteitä virkavaltaisuutta vastaan ja todellisen kansanvallan turvaamista. Julistuksessa korostettiin, että »työväen järjestyskaartit ovat ilmeisesti tänä aikana aivan välttämättömät Suomen työväenluokan turvaksi». »Rivit on nyt koottava, vahvistettava ja valmistettava kaikenlaisten tapausten varalle.» Puoluetoimikunta varoitti edelleen: »Tietäköötsiis porvarit, jotka nyt parjaavat koko työväen kaartia, ja senaatti, joka tahtoo hyökätä asevoimin sitä vastaan, että se olisi hyökkäämistä koko Suomen työväenluokan kimppuun. Sellaista uhkausta vastaan työväen on vahvistettava työväen kaarteja sekä samalla pidettävä huoli siitä, ettei keskinäisellä eripuraisuudella ja hajanaisilla esiintymisillä eikä omavaltaisilla tai anarkistisilla teoilla työväen taistelun menestymistä vahingoiteta.» Julistuksessa todettiin mahdolliseksi, että »porvarien röyhkeän kaappauspolitiikan johdosta voi luokkataistelu maassamme lähiaikoina suuresti kärjistyä ja synnyttää ennakolta arvaamattomia tilanteita.» Toimikun-

nan käsityksen mukaan sellaisena aikana oli työväenluokan rivien tiivistämisen ja toimintayhtenäisyyden aikaansaamisen kannalta erittäin tärkeää, että menettelytapakysymyksiä olisi säännöllisesti pohtinut sellainen työväenliikkeen elin, jossa olisivat olleet edustettuina liikkeen eri osat ja joka olisi siis nauttinut suurinta luottamusta. »Nyt olemme myös havainneet, että varsinkin osa jyrkimmällä kannalla olevia puoluetovereita ei siinä määrin luota nykyisen puoluetoimikunnan päättäväisyyteen kuin välttämätöntä olisi.» Siksi toimikunta ehdotti puolueneuvostolle, että mahdollisimman pian kutsuttaisiin koolle puolueen edustajakokous, ja »tulevaan puoluekokoukseen asti puolueemme valtiollisen menettelyn ohjaaminen uskotaan erityisesti asetettavalle valtuuskunnalle, johon kutsutaan myös Suomen Ammattijärjestön sekä Työväen järjestyskaartin edustajia». Puoluetoimikunnan hoidettavaksi ehdotettiin jätettäväksi vain juoksevat asiat.[67] »Nyt eivät johtajat enää johda joukkoja, vaan joukot johtajia»,[68] näin luonnehti tilanteen eräs sosialidemokraatti (jonka nimeä ei ole mainittu). Hän ilmoitti salaa 18. tammikuuta Renvallille, että punaiset valmistelivat kapinaa, jonka piti alkaa seuraavalla viikolla lauantaina (se alkoi sitten sunnuntaina!). Hän kehotti Renvallia kuuntelemaan salaa, mistä Punaisen kaartin johtajat neuvottelivat Patria-hotellissa. Renvall kätkeytyi viereiseen huoneeseen kuuntelemaan, mutta ei saanut paljoakaan selvää puheista. Saadut tiedot kannustivat silti senaattia jouduttamaan valmisteluja aseelliseen taisteluun.[69]

Puolueneuvosto kokoontui 19. tammikuuta pohtimaan maassa vallinnutta tilannetta. Alustuksen teki Kuusinen. Hän luonnehti porvariston luokkapolitiikkaa ja sanoi, ettei porvariston ole kovinkaan helppo täyttää päätöstään lujan järjestysvallan pystyttämisestä. (Kuusinen tarkoitti nähtävästi työväen kaarteja ja maassa olleita venäläisiä joukkoja.) Kuusinen ilmoitti, että kuulopuheiden mukaan porvaristo aikoo ehdottaa sosialidemokraateille osallistumista kokoomushallitukseen. Siihen sosialidemokraatit eivät olisi suostuneet, heitä saattoi kiinnostaa vain sosialidemokraattienemmistöinen hallitus, mihin taas porvaristo ei olisi suostunut. Täten saattoi tulla kysymykseen vain taistelu, johon kaiken varalta olikin valmistauduttava. Valmistautumisesta ei olisi haittaa, vaikka taistelu ei puhkeaisikaan. Mutta puoluetoimikunta ei ollut sopiva johtamaan vallankumoukseen valmistautumista. Se oli valittu muunlaiseen toimintaan, eikä siihen sitä paitsi oltu tyytyväisiä. Siksi olisi valittava vallankumouksellinen toimikunta vallankumouksen päättävimmistä ja vakuuttuneimmista kannattajista. Teoreetikkoja ja parlamentaarikkoja tuohon toimikuntaan ei tarvittaisi. Kuusinen korosti, että jollei johtavaa toimikuntaa valita, niin puolueen päättävimmät ainekset ryhtyvät itsenäisesti toimiin.[70]

Kuusisen jälkeen otti puheenvuoron bolševikki Jukka Rahja ja sanoi, että puoluetoimikunta jarrutti vallankumousta kehottamalla odottelemaan ja valmistautumaan. Se oli väärä ohje. Ellei viipymättä ryhdyttäisi toimiin, niin rohkeimmat eroaisivat puolueesta. Oli luovuttava parlamenttitoiminnasta, tehtävä loppu poliittisista väittelyistä ja otettava valta työväestön käsiin.[71]

Puolueneuvostossa vastustettiin sekä Kuusisen että Rahjan ehdotuksia. Laakso väitti, että työväestön vallankumouksellisuutta liioiteltiin. Sen oli aiheuttanut tilapäinen puute ja nälänhätä, mutta se vaimenisi heti, kun tilanne normalisoituu. Laakso sanoi, että hänen edustamallaan paikkakunnalla pantiin suurempia toiveita parlamentaariseen toimintaan kuin punakaartilaisiin. Rauhanomaista parlamenttitoimintaa kannatti myös Kivisalo. Hän varoitti ryhtymästä seikkailuhenkisiin ja anarkistisiin toimiin, joista hyötyisi vain porvaristo.[72] Turkia varoitti panemasta toiveita venäläisten joukkojen apuun. Hän sanoi, että porvaristo myös turvautuu ulkomaisen sotaväen apuun.[73] Puolueneuvosto torjui siis Kuusisen ehdotuksen vallankumouksellisen toimikunnan perustamisesta. Silloin Kuusinen, Manner, Sirola ja Eloranta sanoivat eroavansa puoluetoimikunnasta. (Puoluetoimikuntaan olisivat jääneet vain Gylling, Turkia ja Wiik.) Puolueneuvosto ei suostunut puoluetoimikunnan neljän jäsenen eroon. Lopulta tehtiin kompromissipäätös: puoluetoimikuntaa täydennettiin Punaisen kaartin johtajistoon kuuluneella viidellä miehellä,

jotka tunnettiin kumouksellisen toiminnan kannattajiksi (näitä olivat Adolf Taimi, Antti Kiviranta, Eero Haapalainen, Lauri Letonmäki ja Emil Elo)[74]. Ehdotetun vallankumouksellisen toimikunnan asemesta päätettiin perustaa Työväen toimeenpaneva komitea, jonka kuului toimia kiinteässä yhteydessä puoluetoimikuntaan ja johtaa puolueen järjestöjen sekä työväen järjestyskaartien toimintaa niin, että saataisiin estetyksi kaikki porvariston yritykset rajoittaa työväestön vapautta ja oikeuksia. Neuvoston päätöslauselmassa sanottiin, että taantumuksen hankkeiden torjumiseksi ja työväestön etujen puolustamiseksi saattaa ehkä hyvinkin pian käydä tarpeelliseksi vallanotto työväestön käsiin. Tämän vuoksi toimeenpanevan komitean on annettava järjestöille vastaavanlaiset ohjeet.

Puolueneuvoston mielipide oli se, että vallanottoa koskeva päätös voitiin hyväksyä kuitenkin vasta sitten, kun saatiin varmuus siitä, että työväestön enemmistö kannatti vallanottoa. Työväestön mielialojen selvillesaamiseksi toimeenpanevan komitean ja puoluetoimikunnan oli järjestettävä paikallisjärjestöissä työväestön vaatimusten käsittely puoluetoimikunnan 15. tammikuuta antamassa julistuksessa esitettyjen vaatimusten pohjalta. Helmikuun 10. päivänä oli määrä aloittaa paikallisten työväenjärjestöjen edustajien laaja neuvottelu eri ehdotusten puolesta annettujen äänimäärien selvittämiseksi. Kun saatiin tilastolliset tiedot järjestyneiden työläisten mielialoista kautta maan, niin puolueneuvoston käsityksen mukaan oli huhti- tai toukokuussa 1918 pidettävä puolueen edustajakokous ja hyväksyttävä siinä tulevaa menettelytapaa koskeva päätös ottaen huomioon työväen enemmistön mielipiteen. Noin viikkoa ennen kansalaissodan alkua puolueneuvosto pani siis yhä vielä toiveensa tapahtumain rauhanomaiseen kehitykseen muutamien kuukausien aikana. Itse elämä teki tyhjäksi puolueneuvoston suunnitelmat.

Paljon realistisempi oli puolueneuvoston päätös puoluetoimikunnan kokoonpanon uudistamisesta: viiden uuden jäsenen ansiosta vallanoton kannattajat muodostivat enemmistön puoluetoimikunnassa. Sitä paitsi puolueneuvoston päätöksen mukaisesti puoluetoimikunta muodosti

Työväen toimeenpanevan komitean nimenomaan noista viidestä uudesta jäsenestä. Toimeenpanevan komitean puheenjohtajaksi valittiin Eero Haapalainen ja sihteeriksi Lauri Letonmäki.[75] Itse asiassa perustettiin se samainen vallankumouksellinen toimikunta, jota puolueneuvoston vasemmistolaiset jäsenet olivat ehdottaneet, vain nimi oli toinen. Täten kumpikin johtava elin – puoluetoimikunta ja Työväen toimeenpaneva komitea – oli vallankumouksen kannalla, toisin kuin puolueneuvoston ja eduskuntaryhmän enemmistö. Näin työväenliikkeen johdossa tilanne muuttui parempaan marraskuun suurlakon aikoihin verraten: silloin puuttui johtavaa elintä, joka olisi kyennyt viemään joukot vallankumoukseen (ellei oteta lukuun Punaisen kaartin paikallista esikuntaa).

Puoluetoimikunnan istunnossa 24. tammikuuta Yrjö Sirola esitti vallankumouksellisten toimenpiteiden suunnitelman. Sen mukaan senaatin jäsenet oli pidätettävä, eduskunta oli laskettava hajalle ja pystytettävä väliaikainen diktatuuri. Kaikki tämä oli tehtävä nopeasti, etteivät porvarilliset poliitikot olisi päässeet pakenemaan Pohjanmaalle, jonne porvaristo oli keskittänyt suojeluskunnat ja josta oli helppo ottaa yhteyttä ulkomaihin. Sirolan mielestä vallankumoushallituksen ohjelman oli oltava radikaalinen, mutta ei siinä määrin, että se olisi aiheuttanut liian voimakasta vastarintaa liberaalisissa piireissä. Mainitut toimenpiteet, senaattorien vangitsemista lukuun ottamatta, toteutettiinkin sitten vallankumouksen aikana.

»Työmiehessä» julkaistiin 25. tammikuuta Viipurista saatu ilmoitus, että senaatin ja kuvernöörin määräyksestä oli aloitettu suojeluskuntien liikekannallepano. Ilmoitus herätti suuttumusta työläisissä. Viipurissa järjestyskaarti vaati senaatin eroamista ja korosti, että jollei hallituksen eroamista saada aikaan parlamentaarista tietä (eikä sitä voitukaan saada aikaan parlamentaarista tietä, sillä porvaristolla oli enemmistö eduskunnassa), niin työväestön on turvauduttava sellaisiin keinoihin, jotka se katsoo sopiviksi.[76]

Seuraavana, tammikuun 26. päivänä Työväen toimeenpaneva komitea, Työväen järjestyskaartin yleisesikunta ja

Helsingin Punaisen kaartin esikunta julkaisivat yhteisen julistuksen »Suomen järjestyneelle työväelle ja työväen järjestyskaarteille». Se alkoi sanoin: »Toverit! Hetki on vakava. Vallankumouksen saavutukset ovat luisumassa pois työväenluokan käsistä.» Julistuksessa ilmoitettiin, että työväestössä yhä suurempaa suuttumusta herättäneiden porvariston vastavallankumouksellisten pyrkimysten vuoksi puolueneuvoston päätöksellä puoluetoimikuntaa täydennettiin viidellä jäsenellä ja perustettiin toimeenpaneva komitea. Tämä komitea »on se korkein vallankumouksellinen elin, jonka päätöksiä ja antamia määräyksiä Suomen järjestyneen työväen ja sen kaartin on noudatettava. Tätä vaatii työväen vallankumousliikkeen yhtenäisyys ja vapautustaistelumme menestys.» Julistus päättyi sanoihin: »Toverit! Nyt kylki kylkeen! Sulkekaa rivit! Olkaa valmiit!»[77]

Ennen vallankumouksen alkua kahden vastakkaisen leirin väliset suhteet kiristyivät muutamissa »kuumissa pisteissä» tosin vielä hajanaisiksi kansalaissodan aseellisiksi alkukahakoiksi. Noihin kahakkoihin osallistuivat kaikki kolme Suomessa ollutta aseellista voimaa: suojeluskuntien ja työväenkaartien lisäksi toisinaan myös venäläinen sotaväki. Punakaartilaisten ja suojeluskuntalaisten kesken puhkesi yhteenottoja aseiden tai joidenkin paikkakuntien valloittamistarkoituksessa (ne pyrkivät kaappaamaan aseita toisiltaan).

Taavetissa suojeluskuntalaiset riisuivat 18. tammikuuta punakaartilaiset aseista. Samoin kävi Porissa ja sen ympäristössä. Viipurissa ylivoima oli Punaisella kaartilla, joka pani toimeen etsintöjä löytääkseen porvareiden piilottamia aseita. Eräältä Viipurin tehtaalta punakaartilaiset löysivät 19. tammikuuta suuren asevaraston. Suojeluskuntalaisten ja punakaartilaisten verisen yhteenoton jälkeen suojeluskuntalaiset joutuivat jättämään varaston. Siinä oli konekivääreiä, kiväärejä, käsikranaatteja ja räjähdysaineita. Punakaarti takavarikoi aseet sekä löytämänsä elintarvikevarastot.

Viipurin työläiset julistivat yleislakon. Viipurin työväenjärjestöjen edustajisto sekä työväen järjestyskaartien edustajisto julkaisivat yhteisen julistuksen, jossa Viipurin

tapahtumat arvioitiin porvariston aloittamaksi kansalaissodaksi. Työväestöä kehotettiin antamaan sellainen vastaisku, ettei porvareiden tekisi enää mieli hyökätä työläisiä vastaan. Julistus päättyi tunnussanoihin: joko voitto tai kuolema.[78] Porvaristo niin ikään pani voimansa liikekannalle. Viipuriin kutsuttiin Suomen-Karjalan suojeluskuntalaiset, joita saapui sinne odotettujen 2000 miehen asemesta vain 648. Punakaartilaisia oli runsaat 2000.[79] Suojeluskuntalaiset valloittivat joksikin aikaa rautatieaseman, hajottivat tavaravaraston, kaappasivat 140 kivääriä, suuren määrän patruunia, konekivääreiden patruunavöitä, kenttäpuhelimia ja suksia.[80]

Valloittamalla Viipurin rautatieaseman suojeluskuntalaiset katkaisivat Suomeen jääneiltä venäläisiltä joukoilta yhteyden Venäjään saartaen ne tavallaan. Viipuriin sijoittunut venäläisen 42. armeijakunnan päällystö oli pakotettu toimenpiteisiin venäläisiä joukkoja uhanneen vaaran torjumiseksi. Valkokaartilaisille esitettiin uhkavaatimus, että niiden oli luovutettava aseet ja poistuttava Viipurista. Armeijakunnan komitean päätöslauselmassa sanottiin, että jos venäläinen sotaväki pakotetaan päättäviin toimiin sekä omien etujensa että rauhallisen väestön etujen suojelemiseksi, »noita toimia ei suunnata Suomen kansaa eikä sen riippumattomuutta vastaan, vaan yksinomaan niitä omavaltaisia järjestöjä vastaan, jotka aiheuttavat vahinkoa Saksaa vastaan sotatilassa olevalle venäläiselle sotaväelle»[81]. Armeijakunnan komitean puheenjohtaja sähkötti Sota- ja meriasiain kansankomissariaattiin: »Olemme ryhtyneet toimenpiteisiin rauhallisten kansalaisten, venäläisten, suomalaisten, ruotsalaisten ym. kansallisuuksiin kuuluvien, elämän ja omaisuuden suojelemiseksi. Kaupunkia vartioi vahvistettu patrulli. Sotaväki käyttäytyy täysin lojaalisti. Armeijakunnan komitea ja Viipurin neuvosto ovat antaneet sotilasosastoille määräyksen riisua aseista kaikki, jotka liikkuvat kaduilla kivääreinä aseistettuina, olkoonpa kyse valkoisesta tai punaisesta kaartista.»[82]

Valkokaartilaiset eivät täyttäneet edellä mainittua uhkavaatimusta, joten Punaisen kaartin ja venäläisen sotaväen oli yhteisvoimin häädettävä heidät Viipurista. Porvaristo

piti tapausta räikeänä »järjestyksen» rikkomisena ja aloitti suojeluskuntien liikekannallepanon kautta maan. Nähtyään tämän Helsingin Punainen kaarti kehotti punakaartilaisia olemaan varuillaan, sillä millä hetkellä tahansa saattoivat alkaa vakavat tapahtumat. »Järjestys ja kuri on voittomme ensimmäinen ehto. Siis kaikki voimat kokoon! Jokainen mies valmiiksi kaikkien tapausten varalta!»[83]

Kansalaissodan aattopäivinä suojeluskuntalaiset tekivät useita hyökkäyksiä venäläisen sotaväen kimppuun. Tammikuun 23. ja 24. päivänä ne riisuivat aseista Sortavalan rajavartioston ja kaappasivat 150 kivääriä sekä noin 10 000 patruunaa, riistivät aseet pioneeripataljoonan 50 sotilaalta Joensuussa ja kaappasivat 70 kivääriä, kaappasivat Ouluun matkalla olleen aselastin, jossa oli 202 kivääriä, hyökkäsivät sotilaiden kimppuun Vaasassa. Sortavala, Joensuu, Antrea ja Vuoksenniska joutuivat suojeluskuntalaisten käsiin.[84] Venäläisen sotaväen päällystö esitti vastalauseen noiden hyökkäysten johdosta. Svinhufvud kehotti vastauksessaan pitämään sotilaat kurissa, koska muka suomalaiset eivät olleet syyllisiä siihen, että tapahtui yhteenottoja.[85] Entinen Suomen asioita hoitanut valtiosihteeri Enckell selitti 42. armeijakunnan komentajalle, että valkoisten toimet johtuvat näiden pyrkimyksestä saada aseita venäläisiltä.[86]

Tammikuun 25. päivänä senaatti antoi julistuksen Suomen kansalle. Siinä tuomittiin venäläisen sotaväen »karkea puuttuminen» Suomen sisäisiin asioihin. Suomessa levinneet kumousmielialat selitettiin venäläisten vaikutuksesta johtuneiksi ja solidaarisuus venäläisiä sotilaita kohtaan katsottiin valtiopetokseksi. Senaatti kehotti kunnon kansalaisia liittymään yhteen ja yhteisvoimin »tukemaan kotienne rauhaa, lähimmäistenne omaisuutta, henkilökohtaista vapautta ja loukkaamattomuutta».[87] Julistuksen tarkoituksena oli itse asiassa vastavallankumouksen voimien mobilisointi. Julistuksessa tunnustettiin myös se merkille pantava seikka, että Suomi nautti riippumattomuutta: hiljattain oli toteutunut Suomen kansan hartain toivomus. Se oli saanut valtiollisen riippumattomuuden, jonka monet Euroopan valtiot olivat jo tunnustaneet. Suomen kansan kehityksen

tiellä ei ollut enää mitään esteitä. Ylintä valtaa maassa toteutti eduskunta ja sille vastuuvelvollinen hallitus.[88]

Senaatti kääntyi Kansankomissaarien neuvoston puoleen nootein vaatien kiireellisiä ja tehokkaita toimenpiteitä, jotta olisi estetty venäläisen sotaväen osallistuminen väkivaltaisiin toimiin Suomen kansalaisia vastaan ja yleensä puuttuminen Suomen sisäisiin asioihin. Senaatti kääntyi myös niiden valtioiden hallitusten puoleen, jotka olivat tunnustaneet Suomen itsenäisyyden, ja ilmaisi vastalauseensa venäläisen sotaväen Suomessa oleskelun johdosta kuvaten venäläisten sotilaiden käyttäytymistä mitä mustimmin värein.[89]

Venäläistä sotaväkeä koskevasta kysymyksestä porvaristo teki siis kansalaissodan ideologisen ja poliittisen valmistelun rungon saadakseen suunnatuksi vallankumouksellisia voimia vastaan paitsi ne, jotka yhteiskunnallisen asemansa ja luokkaetujensa vuoksi olivat näiden voimien vihollisia, myös poliittisesti takapajuiset työtätekevät, jotka porvaristo voi saada mukaansa nationalistisin ja šovinistisin tunnuksin. Ulkomailla asia esitettiin siten, että Suomeen jättämiensä joukkojen välityksellä Neuvosto-Venäjä puuttui muka Suomen sisäisiin asioihin.

Todellisuudessa neuvostohallituksen ja Suomessa olleen venäläisen sotaväen johtoelinten politiikkana oli puuttumattomuus Suomen sisäisiin asioihin sekä ennen Suomen itsenäisyyden tunnustamista että sen jälkeen. Joulukuussa 1917 Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitea, Tsentrobalt ja Armeijan, laivaston ja työläisten edustajien Helsingin neuvoston toimeenpaneva komitea kääntyivät koko Suomen venäläisen väestön puoleen seuraavin julistuksin: »Eri aikoina ylimmät demokraattiset paikallisjärjestöt ovat antaneet määräyksiä, joissa paikallista venäläistä väestöä on kategorisesti kielletty osallistumasta Suomen sisäisiin asioihin. Tällä julistuksella kaikki nuo määräykset vielä kerran vahvistetaan ja koko Suomen venäläistä väestöä kehotetaan noudattamaan ehdottomasti Suomen asioihin puuttumattomuutta. Tämän määräyksen rikkomiseen syyllistyneet vedetään vastuuseen ja tuomitaan

sodan- ja vallankumouksenaikaista ankaruutta noudattaen.»[90] Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitean sotilasasiain osaston puheenjohtaja lähetti 22. (9.) tammikuuta 1918 sähkeen 42. armeijakunnan komitealle. Siinä varoitettiin »puuttumasta Suomen asioihin, koska Suomi on itsenäinen valtio».[91]

Viipurin tapahtumien yhteydessä venäläisen sotaväen johto vaati, että senaatti olisi riisunut aseista suojeluskunnat, ja senaatti vaati venäläisen sotaväen johdolta venäläisten joukkojen poisvientiä. Kumpikaan puoli ei suostunut toisensa vaatimuksina. Siksi suhteet kärjistyivät äärimmilleen. Konkreettisesti asiat kehittyivät näin. Illalla 25. tammikuuta hallituksen päämies Svinhufvud ja senaattori Castrén esittivät Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitean puheenjohtajalle Smilgalle vaatimuksen, että Viipurissa vangitut suojeluskuntalaiset on vapautettava, suomalaisten vapaaehtoisten otto venäläiseen sotaväkeen on lopetettava (suomalaisia punakaartilaisia otettiin venäläisiin joukko-osastoihin sotakoulutusta saamaan) ja venäläiset joukot on kuljetettava pois Pohjois-Suomesta. Kaksi ensimmäistä kysymystä Smilga lupasi selvittää, mutta vaatimukseen venäläisten joukkojen poiskuljettamisesta Pohjois-Suomesta hän vastasi, että sitä ei voida tehdä, että siitä päättää kummankin puolen edustajien erikoiskomitea, joka aivan lähiaikoina aloittaa työnsä. Vastaukset eivät tyydyttäneet senaattoreita. Smilga kertoi, että venäläisiä joukkoja vastaan yhä useammin kohdistuneiden väkivaltaisten toimien vuoksi hän vaati puolestaan valkoisen kaartin aseistariisumista. Mutta hänen vaatimukseensa vastattiin kiellolla. Castrén päätti käyttää hyväkseen sitä seikkaa, että venäläiset olettivat suojeluskuntien ja niiden aseistuksen määrän todellista suuremmaksi, ja sanoi Smilgalle, että hänen määräysvallassaan oli 70 000 aseistettua miestä järjestystä valvomassa, mutta hänellä ei ollut varmuutta, pystyisikö hän pidättämään heidän suuttumuksensa purkautumasta venäläisiä joukkoja vastaan. Senaattorin uhkaus ei tehonnut Smilgaan, joka oli jo selvillä siitä, että vallankumous puhkeaisi lähiaikoina. Smilga vastasi: »Senaattori Castrénin ei tarvitse olla huolissaan. Ellei hän

onnistu 'pidättämään' valkoisen kaartin suuttumusta, niin me taltutamme sen.»[92]

Kapinan aattona Svinhufvud sai kutsun esikuntalaivalle »Kretšet» antamaan selitystä venäläistä sotaväkeä vastaan tehdyistä hyökkäilyistä. Svinhufvud saapui Castrénin seurassa. Tsentrobalt esitti Svinhufvudille vaatimuksen valkokaartilaisosastojen aseistariisumisesta, muussa tapauksessa venäläiset joutuisivat lähettämään lisäjoukkoja valkokaartilaisten esiintymispaikoille.[93] Neuvottelujen tuloksena Svinhufvud allekirjoitti lupauksen, että valkokaartilaiset eivät tule hyökkäilemään venäläistä sotaväkeä vastaan. Venäläisten joukkojen poisvientiä koskevaa lupausta hänelle ei annettu, kuten venäläisessä lehdistössä ilmoitettiin.[94]

Miltei samaan aikaan Viipurissa olivat käynnissä senaattori Louhivuoren ja Enckellin viisi tuntia kestäneet neuvottelut 42. armeijakunnan päällystön kanssa. Suomen edustajille sanottiin: venäläisen sotaväen turvallisuuden vuoksi valkoinen kaarti on riisuttava aseista. Ellei Suomen hallitus pysty suojaamaan venäläisiä joukkoja hyökkäyksiltä, niin näiden joukkojen avuksi joudutaan lähettämään lisävoimia. Enckell uhkasi, että ulkovaltiot puuttuisivat asiaan. Neuvottelut osoittautuivat tuloksettomiksi.[95] Enckell matkusti Pietariin anomaan venäläisten joukkojen poisvientiä ja esittämään vastalausetta 42. armeijakunnan komitealle osoitetun ja suojeluskuntalaisten sieppaaman määräyksen johdosta, jossa kehotettiin riisumaan suojeluskunnat aseista ja luovuttamaan aseet Punakaartille. Podvoiski selitti Enckellille, että neuvostomaan asevoimat ovat uskollisia proletaariselle internationalismille eivätkä ota puolueettomuusasennetta proletariaatin ja porvariston välisessä luokkataistelussa. Podvoiski lähetti 42. armeijakunnan komitealle uuden määräyksen, jonka jäljennös luovutettiin 26. tammikuuta Enckellille: »Kumoan kuluvan vuoden 11. tammikuuta antamani määräyksen, joka koski valkokaartilaisten aseistariisumista (tämän määräyksen olivat aiheuttaneet edellä mainitut valkokaartilaisten venäläisiä joukkoja vastaan Viipurissa aloittamat vihamieliset toimet, jotka asettivat uhanalaiseksi kyseisille joukoille annetun

taistelutehtävän suorittamisen, ts. Pietariin johtavien teiden suojelemisen saksalaisten joukkojen mahdolliselta maihinnousulta. – *V. H.*), mikäli tietenkin valkokaartilaiset lopettavat hyökkäilynsä joukko-osastoja ja erillisiä sotilaita vastaan. Käsken noudattamaan neutraliteettia Suomen kansalaisten välisessä taistelussa. Valtion omistuksessa olevia aseita ei saa luovuttaa kenellekään. Vahvistettava asevarastojen ja muun sotaväen omaisuuden vartiointia.»[96] Seuraavana päivänä 42. armeijakunnan komitea lähetti lennättimitse kaikkien Suomessa sijainneiden venäläisten joukko-osastojen päällystölle vastaavanlaisen määräyksen: »Suomen kansalaisten keskinäisessä taistelussa on tiukasti noudatettava neutraliteettia, mutta on oltava valmiina torjumaan kaikki hyökkäykset omia joukkoja vastaan. Valtion omaisuutta ja sotatarvikkeita ei saa missään tapauksessa luovuttaa väestölle.»[97] Vaasan ensimmäisen patteriston komitealle lähetettiin myös määräys neutraliteetin noudattamisesta sekä voiman käytöstä ainoastaan siinä tapauksessa, että valkokaartilaiset hyökkäävät.[98] Armeijakunnan vallankumouksellinen esikunta antoi 26.(13.) tammikuuta venäläisille sotaväenosastoille määräyksen »olla valppaana ja seurata tarkasti valkoisen kaartin toimia; valkokaartilaisten yrittäessä riisua aseista venäläiset sotilaat on käytettävä aseita valkokaartilaisia vastaan ja tehtävä tyhjäksi ehdottomasti kaikki valkokaartilaisten aseidenkaappausyritykset».[99] (Neuvosto-Venäjän puuttumattomuusasenne sai ilmauksensa myös VSFNT:n ulkoasiain kansankomissaarin vastauksessa edellä mainittuun senaatin noottiin, mutta tämä vastaus annettiin vasta sen jälkeen, kun senaatti oli jo kaadettu, 29. tammikuuta.)[100]

Svinhufvud oli epäröivällä kannalla ja sähkötti 27. tammikuuta Mannerheimille, että tämä lykkäisi venäläisiä vastaan suunnittelemaansa hyökkäystä, koska Venäjä sitoutui noudattamaan neutraliteettia. Mannerheim taas pelkäsi, että tilanne muuttuisi huonompaan päin. Hän piilotti sähkeen eikä puhunut siitä kenellekään päätellen, että arpa oli jo heitetty.

Mielenkiintoisen yhteensattuman mukaan sekä valkoiset että punaiset määräsivät saman esiintymisajan, vaikka

kummallakaan puolella ei ollut varmaa tietoa siitä, milloin vastapuoli ryhtyisi päättäviin toimiin. Sekä vallankumouksen alku että Mannerheimin joukkojen massahyökkäys oli määrätty tammikuun 28. päivän vastaiseksi yöksi.

Myöhään mainittuna yönä valkoinen armeija hyökkäsi valapattoisesti venäläisiä varuskuntia vastaan maan pohjoisosassa ja Karjalassa. Venäläisen 42. armeijakunnan komitea kuvasi muodostuneen tilanteen seuraavanlaiseksi: »Armeijakunnan pienet varuskunnat, varsinkin Suomen pohjoisosassa ja kautta koko Karjalan linjan, on enimmäkseen riisuttu aseista, ja ne ovat joutuneet valkokaartilaisten mitä julkeimpien ja häikäilemättömimpien ilkivaltaisuuksien kohteeksi. Elintarvikkeet myös anastetaan, ja ihmiset ovat tuomitut nälkäkuolemaan.»[101] Sähkeessään 42. armeijakunnan päämajoitusmestari luonnehti Karjalassa vallinnutta tilannetta seuraavasti: »Sortavalassa, Joensuussa, Savitaipaleessa ja Vuoksenniskassa pienet joukko-osastomme ja vartiostomme on riisuttu aseista, ase- ja ammusvarastomme on kaapattu... Vuoksenniskassa on riisuttu aseista Saimaan laivue... Tammikuun 14. ja 15. päivän kuluessa (vanhaa lukua. – *V. H.*) Vaasaan sijoitetut joukko-osastomme on riisuttu aseista, paljon kaatuneita ja haavoittuneita, loput ovat joutuneet vankeuteen.»[102]

Paikoin – Pietarsaaressa ja Kristiinassa – suomalaiset punakaartilaiset tulivat suojeluskuntalaisten hyökkäyksen kohteeksi joutuneen venäläisen sotaväen avuksi.[103]

Suomen valkokaartilaiset pakottivat hyökkäystoimillaan venäläisen sotaväen ryhtymään vastatoimenpiteisiin itsepuolustustarkoituksessa. Edellä mainitussa VSFNT:n ulkoasiain kansankomissaarin nootissa Suomen tasavallan päämiehelle sanottiin, että »suomalaisen väestön vastavallankumoukselliset ja šovinistiset ainekset hyökkäilevät valapattoisesti sotaväkemme kimppuun, ampuvat junia jne. aiheuttaen siten luonnollisia itsepuolustustoimenpiteitä».[104]

Se että Suomen porvaristo aloitti sodan oman maansa työväenluokan tukahduttamiseksi, ilmeni jopa niistä ensimmäisistä julistuksista, joita Mannerheim julkaisi heti venäläistä sotaväkeä vastaan tehtyjen valapattoisten hyökkäysten jälkeen. Eräässä julistuksessaan Mannerheim sanoi,

että ne venäläisen sotaväen kanssa liittoutuneiden yhteiskunnan huonoimpien ainesten tekemät väkivaltaisuudet sekä rauhallisen väestön ryöstöt ja murhat, joista varsinkin Viipurin tapahtumat aiheuttivat Etelä-Pohjanmaan vapautarakastavassa talonpojistossa erittäin voimakasta suuttumusta, pakottivat hänet riisumaan venäläiset joukot aseista Vaasassa, Lapualla, Ylistarossa, Seinäjoella, Kokkolassa ja monissa muissa paikoissa. Mannerheim uhkasi, että jolleivät punakaartilaiset alistu laillisen hallituksen valtaan, niin raivostuneet talonpoikaisjoukot langettavat ase kädessä tuomion maanpettureille.[105]

Julistuksesta näkyi, että alkanut sota oli suunnattu »yhteiskunnan huonoimmiksi aineksiksi» ja »maanpettureiksi» nimitettyjä punakaartilaisia vastaan.

Toisen julistuksensa Mannerheim osoitti niille venäläisille joukoille, joiden kimppuun hän ei voinut hyökätä. Siinä sanottiin: »Venäjän urhoollisille sotureille! Minun päällikkyyteni alaiset itsenäisen Suomen tasavallan talonpoikaisjoukot eivät sodi Venäjää vastaan, vaan ovat nousseet suojelemaan vapautta ja laillista hallitusta sekä säälimättä kukistamaan niitä huligaani- ja rosvojoukkoja, jotka julkisesti uhkaavat maan laillista järjestystä ja omaisuutta.»[106]

Siten Mannerheim todisti itse valheelliseksi sen porvarillisen propagandan perusväittämän, jonka mukaan Suomessa oli alkanut kansallinen vapaussota, ja tunnusti sodan luokkaluonteen: hänhän leimasi huligaaneiksi ja rosvoiksi nimenomaan suomalaiset vallankumousmiehet.

Samanaikaisesti vastavallankumouksen voimien aseellisen esiintymisen kanssa nousi taisteluun myös vallankumouksellinen työväestö, jonka kärsimyksen malja oli täyttynyt.

Kommunisti-historioitsija Antti Hyvönen kirjoitti, että Suomen työväenluokalla »oli valittavana vain kaksi tietä: joko alistua ilman taistelua siihen, että maamme ohjakset annettaisiin yksinomaan porvaristolle, joka tahtoi lyödä työväenliikkeen maahan voidakseen entistä enemmän tehostaa riistoansa, tai nousta taisteluun työväenluokan ja koko työtätekevän kansan oikeuksien, maamme itsenäisyyden sekä sen rauhallisen, Neuvosto-Venäjän kanssa ystävällisen politiikan puolesta. Ratkaisua ei voitu saavuttaa entisin parlamentaarisin luokkataistelukeinoin – ei, vaikka joukkolakkoja ja mielenosoituksia olisi käytettykin apuna. Porvaristo oli tarttunut aseisiin ja alkoi niitä käyttää. Siksi myös työväestön täytyi nousta aseelliseen taisteluun sortajaansa vastaan.»[107]

Porvarilliset kirjoittajat ovat pyrkineet hämäämään Suomen vallankumouksen sisäiset syyt. He ovat esittäneet sen bolševikkien kätten töiksi. Esimerkiksi Ignatius ja Soikkeli väittivät vallankumouksen tapahtuneen siksi, että Neuvosto-Venäjän hallituksen ja Suomen työväenpuolueen johtajien kesken oli sovittu asiasta.[108] F. Beyer väitti, että 1. helmikuuta 1918 bolševikit itse julistivat Detskoje Selon radioaseman kautta koko maailmalle, että »vallankaappaus Suomessa oli bolševikkihallituksen valmistelema».[109] Ruotsin porvarilehdissä väitettiin, että Suomen vallankumous oli Smolnan työtä.[110] La Chesnais kirjoitti, että Suomen vallankumous oli yksinkertaisesti »Leninin hallituksen poliittinen operaatio».[111] Tehtiin monimerkityksisiä rinnastuksia: tammikuun alussa 1918 Lenin kävi Suomessa lomailemassa, eikä kulunut kuukauttakaan, kun Suomessa tapahtui vallankumous. Monet selittivät vallankumouksen tapahtuneen siksi, että Trotski oli juuri vallankumouksen aattona lähettänyt sähkeen Suomen Punaiselle kaartille.[112] Jotkut »määrittelivät» Zinovjevin sormien olleen pelissä. Birnbaum kirjoitti vuonna 1959: »Kommunistisen Internationaalin puheenjohtajan Zinovjevin (Komintern perustettiin toista vuotta myöhemmin! – *V. N.*) Pietarista käsin tukemat ja johtamat vallankumoukselliset romantikot yrittivät kaapata vallan asevoimin pannen toiveensa koko skandinaavisen pohjolan pikaiseen yhdistämiseen.»[113] Saksalaiset kenraalit von Kuhl ja Delbrück esittivät Suomen vallankumouksen syyn seuraavasti: »Maahan jäänyt bolševikkien sotaväki kaappasi tammikuun lopulla vallan käsiinsä (!) ja muodosti Suomessa bolševikkihallituksen.»[114] Länsisaksalainen professori F. Fischer kirjoitti samasta asiasta vuonna 1962 julkaisemassaan kirjassa seuraavasti: »Pietarin hallituksen tukemat sosialistit pyrkivät saamaan autonomian bolševis-

tisen Venäjän puitteissa ja ennen kaikkea pystyttämään kommunistisen valtiojärjestyksen.»[115] Churchill esitti asian seuraavasti: »Bolševikit, jotka 4. tammikuuta yhtyivät (?) Ranskan ja Ruotsin hallituksiin Suomen itsenäisyyden tunnustamisessa, tunkeutuivat Suomeen (?) ja 28. tammikuuta 1918 valloittivat Helsingin (?).»[116] Tähän tapaan Suomen vallankumousta ovat »selittäneet» monet porvarilliset kirjoittajat.

Suomen vallankumouksen »tulkinnassa» monet oikeistososialidemokraatit ovat vetäneet vertoja porvareille. Tanskalainen »Social-Demokraten»-lehti ilmoitti 29. tammikuuta 1918 Suomen vallankumouksesta etusivulla huutavin otsikoin »Bolševikit sotivat Suomea vastaan!» Saksalainen »Vorwärts»-lehti julkaisi ilman minkäänlaisia kommentaareja »Morning Postista» lainaamansa kirjoituksen, jossa väitettiin, että Suomen vallankumous oli Smolnan työtä.[117] (Saksalaisten ja ruotsalaisten sosialidemokraattien asenteesta Suomen vallankumoukseen tarkemmin tuonnempana).

Suomen työväestölle osoitetussa julistuksessa, jonka Tanner ja hänen hengenheimolaisensa julkaisivat saksalaisten Helsingin valloittamisen jälkeen,[118] kuvattiin historiallinen suurtapahtuma varjokuvakonein ylösalaisin käännettynä ja pienennettynä. Julistuksen kirjoittajat väittivät tuon »onnettomuuden» aiheuttajaksi »Itää», ts. Neuvosto-Venäjää. Heidän sanojensa mukaan Suomessa olleet venäläiset sotilaat ja pietarilaiset bolševikit tyrkyttivät Suomen työväestölle aseita ja painostivat jatkuvasti puolueen johtoa. Todellisuudessa bolševikit eivät kieltäneet aseita Suomen työläisiltä, silloin kun nämä pyysivät (sellaista tapahtui usein vuoden 1917 kesästä alkaen), mutta mistään tyrkyttämisestä ei ollut kysettäkään. Minkäänlaista puoluejohdon »painostamista» venäläiset sotilaat tai Pietarin bolševikit eivät tietenkään harjoittaneet. Painostus ei ollut lähtöisin venäläisten, vaan suomalaisten, Suomen työväestön taholta. Eivätkä bolševikit vaatineet, vaan Suomen työläiset vaativat johtajiltaan vallanottoa jo marraskuussa, ja työläisissä herätti suuttumusta lakon lopettaminen. Työväestön saama opetus ei mennyt hukkaan. Tajuttuaan että vallankumous

oli ainoa keino sietämättömän asiaintilan korjaamiseksi, työväestö oli valmis päättäviin toimiin tammikuussa 1918. J. Eliel on kuvannut vallankumouksen aattoa seuraavasti: »'Katuparlamentin' vaikutus ja valta yhä kasvoivat. Vallankumouksen alkua edeltäneinä päivinä 'katuparlamentti' oli ainoa mahtava tekijä työläisten keskuudessa. Työväenjoukkojen painostuksesta johtajien oli pakko kulkea työväestön mukana. Ratkaisevaa ei ollut enää se, harjoittivatko painostusta järjestyneet sosialidemokraattiset työläiset vai järjestymättömästä työväestöstä koostuneen 'katuparlamentin' enemmistö.»[119] Vallankumouksen osanottaja A. Walden kirjoitti suuttuneesti tannerilaisista: »Meillä on nykyäänkin vielä 'sosialisteja', jotka väittävät, että vallankumous saatiin aikaan keinotekoisesti ja että se oli vielä vältettävissä. Päinvastoin, asia oli siten, että työväestö sanoi: 'Nyt me lähdemme, te, johtajat, saatte lähteä kanssamme jos tahdotte'.» [120]

Olisi naurettavaa selittää, että sellainen joukkoliike kuin Suomen vallankumous johtui bolševikkien muutamiin johtajiin tekemästä painostuksesta. Jo 1800-luvulla vaikuttanut suomalainen merkkihenkilö Snellman kirjoitti, että niihin on vähän uskomista, jotka väittävät vallankumouksen johtuvan vähäisen kiihottajaryhmän salajuonista. Snellman selitti, että ihmiset pitävät eniten arvossa rauhaa, joten mikään kiihottaja ei pysty nostamaan heitä kapinaan, jolleivät kansan hiljainen tyytymättömyyden napina, sen sorronalainen asema ja hämärä tietoisuus siitä, että sortoa harjoittaa hallitus, pakota kansaa käyttämään hyväkseen jokaista sopivaa tilaisuutta saadakseen muutoksia asemaansa. Aina täytyy olla jokin todellinen, painava syy, jotta kansa haluaisi hinnalla millä hyvänsä saada aikaan muutoksen.[121]

Suomen presidentti Ståhlberg ei kiistänyt sitä, että pohjan kumouksellisille aikeille »tarjosivat sekä korjausta kaipaavat todelliset että luulotellut epäkohdat ja elintarvepula».[122] Toisen maailmansodan jälkeen tosin muutamat Suomen ei-kommunistisetkin historiankirjoittajat ovat alkaneet tunnustaa, että vallankumoukseen johtaneena pääsyynä tai ainakin tärkeänä syynä oli äärimmäinen puute,

jonka partaalle työväestö oli joutunut. Niinpä L. A. Puntila kirjoittaa »Suomen poliittisessa historiassa»: »Emme voi selittää liikkeen saavuttamaa laajuutta emmekä sitä, että se tuhon uhatessakin pysyi alkamallaan tiellä päättäväisenä, ellemme palauta mieleen... suomalaisen yhteiskunnan epäkohtia.» Puntila selittää ajatustaan näin: »Tehdastyöväestön elinehdot olivat kireät ja heidän asemansa turvaton. Maaseudun tilaton väestö eli taloudellisten suhdanteiden vaihteluista riippuvaisena ja lamakausien työttömyyden uhan alla. Torpparit olivat yksinomaan maanomistajan tai hänen vanhempiensa kanssa tehdyn vuokrasopimuksen varassa, ja häädön uhka oli aina olemassa. Kun sosialistinen työväenliike lupasi asioihin korjauksen, mentiin siihen mukaan, ja kun aatteen toteuttamisen hetki oli käsillä, otettiin ase käteen, mentiin harjoituksiin ja taisteluun.» Lopuksi Puntila päättelee, että Suomen taloudelliset olot olivat sellaiset, että maassa »oli nousuun valmiita joukkoja ja heillä olojensa epäkohdissa aihetta sekä käsissä aseita».[123] Muuta johtopäätöstä ei voisikaan tehdä edes vähänkään objektiivinen historioitsija.

Tuure Lehén sanoi aivan oikein, että »aseellinen taistelu työväen ja porvariston välillä oli Suomessa käynyt väistämättömäksi kokonaan riippumatta siitä, halusiko sosialidemokraattisen puolueen johto sitä vai eikö halunnut. Tuo puolue saattoi yhtyä työläisten taistelurintamaan tai olla yhtymättä, mutta sodan syttymistä se ei voinut estää.»[124]

Muutamat sosialidemokraatit tosin varoittivat vallankumouksen tielle lähtemästä. Mutta työväenluokan vallankumouksellinen osa oli siinä määrin vakuuttunut päättävän taistelun ehdottomasta välttämättömyydestä, että se ei sietänyt vähäuskoisia eikä pessimistejä, joten nämä eivät erityisemmin rohjenneet esittää varoituksiaan. Oikeistososialidemokraatti Halonen kertoi vallankumouksen aattona pidetyssä puolueen vaalipiirien sihteereiden neuvottelussa vallinneen sellaisen ilmapiirin, että vallankumousta vastustaneet saivat pelätä selkäsaunaa ja jopa hengiltäottoa. Halosella ja Kedolla oli aikomus julkaista oikeistolaisten nimissä julistus vallankumouksen vastustamiseksi

ja sovinnon aikaansaamiseksi porvariston kanssa, mutta monet niistä, joiden tuo julistus olisi kuulunut allekirjoittaa, olivat matkustaneet Helsingistä päästäkseen kauemmaksi »onnettomuuspaikalta».[125] Muutamat sosialidemokraatteihin kuuluneet vallankumouksen vastustajat, mm. Wiik ja Tanner, ja jopa jotkut vallankumouksen kannattajatkin, esimerkiksi Elo, tähdensivät sitä muotoseikkaa, että marraskuun puoluekokouksen päätöksen mukaisesti vain puolueneuvostolla ja sosialidemokraattisella eduskuntaryhmällä olivat valtuudet vallankumousta koskevan kysymyksen yhteiseen ratkaisuun. Ne eivät kuitenkaan tehneet päätöstä vallankumouksesta, sillä vallankumouksen kannattajat olivat niissä kummassakin vähemmistönä.[126] Wiik kirjoitti 26. tammikuuta päiväkirjaansa: »Olen vallankumousta vastaan, haluan neuvotteluja, mutta en voi vaikuttaa nykyiseen puoluetoimikuntaan.»[127] Wiik ja Gylling eivät hyväksyneet päätöstä vallankumouksen aloittamisesta, vaan erosivat puoluetoimikunnasta.[128] Valpas myös piti vallanottoa vaarallisena.[129] Puheissaan ja kirjoituksissaan aina kiivaasti porvaristoa vastustanut Valpas vältti kuitenkin toimekasta osallistumista tapahtumiin, kun oli kyse vallankumouksellisista toimista.[130] Tämä johtui siitä hänen vakaumuksestaan, että marxilaisuuden mukaan sosialismi saattoi muka kehittyä vain korkeatasoisen kapitalismin pohjalta, alkaen edistyneimmistä maista, ja niin kauan kuin tätä ehtoa puuttui, vallankumous olisi ennenaikainen ja tappioon tuomittu. Suomen vallankumouksen alettua Valppaan väitetään sanoneen: »Antakaa heidän lyödä päänsä seinään, siitäpähän viisastuvat.»[131] Eetu Salininkin mielestä »alkanut kapina oli suoranaista hullutusta, joka ei voinut päättyä muuhun kuin kapinallisten tappioon».[132] Kaikki nämä käsitykset olivat Kautskyn katsomusten mukaisia: kyseiset toimihenkilöt pitivät Kautskya suurimpana auktoriteettina marxilaisuuden kysymyksissä. Heti Suomen vallankumouksen alettua Kautsky luonnehti tuon vallankumouksen väestöjoukkojen harkitsemattomuuden luonnolliseksi seuraukseksi. Hänen mielestään Suomen sosialidemokraattien olisi pitänyt tyytyä voittoihinsa parlamenttivaaleissa ja muistaa, ettei kansan enem-

mistö ollut kuitenkaan heidän puolellaan ja että he olivat saaneet eduskuntaenemmistön vuoden 1916 vaaleissa ainoastaan porvariston passiivisuuden ansiosta.[133] Muutamat Suomen sosialidemokraatit pitivät päätöstä vallankumouksen aloittamisesta todellisena katastrofina. Eskelisen väittämän mukaan yksi socialidemokraattien parlamentti-edustaja ja Hornborgin väittämän mukaan kolme edustajaa ampui sen vuoksi itsensä.[134]

Viimeisinä vallankumousta edeltäneinä päivinä sosialidemokraatit yrittivät vielä saada aikaan kompromissin porvariston kanssa kansalaissodan välttämiseksi. Nuo yritykset saivat ilmauksensa jopa puolueen pää-äänenkannattajassa »Työmiehessä» (jonka päätoimittaja oli Valpas). Siinä syytettiin omistavia luokkia, jotka pyrkivät riistämään työväestöltä sen aikaansaannokset ja antamaan sille iskun asevoimin. Tammikuun 23. päivän numerossa kysyttiin, eikö tosiaan voitu saada rauhanomaista tietä aikaan koko kansan onnea, sillä siihen olisi vielä ollut aikaa. Lehdessä kehotettiin kääntymään takaisin kapealta, omanvoitonpyyteiseltä tieltä: silloin sekä punakaartilaiset että suojeluskuntalaiset olisivat heittäneet aseet tarpeettomina käsistään.[135] Porvaristo ei aikonutkaan noudattaa noin lapsellista kehotusta. Tokoi kävi 27. tammikuuta neuvotteluja eduskunnan puheenjohtajan Lundsonin kanssa ja esitti seuraavan suunnitelman: Svinhufvudin senaatin on erottava ja sen tilalle on muodostettava kokoomussenaatti, jossa sosialidemokraateilla on 7 paikkaa ja porvaristolla 6 paikkaa. Porvariston on luovuttava lujan järjestysvallan pystyttämisyrityksestä ja suostuttava toteuttamaan eräät sosialidemokraattien ohjelmassa esitetyt kohdat, jotka koskevat elintarvikepolitiikkaa, työttömyyttä, verotusta, torpparikysymystä jne.[136] Sekä suojeluskunnat että Punainen kaarti on riisuttava aseista, ja venäläinen sotaväki on kuljetettava pois Suomesta.[137] Tämä kompromissiehdotus ei kiinnostanut porvaristoa ollenkaan, sillä se ei yleensäkään aikonut suostua kompromissiin. Senaatti oli jo tätä ennen antanut neljän jäsenensä tehtäväksi matkustaa salaa pohjoiseen, Vaasaan, esittämään porvarillisen hallituksen roolia kansalaissodan aikana. Porvaristo oli siis jo ennakolta päättänyt

kansalaissodasta. Sotakiihkoisten piirien mielialaa ilmentäen A. Eklund kirjoitti myöhemmin, että kompromissi olisi vain pitkittänyt tuota sietämätöntä tilannetta, niin että sen asemesta porvaristo tarttui aseisiin, ja ilmakehä heti puhdistui ja raitistui.[138] Eklundin mielestä oli onni, että kansalaissota oli alkanut.

Svinhufvud antoi kuitenkin senaattori Talaksen tehtäväksi ottaa selvää, minkälaisin ehdoin sosialidemokraatit olisivat suostuneet sovinnontekoon. Talas pyysi Lundsonia puhumaan asiasta Mannerille. Toisin kuin maltillinen Tokoi, joka oli taipuvainen tekemään sovinnon porvariston kanssa (nimenomaan hän johti kokoomussenaattia keväällä 1917), Manner oli nyt vallankumouksen kannalla ja estääkseen porvaristolta mahdollisuuden lunastaa itselleen valta-asema pikku myönnytyksillä, niin kuin se oli tehnyt marraskuussa, hän esitti ehdot, joita porvaristo ei ilmeisestikään voinut hyväksyä: suojeluskuntien on luovutettava aseensa Punaiselle kaartille ja Svinhufvudin senaatin asemesta on muodostettava puhtaasti sosialidemokraattinen hallitus.[139] Muutamat porvarileirin edustajat (eduskunnan jäsenet Lucina Hagman, E. Mannelin ja John Vestesson – kaikki ruotsalaisia) yrittivät omasta aloitteestaan jo vallankumouksen puhkeamisen jälkeen tiedustella luottamuksellisesti Mannerilta, minkälaisin ehdoin olisi voitu aloittaa neuvottelut välirauhasta tai rauhasta. Manner ei katsonut olevan suotuisia edellytyksiä neuvotteluille, sillä kumpikin puoli oli vielä varma voimistaan eikä työläisillä ollut heidän omia voimiaan lukuun ottamatta mitään takeita siitä, että heidän tärkeimmät vaatimuksensa toteutettaisiin.[140] Sovitteluyrityksistä ei tullut eikä voinutkaan tulla mitään, aseellinen taistelu läheni ja vihdoin syttyikin.

Myös ne sosialidemokraatit, jotka halusivat välttää vallankumouksen eivätkä uskoneet sen menestykseen, olivat kuitenkin valtaenemmistöltään niin läheisesti sidoksissa luokkaansa, että kun työväestö ryhtyi aseelliseen taisteluun porvaristoa vastaan, he eivät voineetkaan jäädä syrjään, vaan osallistuivat tavalla tai toisella vallankumoukseen ja jakoivat kumouksellisempien tovereidensa kanssa vallankumouksen ja kansalaissodan vaarat, rasitukset ja

uhraukset. Jotkut tosin sanoivat tekevänsä sen vain välttämättömyyden pakosta ja vastoin tahtoaan.[141] Eetu Salin ilmaisi asenteensa seuraavasti: »Kun olen 25 vuotta työväen mukana kulkenut, kuinka voisin sen nyt jättää, kun se tekee tyhmyyksiä.»[142] Poikkeuksena oli vain verrattain vähäinen oikeistolaisryhmä, joka pysyi periaatteellisesti syrjässä vallankumouksesta. Kirjassa «Из истории Коммунистической партии Финляндии» (Suomen kommunistisen puolueen historiasta) sanotaan: »Taisteluun yhtyivät mahdollisuuksien mukaan kaikki puolueen rivijäsenet ja miltei kaikki sosialidemokraattisen puoluejohdon ja ammattiliittojen työntekijät. Taisteluun osallistuivat tavalla tai toisella viimeistä miestä myöten kaikki työväenliikkeen tunnetuimmat johtajat eivätkä suinkaan vain Tannerin ja hänen koplakuntansa eniten vihaamat ja panettelemat päättävämmän »siltasaarelaisen» siiven johtajat O. W. Kuusinen, Yrjö Sirola, Edvard Valpas ja Kullervo Manner tai maltillisempina pidetyt Edvard Gylling, K. H. Wiik, Sulo Wuolijoki, Hilja Pärssinen ym. Taisteluun yhtyivät myös Suomen työväenliikkeen alullepanijat »ukko» Ursin, Eetu Salin ja Yrjö Mäkelin. Kaikki työväenliikkeen rehelliset osanottajat, jopa nekin, jotka aiemmin olivat esiintyneet aseellista taistelua vastaan, nousivat taisteluun. Niin erilaisia virtauksia kuin vanhassa sosialidemokraattisessa työväenpuolueessa oli ollutkin ennen vallankumouksen alkua, taistelun puhjettua ja taistelun kulussa puolueesta tuli niin yhtenäinen kuin se yleensä oli mahdollista silloisessa tilanteessa. Ihailtavan yhtenäisyyden perustana saattoi olla vain tietoisuus siitä, että aseellinen taistelu oli käynyt välttämättömäksi ja että hyökkäyksen kohteeksi joutunut työväestö kävi oikeudenmukaista taistelua, josta syrjässä pysyttely olisi ollut pelkuruutta.»[143] Yksi Suomen sosialidemokraattisen puolueen vanhimmista ja tunnetuimmista johtajista Yrjö Mäkelin ilmaisi seuraavin sanoin varmuutensa siitä, että vallankumous oli oikeutettu ja väistämätön: »Sen täytyi tapahtua... Historia tunnustaa eittämättä oikeutetuksi tuon Suomen työväenluokan teon... Se oli väistämätön.»[144]

5. LUKU

VALLANKUMOUS

Tammikuun 26. päivänä, ts. seuraavana päivänä sen jälkeen, kun Mannerheim oli antanut määräyksen venäläisen sotaväen kimppuun hyökkäämisestä, Työväen toimeenpaneva komitea antoi työväen kaarteille määräyksen kaikkien hallitusvirastojen ja strategisten kohteiden valloittamiseen valmistautumisesta. Määräyksessä sanottiin, että työväen kaartien liikekannallepano oli aloitettava 26. tammikuuta kello 12 yöllä ja se oli suoritettava loppuun kolmen päivän kuluessa. Työväen kaarteille annettavissa erikoisluetteloissa mainitut henkilöt oli määrä pidättää ja kuljettaa määräpaikkoihin, joissa kaartit olivat vastuussa vangittujen turvallisuudesta ja hyvästä kohtelusta. Sen jälkeen kun annetaan erityinen määräys vallankumouksen aloittamisesta, työväen kaartien on komissaareiksi nimettyjen henkilöiden läsnäollessa valloitettava eduskunta, yliopisto, lääninhallitukset, ylimmät hallituselimet ja pankit. Pääesikunnalla oli oikeus valloittaa omiin tarpeisiinsa välttämättömiksi katsomat rakennukset ja paikat sekä liikenteen ja puhelimen.[1]

Tammikuun 27. päivänä Työväen järjestyskaarti ja Punainen kaarti liittyivät yhteen ja ottivat nimen Punainen kaarti.

Toimeenpaneva komitea piti mahdollisena suojeluskuntien vakavaa vastarintaa ja antoi Punaisen kaartin pääesikunnalle seuraavan määräyksen: Punaisella kaartilla on oikeus tarpeen vaatiessa käyttää aseita niitä lahtarikaartin

jäseniä vastaan, jotka tekevät aseellista vastarintaa. Ne lahtarikaartin jäsenet, jotka antautuvat ilman vastarintaa, on riisuttava aseista. Heidän komentajansa on vangittava ja toimitettava miliisilaitokselle. Toimeenpanevan komitean määräyksessä sanottiin: »Vangittuja tai haavoittuneita ei saa kohdella raa'asti eikä epäinhimillisesti.» Löydetyt aseet ja suuret elintarvikevarastot oli määrä takavarikoida ja laatia asiasta pöytäkirja, jossa kuului olla myös varastojen omistajan tai kahden todistajan allekirjoitus.[2]

Punaisen kaartin ylipäällikkö Ali Aaltonen ilmoitti Toimeenpanevalle komitealle, että kaarti oli valmis esiintymään klo 11 illalla. Kautta maan lähetettiin vastaavat määräykset piiriesikunnille. Aaltonen selosti: »Strateginen suunnitelma on jo valmis, samoin on sovittu toiminnasta venäläisen sotaväen kanssa.»[3]

Kello 11 illalla 27. tammikuuta Punaisen kaartin osastot ryhtyivät Suomen pääkaupungissa valloittamaan edellisenä päivänä annetussa määräyksessä mainittuja kohteita. Työväentalon torniin nousi punainen lyhty ja punainen lippu merkiksi vallankumouksen alkamisesta. Helsingissä työläiset ottivat vallan käsiinsä ilman verenvuodatusta. Suomen työväestö osoitti sille ominaista taitoa toimia asiallisesti, pitämättä suurta ääntä. Suojeluskuntalaiset, jotka eivät olleet lähteneet Etelä-Pohjanmaalle, ymmärsivät vastarinnan toivottomaksi ja pysyttelivät kellareissaan aina saksalaisten tuloon asti.

Vallankumouksen alussa keskeyttivät työt kaikki tuotantolaitokset, paitsi sähkö- ja kaasuasemat, vesijohto-, liikenne-, kauppa- ja elintarvikkeita tuottavat laitokset sekä palokunnat ja lääkintälaitokset. Työväen toimeenpaneva komitea julisti koko maan vallankumouksen tilaan. Kaikki työväen vallankumoukselliseen kaartiin kuulumattomat olivat velvolliset luovuttamaan 24 tunnin kuluessa aseet, ampumatarvikkeet ja räjähdysaineet, mikäli niitä oli. Ilmoituksessa sanottiin, että niitä jotka eivät luovuta aseita, tullaan pitämään vallankumousta vastaan ase kädessä taistelevina vihollisina. Luonteenomaista oli vallankumouselinten pyrkimys estää vallankumouksen aikana kaikki anarkistiset ja rikolliset teot. Paitsi vastavallankumouksellinen toiminta myös kaikki ilkiteot, rosvoukset sekä elintarvikkeiden ja muiden tavaroiden tärvely julistettiin ankarasti rangaistaviksi teoiksi.[4]

Samana iltana Työväen toimeenpaneva komitea julkaisi »Vallankumousjulistuksen Suomen kansalle». Siinä sanottiin: »Suomen työväenluokan suuren vallankumouksen hetki on lyönyt. Tänä päivänä on pääkaupungin työväki uljaasti kukistanut sen synkän harvainvallan päämajan, joka alkoi vaarallisen sodan omaa kansaansa vastaan.» Pääkaupungin työläisiä vallankumoukseen kannustaneet syyt esitettiin seuraavasti: »Rikoksellisen senaatin jäsenet valmistivat maan pääkaupungissa inhottavaa veljesveren vuodatusta ja salakavalaa hyökkäystä Suomen järjestyneen työväen kimppuun. Samalla he tekivät itsensä syypäiksi niin julkeaan valtiopetokseen, että pyysivät vieraiden valtioiden monarkistisia hallituksia lähettämään murhajoukkoja Suomen työtätekevää kansaa teurastamaan. Koko kansamme vapaus ja elämä oli täten suuressa vaarassa.» Työväestön täytyi nousta »pelastamaan itsensä ja koko kansamme siitä turmiosta ja hädästä, jonka kuiluun rikokselinen politiikka, kapitalistinen politiikka on ollut kansamme syöksemäisillään. . . Lainrikoksen toisensa jälkeen teki tämä senaatti anastaakseen käsiinsä valtiovallan, joka itse asiassa kuuluu kansalle itselleen. Nähtävästi oli pääjuoni se, että senaatti tahtoi koko maan työväenliikkeen verisesti tukahduttaa, lyödä kaikki kansanvaltaiset pyrinnöt kahleisiin ja haudata kärsineen kansan keväiset uudistustoiveet kalman rauhaan.»

Työväen toimeenpaneva komitea Suomen työväen vallankumouksen korkeimpana elimenä julisti, että kaikki vallankumouksellinen valta Suomessa kuului järjestyneelle työväelle ja sen vallankumouselimille. Ilmoitettiin vallankumoushallituksen viipymättömästä muodostamisesta. Julistuksessa kehotettiin noudattamaan vallankumouksellista järjestystä ja käymään päättävää taistelua. »Luja vallankumouksellinen järjestys on säilytettävä riveissämme! Ei missään horjumista eikä perääntymistä! Ei pitkiä neuvotteluja kavalain aseellisten vihollisten kanssa! Työväen voitto on perille vietävä!»

Vastoin valkosuomalaisten lietsomaa vihaa venäläistä sotaväkeä kohtaan Työväen toimeenpaneva komitea tähdensi, että »venäläistä sotaväkeä on kaikkialla kohdeltava hyvin, sillä tietoiset venäläiset toverit ovat vallankumouksellisen työväen ystäviä».

Arvatessaan ennakolta, että porvaristo tulee pelottelemaan vallankumouksella niitä väestökerroksia, joille vallankumous tuottaa todellisuudessa parannusta, Työväen toimeenpaneva komitea julisti: »Rauhallisten kansalaisten, jotka eivät tahdo työväen vihollisia avustaa, ei ole vallankumousta pelättävä. Pieneläjät maalla ja kaupungeissa älköötkö uskoko sellaisia valheita, että työväki heidän omaisuuttaan tahtoisi. Päinvastoin, työväen voitto voi kohottaa heidänkin yhteiskunnallista asemaansa.

Työväen voima on oikeudenmukaista voimaa, joka aina kokee välttää tarpeetonta väkivaltaa ja viattomain ihmisten kärsimyksiä...

Työväen vallankumous on ylevä ja ankara. Se on ankara röyhkeille kansan vihollisille, mutta avulias ja turva kaikille sorretuille ja puutteenalaisille.»[5]

Lopuksi lausuttiin toivomus, että työtätekevän kansan tulevat polvet siunaavat vallankumousta, josta on alkava Suomessa uusi, onnellisempain olojen aika.

Vallankumoukselliset osoittivat kuitenkin jo heti alussa riittämätöntä joustavuutta ja päättävyyttä salliessaan porvarillisen senaatin jäsenten kätkeytyä. Jopa porvarillinen tutkija E. Hornborg, joka ei lainkaan myötämielisesti suhtaudu vallankumoukseen, on todennut, että »julistettuaan vallankumouksen punaisten johto ei toiminut riittävän tarmokkaasti ja nopeasti. Se oli virhe, että senaattoreja ei pidätetty viipymättä».[6] Senaattorit piiloutuivat ja häipyivät heti, vaikka jäivätkin Helsinkiin. Senaattori Talas esimerkiksi tekeytyi erään sairaalan lääkintätyöntekijäkunnan auttamana potilaaksi ja agronomi Saarisen nimellä makasi sairaalassa niin kauan, kunnes saksalaiset valloittivat Helsingin.[7] Kallio piileksi käsiteollisuusmuseossa, kasvatti parran ja muuttui tuntemattomaksi.[8] Senaattorit Svinhufvud, Kallio, Artur Castrén, Jalmar Castrén ja Louhivuori julkaisivat 28. tammikuuta julistuksen Suomen kansalle, kenraali Mannerheimille ja kaikille liikenne- ja tietoliikennetyöntekijöille. Alkanut vallankumous luonnehdittiin siinä ulkomaisiin pistimiin tukeutuneeksi kapinaksi. »Laillisen hallituksen» nimissä ilmoitettiin, että kenraali Mannerheim on nimitetty järjestyksen palauttamiseksi muodostettujen asevoimien ylipäälliköksi. Senaatti kehotti kaikkia lainkuuliaisia kansalaisia antamaan kaikkinaista apua Mannerheimille ja hänen joukoilleen taistelussa »isänmaanpettureita» vastaan.[9] Suomen virkailijain liiton johto julkaisi omissa ja Svinhufvudin nimissä vetoomuksen, jossa kehotettiin virkailijoita sabotoimaan vallankumoushallituksen toimenpiteitä.[10]

Kolme senaattoria, jotka lähtivät jo ennen vallankumouksen puhkeamista Vaasaan suorittamaan hallituksen tehtäviä kansalaissodan kaudella, eivät ehtineet vielä Tampereelle saakka, kun punakaartilaiset valloittivat tämän kaupungin. Senaattori J. Castrén ehti sähköttämään Riihimäen asemapäällikölle, että senaattoreita varoitettaisiin Tampereen kautta matkustamasta ja hankittaisiin heille kyyti. Lempäälän asemalla senaattorit poistuivat junasta ja nousivat heille varattuun rekeen. Lähettyvillä ollut punakaartilaisryhmä huomasi rikkaasti pukeutuneet herrat, jotka kuulivat jonkun punakaartilaisen sanoneen: »Olisi noita perkeleitä pitänyt vähän tutkia.» Mutta hänen huolettomat toverinsa pitivät tarkastusta tarpeettomana, ja senaattorit pääsivät livahtamaan. »Ei tiennyt Lempäälän punakaarti, miten arvokas saalis heiltä jäi saamatta!» kirjoitti muistelmissaan yksi noista senaattoreista, Talas. »Täpärällä oli siis hallituksen saapuminen Vaasaan, ja jollei Vaasassa olisi ollut laillista hallitusta, olisi sota voinut saada toisen käänteen.»[11] Senaattoreilla oli tosiaan yhtä suuri merkitys vastavallankumoukselle, kuin valtaistuimen »laillisella» perillisellä toiselle osapuolelle kahden hallitsijasuvun välisessä sodassa. Heistä tuli »laillisen» hallituksen symboli kaikille vallankumouksen vihollisille. Samaisen Talaksen seuraavasta lausumasta näkyy, mitä koitui siitä punaisten erehdyksestä, että he jättivät vangitsematta senaatin jäsenet: »Jos punaiset silloin (ts. vallankumouksen alussa Helsingissä. – *V. H.*) olisivat olleet rohkeampia, olisi heidän

todennäköisesti onnistunut saada senaatin kaikki jäsenet pidätetyksi... Hallituksen vangitseminen olisi myöskin voinut vaikuttaa, että sota olisi päättynyt aivan toisella tavalla. Ilman Vaasan hallituksen myötävaikutusta olisi Mannerheim tuskin saanut Pohjois-Suomessa sellaista yleistä kansannousua aikaan, jota tarvittiin punaisten lyömiseksi. (Kuten tuonnempana tulee osoitetuksi, porvaristo onnistui nostamaan vallankumousta vastaan huomattavan osan Pohjois-Suomen harhaanjohdetusta ja poliittisesti takapajuisesta talonpojistosta. – *V. H.*) Punaiset olisivat luonnollisesti leimanneet Mannerheimin toiminnan Venäjältä tulleen kenraalin kapinaksi 'laillista hallitusta' vastaan. Kun Mannerheim silloin vielä oli Suomen kansalle tuntematon, olisivat sellaiset puheet vaikuttaneet ainakin osaan maamme väestöä.»[12] Siten punaiset päästivät käsistään vallankumouksenvastaisen taistelun vaarallisimmat järjestäjät nimenomaan sen anteeksiantamattoman hidastelunsa vuoksi, josta Sirola oli varoittanut muutamia päiviä ennen vallanottoa.

Eduskunnan porvarillisten ryhmäkuntien johtajia ei myöskään eristetty, joten he saattoivat harjoittaa vastavallankumouksellista toimintaa. He julkaisivat vetoomuksen Suomen kansalle ja panettelivat siinä vallankumousta ennen kuulumattomaksi väkivaltaisuudeksi. Kansan »enemmistön» nimissä he lausuivat päättävän vastalauseensa vähemmistön julkean vallankaappauksen johdosta ja kehottivat tottelemaan vain »laillista» hallitusta.[13] Tällä tavalla ohjattiin ja järjestettiin vastavallankumouksen voimia.

Helsingin kaupungin hallinnon otti tilapäisesti käsiinsä Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta. Juoksevat asiat se antoi toimikuntansa tehtäväksi. Tämä toimikunta varoitti talonomistajia ja kaikkia kansalaisia, että ne, joiden taloissa tai asunnoissa piileskelee vastavallankumouksellisia, katsotaan kansan vihollisiksi. Tieto vallankumouksesta levisi salamannopeudella kautta Suomen. Eteläosassa, jossa oli eniten teollisuuskaupunkeja, vallankumous voitti nopeasti ja miltei uhreitta. Pääkaupunkiin maan eteläosista saadut tilannetiedotukset antoivat seuraavan kuvan vallankumouksen alkupäivistä. Lahdessa Punakaarti valloitti

raatihuoneen vastarintaa kohtaamatta. Porvarilliset lehdet lakkautettiin, pankkeja valvomaan määrättiin työväen komissaarit. Miliisi liittyi Punaiseen kaartiin. Kaupungissa vallitsi täydellinen järjestys. Suojeluskuntalaiset olivat paenneet kaupungista ja piileskelivät sen lähettyvillä. Työväestön mieliala oli reipas ja päättävä. Tampereella työläiset valloittivat aseman ja virastot vastarintaa kohtaamatta. Suomen pankin haaraosastoon määrättiin työväen komissaarit. Työläiset löysivät valkoisten salaisen radioaseman ja hävittivät sen. Turussa työläiset valloittivat rautatieaseman ja sähköaseman, puhelin- ja lennätinlaitoksen ja ottivat pankit työväen valvontaan. Virastot toimivat. Kaupungissa oli rauhallista, Punainen kaarti ja miliisi ylläpitivät esikuvallista järjestystä. Porissa kaikki tärkeimmät virastot olivat työväen käsissä. Työt olivat käynnissä. Kaupungissa oli rauhallista. Aseistetut valkokaartilaiset olivat paenneet pohjoiseen. Lappeenrannassa, Kouvolassa, Kuusankoskella ja monissa muissa paikoissa valta siirtyi työväestön käsiin yksinkertaisesti ja luonnollisesti, sillä porvaristo ei rohjennut tehdä vastarintaa. Suojeluskuntalaiset pakenivat. Punainen kaarti piti kaikkialla yllä järjestystä ja oli tilanteen herrana. Viipurissa Punainen kaarti oli tosiasiallisesti ollut tilanteen herrana jo viikkoa ennen vallankumousta, niin että lopullinen vallanotto tapahtui vaikeuksitta. Suojeluskuntalaiset tekivät sitkeää vastarintaa Porvoossa, mutta heidät kirjaimellisesti heitettiin mereen, ja he pelastautuivat saaristoon. Paikallisen punakaartin käsissä olivat myös muutamat kohteet strategisesti tärkeällä radalla (Vaasa–Haapamäki–Jyväskylä–Pieksämäki–Savonlinna–Elisenvaara), joka yhdisti Pohjanlahden rannikon Karjalaan ja joka oli saatu valmiiksi vasta vallankumouksen aattona. Niinpä valkoiset eivät onnistuneet valloittamaan Haapamäkeä, vaan saivat vain räjäytetyksi rautatien kaupungin edustalla, joten matkustajajuna suistui raiteilta. Pieksämäellä valkoiset eivät saaneet yliotetta Punaisesta kaartista, ennen kuin siirsivät sinne lisävoimia. Jyväskylä oli valkoisten hallussa.

Pohjoisessa olivat vallalla valkokaartilaiset. Työväenluokka oli siellä suhteellisen vähälukuinen, joten lukumää-

ränsä ja varsinkin aseistuksensa puolesta voimakkaammat valkokaartilaisjoukot saivat tukahdutetuksi sen vallankumoukselliset esiintymiset. Oulussa esim. punakaartilaiset olivat aluksi voitolla, mutta suojeluskuntalaiset saivat lisävoimia. Kaupungissa kehkeytyi sitkeä taistelu, jonka kuluessa paloi useita taloja. Taistelu päättyi 3. helmikuuta valkoisten voittoon. Tornion valkoiset ottivat valvontaansa vielä myöhemmin, 6. helmikuuta, Kuopiossa valkoiset saivat voiton vasta 8. helmikuuta ja Varkaudessa vasta 21. helmikuuta.[14]

Vastavallankumouksellisten haltuun jäi siis neljä viidesosaa maan alueesta.[15] Tämä luku saattaa johtaa harhaan: sopii muistaa, että kyseessä olivat valtavat ja miltei asumattomat Lapin lakeudet napapiirin sisäpuolella sekä muut verrattain harvaan asutut alueet. Punaisten hallussa oli maan teollinen osa tärkeimpine talous- ja kulttuurikeskuksineen, joissa asui lähes puolet Suomen väestöstä. Tälle alueelle oli keskittynyt suurin osa proletariaattia, joka oli Suomen vallankumouksen alullepanija ja pääliikevoima. Valkoisille kuuluneeseen alueeseen verraten punaisten hallussa ollut alue ei siis ollut kovin epäedullinen. Kun valkoinen Suomi voi panna toiveensa läntisen naapurinsa Ruotsin ja muiden kapitalistimaiden apuun, niin vallankumouksellisen Suomen rajamaana oli Neuvosto-Venäjä, joka merkitsi sille paljon enemmän kuin hyvä naapuri, se oli myös ystävä ja veli.

Työväen toimeenpaneva komitea julkaisi 28. tammikuuta ilmoituksen vallankumouksellisen hallituksen muodostamisesta. Suomen työväenliikkeen demokraattisia perinteitä noudattaen se esitti asiaa koskevat ehdotuksensa työväestön käsiteltäväksi. Asiakirjassa sanottiin: »Olemme tänään päättäneet ehdottaa Suomen työväelle, että... asetetaan maan vallankumoushallitukseksi Suomen Kansanvaltuuskunta sekä Työväen Pääneuvosto sen toimintaa valvomaan ja yhdessä sen kanssa maan hallitusasioita toistaiseksi hoitamaan, kunnes Suomen työtätekevä kansa toisin päättää. Vallankumoushallituksen tulee olla sosialidemokraattinen. Sen jäsenten lopullinen määrääminen tulisi jättää Työväen Pääneuvoston päätösvaltaan. Kunnes Pääneuvosto kokoontuu, kehotamme työväkeä hyväksymään Suomen Kansanvaltuuskunnan, jonka jäseninä ovat seuraavat toverit:

puheenjohtajana toimittaja Kullervo Manner;

ulkoasiain valtuutettuna toimittaja Yrjö Sirola;

sisäasiain valtuutettuina Suomen Sahatyöväenliiton asiamies Eero Haapalainen ja viilaaja Adolf Taimi;

oikeusasiain valtuutettuina toimittaja Lauri Letonmäki ja puuseppä Antti Kiviranta;

valistusasiain valtuutettuna toimittaja Otto Wilhelm Kuusinen;

raha-asiain valtuutettuna toimittaja Jalo Kohonen;

työasiain valtuutettuna Suomen Ammattijärjestön puheenjohtaja Johan Henrik Lumivuokko;

maatalousasiain valtuutettuna toimittaja Evert Eloranta;

elintarveasiain valtuutettuna Suomen Ammattijärjestön puheenjohtaja Oskari Tokoi;

liikenneasiain valtuutettuna veturinkuljettaja Konstantin Lindqvist;

posti- ja tiedotusasiain valtuutettuna toimittaja Emil Elo;

prokuraattorina puoluesihteeri Matti Turkia.«[16]

Kansanvaltuuskunnan työtä valvomaan ehdotettiin valittavaksi 35-jäseninen Työväen Pääneuvosto: puolueneuvoston oli valittava 10 jäsentä, Suomen Ammattijärjestön 10, Punaisen kaartin 10 ja Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan 5 jäsentä. Senaatin virkavaltainen järjestelmä lakkautettiin.

Vasta muodostettu vallankumoushallitus antoi 29. tammikuuta julistuksen Suomen työväestölle ja kansalaisille. Hallituksen jäsenet sanoivat ennen kaikkea olevansa valmiit täyttämään voimainsa mukaan hallituksen tehtäviä vain siinä tapauksessa, että työväestö sitä tahtoo. »Mutta jos tahdotte, toverit, toisia miehiä vallankumoushallituksen tehtäviä täyttämään, niin sanokaa se millä hetkellä tahansa yhteisten järjestöjemme kokousten kautta, on heti jokainen meistä valmis siirtämään ohjat kenelle te määräätte.«[17] Vallankumoushallitus, jonka porvarilliset kirjoit-

tajat asettavat nykyäänkin Svinhufvudin »demokraattisen» senaatin vastakohdaksi, edusti siis todellisuudessa paljon demokraattisempaa valtaa työväestön todellisen demokratian kannalta.

Vallankumoushallitus esitti ohjelmansa seuraavasti: »Me olemme sosialidemokraatteja. Tiedätte siis, mikä on toimintaohjelmamme. Se on sosialistinen ohjelma... Meidän mielestämme on nyt Suomessa pyrittävä rohkein, harkituin ottein muuttamaan koko valtiojärjestystä. Virkavalta on nyt niin murrettava, ettei se enää myöhemminkään voi kansan herraksi päästä. Tuomioistuintenkin itsevaltiudesta on tehtävä kertakaikkiaan loppu. Koko valtiosääntö perustettava taatusti työväen etujen mukaisen kansanvallan pohjalle. Veroja ja rasituksia on siirrettävä vähävaraisten hartioilta rikkaiden riistäjäin kannettavaksi. Vanhain ja työkyvyttömäin vakuutus alettava käytännössä jo ennen kuin varsinainen vakuutuslaki ennättää tulla säädetyksi. Kansanvalistusasiain johdosta on hävitettävä taantumuksellisuus. Torpparit ja mäkitupalaiset heti vapautettava kokonaan isäntiensä vallasta. Ja vieläkin syvemmältä on käytävä kapitalismin riistojärjestelmään käsiksi. Pankkipääoma alistettava yhteiskunnan valvontaan ja sen kautta päästävä mahdollisimman pian pitämään kurissa teollisuus- ja kauppapääomaa. Vähävaraisten omaisuuteen ei ole kajottava, mutta millä alalla kansan yhteinen hätä jo selvästi vaatii suurten riistäjien tuotantolaitostenkin ottamista yhteiskunnan haltuun, väistyköön heidän omistusoikeutensa.» Julistuksessa sanottiin, että eteneminen sosialistisen kumouksen tietä »voi kumousaikana tapahtua ainoastaan vallankumouksellisten säännösten kautta, joita vallankumouksen valtaelimet antavat ja joiden toimeenpanosta pääasiassa vallankumouksellinen kansa itse, omine järjestöineen huolen pitää». Julistuksessa sanottiin, että maahan on luotava luja järjestysvalta köyhälistön turvaksi, sorrettujen avuksi. Kansanvaltuuskunnan jäsenet sanoivat: »Me emme ole enempää kuin tekään lähteneet vallankumoukseen leikin vuoksi, vaan syvästä vakaumuksesta, että ainoastaan siinä on Suomen työtätekevän kansan pelastus ja että sen eteen on uhrattava mitä ikinä vaaditaan.» Mutta

työväestöstä itsestään riippuu, kuinka merkittäviä tuloksia vallankumouksessa saavutetaan. »Voimaa ja yksimielisyyttä nyt kysytään! Suuria uhrauksia ja uupumattomuutta! Niistä riippuu nyt Suomen työväenluokan voitto.»[18]

Toimeenpanevan komitean ja Kansanvaltuuskunnan julistuksia käsiteltiin lukuisissa työväen kokouksissa. Sekä hallituksen kokoonpano että sen päätös ottaa hoitaakseen maan asiat saavuttivat työväestön yleistä hyväksymystä. Hallituksen ohjelma taas aiheutti osassa työväestöä pettymystä puolinaisuudellaan. Esimerkiksi Kymintehtaan työläiset sanoivat päätöslauselmassaan, että koska kansanvaltuutetut ovat sosialidemokraatteja, niin Kansanvaltuuskunnan toimintaohjelman on oltava puhtaasti sosialistinen; manifestissa esiintyvät epämääräiset sanat sosiaalisista ja yhteiskunnallisista mullistuksista ovat riittämättömät. Työläisten mielestä manifestin muutamat kohdat horjuivat pikkuporvarillisten uudistuspyrkimysten ja vallankumouksellisten talousperiaatteiden välillä, joten manifesti ei voinut täysin tyydyttää vallankumouksellista työväenluokkaa.[19] Kansanvaltuuskunnan hahmotteleman talouspolitiikan Kymintehtaan työläiset luonnehtivat »porvarilliseksi näpertelyksi»[20]. »Yhteiskunnan taloudellisen perustan muuttamiseen tähtääviä varsinaisia sosialistisia uudistuksia, suurtuotannonvälineiden kansallistamista, ei Kansanvaltuuskunnan tammikuun 29. pnä julkaistu toimintaohjelma edellyttänyt», Suomen kommunistisen puolueen Keskuskomitea totesi asiakirjassaan »40 vuotta Suomen työväen vallankumouksesta».[21]

Vallankumouksen tuloksena pystytettiin kuitenkin työväen valta. Sisäasiain osaston 1. helmikuuta antaman asetuksen mukaan lääneissä hallitusvaltaa toteuttivat läänin pääkaupungin sosialidemokraattiset elimet ja kunnissa kuntien sosialidemokraattiset elimet sekä työväenjärjestöjen paikalliset eduskunnat, paikoin valtaa toteuttivat Punaisen kaartin paikallisesikunnat. Itsehallintoelimet olivat työväestön valitsemia. Esimerkiksi työväestön valitsema Helsingin kaupunkineuvosto oli sosiaaliselta koostumukseltaan seuraavanlainen: sen 60:stä jäsenestä ja 20:stä varajäsenestä oli kymmenen kotiemäntää, kahdeksan metal-

lityöläistä, viisi sähkötyömiestä, neljä sekatyöläistä, kolme kirvesmiestä, kolme maalaria, kolme verhoojaa, kolme lämmittäjää, kolme työläistä (ammattia ei ole mainittu), kolme toimittajaa, kolme muuraria, kaksi peltiseppää, yksi leipuri, yksi pihamies, yksi viilari, yksi räätäli, yksi puuseppä, yksi veturinkuljettaja, yksi rakennustyöläinen, yksi sähkömonttööri, yksi valuri, yksi rappaaja, yksi sorvaaja, yksi seppä, yksi malliseppä, yksi satulaseppä, yksi opettajatar, yksi kotiapulainen, yksi ompelija jne. Kaikki olivat siis työihmisiä. Kaupunginvaltuustossa ei ollut ainuttakaan kapitalistia, kun ennen vallankumousta siellä olivat olleet määrääjinä pohatat. Samoin oli asianlaita muissakin vallankumouksellisen Suomen itsehallintoelimissä. Näin Suomen vallankumous ratkaisi valtakysymyksen paikkakunnilla. Lenin totesi aivan oikeutetusti, että Suomessa luotiin uusi, proletaarinen valtiovallan tyyppi.[22]

Työväen pääneuvoston 18. helmikuuta vahvistaman asetuksen mukaan tälle neuvostolle (jota täydennettiin vielä puolueneuvoston viidellä edustajalla) yhdessä Kansanvaltuuskunnan kanssa kuului ylin valta siihen saakka, kunnes valittaisiin uusi hallituselin tulevan valtiosäännön mukaisesti. Kansanvaltuuskunnan jäsenillä oli Työväen pääneuvostossa neuvotteleva äänioikeus ja lainsäädännöllisissä kysymyksissä ratkaiseva äänioikeus. Valitsijat saattoivat milloin tahansa kutsua pois Työväen pääneuvostosta valitsemansa jäsenen. Työväen pääneuvosto nimitti ja erotti valtuutetut, jotka olivat velvollisia selostamaan sille toimintaansa ja vastaamaan sen kyselyihin. Työväen pääneuvosto vahvisti myös lait.

Puolueneuvosto hyväksyi istunnossaan 4. helmikuuta Kansanvaltuuskunnan toimenpiteet ja koko vallankumouksen, jolla oli »yhteiskunnallisen kumouksen luonne» ja joka oli »historiallinen välttämättömyys». Puolueneuvosto piti kuitenkin välttämättömänä, että julkaistut tärkeimmät vallankumouslait sekä perustuslakiehdotus asetettaisiin heti tilaisuuden tarjoutuessa kansanäänestyksellä lopullisesti hyväksyttäväksi tai hylättäväksi.[23] Tässä kuvastui toisaalta pyrkimys Suomessa juurtuneiden demokraattisten perinteiden mahdollisimman huolelliseen säilyttämiseen ja kehittämiseen ja toisaalta varma usko siihen, että vallankumoushallituksen toimenpiteet vastasivat kansan enemmistön etuja, joten ne tulisivat hyväksytyiksi kansanäänestyksessä.

Vallankumoushallitus ryhtyi heti ratkaisemaan tarmokkaasti elintarvikekysymystä joka ei sietänyt lykkäystä. Kansalaissotaan valmistautuessaan porvarillinen senaatti oli varannut elintarvikkeita ja taistelutarvikkeita Pohjois-Suomeen, jonka porvaristo toivoi pystyvänsä pitämään hallussaan. Täten vallankumoushallituksen alaisella Suomen alueella elintarviketilanne oli paljon vaikeampi kuin valkoisten miehittämällä alueella. Vallankumouksen alussa valtaosa elintarvikkeista oli vastavallankumouksellisten käsissä: valkoisten miehittämällä alueella ne olivat riistäjien käsissä ja Etelä-Suomessa ne olivat riistäjäluokkiin kuuluvan väestön hallussa.

Sosialidemokraattisen puolueen neuvosto kehotti 4. helmikuuta tekemässään päätöksessä Työväen pääneuvostoa ja Kansanvaltuuskuntaa ryhtymään mahdollisimman pikaisiin toimiin elintarvikevaikeuksien lieventämiseksi, »joka tapauksessa sellaisiin toimenpiteisiin, ettei lähenevä nälänhätä tule kohtaamaan työväenluokkaa varhemmin kuin muitakaan kansankerroksia».[24] Hallitus oli jo sitä ennen toiminut tähän suuntaan. Vallankumouksellinen hallitus pani todenteolla toimeen elintarvikevarastojen luettelointinin, mikä porvariston valtakaudella oli muuttunut ilveilyksi. Elintarvikelautakuntien oikeuksia laajennettiin tammikuun 31. päivän asetuksella: niiden tehtäväksi annettiin suorittaa valtuutettujensa välityksellä minä aikana hyvänsä elintarvikevarastojen luettelointeja ja tarkastuksia ja ryhtyä kulloinkin tarvittaviin toimiin Kansanvaltuuskunnan määräyksen mukaisesti.[25] Pantakoon merkille, että paikoin työläiset alkoivat huolehtia isännän tavoin elintarvikkeista jo ennen hallituksen antamia määräyksiä. Esimerkiksi Viipurissa heti vallankumouksen jälkeen paikallinen työväen keskusjärjestö ja Punaisen kaartin esikunta antoivat määräyksen, että kaikkialla oli valittava vallankumouskomiteat, joiden tuli ottaa valta käsiinsä ja estää kaikki elintarvikevarastojen sekä yhteiskunnallisen omaisuuden väärin-

käyttöyritykset.[26] Hallitus määräsi 3. helmikuuta suoritettavaksi uudelleen luetteloinnin, koska oli löydetty salaisia elintarvikevarastoja. Tampereella löydettiin lihavarasto, lähes 350 tonnia suolattua lihaa,[27] Luopioisista (läheltä Tamperetta) löydettiin viljavarasto, 500 tonnia viljaa.[28] Turussa löydettiin oikeustalosta suuri varasto elintarvikkeita ja alkoholijuomia.

Siellä missä vilja oli vielä puimatta, vallankumouselimet panivat toimeen viljanpuinnin. Esimerkiksi Uudenmaan läänin kansanvaltuuskunta kehotti kaikkia läänin sosialidemokraattisia toimikuntia ja järjestöjä ottamaan elintarvikeasiat valvontaansa ja saamaan mm. aikaan kaiken viljan puinnin, ja isäntien kieltäytyessä puimasta suorittamaan puinnin isäntien laskuun.[29]

Hallituksen täytyi hyväksyä se, että osa siemenviljasta ja rehukaurasta käytettiin syömäviljana. Leivän jakelun tasoittamiseksi niistä kunnista, joissa viljaa oli enemmän, sitä siirrettiin niihin kuntiin, joissa viljaa oli kovin niukalti. Eriarvoisuuden hävittämiseksi elintarvikkeiden jakelussa 1. huhtikuuta saatettiin voimaan korttijärjestelmä niissäkin talouksissa, jotka aiemmin olivat olleet omavaraisina; aiemmin niille oli luetteloitaessa jätetty osa viljasta omaan käyttöön. Uuden määräyksen mukaan kaikki vilja takavarikoitiin ja jaettiin korteilla.[30]

Kaikki perunavarastot niin ikään luetteloitiin ja takavarikoitiin. Käyttöä varten jätettiin vain litra perunoita vuorokaudessa henkeä kohti. Siemenperuna jaettiin niiden kuntien kesken, jotka sitä kaipasivat.[31] Maaliskuun 4. päivänä rajoitettiin ruokala- ja ravintola-annoksia: henkeä kohti annettiin korkeintaan kaksi ruokalajia, voita ja juustoa ei annettu liharuokien lisäksi.[32] Jotta työtätekevät olisivat pystyneet ostamaan maitoa lapsilleen, hallitus sääti maidon rajahinnan.[33]

Kussakin läänissä elintarvikeasioita hoiti sosialidemokraattisen järjestön nimeämä ja Kansanvaltuuskunnan vahvistama kolmijäseninen elintarviketoimikunta, jonka alaisena toimivat paikalliset elintarvikelautakunnat. Viimeksi mainitut olivat sosialidemokraattisen puolueen paikallisten toimikuntien nimeämiä[34]. Alkuaikoina toimivat

kuitenkin vielä Svinhufvudin aikoina muodostetut elintarvelautakunnat, jotka usein koostuivat pääasiassa porvareista eivätkä suinkaan puolustaneet työväestön etuja. Helmikuun 11. päivänä hallitus kehotti työläisiä turvaamaan työväen enemmistön elintarvikelautakunnissa.[35] Tässä porvaristo teki vastarintaa. Esimerkiksi Viipurissa elintarvikelautakunnan porvarijäsenet kieltäytyivät myöntämästä enemmistöä työväestölle. Silloin työläisten oli todistettava, että valta kuului kuitenkin heille: porvarit syrjäytettiin lautakunnasta.[36] Helsingin elintarvikelautakunta vapautettiin porvarijäsenistä 23. helmikuuta.[37]

Vallankumoushallitus ryhtyi kiireellisiin toimenpiteisiin viljan ostamiseksi ja kuljettamiseksi Venäjältä. Neuvostohallitus oli valmis auttamaan, ja kohta Venäjältä saatu vilja vaimensi ankaraa elintarvikepulaa vallankumouksellisessa Suomessa. Kansanvaltuuskunta yritti saada elintarvikkeita myös Yhdysvalloista. Tokoi ja Sirola neuvottelivat 17. helmikuuta Pietarissa Yhdysvaltojen lähettilään Francisin kanssa siitä, että Suomen jo 1917 Yhdysvalloista ostama vilja kuljetettaisiin Norjan ja Ruotsin välityksellä punaiseen Suomeen eikä valkosuomalaisille.[38] Neuvottelut eivät tietenkään johtaneet mihinkään tuloksiin.

Vallankumoushallitus ei siis pettänyt nälkäisten ihmisten toiveita: se järjesti todella kaikkien elintarvikkeiden luetteloinnin pelkäämättä tehdä kotitarkastuksia porvareiden taloissa, se toimi viljan hankkimiseksi ulkomailta, se pyrki voimainsa mukaan tekemään lopun epätaloudellisesta suhtautumisesta puimatta jääneeseen viljaan ja varakkaiden väestökerrosten ylijäämiin, se saattoi voimaan elintarvikkeiden keskitetyn jakelun korteilla ja huolehti köyhälistön lapsista. Porvareille myönnettiin yhtä suuret normiannokset kuin työläisillekin.

Seuraavana jo pitkän aikaa päiväjärjestyksessä olleena suurkysymyksenä oli toistasataatuhatta pienvuokralaista käsittäneen maalaisköyhälistön julistaminen riippumattomaksi maanomistajista. Yrittäessään kuvata vallankumouksen aiheettomaksi ja tarpeettomaksi Suomen porvarit ovat vedonneet siihen, että jo Svinhufvudin senaatti laati pitkälle menevien uudistusten, mm. torppareita koskevien

uudistusten luonnoksia, joten uudistukset olisi pantu toimeen ilman vallankumoustakin.[39] Tähän tapaan Svinhufvud kirjoitti maaliskuussa 1918 Ruotsin kuninkaalle Kustaa V:lle.[40] Svinhufvudin senaatti esitti tosiaan eduskunnalle paria viikkoa ennen vallankumouksen alkua agraariuudistuksen luonnoksen.[41] Uudistusluonnos edellytti kuitenkin, että torpparit olisivat lunastaneet vuokraamansa maan. Tällainen ratkaisu olisi vastannut ennen kaikkea maanomistajien, ts. rikkaiden, eikä köyhien vuokralaisten etuja. Sellainenkin uudistus oli kuitenkin vasta luonnoksena. Vallankumous ratkaisi kysymyksen nopeammin ja pienvuokraajille edullisemmin. Se antoi kerralla torppareille ja mäkitupalaisille sen, minkä puolesta nämä olivat taistelleet ja mitä olivat vuosisatoja toivoneet. Tammikuun 31. päivänä 1918 heidät julistettiin isännistään riippumattomiksi. Laissa sanottiin, että torpparit ja mäkitupalaiset saavat »tähän asti asumiaan alueita kaikkine niihin kuuluvine etuineen ilman vuokramaksua esteettömästi viljellä ja hallita».[42] Torppareista ja mäkitupalaisista tuli vallankumouksen tuki maaseudulla, torpparivapautus lujitti työväestön ja maalaisköyhälistön liittoa. Tämän toimenpiteen oli jonkin verran pienennettävä työttömyyttäkin, sillä osa työttömistä voi palkkautua maatöihin isännille, jotka aiemmin olivat tulleet toimeen torppareiden työn kustannuksella.

Vallankumoushallitus yritti lentokoneesta heitettävien lentolehtisten avulla ilmoittaa torpparivapautuslaista rintamalinjan taakse jääneille torppareille saadakseen nämä vallankumouksen puolelle. Valkoisessa Suomessa ei kuitenkaan onnistuttu levittämään laajalle tätä tietoa.[43]

Muutamat kirjoittajat ovat puhuneet, että torppareiden luokka-asenne kansalaissodan vuosina oli epämääräinen ja kaksinainen. Torpparit eivät muka erityisemmin kannattaneet punaisia, ja valkoisten alueella he kannattivat miltei yhtä suuressa määrin valkoisia.[44] Punaisten puolella kaatuneita torppareita oli 12,55 % (447 henkeä), valkoisten puolella kaatuneita torppareita oli 10,89 % (352 henkeä).[45] Tämän perusteella Rasila päättelee, että torppareiden asenne ei ollut yksiselitteinen, nähtävästi osa heistä liittyi puoleen

tai toiseen ja osa pysyi neutraalina.[46] Rasila ei ole ottanut huomioon sitä, että torppareiden asenne riippui huomattavassa määrin heidän vallankumousta koskevista tiedoistaan ja käsityksistään. Punaisten puolella he saivat luotettavaa tietoa, saivat nähdä vallankumoukselliset toimet. Tulos oli se, että torpparivapautuslaki »saikin osan Etelä-Suomen torppareita lähtemään punaisen armeijan riveihin».[47] Niinpä Turun seudulla Punaiseen kaartiin liittyi maalaisköyhälistöä 3530 henkeä, mm. Paimiosta 150, Perniöstä 300, Yläneeltä 300 ja Loimaalta 300.[48] On merkillepantavaa, että punaisten alueella vallankumousta tukivat paitsi torpparit myös huomattava osa itsenäisistä talonpojista. Myöhemmin, 3. heinäkuuta 1918 porvarillisessa »Hufvudstadsbladet»-lehdessä analysoitiin tietoja talonpojiston osallistumisesta vallankumoukseen: »Nämä tilastotiedot ovat merkillepantavia, sillä ne osoittavat, miten syvälle bolševismin ruttotartunta oli syöpynyt osaan maalaiskunnista. Yläneellä kapinaan osallistui 322 henkeä, kun tämän pitäjän väkiluku oli vähän yli 3000. Kun otetaan lukuun naiset ja lapset, niin Yläneen joka kymmenes asukas osallistui kapinaan. Toisin sanoen kun lasketaan kussakin perheessä olevan tavallisesti viisi henkeä, niin osoittautuu, että puolet pitäjässä asuvista perheistä tuki kapinaliikettä. Vielä hämmästyttävämpää on se, että 322:sta kapinaan osallistuneesta 120 kuului maata omistavaan väestöön; he olivat joko isäntiä tai näiden poikia. Itsenäisten maanomistajien (ts. omaa maata omistavien. – *V. H.*) luokka muodosti näin ollen runsaan kolmanneksen kapinallisista. Kapinaan oli sitä paitsi sekaantunut jokin määrä suurtilallisia sekä kunnan luottamushenkilöitä. . . Nämä tilastotiedot eivät koske niitä henkilöitä, jotka onnistuivat säilyttämään niin sanotun neutraliteetin, olemaan aina voittajan puolella, ja jotka siis kapinan aikana suhtautuivat hyväksyvästi kapinaan.» Valkoisten alueella olleiden torppareiden asenne selittyy porvarillisen propagandan vaikutuksesta (tästä tarkemmin jäljempänä).

Vallankumoushallituksen julkaisema torpparilaki ei silti ollut agraarikysymyksen radikaali ratkaisu. Se hävitti vain feodalismin jäänteet, mutta kapitalistinen maan-

omistus ja maan epäsuhtainen jako säilyivät. Suurtilalliset saivat pitää kaiken sen maan, jota eivät olleet antaneet vuokralle, ts. heidän haltuunsa jäi edelleenkin suurin osa parhaista maista. (Jälkeenpäin Kansanvaltuuskunta kansallisti vain muutamissa tapauksissa osakeyhtiöiden maan, esim. »Stenius»-osakeyhtiön maan.) Pienvuokraajat taas saivat omakseen vain vuokraamansa maat, ts. heistä tuli itsenäisiä, mutta pienten maatilkkujen omistajia, jotka siten olivat jo ennakolta tuomitut näkemään puutetta. Jo ennestään itsenäisille maanpuutteessa olleille pientilallisille ei yleensä annettu lisämaata. Torpparivapautuslaki ei edellyttänyt maan antamista sellaiselle maalaisväestön osalle kuin maatyöläisille, jotka eivät omistaneet maata; näiden oli jäätävä suurtilallisten palkkatyöläisiksi. Marx totesi aikoinaan, että »sosiaalisen vallankumouksen vakavana asiana on saatava alkunsa pohjalta lähtien, so. maanomistuksesta».[49] Hän kirjoitti, että proletariaatin on omatakseen »edes jonkinlaisia voiton mahdollisuuksia pystyttävä mutatis mutandis tekemään talonpoikia varten välittömästi ainakin saman verran kuin Ranskan porvaristo teki vallankumouksensa kaudella silloista ranskalaista talonpoikaa varten».[50] Suomen vallankumous ei ryhtynyt päättäviin toimiin radikaalisten uudistusten toteuttamiseksi tällä alalla tai pientilallisten ja keskivarakkaiden talonpoikien valloittamiseksi puolelleen. Se yritti saada puolelleen vain osan talonpojistosta, nimittäin torpparit ja mäkitupalaiset. Täten se heikensi itseään ja tahtomattaankin voimisti vihollistaan. Väestöjoukot olivat useissa tapauksissa vallankumouksellisempia kuin hallitus. Niinpä Viipurin työväenjärjestöjen ja Punaisen kaartin esikunnan manifestissa vaadittiin, että maattomille talonpojille myönnettäisiin suurtilallisilta takavarikoitua maata ja tyydytettäisiin pientilallisten maantarve.[51]

Hallitus suunnitteli joukon toimenpiteitä paitsi maanvuokraajien myös koko talonpojiston aseman parantamiseksi: valtio otti kustantaakseen teiden ja postihevosten ylläpidon, vallankumoushallitus suunnitteli myös soiden ja järvien kuivaustöitä, maanparannustöitä jne.[52]

Maatalousasiain komitea julkaisi 30. tammikuuta julis-

tuksen torppareille, pientilallisille ja maatyöläisille. Siinä sanottiin, että maatyöläisten aseman parantamiseksi kaikissa töissä saatetaan laillisesti voimaan kahdeksan tunnin työpäivä. Erikoisasetuksella työnantajat velvoitettiin noudattamaan tiukasti kahdeksan tunnin työpäivää myös koko vuodeksi palkkautuneiden työläisten töissä. Heti kun työväenluokka saavuttaa vaikutusvaltaa kunnalliselimissä, nämä elimet ryhtyvät tarmokkaasti parantamaan maatyöläisten asunto-oloja. Työväensuojelulait kokonaisuudessaan tulevat koskemaan maatyöläisten kaikkia ryhmiä.[53]

Vallankumoushallitus selitti artikkeleissa ja kirjasissa talonpojistolle agraarikysymyksen säännöstelyyn tähtääviä toimenpiteitään. Se todisteli, että vallankumous vastaa täydellisesti talonpojiston etuja ja on suunnattu ainoastaan herroja vastaan. Vallankumoushallitus pyrki saattamaan totuuden vallankumouksesta myös valkoisten miehittämällä alueella asuneiden talonpoikaisjoukkojen tietoon ja vapauttamaan nuo joukot porvarillisen propagandan vaikutuksesta. Yhdessä valkoiseen armeijaan värvätyille talonpojille osoitetussa julistuksessa sanottiin: »Teille on monta vuotta uskoteltu, että sosialistit tahtovat jakaa teidän maanne. Ei veljet, teitä on johdettu harhaan. Teidän raatamiinne peltoihin ei kukaan työläinen koske, ne ovat teidän. Mutta sosialismi tahtoo teitäkin suojella riistoa vastaan. Se tahtoo laatia lakeja, ettei kukaan enää helppohintaisesti voisi petkuttaa teiltä metsiänne, joita ehkä rahan tarpeessa olette pakotettuja myymään. Muistakaa, että Heikki Renvall (Svinhufvudin hallituksen jäsen. – *V. H.*), jonka hallitsemishimon vuoksi te nyt tappelette, että Heikki Renvall, joka on julistanut teille pakollisen asevelvollisuuden, että hän on Suomen suurimpia keinottelijoita... Muodostakaa talonpoikais- ja työläisneuvostohallitus, sillä teidän etunne on meidänkin etumme... Emme ole rosvoja, olemme kärsiviä kanssaveljiä, olemme omaa kansaanne! Älkää tappako meitä! Älkää tapelko vieraan vallan puolesta!»[54] Svinhufvudin hallituksen Saksan kanssa solmimista orjuuttavista sopimuksista julistuksessa sanottiin: »Muistakaa, teidät on myyty niin kuin meidätkin, sillä se sopimus, joka Saksassa on tehty, ei se koske Helsinkiä eikä Uuden-

maan lääniä, se koskee koko Suomen maata ja sen kansaa.» Totuuden saattamiseksi Pohjois-Suomen laajojen talonpoikaiskerrosten tietoon oli kuitenkin hyvin vähän käytännöllisiä mahdollisuuksia.

Vallankumoukselliset johtoelimet huolehtivat myös siitä, ettei maataloustuotanto olisi kärsinyt vallankumouksen vuoksi. Uudenmaan läänin kansanvaltuusto kehotti sosialidemokraattisia puoluetoimikuntia valvomaan, ettei suurtilojen tuotanto olisi laskenut. Ellei tilanomistaja tai hänen valtuutettunsa hankkinut tarvittavaa työvoimaa (koska torpparit eivät enää tehneet työtä isäntien hyväksi) eikä pitänyt tuotantoa entisellä tasolla, mikä oli välttämätöntä elintarvikepulan lieventämiseksi, niin hänet oli katsottava vallankumouksen viholliseksi ja hänestä oli ilmoitettava läänin neuvostoon.[55]

Muutamat vallankumousta säikähtäneet suurtilalliset jättivät kartanonsa ja pakenivat pohjoiseen. Työväestö otti huostaansa nuo tilat. Paikalliset hallituselimet alkoivat omasta aloitteestaan toimia tähän suuntaan jo ennen hallituksen antamaa määräystä. Esimerkiksi Uudenmaan läänin kansanvaltuusto antoi 20. helmikuuta paikallisten työväenjärjestöjen tehtäväksi valita kolmihenkinen toimikunta hoitamaan kunkin isännättömän kartanon taloutta isännän paluuseen saakka. Aluksi toimikunnan oli suoritettava kahden luotettavan todistajan läsnäollessa karjan ja muun omaisuuden luettelointi. »Joka tapauksessa on tarkoin huolehdittava, että talous tulee hyvin hoidettua ja karja ruokittua»[56], määräyksessä sanottiin. Kansanvaltuuskunta hyväksyi 22. helmikuuta päätöksen erityisen komitean perustamisesta hylättyjen tilojen asioita hoitamaan. Kansanvaltuuskunnan maatalousosasto julkaisi 25. helmikuuta hylättyjä maatiloja koskevan asetuksen. Siinä sanottiin, että työväestön on hoidettava isännättömiksi jääneitä maatiloja. »Tilanhoitoa järjestettäessä on se koettava saada mahdollisimman järkiperäiseksi, kehittyneen maanviljelystekniikan mukaiseksi. Kaikenlaista ryöstöä ja ryöstöviljelystä on vältettävä.»[57] Määräys koski myös karjan, varsinkin nuoren ja rotukarjan hoitoa. Kartanoista kiellettiin viemästä karjanrehua, siemenviljaa ja elintarvikkeita.

Kansanvaltuuskunnan asetuksista kuvastui isännälle ominainen huolenpito tuotannosta sekä inhimillisen työn aikaansaannosten säilyttämisestä, joten nuo asetukset todistivat jälleen valheellisiksi porvareiden keksinnöt vallankumouksellisen vallan tuhoisista ja anarkistisista pyrkimyksistä.

Vallankumoushallitus kohtasi heti ensi päivästä valtavia vaikeuksia finanssitalouden alalla. Hallitus tarvitsi heti suuria varoja puutetta kärsivien työttömien auttamiseen viipymättä, nopeasti kasvavan Punaisen kaartin sekä vallankumouksellisten hallituselinten ylläpitämiseen ja kansalaissodan käyntiin. Lakolla vallankumouksen aloittaneet työläiset eivät myöskään saaneet palkkaa työnantajilta. Porvaristo taas oli pitänyt huolen siitä, että valtionkassa oli tyhjä, tuloja ei ollut, vallankumouksen puhjettua pankit oli suljettu, pankkiyhdistyksen päätöksen mukaisesti pankkivirkailijat aloittivat sabotoinnin ja heihin yhtyivät myös yhdistykseen kuulumattomien pankkien (esim. Helsingin osakepankin, Luottopankin ja Käsityöläispankin) virkailijat. Rahamaailma nousi yhtenäisenä vihamielisenä muurina vallankumouksen tielle.

Suhteessaan pankkeihin Suomen vallankumoushallitus pysähtyi puolitiehen Pariisin Kommuunin ja Venäjän Lokakuun vallankumouksen välille. Se ei kansallistanut yksityispankkeja eikä rahamiesten talletuksia. Se ei kajonnut rikkauksiin, joita porvaristo oli kasannut työtätekevien riiston kustannuksella, edes silloin, kun oli käynnissä taistelu elämästä ja kuolemasta vastavallankumouksellista porvaristoa vastaan. Suomen pankin vallankumoushallitus kuitenkin otti käsiinsä 1. helmikuuta.[58] Sabotaasia harjoittaneet virkailijat erotettiin ja kassaholvit avattiin.

Suomen pankin kultavaraston porvarit olivat hyvissä ajoin kuljettaneet Kuopioon ja Jyväskylään, jäljellä oli vain osa paperirahoista: itse pankissa noin 180 miljoonaa markkaa[59] ja sen haaraosastoissa Turussa, Porissa, Tampereella, Hämeenlinnassa, Viipurissa, Kotkassa ja Pietarissa lähes 25 miljoonaa markkaa.[60] Suomen pankki alkoi toimia vallankumoushallituksen valtuutetun ja Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnan nimeämän pankinjohtajan johdolla.

Joillakin maaseutupaikkakunnilla työväenjärjestöt ottivat myös pankit valvontaansa. Niinpä jo 6. helmikuuta ilmoitettiin, että Kotkassa työläiset olivat ottaneet huostaansa pankit, joiden johtajat olivat paenneet ja vieneet kassakaappien avaimet mukanaan; muutaman päivän kuluttua nämä pankit alkoivat toimia. Tammikuun 8. päivänä ilmoitettiin, että Hangossa toimivat yksityispankit, ja niiden toimintaa valvoo paikallisen työväenneuvoston nimeämä nelihenkinen hallinto. Turussa sabotaasia harjoittaneet pankkivirkailijat erotettiin toimesta, ja Länsi-Suomen osakepankki, Turun osakepankki sekä Säästöpankki alkoivat toimia työläisten valvonnan alaisina.[61]

Useimmat yksityispankit lakkauttivat toimintansa, ja Kansanvaltuuskunnan 8. helmikuuta julkaiseman lain mukaan niiden tehtävät siirrettiin Suomen pankille, mikäli ne eivät halunneet toimia valtion valvonnan alaisina (eivätkä ne halunneetkaan). Pankkilaissa korostettiin, että pankit eivät saa auttaa vastavallankumousta.[62] Suomen pankki alkoi siis esittää keskeistä roolia raha-asioissa. Käytännöllisesti toiminta oli järjestetty seuraavasti: toimintansa lakkauttaneiden yksityispankkien tallettajilla oli oikeus saada talletustensa laskuun pieniä rahasummia, tavallisesti noin 100–150 markkaa viikossa. Suurempia rahasummia myönnettiin vain työnantajille työläisten palkanmaksuun sekä yrityksen tarpeisiin. Suljettujen yksityispankkien asiakkaat jättivät rahansaantianomuksensa varta vasten perustettuihin maksukonttoreihin, joissa anomukset tarkastettiin, ja mikäli määräsummat eivät herättäneet epäilystä, anojille annettiin šekki rahojen nostamiseen Suomen pankista. Samalla myönnetty summa vähennettiin sen yksityispankin tililtä, jossa kyseinen tallettaja säilytti rahojaan.[63] Suomen pankki maksoi siis talletuksia, joita oli tehty yksityispankkeihin eikä siihen itseensä. Ei ole ihmettelemistä, että Suomen pankin varat vähenivät nopeasti, koska niitä käytettiin sekä valtion tarpeisiin että toimimattomien pankkien monilukuisille tallettajille myönnettyjen summien maksuun, kun taas yksityispankkien rahavarat säilyivät koskemattomina. Suomen pankkiin ei tullut muita varoja kuin verot, koska silloisissa oloissa työväestön säästöistä ei voinut olla puhettakaan, porvarit taas eivät sijoittaneet varojaan vallankumoushallituksen kontrolloimaan pankkiin. Oli tosin olemassa liikevaroja omaava työväen osuusliike »Elanto», joka olisi voinut luovuttaa Suomen pankille varoja ja auttaa siten vallankumoushallitusta finanssivaikeuksien ratkaisemisessa. Kansanvaltuuskunnan jäsen Eero Haapalainen kehotti »Elannon» johtajaa siirtämään liikevaroja Suomen pankkiin, mutta tämä kieltäytyi jyrkästi; »Elannon» johtaja oli Väinö Tanner.[64] Kohta vallankumoushallituksen oli turvauduttava paperirahojen emittointiin; niitä laskettiin liikkeeseen yli 77 miljoonaa markkaa.[65]

Väistämättömänä seurauksena oli niiden arvon lasku ja hintojen nousu. Samalla vanhat rahat alkoivat kadota kierrosta: poroporvarit panivat ne kätköön siltä varalta, että jos vallankumous kärsii tappion, niin vallankumoushallituksen liikkeeseenpanemat rahat julistetaan pätemättömiksi (kuten tapahtuikin). Väinö Tanner kertoo memoaareissaan tehneensä samoin: »Elannon» myyntituloista valittiin vallankumoushallituksen painattamat setelit, jotka ensi vuorossa pantiin menemään, mutta vanhat rahat pidätettiin. Finanssivaikeuksista huolimatta vallankumoushallitus ei kajonnut toimintansa keskeyttäneiden yksityispankkien rikkauksiin, joiden kansallistamisen tietä olisi ehkä voitu välttää sekä paperirahojen emittointi että inflaatio.

Hallitus ryhtyi, joskaan ei heti, toimiin myös kalleuksien ulkomaille viennin ehkäisemiseksi. Helmikuun 21. päivänä se kielsi arvopapereiden sekä irtaimiston ja kiinteistön viennin ulkomaille ilman erikoislupaa. Ulkomaille matkustavat kansalaiset (joiden oli saatava Kansanvaltuuskunnalta myös matkustamislupa) saivat viedä mukanaan korkeintaan 1500 markkaa.[66]

Vallankumouksen alkupäivistä hallituksen oli turvauduttava sellaiseen varojensaantilähteeseen kuin veroihin. Verotusjärjestelmä oli ilmeisen luokkaluonteinen. Verotus oli progressiivinen, ja koko verotaakka langetettiin omistavien väestökerrosten, varsinkin rikkaiden kannettavaksi. Köyhimmät väestökerrokset vapautettiin kokonaan veroista. Tammikuun 31. päivänä julkaistiin väliaikainen laki

pankeista saatavien talletusten verottamisesta. Viikon sisällä otetusta 500 markkaa pienemmästä summasta ei vedetty veroa, jos saatava summa oli 500–1000 markkaa, niin veroa vedettiin 1 %. Veroprosentti kohosi jyrkästi, niin että 9000 markkaa ylittävistä summista vero oli 10%.[67] Verot tuntuivat siis vain rikkaiden kukkarossa.

Helmikuun 1. päivänä julkaistiin laki kunnallisverotuksesta. Verosta vapautettiin kaupunkilaiset, joiden tulot olivat vuonna 1917 pienemmät kuin 2400 markkaa, ja maaseudun asukkaat, joiden tulot olivat pienemmät kuin 1400 markkaa. Sitä mukaa kuin tulot suurenivat, niiden verottamaton osa pieneni, ja alkaen 4400 markan suuruisista kaupunkilaisväestön tuloista sekä 2600 markan suuruisista maalaisväestön tuloista verot vedettiin koko tulosummasta ilman minkäänlaisia alennuksia. Määrättyyn tulotasoon asti myönnettiin huojennuksia lapsien lukumäärän mukaan.[68] Helmikuun 9. päivänä julkaistiin laki suurten tulojen verottamisesta. Lakkautettiin pakolliset kirkollisverot. Maaliskuun 7. päivänä julkaistiin asuntovero ja 21. maaliskuuta kiinteistövero.[69] Jokainen tällainen asetus aiheutti raivoa porvaristossa.

Vallankumoushallitus julkaisi työväestön etujen mukaisia lakeja yhden toisensa perään. Ennen vallankumousta kotiapulaiset olivat kuuluneet kaikkein oikeudettomimpaan työväestön ryhmään. Palvelijoiksi palkkautuneet joutuivat täysin riippuvaisiksi isännistään eivätkä voineet erota työstä ennen määräaikaa. Omavaltaisesti eronneen palvelijan isäntä saattoi vuosina 1865, 1879 ja 1888 julkaistujen lakien perusteella vetää oikeuteen, jossa palvelijalle langetettiin joko vankilatuomio tai sakko. Vallankumous teki heti alkupäivinä lopun tuosta miltei maaorjuudellisesta riippuvuudesta. Vallankumoushallitus kumosi 31. tammikuuta mainitut palkollislait, palvelijat saivat oikeuden saa noutua irti paikastaan ilmoittamalla asiasta kahta viikkoa ennen eroamistaan.[70]

Helmikuun 2. päivänä julkaistulla asetuksella työnantajat velvoitettiin maksamaan työläisille palkan sen lakon ajalta, joka muutamin paikoin oli julistettu vallankumouksen aloittamisen merkeissä. Työnantajat velvoitettiin myös

maksamaan työläisille palkka sellaisen työttömyyden ajalta, jonka aiheutti työnsulku tai jokin muu työläisistä riippumaton syy.[71] Maaliskuun 11. päivänä julkaistiin laki 8-tuntisen työpäivän ehdottomasta noudattamisesta, sillä muutamat työnantajat rikkoivat eduskunnan ennen vallankumousta hyväksymää lakia 8 tunnin työpäivästä ja saattoivat yrityksissään voimaan 9–10 tunnin työpäivän.[72]

Vaikka Suomen työväestö oli saavuttanut poliittiset oikeudet naisille jo vuonna 1906, oli kuitenkin olemassa esteitä, joiden vuoksi naiset eivät päässeet julkisiin virkoihin miesten rinnalla. Vallankumous otti merkittävän askeleen naisten tosiasiallisen eriarvoisuuden hävittämiseen ja demokratian laajentamiseen myös siinä suhteessa. Helmikuun 9. päivän asetuksella kumottiin kaikki määräykset, joiden tarkoituksena oli estää naisilta pääsy valtion ja julkisten laitosten virkoihin. Asetuksella myönnettiin sekä naimisissa oleville että yksinäisille naisille samat oikeudet kuin miehillekin mainittuihin virkoihin pääsemisessä.[73]

Vallankumoushallituksen Svinhufvudin senaatilta perimiä vaikeimpia ongelmia oli työttömyysongelma sekä toimeentulon turvaaminen työväestölle, jolle ei vielä voitu turvata työtä. Alkuaikoina työttömyys jopa kasvoi, sillä osa työnantajista sulki yrityksensä, eikä niitä kohtakaan pantu käyntiin. Helmikuun jälkipuoliskolla vallankumouksellisessa Suomessa oli työssä käyviä keskimäärin vain kolme neljäsosaa vallankumouksen edelliseen kauteen verraten (Turussa tämä prosenttiluku oli 88, Tampereella 74, Viipurissa 67, Helsingissä 58).[74] Tämä merkitsi, että jokaisessa suuressa (Suomen mittakaavassa suuressa) teollisuuskaupungissa oli ainakin toista tuhatta työtöntä.

Vallankumoushallitus ryhtyi tehokkaisiin toimiin asiaintilan korjaamiseksi. Nopeasti perustettiin työnvälitystoimistoja. Kansanvaltuuskunnan työasiain osasto julkaisi 6. helmikuuta määräyksen, jonka mukaan valtion tai kuntien järjestämiin töihin otettiin vain työnvälitystoimistojen tai työttömien komiteain välityksellä. Hallitus hyväksyi päätöksen 40–80 markan raha-avustusten myöntämisestä työttömille (avustuksen suuruus määriteltiin tarpeen mukaan) sekä elintarvikkeiden ja tavaroiden ilmaisesta jakamisesta

työttömille. Työttömyysavustuksiin myönnettiin 15 miljoonaa markkaa. Sitä paitsi kunnille, varsinkin niille, joissa oli suuria teollisuuskaupunkeja, myönnettiin lainoja yhteensä noin 20 miljoonaa markkaa työttömyysavustuksiin. Työttömille järjestettiin yleisiä töitä ja aloitettiin työt pysäytetyissä tuotantolaitoksissa.[75] Tuskin vallankumoushallitus olisi pystynytkään tekemään sen enempää.

Kansanvaltuuskunnassa ei ollut yksimielisyyttä suhtautumisessa teollisuuteen. Eloranta ehdotti sen kansallistamista, kuitenkin kahden äänen enemmistöllä voitti se näkökanta, että kansallistaminen oli suoritettava vain erinäisissä konkreettisissa tapauksissa.[76]

Vallankumoushallituksen oli heti ryhdyttävä järjestämään teollisuustuotantoa, joka oli osittain lakkautettu työnantajien sabotoinnin vuoksi. Vallankumouksen alkuna olleen yleislakon päätyttyä muutamat työnantajat eivät kuitenkaan panneet käyntiin tuotantolaitoksiaan esittäen useinkin aivan pätemättömiä syitä. Esimerkiksi Tammisaaren verkatehtaan isännät väittivät, ettei tehdas voinut työskennellä raaka-aineen puutteen vuoksi, vaikka siihen saakka raaka-ainetta oli riittänyt. Todellisuudessa sabotaasia harjoitettiin järjestyneesti Suomen työnantajien liiton päätöksen mukaisesti. Helsingissä Stenbergin konetehtaan työläisille ilmoitettiin suoraan, että 4. helmikuuta työnantajien liitto oli päättänyt olla aloittamatta töitä niin kauan, »kunnes säännöllinen elinkeinon harjoittaminen käy mahdolliseksi».[77] Tehtailijat pyrkivät pysäyttämään teollisuustuotannon, lisäämään työttömyyttä entisestään, saamaan työläiset tyytymättömiksi uuteen vallanpitoon, saattamaan vallankumouksellisen Suomen talouden epäjärjestykseen, heikentämään sen ja aiheuttamaan sen romahduksen.

Työnantajat pettyivät laskelmissaan. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta kehotti jo 3. helmikuuta ammattiliittoja huolehtimaan teollisuus- ja kauppalaitosten toiminnan järjestämisestä ja lähetti näihin omat valtuutettunsa. Koska osa työläisistä oli liittynyt Punaiseen kaartiin, heidät kehotettiin korvaamaan työttömillä, joten helpotettiin myös työttömyysongelmaa. Kansanvaltuuskunnan työasiain osasto luonnehti 5. helmikuuta julkaisemassaan

teollisuustyöläisille osoitetussa julistuksessa työnantajien toimet vastavallankumoukseksi ja vakuutti, että vallankumoukselliset työläiset saavat yhteisin ponnistuksin estetyksi työnantajien aikeet.

Pysäytettyjen tuotantolaitosten työläiset eivät suinkaan odotelleet kunnioittavasti, milloin tehtailijat suvaitsivat aloittaa työn. Borgströmin tupakkatehtaan työläiset päättivät 15. helmikuuta yksimielisesti, että jollei isäntä pane tehdasta käyntiin, työläiset tekevät sen itse. Seuraavana päivänä Uudenmaan läänin valtuutettujen neuvosto kehotti sosialidemokraattisen puolueen toimikuntia ja järjestöjä järjestämään töiden alullepanon kaikissa pysäytetyissä tuotantolaitoksissa. Vallilan kone- ja siltarakennusosakeyhtiön, Mäntsälän tulitikkutehtaan sekä Nuutajärven lasitehtaan työläiset esittivät Kansanvaltuuskunnalle ehdotuksen, että mainitut tuotantolaitokset pantaisiin taas käyntiin. Vallankumoushallitus kannatti tätä työläisten aloitetta.

Kansanvaltuuskunnan työasiain osasto julkaisi 17. helmikuuta asetuksen, joka koski Kansanvaltuuskunnan luvalla jälleen työnsä aloittaneiden tuotantolaitosten tehdas- ja työosastokomiteoita.[78] Jokaisessa työosastossa kuului valita kolme luottamusmiestä, jotka muodostivat työosastokomitean. Näiden kolmihenkisten komiteain johtajat muodostivat tehdaskomitean, jonka puheenjohtajana toimi Kansanvaltuuskunnan nimeämä komissaari. Tehdas- ja työosastokomiteain oli valvottava järjestystä työpaikoilla, työn asianmukaisen intensiteetin (ts. työn tehokkuuden) ylläpitämistä, työsuojelua sekä työ- ja palkkalakien noudattamista. Työhönotosta ja irtisanomisesta sekä tunti- ja urakkapalkoista oli ehdottomasti sovittava työosasto- ja tehdaskomitean kanssa. Komissaarin velvollisuutena oli johtaa koko tuotantolaitosta, kontrolloida raaka-aineiden ja tilausten saantia ja valvoa, että laitoksen hallinto ja ne, jotka johtivat käytännöllisesti töitä, olisivat suorittaneet velvollisuutensa (huonot työntekijät komissaari voi sanoa irti sopimalla asiasta tehdaskomitean kanssa). Komissaarilla oli oikeus koota tehdaskomitea käsittelemään tuotannon järjestelyä, työn tuottavuuden kohottamista,

uusien työmenetelmien käytäntöönottoa, työnormien ja palkkojen muutoksia yms. Työläisten ja työnjohtajien väliset kiistat ratkaisi komissaarin puheenjohdolla lautakunta, johon kumpikin osapuoli valitsi kaksi edustajaa. Tehdaskomitean ja komissaarin välisten kiistojen ratkaisu kuului Kansanvaltuuskunnan työasiain osastolle. Jos työläisten mielestä komissaari tai laitoksen konttoripäällikkö ei ollut tehtäviensä tasalla, he voivat esittää tämän irtisanomista koskevan vaatimuksen Kansanvaltuuskunnan työasiain osastolle. Tehdaskomitea, komissaari ja konttoripäällikkö sekä kaksi Kansanvaltuuskunnan työasiainosaston nimeämää edustajaa muodostivat laitoksen hallinnon.

Helmikuun 20. päivänä julkaistiin lisäasetuksia. Jos työläiset päättivät panna tuotantolaitoksen käyntiin, heidän oli tehtävä asiasta työväen kokouksen päätös ja valittava kolmi- tai viisihenkinen komitea eri työosastojen edustajista. Sitä paitsi oli suotavaa, että yksi komitean jäsenistä olisi kyennyt johtamaan tuotantolaitosta. Komitean oli kysyttävä työnantajalta, halusiko tämä panna työt jälleen käyntiin laitoksessa työväen valvonnan alaisena. Mikäli työnantaja vastasi kielteisesti, komitean oli ilmoitettava asiasta Kansanvaltuuskuntaan ja pyydettävä lupaa tuotantolaitoksen käyntiinpanoon. Tällöin oli esitettävä tiedot raaka-ainevaroista, valmiiden tuotteiden määrästä, tilauksista yms. Käyntiinpanolupa edellytti, että oli suoritettava inventointi ja sen jälkeen aloitettava työt.

Panemalla käyntiin useat tehtaat Suomen työläiset todistivat paikkansapitäväksi sen Engelsin esittämän ajatuksen, että porvaristo ei ollut enää tuotannon hoitamisen kannalta välttämätön luokka.[79] Helsingissä pantiin jälleen käyntiin kone- ja siltarakennustehdas, Strömbergin yhtiön sähkökonetehdas, Nikolain konepaja, Solbergin yhtiön metallitehdas, Hubergin yhtiön vesijohtoalan tarvikkeita valmistava tehdas, Hietalahden laivatelakka, Tilgmannin osakeyhtiön kivipaino ja kirjapaino, Kotkassa sähkötehdas, kaapelitehdas, rautateiden konepajat jne.

Tuotantolaitokset, joita niiden omistajat eivät olleet pysäyttäneet, otettiin työväen valvontaan. Muutamat yritystensä takavarikointia pelänneet työnantajat katsoivat parhaaksi yhteistyön uusien vallanpitäjien kanssa: siten alkoivat toimia Tampereen, Turun ja Karkkilan tehtaat sekä muiden teollisuuskeskusten monet tuotantolaitokset. Suuria paperitehtaita omistaneen Kymin osakeyhtiön johtokunta ei aluksi suostunut panemaan tehtaita käyntiin työväen valvonnan alaisena. Silloin työläiset valitsivat yhdeksänhenkisen lautakunnan (kolme edustajaa kustakin tehtaasta), joka järjesti tuotannon, ja tehtaat alkoivat valmistaa paperia. Suurin osa virkailijoista sitoutui työskentelemään uuden johdon alaisena. Tämän jälkeen tehtaiden omistajat suostuivat tunnustamaan Kansanvaltuuskunnan lailliseksi hallitukseksi ja täyttämään sen määräykset. Tehtailijat vakuuttelivat, ettei heillä ole vihamielisiä aikeita uutta hallitusta vastaan. Noilta »lojaaleilta» tehtailijoilta löydettiin kuitenkin varastoittain kivääreiä, revolvereita ja patruunia. Maaliskuun lopulla Kouvolan vallankumoustribunaali tutki mainitun osakeyhtiön asiaa, joka koski yhtiön kieltäytymistä työläisten palkan maksusta lakkoviikon ajalta. Tribunaali päätti takavarikoida yhtiön omaisuuden.[80]

Porvareiden joukossa oli sellainenkin, joka menetteli niin kuin Valpas oli marraskuun suurlakon aikana Suomen porvaristoa neuvonut ja yritti Englannin porvariston esimerkkiä noudattaen estää taitavin myönnytyksin ja kompromissein aseellisen taistelun. Kyseessä oli W. Thuring, sahojen ja muiden teollisuuslaitosten sekä Loviisan lähettyvillä olleiden maatilojen omistaja. Kun paikkakunnalla heräsi kysymys suojeluskunnan perustamisesta, niin Thuring esti sen perustamisen. Hänen mielestään suojeluskunta oli tarpeeton, koska paikkakunnalla ei ollut Punaista kaartia. Jos taas olisi perustettu suojeluskunta, niin työväestö olisi vastatoimenpiteenä perustanut Punaisen kaartin, johon sikäläisestä miesväestöstä olisi liittynyt 98 %, mutta suojeluskuntaan vain 2 %. Samasta syystä, ollakseen ärsyttämättä työläisiä hän ei antanut Loviisan suojeluskuntalaisille lupaa yöpyä erääseen yhtiön kartanoon, vaikka sisimmässään ei olisi ollutkaan sitä vastaan. Suojeluskuntalaiset Thuringin kiellosta välittämättä majoittuivat kartanoon, ja Thuring sai mahdollisuuden näytellä työläisille, että majoittuminen oli tapahtunut vastoin hänen tahtoaan.

Estääkseen paikkakunnan työläisten vallankumouksellisen esiintymisen Thuring turvasi näille työn. Koska vallankumouksen puhjettua pankit suljettiin, Thuring ilmoitti maksavansa työläisille luontoispalkan. Sinä nälkäisenä aikana se oli työläisille jopa edullista. Tämän ansiosta yhtiö toimi vallankumouksen aikana suhteellisen rauhallisesti ja vaivattomasti. Sen huoneistoissa ei kertaakaan tehty kotietsintöjä. Vallankumouksen tukahduttamisen jälkeen valkoiset kuulustelivat ankarasti Thuringia, häntä epäiltiin jopa punaisten auttamisesta. Todellisuudessa hän oli antanut aineellista apua valkoisille. Kuulusteluissa hän sanoi tehneensä kaikkensa työläisiä varten ja osanneensa päästä sovintoon näiden kanssa.[81]

Porvariston aloittama kansalaissota pakotti työläiset valmistamaan muutamissa tehtaissa rauhanaikaisten tuotteiden asemesta sotatarvikkeita. Turun rautateollisuustehtaissa valmistettiin kolmen tuuman kanuunoita ja konekiväärin osia. Helsingissä Nikolain konepaja valmisti yksinomaan sotatarvikkeita ja osittain niitä valmistettiin myös Hietalahden laivatelakalla sekä kone- ja siltarakennustehtaassa. Rautateiden konepajassa Pasilassa valmistettiin panssarijunia Punaista kaartia varten. Sotatarvikkeiden tuotanto osoitti havainnollisesti, miten vallankumouksselliset työläiset harjoittivat tuotantoa vastoin porvareiden tahtoa, jotka eivät tietenkään halunneet millään tavalla edistää vihaamansa Punaisen kaartin aseistautumista eivätkä vallankumouksen sotilaallisten voimien lujittumista.

Yleistä järjestystä tuotantolaitoksissa ylläpitivät työpaikoilla valitut luottamusmiehet. Luottamusmiesten valitsemista koskevan määräyksen antoi Kansanvaltuuskunnan työasiainosasto 6. helmikuuta. Luottamusmiesten oli valvottava myös sitä, että työhönotto tapahtuisi työnvälitystoimistojen tai työttömien komiteain välityksellä, että jokainen työläinen tulisi ajoissa työhön eikä poistuisi paikaltaan työaikana ja että jokainen täyttäisi työnjohtajan antamat tehtävät ja määräykset. Luottamusmiehillä oli oikeus sanoa irti työläinen, joka ei ottanut varteen heidän varoituksiaan. Luottamusmiesten oli selvitettävä kiistakysymykset, mikäli sellaisia ilmeni työläisten ja työnjohtajien kesken.

Vallankumoushallitus pyrki lujittamaan työkuria luottamusmiesten sekä työosasto- ja tehdaskomiteain välityksellä ja vetoamalla työläisten vallankumoukselliseen tietoisuuteen. Kansanvaltuuskunnan työasiain osaston 7. helmikuuta julkaisemassa vetoomuksessa järjestyneille työläisille sanottiin, että kun työläiset olivat aiemmin tehneet työtä kapitalistien hyväksi, niin »nyt on vallankumous koko lailla muuttanut asiaa. Suuri osa teetettävistä töistä on nyt välillisesti ja välittömästi työväen omaa, yhteistä työtä. Se yhteiskunta, joka koettaa taata kaikille jäsenilleen työtilaisuuden ja turvan, se yhteiskunta on oikeutettu odottamaan kaikilta jäseniltään horjumatonta velvollisuuden tuntoa... Käydessämme nyt uutta Suomea, kansanvallan ja työtätekeväin Suomea, rakentamaan on meidän kaikkien käsitettävä, että se vaatii kaikkien yhteistä ponnistusta... Jos mielimme toteuttaa laajat ohjelmasuunnitelmamme, turvata itsemme työkyvyttömyyden ja vanhuuden varalta, kehittää maamme tuotantoa kaikille mukavuuksia luovaksi, niin on meidän nyt ponnisteltava voimiamme. Teknillisillä parannuksillahan on etupäässä työntehokkuutta autettava.»[82] Pantakoon merkille, että vallankumouksen kaudella Suomen tuotantolaitoksissa työn tuottavuus oli suurempi kuin vallankumousta edeltäneinä kuukausina, kuten Kansanvaltuuskunnan työasiain osasto totesi. Suomen työväenluokka todisti havainnollisesti sinä historian tarjoamana lyhyenä aikana, kolmisen kuukauden kuluessa, että se pystyi järjestämään tuotannon ja hoitamaan sitä isännän tavoin.

Talouden alalla hallitus huolehti paitsi pikaista ratkaisua vaatineista elämän esiin nostamista kysymyksistä myös kaukaisempaan tulevaisuuteen liittyvistä ongelmista. Esimerkiksi jo 8. helmikuuta 1918 Kansanvaltuuskunnassa käsiteltiin työasiain osaston ehdotusta Suomen kauppalaivaston perustamisesta harjoittamaan rahdinkuljetusta Laatokan ja Volgan vesistössä.[83] Työasiain osastoa kehotettiin ryhtymään tarvittaviin toimiin. Toisin sanoen kyseessä oli huokeiden vesiteiden käyttö Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisen kaupan laajentamiseen. Venäjän kanssa käydyllä kaupalla oli aiemminkin ollut tärkeä merkitys Suomelle,

ja tuon kaupan kehittäminen oli edullista Suomelle. Perustettiin myös Valtion töiden neuvosto hoitamaan mm. kanavien rakennustöitä. Neuvosto ryhtyi heti kokoamaan tietoja alullepannuista, mutta kesken jääneistä kanavanrakennustöistä.[84] Hyväksyttiin päätös maanteiden kunnossapidosta, tähän tarkoitukseen myönnettiin osa tuloveroista kasaantuvista varoista. Kansalaissotaa käymään pakotetut Suomen vallankumousmiehet haaveilivat tulevasta rauhallisesta rakennustyöstä sekä kaupan ja maan tuotantovoimien kehittämisestä. Esimerkiksi Viipurin vallankumouksselliset hallituselimet lähettivät 2. maaliskuuta Kansanvaltuuskunnalle anomuksen 2,5 miljoonan markan lainan myöntämisestä kaupungille. Tästä summasta 1,5 miljoonaa markkaa aiottiin käyttää asuntojen rakentamiseen työläisille, 500 000 markkaa avustuksiin puutetta kärsiville ja 500 000 markkaa Suomen pankin Viipurin haaraosastosta saadun lainan maksamiseen.[85]

Vallankumous ehti vaikuttaa suotuisasti myös kansanvalistukseen. Tämä vaikutus ilmeni ainakin kolmella taholla.

Ensinnäkin huolenpitona köyhistä koululaisista. Helmikuussa kunnille annettiin määräys myöntää jokaiselle vähävaraiselle oppilaalle 10 markkaa ruokaan ja vaatetukseen. Valtio puolestaan myönsi tähän tarkoitukseen 20 markkaa henkeä kohti.[86] Kouluhallintoja kehotettiin harkitsemaan keinoja lisävarojen saamiseksi tähän tarkoitukseen varakkaammilta lastenvanhemmilta.

Toiseksi tehtiin loppu taantumusmiesten ja pappien ylivallasta kouluissa. Ennen vallankumousta kouluhallinnot olivat koostuneet riistäjäluokkien edustajista, johtavaa roolia olivat esittäneet papit tai näiden vaikutusvallassa olleet henkilöt. Siksi kouluissa vallitsi formalismin henki ja sietämätön suhde edistysmielisiin aatteisiin. Kansanvaltuuskunta ilmoitti jo ensimmäisessä julistuksessaan 29. tammikuuta, että »kansanvalistusasiain johdosta on hävitettävä taantumuksellisuus».[87] Vallankumoushallitus selitti, että koska työväestön lapset ovat enemmistönä kouluissa, työväestön on vaikutettava ratkaisevasti myös kansakoulujen johtoon. Kouluhallintoihin on valittava työväestön luottamusta nauttivat henkilöt.[88] Näin tapahtuikin, kouluneuvostoihin valittiin edistysmieliset henkilöt. Edistyksellinen opettajakunta ja työväestö olivat erittäin tyytyväisiä näiden toimenpiteiden johdosta.

Kolmanneksi pantiin alulle koko koulutusjärjestelmän uudelleenjärjestäminen. Tätä asiaa ajoivat edistysmieliset opettajat, jotka vasta vallankumouksen puhjettua rohkenivat nostaa päätään. Esimerkiksi Janakkalan koulun opettajat esittivät 20. helmikuuta pitämässään kokouksessa seuraavia toivomuksia: 1) että lopetettaisiin uskonnonopetus; 2) että historianopetusta ei rajoitettaisi kertomuksiin ankarista sodista ja ihailtavista hallitsijoista, vaan etutilalle asetettaisiin kansojen historian ja kulttuurin tutkiminen; 3) että mahdollisimman pian oppiaineeksi otettaisiin myös yhteiskuntaoppi. Nämä alhaalta käsin tulevat toivomukset otettiin huomioon.[89] Suomen kouluneuvosto julkaisi 11. maaliskuuta ohjeet, joissa hyväksyttiin niiden monien kouluhallintojen aloite, jotka olivat jo lopettaneet uskonnonopetuksen, lakkauttaneet aamu- ja iltarukoukset koulussa sekä virsien ulkoa opettelun ja veisuun ja käyttäneet tämän ajan äidinkielen, luonnontieteen yms. opiskeluun. Äidinkielen lukemistosta kehotettiin poistamaan ne aineistot, jotka eivät olleet työväestön luokkakäsitysten mukaisia, ja sisällyttämään niihin aineistoa, joka kannustaisi oppilaita tekemään työtä tunnollisesti ja suorittamaan velvollisuutensa. Historiaa opetettaessa kehotettiin luopumaan kuninkaiden ja kirkkoruhtinaiden kuvaamisesta kansan hyväntekijöiksi. Ohjeissa sanottiin, että historian kirjoissa kuninkaat on asetettu tapahtumain keskipisteeseen, vaikka he useimmitenkaan eivät olleet tehneet mitään sellaista, mikä olisi oikeuttanut heidät suurempaan kuin pelkkään mainintaan täsmällisyyden vuoksi. Ristiretkiä tarkasteltaessa on korostettava niiden anastus- ja ryöstötarkoitusta. Kansanliikkeitä ja yhteiskuntaluokkien välistä taistelua kehotettiin kuvaamaan laajemmin ja suuntaamaan oppilaiden huomio taloudelliseen kehitykseen, tuotantomuotojen muuttumiseen. Luonnontiedettä kehotettiin tutkimaan perusteellisemmin.[90] Vallankumous merkitsi näin ollen Suomen koululaitoksen siirtymistä korkeammalle asteelle sekä

sen kansanvaltaistamisen mielessä että yhteiskuntatieteiden opetuksen parantamisen mielessä.

Vallankumous teki siis kaikilla elämän aloilla, joita se kosketti, myönteistä ja edistyksellistä työtä, joka tarkoitti työväestön hyvää ja vastasi oikein ymmärrettyjä kansan etuja.

Silloinen porvarillinen propaganda ja myöhempi porvarillinen historiankirjoitus ovat kuitenkin koettaneet mustamaalata vallankumousta. Yksi tähän tarkoitukseen sovelletuista keinoista on ollut vallankumouksen johtajien parjaaminen. Heidät on kuvattu isänmaanpettureiksi ja bolševikkien asiamiehiksi. Muutamia johtajia vastaan on esitetty muitakin yhtä mielettömiä syytöksiä. Esimerkiksi sopii seuraava norjalaisessa »Dagbladet»-lehdessä ollut ilmoitus: »Ei silti ole ihmettelemistä, että punaiset menettelevät niin sydämettömästi ja epäinhimillisesti. Onhan heillä esikuvanaan heidän ylikomentajansa 'kenraali' Tokoi. Viisi vuotta sitten hän oli saanut elinkautisen vankeusrangaistuksen veljensä murhasta. Hän ehti olla vankilassa kolme ja puoli vuotta, kun vallankumous vapautti hänet.»[91] Tokoi ei ollut tehnyt murhaa eikä istunut vankilassa. Ennen helmikuun vallankumousta hän oli paitsi eduskunnan jäsen myös sen puheenjohtaja vuonna 1913. Vuonna 1917 hän oli senaatin varapuheenjohtaja. Vallankumouksen aikana hän ei ollut lainkaan sotilasalalla, vaan elintarvikeasiain valtuutettuna. »Hufvudstadsbladetissa» Yrjö Sirolaa nimitettiin »Ententen asiamieheksi» (?) jne. Näitä parjauksia levitettiin kiivaan taistelun aikana. Hämmästystä herättää nykyaikainen amerikkalainen historioitsija C. J. Smith, joka on vuosikymmenien kuluttua voinut kirjoittaa seuraavaa: »Vallankumouksen alussa Suomen pankin kassaholvit murrettiin auki, tätä toimitusta helpotti se, että finanssiministeri Edvard Gylling oli entinen murtovaras.»[92] Edvard Gylling oli Suomessa tunnettu ja kunnioitettu henkilö: vuosina 1908–1909, 1911–1914, sekä 1917 ja vuoden 1918 alussa hän oli eduskunnan jäsen, sitä paitsi vuonna 1917 hän oli eduskunnan budjettivaliokunnan puheenjohtajana. Vuodesta 1910 hän oli Helsingin yliopiston dosentti.[93] Sosialidemokraattisessa puolueessa Gyllingiä pidettiin maa-

talousasiantuntijana, hän oli tieteellisten tutkimusten ja puolueasiakirjojen tekijä. Mikäli Smithin sanat panevat epäilemään jonkun kunniallisuutta, niin eivät ainakaan Gyllingin kunniallisuutta.

Suomen vallankumouksen johtomiesten moraalista olemusta, heidän vaatimattomuuttaan ja pyyteettömyyttään luonnehtii seuraava tosiseikka. Työväen pääneuvosto sääti Kansanvaltuuskunnan jäsenille 1500 markan kuukausipalkan ja korkeiden hintojen aiheuttaman 500 markan lisän. Käsiteltyään asiaa 23. helmikuuta Kansanvaltuuskunta ehdotti pääneuvostolle, että Kansanvaltuuskunnan jäsenen palkaksi säädettäisiin 1200 markkaa ja 100 markan lisä maksettaisiin työssä käymättömälle vaimolle sekä 25 markan lisä kullekin 16 vuotta nuoremmalle perheenjäsenelle; työssä käyvälle vaimolle ei maksettaisi lisää. Täten hallituksen jäsenen palkka rinnastettiin punakaartilaisen tykkimiehen palkkaan. Hallituksen jäsenen sairauden tai kuoleman tapauksessa hänen perheelleen ehdotettiin maksettavaksi yhtä suuri avustus tai eläke kuin myös kaatuneen punakaartilaisen perheelle. Työväen pääneuvosto vahvisti 25 helmikuuta nämä ehdotukset. Ovatko minkään porvarillisen hallituksen jäsenet menetelleet siten milloinkaan?

Suomen vallankumouksellisia innoittivat inhimillisyyden ja oikeudenmukaisuuden ihanteet. Miltei jokaisessa vallankumouksellisessa julistuksessa oli varoitus julmuuden välttämisestä. Vallankumouksen johtajien humaanisuus ilmeni erittäin selvästi siinä, että olemassaolonsa ensi päivinä Kansanvaltuuskunta julkaisi lain kuolemanrangaistuksen lakkauttamisesta. Lain perustelevassa osassa sanottiin, että karkea julmuus ei saa tahrata vallankumouksen ylevää ihannetta. Sosialidemokraattisesti ajatteleva proletariaatti on kaikkialla kohottanut äänensä kuolemantuomiota vastaan, se on aina pitänyt kuolemantuomiota sietämättömänä julmuutena ja rikoksena elämää vastaan. Itse laki oli muotoiltu hämmästyttävän lakonisesti:

»§ 1. Kuolemanrangaistusta ei tästä lähtien sovelleta.

§ 2. Kuolemanrangaistuksen asemesta tuomioistuimet soveltavat vapauden riistämistä.»[94]

Suomen vallankumouksen ja kansalaissodan historiaa vääristellyt runsas porvarillinen kirjallisuus ei voi pakottaa ihmiskuntaa unohtamaan näitä työväen hallituksen julkaiseman lain kahta lakonista pykälää. Otettuaan vallan työväestö ei aikonut käyttää sitä kostaakseen luokkaviholliselleen, joka oli aiheuttanut sille niin paljon murhetta, vaan ilmaisi vastenmielisyytensä kaikkinaista julmuutta kohtaan. Vallankumoushallitusta voidaan syyttää naiiviudesta, idealismista ja siitä, että se ei ymmärtänyt, että tietyissä oloissa on käytettävä jopa terroria uuden yhteiskuntajärjestelmän voiton turvaamiseksi, mutta ei voida väittää siltä puuttuneen inhimillisyyttä ja pyrkimystä tehdä loppu julmuudesta, jota riistäjäluokkien valta-aikana on ollut niin runsaasti.

Poistaakseen yhden tärkeimmistä rikoksiin johtaneista syistä vallankumoukselliset elimet ryhtyivät päättäviin toimiin alkoholijuomien myynnin ja käytön vastustamiseksi. Toimeenpanevan komitean jo vallankumouksen aattona, 26. tammikuuta Punaisen kaartin esikunnalle antamassa määräyksessä n:o 1 sanottiin, että löydetyt väkijuomavarastot on hävitettävä, ryöväykset on viipymättä tukahdutettava asevoimin.[95] Sisäasiain valtuutettu Eero Haapalainen julkaisi 30. tammikuuta määräyksen, jossa Suomen vallankumousmiehille ominaiseen tarmokkaan lakoniseen tapaan sanottiin, että alkoholijuomia sotamiehille tarjoavat henkilöt vedetään vallankumouksellisen tuomioistuimen rangaistavaksi; henkilöön katsomatta jokaiselta, jolla on alkoholijuomia, ne otetaan pois ja hävitetään.[96] Tätä lyhytsanaista määräystä täytettiin kirjaimellisesti. Yksin Turussa punakaartilaiset takavarikoivat ja kaatoivat maahan alkoholijuomia 2 miljoonan markan arvosta.[97] Tässä mentiin nähtävästi liiallisuuksiin: viinillä olisi voitu virkistää haavoittuneiden voimia. Alkoholijuomien tinkimättömässä hävittämisessä ilmeni Suomen työväenluokan ammoinen pyrkimys väkijuomien käytön lopettamiseen. Suomessa oli jo 1890-luvun lopulla levinnyt joukkoliike väkijuomien valmistamista ja myyntiä vastaan. Sosialidemokraatit olivat vuonna 1907 onnistuneet viemään eduskunnassa läpi vastaavanlaisen lain, mutta tsaari ei ollut vahvistanut sitä lo-

pullisesti. Otettuaan vallan käsiinsä työväestö pakotti porvariston noudattamaan kieltolakia, esti juopottelun ja siten myös rikollisuuden leviämisen, sillä useimmat rikokset tehdään tavallisesti päihtymistilassa.

Ryöstöjen ehkäisemiseksi asetettiin kolmihenkiset punakaartilaispatrullit valvomaan öisin järjestystä. Kaikki toimenpiteet osoittautuivat tehokkaiksi: rikolliset vakuuttuivat, että vallankumouksellisten viranomaisten kanssa ei ollut leikittelemistä. Tilastotietojen mukaan vallankumouksen kaudella rikollisuus väheni, samoin kuin myös Pariisissa Kommuunin aikana. Kun tammikuussa 1918 Helsingissä oli tehty 769 rikosta ja varastettujen arvoesineiden kokonaisarvo oli 471 059 markkaa, niin helmikuussa rikosten määrä oli laskenut 468:aan, ja varastettujen esineiden arvo 158 819 markkaan. Miliisin antamien tietojen mukaan Turussa rikollisuus hävisi miltei kokonaan vallankumouksen alettua. Helmikuun kahden viikon aikana oli tehty vain kaksi rikosta, kun aiemmin oli joka päivä pidätetty kuusi tai seitsemän rikollista.[98]

Vallankumousta vastaan tehtyjä rikoksia käsittelivät 1. helmikuuta annetulla asetuksella perustetut vallankumoukselliset tuomioistuimet, joiden oli määrä toimia tilapäisesti yleisen kansanvaltaisen oikeuslaitoksen perustamiseen asti. Jokainen kunta perusti oman vallankumouksellisen tuomioistuimensa, johon valittiin vähintään neljä rehelliseksi ja oikeudentuntoiseksi tunnettua henkilöä. Syytetyllä oli oikeus saada puolustusasianajaja, ja ellei hän käyttänyt tuota oikeuttaan, puolustajan hänelle nimitti tuomioistuin. Asetuksen 6:nnessa pykälässä sanottiin, että vallankumouksellisen tuomioistuimen tuomio pohjautuu luottamusta ansaitsevien todistajien todistuksiin, tosiasioihin, ja tuomioistuimen on otettava huomioon syytetyn luonne sekä asiaan liittyvät erikoisseikat ym. tekijät, varsinkin se, missä määrin teko vahingoittaa työväenluokan ja vallankumouksen etuja.[99]

Tuomioistuimella oli oikeus langettaa seuraavanlaisia tuomioita: omaisuuden, vapauden tai jonkin henkilökohtaisen tai yhteiskunnallisen oikeuden tai etuisuuden riistäminen. Kuolemanrangaistus ja ruumiilliset rangaistukset

oli lakkautettu. Syytetyllä oli oikeus 20 päivän kuluessa tuomion julistamisen jälkeen hakea muutosta tuomioon. Korkein oikeus saattoi ilman syytetyn valitustakin kumota tuomion tai muuttaa sitä. Tuomioistuin saattoi lykätä tuomion täytäntöönpanoa pitäessään mahdollisena sen täydellistä kumoamistakin, jos kyseinen henkilö ei määräajan kuluessa syyllisty uudelleen.[100]

Huolimatta siitä, että oli käynnissä kiivas taistelu, vallankumouksellinen proletariaatti ei siis luopunut edes toimekkaimpien vihollistensa asian oikeudenmukaisesta käsittelystä vallankumouksellisissa tuomioistuimissa. Helmikuun 4. päivänä oikeusasiain valtuusto kehotti paikallisia viranomaisia perustamaan kiireellisesti vallankumouksselliset tuomioistuimet, jotta voitaisiin estää mielivalta, epäoikeudenmukaisuus ja omankädenoikeus.[101]

Perustaessaan vallankumouksellisen tuomioistuimen vallankumousta vastaan tehtyjen rikosten rankaisemiseksi vallankumoushallitus ei kuitenkaan perustanut Venäjän Erikoiskomission (TšK:n) tyyppistä elintä vastavallankumouksen salaisten rikosten selvillesaamiseksi. Siksi vallankumouksellisten viranomaisten näköpiiriin joutuivat vain ilmeiset vastavallankumoukselliset teot. Proletariaatin luokkaviholliset saivat tämän ansiosta suotuisat olot salaiselle toiminnalleen, semmitenkin kun itse teosta tavattuja rikollisiakaan ei uhannut kuolemantuomio, vaan ainoastaan vankilarangaistus, jota vastavallankumouksselliset eivät kovinkaan pelänneet: he elivät siinä toivossa, että ulkomaisen avun turvin Mannerheim tukahduttaisi nopeasti vallankumouksen. Porvarilliset kirjoittajat ovat memoaareissaan kertoneet avoimesti, että punaisten selustassa ollut porvaristo harjoitti aktiivisesti myyräntyötä, vakoilua ja tuholaistoimintaa käyttäen laajalti hyväkseen vallankumouksellisten viranomaisten riittämätöntä valppautta ja riittämätöntä ankaruutta.

Suomen vallankumouksen johtajien käsitys Suomen valtiojärjestyksestä, jonka puolesta he kävivät ankaraa taistelua, kuvastui 23. helmikuuta julkaistussa valtiosääntöesityksessä. Sen julkaisemista koskevassa julistuksessa kansalle hallitus ilmoitti aikovansa kansalaissodan päätyttyä

panna toimeen kansanäänestyksen valtiosääntöesityksen hyväksymiseksi. Kansanäänestykseen tulisivat osallistumaan kaikki 20 vuotta täyttäneet, siis myös porvaristoluokka. Julistuksessa sanottiin: »Siinä tulee siis Suomen kansan enemmistö selvästi osoittamaan julki, tahtooko se todellista kansanvaltaa ja minkä vertainen osa siitä enää kannattaa kukistunutta herravaltaa.» Julistuksessa tähdennettiin, että Suomen kansan on aika ratkaista, kannattaako se suuryhtiöiden, rahapomojen ja suurmaanomistajien herruutta, tukeeko se virkavallan mahtia, tilanomistajien ja heidän kannattajiensa sortovaltaa.[102] Vallankumous ja kansalaissota osoittivat selvästi, että työväestö ja maalaisköyhälistö eivät tahtoneet noiden entisten riistäjäluokkien herruutta. Riistäjäluokat taas pyrkivät palauttamaan herruutensa, mistä niiden aseellinen taistelu puhui vakuuttavammin kuin kansanäänestys.

Valtiosääntöesityksen mukaan Suomi on tasavalta (1. pykälä), jossa koko valtiovalta kuuluu kansalle. Korkein valtiovalta kuuluu yksikamariselle eduskunnalle (2. pykälä), jossa on 200 jäsentä. Eduskunta valitaan välittömällä äänestyksellä vaalipiireittäin, joista on valittava asukaslukua vastaava määrä edustajia. Vaalit on toimitettava joka kolmas vuosi, mutta kansaneduskunnalla on oikeus määrätä ne aikaisemminkin (16. pykälä). Kaikilla 20 vuotta täyttäneillä kansalaisilla on äänioikeus sekä oikeus osallistua kansanäänestykseen (17. pykälä). Hallituksella ei ole oikeutta kutsua koolle eikä hajottaa eduskuntaa; nämä kysymykset eduskunta voi ratkaista vain itse (18. pykälä).

Kansaneduskunnan on valittava keskuudestaan joukko valiokuntia, mm. valiokunnan valvomaan hallituksen toimintaa sekä lakien noudattamista maassa (20. pykälä). Kansaneduskunnalla on oikeus tarkistaa milloin hyvänsä hallituksen päätös ja joko vahvistaa tai kumota se tai korvata toisella (26. pykälä).

Eduskunnan kuului siis valvoa hallituksen koko toimintaa, hallitus oli vain eduskunnan toimeenpaneva elin. Poikkeustilanteissa kansaneduskunnalla olivat erittäin laajat valtuudet (41. ja 42. pykälä).

Siltä varalta, että kansanedustajat käyttäisivät väärin heille osoitettua luottamusta ja yrittäisivät tehdä vallankaappauksen, perustuslakiluonnoksessa oli pykälä 43, jossa sanottiin, että siinä uskomattomalta tuntuvassa tapauksessa, että eduskunnan enemmistö yrittäisi sivuuttaa perustuslain tai sen säännöksiä rikkomalla pyrkisi pystyttämään vähemmistön vallan, kansan on hajotettava eduskunta ja pidettävä huolta uusien vaalien toimeenpanemisesta kolmen kuukauden kuluessa. Näissä vaaleissa valitut kansanedustajat on koottava kuukauden kuluessa ja uudelleen valitun eduskunnan ensimmäisenä toimena on valan vannominen. Jokaisen kansanedustajan oli vannottava, että jos hän rikkoo tai käyttää väärin kansan hyväksymän perustuslain mukaan hänelle uskottua valtaa, niin hänen on alistuttava kansan tuomittavaksi.[103]

Valtiosääntöesitys edellytti laajoja mahdollisuuksia kansan aloitteellisuuden ilmaukselle lainsäädännön alalla sekä tärkeiden valtiollisten kysymysten ratkaisemisessa. Kansalla oli oikeus tehdä uusia lakiehdotuksia paitsi valitsemiensa edustajien välityksellä myös välittömästi; tällaiseen lakiehdotukseen oli saatava kymmenentuhannen äänioikeutta nauttivan henkilön allekirjoitus, ja eduskunta oli velvollinen käsittelemään lakiehdotuksen kiireellisesti (45. pykälä). Laki voitiin asettaa myös kansanäänestykseen, mikäli sitä vaati vähintään kolmannes eduskunnan jäsenistä tai vähintään 5 % edellisiin vaaleihin osallistuneista valitsijoista (48. pykälä). Kansanäänestyksellä voitiin kumota mikä hyvänsä eduskunnan, hallituksen tai minkä hyvänsä instanssin päätös tai mikä hyvänsä tuomioistuimen langettama tuomio, mikäli näiden päätösten asettamista kansanäänestykseen vaati niin ikään 5 % valitsijoista.

Hallitus oli valittava kolmeksi vuodeksi (58. ja 59. pykälä). Virkamiehet valtion virastoihin nimitettiin tai valittiin viideksi vuodeksi, mutta heidät voitiin erottaa ennen määräaikaa, jos he täyttivät huonosti velvollisuutensa (52.–54. pykälät). Asevoimat olivat siviilihallinnon alaisia eivätkä saaneet puuttua työläisten ja työnantajien välisiin selkkauksiin (11. pykälä).

Valtiosääntöesityksessä oli joukko henkilökohtaisia oi-

keuksia suojelevia pykäliä: pykälät 12 ja 13 suojelivat kansalaisia mielivaltaiselta vangitsemiselta ja laittomalta tuomitsemiselta, pykälä 14 kumosi kuolemantuomion, ruumiilliset rangaistukset sekä terveyttä vahingoittavat rangaistukset, pykälä 15 suojeli vähemmistökansallisuuksien oikeuksia.

Vaikka valtiosääntöesityksessä olikin noudatettu johdonmukaisesti kansanvaltaisuuden periaatetta ja harkittu takeet mahdollisen vallan sekä kansan luottamuksen väärinkäytön ehkäisemiseksi, siinä oli kuitenkin hyvin olennainen puutteellisuus. Se samoin kuin vallankumoushallituksen 29. tammikuuta antama julistus ei edellyttänyt riistäjäluokkien taloudellisen mahdin hävittämistä eikä tuotantovälineiden, tehtaiden ja pankkien kansallistamista; se ei edellyttänyt yhteiskunnan taloudellisen perustan sosialistista uudistamista. Mutta taloudellisesti hallitsevina olevat luokat voivat saavuttaa ja saavuttavatkin myös poliittisen valta-aseman, joten kapitalistisessa riistoyhteiskunnassa »valtio ei ole mitään muuta kuin riistettyjä luokkia, talonpoikia ja työläisiä, vastaan suuntautuvaa omistavien luokkien, maanomistajien ja kapitalistien, järjestynyttä yhteistä valtaa».[104]

Myöhemmin, vuonna 1949, Kuusinen arvioi tuota perustuslakiesitystä seuraavasti: »Vuoden 1918 vallankumouksen aikana julkaisemamme kansanvaltainen perustuslakiesitys, joka oli minun valmistamani, ansaitsi kyllä arvostelua ja itsearvostelua, mutta ei siksi, että se oli kansanvaltainen, vaan siksi, ettei se ollut riittävän kansanvaltainen, ts. ennen kaikkea siksi, että siitä puuttui todellisen kansanvallan tärkeimmät reaaliset takeet, kuten suurten teollisuuslaitosten ja pankkien ottaminen kansalle kuuluvan valtion haltuun sekä suurtilojen ja tukkiyhtiöiden maiden ja metsäin pakkoluovutus ym.»[105]

Vallankumouksen vihollisetkaan eivät havainneet perustuslakiesityksessä perustavanlaatuisia valtiojärjestelmän muutoksia. Esimerkiksi Söderhjelm sitä analysoidessaan päätteli, että punaiset eivät ajatelleet mistään sosiaalisesta vallankumouksesta, sillä perustuslakiesityksessä ei puhuta mitään tuotantovälineiden kansallistamisesta.[106] Väinö Tan-

ner luonnehti tuon esityksen »austromarxilaiseksi».[107] Hytönen pani merkille, että perustuslain mukaan eduskunta jäisi miltei muutoksitta.[108] Söderhjelm ei kiistänyt sitä, että esitys oli eittämättä kansanvaltainen. Tämä vastavallankumouksellisen kirjoittajan merkittävä tunnustus kumoaa sen porvarillisen propagandan valheen, että vallankumouksellisset olivat muka kansanvallan vastustajia ja pyrkivät pystyttämään vähemmistön vallan. Söderhjelm pani merkille, että valtiosäännön johdonmukaisena periaatteena oli vallankäytön alistaminen kansan valvontaan. Hän kirjoitti tämän johdosta, että psykologiselta näkökannalta valtiosääntöesitys oli järjestelmäksi kehitettyä epäluottamusta; sen lähtökohtana oli olettamus, että jokainen, jolla on valtaa, pyrkii vain käyttämään sitä väärin, ja siksi vallanpitäjän on oltava »kansan» tehokkaan valvonnan alaisena.[109] Juuri tuo vallanpitäjien demokraattisen valvonnan periaate onkin valtiosääntöesityksen suurimpia arvopuolia, joka tekee sen paljon demokraattisemmaksi kuin on yhdenkään porvarillisen valtion perustuslaki.

Lauri Letonmäen sanojen mukaan Kansanvaltuuskunnassa vasemmistolaisemmat ainekset suhtautuivat ironisesti valtiosääntöesitykseen, arvostelivat sitä ja esiintyivät proletariaatin diktatuurin puolesta, mutta he olivat vähemmistönä. Letonmäen sanojen mukaan Kansanvaltuuskunnan politiikan määräsi entinen keskustalais-kautskylainen puoluejohto, johon yhtyivät myös oikeistolaisemmat ainekset.[110]

Kansanvaltuuskunnan istunnossa 17. huhtikuuta Eloranta ehdotti, että finanssiaseman parantamiseksi olisi takavarikoitu yksityisyrittäjiltä rahat, elintarvikkeet ja vaatteet ja jaettu ne luokkataistelua käyvälle työväestölle. Hyväksytyksi tuli kuitenkin seuraava päätös: »Kansanvaltuuskunta piti tällaiseen kommunistiseen järjestykseen siirtymistä käytännössä mahdottomana, koskapa se johtaisi liiketoiminnan täydelliseen pysähtymiseen ja niiden vähäistenkin varastojen salaamiseen, jotka vielä ovat vapailla markkinoilla saatavana.»[111]

Ankara luokkataistelu pakotti työväenhallituksen toimimaan paljon kumouksellisemmin kuin sen ohjelmalliset

asiakirjat edellyttivät. Kohdattuaan virkailijoiden rautateillä, pankeissa ja muissa laitoksissa harjoittamaa sabotaasia sekä työnantajien ja näiden palkkaaman teknisen henkilöstön sabotaasia vallankumoushallitus ryhtyi välttämättömyyden ja terveen järjen sanelemiin toimiin: se syrjäytti vanhan porvarillisen virkakoneiston ja korvasi sen työläisistä koostuvalla koneistolla. Porvarilehdet oli lakkautettu »toistaiseksi» jo vallankumouksen alkuviikolla (2. helmikuuta)[112], porvarilliset järjestöt oli laskettu hajalle, ja porvaristolta oli tosiasiallisesti riistetty poliittiset oikeudet. Itse taistelun logiikka johti siis siihen, että Suomen vallankumoukselliset, jotka eivät ohjelmallisissa asiakirjoissaan puhuneet sanaakaan proletariaatin diktatuurista, käytännössä toteuttivat kuitenkin proletariaatin diktatuuria, joskaan se ei ollut riittävän lujaa eikä johdonmukaista.

Suomen kommunistisen puolueen Keskuskomitean julistuksessa »40 vuotta Suomen työväen vallankumouksesta» sanottiin: »Suomen työväen vallankumous oli perusluonteeltaan sosialistista vallankumousta, vaikka vallankumoushallituksella ei taisteluun lähdettäessä ollut selväpiirteistä sosialistista ohjelmaa.»[113]

*

* *

Vallankumouksellinen Suomi piti yllä myös ulkomaisia yhteyksiä: se kääntyi kansainvälisen proletariaatin puoleen ja solmi tietynlaisia suhteita muihin maihin, niin vallankumouksellisiin kuin porvarillisiinkin. Heti otettuaan vallan käsiinsä Suomen työväenluokka lähetti veljelliset tervehdyksensä niiden kahden maan työtätekeville, joissa oli jo neuvostohallitus, ts. Venäjän ja Viron työtätekeville. Kolmea kapitalistimaiden saartamaa vallankumouksellista tasavaltaa yhdistivät toisiinsa sydämelliset luokkasympatiat, yhteiset päämäärät ja tietoisuus keskinäisen tuen tarpeesta. Jokainen niistä oli valmis antamaan vilpitöntä voimainsa mukaista apua toiselle, mutta mahdollisuuksia avunantoon oli jokaisella vähän. (Vallankumouksellisen Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisistä ystävällisistä suhteista tulee puhe tuonnempana.) Viron neuvostohallitus lähetti Suomen vallankumoushallitukselle seuraavan ter-

vehdyksen: »Viron työväki, joka marraskuussa kukisti porvaristovallan, ojentaa teille lahden toiselta puolelta toverillisesti kätensä. Eläköön työväen diktatuuri. Eläköön kansainvälinen työväen neuvostovalta.»[114] Virolaiset tovekurit, jotka taistelivat elämästä ja kuolemasta vastavallankumouksen voimia vastaan, lähettivät Suomen vallankumouksellisten avuksi sotalaivan; sen kaappasivat kuitenkin valkosuomalaiset.[115] Myöhemmin, kun Viron valkoiset valloittivat 23. helmikuuta Tallinnan ja kun Viron Kommuuni kaatui, osa Viron vallankumouksellisista saapui laivoilla Suomeen. Virolaiset ilmoittivat heti olevansa valmiit liittymään Suomen Punaiseen kaartiin taistellakseen Suomen porvareita vastaan.[116] Suomessa asuneet virolaiset työläiset olivat jo sitä ennen muodostaneet punakaartilaisosaston, jonka miesvahvuus oli noin 200 henkeä ja joka vallankumouksen alussa oli liittynyt Suomen Punaiseen kaartiin. Sen johtajia olivat E. Teiter, P. Kiiman, Triip ja Hausen, jotka toimivat neuvonantajina esikunnassa. Virolaiset taistelivat miehuullisesti saksalaisia maahanhyökkääjiä vastaan.[117]

Suomen sosialidemokraattisen puolueen toimikunta kääntyi Tukholmassa olleen Kansainvälisen sosialistisen toimiston välityksellä kaikkien maiden proletaarien puoleen. Puoluejohto ilmoitti Suomessa tapahtuneesta vallankumouksesta sekä vallankumoushallituksen ohjelmasta ja asetti kysymyksen siitä, millä oli elintärkeä merkitys Suomen vallankumouksen kohtalolle, nimittäin kansainvälisen proletariaatin käytännöllisistä toimista Suomen vallankumouksen puolustamiseksi.

Julistuksessa sanottiin, että Suomen omistavat luokat vetoavat myös riistäjäluokkien kansainväliseen solidaarisuuteen ja koettavat saada apua eräiltä ulkomaisilta hallituksilta. Suomen työväestö toivoo, ettei yhdenkään maan luokkatietoinen työväestö anna sotilaallista apua Suomen porvaristolle tämän taistelussa Suomen työväenluokkaa vastaan. Se toivoo myös, että niissä maissa, joilla on taloudelliset yhteydet Suomeen, toverit tekevät kaiken voitavansa estääkseen Suomen työväestön näännyttämisen nälkään.

Julistuksessa kumottiin porvariston levittämät kuulopuheet, joiden mukaan vallankumouksellisessa Suomessa vallitsi muka sekasorto ja anarkia. Siinä ilmoitettiin, että maassa vallitsi vallankumouksellinen järjestys, jota piti yllä Punainen kaarti, ja että järjestystä rikkoivat vain vastavallankumouksellisen porvariston provokaatiot. Vallankumoukselliset työläiset kunnioittavat ulkomaalaisten oikeuksia, ja ainoastaan porvariston kapinat työväen hallitusta vastaan aiheuttavat häiriöitä.[118]

Julistuksen loppuosassa sanottiin: »Samoin kuin riisto ja sorto ovat kansainvälisiä, myös taistelun niitä vastaan on oltava kansainvälistä luonteeltaan. Suomalaisten ja venäläisten vallankumouksellisten veri vuotaa nyt yhteisessä taistelussa sortajia vastaan. Maailmansota on lisännyt kansainvälisen toiminnan edellytyksiä, sillä tuo toiminta on käynyt välttämättömäksi. Työväenluokan vallankumouksellinen liike leviää maasta toiseen. Milloinka se kehittyy yleiseksi kansainväliseksi vallankumoukseksi?

Työläiset! Miehet ja naiset! Te jotka olette järjestäytyneet luokkataisteluperiaatteen pohjalta kukistaaksenne kapitalismin, kuunnelkaa venäläisen proletariaatin ääntä, se kutsuu teitä taisteluun. Nouskaa hallitsevien luokkien valtaa vastaan, tuota kohtalokasta kauhistuttavaa voimaa vastaan, joka juuri riisto- ja sortojärjestelmänsä avulla on syössyt ihmiskunnan kurjuuteen ja maailmansodan kurimukseen. Lopettakaa sota, kaatakaa kapitalistiset hallitukset, osallistukaa yhteiskunnan johtoon työväenluokan ja koko ihmiskunnan hyväksi! Me pienen maan työläiset osoitamme taistelukutsumme erityisesti teille, suurten kapitalistimaiden työläisille: pelastakaa ihmiskunta tuhosta! Kyseessä on kasvavien sukupolvien hyvä! Levitköön työväenjoukkojen taistelu maasta maahan!

Eläköön kansainvälinen sosialistinen vallankumous!»[119]

Siihen aikaan tämä kehotus ei lainkaan vaikuttanut utopialta. Sotivissa Euroopan maissa, varsinkin keskusvalloissa, työläisten asema oli tuskin parempi kuin Suomen työväestön asema, eikä ollut epäilystä siitä, että niissäkin oli kytemässä vallankumous. Paikoin oli jo havaittavissa merkkejä sen lähenevästä purkautumisesta. Olivathan

Itävallan työläiset jo ennen Suomen vallankumousta ja Saksan työläiset miltei samoihin aikoihin sen kanssa nousseet yleislakkoon. Suomen vallankumous sinänsä vaikutti kumouksellistavasti kansainväliseen tilanteeseen, vaikka sen vaikutusvoima ei tietenkään ollut verrattavissa Venäjän Lokakuun vallankumouksen tekemään vaikutukseen. Suomen vallankumous korosti ja tehosti Venäjän Lokakuun vallankumouksen vaikutusta, ja se levisi tavallaan Lokakuun vallankumouksen jatkona länteen. Muuten joihinkin kansainvälisen työväenliikkeen osastoihin teki voimakkaan kumouksellistavan vaikutuksen nimenomaan Suomen vallankumous. Kyse on Yhdysvalloissa ja Kanadassa asuneista suomalaisista työläisistä. Tieto heidän synnyinmaassaan tapahtuneesta vallankumouksesta vaikutti heihin erittäin innoittavasti. Suomalaisten työväenlehtien painosmäärä kohosi jyrkästi noissa maissa. Kanadan suomalaiset lähettivät Kansanvaltuuskunnalle seuraavan sähkeen: »Syvällä myötätunnolla olemme seuranneet teidän urhoollista taisteluanne. Toivoen teille lopullista voittoa, tahdomme auttaa teitä.»[120] Kanadan ja Yhdysvaltojen suomalaiset työläiset antoivat tosiaan apua, he keräsivät varoja »Nuortevan toimistolle» (siitä tuonnempana), levittivät tosi tietoja Suomen vallankumouksesta ja paljastivat sitä parjaavia valheita. Yhdysvalloissa 1928 julkaistussa kirjassa »Suomen luokkasota» sanottiin, että Suomen vallankumous antoi bolševismin opetusta Amerikan suomalaiselle työväestölle. Ilman Suomen luokkasotaa Amerikan suomalaiset työtätekevät eivät olisi tutustuneet vallankumousliikkeeseen eivätkä ymmärtäneet kommunistisen puolueen tarpeellisuutta siinä määrin kuin he ymmärtävät sen nyt.[121]

Suomen vallankumous innoitti myös joidenkin Euroopan maiden työläisiä. Tämä näkyy esim. Unkarin vallankumouksellisten sosialistien julistuksesta, joka ilmestyi kohta Suomen vallankumouksen puhjettua. Julistuksessa sanottiin: »Venäläisten tovereidemme esimerkkiä seuraten myös suomalaiset toverimme nostivat vallankumouksen lipun. He häätivät porvarillisen hallituksensa... Sosialistinen vallankumous on puhjennut myös Ukrainassa, ja sen lopullinen voitto on lähipäivien asia. Sadat tuhannet sak-

salaiset toverimme jättävät työn ja kohdistavat yleislakon aseen maansa imperialistista hallitusta vastaan... Työläisveljet! Muistakaa venäläisiä veljiänne ja valmistautukaa taisteluun! Unkarin työläiset! Olkaa valmiit proletaariseen vallankumoukseen!»[122] Suomen vallankumoukselliset osoittivat siis kehotuksensa kansainväliselle proletariaatille sellaisen tilanteen vallitessa, jolloin vallankumous oli ilmeisesti puhkeamaisillaan Euroopassa.

Suhteissaan porvarillisiin valtioihin Suomen vallankumoukselliset noudattivat varovaista ja lojaalia politiikkaa välttääkseen noiden valtioiden repressaalit ja intervention. Niinpä Toimeenpanevan komitean Punaisen kaartin esikunnalle vallankumouksen aattona, 26. tammikuuta antamassa määräyksessä n:o 1 korostettiin, että ulkomaiden alamaisten ja edustajien henkeä ja omaisuutta on suojeltava kaikilta väkivaltaisuuksilta.[123]

Vallankumoushallitus teki yrityksen ostaa elintarvikkeita Yhdysvalloista. Yhdysvaltojen Helsingin-konsuli Haynes vastasi epävirallisesti kyselyihin, että Amerikassa ei ole elintarvikkeita kansalaissodassa haaskattavaksi, joten asiasta oli mahdotonta keskustella virallisesti.[124] Punaisten kanssa vältettiin ilmeisesti kaikkia neuvotteluja, paitsi Suomessa olleiden Yhdysvaltojen kansalaisten etujen puolustamista koskevien kysymysten käsittelyä.

Vallankumoushallitus koetti ottaa yhteyttä Yhdysvaltojen hallitukseen ja elintarvikehallintoon Amerikassa oleskelleen suomalaisen sosialidemokraatin (myöhemmin kommunistin ja Neuvostoliiton Ulkoasiain kansankomissariaatin työntekijän) Santeri Nuortevan välityksellä. Nuorteva suostui toimimaan vallankumouksellisen Suomen edustajana. Hän sai kohta paljon apulaisia amerikansuomalaisten työläisten perustaman sosialistisen järjestön jäsenistä. Kansanvaltuuskunnan edustajaa auttamaan perustettiin »Nuortevan toimisto» sekä Suomen asiain komitea, johon kuuluivat F. Syrjälä, Annala, P. Halko, G. Viitala ja J. Halonen. Suomalainen sosialistinen järjestö keräsi varoja »Nuortevan toimistoa» varten. Tämä toimisto julkaisi mm. todenperäisiä tietoja Suomen vallankumouksesta.

Nuorteva koetti ennen kaikkea hankkia elintarvikkeita

Suomea varten. Aluksi hän kääntyi suullisesti ja sitten kirjeellisesti Hooverin johtaman elintarvikehallinnon puoleen. Nuorteva kirjoitti, että Suomi näkee nälkää; suurin osa Suomen kolmesta ja puolesta miljoonasta asukkaasta on ilman leipää. Muitakin elintarvikkeita on vähän. Jäkälä ja pettu ovat satojen tuhansien suomalaisten pääruokaa. Tuhansia suomalaisia on jo kuollut nälkään ja tuhannet ovat nääntymäisillään.[125] Suomen väliaikaisen vallankumoushallituksen nimissä Nuorteva sanoi uskovansa, ettei suomalaisten avunhuuto jäisi kuulematta Yhdysvalloissa. Koska Yhdysvaltojen hallitus pelkäsi, että sen myöntämät elintarvikkeet joutuisivat saksalaisten käsiin, Nuorteva kehotti järjestämään niiden jaon tehokkaan valvonnan, johon osallistuisivat Amerikan ja Ruotsin kansalaiset.

Elintarvikehallitus vetosi siihen, että tietyn elintarvikemäärän myyntiin ja Suomeen kuljetukseen on saatava Yhdysvaltojen hallituksen lupa. Nuorteva kirjoitti 26. helmikuuta asiasta presidentti Wilsonille. Kun vastausta ei kuulunut, Nuorteva kirjoitti 9. maaliskuuta valtiosihteerille. Hän pyysi ensinnäkin valtiodepartementilta lupaa elintarvikkeiden myyntiin, Suomeen kuljettamiseen ja jakeluun, mistä hän oli kirjoittanut elintarvikehallintoon. Toiseksi hän pyysi lupaa käyttää transatlanttista puhelinkaapelia keskusteluihin Suomen kansantasavallan väliaikaisen vallankumoushallituksen kanssa elintarvikkeiden hankintaa ja kuljetusta koskevista kysymyksistä. Kolmanneksi hän pyysi matkapassia yhdelle amerikansuomalaiselle, jonka oli matkustettava Nuortevan edustajana Ruotsiin ja Suomeen Yhdysvalloista hankittavien elintarvikkeiden toimitusta ja jakoa koskevissa asioissa. Lansingille osoittamaansa kirjeeseen Nuorteva liitti selosteen, jossa tähdennettiin, että Suomen vallankumous oli historiallisen kehityksen lainomainen seuraus, ja luonnehdittiin vallankumoushallituksen oikeusasemaa.[126]

Valtiodepartementti suvaitsi antaa vastauksen vasta 20. maaliskuuta. Vastaus sisälsi vain vahvistuksen, että Nuortevan kirje presidentille ja valtiosihteerille oli saapunut perille, ja seuraavan virkkeen: »Kuten tietänette, valtiodepartementti on tutkinut ja tutkii huolellisesti Suomen tilan-

netta.»[127] Siinä kaikki! Nuortevan pyynnöt jäivät täyttämättä.

Suomen valkokaartilaisiin imperialistinen Amerikka suhtautui myötämielisemmin. Heille se oli valmis myöntämään elintarvikkeita. Valtiodepartementin neuvonantaja Polk kirjoitti 21. helmikuuta sotilaallisen kauppasopimuskomitean edustajalle Mansonille: »Olemme saaneet Yhdysvaltojen Ruotsin-lähettilään sähkeen, jossa sanotaan, että lakia ja järjestystä suojelevan puolen (näin amerikkalainen nimitti valkosuomalaisia. – *V. H.*) valvonnassa on nyt Pohjois-Suomi, joten siis ensimmäiset elintarvikelähetykset Suomea varten voidaan toimittaa Narvikin kautta.»[128] Valtiodepartementti vaati, että olisi viipymättä sovittu Suomen valkoisen hallituksen edustajan kanssa ensimmäisestä 8000 tonnin elintarvikelähetyksestä. Valtiosihteeri Lansing otti 27. helmikuuta suopeasti vastaan valkosuomalaisen hallituksen edustajat Reuterin ja Ignatiuksen. Lansing kirjoitti tästä vastaanotosta: »Vastasin, että USA:n hallitus suhtautuu erittäin myötämielisesti Suomen itsenäisyyspyrkimykseen, että me olemme taipuvaisia tunnustamaan sikäläisen hallituksen de facto ja että me toivomme vilpittömästi, että piakkoin perustetaan luja perustuslaillinen hallitus.»[129] Tuskin kaipaa selitystä, että sikäläisellä hallituksella Lansing tarkoitti valkoista eikä vallankumouksellista hallitusta. Lansing lisäsi, että kun Suomesta saadaan hävitetyksi epäjärjestys ja sekasorto, niin hän tapaisi mielihyvin jälleen Suomen valkoisen hallituksen edustajia.[130] Reuterin ja Ignatiuksen tuoman kirjelmän Lansing lupasi toimittaa henkilökohtaisesti Wilsonille. Yhdysvaltojen hallituksen suopea suhtautuminen valkosuomalaisten edustajiin ilmeni myös siinä, että se auttoi näitä pitämään yhteyttä valkoisten hallitukseen: Reuterin ja Ignatiuksen sähkeet lähetettiin Lansingin sähkeinä Yhdysvaltojen Tukholman-lähettiläälle Morrisille, joka toimitti ne Ruotsissa olleelle valkoisten edustajalle. Samana päivänä, 27. helmikuuta, Ignatius sähkötti Suomen lähetystöön Tukholmaan, että 8000 tonnia kauroja on valmiina Suomeen lähettämistä varten, kysymys on laivoista.[131] Lansing sähkötti 30. maaliskuuta Tukholmaan lähettiläs Morrisille: »Departementti

saattoi Suomen (ts. valkoisen Suomen. – *V. H.*) täkäläisen valtuutetun tietoon, että se hyväksyy ensimmäisen 2000 tonnin elintarvikelastin toimittamisen Suomeen.»[132] Ainoastaan Morrisin sekä Ranskan, Englannin ja Italian Tukholman-lähettiläiden esittämä vastaväite, että sen jälkeen kun valkosuomalaiset olivat solmineet sopimuksen Saksan kanssa «viljan myöntäminen Suomelle merkitsi vihollisen suoranaista auttamista», sekä valkoisessa Suomessa käyneiden englantilaisten ja amerikkalaisten upseereiden saama loukkaava kohtelu pakottivat valtiodepartementin kumoamaan antamansa lupa elintarvikkeiden kuljettamiseen Suomeen.[133]

Kansanvaltuuskunnan yritykset saada edustajansa Nuortevan välityksellä elintarvikkeita Yhdysvalloista jäivät tuloksettomiksi. Nuorteva itse sanoi, että hänen USA:n hallitukselle ja «yhteiskunnalle» esittämänsä pyynnöt jäivät huutavan ääneksi korvessa. Amerikkalaisille liberaaleille osoittamassaan avoimessa kirjeessä Nuorteva korosti, että saksalaisia päällekarkaajia vastaan taistelleet suomalaiset työläiset auttoivat objektiivisesti liittoutuneita, kun taas valkosuomalaiset olivat liitossa Saksan kanssa. «Sittenkin vain tuo toinen puoli (valkosuomalaiset. – *V. H.*) sai ja yhä vielä saa teiltä tukea, minua taas ei ole milloinkaan haluttu kuunnella myötämielisesti ja vakavasti.»[134] Amerikkalaisen porvariston luokkamyötätunto oli kokonaan Suomen vallankumouksen vihollisten puolella. «Ja vaikka olisimme olleet itse järjestyksen, poliittisten luomiskykyjen ja terveen järjen arkkienkeleitä, meidät olisi sittenkin leimattu rosvoiksi niin kauan kuin emme olisi luopuneet niistä sosiaalisista tavoitteista, jotka ovat luonnollinen ensi askel maailman yhteiskunnallisessa edistyksessä», Nuorteva sanoi samaisessa avoimessa kirjeessään.

Vallankumouksellisella Suomella taas ei ollut mitään toiveita saada apua porvarillisilta valtioilta. Sen sijaan Suomen vallankumouksellinen naapurimaa, Venäjä, oli valmis antamaan kaikkinaista voimainsa mukaista apua.

6. LUKU

VALLANKUMOUKSELLISEN SUOMEN JA NEUVOSTO-VENÄJÄN VÄLISET YSTÄVYYSSUHTEET

Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen jälkeen kaikkien niiden maiden työtätekevät, joissa oli käynnissä vallankumous, osoittivat ensimmäisen tervehdyksensä Neuvosto-Venäjän työväenluokalle, jonka maailmanhistorialliset voitot innoittivat heitäkin vallankumouksellisessa taistelussa ja jota he pitivät vanhimpana veljenään.

Heti kun Suomen vallankumoushallitus oli muodostettu, se lähetti Kansankomissaarien neuvostolle tervehdyksen, jossa ilmoitettiin vallan siirtymisestä työväenluokan käsiin ja sanottiin: «Samalla kun tästä ilmoitamme teille, toverit, Venäjän kansan valtuutetut, pyydämme kauttanne lähettää Suomen työtätekevän vallankumouksellisen kansan tervehdyksen Venäjän vallankumouksselliselle proletariaatille ja lausua sen sydämellisen toivomuksen, että vankka solidaarisuus vallitsisi Venäjän ja Suomen työläisten kesken taistelussa kapitalismin kukistamiseksi. Eläköön köyhälistön kansainvälinen vallankumous!»[1]

Kansankomissaarien neuvoston vastauksen tervehdykseen toi mukanaan 30. tammikuuta Helsinkiin saapunut posti- ja lennätinlaitoksen kansankomissaari Prošjan. Hän sanoi: «Venäjän vallankumouksellisen köyhälistön hallitus tervehtii sydämellisesti Suomen uutta sosialistista hallitusta. Kun Suomen sosialidemokraatit tuonnoin kävivät pyytämässä Suomen riippumattomuuden tunnustamista, kannatimme sitä luottaen siihen, ettei kuluisi pit-

kä aika, ennen kuin Suomen köyhälistö astuisi vallankumoukselliseen taisteluun ja ottaisi maansa ohjat käsiinsä. Toiveet toteutuivat pikemmin kuin osattiin odottaakaan.» Neuvostohallituksen edustaja oletti vallankumouksen laajenevan kansainväliseksi ja jatkoi: »Siksi on ilahduttavaa ja rohkaisevaa aina se, että porvarisvallan ketjusta katkeaa rengas lisää. Se on uusi sysäys kansoille astua sosialistiseen kumoustaisteluun. Venäjän veljeshallitus toivoo, että suomalaiset toverit voisivat aletun taistelunsa viedä onnelliseen tulokseen, ja lupaa kaiken kannatuksensa taistelussa porvaristoa vastaan, joka kuuluen kansainväliseen riistäjäluokkaan on työväen vihollinen.»[2]

Kansanvaltuuskunnan puheenjohtaja Manner kiitti tervehdyksen johdosta ja sanoi tervehdystä semmitenkin ilahduttavaksi, että se oli saatu venäläisiltä tovereilta, joiden taistelu oli luonut edellytykset työväen vallankumoukselle Suomessa ja innoittanut Suomen työväestöä taisteluun. Manner sanoi, että Suomen työväestön edessä on suuria vaikeuksia, ja siksi venäläisten tovereiden apu ja tuki on niin ilahduttavaa. Työväestön valveutuneisuuteen ja voimiin luottaen Suomen vallankumoukselliset tulevat jatkamaan taisteluaan.[3]

Suomessa olleet venäläiset vallankumoukselliset järjestöt, Työläisten ja sotilaiden edustajien Helsingin neuvosto, Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitea sekä Itämeren laivaston keskuskomitea (Tsentrobalt), tervehtivät jo toisena vallankumouspäivänä »Suomen tasavallan sosialistista hallitusta» ja lausuivat varmana vakaumuksenaan, että »sosialistisen vallankumouksen lippu, joka on kohotettu porvarillisen vallan raunioilla Suomessa, tulee liittämään yhteen kaikki työntekijät maassa. Vapaan Venäjän pojat lähettävät lämpimän veljellisen tervehdyksensä Suomen vallankumouksellisille työläisille.»[4]

Brest-Litovskissa rauhanneuvotteluja käynyt neuvostovaltuuskunta lähetti Suomen vallankumoushallitukselle sähkeen: »Tervehdimme Suomen sankarillista työväenluokkaa, joka sieppasi valtiovallan porvariston käsistä. Nyt nuoresta pohjolan tasavallasta, jonka työväestö on sivistynyttä ja järjestäytynyttä, tulee sosialistisen taloudenpidon

esikuvallinen koekenttä. Viesti voitostanne innoittaa kaikkien maiden työläisten sydämiä ja antaa heille uusia voimia taistelussa sotaa ja kapitalismia vastaan. Voittonne viesti on antanut meille varmuutta täällä Brest-Litovskissa, taistelussamme keskusvaltojen imperialistisia anastuspyrkimyksiä vastaan. Suomen työväenjoukkojen sinnikkyys ja kestävyys ovat parhaana takeena siitä, että te suoriudutte kaikista vaikeuksista ja johdatte kansanne leveälle sosialistisen vallankumouksen tielle. Uudet proletaarisen solidaarisuuden siteet yhdistävät nyt vapaata Suomea ja vapaata Venäjää. Meillä on samat viholliset ja samat ystävät kuin teilläkin, meidän ihanteemme ovat yhteiset ja sydämemme lyövät samassa tahdissa. Eläköön veljellinen sosialistinen Suomi!»[5]

Manner ja Sirola sähköttivät Kansanvaltuuskunnan nimissä vastauksen neuvostovaltuuskunnalle Brest-Litovskiin: »Toverit! Kiitämme rohkaisevasta tervehdyksestä! Olemme innokkaasti seuranneet tarmokkaita esiintymisiänne työväenluokan ihanteiden puolesta. Toivomme että kohta kaikkien maiden työväestö lähtee Venäjän vallankumouksellisen proletariaatin viittoittamalle taistelutielle. Eläköön työtätekevien kansojen rauha! Eläköön kansainvälinen vallankumous!»[6]

Pietarissa ja Helsingissä pidetyissä juhlaistunnoissa oli tavallisesti läsnä edustajia sosialistisesta veljestasavallasta. Helmikuun puolivälissä pidetyssä Työläisten, sotilaiden ja talonpoikien edustajien neuvoston Toimeenpanevan keskuskomitean istunnossa olivat läsnä Yrjö Sirola ja Edvard Torniainen. He tervehtivät Suomen vallankumouksellisen kansan nimissä Venäjän vallankumouksellisen työväestön edustajia. Tervehdyspuheessa sanottiin: »Taistellessamme työväen vallankumouksen tielle nousevia teillekin tuttuja vaikeuksia vastaan me voimme tyytyväisinä todeta, että olemme saaneet olennaista apua venäläisiltä tovereilta... Nyt suomalaisten ja venäläisten työläisten veri vuotaa heidän yhteisessä taistelussa lumisilla taistelukentillä.» Toimeenpanevan keskuskomitean puheenjohtaja Jakov Mihailovitš Sverdlov vastasi suomalaisille tovereille, että Venäjän proletariaatti ei halua katsoa syrjästä Suomen työväen-

luokan taistelua, sillä se on tottunut jo itsevaltiutta vastaan taisteltaessa toimimaan yhdessä suomalaisten tovereiden kanssa. Sverdlov toivotti menestystä tuossa yhteisessä taistelussa.[7]

Muutamia päiviä myöhemmin Helsinkiin saapui Länsi-Eurooppaan matkalla ollut Yleisvenäläisen toimeenpanevan keskuskomitean valtuuskunta, johon kuuluivat Kollontai, Berzins ja vasemmistoeserrät Natanson sekä Ustinov. Tapahtuman johdosta vallankumoushallitus järjesti 19. helmikuuta juhlakokouksen, jossa Kollontai ja Manner pitivät tervehdyspuheen. Samana iltana kansallisteatterissa pidetyssä laajassa työväen kokouksessa Kollontai selosti Neuvosto-Venäjällä vallinnutta tilannetta. Innoittavan puheensa lopuksi hän esitti eläköönhuudon »Venäjällä syntyneen sekä rohkean ja sankarillisen Suomen työväestön tukeman sosialistisen vallankumouksen» kunniaksi. Kuulijakunnan myrskyisät suosionosoitukset päättyivät »Kansainväliseen».[8]

Vaikka taloudellinen rappiotila ja imperialistisen Saksan taholta uhannut kuolemanvaara olivatkin saattaneet Neuvosto-Venäjän poikkeuksellisen raskaaseen asemaan, Neuvosto-Venäjä teki kaiken voitavansa antaakseen monipuolista apua vallankumoukselliselle Suomelle. Tämä apu oli tarpeen heti: Suomessa alkoi samanaikaisesti vallankumouksen kanssa myös kansalaissota, eikä Punaisella kaartilla ollut riittävästi aseita.[9]

Suomalainen vallankumousmies K. M. Evä muisteli, että Tampereen lähiseudun työläiset »lähettivät joukoittain miehiä hakemaan Tampereelta aseita. Miltei kaikilta lähiseuduilta saapui kaartilaisia joukkoja pyytämään aseita. Mutta niitä ei voitu antaa. Aseita ei ollut.»[10] Venäläinen varuskunta ei voinut antaa mitään, sillä oli vain kivääri miestä kohti.[11] Koska Suomessa tarvittiin lisää aseita, Lenin antoi 30. tammikuuta määräyksen, että on annettava 25 000 kivääriä ja 30 konekivääriä venäläisten sotilaiden puolustamiseen Suomessa.[12] Mutta siellä, missä venäläisillä sotilailla oli ylimääräisiä aseita, he antoivat ne punakaartilaisille. Esimerkiksi 42. armeijakunnan komissaari sähkötti Lappeenrantaan vallankumouskomitean puheenjohtajalle: »Kaikki aseet on annettava Punaisen kaartin komitealle.»[13] Tuskin on tarpeellista esittää lisää samanlaisia määräyksiä. Neuvostohallitus ja kaikki neuvostoelimet suhtautuivat erittäin huomaavaisesti Suomen Punaisen kaartin esittämiin aseiden saantia koskeviin pyyntöihin, jotka täytettiin mahdollisuuksien mukaan.

Lenin sähkötti 9. helmikuuta Tsentrobaltiin (Helsinkiin): »Tsentrobaltin ja laivaston paikalliskomiteain on myönnettävä Räävelin linnoitusalueen sotaväen komitean ensi vaatimuksesta liikennevälineet aseiden ja elintarvikkeiden kuljettamiseen Helsinkiin.»[14]

Adolf Taimi kertoi muistelmissaan, että 22. helmikuuta 1918 Lenin otti hänet vastaan Smolnassa ja kyseltyään yksityiskohtaisesti Suomen asioista antoi hänelle Sota-asiain kansankomissariaattiin esitettäväksi seuraavan kirjelapun: »Tov. Taimin pyyntö tyydytettävä täydellisesti.» Leninin työtyylille oli luonteenomaista myös kaikki se, mitä Taimi kertoi edelleen: »Kun menin Leninin lappu mukanani Sota-asiain komissariaattiin, niin siellä jo tiedettiin tulostani, Vladimir Iljitš oli soittanut sinne. Samana päivänä minulle annettiin määräykset erilaisen aseistuksen, ampumatarvikkeiden ja vaatetuksen saamiseksi Pietari-Paavalin linnoituksen varastoista ja Arsenaalista... Jonkun päivän kuluttua Helsinkiin saapui kaksi junalastillista kivääreiä, konekivääreiä, patruunoita, saappaita, sinellejä ja muita varusteita, joista meillä oli kova puute... Asia ei rajoittunut kahteen Pietarista saapuneeseen asejunaan ja viljalähetyksiin. Piakkoin minulle tiedotettiin, että meille annetaan aseita ja ampumatarvikkeita Eestissä olevista venäläisten varastoista. Oli maaliskuu, laivaliikenne oli jo alkanut, ja me lähetimme Eestiin kaksi höyrylaivaa punakaartilaisten vartioimina. Aseet saatiin ja toimitettiin perille. Olen aivan varma, että ne annettiin meille Vladimir Iljitšin määräyksestä.»[15]

Neuvosto-Venäjän avun turvin Suomen Punainen kaarti sai riittävästi aseita ja ampumatarvikkeita. Ilman tätä apua se ei olisi voinut ajatellakaan vakavia sotatoimia valkoista armeijaa vastaan, joka sai aseita ym. tarvitsemaansa ulkomailta. Siitä syystä, että osa Suomen puna-

kaartilaisista sai venäläisen sotilaspuvun, valkoiset erehtyivät luulemaan Punaiseen kaartiin liittyneiden venäläisten sotilaiden määrää suuremmaksi kuin se oli.

Punakaartilaiset eivät olleet saaneet sotilasopetusta. Venäläiset sotilaat opettivat heitä käyttämään asetta ja koettivat antaa vaikkapa alkeellista sotilasvalmennusta. Opetusta vaikeutti kuitenkin se, että punakaartilaiset eivät hallinneet venäjän kieltä eivätkä venäläiset sotilaat suomen kieltä. Tampereella vain kaksi työläistä osasi puhua venäjää.[16] »Venäjän kielen taitamattomuus aiheutti meille korvaamatonta vahinkoa»,[17] Sirola kirjoitti myöhemmin tarkoittaen tietysti paitsi sotilasalaa myös sitä, että suomalaisten oli silloin vaikea tutustua Leninin töihin. Punakaartilaisten kouluttamiseksi osa heistä otettiin venäläiseen sotaväkeen. Jo 27. tammikuuta 42. armeijakunnan komitean erikoisosasto määräsi otettavaksi 509. jalkaväkirykmenttiin 75 suomalaista kansankaartin jäsentä saamaan sotilaskoulutusta.[13] Seuraavana päivänä 106. divisioonan päällikkö Svetšnikov antoi Länsi-Suomeen sijoitetuille joukoille seuraavan määräyksen: »Koska venäläiset joukko-osastot herkeämättä pienenevät vanhempien ikäluokkien eroamisen myötä, 1) on viipymättä otettava venäläisiin sotaväen yksikköihin Suomen kansallisia sotamiehiä Punaisen kaartin suosituksesta: 10 miestä joka komppaniaan, 5 miestä patteriin ja konekivääri joukkueeseen, niin että kussakin rykmentissä olisi suomalaisia vapaaehtoisia yleensä korkeintaan 200 miestä jalkaväkeä ja 30 tykkimiestä.»[19] Heistä oli määrä kouluttaa ohjaajia Punaista kaartia varten. Helmikuun 7. päivänä sama määräys annettiin toistamiseen.[20] Lisäksi Suomen Punaisen kaartin osastoihin lisättiin luotettavia venäläisiä sotilaita ja matruuseja,[21] joiden oli oltava esimerkkinä sotatoimien aikana. Myöhemmin, maaliskuussa Helsinkiin (Sörnäisiin) järjestettiin yhdessä venäläisten sotilaiden kanssa punakaartilaisia varten jalkaväen, konekivääriampujien, tykkimiesten, ratsuväen sekä pioneeri- ja lentojoukkojen kouluja. Punainen kaarti sai jonkin verran sotilasohjaajia Pietarista.[22]

Merkityksensä oli myös sillä välittömällä avulla, jota Punainen kaarti sai, varsinkin aivan kansalaissodan alussa

venäläisiltä sotilailta, matruuseilta ja komentajilta. Suomen työläiset olivat lausuneet jo vallankumouksen alussa toivomuksen, että venäläiset sotilaat osallistuisivat yhdessä heidän kanssaan tuleviin luokkataisteluihin. Venäläiset sotilaat olivat olleet samaa mieltä asiasta.[23] Kun kansalaissota alkoi, Suomen työläiset kääntyivät venäläisen sotaväen puoleen pyytäen sitä jäämään Suomeen kansalaissodan loppuun saakka.[24]

Mannerheim niin ikään kääntyi venäläisen sotaväen puoleen ja pyysi tätä noudattamaan neutraliteettia, koska hän ei muka sotinut venäläisiä vastaan. (Porvarimaailmalle taas Mannerheim ilmoitti aloittaneensa sodan venäläistä sotaväkeä vastaan.)

Venäläisen sotaväen johtavissa elimissä ei ollut yksimielisyyttä. Tammikuun 29. päivänä 1918 42. armeijakunnan komitean yleiskokouksessa harkittiin tilannetta, jonka oli aiheuttanut valkoisten hyökkääminen venäläisen sotaväen kimppuun, ja katsottiin välttämättömäksi ilmoittaa, että tammikuun 29. (16.) päivästä »42. armeijakunnan osastot aloittavat sotatoimet Suomen porvarillista valkokaartia vastaan». Kokouksen päätöslauselmassa tähdennettiin, että aloitettavat toimet olivat pakotettuja, ja siksi vaadittiin niiden ehdotonta toteuttamista sotilaallisten voimien säilyttämiseksi sekä kansalle kuuluvan erilaisen arvokkaan omaisuuden pelastamiseksi. Päätöslauselma päättyi kehotussanoihin: »Rohkeasti, toverit, taisteluun! Kuolemaa uhmaten voitamme verenhimoisen porvariston. Eläköön maailman vallankumous!»[25]

Toisaalta taas 42. armeijakunnan komentaja kenraali Nadežnyi ja armeijakunnan komissaari Zaonegin olivat jo edellisenä päivänä sähkeitse Viipurista ja suoraa puhelinyhteyttä käyttäen antaneet 106. divisioonan päällikölle Svetšnikoville, jonka esikunta sijaitsi Tampereella, määräyksen kahden rykmentin lähettämisestä Viipuriin ja divisioonan muiden yksikköjen keskittämisestä Riihimäelle.[26] Tampere olisi siis pitänyt jättää. Se olisi itse asiassa merkinnyt asemien vapaaehtoista luovuttamista valkoisille. Helsingistä Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomiteasta taas saapui päinvastainen määräys: siirryttävä

päättävään hyökkäykseen ja valloitettava valkoisilta Vaasa. Pietarista ei saatu minkäänlaisia määräyksiä. Seuraavana päivänä Viipurista saatiin vahvistus armeijakunnan komentajan aiempaan määräykseen. Suomen Punaisen kaartin esikunta ei hyväksynyt 42. armeijakunnan päällystön määräystä, vaan sähkötti 1. helmikuuta Sota-asiain kansankomissariaattiin Podvoiskille ja Kansankomissaarien neuvostoon pyytäen hajottamaan 42. armeijakunnan esikunnan, joka oli »tarpeeton ja vanhoillinen».[27] Svetšnikov kieltäytyi noudattamasta armeijakunnan komentajan määräystä sovittuaan asiasta Suomen aluekomitean sotilasosaston ja Suomen Punaisen kaartin pääesikunnan kanssa. Hän selitti päätöstään seuraavasti: »Ottaen huomioon kaikki seikat – toisaalta oli estettävä se, etteivät Tampereen varuskunnan joukot olisi saaneet samaa kohtaloa kuin muut Pohjois-Suomessa olleet varuskunnat, toisaalta oli saatava aikaan yhteisrintama Suomen työväestön kanssa taistelussa valkokaartilaisia vastaan, ettei venäläinen sotaväki olisi menettänyt mainettaan Suomen työväestön keskuudessa – päätin aivan itsenäisesti ja epäröimättä ryhtyä paitsi Tampereen varuskunnan joukoin myös koko divisioonan voimin puolustamaan Suomen työväenluokkaa.»[28] Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitean puheenjohtaja Smilga ilmoitti 4. helmikuuta Pietarin työläisten ja sotilaiden edustajien neuvoston istunnossa: »Me venäläiset ymmärsimme tehtävämme Suomessa siten, että meidän oli kaikin voimin edistettävä Suomen proletariaatin voittoa.»[29] Svetšnikov määrättiin 30. tammikuuta venäläisen sotaväen komentajaksi Länsi-Suomessa. Samaan aikaan Suomen Punaisen kaartin esikunta nimitti hänet Punaisen kaartin ylipäälliköksi Tampereen rintamalla.

Svetšnikov oli aloitekykyinen komentaja ja huomattava sotilasasiantuntija (vanhassa armeijassa hän oli ollut pääesikunnan everstinä). Hän suhtautui myötämielisesti Suomen työväestöön, ja kansalaissodan alkuvaiheessa hänen komennossaan oli sekä venäläinen sotaväki että Suomen Punainen kaarti Länsi-Suomessa. Nuo voimat olivat silti melko vähäiset, kun otetaan huomioon lukumäärän lisäksi

myös taistelukuntoisuus. Kuten edellä jo todettiin, muutamiin ikäluokkiin ja aselajeihin kuuluneiden sotilaiden kotiuttamisen jälkeen nimitykset »rykmentti» ja »divisioona» eivät lainkaan vastanneet näiden sanojen tavanomaista merkitystä. »Rykmentti» oli usein pataljoonaa pienempi. Pahinta kuitenkin oli se, että nuo »yksiköt» eivät ollenkaan kelvanneet vakaviin sotatoimiin. Kuten Smilga sanoi, ne olivat jo marraskuussa 1917 kerrassaan kykenemättömiä sotatoimiin.[30] Sitäkin kykenemättömämpiä ne olivat tammi- ja helmikuussa 1918. Useimmat sotilaat eivät halunneet sotia minkään puolesta, korkeintaan itsepuolustuksen pakosta. Siksi heihin teki vaikutuksen Mannerheimin kehotus noudattaa neutraliteettia. Porin varuskunnan toimeenpaneva komitea vastasi 30. tammikuuta Mannerheimin kehotukseen, että »Suomen kansalaisten keskinäisissä mahdollisissa yhteenotoissa varuskunnan joukot ovat päättäneet noudattaa tiukkaa puolueettomuutta seuraavin ehdoin: 1) että teidän taholta taataan hyökkäämättömyys venäläisen sotaväen kimppuun, 2) että varuskunnan kaikille osastoille jätetään aseet ja kaikki osastot jätetään paikoilleen».[31] Svetšnikovin todistuksen mukaan Tampereen varuskunnan enemmistö kannatti niin ikään sitä, ettei tarvinnut sekaantua kansalaissotaan. »Tässä suhteessa tilanne kärjistyi entisestään, kun saatiin varuskunnan päällikölle osoitettu kenraali Mannerheimin radiosähke, jossa venäläisille joukoille luvattiin koskemattomuus, elleivät nämä puutu Suomen asioihin. Divisioonan komiteassa ei myöskään ollut yksimielisyyttä, ainoastaan bolševikkipuolue piti välttämättömänä taistelua ja myönsi minulle aloitteenteko-oikeuden.»[32]

Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitean sotilasosasto antoi 1. helmikuuta julistusta muistuttavan määräyksen. Siinä kehotettiin lähtemään epäröimättä puolustamaan suomalaisia tovereita. Kehotus vaikutti vain muutamiin venäläisiin, kuten näkyy saman sotilasosaston 6. helmikuuta julkaisemasta vetoomuksesta. »Toverit, vastaukseksi muutamille joukko-osastoille osoittamaamme kehotukseen lähteä Suomen työväestön avuksi monet joukko-osastot ovat kieltäytyneet lähtemästä selittäen

kieltäytymistään siten, että sotilaat ovat väsyneet eivätkä halua puuttua Suomen asioihin. Täten suuressa joukkohalua puuttua Suomen asioihin. Täten suuressa joukkoosastossa on vain muutamia halukkaita lähtemään, joten vallankumouksellisen Venäjän meihin panemat toiveet eivät voi toteutua. Suomen aluekomitean sotilasosasto korostaa, että tuollainen ilmiö on sopimaton, ja kehottaa kaikkia sotilas-, matruusi- ja työläistovereita auttamaan suomalaisia vallankumouksellisia tovereitamme, Punaista kaartia. Tässä tarkoituksessa kaikkia neuvostoja sekä komppanioiden, rykmenttien, divisioonain ja varuskuntien komiteoita kehotetaan muodostamaan erikoisia vapaaehtoisia taisteluosastoja ja lähettämään ne valkokaartilaisia vastaan taistelevien Läntisen alueen joukkojen komentajan tov. Svetšnikovin määrättäväksi.»[33]

Valveutuneimmat ainekset saivat kuitenkin sotilaat vakuuttumaan siitä, ettei valkokaartilaisten lupauksiin ollut uskomista ja että venäläinen sotaväki joutuisi lujille ja eristetyksi Venäjästä, jos valkoinen armeija hyökkäisi Etelä-Suomeen ja saisi ylivoiman Punaisesta kaartista. Itsepuolustustarkoituksessa venäläinen sotaväki pystyi vielä puolustamaan asemiaan, mutta suurin osa siitä oli kerrassaan kelvoton aktiivisiin hyökkäystoimiin. Tsaarinaikaisen armeijan miltei taistelukyvyttömien rippeiden joukossa oli kylläkin tietty määrä sotilaita, matruuseja ja upseereja, joille oli ominaista vallankumouksellinen tietoisuus ja proletaarisen internationalismin tunne. He eivät voineet jäädä syrjään vimmatusta taistelusta, johon nousi pienen maan työväenluokka ja maalaisköyhälistö; toisen maan porvaristoa he pitivät omana vihollisenaan. He olivat omasta tahdostaan valmiit jakamaan suomalaisten luokkaveljiensä kanssa kaikki vaarallisen taistelun rasitukset vertaan ja henkeään säästämättä.

Svetšnikov laati sotasuunnitelmat, joiden tunnusomaisena piirteenä olivat aktiiviset hyökkäystoimet valkoisia vastaan. Tällaisiin toimiin voitiin käyttää vain venäläisiä vapaaehtoisia ja Suomen punakaartilaisia. Mutta edellisiä oli verrattain vähän, sillä sotaväen perusosa oli passiivista, ja jälkimmäiset olivat kouluttamattomia ja alkuaikoina aseettomiakin. Sittenkin vapaaehtoisista ja punakaartilaisista muodostetut osastot ryhtyivät aktiivisiin sotatoimiin käyttäen venäläistä sotakalustoa – tykkejä, panssarijunia, panssariautoja ja Turussa myös tykkivenettä. Ennen muuta aloitettiin eteneminen rautateitse pohjoiseen ja länteen Tampereelta. Pohjoisella suunnalla valloitettiin Oriveden asema (noin 40 kilometrin päässä Tampereelta) ja läntisellä suunnalla Nokian asema (noin 20 kilometrin päässä Tampereelta). Hyökkäys pohjoiseen jatkui. Valkoiset joukot lyötiin takaisin, kun ne yrittivät valloittaa Lylyn aseman. Valkoiset saivat pysäytetyksi hyökkäyksen vasta Vilppulan aseman tienoilla, noin 30 kilometrin päässä Haapamäen rautatieristeyksestä, jonka valloitettuaan punakaartilaiset olisivat katkaisseet valkoisille erittäin tärkeän radan. Svetšnikovin 4. helmikuuta antamassa taistelukertomuksessa sanottiin: »Tehtäväksi asetan Vilppulan ja Haapamäen asemien valloittamisen, sen jälkeen aion kehittää aktiivista toimintaa Seinäjoen ja Jyväskylän suunnalla.»[34] (Seinäjoella sijaitsi Mannerheimin esikunta.) Myöhemmin, 28. helmikuuta annetussa määräyksessä Länsi-Suomessa toimiville joukoille asetettiin seuraavat tehtävät: Tampereen seudulla »valloitettava Haapamäen asema», Porin alueella »valloitettava Kristiinankaupunki» ja Turun seudulla »hävitettävä valkoinen kaarti koko alueella».[35] Näiden tehtävien täyttämiseen ei kuitenkaan riittänyt voimia.

Sodan alkuviikkoina, ennen kuin punakaartilaiset saivat aseita ja oppivat niitä käyttämään, venäläiset vapaaehtoiset, joita tosin oli vähän, esittivät silti huomattavaa roolia. Tämä näkyy esim. Svetšnikovin antamista tiedoista: Rauman seudulla »taistelua valkoista kaartia vastaan johti eversti Buninin komentama 421. Tsarskoje Selon jalkaväen rykmentti».[36] Turun seudulla »joukkojen komentajana oli aluksi 421. Tsarskoje Selon jalkaväen rykmentin eversti Bulatsel ja sitten ensimmäisen luokan kapteeni Vonljarovski. Taistelua kävivät matruusit ja taistelun kohteena oli Iljanteen seutu 25 kilometrin päässä Turusta koilliseen, jossa oli havaittu valkokaartilaisosastojen huomattavia muodostelmia. Nuo osastot saatiin hajotetuksi.»[37] »424. Tšudskin jalkaväkirykmentin osastot häätivät Riihimäen koillispuolelta valkokaartilaiset, jotka perääntyivät poh-

joiseen.»[38] »Kahden venäläisen komppanian ja pienen punakaartilaisryhmän muodostama osasto, jolla oli kaksi konekivääriä, hääti valkoiset Lavialta (suunnilleen puolimatkassa Tampereen ja Porin välillä).»[39] Porissa alkoivat 1. helmikuuta »taistelut valkoisen kaartin, jonka miesvahvuus oli 1000 henkeä, ja punaisten varuskunnan välillä; punaisia auttoivat venäläiset joukot: rajavartiosotilaat, matruusit sekä toisen patteriston tykkimiehet».[40] Tampereen seudulla, jossa taistelutoimet olivat sodan alussa kiivaimpia, varuskunnan avuksi saapuivat 31. tammikuuta seuraavat venäläiset osastot: 421. Tsarskoje Selon rykmentin tiedusteluosasto (vapaaehtoisista koostunut), jolla oli 10 konekivääriä; lähes 250 vapaaehtoista 114:nnestä jalkaväkirykmentistä; anarkisti-matruusien 250-henkinen osasto;[41] se koostui myös vapaaehtoisista, jotka pyysivät lähettämään heidät vaarallisimpaan paikkaan.

Valkoisia vastaan käydyn taistelun taakka ei siis langennut heti kokonaisuudessaan lujittumattoman Punaisen kaartin harteille, vaan osan siitä ottivat kantaakseen venäläiset ystävät. Tämä seikka teki tyhjäksi Mannerheimin aikeet murskata Punainen kaarti, ennen kuin se oli pantu liikekannalle, järjestetty, aseistettu ja ennen kuin se oli ehtinyt saada alkeellista sotilaskoulutusta. Valkoinen kenraali oli tietoinen entisen Venäjän armeijan rappiotilasta ja pani toiveensa sen passiivisuuteen ja taistelukyvyttömyyteen. Mannerheim väheksyi sitä vaikutusta, minkä venäläiseen sotaväkeen teki vähäinen mutta terve, itseuhrautuvaisuuteen ja sankaruuteen pystyneistä, vallankumoukselle uskollisista internationalisteista koostunut ydinjoukko. Nimenomaan tuo venäläisen sotaväen paras osa teki tyhjäksi Mannerheimin aikeet heti sodan alussa. Venäläisten vapaaehtoisten ja yhä lisääntyneiden punakaartilaisten joukko-osastot saivat tarmokkailla toimillaan pysäytetyksi valkoisten hyökkäyksen ja lyödyksi takaisin valkoisten yritykset valloittaa proletaarinen Tampere. Punainen kaarti sai mahdollisuuden lujittaa rivejään ja järjestäytyä. Kaikki tämä vaikutti merkittävällä tavalla sodan kulkuun.

Ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa se Svetšnikovin väite, että tuolla kaudella »Suomen valkokaartilaisia vastaan

työväenluokan puolesta taistelivat miltei yksinomaisesti venäläiset joukot venäläisten upseerien, sotilaiden ja matruusien johdolla».[42] Ensinnäkin Svetšnikovin laatimien sotasuunnitelmien edellyttämiin aktiivisiin sotatoimiin osallistuivat vapaaehtoiset eivätkä venäläiset joukot yleensä, vaikka vapaaehtoisten osastoja nimitettiinkin komppanioiksi yms. Svetšnikov itse tunnusti: »Sanottakoon, että puolustustoimiin saatoin vielä käyttää kaikkia venäläisiä joukkoja, mutta hyökkäystoimiin voitiin käyttää vain vapaaehtoisia ja suomalaisia punakaartilaisia.»[43] Helmikuun lopulla Suomessa valkoisia vastaan taistelleiden venäläisten lukumäärä oli noin 3000.[44]

Toiseksi ei pitänyt paikkaansa väite, että taistelua kävivät »miltei yksinomaisesti» venäläiset. Punakaartilaisten rooli taisteluissa heti kansalaissodan alkupäivinä ei suinkaan ollut vähäinen. Svetšnikov itse totesi, että venäläisiä vapaaehtoisia oli vähän[45] ja että Punaisen kaartin jo tammikuun lopulla Tampereen seudulle lähettämä apujoukko oli melkoinen. Sinne saapui »muutamia miesvahvuudeltaan erilaisia Suomen Punaisen kaartin osastoja» sekä »Helsingin Punaisen kaartin lähettämä suojalaitteilla varustettu juna»[46]. Helmikuun 4. päivänä »Tampereelle saapui Helsingistä 500 punakaartilaista mukanaan 8 konekivääriä ja 7 tykkiä».[47] Lyhyesti sanoen Tampereen piiriin saapunut punakaartilaisten apujoukko oli miesvahvuudeltaan suurempi kuin venäläiset joukot. Uuttakaupunkia vastaan suunnattuun hyökkäykseen määrättiin »600 miestä käsittänyt Punaisen kaartin osasto, jolle annettiin vahvistukseksi tykkejä ja 200 venäläistä sotamiestä»[48], tässäkin siis suomalaisia oli huomattavasti enemmän kuin venäläisiä. Sitä paitsi Punaisen kaartin miesvahvuus lisääntyi nopeasti. Punainen kaarti kasvoi päivä päivältä ja otti suorittaakseen yhä suuremman osan taistelutehtävästä ja vihdoin otti sen kokonaan.

Suomen porvaristo kuvasi tietysti petturuudeksi Suomen työväestön liittoutumisen venäläisten sotilaiden ja matruusien kanssa porvaristoa vastaan. Kansallistunteilla keinotellen porvaristo kauhisteli kaksinaamaisesti sitä, että punaiset olivat lähteneet »vieraiden» kanssa »omia»

vastaan, vaikka juuri Suomen porvariston liitto Saksan imperialistien kanssa merkitsi Suomen kansallisten etujen vaarantamista. Kommunisti L. Koskelainen on kirjoittanut aivan oikeutetusti: »Ja kun porvaristo saattoi häikäilemättä, ilman vähimpiäkään omantunnonvaivoja turvautua maailman taantumuksellisimpaan, imperialistiseen sotavoimaan omia itsekkäitä luokkapyyteitään tavoitellessaan, niin eikö tuon raa'an hyökkäyksen kohteiksi joutuneilla Suomen työläisillä ja torppareilla olisi ollut tuhat kertaa suurempi moraalinen oikeus turvautua edistyksellisten, kansanvaltaisten voimien apuun oikean asian puolesta käymässään puolustussodassa?»[49]

Porvaristo koetti kylvää eripuraisuutta suomalaisen työväestön ja venäläisen sotaväen kesken. Siinä tarkoituksessa se harjoitti provokaatiota ja levitti kuulopuheita. Venäläisiksi sotilaiksi pukeutuneet suojeluskuntalaiset tekivät ilkitöitä aiheuttaakseen työväestössä suuttumusta venäläisiä kohtaan. Helsingin Punaisen kaartin esikunta ilmoitti Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitean sotilasosastolle, että valkokaartilaiset pukeutuivat sotilaspukuihin ja yrittivät provosoida ja järjestää rosvouksia, ampua taloista ja soluttautua työväestön keskuuteen, mikä todisti sitä, että he koettivat kylvää eripuraisuutta ja saada aikaan ilmi taistelun punakaartilaisten ja sotilaiden kesken.[50] Tämän ilmoituksen saatuaan venäläisten joukkojen johtavat elimet antoivat määräyksen, että oli tarkastettava kaikkien epäilyttävien sotilaspukuisten henkilöiden henkilöllisyyspaperit.

Toisaalta taas vastavallankumoukselliset yrittivät nostattaa venäläiset sotilaat Suomen punakaartilaisia vastaan. Levitettiin sellaisia huhuja, että punakaartilaiset käyvät muka neuvotteluja valkoisten kanssa ja koettavat saada etuisuuksia venäläisten ystäviensä kavaltamisen kustannuksella. Venäläiset sotilaat tunsivat kuitenkin riittävän hyvin suomalaiset luokkaveljensä eivätkä uskoneet valheisiin. Vallankumoushallitus julkaisi 26. helmikuuta venäläisille sotilaille osoitetun venäjänkielisen julistuksen, jossa sanottiin, että porvariston levittämät huhut ovat valhetta ja parjausta. Julistus päättyi sanoihin: »Me ihailemme venäläisten tovereiden taistelua. Me puristamme kunnioittaen voimakasta kättänne, jolla te olette niin suuresti auttaneet meitä taistelussamme vapauden puolesta kansainvälisen proletaarisen vallankumouksen asiassa. Teidän asianne ja meidän asiamme on elämällä ja kuolemalla yhteen sidottu proletariaatin yhteinen asia.»

Kuten Neuvosto-Venäjällä julkaistuista asiakirjoista näkyy, Neuvosto-Venäjä auttoi vallankumouksellista Suomea myös siten, että Pietarista lähetettiin osastoja taistelemaan valkoista armeijaa vastaan. Taisteluosastojen lähettämistä koskevia pyyntöjä saapui Pietariin sekä Punaisen kaartin että venäläisen sotaväen johtavilta elimiltä. Viipurin järjestyskaartin esikunta ilmoitti 30. tammikuuta Pietariin, että Karjalassa sekä Länsi- ja Pohjois-Suomessa ylivoima kuuluu valkokaartilaisille, jotka ovat riittävän hyvin järjestäytyneitä. Paikallinen Punainen kaarti on huonosti järjestetty ja erittäin huonosti aseistettu jopa Viipurissakin. Yleistilanne on sellainen, että joukkojen on siirryttävä avoimiin sotatoimiin valkoista kaartia vastaan, mutta ne kaipaavat lisävoimia, mistä armeijakunnan esikunta on tehnyt pyynnön sota-asiain kansankomissaarille. Pyyntö on kuitenkin jäänyt täyttämättä. Ellei lisävoimia lähetetä, vaan säilytetään neutraliteetti, niin lähiaikoina Pietariin johtava tie jää auki. Siksi on ryhdyttävä kaikkiin mahdollisiin toimiin, jotta Viipuriin lähetettäisiin viipymättä lisävoimia: 1000 miestä tarkka-ampujia, 34 Maxim-konekivääriä ampujineen ja patruunavöineen, 2000 kivääriä paikallisen Punaisen kaartin aseistamiseksi sekä 3–4 kevyttä patteria. Tehtävänä on ennen kaikkea Karjalan vapauttaminen valkoisista ja sitten eteneminen pohjoiseen.[51] Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitea puolestaan sähkötti 5. helmikuuta Kansankomissaarien neuvostoon: »Mikäli voitte, lähettäkää vahvistukseksi tietoisia miehiä, joita tarvitaan kipeästi. Lähettäkää aseita, mahdollisimman paljon panssariautoja ja konekiväärejä Sota-asiain osaston haltuun.»[52]

Pietarista lähetettiin apuvoimia. Työläiset päättivät heti antaa apua. Suomeen lähetettiin muutamia punakaartilaisosastoja, mm. Putilovin tehtaan työläisistä muodos-

tettu osasto.[53] Vaikka Neuvosto-Venäjä itse oli sotilaallisesti vaikeassa asemassa, Suomeen lähetettiin vahvistukseksi myös sotaväen osastoja. Määräyksessä, jonka Pietarin sotilaspiirin esikunta antoi 1. helmikuuta 60., 61. ja 62. rykmentin vallankumouskomiteoille, Suomessa vallinnutta tilannetta luonnehdittiin seuraavasti: »Pietarin työläiset ovat jo vastanneet suomalaisten veljiensä avunpyyntöön, ja Suomeen on lähetetty punakaartilaisosastoja, mutta se ei riitä. Suomen kansa odottaa, että myös sotilastoverit vastaavat sen kutsuun lähteä taisteluun yhteisen asian puolesta ja valitsevat keskuudestaan kaikki ne toverit, jotka ovat vapaita lähtemään puolustamaan proletariaatin etuja.» Rykmenttien komiteoille annettiin määräys »valita heti rykmentin miehistöstä kaikki ne, jotka voitiin lähettää Suomeen, kuljettaa muodostettu osasto Suomen asemalle lähetettäväksi Viipuriin 42. armeijakunnan komitean määrättäväksi».[54] Pietarin sotilaspiirin esikunnan operatiivisen osaston 31. tammikuuta ja 1. helmikuuta antamasta tiedonannosta näkyy, että samanlaiset määräykset oli annettu eräille muillekin rykmenteille: Belgoran rykmentti sai määräyksen valmistaa heti 300 miehen joukkue saattamaan Viipuriin lähetettävää panssarijunaa;[55] 1. polkupyöräpataljoonan oli muodostettava joukkue kaikista komennuskuntiin kuulumattomista miehistä ja lähetettävä se Viipuriin; Käkisalmen rykmentti sai määräyksen järjestää heti yksi 250 miehen osasto konekivääreineen, kenttäkeittiöineen ja muonavaroineen lähetettäväksi Suomeen taistelemaan valkoista kaartia vastaan. Osaston oli oltava täydessä taisteluvalmiudessa ja lähdettävä 20. tammikuuta (vanhaa lukua. – *V. H.*) klo 18. Toisen, miesvahvuudeltaan samanlaisen osaston oli oltava lähtövalmiina 21. tammikuuta klo 6 illalla; kolmannen 22. tammikuuta klo 6 illalla ja neljännen 23. tammikuuta klo 6 illalla. Kuudes Tukumsin latvialainen tarkka-ampujarykmentti sai määräyksen muodostaa heti 150 miehen osasto konekivääreineen, kenttäkeittiöineen ja muonavaroineen lähetettäväksi Suomeen taistelemaan valkoista kaartia vastaan. Rykmentin muiden voimien oli myös oltava täydessä taisteluvalmiudessa. Työtätekevien

kasakkojen liitto sai myös määräyksen »järjestää viipymättä sadan miehen vahvuinen osasto, sotnia, Suomeen lähetettäväksi». Kasakkojen oli määrä toimia tiedustelijoina. Samanlaisia määräyksiä lähetettiin monille muille sotaväen yksiköille.[56] Pohdittavana oli kysymys latvialaisen rykmentin lähettämisestä Suomeen. Tästä on todistuksena Helsingissä olleen latvialaisten tarkka-ampujien toimeenpanevan komitean jäsenen Kalninsin 27. helmikuuta 1918 Dybenkolle lähettämä sähke: »Suomen Punaisen kaartin esikunnassa olemme päättäneet pyytää, että teidän eilen ehdottamanne toinen konekivääririkmentti lähetettäisiin Tampereen edustalle, jossa lähipäivinä on odotettavissa ratkaiseva taistelu; apujoukot ovat tarpeen; mikäli mahdollista, ilmoittakaa rykmentin likipitäinen miesvahvuus, ilmoittakaa sotilasneuvoston päätös yhden latvialaisen rykmentin lähettämisestä Helsinkiin; Suomen työväenhallitus kannattaa tätä.»[57]

Neuvosto-Venäjä auttoi vallankumouksellista Suomea, vaikka tämä seikka saattoi vaikeuttaa neuvostomaalle elintärkeitä rauhanneuvotteluja Saksan kanssa. Kenraali Hoffmann esitti 10. helmikuuta Neuvosto-Venäjän edustajille Brest-Litovskissa vastalauseen sen johdosta, kuten hän sanoi, että suurten sotilasjoukkojen siirtäminen Suomeen ei ollut välirauhansopimuksen hengen mukaista.[58]

Pietarista tuli apua sekä punaisille että valkoisille. Samainen railo, joka jakoi Suomen punaiseen ja valkoiseen, jakoi kahtia myös Pietarin suomalaisen väestön. Kuten edellä oli jo puhe, suomalaiset työläiset perustivat Pietarissa Punaisen kaartin ja auttoivat aseiden toimittamisessa Suomen työläisille. Kun Suomessa puhkesi kansalaissota, Pietarin suomalaisia työläisiä ei voitu estää lähtemästä synnyinmaahansa, kaikkein vaarallisimmalle taistelulohkolle, Tampereen edustalle, jossa he osoittivat erinomaista uljuutta. He saivat häädetyksi neljä valkoisten komppaniaa ja olisivat jatkaneet hyökkäystään, ellei päällystö olisi estänyt sitä.[59] Samaan aikaan Pietarissa oli perustettu salaa valkosuomalaisten taistelujärjestö, johon kuului noin 300 miestä. Se lähetti aseita valkoisille ja toimitti salaa Suomeen valkoisten puolelle niitä, jotka halu-

sivat taistella Mannerheimin armeijassa. Järjestöä johti entinen Italian Viipurin-konsuli Grönroos, joka piti yhteyttä entisen Suomen asioita hoitaneen valtiosihteerin Enckellin kanssa. Enckell piileskeli Pietarissa koko vallankumouksen ajan, aina toukokuuhun 1918. Pietarin suomalaiset punakaartilaiset tiesivät Enckellin olevan kaupungissa ja etsivät häntä, mutta eivät löytäneet. Enckell asui Taurian palatsin vastapäätä tuttaviensa luona ja piti salaa yhteyttä valkoiseen Suomeen, Ruotsin lähettiläässeen, venäläiseen vastavallankumouksellisen järjestöön sekä porvarillisen Viron edustajiin.

Saksalaisten hyökkäys ennen Brestin rauhan solmimista oli innoittanut vastavallankumouksellisia, ja valkosuomalaisten järjestö oli jo laatinut toimintasuunnitelman Pietarin kaatumisen varalta. Valkoisten toiveet eivät toteutuneet, mutta kun huhtikuussa Venäjälle alkoi saapua suomalaisia vallankumouksellisia maanpakolaisia, kyseinen järjestö asetti kysymyksen salaisten vainotoimien aloittamisesta heitä vastaan. Omien sanojensa mukaan Enckell oli muka varoittanut järjestöä ryhtymästä vainotoimiin.[60] Sille oli määrätty tärkeämpi tehtävä, siitä piti tulla viides kolonna Mannerheimin aloittaessa rynnäkön Pietaria vastaan. Seuraava esimerkki osoittaa havainnollisesti, miten luotettava yhteys oli kyseisen järjestön ja valkoisen Suomen välillä. Kun Mannerheimille ilmoitettiin Pietarissa perustetusta valkosuomalaisesta järjestöstä, joka oli valmis toimimaan, Mannerheim päätti tarkistaa asian ja pyysi toimittamaan hänelle laatikollisen sikaareja, joita oli saatavana vain yhdessä hänen tietämässään myymälässä Nevskin prospektin varrella. Kymmenentenä päivänä pyyntönsä jälkeen Mannerheim sai sikaarit. Kohta hän pyysi vielä pari laatikollista sikaareja ja sai ne kolmen päivän kuluttua.[61] Svinhufvudin kirje Enckellille toimitettiin kolmessa päivässä.

Neuvosto-Venäjän ja Saksan väliset rauhanneuvottelut Brest-Litovskissa estivät Saksaa jonkin aikaa antamasta apua valkosuomalaisille. Saksan hallitus ei rohjennut täyttää valkosuomalaisten pyyntöä suomalaisen jääkäripataljoonan lähettämisestä Suomeen, sillä se pelkäsi,

että jääkäripataljoonan lähettäminen tulkittaisiin venäläisellä taholla vihamieliseksi teoksi, joka estäisi neuvottelujen onnistumisen. Kuten Ludendorffin lähetystöneuvos Lersner ilmoitti sähkeessään ulkoasiain ministeriöön 25. tammikuuta 1918, Ludendorffin mielestä jääkäripataljoonan lähettäminen Suomeen enempää kuin aseidenkaan lähettäminen valkoisille ei rikkonut Venäjän kanssa solmittavaa välirauhaa, mutta ulkoasioita hoitanut valtiosihteeri Kühlmann kehotti silti 31. tammikuuta Brest-Litovskista lähettämässään sähkeessä lykkäämään aseiden lähettämistä Suomeen, »ellemme halua joutua venäläisiin nähden kieroon asemaan». Tosin helmikuun 2. päivänä Kühlmann ilmoitti Ludendorffille Lersnerin kautta, että hän peruu sanansa, jos aseiden lähetys Suomeen järjestetään puhtaasti yksityisluonteisena toimituksena ja tehdään mahdollisimman salaisesti.[62]

Myöhemmin Kuusinen kirjoitti, että Trotskin teatterimainen esiintyminen Brest-Litovskissa helmikuussa 1918 käytyjen neuvottelujen aikana myötävaikutti viime kädessä Suomen vallankumouksen tappioon. »Saksan hallituksen silloiset rauhanehdot eivät olleet ainoastaan Neuvosto-Venäjälle, vaan myöskin Suomen työväenhallitukselle suotuisemmat kuin myöhemmin saneltu rauha... Jos rauha olisi silloin Neuvosto-Venäjän ja Saksan välillä allekirjoitettu, niin ei Saksan hallitus kaiken todennäköisyyden mukaan olisi marssittanut joukkojansa Suomeen.»[63]

Hjelt sekä Saksan pääesikunnan poliittisen osaston upseeri kapteeni Hülsen tunnustivat niin ikään, että Brest-Litovskin neuvottelujen epäonnistuminen oli edullista valkoiselle Suomelle ja Saksalle.[64] Marxilainen historioitsija M. Menger (Greifswald, DDR) on kuitenkin tutkimiensa saksalaisten arkistoasiakirjojen perusteella todistanut, että kysymys saksalaisten väliintulosta Suomeen oli ratkaistu jo ennen kuin Brest-Litovskin neuvottelut ajautuivat karille. Ja vaikka neuvottelut eivät olisikaan keskeytyneet 10. helmikuuta, vaan rauhansopimus olisi allekirjoitettu, niin Saksa olisi sittenkin lähettänyt sotaväkeään Suomeen.[65] Suomen kysymyksessä Saksa piti tarkoitus-

periään niin tärkeinä, ettei se olisi luopunut niistä, menettelipä Neuvosto-Venäjän valtuuskunta Brest-Litovskissa miten hyvänsä.

»Olemme tehneet voitavamme, auttaneet Suomen vallankumousta, mutta nyt emme voi»,[66] Lenin sanoi VSDTP:n Keskuskomitean istunnossa 18. helmikuuta 1918 käsiteltäessä kysymystä Saksan rauhanehtojen hyväksymisestä. Lenin ehdotti, että vallankumouksen pelastamiseksi on allekirjoitettava millaiset ehdot tahansa, vaikka ne sisältäisivät vaatimuksen sotaväen poisviemisestä Suomesta sekä Ukrainan, Suomen, Liivinmaan ja Eestin asioihin puuttumattomuudesta.[67] Koska taisteluun valkoisia vastaan osallistuivat vain venäläiset vapaaehtoiset, niin Suomen vallankumouksen etujen kannalta muun venäläisen sotaväen oleskelu Suomessa oli aivan tarpeetonta ja aiheutti vain lisävaikeuksia (sen ylläpitoon tarvittiin Suomen valuuttaa, ja Kansanvaltuuskunnan oli myönnettävä siihen tarkoitukseen 15 miljoonaa markkaa).[68] Vallankumoushallitus oli kiinnostunut venäläisen sotaväen mahdollisimman pikaisesta poisviennistä.

Neuvostovaltuuskunta allekirjoitti 3. maaliskuuta rauhansopimuksen Saksan kanssa. Sopimuksen 6. pykälässä muuten sanottiin: »Suomesta ja Ahvenanmaan saaristosta kuljetetaan viipymättä pois venäläinen sotaväki ja venäläinen Punainen kaarti, Suomen satamista siirretään pois Venäjän laivasto ja venäläiset merisotavoimat... Venäjä lopettaa kaikkinaisen agitaation ja propagandan Suomen hallitusta ja yhteiskunnallisia laitoksia vastaan.»[69] Tämän jälkeen Neuvosto-Venäjä ryhtyi siirtämään lopullisesti sotaväkeään pois Suomesta. Maaliskuun 5. päivänä 42. armeijakunnan esikuntapäällikkö sähkötti Pohjoisen rintaman esikuntapäällikölle, että armeijakunnan joukko-osastoissa viedään päätökseen kotiuttamista, muutamat joukko-osastot on tosiasiallisesti jo purettu, loput ovat purkamisvaiheessa tai miltei jo purettuja. Armeijakunnan yksikköjen esikunnissa on myös aloitettu kotiuttaminen. Armeijakunnan johto on määrätty purettavaksi täydellisesti maaliskuun puoliväliin mennessä.»[70] Likvidointikomissio päätti 7. maaliskuuta likvidoida lopullisesti 42. armeijakunnan, »jonka useimmissa joukko-osastoissa, johtoportaissa ja laitoksissa ei tosiasiallisesti ole miehistöä enää juuri ollenkaan».[71]

Porvarillinen lehdistö ei myöskään kieltänyt sitä tosiasiaa, että venäläistä sotaväkeä kuljetettiin pois Suomesta. Esimerkiksi »Vossische Zeitungissa» kirjoitettiin 5. maaliskuuta, että Pietariin saapuu päivittäin paljon sotilasjunia Suomesta ja että venäläinen vaikutus Suomessa on kokonaan loppunut. Maaliskuun puoliväliin sotaväki saatiin kuljetetuksi pois kokonaan vähäisiä varastojen vartioita ja sotalaivoilla olleita matruuseja lukuun ottamatta. Sotalaivat eivät päässeet lähtemään Suomen satamista, sillä meri oli jäässä. Myöhemmin, kun Suomeen alkoi saapua saksalaisia joukkoja, venäläiset sotalaivat suuntautuivat vaikeasta jäätilanteesta huolimatta Kronstadtiin.

Neuvosto-Venäjä auttoi vallankumouksellista Suomea vielä sen jälkeenkin, kun se oli hyväksynyt imperialistisen Saksan sanelemat raskaat rauhanehdot. Välirauha tarjosi paremmat mahdollisuudet avunantoon. Lenin sanoi puolueen 7. edustajakokouksessa: »Me emme tiedä, monenko päivän hengähdystauko meille on annettu, mutta se on annettu. On pikemmin kotiutettava armeija, sillä se on sairas elin, ja sillä välin me ryhdymme auttamaan Suomen vallankumousta.»[72] Kääntyen niiden puoleen, jotka eivät olleet hyväksyneet Saksan alkuperäisiä rauhanehtoja, Lenin sanoi: »Jos olisi noudatettu oikeaa strategiaa, niin meillä olisi ollut jo kuukausi hengähdysaikaa, mutta koska te noudatitte väärää strategiaa, on meillä ollut vasta viisi päivää hengähdysaikaa.»[73] »Näiden viiden päivän aikana olemme auttaneet suomalaisia tovereitamme, – en voi sanoa, kuinka suuresti, sen he tietävät itse.»[74]

Vallankumouksellinen Suomi sai edelleenkin sotilaallista apua: suomalaisten pyytämiä aseita. »Sopimuksessa on käsketty viemään pois Suomesta sotaväkemme, ilmeisen kelvoton sotaväkemme, mutta meitä ei ole kielletty viemästä aseita Suomeen»,[75] Lenin sanoi puolueen 7. edustajakokouksessa pitämässään puheessa. »Kaikki käsittävät, että allekirjoittaessamme rauhan saksalaisten kanssa me emme lopeta sotilaallisen avun antamista: me lähetämme

suomalaisille aseita, mutta emme kelvottomiksi osoittautuneita joukko-osastoja.»[76]

Saksa esitti 23. maaliskuuta vastalausenootin asetoimitusten johdosta, joiden väitettiin olevan ristiriidassa rauhansopimuksen kuudennen pykälän kolmannen kohdan kanssa. Mainitun pykälän mukaan Venäjä sitoutui lopettamaan kaikkinaisen Suomen hallitusta ja yhteiskunnallisia laitoksia vastaan suunnatun agitaation ja propagandan,[77] joten siis asetoimitukset eivät rikkoneet rauhansopimuksen kirjainta. Ulkoasiain kansankomissariaatin 27. maaliskuuta antamassa vastausnootissa sanottiin, että »sopimus ei kiellä aseiden kuljetusta Suomeen Venäjältä, ja jos katsotaan, että kenen hyvänsä harjoittama aseiden kuljetus Suomeen Venäjältä on Suomen kansan sisäisiin asioihin puuttumista, niin Venäjän hallituksen on tähdennettävä, että ilmeinen puuttuminen Suomen sisäisiin asioihin alkoi silloin, kun saksalaiset joukot miehittivät Ahvenanmaan saariston ja suorittivat maihinnousun Suomeen. Tämän jälkimmäisen johdosta esitimme aikanaan vastalauseemme.»[78]

Venäläisen sotaväen kotiuttamisen yhteydessä päällystö luovutti Suomen Punaiselle kaartille osan aseistuksesta (mm. tykkejä ja panssariautoja), ampumatarvikkeista, sotilasvarustuksista ja hevosista.[79] Ne jotka halusivat osallistua Suomen työväenluokan taisteluun, saivat mahdollisuuden vapautua Venäjän armeijasta ja liittyä Suomen Punaiseen kaartiin. Lenin sanoi tämän johdosta: »Sotaväestämme emme ole yhtään hyvää miestä tuoneet pois emmekä tuo.»[80] Punaiseen kaartiin jäi noin tuhat venäläistä vapaaehtoista.[81]

Avunanto Suomelle saattoi pilata Neuvosto-Venäjän ja Saksan väliset suhteet. »Niin, tietenkin me rikomme sopimusta, me olemme rikkoneet sitä jo kolme-neljäkymmentä kertaa»,[82] Lenin sanoi ja lisäsi, että saksalaiset voivat saada meidät kiinni. Neuvosto-Venäjä uskaltautui siihen suorittaakseen kansainvälisen velvollisuutensa Suomen vallankumouksellista työväestöä kohtaan. Mutta kun tilanne uhkasi käydä vakavaksi, Neuvosto-Venäjän oli kutsuttava virallisesti venäläiset punakaartilaiset pois Suomesta. Lenin lähetti 1. huhtikuuta 1918 Pietarin työkommuunin komissaarineuvoston puheenjohtajalle määräyksen: »Odotamme Teidän puhelintiedotustanne vastaavasti, että vastoin neuvostoviranomaisten tahtoa Suomeen tunkeutuneet, vaikkakin vähälukuiset punakaartilaisosastot kutsutaan heti ja virallisesti takaisin. Vaadimme, että tästä tehdään Pietarin kommuunin komissaarineuvoston virallinen päätös.»[83] Leninin käyttämä sanamuoto antoi vihjeen, millaiseksi oli muotoiltava virallinen päätös, jotta se voitiin ilmoittaa Saksan hallitukselle.

Vallankumoukselliselle Suomelle olivat erittäin arvokkaana apuna Neuvosto-Venäjältä saadut elintarvikkeet. Helmikuun alussa Pietarin työläisten ja sotilaiden edustajien neuvoston istunnossa otettiin suosionosoituksin vastaan vallankumouksellisen Suomen edustajat, jotka mm. esittivät pyynnön viljan saannista. Samaisessa istunnossa heille luvattiin, että Pietarin proletariaatti luovuttaa ilomielin niukoista elintarvikevaroistaan 10 vaunulastillista viljaa punaiselle Suomelle, joka suojelee uljaasti Venäjän vallankumouksen selustaa.[84] »Radiosanomassa kaikille, kaikille» Lenin ilmoitti: »Tänään, 22.I.1918 vanhaa lukua, Pietarin työläiset antavat 10 vaunulastia elintarvikkeita suomalaisille avunantotarkoituksessa.»[85]

Suomalaisessa kirjallisuudessa väitetään, että suomalaisille luvattiin 20 vaunulastillista viljaa, mutta Suomi ei saanut tätä viljaa.[86] Pietarissa neuvotteluja käynyt Suomen vallankumoushallituksen jäsen Oskari Tokoi kertoi Leninin luvanneen hänelle, että suomalaisten auttamiseksi elintarvikkeilla tehdään kaikki, mikä on suinkin mahdollista. Tämä lupaus tuli täytetyksi. Suomalaiset saivat luvan lähettää junan hakemaan viljaa Siperiasta. Helmikuun 19. päivänä juna lähti Helsingistä. Siperiassa juna lastattiin niin täyteen viljalla, että vastamäissä veturi ei jaksanut sitä vetää. Osa vaunuista jouduttiin jättämään Omskiin. Tämä ensimmäinen suomalainen juna toi 30. maaliskuuta Helsinkiin 36 vaunulastia viljaa Siperiasta.[87] Jo sitä ennen Suomeen oli viety melkoinen määrä elintarvikkeita Venäjältä. Adolf Taimi kirjoitti: »Maaliskuussa lähetimme Pietariin ryhmän edustajia pyytämään viljaa... Venäjällä it-

sessään sellaiset suurimmat keskukset kuin Pietari ja Moskova kärsivät siihen aikaan ankaraa viljan puutetta, mutta pyyntöämme ei sittenkään evätty. Viljaa lähetettiin.»[88]

Jo 18. maaliskuuta »Tiedonantajassa» ilmoitettiin, että Venäjältä oli saatu 14 vaunulastillista vehnää, 8 vaunua riisiä, 10 vaunua kauraa, 4 vaunua ohraa. Lisäksi Viipurin venäläiseltä intendentuurilta oli saatu 19 vaunulastillista elintarvikkeita ja Helsingistä vielä muutamia vaunulasteja. Lehdessä ilmoitettiin myös, että Uralin työläisten ja sotilaiden alueneuvosto oli lähettänyt vallankumouksselliseen Suomeen 3 vaunulastillista vehnäjauhoja, jotka olivat jo saapuneet Pietariin, ja Siperiasta oli tulossa Suomeen vielä muutamia elintarvikejunia. Maaliskuun 28. päivänä »Työmies» ilmoitti 75:n viljavaunun saapumisesta. Suomeen oli menossa paljon viljaa, mutta junat eivät ehtineet perille ennen vallankumouksen tukahduttamista. Suomessa ollut venäläinen sotaväki puolestaan jakoi veljellisesti elintarvikkeitaan (jauhoja ja paistettua leipää) Suomen Punaiselle kaartille.[89]

Neuvosto-Venäjän työtätekevien antama apu oli semmitenkin jalomielistä, että he itse olivat yhtä suuressa nälänhädässä kuin suomalaisetkin. Lenin kirjoitti 28. tammikuuta 1918 Ordžonikidzelle ja Antonov-Ovsejenkolle Harkoviin: »Ryhtykää herran nimessä *kaikkein* tarmokkaimpiin ja *vallankumouksellisimpiin* toimenpiteisiin *viljan, viljan ja viljan* toimittamiseksi!!! Pietari saattaa muutoin menehtyä.»[90] Suomalaisille kuitenkin annettiin viljaa. Vologdassa ollut amerikkalainen sotilasattašea sanoi tiedonannossaan, että samaan aikaan kun viljajunia lähetetään Suomeen, Pohjois-Venäjällä kansa ei saa leipää.[91] Työväen pääneuvoston 25. helmikuuta vahvistamassa julistuksessa sanottiin, että Pietarin työläiset ovat olleet päivittäin ja jopa viikoittain leivättä ja eläneet pelkällä kaalilla ja kurkuilla, mutta sittenkin he ovat täynnä vallankumouksellista intoa ja uskovat vallankumouksen lopulliseen voittoon, ja että tässä suhteessa suomalaisilla oli paljon oppimista heiltä. Ainoastaan Neuvosto-Venäjän työtätekevien veljellinen avunanto pelasti vallankumouksellisen Suomen työväestön nälkäkuolemalta eikä antanut nälänhädän kuristaa luisevin kourin Suomen vallankumousta.

Valkoisen Suomen asiamiehet yrittivät estää elintarvikkeiden toimitusta Venäjältä punaiseen Suomeen. Neuvosto-Venäjän puoleisella raja-asemalla saatiin 19. helmikuuta määräys pidättää Suomeen menevä juna, jossa oli 28 viljalastissa olevaa vaunua. Määräys täytettiin ja vilja takavarikoitiin. Mutta määräys osoittautuikin väärennetyksi. Valkosuomalaisten järjestämän huiputuksen (jonka alullepanija oli paroni Hertzen) uhriksi joutunut komissaari pidätettiin. Korvaukseksi Neuvosto-Venäjältä saamastaan viljasta vallankumouksellinen Suomi lähetti auroja, äkeitä, separaattoreita ym. maatalouskalustoa ja koneita.[92]

Suomessa oli myös ankara rehunpuute. Neuvosto-Venäjä tuli avuksi siinäkin hädässä. »Tiedonantajassa» ilmoitettiin 18. maaliskuuta, että »viime viikolla» saatiin 20 vaunulastia rehukakkuja ja Pietarista Suomeen on tulossa vielä 36 vaunulastia. Venäjältä toimitettiin Suomeen myös öljyä, kankaita, nahkoja ym. tavaraa. Kun Moskova julistettiin pääkaupungiksi, Pietarissa myytiin suuret määrät sota-aikana kasaantuneita tavaroita alhaisiin hintoihin; punaiselle Suomelle näitä tavaroita myytiin 30 miljoonaan ruplaan.[93] Tuskin on tarpeellista lisätä, ettei Suomeen toimitettu tavaraa suinkaan siksi, ettei se olisi ollut tarpeen Venäjällä. Sodan näännyttämällä Venäjällä oli äärimmäinen puute kaikesta tuosta tavarasta, mutta Neuvosto-Venäjä oli valmis jakamaan leipänsä vallankumouksellisen Suomen kanssa.

Maaliskuussa Pietarista lähetettiin Suomeen kaksi täysin varustettua sairaalajunaa lääkintähenkilökuntineen.[94]

Vallankumoukselliselle Suomelle oli suurena moraalisena ja poliittisena tukena sen ja VSFNT:n välinen sopimus ystävyyden ja veljeyden lujittamisesta. Yhteenkuuluvuuden ja vilpittömän ystävyyden tunne lähensi toisiinsa noita kahta sosialistista tasavaltaa, joita vihamielisen kapitalistisen maailman saartorengas puristi yhä ahtaammalle.

Helmikuun alussa 1918 Kansanvaltuuskunta teki VSFNT:n Kansankomissaarien neuvostolle ehdotuksen

sopimusneuvottelujen aloittamisesta. Kohta muodostettiin komitea, johon kuului yhtä suuri määrä kummankin osapuolen edustajia. Venäläisten puolelta komiteaan kuuluivat A. L. Scheinman, V. M. Smirnov, A. V. Schottmann ja P. Šiško, Suomen puolelta E. Gylling, E. Valpas, O. Tokoi ja J. O. Arjanne.[95] Komitea valmisti sopimusluonnoksen, joka sen jälkeen oli käsiteltävänä Kansankomissaarien neuvostossa sekä Kansanvaltuuskunnassa. Lenin osallistui aktiivisesti sopimuskohtien käsittelyyn ja muotoiluun.

Neuvosto-Venäjän taholta ei ollut vähäisintäkään yritystä tyrkyttää Suomelle mitään epäedullisia ehtoja. Neuvostohallitus suhtautui huomaavaisesti ja hyväntahtoisesti kaikkiin suomalaisten toivomuksiin, mm. niihin, jotka koskivat Suomelle edullisia alueellisia muutoksia. Samaan aikaan kun imperialistiset suurvallat kävivät ryöstösotaa uusien alueiden valtaamiseksi, maailman ensimmäiset sosialistiset tasavallat ratkoivat keskinäisiä aluevaatimuksia koskevat kysymykset ystävällisen yhteisymmärryksen hengessä, ilman minkäänlaisia vaikeuksia.

Niinpä Kansankomissaarien neuvosto hyväksyi 25. helmikuuta seuraavan Leninin kirjoittaman päätöksen: »Tunnustettava periaatteessa oikeutetuksi suomalaisten tovereiden toivomus suomalaisen osapuolen sopimusluonnoksen kuudenteen pykälään tekemässä lisäyksessä mainitun alueen luovuttamisesta Suomen Sosialistiselle Työväentasavallalle. Selvittelykomitean tehtäväksi annetaan harkita menettelytapa alueluovutuksen käytännöllistä toteuttamista varten.»[96]

Kansankomissaarien neuvosto käsitteli 28. helmikuuta Suomen tasavallan ja Neuvostotasavallan rajakysymystä ja päätti palauttaa sopimusluonnoksen selvittelykomitealle, jotta sopimukseen olisi lisätty kohta Lapin liittämisestä Suomeen, mikäli Lapin väestö vapaalla kansanäänestyksellä päättää, haluaako se liittyä Suomeen.[97]

Neuvotteluihin osallistunut Tokoi kirjoitti, että venäläisten ja suomalaisten edustajien kesken syntyi erimielisyyttä siitä, kumpaa rajajoen puolta rajalinjan oli kuljettava. Asia esitettiin itse Leninille, joka ratkaisi sen

hänelle ominaiseen tapaan sanomalla, että rajan on kuljettava niin kuin suomalaiset toverit haluavat sen kulkevan. Rajakysymyksessä kalarikkaan Muotkavuonon suhteen ilmeni erimielisyyttä. Venäläinen kansainvälisen oikeuden asiantuntija professori Rihter puolusti yhtä varianttia, suomalaiset puolustivat toista, heidän kannaltaan edullisempaa. Illalla 1. maaliskuuta kysymys esitettiin Kansankomissaarien neuvoston ratkaistavaksi. Tokoin kertoman mukaan Lenin ratkaisi asian yksinkertaisesti sanomalla: »Kun suomalaiset toverit nyt niin itsepintaisesti vaativat rajan kulkevan sillä tavoin, kuin heidän ehdotuksessaan sanotaan, niin pannaan se kulkemaan siitä.»[98] Asia oli sillä selvä ja sopimus allekirjoitettiin samana iltana. Lenin vahvisti teoin ne erinomaiset sanansa, että rajakysymys ei voi erottaa työläisiä toisistaan.

Kuten myös Tokoi oli todennut, Lenin henkilökohtaisesti vaikutti huomattavassa määrin siihen, että neuvostohallitus oli valmis tyydyttämään Venäjän aiemmin sortaman kansan alueelliset toivomukset. Tiettyä vahvistusta tälle voidaan havaita seuraavissa sanoissa, jotka Lenin lausui puolueen 8. edustajakokouksessa: »Me solmimme sopimuksen Suomen punaisen hallituksen kanssa... teimme tiettyjä alueellisia myönnytyksiä, joiden takia olen saanut kuulla melko paljon puhtaasti šovinistisia vastaväitteitä: 'Siellä, nähkääs, on hyviä kalavesiä, mutta te annoitte ne pois.' Nämä ovat senlaatuisia väitteitä, joiden johdosta olen sanonut: kun kaaputtaa muutamien kommunistien pintaa, niin sen alta paljastuu isovenäläinen šovinisti.»[99]

Leninin ehdotuksesta sopimusluonnokseen tehtiin joukko poliittisluonteisia korjauksia. Esimerkiksi nimi »Suomen tasavalta» korvattiin nimellä »Suomen sosialistinen työväentasavalta». Tämän nimen oli viitattava siihen, että työväenvallan päämääränä Suomessa olivat sosialistiset uudistukset ja sosialismin rakentaminen. Suomalaisen sopimuspuolen edustajan Edvard Gyllingin, sanojen mukaan Kansanvaltuuskunta ei tosin ollut aivan tyytyväinen nimen vaihdokseen, koska uusi nimi ei sopinut valmisteluvaiheessa olleeseen ja myöhemmin hyväksyttyyn Suomen hallitusmuotoesitykseen.[100]

Venäjän Sosialistisen Federatiivisen Neuvostotasavallan ja Suomen Sosialistisen Työväentasavallan välinen sopimus ystävyyden ja veljeyden lujittamisesta allekirjoitettiin Pietarissa 1. maaliskuuta 1918. Se oli maailman ensimmäinen sosialististen valtioiden välinen sopimus. Se rakentui tasa-arvoisuuden ja keskinäisen edun pohjalle ja lujitti näiden maiden välisiä ystävällisiä ja veljellisiä suhteita.

Sopimuksen ensimmäiset seitsemän pykälää edellyttivät, että molemmin puolin luovutettaisiin toisen alueella oleva omaisuus sopimuskumppanille (vaikka Suomessa olleeseen venäläiseen omaisuuteen oli kiinnitetty verrattomasti suurempia arvomääriä) ja että Venäjän federatiivinen tasavalta luovuttaisi Suomen sosialistiselle työväentasavallalle tämän kauppalaivaston kansallistamista edistääkseen kaikki kruunulle sekä yhteisöille tai yksityisille henkilöille kuuluneet mutta Venäjän hallituksen ennen sotaa tai sodan aikana takavarikoimat laivat.[101] Se täsmennys, että luovuttamisen tarkoituksena oli Suomen kauppalaivaston kansallistamisen edistäminen, tehtiin sopimustekstiin Leninin ehdotuksesta vihjeeksi suomalaisille vallankumousmiehille sosialistisen uudistusten oikeasta suunnasta.[102]

Sopimuksen 9. pykälän mukaan sopimuspuolet takasivat toistensa kauppa-aluksille vapaan ja esteettömän pääsyn kaikkiin meri-, järvi- ja jokisatamiin, ankkuripaikkoihin ja kanaviin sekä myönsivät mainituille aluksille vapaan ja esteettömän lastaus- ja purkamisoikeuden. 10. sopimuspykälä edellytti, että Venäjän ja Suomen rautateiden välille järjestetään pysyväinen ja suora yhdysliikenne ilman matkustajain siirtoa ja tavarain uudestaan lastausta; 11. pykälä edellytti erityisen sopimuksen solmimista siitä, että molemmat osapuolet saavat käyttää toistensa alueella sijaitsevia sähkölennätintä, postia ja maanteitä. Näillä sopimuspykälillä luotiin edellytykset Suomen ja Venäjän vilkkaille taloudellisille yhteyksille, joilla on aina ollut tärkeä merkitys kummallekin maalle.

Koska Venäjän ja Suomen kesken oli jo historiallisesti kehittynyt työvoiman vaihto (yksin sellaisessa suuressa teollisuuskeskuksessa kuin Pietarissa oli tavallisesti ollut

noin 30 000 suomalaista työläistä[103] ja tietty määrä venäläisiä työläisiä oli ollut töissä Suomessa), niin sopimus edellytti, että säännöstellään niiden työtätekevien poliittiset oikeudet, jotka oleskelevat toisessa maassa. Sopimuksen 13. pykälässä sanottiin: »Venäjän federatiivinen neuvostotasavalta myöntää kaikki Venäjän kansalaisille kuuluvat valtiolliset oikeudet Suomen kansalaisille Venäjällä, jotka kuuluvat työväenluokkaan tai talonpoikaisväestöön, joka ei käytä vierasta työvoimaa, mikäli he ansiotyössä ollen asuvat Venäjän alueella. Suomen sosialistinen työväentasavalta puolestaan sitoutuu myöntämään Venäjän federatiivisen neuvostotasavallan kansalaisille Suomessa mahdollisimman helpot ehdot täysien valtiollisten oikeuksien saamiseen, erityisesti huomioon ottaen vakinaista asuinpaikkaa vailla olevan työtätekevän väestön edut.» Suomen edustajat ehdottivat aluksi, että kumpikin sopimusvaltio myöntäisi kansalaisoikeudet sen alueella asuville toisen sopimusvaltion kansalaisille. Leninin ehdotuksen mukaan Kansankomissaarien neuvosto tähdensi sitä, että Suomen ja Venäjän kansalaisten muodollinen tasa-arvoisuus (poliittisten oikeuksien saamisessa ulkomailla) merkitsisi todellisuudessa venäläisen porvariston ilmeistä etuoikeutta, sillä venäläistä porvaristoa on siirtynyt paljon Suomeen. Lenin ehdotti, että valtiolliset oikeudet olisi myönnetty vain työläisille ja niille talonpojille, jotka eivät käytä vierasta työtä.[104] Leninin täsmennys tuli otetuksi huomioon sopimuksen lopullisessa tekstissä.

Sopimuksen 14. pykälässä Suomen sosialistinen työväentasavalta sitoutui olemaan millään tavalla estämättä ja lupautui edistämään Suomen sosialistisen työväentasavallan alueelta jo alettua Venäjän federatiivisen neuvostotasavallan aseellisten maa- ja merisotavoimien pikaista poissiirtämistä. Tämä pykälä jätti kerrassaan pohjaa vaille ne porvarillisen propagandan valheet, että Neuvosto-Venäjä ajoi muka imperialistisia tarkoitusperiä suhteissaan Suomeen.

16. pykälän mukaan sopijapuolten oli asetettava selvittelykomitean alainen komitea rajojen muutosten tarkkaa määrittelyä varten. Tämän alakomitean työn tuloksia

odottamatta Suomi luovutti heti Venäjän federatiiviselle neuvostotasavallalle täydelliseksi omaisuudeksi Inon linnakkeen alueen. Suomenlahden pohjoisrannalla lähellä Pietaria sijainnut Inon linnake oli erittäin tärkeä Pietarin puolustuksen kannalta. Koska sopimuksessa ei puhuttu rajansiirrosta, niin Inon linnake jäi kolmelta puolen Suomen alueen ympäröimäksi enklaaviksi. Sopimuksen 16. pykälän mukaan Suomen sosialistinen työväentasavalta takasi »välttämättömän kauttakulkuyhteyden mainittuun linnakkeeseen».[105]

»Tiedonantajassa» arvioitiin Neuvosto-Venäjän kanssa solmittua sopimusta seuraavasti: »Räikeä on vastakohta, kun... herrain sopimuksen (ts. valkosuomalaisten Saksan kanssa solmiman sopimuksen. *–V. H.)* rinnalla mielessään vertaa sitä arvokasta Suomen ja Venäjän välistä sopimusta, jonka Suomen Kansanvaltuuskunnan valtuutetut ja Venäjän Kansankomissaarien neuvoston jäsenet tämän kuun 1. päivänä Pietarissa allekirjoittivat. Venäjän edustajat eivät siinä yrittäneetkään pidättää Venäjälle mitään sorto- tahi riistoetuja eivätkä ylipäänsä mitään sellaista, mikä rajoittaisi Suomen vapautta ja itsenäisyyttä. Päinvastoin, tässä sopimuksessa Venäjän puolesta luovutettiin Suomelle ei ainoastaan kaikki Venäjän valtion täällä omistama kiinteä omaisuus... vaan vielä aivan uusi laaja alue pohjolassa Suomen maahan lisättäväksi. Siitä sai Suomi avoimen valtamerisatamapaikan, sai suurkalastusten mahdollisuudet ja sai todennäköisesti myös samanlaisia malmikenttiä kuin läheisellä Norjan alueella on olemassa. Venäjä ei vaatinut vähintäkään holhousvaltaa Suomen tullilainsäädäntöön nähden eikä tehnyt mitään rajoituksia Suomen kauppavapauteen. Päinvastoin Venäjä myönsi Suomen kauppa-aluksille kaikiksi ajoiksi vapaan ja esteettömän pääsyn kaikkiin Venäjän meri-, järvi- ja jokisatamiin, ankkuripaikkoihin ja kanaviin. Venäjä siis avasi Suomen kansalle todellisen kohoamisen mahdollisuuksia.»[106]

Suomen vallankumoukselliset työtätekevät olivat kiitollisia Neuvosto-Venäjälle kaikesta, mitä se oli tehnyt Suomea varten. Nämä tunteet ilmaisi E. Torniainen puheessaan VSDTP(b):n 7. edustajakokouksessa. Hän kertoi Suomen

sosialidemokraattisen puolueen ja vallankumoushallituksen terveiset Venäjän työväestölle ja sanoi: »Teidän uhrautuvainen taistelunne on ollut meille esimerkkinä taistelussa maamme porvaristoa vastaan ja antanut tarmoa Suomen työväestölle. Venäläisten veljiemme esimerkkiä noudattaen maamme työväestö nousi yhtenä miehenä taisteluun. Me olemme teille suuressa kiitollisuudenvelassa antamastanne varmasta tuesta. Paitsi sitä että te olette tunnustaneet kansainvälisen proletariaatin periaatteiden nimessä tasavaltamme itsenäisyyden, te olette osallistuneet innokkaasti taisteluumme. Monet teistä, venäläisistä tovereista, ovat Suomen kentillä uhranneet jo henkensä työväen yhteisen asian puolesta. Sosialismin vallankumouksellisia periaatteita noudattaen te olette päässeet yksimielisyyteen Suomen työväentasavallan kanssa ja solmineet Suomelle edulliset sopimukset. Tämä on todistuksena kansainvälisestä solidaarisuudestanne, tämä on esikuvallista sosialistiselle valtiolle, joka takaa työväenluokan vapauden.» Puheensa päätteeksi Torniainen sanoi: »Kaikesta tästä Suomen vallankumouksellinen työväestö lausuu teille vilpittömän kiitollisuutensa. Eläköön Venäjän suuri vallankumouksellinen proletariaatti! Lujittukoon kaikkien maiden työtätekevien yhtenäisyys! Eläköön kansainvälinen työväen vallankumous!»[107]

Edustajakokouksen puheenjohtajana toiminut Sverdlov lausui lyhyessä vastauspuheessaan: »Toverit, sallikaa minun lausua edustajakokouksen ja koko puolueemme nimissä, että varmana aikomuksenamme on antaa täysin määrin edelleenkin kaikkea sitä apua ja tukea, mitä me pystymme antamaan Suomen työläisille heidän taistelussaan Suomen porvaristoa vastaan... Se työ, minkä suomalaiset toverit ovat tehneet taistellessaan Suomen porvaristoa vastaan, liittyy läheisesti Venäjän vallankumoukseen. Monet toverimme, varsinkin pietarilaiset, ovat tosiaan kaatuneet Suomen taistelukentillä. Olen varma siitä, että koko Pietarin proletariaatti tekee kaikkensa sen hyväksi, että Suomessa työväenluokka saisi pidetyksi ja lujitetuksi porvariston käsistä sieppaamansa vallan. Tätä pidämme kaikkien maiden työväenluokan yhteenliittymisen takeena.»[108]

Huhtikuussa, saksalaisten joukkojen maihinnousun jälkeen koitti Suomen vallankumouksen vaikein kausi. Neuvosto-Venäjän kommunistit koettivat tukea moraalisesti suomalaisia tovereitaan. VKP(b):n Pohjoisen alueen konferenssi lähetti 4. huhtikuuta 1918 Suomen ja Ukrainan sosialisteille seuraavan tervehdyssähkeen: »Suomalaisille ja ukrainalaisille työläisille ja talonpojille vaikeana hetkenä konferenssi lähettää veljellisen tervehdyksensä Suomen ja Ukrainan sosialisteille. Me olemme teidän kanssanne ja kaikki Euroopan ja Amerikan rehelliset työläiset ovat teidän kanssanne.»[109] Vallankumouksen uhrien vuosipäivälle omistetussa surujuhlassa, joka pidettiin 5. huhtikuuta 1918 Smolnassa, otettiin sydämellisesti vastaan punaisen Suomen edustajat E. Torniainen, Y. Sirola ja O. Tokoi. Torniainen piti lyhyen tervehdyspuheen. Hän korosti, että kummankin maan työväestön kesken vallitsee ja tulee vallitsemaan täydellinen yksimielisyys, Suomen työväestö, joka taistelee oman maansa porvaristoa vastaan, tuntee aina olevansa veljessitein sidoksissa Venäjän ja muiden maiden proletariaattiin. Torniainen sanoi, että vuosi sitten Suomessa oli myös pidetty vallankumouksen puolesta kaatuneiden muistotilaisuus ja yhdessä venäläisten tovereiden kanssa suomalaiset kunnioittivat nytkin noiden sankareiden muistoa. Sydämellisen vastauspuheen piti juhlakokouksen puheenjohtaja Volodarski.[110]

Huhtikuussa Neuvosto-Venäjän alueelle alkoi siirtyä pakolaisia, suomalaisia työläisiä, jotka eivät halunneet jäädä porvariston valtaan. Heidät otettiin veljellisesti vastaan, he saivat turvapaikan ja työtä. Monille Neuvosto-Venäjästä tuli toinen kotimaa. Monet heistä puolustivat Neuvosto-Venäjää sen vihollisia, mm. valkosuomalaisia vastaan.

Neuvosto-Venäjä teki kaiken voitavansa tukeakseen Suomen työväestön vallankumouksellista taistelua, mutta tuo tuki ei voinut pelastaa Suomen vallankumousta joutumasta tappiolle toisaalta siksi, että Neuvosto-Venäjän mahdollisuudet olivat silloin melko rajoitetut, ja toisaalta siksi, että vallankumouksen kohtaloihin vaikutti ratkaisevalla tavalla Saksan interventio.

7. LUKU KANSALAISSOTA

Vaikka Suomen Punainen kaarti oli vallankumouksen alussa määrällisesti suurempi ja paremmin aseistettu kuin marraskuussa 1917, voimasuhteet ja strategiset mahdollisuudet olivat kuitenkin muuttuneet sille epäedullisiksi. Marraskuussa 1917 sen vihollinen ei ollut valmis taisteluun eikä olisi voinut estää työväestöä ottamasta valtaa käsiinsä koko Suomessa. Tammikuussa 1918 Etelä-Pohjanmaalle keskittyneet suojeluskuntalaiset estivät vallankumouksen leviämisen pohjoiseen ja muodostivat jo pikaisia sotatoimia varten liikekannalle pannun voiman. Vallankumous ei voinut käyttää hyväkseen pohjoisessa olleiden lukuisten kannattajiensa voimia.

»Sosialismi sai laajimmin kannatusta ennen kaikkea metsätyöläisten keskuudessa. Punakaartilaisosastoja oli melkoinen määrä, kun taas suojeluskunnat olivat hajanaisia ja heikkoja. Pohjois-Pohjanmaalla valkoiset eivät olleet niin voimakkaita, että olisivat pystyneet itse vapauttamaan itsensä»,[1] kuten porvarilliset historioitsijat ovat todenneet. Luokkien voimasuhde Pohjanmaalla muuttui vasta sitten, kun sinne keskitettiin suojeluskunnat miltei koko Suomesta. »The Times» -lehti kirjoitti 20. helmikuuta 1918: »Suomessa punaiset näyttävät saavan myötätuntoa kaikkialla.»

Vallankumouksen ja vastavallankumouksen voimien rinnastaminen antaa käsityksen siitä, miten vaarallisen vihollisen kanssa Punainen kaarti joutui tekemisiin. Kansa-

laissodan alussa valkoisten miesluku lienee ollut suurempi kuin Punaisen kaartin.[2] Punaisen kaartin silloisesta miesluvusta ei tosin ole tarkkoja tietoja, likipitäen se oli noin 20 000 – 30 000.[3] Tuure Lehén kirjoitti 1920-luvulla, että punakaartilaisten lukumäärä oli lisääntynyt kansalaissodan alkuun mennessä noin kahdeksikymmeneksi tai kahdeksikymmeneksiviideksi tuhanneksi.[4] Joidenkin lähteiden mukaan punakaartilaisten luku oli 30 000.[5] Suojeluskunnissa taas sodan alussa oli 37 750 miestä[6] tai noin 40 000.[7]

Sodan kulussa kummankin leirin miesvahvuus lisääntyi huomattavasti. Punainen kaarti rakentui vapaaehtoisuuden pohjalle. Työläiset liittyivät siihen joukoittain. He pitivät velvollisuutenaan vallankumouksen puolustamista ja petturuutena syrjään jäämistä. Tuotantolaitoksissa työläisnaiset saattoivat pilkanteollaan ja soimauksillaan sietämättömään asemaan ne sotapalveluskelpoiset miehet, jotka eivät liittyneet Punaiseen kaartiin.[8] Maaliskuussa Punaiseen kaartiin liittymistä kannustettiin myös erityisillä elintarvikekorteilla. Muutamat Punaisen kaartin paikallisjärjestöt vaativat, että vallankumoushallitus olisi saattanut voimaan pakollisen asevelvollisuuden, ja paikoin sitä lienee toteutettukin. Punaisen kaartin päällystö julkaisi 19. maaliskuuta määräyksen, jossa vielä kerran tähdennettiin, että Suomen Punaisen kaartin toiminta-alueella ei ole eikä saa olla vallalla pakollinen asevelvollisuus. Jos jossakin oli kuitenkin otettu miehiä pakollisessa järjestyksessä palvelukseen, niin sellaiset toimet tuomittiin julkaistujen määräysten vastaisina ja vaadittiin pakollisessa järjestyksessä mobilisoitujen henkilöiden viipymätöntä kotiuttamista.[9] Vallankumoushallitus saattoi vasta 2. huhtikuuta voimaan työvelvollisuuden, minkä ansiosta työkomppanioihin voitiin ottaa kaikki miehet 18:sta 55:een ikävuoteen riippumatta siitä, mihin yhteiskuntaluokkaan he kuuluivat.[10] Kansalaissodan kaudella Punaisen kaartin miesvahvuus oli eri lähteiden mukaan 60–80 tuhatta[11], 70 tuhatta[12], 75 tuhatta[13] tai 80 tuhatta[14], vaikka sodan aikana siinä oli ollut noin 100 tuhatta miestä[15].

Valkoiset saivat perustetuksi yhtä suuren armeijan kuin punaisetkin ainoastaan saattamalla voimaan asevelvollisuuden kaikille miehille 21:stä 40:een ikävuoteen. Helmikuun 18. päivänä valkoiset saattoivat valta-alueellaan voimaan vuoden 1878 asevelvollisuuslain, vaikka sen soveltaminen oli anakronismia. »Miehistä oli niin huutava puute, että suojeluskuntiin alettiin ottaa väkipakolla työläisiä, jopa tappamatta jääneitä entisiä punakaartilaisiakin», kuten T. Lehén kirjoitti.[16] Niiden jotka panivat vastaan, oli turhaa odottaa armoa. Heidät vangittiin tai jopa ammuttiin.[17] Ankarista toimenpiteistä huolimatta huomattava osa (noin neljännes jollei suurempikin osa) kutsutuista jäi tulematta kutsuntapaikalle. Kutsunnasta kieltäytyneet pakenivat Ruotsiin tai Venäjälle tai punaisten alueelle, jossa he liittyivät Punaiseen kaartiin.[18] Mielenkiintoisena seikkana todettakoon, etteivät edes suurtilalliset ja kauppiaat, joiden etujen vuoksi Mannerheimin armeija kävi sotaa, pyrkineet innokkaasti valkoiseen armeijaan, vaan useinkin etsivät melkoisesta kolmen neljän tuhannen markan korvauksesta tilalleen halukkaita.[19] Väkipakolla otettujen ja sotimaan haluttomien rinnalla valkoisessa armeijassa oli riittämiin myös vallankumouksen vakaumuksellisia vihollisia, jotka olivat lähtöisin porvarisluokista sekä harhaan johdetusta talonpojistosta. Siten perustettiin valkoinen armeija, jonka miesluku oli noin 70 000.[20] Ei kuitenkaan pidä paikkaansa se V. Rasilan väite, että valkoiset ja punaiset turvautuivat yhtä julmiin toimenpiteisiin armeijoidensa täydentämiseksi.[21] Tuollainen valkoisten ja punaisten »tasapainottaminen» ja syyttäminen yhtä ankarista toimista on nykyaikaisessa porvarillisessa kirjallisuudessa tullut melko laajalti suosituksi keinoksi, jolla hämätään valkoisten julmuuksia.

Aluksi sekä punaisilla että valkoisilla oli niukalti aseita. Punaisille kaarteille oli jäänyt jonkin verran venäläisiltä sotilailta marraskuun suurlakon aikana lainaksi saatuja aseita (osan ne olivat palauttaneet). Lisäksi Punaiselle kaartille toimitettiin muutamia kertoja aseita Pietarista.[22] Vallankumouksen alkamispäivänä, 27. tammikuuta puhkesi taistelu Kämärällä Viipurista häädettyjen suojeluskuntalaisten ja Pietarista tulleen asejunan miehistön välillä. Kyseessä olivat Leninin edellä mainitun kirjelapun

perusteella suomalaisille työläisille myönnetyt aseet. Asejunaa saattamassa ollut Jukka Rahja kertoi: »Lasti oli kalis, olihan siinä 15 000 kivääriä, yli 2 miljoonaa patruunaa, 30 kpl. kuularuiskuja, 10 kpl. kolmen tuuman tykkejä, näille 6 vaunulastia panoksia ja 2 kpl. panssariautoja.»[23] Hajotettu suojeluskuntalaisjoukko menetti taistelussa kaatuneina ja haavoittuneina 25 miestä. Punaisten tappiot olivat 3 kaatunutta ja 28 haavoittunutta. Jukka Rahja haavoittui pahasti kahakassa.

Muistettakoon, ettei kummallakaan puolella ollut tarkkaa tietoa vihollisen aseistuksesta, joten kumpikin puoli paisutteli numerotietoja ja piti vihollista paremmin aseistettuna. Joidenkin tietojen mukaan Punaisessa kaartissa oli kansalaissodan alussa aseita vain 20 000 miehelle.[24] Punaisessa kaartissa asekysymys saatiin tyydyttävästi ratkaistuksi vasta helmikuussa Neuvosto-Venäjältä saapuneiden aselähetysten jälkeen.[25]

Valkoisten väittämän mukaan sodan alussa vain joka neljäs suojeluskuntalainen oli aseistettu.[26] Nämä tiedot lienevät kuitenkin pienenneltyjä. Lokakuussa valkoiset saivat Saksasta 7000 kivääriä, 1 miljoonan patruunia, 30 konekivääriä ja 5000 käsikranaattia.[27] Lisäksi valkoiset saivat aseita Pietarista ja hankkivat tai kaappasivat niitä Suomessa olleilta venäläisiltä sotilailta. Etelä-Pohjanmaalla venäläisiä varuskuntia vastaan tehtyjen yllätyshyökkäysten tuloksena valkoiset kaappasivat sodan alkupäivinä 37 tykkiä, 34 konekivääriä, 8000 kivääriä ym. aseita ja ampumatarvikkeita.[28] Valkoisilla ei tämän jälkeenkään ollut silti riittävästi aseita, kuten heidän kirjeenvaihdostaan näkyy. Viipurin piirin suojeluskuntapäällikkö eversti Wärnhjelm sähkötti 30. tammikuuta Mannerheimille, että tarvittiin viipymättä kiväärejä ja patruunia, muuten Karjalaa ei saatu pidetyksi hallussa. Mannerheim vastasi, että kautta maan oli ankara puute aseista, mutta muutaman päivän kuluttua tilanne helpottuisi ja Viipuri saisi huomattavia aselähetyksiä.[29] Aseiden puute vaivasi kuitenkin melko pitkän aikaa Jägerskiöldin sanonnan mukaan ikään kuin painajaisuni Mannerheimia ja hänen esikuntaansa. Veljelleen Johanille 21. helmikuuta Ruotsiin lähettämässään

kirjeessä Mannerheim sanoi pelkäävänsä, että pyssyjen ja ennen kaikkea ampumatarvikkeiden puutteen vuoksi jouduttaneen käyttämään tappeluaseina puukkoja ja nuijia.[30] Myöhemmin valkoisilla oli riittävästi aseita. Lokakuusta 1917 alkaen he saivat Saksasta kaikkiaan 147 000 kivääriä, 82,5 miljoonaa venäläistä kiväärinpatruunaa, 10,8 miljoonaa saksalaista kiväärinpatruunaa, 280 konekivääriä, 505 000 käsikranaattia, 32 tykkiä, 17 400 ammusta, 8 kranaatinheitintä ja 3 lentokonetta.[31] Valkoisilla oli 15 lentokonetta, 8 niistä oli Ruotsin porvareilta saatuja, 3 oli saatu Saksasta ja 4 oli ostettu venäläisiltä valkokaartilaisilta. Lentäjien joukossa ei ollut yhtään suomalaista: 11 oli saapunut Ruotsista, 2 Saksasta, 1 Tanskasta. Lisäksi Mannerheimilla oli kaksi venäläistä valkokaartilaislentäjää.[32]

Kummallekin armeijalle oli tunnusomaista sotilaskoulutuksen puutteellisuus. Sekä punaisilla että valkoisilla suurin osa rivimiehistä piti ensi kertaa kivääriä kädessä eikä tuntenut sotilasopin alkeitakaan. Tästä syystä ammattitaitoisia komentajia tarvittiin kipeästi ja he esittivät tärkeää osaa. Mutta Punaisella kaartilla ei ollut ammattitaitoisia komentajia. Vähäinen määrä Punaiseen kaartiin vapaaehtoisina tulleita venäläisiä komentajia oli kuin pisara meressä eikä suinkaan merkinnyt ongelman ratkaisua. Ammattitaitoisten komentajien puuttuminen teki mahdottomaksi armeijalle tavanomaisen keskityksen: komppanioiden yhdistämisen pataljooniksi, pataljoonien rykmenteiksi ja rykmenttien divisiooniksi. Pataljoonat, rykmentit ja divisioonat olivat tosin papereilla, mutta ne toimivat pikemminkin kuin pelkkä komppanioiden summa. Jo sodan alettua punaiset järjestivät lyhytaikaisia kursseja komentajien valmentamiseksi. Kursseilla sotataidon alkeita opettamassa ei myöskään ollut kovin suuria asiantuntijoita: Suomeen vapaaehtoisina jääneitä venäläisiä aliupseereita sekä tavallisia kokeneita sotamiehiä ja matruuseja. Kurssit päätti vain yksi ryhmä ja sekin vasta sodan lopussa, jolloin punaisten asema oli jo toivoton. Kaksi muuta ryhmää ei ehtinyt päättää kursseja.[33]

Ammattitaitoisen komentajiston suhteen valkoiset olivat paljon paremmassa asemassa. Valkoisillakin oli tosin

jonkin verran vähemmän koulutettuja komentajia kuin normaalilla vakinaisella armeijalla, mutta heillä oli silti hyvän koulutuksen saaneiden komentajien perusjoukko. Tämä olikin valkoisten suurin etuisuus Punaiseen kaartiin verraten. Mannerheimilla oli käytettävissään esikunnassa joukko kokeneita suomalaisia yliupseereita, jotka aiemmin olivat samoin kuin hänkin palvelleet Venäjän armeijassa, sekä Ruotsista saapuneita yliupseereita. Valkoisten palveluksessa oli 11 kenraalia, 480 kadettikoulun käynyttä, 403 upseeria ja 724 aliupseeria Saksassa koulutettujen jääkäreiden joukosta sekä 118 aliupseeria, jotka oli koulutettu Vöyriin perustetuilla sotilaskursseilla. Valkoisten riveissä taisteli myös saksalaisia, tanskalaisia, norjalaisia ja venäläisiä valkokaartilaisupseereja. Valkoisilla oli kaikkiaan runsaat 1700 upseeria.[34]

Punaisen kaartin huolto oli melko vajavaista. Pahin pula oli jalkineista.[35] Valkoiset eivät kokeneet huoltovaikeuksia, vaikka osa valkoisestakin armeijasta oli siviilipukuista. Valkoisilla oli riittämiin varoja sodankäyntiin, mutta vallankumoushallitus joutui tukalaan finanssiasemaan ja sen oli kohta laskettava liikkeeseen seteleitä. Suomen enempää kuin muidenkaan maiden kapitalistit eivät säälineet antaa rahaa Mannerheimille, jota he pitivät vallankumouksen tukahduttamiseen pystyvänä »lujana kätenä». Heti seuraavana päivänä sen jälkeen, kun Mannerheim oli nimitetty ylipäälliköksi, pankinjohtaja Ehrnrooth toi Mannerheimin mukanaan rahamiesten neuvotteluun. Mannerheim sanoi, että hän tarvitsi rahaa, mutta ei joutanut odottamaan sitä senaatilta, koska hänen oli seuraavana päivänä matkustettava Etelä-Pohjanmaalle. Ehrnrooth piti läsnäolleille lyhyen mutta tehoavan puheen: »Jos kaikki tulee olemaan hyvin, niin herrat saavat rahansa takaisin, ellei, niin kaikki on mennyttä joka tapauksessa.» Rahamiehet ottivat heti esiin šekkikirjansa ja antoivat kenraalille 15 miljoonan markan luoton. Rahat Mannerheim sai nostaa Vaasassa.[36] Kun senaattori Frey kysyi Mannerheimilta, kuinka suuri summa tällä oli käytettävänään ja minkä veran tämä vielä tarvitsi, Mannerheim vastasi, että hänellä on 15 miljoonaa markkaa ja »järjestyksen» aikaansaamiseen hän tarvitsee vielä ainakin 25 miljoonaa markkaa. Frey vakuutti, että senaatti hankkii Mannerheimille tarvittavan summan.[37] Historioitsija Schybergsonin sanojen mukaan Mannerheimilla ei tosiaan ollut rahanpuutetta.[38] Kenraali koki embarras de richesse kirjaimellisesti, hänelle suorastaan syydettiin rahaa ja luotontarjouksia. Vaasaan neuvotteluun kokoontuneet Suomen pankin, Kansallis-Osakepankin, Suomen Yhdyspankin ja Pohjoismaiden osakepankin johtajat ilmaisivat luottamuksensa Mannerheimille ja sanoivat olevansa valmiit käyttämään tarpeen vaatiessa kaikki varansa laillisen järjestyksen pystyttämiseen maassa.[39] Pankkiirit olivat ymmärtäneet hyvin Ehrnroothin vakuuttavasti muotoileman vaihtoehdon. Valkoisilla oli aikomus käyttää sodankäyntiin myös Suomen höyrylaivaosakeyhtiön pääoma, joka oli lähes 200 000 markkaa, mutta se ei ollutkaan sitten tarpeellista.

Valkosuomalaiset saivat rahaa myös muiden maiden porvaristolta. Skandinavian luotto-osakeyhtiö myönsi heille 1 miljoonan kruunun luoton paroni K. Langenskiöldin takausta vastaan.[40] Ruotsin pankkiirit suhtautuivat erittäin myötämielisesti valkoisten taisteluun vallankumousta vastaan ja tarjosivat 10 miljoonan kruunun lainan sekä Suomen porvariston voitosta kiinnostuneiden yhtiöiden takauksella vahvistetun 12,5 miljoonan kruunun vekselilainan. Samoilla ehdoilla oli luvassa vielä 10 miljoonan kruunun laina.[41] Suomen valkoinen hallitus ilmoitti 7. helmikuuta 1918 Tukholman lähetystölleen, että se oli valmis takaamaan ensiksi mainitun lainan. Myöhemmin osoittautui, että ruotsalaiset pankkiirit olivat auliisti lisänneet lainaa aina 30 miljoonaksi kruunuksi. Norjan pankit myönsivät Suomen valkoisille 1,5 miljoonan kruunun lainan. Saksa niin ikään myönsi valkosuomalaisille luottoa.[42] Vastavallankumouksellisen sodan käyntiin saatiin suuria yksityisiä lahjoituksia suomalaisilta ja ulkomaisilta kapitalisteilta. Osakeyhtiö Gutzeit lahjoitti valkoisille 500 000 kruunua.[43]

Vuonna 1918 valkosuomalaiset saivat kotimaiselta ja ulkomaiselta porvaristolta vallankumouksen tukahduttamiseen kaikkiaan enemmän kuin 800 miljoonaa markkaa.[44]

Siksi he voivat joka kuukausi lisätä sotilasmenoja kolminkertaisesti. Helmikuussa sotilasmenot olivat 10 miljoonaa markkaa, maaliskuussa 30 miljoonaa, huhtikuussa 87 miljoonaa ja toukokuussa 38 miljoonaa, vaikka sota oli jo päättynyt. Näihin summiin eivät sisälly aseistukseen käytetyt varat, joita oli 40 miljoonaa markkaa. Valkosuomalaisten sotamenot kokonaisuudessaan olivat lähes puoli miljardia markkaa.[45]

Punaisella kaartilla oli siis hyvin vaarallinen vastustaja. Vallankumoushallitus väheksyi sotakysymyksen merkitystä. Sotakysymyksen ratkaisusta riippui vallankumouksen kohtalo, siksi sota-asioita hoitamaan olisi pitänyt keskittää parhaat voimat ja aloittaa vilkas poliittinen työ armeijassa, niin kuin bolševikit tekivät ja saivat aikaan kansalaissodan ja ulkomaisen maahanhyökkäyksen kaudella sen, että usein melko huonosti varustettu armeija voitti erinomaisesti varustetut ja koulutettujen komentajien johtamat vihollisjoukot. Mutta Suomessa ei pidetty poliittista eikä sotilaallista työtä niin tärkeänä kuin olisi kuulunut pitää. Aivan toisin kuin bolševikkipuolue, Suomen sosialidemokraattinen puolue ei osoittautunut kansalaissodan kaudella johtavaksi tai suuntaa-antavaksi voimaksi. Puolueen tunnetuista johtomiehistä ei juuri kukaan hoitanut varta vasten sota-asioita, puoluejohto keskitti huomionsa lainsäädännölliseen toimintaan ja hallinnolliseen järjestelyyn. Alussa ei ollut edes erityistä sota-asiain valtuustoa: sekä sisä- että sotilasasioita hoitamaan oli määrätty valtuutetut Eero Haapalainen ja Adolf Taimi. Punaisen kaartin ylikomentajana oli Eero Haapalainen, mutta hänen poissa ollessaan tätä tehtävää hoiti myös Adolf Taimi. Työväen pääneuvosto hyväksyi vasta 22. helmikuuta ehdotuksen sota-asiain valtuuston erottamisesta sisäasiain valtuustosta. Haapalainen ja Taimi saivat mahdollisuuden keskittyä yksinomaan sota-asioihin. Suunnilleen samoihin aikoihin Suomen vallankumoukselliset elimet nimittivät Svetšnikovin (jonka Armeijan, laivaston ja työläisten Suomen aluekomitean sota-asiain osasto oli määrännyt Suomeen jääneiden venäläisten vapaaehtoisten komentajaksi) Punaisen kaartin ylipäällikön Eero Haapalaisen apulaiseksi. Myöhemmin, 20. maaliskuuta, kaikkia sota-asioita johtamaan asetettiin kollegio, johon kuuluivat Adolf Taimi, Pohjoisen rintaman rykmentin komentaja Eino Rahja ja Kansanvaltuuskunnan jäsen Evert Eloranta.[46] Haapalainen jäi sota-asiain valtuutetuksi. Punaisen kaartin esikuntapäällikkönä olivat toisensa perään A. Aaltonen, Kallio, E. Hausen ja helmikuun 22. päivästä A. Wesley.

Esikuntapäällikkö A. Aaltosen aivan sodan alussa laatima ja vallankumoushallituksen hyväksymä strateginen suunnitelma edellytti vain puolustustoimia. Osittain tämä oli selitettävissä siten, että Punainen kaarti oli vailla sotilaskoulutusta eikä sillä ollut riittävästi aseita.[47]

Punaisen kaartin olisi pitänyt heti sodan alkupäivinä, kun rintamalinja ei ollut vielä vakiintunut, edetä mahdollisimman kauas pohjoiseen ja valloittaa suurempi alue sekä rautatiet. Punakaartilaisia oli riittämiin, heidät olisi vain pitänyt aseistaa. Mutta heille ei annettu aseita, koska niitä oli niukalti, ja ylin johto oli taipuvainen aliarvioimaan pohjoisempana käytävien taistelujen merkitystä.[48] Se seikka, että Punaisen kaartin johdon oli tehtävä tuollainen valinta (aseiden myöntäminen pohjoisessa toimineille joukoille olisi merkinnyt vallankumouksen tukikohdan, etelän, heikentämistä), tekee ymmärrettäväksi johdon alkuperäisten suunnitelmien pakollisen passiivisuuden sekä puolustusluonteisuuden. Myöhemmin suomalaiset kommunistit arvostelivat tuota passiivisuutta.[49]

Valkoisten johto sen sijaan ymmärsi mainiosti, miten tärkeää oli valloittaa alueita, ja pyrki aloittamaan »kilpajuoksun» etelään, ennen kuin punaiset ryhtyivät toimiin. Monin paikoin valkoiset ottivat aloitteen käsiinsä heti ja valloittivat sen miltei puolueettoman kaistan, jonka punaisetkin olisivat voineet valloittaa kohtaamatta vakavaa vastarintaa, jos olisivat toimineet päättävämmin. Jopa Mannerheimkin tunnusti, että jos vastustaja olisi helmikuun alkuviikkoina siirtänyt voimansa etulinjojamme vastaan, niin valkoisten tilanne olisi muuttunut kriittiseksi.[50]

Rintama hahmottui heti sodan alkupäivistä muutamin kohdin ja sitten muodosti miltei yhtenäisen, noin 400 kilometrin pituisen linjan, joka kulki kautta koko maan

Pohjanlahdesta Laatokkaan. Rintamalinja muodostui pian pysyväksi eikä sitten muuttunut juuri ollenkaan saksalaisten maihinnousuun saakka. Rintamalinja alkoi Merikarvialta (noin 50 km Porista pohjoiseen) ja kulki itään Ikaalisiin (Tampereen luoteispuolella, noin 50 km päässä kaupungista), josta se kääntyi pohjoiseen Virtain asemalle asti (noin 50 km päässä Haapamäeltä länteen) ja sitten jatkui kaakkoissuuntaan Ruoveden, Vilppulan ja Jämsän kautta Lusiin, josta hieman poikkesi pohjoiseen Mäntyharjulle ja sitten taas kääntyi etelään Savitaipaletta kohti ja edelleen kaakkoon Joutsenon, Antrean, Heinjoen ja Rautun kautta Laatokkaan. Summittaisesti rintamalinja voidaan siis vetää Porin pohjoispuolelta Rautuun (nykyinen Sosnovo), mutta paikoin rintama poikkeili tältä suoralta linjalta hieman pohjoiseen. Tampereen kohdalla se kaartui huomattavasti pohjoiseen muodostaen puoliympyrän, jonka keskipisteenä oli Tampere.

Punaisilla ei riittänyt voimia Tampereen rintamakielekkeen siirtämiseen kauemmaksi pohjoiseen voidakseen valloittaa Haapamäen rautatiesolmun ja katkaista valkoisten hallussa olleen rautatien, joka kulki Haapamäeltä itään miltei samansuuntaisesti rintamalinjan kanssa ja antoi valkoisille mahdollisuuden siirrellä reservejään ja huoltaa joukkojaan kautta koko rintaman. Valkoisilla taas ei sodan alussa riittänyt voimia sellaisen tärkeän rautatiesolmun ja proletaarisen keskuksen kuin Tampereen valtaukseen, mikä olisi merkinnyt punaisten länsirintaman eristämistä keski- ja itärintamasta. Tampereen valloittaminen oli muuten Mannerheimin sotasuunnitelman peruskohtia. Sen valloittamisen jälkeen Mannerheimilla oli aikomus siirtää huomattavat voimat Viipuria vastaan, eristää punaiset Venäjästä ja tehdä heistä selvää tuolla piiritetyllä alueella. Punainen kaarti teki tyhjäksi Mannerheimin aikeet; Mannerheim ei onnistunut toteuttamaan yhtään suunnitelmansa peruskohtaa ennen saksalaisten maihinnousua. Rintamalinja muodostui pääpiirteissään pysyväksi. Tämä seikka todisti punaisten vastarinnan voimakkuutta.

Punaiset myös suorittivat jo helmikuussa muutamia hyökkäystoimia muuallakin kuin Tampereen seudulla, jos-

sa Punaisen kaartin ja venäläisten vapaaehtoisten komentajana oli aluksi Svetšnikov. Lahden itäpuolella rintama kulki liian läheltä rautatietä, joten valkoiset pakotettiin paikoin perääntymään pohjoiseen. Punaiset valloittivat 7. helmikuuta Joutsenon (noin 20 km päässä Lappeenrannasta koilliseen), 11. helmikuuta Kavantsaaren ja Ahvolan, 20. helmikuuta Heinolan (noin 40 km Lahdesta pohjoiseen). Valkoiset epäonnistuivat yrityksissään valloittaa Heinola takaisin. Punainen kaarti valloitti 28. helmikuuta Lappeenrannan länsi- ja pohjoispuolella sijainneet paikkakunnat Lemin, Taipalsaaren ja Savitaipaleen. Maaliskuun 9. päivänä punaiset etenivät Heinolasta pohjoiseen ja valloittivat Lusin.[51]

Valkoisten sotatoimia auttoivat heidän lukuisat punaisten alueella toimineet asiamiehensä, jotka käyttivät taitavasti hyväkseen sitä, ettei punaisilla ollut vastavakoilueli-miä eivätkä nämä olleet riittävän valppaita. Valkoisten asiamiehet toimivat usein joustavasti ja uhkarohkeasti. Helsinkiin jääneet valkoiset pitivät ennen kaikkea yllä säännöllistä yhteyttä valkoiseen Suomeen ja jopa Ruotsiin sekä Saksaan. Tässä valkoisia auttoivat lennätinvirkailijat, joista useimmat olivat vastavallankumouksen kannalla. He lopettivat sabotaasin ja lennätin alkoi toimia, mutta se palveli osittain valkoisia. Helsinkiin jääneet porvarit pitivät vallankumouksen alkupäivistä lennätinyhteyttä valkoiseen Suomeen rautateiden lennätinkaapelista yksityistaloon johdetun laitteen avulla. Muutaman päivän kuluttua punaiset löysivät tämän lennätinaseman. Sen jälkeen valkoiset järjestivät lennätinyhteyden Porin kautta Vaasaan ja Mannerheimin esikuntaan. Porvareiden punaisten alueella perustama salainen tiedotuslaitos kokosi toisaalta tietoja eri paikkakunnilta Punaisen kaartin sijaintipaikoista, toimista ja valmisteluista ja välitti niitä säännöllisesti Mannerheimin esikuntaan lennättimitse ja jopa puhelimitse; toisaalta se lähetti ohjeita keskuksesta punaisten alueella sijainneille jäsenilleen. Tämäkin Mannerheimin yhteyselin tuli paljastetuksi 12. maaliskuuta, vaikkakaan syyllisiä ei saatu ilmi. Tämän jälkeen Mannerheimille lähetettiin tietoja ruotsalaisen kuriirin välityksellä.

Valkoiset varoittivat saksalaisia, että nämä panisivat Tallinnan valloitettuaan kuntoon lennätinkaapelin n:o 254, joka yhdisti Tallinnan Helsinkiin. Punaisilla ei ollut puhumista saksalaisten miehittämän Tallinnan kanssa, joten he eivät käyttäneet kaapelia. Valkoisten palveluksessa olleet suomalaiset sähköttäjät pukeutuivat venäläiseen univormuun ja keskellä kirkasta päivää yhdistivät lennätinlaitteen tuohon kaapeliin saaden suoran yhteyden saksalaisiin. Tätä yhteyttä Saksaan dubleerattiin Tukholman kautta. Ennen Brestin rauhan solmimista saksalaisia kiinnosti erikoisesti suunnitelma, jonka mukaan venäläiset joukot perääntyisivät saksalaisten hyökätessä Itämeren maihin. Suomen valkoisten asiamiesten onnistui saada tietoonsa tuo suunnitelma, joka 17. helmikuuta ilmoitettiin saksalaisille edustajille Tukholmaan.[52]

Vallankumoukselliset viranomaiset epäilivät sähköttäjien lojaaliutta ja päättivät nimittää suomalaiset komissaarit lennätinasemille. Lennätinvirkailijat nousivat päättävästi vastustamaan komissaareja ja uhkasivat julistaa lakon. He sanoivat, että Suomessa lennätin on Venäjän valtiolle kuuluva laitos, joten suomalaiset viranomaiset eivät voi ottaa sitä valvontaansa. Lennätinvirkailijat eivät vastustaneet valvojina toimineita venäläisiä sotilaita ja matruuseja, jotka eivät hallinneet suomea eivätkä ruotsia. Valkoisia kohtaan myötätuntoisesti suhtautuneet sähköttäjät pidättivät vallankumouselinten sähkeitä ja käyttivät Sirolan ym. väärennettyjä allekirjoituksia salaisten tietojen sähköttämiseksi Mannerheimille sekä ulkomaille.[53]

Valkoiset julkaisivat Helsingissä suomen ja ruotsin kielellä maanalaista lehteä »Vapaa Sana» monistaen sitä kirjoituskoneilla.[54] Maanalaisessa kirjapainossa painettiin valkoisen hallituksen julistuksia sekä muka Tampereen työläisten julkaisemia lentolehtisiä, joissa syytettiin vallankumouksellisia viranomaisia.[55] Valkoiset perustivat venäläistä nimeä kantavan järjestön »Jermak» aseiden hankkimiseksi venäläisiltä sotilailta. Aseiden kuljettamiseen osallistuivat myös porvarisnaiset: he kuljettivat kiväärejä pitkien hameiden alla ja kätkivät pistooleja ja patruunia lastenvaunuihin.

Valkokaartilaiset aiheuttivat suurta vahinkoa punaisille myös tihutyöllään. Maaliskuun 7. päivän vastaisena yönä Helsingissä räjäytettiin ruutikellari.[56] Porvariston asiamiehet lahjoivat venäläisen »Tarmo»-nimisen jäänmurtajan päällikön; 2. maaliskuuta jäänmurtajalle saapui Helsingissä piileskellyt valkosuomalaisen hallituksen päämies Svinhufvud sekä ministeri J. Castrén ja ryhmä valkokaartilaisia. Seuraavana päivänä, kun jäänmurtaja lähti satamasta ja oli avomerellä, valkokaartilaiset valloittivat sen ja ohjasivat Tallinnaan, josta Svinhufvud matkusti Saksaan saksalaisten joukkojen väliintuloa hankkimaan. Maaliskuun 29. päivänä valkokaartilaiset tunkeutuivat työläisiksi ja luotseiksi pukeutuneina venäläiselle »Volynets»-nimiselle jäänmurtajalle, jonka kapteeni oli myös lahjottu, ja valloittivat jäänmurtajan. Jäänmurtaja »Sammon» valkoiset olivat kaapanneet viekkaasti jo vallankumouksen aattona, 26. tammikuuta.[57]

Kirkko antoi myös tuntuvaa apua taantumuksellisille. Mannerheimin armeijassa oli useita pappeja, jotka uskottelivat sotilaille, että nämä kävivät oikeutettua sotaa. Papistosta olivat peräisin kaikkein leppymättömimmät valkoisten johtajat kansalaissodassa, kuten eräs porvarillinen historioitsija on todennut.[58] Punaisten alueella kirkonmiesten oli toimittava varovaisemmin. He eivät uskaltaneet harjoittaa työläisten keskuudessa suoranaista vastavallankumouksellista propagandaa, vaan kehottivat noudattamaan käskyä »älä tapa». Tästä seurasi, että oli kieltäydyttävä sotimasta valkoisia vastaan.

Suomen Kristillisen työväen liiton johto kehotti myös helmikuussa 1918 kristillisten työväenyhdistysten jäseniä eroamaan heti sekä punaisesta että valkoisesta kaartista. Valkoisessa kaartissa oli vähän työläisiä, joten kehotus oli käytännöllisesti katsoen tarkoitettu Punaiseen kaartiin kuuluneille työläisille.

Mannerheim oli tietoinen pappien myötätuntoisuudesta häntä kohtaan ja yritti käyttää sitä hyväkseen. Helmikuussa punaisten hallussa olleen Padasjoen pastorilta löydettiin Mannerheimin papeille osoittama määräys, jossa kehotettiin ilmoittamaan kirkoissa, että valkoiset olivat valloit-

taneet Tampereen 3. helmikuuta klo 3 päivällä.[59] (Mannerheim onnistui valloittamaan Tampereen vasta kahta kuukautta myöhemmin, saksalaisten joukkojen saavuttua Suomeen.) Kirkonpalvelijat olivat tosiasiallisesti vastavallankumouksen asiamiehiä: he yrittivät pitää yllä valkoisten moraalia ja murtaa punaisten moraalin.

Punakaartilaisten monet pahat virheet johtuivat siitä, etteivät he olleet saaneet sotilaskoulutusta eikä heillä ollut asiantuntevia komentajia. Sotilasalaan perehtymättömät työläiset aliarvioivat yksinpäällikkyyden ja sotilaskurin merkitystä. He sovelsivat armeijaan työväenjärjestöjen käytännöllisessä toiminnassa omaksumiaan demokraattisia menetelmiä. Komentajat valittiin ja voitiin valita uudelleen, sotatoimia koskevat päätökset hyväksyttiin äänestyksellä sen jälkeen kun ne oli käsitelty yleisissä kokouksissa. Sotasalaisuuden ankarasta noudattamisesta ei tällöin voinut olla puhettakaan. Tiedusteluun, vartiointiin ja yhteydenpitoon ei kiinnitetty asian vaatimaa huomiota, joten käsitykset vihollisesta eivät useinkaan vastanneet todellisuutta eivätkä vierekkäin toimineet joukko-osastot olleet yhteydessä keskenään. Osaa joukoista ei haluttu jättää reserviin, joten reservejä ei ollut. Punaisen kaartin komentajien määräykset täytettiin toisinaan liian myöhään. Komentajan ja alaisen välisissä suhteissa ei ollut varauksetonta alistuvaisuutta, sanankäyttö oli normaalille armeijalle sopimatonta. Näitä suhteita sekä komentajien nääntymystä rintamaoloissa kuvaa seuraava katkelma ylipäällikön ja Tampereen edustalla Vilppulan rintamalohkolla toimineen komentajan välisestä puhelinkeskustelusta:

»Haapalainen: Teidät, Karjalainen, olen neljä viikkoa sitten Korkeakoskella asettanut ylipäälliköksi, ja tällä ajalla te olette maannut sohvalla ja katsellut kauniita saappaitanne. Ellette huomenna ole Vilppulassa, niin minä erotan teidät ylipäällikkyydestä.

Karjalainen: Tehkää se. Minä sanon että totta saatana vieköön olen tehnyt mitä ihminen jumalauta voi ja minä lähden heti vaikka taivaaseen perkele. Minä jumalauta silloin kun Haapalainen astuu Lylyyn lähden vaikka helvettiin, perkele vieköön jos minua enää aamulla on. Tehköön Haapalainen perkele itse jos voi paremmin, perkele. Saatana jumalaut olen 3–4 yötä valvonut, ei täällä ole sohvaa missä makaa, saatana, perkele jumalauta, sellainen puhe liikaa helvetissäkin. Tulkaa saatana tänne, valmis minä olen vaikka taivaaseen.»[60]

Toisinaan kuitenkin punakaartilaisten valitsemat komentajat suorittivat hyvin velvollisuuksia, joihin eivät olleet tottuneet, ja muutamat osoittivat jopa erinomaista sotilastaitoa, taistelykyvystä ja moraalisista ominaisuuksista puhumattakaan. Jopa vallankumoukseen vihamielisesti suhtautunut kirjoittaja on todennut, että esimerkiksi Läntisen rintaman komentajana ilman minkäänlaista sotilaskoulutusta ollut metallityöläinen Hugo Salmela oli miehuullinen, päättäväinen ja erittäin velvollisuudentuntoinen mies, jonka sotilaalliset kyvyt olivat ilmeiset ja käytös ehdottoman moitteetonta.[61] Kyvykkäiksi Punaisen kaartin komentajiksi osoittautuivat myös Erkki Karjalainen (alussa rykmentinkomentaja, sitten rintamankomentaja), painija Mikko Kokko, maalari Kustaa Salminen, sahatyöläinen Armas Honkasalo, E. Leinonen, Aatto Koivunen, Kaarlo Kurki ym.[62]

Venäjällä olleen ranskalaisen propagandalähetystön jäsen Henri Laporte, joka oli matkustanut Suomen kautta ja tarkkaillut sekä punaisia että valkoisia, kirjoitti ironisesti, että punakaartilaisilta puuttui sotilaallista ryhtiä, että nämä saattoivat savuke hampaissa kääntyä komentajansa puoleen jne., mutta hänenkin oli tunnustettava punakaartin komentajien taistelutaito. Laporte kuvasi värikkäästi erästä Punakaartin komentajaa, jota hän hieman ironisesti nimitti kenraaliksi. Vaaran hetkellä, kun punaisten vastarinta oli murtumaisillaan, paikalle saapui Lehtimäki. Tilanne muuttui aivan silmissä. Tuossa kelpo miehessä ei ollut jälkeäkään mistään sotilaskoulutuksesta, ja mimissäpä hän olisi saanutkaan sitä. Mutta hänellä oli erinomainen ja oikealle, vakavalle sotaväen upseerille vältämätön taito saada ihmiset mukaansa. Laporte kertoi nähneensä omin silmin harvinaisen miehuudenosoituksen. Kenraali hyppäsi autostaan, jonka nokassa oli punainen lippu, ja suuntautui rauhallisen näköisenä hämmingin valtaan

joutuneita joukkojaan kohti. Muutamalla lyhyellä, todelliselle komentajalle ominaisella viittauksella hän lähetti miehet tarvittaviin paikkoihin. Kenraali ei kuitenkaan tyytynyt siihen. Miehet olivat saaneet takaisin rohkeutensa, mutta heiltä puuttui tilanteen vaatimaa intoa. Heidät oli saatava innostumaan, kenraalin oli annettava heille oikea uljuuden loistonäyte. Vihollinen tulitti siltaa kolmelta taholta. Lehtimäki oli selvillä tilanteesta, hän nousi rauhallisesti autoonsa ja sanoi jotain kuljettajalle. Auto lähti sillalle, ylitti sen kuulasateessa ja ajoi nopeasti asemalle. Sitten se pysähtyi, hieman peräytyi ja kääntyi takaisin. Autonkuljettaja suoritti kaikki nuo liikkeet mahdollisimman rauhallisesti. Lehtimäki sai tarkastetuksi kaiken, mikä oli tarpeen, ja teki sen, minkä oli halunnut tehdä. Auto palasi hyvää vauhtia takaisin, ylitti taas sillan tulisateessa eikä pysähtynyt ihastuneiden miesten eteen. Kenraali ajoi esikuntaan seulaksi ammutulla autollaan. Sen jälkeen valkoiset saivat varmasti päättävän vastaanoton, jos uskalsivat hyökätä.[63] Monet Punaisen kaartin komentajat olivat sotilaskoulutuksen saaneiden upseerien veroisia siinä suhteessa, että he olivat järkkymättömän miehuullisia ja osasivat innoittaa ihmisiä urotekoihin.

Maaliskuussa Punainen kaarti aloitti hyökkäyksen 400 kilometrin pituisella rintamalla. Vihollinen oli jo ennakolta saanut asiamiehiltään tietoja hyökkäyksestä ja oli valmistautunut siihen. Punainen kaarti taas ei ollut suorittanut huolellista tiedustelua, se ei ollut valmistanut reservijoukkoja eikä yleensäkään koko hyökkäystä asianmukaisella sotateknillisellä tasolla, joten hyökkäys ei voinutkaan menestyä. Katkera kokemus pakotti tekemään joitakin parannuksia joukkojen toiminnassa ja järjestelyssä.

Sotatilanne voitiin itse asiassa luonnehtia voimien likipitäiseksi tasapainoksi. Tämä seikka ei ollut kovinkaan suotuisa punaisten taistelunäköalojen kannalta. Rintama oli tosin vakaantunut, valkoiset oli pysäytetty, mutta punaisetkaan eivät päässeet etenemään. Suurhyökkäyksen aloittamisyritys todisti, että sellainen tehtävä oli Punaiselle kaartille vielä ylivoimainen. Punaisten hyökkäys päättyi valkoisten vastahyökkäykseen, vaikkakin rajoitettuun. Punaiset eivät voineet saada huomattavaa sotilaallista apua ulkoapäin: Neuvosto-Venäjä ei pystynyt vielä antamaan sitä. Valkoiset taas voivat saada ja saivatkin apua. Tämä olikin punaisten kannalta pahin epäedullinen seikka.

Saksalaisten joukkojen valmisteilla ollut väliintulo alkoi jo vaikuttaa Suomessa, ja tilanne muuttui valkoisille edulliseksi jo ennen saksalaisten maihinnousua. Kun Mannerheim sai varmuuden saksalaisten pikaisesta saapumisesta, hän saattoi koota miltei kaikki voimansa ja heittää ne Tamperetta vastaan, joten valkoisille muodostui Tampereen edustalla huomattava määrällinen ja laadullinen ylivoima. Punaiset eivät voineet ryhtyä samanlaisiin vastatoimiin, sillä saksalaisten maihinnousu Ahvenanmaan saaristoon 5. maaliskuuta loi sen vaaran, että ne nousisivat maihin myös mantereelle. Saksalaisten maihinnousun torjumiseksi punaiset joutuivat keskittämään huomattavia voimia rannikolle. Ennen saksalaisten tuloa Mannerheim onnistui katkaisemaan rintamalinjan muodostaman pohjoiseen pistäneen »pussin», pääsemään kaupungin edustalle ja aloittamaan rynnäkön kaupunkia vastaan. Mutta ennen saksalaisten tuloa hän ei onnistunut valloittamaan kaupunkia.

Sodan kulussa ilmennyt sotatoimien tehottomuus, joka ei luvannut ratkaisevaa menestystä, sekä punaisten sotilasjohdon riittämätön asiantuntemus eivät herättäneet punaisissa suuriakaan voitontoiveita. Osa sosialidemokraateista ei ollut alun pitäenkään uskonut vallankumouksen onnistumiseen eikä myöhemminkään katsonut asiaan optimistisesti. Kaikki mainitut seikat aiheuttivat vallankumouksellisessa Suomessa melko laajalti epäuskoa vallankumouksen menestymiseen, vaikka tuota epäuskoa varottiin ilmaisemasta avoimesti. Päinvastoin, viralliset julistukset ja kehotukset ilmaisivat järkähtämätöntä voitonvarmuutta.

Niinpä eräässä työläisille, torppareille, mäkitupalaisille sekä kaikille riistoa ja epäoikeudenmukaisuutta kärsineille osoitetussa vallankumouksellisessa julistuksessa sanottiin, että valkoinen kaarti oli häädetty Länsi-Suomesta ja että päivä päivältä lujittui uusi yhteiskuntajärjestys,

joka myötävaikutti edistykseen sekä oikeudenmukaisuuteen ja oli edullinen sorretuille ja oikeudettomille. Kaikki taantumuksellisen porvariston ja kapitalistien vastavallankumoukselliset toimet kärsivät haaksirikon kansan tahtoon ja voimaan törmätessään. Työväenluokka on ottanut vallan käsiinsä eikä päästä sitä käsistään.[64] Kirjasessa »Talonpojat ja vallankumous» lueteltiin vallankumouksen aikaansaannoksia ja todettiin, että virkamiesten sabotaasi saatiin murretuksi viikossa ja rautatiet, posti sekä lennätin aloittivat toimintansa jälleen. Joka päivä toi uusia todistuksia vallankumouksen lopullisesta voitosta. Joka päivä toi punaisten lippujen alle vallankumouksen innoittamia miehiä ja naisia niin paljon, ettei heitä kaikkia voitu ottaa vastaan. Punaisten armeijan aseistus parani nopeasti. Siksi ei ollut epäilystäkään siitä, että rintama oli murtumaton kuin kallio.[65]

Kansanvaltuuskunnan »Tiedonantajassa» julkaistiin Porin Punaisen kaartin esikunnan vetoomus »Kaikille työläisille, kaikille oikeudenmukaisuutta ja vapautta rakastaville kansalaisille, työväenyhdistyksille, nuorisojärjestöille ja Punaiselle kaartille». Siinä sanottiin: »Maamme on kokonaisuudessaan puhdistettava kansan vihollisista, rääkätyt toverimme vapautettava niiden kahleista. Tämän täytyy tapahtua juuri näinä päivinä, jolloin kelirikkokin on meidän liittolaisemme ahdistaen kaukana rautateiltä ja tukikohdistaan olevia lahtareita... Ratkaisevan tuloksen saavuttamiseksi on meidän saatava kaikki voimamme liikkeelle. Jokainen mies mukaan taisteluun! Syrjään jäävä on katsottava viholliseksemme, sillä puolueettomia ei voi olla silloin kun elämästä ja kuolemasta arpa lyödään. Sellainen raukka on julistettava kaiken toverikunnioituksen menettäneeksi. Vaimon on kiellettävä miehensä, morsiamen ylkänsä, lasten isänsä ja äidin poikansa, jos tämä pelkuruutta, asiamme petturuutta näinä ratkaisevina hetkinä osoittaa.»[66]

VSDTP(b):n 7. edustajakokouksessa läsnä ollut vallankumouksellisen Suomen edustaja E. Torniainen sanoi: »Uskokaa: venäläiset toverimme, jotka itse käyvät nyt ankaraa taistelua vallankumouksen puolesta, saavat olla varmoja siitä, että Suomen työväestö saavuttaa eittämättä voiton.»[67] Lenin sanoi myös 4. helmikuuta päivätyssä radiosanomassaan olevansa varma Suomen vallankumouksen voitosta: »Suomessa lujittuu nopeasti Suomen työväenhallituksen voitto, vastavallankumouksellisten valkokaartilaisten sotajoukot on karkotettu pohjoiseen, työläisten voitto niistä on turvattu.»[68]

Maaliskuun alussa Ruotsin sosialidemokraattisen valtuuskunnan mukana Suomessa käynyt G. Möller luonnehti seuraavasti vallankumouksen johtajien mielialoja: »Kaikki ovat valmiit minulle kahden kesken tunnustamaan, että asema on toivoton, että kaikki menee hullusti, mutta yksikään ei uskalla sanoa sitä työväelle.»[69] Punaisen kaartin esikuntapäällikkö Wesley totesi 26. maaliskuuta jo viralliselisestikin tappiomielialojen leviämisen. Hänen allekirjoittamassaan kiertokirjeessä Punaiselle kaartille sanottiin: »Silmiinpistävin asemaa harkitessa on se epäusko, mikä vallitsee joukoissa taistelumme onnelliseen loppumiseen nähden. Ollaan epätietoisia siitä, miten tämä päättyy. Voitetaanko vai hävitään? Vastaus on yhtä epämääräinen kuin kysymyskin. Ei olla varmoja. Tämä vaikuttaa siten, että horjuvat ainekset riveissämme pienimmänkin tappion tullen jättävät taistelun. Pelko lopullisesta tappiosta kummittelee painajaisena joukkojemme mielissä. Toinen räikeä epäkohta on yhtenäisen johdon puute aina alimmasta ylimpään asti... Yleensä ei johtoon ole luotettu.»[70] Wesley ehdotti, että olisi valittu uusi, joukkojen kannatusta nauttiva sotilasjohtaja, jolle olisi annettu sotilasdiktaattorin oikeudet. Ei ole varmuutta siitä, tuliko Wesleyn allekirjoittama kiertokirje lähetetyksi (se oli liitetty 27. maaliskuuta päivättyyn Kansanvaltuuskunnan pöytäkirjaan). Mutta aivan pian, 11. huhtikuuta, Kansanvaltuuskunnan ja Punaisen kaartin johdon yhteisessä istunnossa hyväksyttiin samassa hengessä laadittu päätös: hallituksen päämies Manner valittiin myös Punaisen kaartin ylipäälliköksi ja hänen käsiinsä keskitettiin koko valta.[71]

Valkoisten mahdollisuudet voittaa omin voimin olivat myös hyvin vähäiset. Aluksi Mannerheim kuvitteli, että koska venäläiset joukot olivat täysin taistelukyvyttömät,

niin kerrassaan kouluttamattomat punakaartilaiset muodostivat lauman, josta oli helppo tehdä selvää. Eräät porvarilliset eduskunnan jäsenet sanoivat myös vallankumouksen aattona olevansa varmoja punaisten heikkoudesta.[72] Eräiden tietojen mukaan Mannerheim oli kehunut valloittavansa Helsingin ja Tampereen parissa viikossa.[73] Toisten tietojen[74] ja Mannerheimin oman väittämän mukaan[75] hän oli muka ennustanut tarkasti tarvitsevansa kolme ja puoli kuukautta Suomen »vapauttamiseen». »Mannerheim odotti, että Etelä-Suomessa kapinallisista selviydytään verrattain helposti, jos venäläiset pakotetaan poistumaan maasta», kuten Mannerheimin elämäkerrankirjoittaja sanoo. »Kapinan laajeneminen ajan mittaan oli harmillinen yllätys. Voimaperäinen propaganda ja kaikesta huolimatta osoitettu solidaarisuus kapinan johtajia kohtaan tekivät ajattelemattomasti aloitetusta taistelusta, varsinkin Etelä-Suomen teollisuuskeskuksissa, todellisen työväenkapinan... Tämä seikka muutti näköaloja, ja tilanteen hallitseminen vaikeutui jo toiselta kannalta.»[76]

Valkoiset varmistuivat yhä enemmän siitä, että ilman ulkomaista apua he eivät milloinkaan saisi voittoa punaisista eivätkä pystyisi valloittamaan Itä-Karjalaa enempää kuin Helsinkiäkään.[77] Valkoisten puolella sotaan osallistunut ruotsalainen eversti Linder oli sitä mieltä, että valkoisten asema oli »kaikkea muuta kuin loistava» ja että valkoisia joukkoja »ei voitu pitää hyökkäyskelpoisina».[78]

Valkoisiin erittäin myötätuntoisesti suhtautunut ja Ruotsin väliintuloa edesauttanut Helsingissä Ruotsin suurlähettiläänä toiminut Ahlström sanoi, että »punaisten puolella eivät taistelleet mitkään huligaanijoukkiot, vaan kapinaan noussut työväenluokka kokonaisuudessaan, ja elleivät saksalaiset olisi tulleet väliin, niin punaiset olisivat voittaneet kansalaissodan».[79]

Todettakoon, että punaiset taistelivat uljaasti. Jopa taantumuksellinenkin kirjoittaja on sanonut: »Punaisen armeijan kunniaksi on sanottava, että se taisteli miehuullisesti ja sitkeästi... Sellaisten kansanihmisten johdolla, joista useimmat eivät olleet saaneet sotilaskoulutusta, punaiset sotamiehet osoittivat kuitenkin todellista sotilasuljuutta.»[80]

Punaiset osoittivat erityistä sinnikkyyttä puolustustaisteluissa monin verroin ylivoimaista vihollista vastaan. Esimerkiksi tästä sopii Varkauden puolustus. Valkoiset onnistuivat valloittamaan Jyväskylän pohjoispuolella, tosiasiallisesti valkoisten vyöhykkeellä sijainneen Varkauden vasta 21. helmikuuta monta päivää kestäneiden veristen taistelujen jälkeen. Paikallisten punakaartilaisten aseistukseen kuului kaikkiaan 80 kivääriä ja vähäinen määrä patruunia, mutta heitä vastaan hyökkäsi 4000 valkokaartilaista konekivääreineen ja jopa tykkeineen. Työläiset itse valmistivat tykin, mutta se räjähti, kun sillä ammuttiin ensi kertaa. Omatekoiset käsikranaatit olivat kuitenkin tehokkaita. Työläisiltä loppuivat patruunat ensimmäisenä taistelupäivänä. He perääntyivät hitaasti taistellen ja asettuivat tehdasrakennuksiin. Heidän entisestä työpaikastaan tuli linnoitus. Valkoiset piirittivät tehtaan ja tulittivat sitä kiivaasti. Naiset ja lapset sekä aseettomat miehet sijoitettiin tehtaan kellariin. Työläiset valoivat ja sorvasivat kuulia ja valmistivat patruunia ja käsikranaatteja koko yön; niitä riitti koko seuraavaksi päiväksi. Illalla valkoiset lähtivät rynnäkköön, mutta heidät lyötiin takaisin omatekoisin kranaatein. Valkoiset sytyttivät tuleen lähellä olleen sahan ja murtivat padon seinämän. Vesi syöksyi kellariin. Punaisten oli antauduttava naisten ja lasten pelastamiseksi. Valkoiset ampuivat 210 henkeä.[81]

Etelä-Suomen työläiset ja maalaisköyhälistö pitivät vallankumouksen puolustamista omana asianaan; vallankumouksen puolustamiseksi menivät miesten rinnalla taisteluun naiset ja jopa lapset. Puhuessaan Pariisin kommunardien taistelusta, johon osallistuivat myös naiset ja lapset, Lenin päätteli ennustuksellisesti: »Toisin ei voi olla myöskään tulevaisuudessa taisteltaessa porvariston kukistamiseksi. Proletaarinaiset eivät tule katsomaan passiivisina sivusta, kun hyvin aseistautunut porvaristo alkaa ampua huonosti aseistautuneita tai aseettomia työläisiä. He tarttuvat aseisiin, kuten vuonna 1871.»[82] Näin tapahtui Suomen vallankumouksen aikana. Proletaarinaiset, jotka sodan alus-

sa olivat auttaneet armeijaa elintarvikehuollossa sekä haavoittuneiden hoitamisessa ja toisinaan myös vartiotehtävissä, alkoivat helmikuun lopulla perustaa Punaisen kaartin naisosastoja. Aluksi Työväen pääneuvosto koetti estää naisosastojen perustamista, sillä se piti taistelutoimia naisille sopimattomina. Punaisen kaartin ylipäällystölle 1. maaliskuuta antamissaan ohjeissa se selitti, että naisia voidaan ottaa Punaiseen kaartiin vain haavoittuneita hoitamaan, mutta aseita heille ei saa antaa. Taistelu oli kuitenkin niin suuri ja tärkeä, että työväenluokan tyttäret eivät voineet jäädä passiivisina odottamaan sen lopputulosta. Perustettiin yhä uusia naisosastoja. Taisteluissa ne osoittivat yhtä suurta uljuutta kuin miesosastotkin. Punaisen kaartin naisosastot aiheuttivat suuria menetyksiä valkoisille Tampereen ja Helsingin puolustuksessa, ja Kotkan edustalla ne pakottivat jopa taisteluissa karaistuneet saksalaiset joukot perääntymään muutamia kertoja.[83] Porvarillinen »Hufvudstadsbladet»-lehti yritti tietenkin mustata kansalaissotaan osallistuneita proletaarinaisia ja kirjoitti ylimielisen ironisesti: »Noina aikoina, jolloin kauhu oli kietoutunut purppuraviittaan, punainen nainen suoritti tehtävänsä ja piirsi nimensä aikakirjaan ikuisen epänaisellisuuden symboliksi.»[84] Toisinaan vihollisen moitteella voidaan ylpeillä. Proletaarinainen otti tosiaan kannettavakseen raskaan taakan tuossa ankarassa taistelussa.

Nuorukaiset ja alaikäiset työläislapset osallistuivat yhdessä isiensä ja äitiensä kanssa taisteluun. Ennen vallankumousta nuorisoa ei tosin ollut kasvatettu vallankumouksellisen taistelun hengessä. Sosialidemokraattisen nuorisoliiton enempää kuin puolueenkaan johtajat eivät olleet kiinnittäneet huomiota nuorison kasvatukseen. Tuhannet nuorisoliiton jäsenet liittyivät kuitenkin Punaiseen kaartiin odottelematta liiton johdon ohjeita. Vallankumouksen puhjettua hälvenivät nopeasti harhakuvitelmat verettömän taistelun mahdollisuudesta ja yhä voimakkaammin vaikutti luokkavaisto. Tiedot valkoisten veritöistä eivät aiheuttaneet pelkoa, vaan mobilisoivat taisteluun. Toivo Antikainen kirjoitti: »Työväenluokan nuoriso ei jäänyt sivuun tästä kamppailusta. Se lähti kaikella nuoruuden innolla taistelun melskeeseen. Muodostettiin nuorisokompanioita, jotka kunniallisesti täyttivät paikkansa taistelurintamalla. Kaikki antoivat parhaansa taistelun voittoon viemiseksi.»[85] Valkoisiin myötämielisesti suhtautunut Laporte kirjoitti ihailuaan salaamatta: »Punaisten vastarinta on toden teolla suurenmoista.» Mainittuaan naisten ja kahdentoista ikäisten lasten osallistumisesta taisteluun hän lisäsi: »Tuossa vimmatussa taistelussa on tosiaan jotakin syvästi liikuttavaa.»[86]

Suomen sosialidemokraattisen nuorisoliiton 157 jaostosta saatujen tietojen mukaan (vuoden 1917 lopulla Suomessa oli kaikkiaan 470 nuorisoliiton jaostoa ja jäsenten kokonaismäärä oli runsaat 20 000) 3398 henkeä eli 42,5 % noihin jaostoihin kuuluneista nuorukaisista osallistui kansalaissotaan punaisten puolella. Muistettakoon, että osa tietoja antaneista jaostoista sijaitsi valkoisten alueella, jossa nuorisoliiton jäsenet eivät voineet osallistua sotaan punaisten puolella, niin että punaisten alueella sotaan osallistuneiden jäsenten prosenttiluku oli sitäkin suurempi. Valkoisten alueella olleista ja valkoiseen armeijaan kutsutuista 631:stä nuorisoliiton jäsenestä 296 henkeä kieltäytyi rankaisutoimenpiteistä välittämättä palvelemasta valkoisessa armeijassa.[87] Se seikka, että sosialidemokraattinen puolue ei ollut kiinnittänyt riittävästi huomiota työläisnuorison kasvattamiseen vallankumouksellisessa hengessä, aiheutti kylläkin ikäviä seuraamuksia työväenluokalle: ruotsinkielisen työläisnuorison huomattavat kerrokset joutuivat ruotsalaisen porvariston vaikutuksen alaisiksi, liittyivät suojeluskuntiin ja taistelivat luokkaveljiään vastaan.[88] Yleensä on sanottava, että ruotsalaiset taistelivat miltei poikkeuksetta valkoisten puolella. Punaisessa kaartissa ruotsalainen oli harvana poikkeuksena.[89]

Työväen vallankumouksellinen into, sen taistelussa osoittama sankaruus sekä vallankumouksen suuret päämäärät saivat kansaan kiinteästi sidoksissa olleen sivistyneistön asettumaan vallankumouksen kannalle; edellä oli jo puhe edistysmielisistä opettajista. Varauksettomasti vallankumouksen puolelle asettuneiden joukossa oli tunnettu suomalainen kirjailija Irmari Rantamala (hänen muut sa-

lanimensä Maiju Lassila ja Vatanen, oma nimi Algot Tietäväinen). Hän ei ollut sosialidemokraatti, vaan kuului vanhasuomalaiseen porvarilliseen puolueeseen, mutta hyväksyi vallankumouksen ja asetti lahjansa sen palvelukseen. Hän kirjoitti jo vallankumouksen aattona: »Nykyaikaisten tapausten suurimmaksi historialliseksi tekijäksi on astunut se Venäjän köyhälistön harmaatakkinen mies, joka nykyään kantaa bolševikin nimeä. Se mies on aatteensa voimalla lyönyt rikki koko sen imperialistisen rakennuksen, sen vääryyden ja sorron, jota porvaristo on vuosisadasta vuosisataan rakentanut.»[90] Rantamalasta tuli Suomen vallankumouksen Tyrtaios, sen runoilija, joka kutsui vallankumouksellisia sovittamattomaan taisteluun vihollisia vastaan. Hänen tunnepitoiset artikkelinsa, jotka näyttävät proosarunoilta, kelpaavat taiteelliseen asuun puetun propagandan esikuvaksi. Esimerkiksi seuraavat rivit vaikuttivat ikään kuin taisteluhuuto: »Eteenpäin! Sillä mitään muuta tietä ei enää ole. Takana ovat portit kiinni muuratut. Paluutiet ovat haudoiksi avautuneet. Takana on kuolema. Ei ole siis enää muuta käskyä kuin: Eteenpäin!.. Työn kovettamat kourat puristuvat yhä tiukemmin aseen ympärille... Eteenpäin! Ei mikään muu käsky saa enää kuulua, sillä se tuo tuhoa. Vaimot kotona luovat puoleenne anovat katseensa. Orjiksi ja kadun onnettomiksi tyttäriksi sortuneet työläissisarenne kääntävät puoleenne kyyneleiset silmänsä ja rukoilevat teiltä pelastusta. Veri on puhuva. Sydän on käskevä. Ja se käskee vain: Eteenpäin!.. Jalka yhä lujemmin taistelupaikan maaperään, sillä ainoastaan orjansa miekan ääntä kuulee orjuuttajan korva. Takana on ainoastaan vapauden hauta. Vapaus on edessä. Sitä kohti.»[91]

Vallankumouksen vihollisten puolelle jäivät kuitenkin monet Suomen kulttuurihenkilöt: taiteilija Akseli Gallen-Kallela, joka aiemmin oli ollut ystävällisissä suhteissa Maksim Gorkiin, mutta kansalaissodan aikana palveli Mannerheimin adjutanttina, kirjailijat Juhani Aho ja Ilmari Kianto, säveltäjä Jean Sibelius ym. Näin ei tapahtunut siksi, että kaikki he olisivat vastustaneet työväestön oikeudenmukaisten vaatimusten tyydyttämistä sekä vallankumoushallituksen julkaisemassa valtiosääntöesityksessä hahmotellun demokraattisemman järjestelmän pystyttämistä. Tiettyä osaa esittivät heidän kielteinen suhteensa vallankumouksellisen väkivallan menetelmiin sekä väärät käsityksensä punaisten ja valkoisten tavoitteista.

Porvaristo esitti heti vallankumouksellisia vastaan sellaisia syytöksiä, jotka kompromettoivat näiden tavoitteita. Vallankumoukselliset vastustivat muka demokratian periaatetta; Suomen eduskunta oli valittu demokraattisesti, ja eduskunnan enemmistö, ts. kansan enemmistö, kannatti hallitusta eli senaattia, mutta se joka nousi kapinaan senaattia vastaan, pyrki siis asevoimin tyrkyttämään kansan enemmistölle vähemmistön tyrannivallan, loukkasi Suomen demokraattisia perinteitä ja asetti voiman oikeutta korkeammalle. Suomessa sen autonomiaa loukannutta tsaarivaltaa vastaan käydyn taistelun kaudella oli juurtunut syvälle käsitys, että kaikki eduskunnan päätösten kanssa ristiriidassa olevat teot ovat laittomuutta ja väkivaltaa Suomea kohtaan. Tämän perinteellisen käsityksen turvin porvaristo yritti mustata vallankumousta, jonka avulla muka maassa yritettiin pystyttää mielivaltaan ja laittomuuteen pohjautuva hallitusmuoto.

Porvaristo esitti vallankumouksellisia vastaan sitäkin tyrmistyttävämmän syytöksen: näitä syytettiin maanpetturuudesta. Se oli niin järjetön houre, ettei olisi kenenkään luullut suhtautuvan siihen vakavasti. Tiedettiinhän hyvin, että sosialidemokraatit, vallankumouksen johtajat, olivat toimineet tarmokkaasti Suomen itsenäisyyden aikaansaamiseksi. Sittenkin mainittu syyte liittyi osana vastavallankumouksen leirissä vakiintuneeseen käsitykseen. Todistuksena siitä, että Neuvosto-Venäjä oli toinen sotaa käyvä puoli, vallankumouksen viholliset pitivät sellaisia tosiasioita kuin Suomessa olleiden venäläisten sotilaiden, matruusien ja komentajien osallistumista taisteluihin valkoisia vastaan, venäläisen eversti Svetšnikovin yrityksiä järjestää hyökkäys valkoista armeijaa vastaan sekä asejunien ja vapaaehtoisten lähettämistä Pietarista punaisille. Taistelu venäläisiä vastaan kuvattiin jopa valkoisten päätehtäväksi. Suomen valkoinen hallitus ilmoitti virallisesti, että Suo-

messa puhjennut sota ei ollut kansalaissota, vaan se oli Suomen alamaisista koostuneen armeijan taistelua venäläisiä sotaväenosastoja ja näihin liittyneitä kapinallisia vastaan.[92] Tämän väitteen valheellisuus tuli erittäin selvästi esiin venäläisten joukkojen poisviennin jälkeen. Valkoiset olivat kuitenkin varmoja siitä, ettei Neuvosto-Venäjä auttanut punaisia suotta, vaan sen perimmäisenä tarkoituksena oli muka Suomen liittäminen jälleen Venäjään. Neuvosto-Venäjä oli muka suostunut Suomen eroamiseen vain Saksan painostuksesta. Vallankumouksen voitto Suomessa olisi porvareiden väittämän mukaan johtanut siihen, että Venäjä olisi nielaissut Suomen ja Suomeenkin olisi pystytetty bolševikkivalta. Tältä kannalta vallankumouksen tukahduttaminen oli paitsi porvarillisen järjestelmän säilyttämisen myös Suomen itsenäisyyden säilyttämisen ehto. Valkoiset sotivat muka »ainaista vihollistaan» vastaan, Suomen vapauden ja riippumattomuuden puolesta. Tältä näkökannalta valkoiset olivat isänmaanystäviä ja punaiset ilman muuta maanpettureita. Vapaussotataru oli läpeensä valheellinen: sotaa ei käyty riippumattomuuden puolesta, vallankumoukselliset olivat myös riippumattomuuden kannalla; Suomen liittämisestä Venäjään ei ollut kysettäkään, kuten ystävyys- ja veljeyssopimus osoitti; Venäjä ei ollut sotaa käyvä puoli eikä venäläisten vapaaehtoisten osallistuminen Suomen kansalaissotaan tai Neuvosto-Venäjän vallankumoukselliselle Suomelle antama apu merkinnyt lainkaan Neuvosto-Venäjän ja Suomen välistä sotaa jne. Monilta tämä valhe jäi huomaamatta, mutta vuosikymmenien kuluessa juurtunut epäluottamus ja vihamielisyys Venäjää kohtaan saivat uutta virikettä. »Vapaussodan» tunnus aiheutti nationalismin, venäläisvastaisen šovinismin ja russofobian räjähdysmäisen purkauksen ja esitti huomattavaa osaa valkoisten alueella olleiden laajojen väestökerrosten mielipiteiden suuntaamisessa vallankumousta vastaan. Se auttoi porvaristoa suuntaamaan väestön vihan paitsi venäläisiä myös suomalaisia punaisia vastaan.

Vallankumoukselliset olivat varmoja siitä, että he taistelivat suuren asian, oikeudenmukaisuuden ja työkansan etujen puolesta. Punakaartilaiset vannoivat valallaan, että

he tulevat kaikin voimin taistelemaan »kapitalistien vallan kukistamiseksi sekä köyhälistön vapauttamiseksi».[93] Valkoisilla olivat omat katsomuksensa, jotka oikeuttivat heidän taistelunsa ylevillä tavoitteilla. Punaisten tavoitteet olivat luokkatavoitteita, ne vastasivat vain työväestön etuja. Valkoisten julistamat tavoitteet – itsenäisyyden ja demokratian puolustaminen – olivat näennäisesti yleiskansallisia, luokkien yläpuolella olevia ja tärkeitä kaikille kansalaisille näiden luokkaeroavuuksista huolimatta. Tästä selittyy myös monien vallankumouksen vihollisten leiriin asettuneiden kulttuurihenkilöiden asenne. Porvarillisen propagandan valheellisuus ilmeni mm. siinäkin, että se jätti porvariston yksinomaisuudeksi sellaisten poliittisten arvojen kuin itsenäisyyden ja demokratian puolustamisen, vaikka porvaristolla ei ollut niissä mitään puolustamista, koska punaiset eivät yrittäneetkään loukata niitä, vaan kannattivat itsenäisyyttä ja demokratiaa. Vallankumoushallitus noudatti valtiosääntöesityksessään »puhtaan demokratian» periaatetta johdonmukaisemmin kuin demokratian puolustusta lippunaan kantanut porvaristo oli milloinkaan noudattanut.

Porvaristo ei tyytynyt mustamaalaamaan ainoastaan vallankumouksellisten tavoitteita, vaan kohta kansalaissodan puhjettua se alkoi häväistä ja kirota myös punaisten käyttämiä menetelmiä, varsinkin vankien ja siviiliväestön kohtelua. Todellisuudessa kuitenkin juuri valkoiset tekivät luokkasodasta tavattoman raa'an. Raakuus ilmeni vankien ja vihollisluokkaan kuuluneen siviiliväestön osan kohtelussa eikä verisissä taisteluissa. Taistelut nimittäin olivat, Tampereen edustalla käytyä taistelua lukuun ottamatta, melko verettömiä samaan aikaan maailmansodan rintamilla käytyihin taisteluihin verraten, sillä kummallakin sotivalla puolella oli melko niukalti sotatekniikkaa. Sodan alkupäivistä kumpikin puoli sai tietoja vihollisen vangiksi joutuneiden tai vihollisalueella asuneiden kannattajiensa murhista. Sodan alkuviikkona valkoiset tappoivat selustassaan noin kymmenen punaista.[94] Samaan aikaan vastavallankumouksen leiriä järkytti ilmoitus siitä, että 31. tammikuuta Suinulassa oli tapettu 17 ja haavoitettu 26 puna-

kaartilaisten vangiksi antautunutta suojeluskuntalaista, jotka ennen antautumistaan olivat solmineet kirjallisen sopimuksen punaisten kanssa.[95] Kuten myöhemmin eräs mukana ollut kertoi, punakaartilaiset avasivat tulen vankeja vastaan siksi, että kaikkien hermot olivat kireällä, koska vankien avuksi oletettiin tulevan valkoisia, ja juuri sillä hetkellä joku piiloutunut suojeluskuntalainen ampui ja haavoitti yhtä punaisista. Punakaartilaisten päällikkö sai estetyksi ammunnan vasta sitten, kun osa vangeista oli jo haavoitettu tai tapettu.[96] Punakaartilaiset, joiden joukossa oli venäläisiäkin[97], rikkoivat karkeasti hallituksen ja Punaisen kaartin päällystön antamia kategorisia määräyksiä vangeiksi antautuneiden inhimillisestä kohtelusta sekä kaikkinaisen omankädenoikeuden luvattomuudesta. Tällaisia määräyksiä annettiin Punaiselle kaartille kirjaimellisesti vallankumouksen ensi päivästä, ja niitä toistettiin ja tähdennettiin sodan aikana monta kertaa. Kommunistisen ja työväenliikkeen veteraani Tuure Lehén kirjoitti Suinulan tapahtumista: »Vankien surmaamista ei tällaisilla seikoilla voida missään tapauksessa puolustella, mutta ne voivat jossakin määrin selittää ensimmäistä kertaa elämässään mainitunlaiseen kammottavaan tilanteeseen joutuneiden ihmisten 'oikosulkumaisia' reaktioita. Niihin kuuluu vankien ampumisen ohella myös erään punakaartilaisen saama sydänhalvaus.»[98]

Porvarillinen propaganda on esittänyt Suinulan tapauksen vallankumouksellisten siveellisyystason osoittimeksi. Hyvin pian valkoisten omat teot saattoivat varjoon Suinulan tapahtuman, mutta valkoisten tekoja porvarillinen propaganda ei tietenkään ole tuominnut. Vihollisen rankaisutoimista saadut tiedot herättivät suuttumusta ja kostonhalua kummallakin puolella ja kannustivat samanlaisiin vastatoimiin. Paavolaisen erittäin tarkan tutkimuksen mukaan vallankumouksen alusta maaliskuun loppuun noiden toimien uhreiksi joutui sekä valkoisten että punaisten puolella noin 900 henkeä.[99] (Valkoiset tekivät tosin 895 ja punaiset 44 sellaista murhaa, joiden tapahtumisaikaa ei ole onnistuttu määrittelemään.) Huhtikuussa valkoisten tekemien murhien ja teloitusten määrä nousi 1419 ja oli run-

saasti kaksi kertaa suurempi kuin punaisten omavaltaisuuksien uhrien määrä (667).[100] Valkoiset todistivat ansaitsevansa kauhistuttavan »lahtari»-nimen, jonka työläiset olivat heille antaneet.

Valkokaartilaisten joukossa oli paljon kaikenlaisia oikeusoppineita, filosofian maistereita ym. niiden kansainvälisten oikeusnormien tuntijoita, joiden mukaan punakaartilaisia kuului kohdella kuten kombattantteja, mutta valkoisessa armeijassa ei ollut puhettakaan sellaisesta kohtelusta. Tavallisesti ei tyydytty vankien »pelkkään» surmaamiseen, vaan ensiksi heitä kidutettiin. Ei tyydytty rankaisemaan »vain» aseelliseen taisteluun osallistuneita: kostotoimien kohteeksi joutuivat myös heidän verisukulaisensa ja yleensä luokkaveljensä. Helsingissä työväen lainopillista neuvontatoimistoa johtanut asianajaja Väinö Hakkila on kansalaissodan aikaista valkoista terroria kuvatessaan kertonut: »Ihmisiä ammuttiin pelkästään heidän vakaumustensa vuoksi, ts. sosialidemokraatteja siepattiin ja ammuttiin jopa siellä, missä ei ollut mitään kapinaakaan.»[101] Porvoossa valkokaartilaiset vangitsivat kansalaissodan alussa noin 200 aseetonta työläistä ja vaativat heitä luovuttamaan aseet, näännyttivät nälkään ja tappoivat.[102] Jyrängön kylässä valkokaartilaiset ampuivat punakaartilaisten lisäksi myös kaksi yövahtina ollutta vanhusta, joista toinen oli seitsemännelläkymmenellä ja toinen yhdeksännelläkymmenellä. Punakaartilaisia ei tapettu, vaan kidutettiin kuoliaaksi. »Yhdelle oli lyöty neljän tuuman nauloilla otsaan työväenyhdistyksen jäsenkirja. Toisen pää oli puhkaistu, niin että aivot olivat valuneet päästä ruumiin viereen lumelle. Kolmannelle valkoiset pedot olivat puhkaisseet pistimellä silmät. Näiden rivien kirjoittaja on nähnyt omin silmin nuo ruumiit.»[103] Haavoittuneita punakaartilaisia tapettiin jopa sairaaloissa.

Ehkä noita ilkitöitä tekivät valkoisen armeijan rivimiehet vastoin päällystön määräyksiä? Ei lainkaan. Muutamissa valkoisen armeijan taistelukäskyissä sanottiin suoraan, että vankeja ei oteta,[104] vangiksi joutuneet ammuttiin paikalla. Kun valkoiset valloittivat 14. huhtikuuta Turun, heidän päällikkönsä Ehrensvärd julkaisi ilmoituksen, jossa

sanottiin, että jokaista paikkakunnalla tavattua punakaartilaista on kohdeltava kuten murhamiestä.[105] Helmikuussa 1918 senaattori Renvall sanoi, että vallankumoukselliset ovat syyllistyneet valtiopetokseen, joten vallankumouksen johtajat on hirtettävä.[106] Mannerheim sanoi maaliskuun alussa, että jokainen vallankumousmies on tuomittava kuolemaan.[107] Kaupungin valloittamisen jälkeen valkoiset ampuivat aina osan vangeista. Tampereella he ampuivat noin 290 suomalaista punakaartilaista ja lähes 200 venäläistä[108], Helsingissä 215 henkeä[109], Viipurissa 409 henkeä[110] jne.

Suomen valkoiset sivilisaation puolustajat rikkoivat julkeasti kansainvälistä oikeutta. He käyttivät myrkytettyjä kuulia[111], ampuivat matkustajajunia[112], ampuivat ja tappoivat Punaisen ristin henkilöstöä[113], ampuivat Serbian ja Belgian diplomaattisia kuriireita[114], vaikka näillä oli kansallislippu ja suuri valkoinen lippu, ja käyttivät panttivankimenetelmää: jos joku ampui valkoisiin mutta syyllistä ei löytynyt, niin valkoiset ampuivat vangiksi ottamiaan punakaartilaisia[115]. Vallankumouksellisesta Suomesta Suomenlahden kalastajien luo tärkeälle tehtävälle saapunut valtuuskunta joutui valkoisten käsiin; valkoiset katkoivat valtuuskunnan jäseniltä sormet, murskasivat pään, silpoivat ruumiit palasiksi ja työnsivät jään alle.[116]

Ja sittenkin kapitalististen valtioiden edustajat huolehtivat liikuttavalla tavalla juuri valkosuomalaisista. Nuo edustajat eivät kertaakaan esittäneet vastalausetta sen petomaisen kohtelun vuoksi, jota punakaartilaiset saivat kokea valkoisten taholta. Mutta jo 1. helmikuuta Ruotsin, Englannin ja Italian konsulit esittivät vastalauseen Työväen toimeenpanevalle komitealle sen johdosta, että vangiksi joutuneiden valkokaartilaisten kohtelussa punakaartilaiset »rikkoivat kansainvälistä oikeutta».[117] Myöhemminkin nuo edustajat seurasivat silmä kovana valkoisten vankien kohtelua punaisten puolella, mutta eivät olleet näkevinään valkoisten raakalaistekoja. Näitä he pitivät valkoisen Suomen sisäisenä asiana, johon ei ollut puuttumista. Kun Kirkkonummella suuri suojeluskuntalaisryhmä (toisten tietojen mukaan 467 henkeä[118], toisten 609 henkeä[119]) antautui

punaisille, Ruotsin edustajat valvoivat, että sotavankien kohtelussa olisi noudatettu kansainvälisiä sääntöjä.[120] Vangit sijoitettiin Helsinkiin ruotsalaisen reaalilyseon huoneistoon. Vankien nimiluettelo julkaistiin 2. maaliskuuta Kansanvaltuuskunnan tiedonantolehdessä, jossa samalla ilmoitettiin, että koska Punaisen kaartin elintarvikevarat eivät olleet kovin suuret, asukkailla oli lupa tuoda ruokaa vangeille; ruokapaketteja otettiin vastaan internointipaikalla; vuodevaatteiden vastaanotto oli lakkautettu, koska niitä oli jo riittämiin.[121] Porvarit kantoivat noille vangeille niin paljon ruokaa ja vaatteita, että nämä olivat paremmissa oloissa kuin punakaartilaiset. Vangiksi antautuessaan valkoiset muistuttivat kernaasti kansainvälisestä oikeudesta. Ruotsin konsuli toimi välittäjänä, kun Porvoon lähisaarilla, Liljentaalissa, Loviisassa ym. paikkakunnilla suojeluskuntalaiset päättivät antautua punaisille, jos heille taattiin sotavangeille kuuluva kohtelu.[122] Se heille taattiin.

Jotkut punakaartilaiset harjoittivat rankaisutoimia omavaltaisesti. Sellaiset toimet eivät ilmentäneet hallituksen politiikkaa, vaan olivat ristiriidassa sen kanssa. Vallankumouksellisessa Suomessa työväenlehdet kirjoittivat suuttumuksen vallassa tuollaisesta omankädenoikeudesta.[123] Pyrkimyksessään estää vihollisiin kohdistetut julmuudet ja kostotoimet vallankumoushallitus oli miltei turhantarkka. Sekä hallitus että Punaisen kaartin johto tekivät todella kaikkensa estääkseen julmuudet. Jo vallankumouksen alkamispäivänä, 27. tammikuuta, Punaisen kaartin salaisessa määräyksessä sanottiin, että ei saa sallia rosvouksia, huligaanitekoja eikä omavaltaisuuksia, ne on estettävä jopa aseita käyttäen, ja pidätettyjä sekä haavoittuneita vallankumouksen vihollisia on kohdeltava säädyllisesti, töykeyttä ja julmuutta välttäen.[124]

Vallankumoushallitus tähdensi 2. helmikuuta työväestölle osoittamassaan julistuksessa, että vaikka valkoisten julmuudet synnyttävätkin vihaa ja kostonhalua, niin kostosta on pidättäydyttävä. »Jos me tässä tapauksessa maksamme samalla mitalla, niin tahraamme työväenluokan jalot ihanteet ja vahingoitamme vallankumouksen asiaa.» Todistaakseen oikeaksi kantansa Kansanvaltuuskunta ve-

tosi bolševikkeihin. »Kun Pietarissa tuli hiljattain ilmi kaksi sellaista tapausta, että sotilaat ja punakaartilaiset olivat harjoittaneet omankädenoikeutta, niin vallankumouksellisset viranomaiset katsoivat nuo teot törkeäksi rikokseksi ja syylliset saivat ankaran rangaistuksen.»[125]

Helmikuun 2. päivänä, jolloin Kansanvaltuuskunta julisti Punaisen kaartin valtion aseelliseksi järjestöksi, jonka tehtävänä oli vallankumouksen aikaansaannosten suojeleminen, Punaisen kaartin ylin johto kääntyi punakaartilaisten ja kaikkien työläisten puoleen vetoomuksin. Vetoomuksessa sanottiin, että vallankumouksen viholliset yrittävät kaikin mahdollisin keinoin saattaa vallankumouksen huonoon valoon. He järjestävät provokaatioita ja ampuvat salaa nurkan takaa pakottaakseen työläiset väkivaltaisiin toimiin. Vetoomuksessa sanottiin: »Toverit! Työläiset! Olkaa valppaina, älkää salliko provokaatioin järkyttää tasapainoanne! Puhdas taistelukilpemme on pidettävä tahrattomana, taistellessamme meidän on muistettava aina, että kaikista provokaatioista huolimatta on säilytettävä lippumme suuruus ja jalous niin kuin ihanteemme vaatii. Vain siten saamme lyödyksi takaisin vihollisen viimeisen yrityksen. Toverit! Luokaamme raudankova toverikuri keskuuteemme. Valvokaamme, ettei yksikään tovereistamme anna minkään kiihotuksen saattaa itseään tekoihin, jotka tahraisivat tätä suurta vallankumoustaisteluamme.» Edelleen annettiin seuraavat ohjeet:

»1. Kaikkinainen väkivallan käyttö aseettomiin sotavankeihin kielletään ankarasti.

2. Kaikki vallankumouksen aikana tehtyihin rikoksiin syyllistyneet on asetettava työväenluokan sotaoikeuden tuomittavaksi. Tämä koskee myös vangiksi otettuja vihollisia; heidän huono kohtelunsa ja epäoikeudenmukaisuus heitä kohtaan on luvatonta. Tähän velvoittaa meidät vallankumouksellisen kansan kunnia. Nyt heti perustettavat sotaoikeudet tutkivat ja käsittelevät myös kaikki vastavallankumouksellisten rikokset; yksityisten punakaartilaisten omavaltainen kosto kielletään ankarasti.»[126]

Mainitussa Punaisen kaartin ylipäällystön vetoomuksessa sanottiin, että vallankumouksellisen tuomioistuimen

on langetettava ankara tuomio kaikille tuollaisiin tekoihin syyllistyneille (tarkoitetaan kostotoimia ja vangiksi otettujen vihollisten huonoa kohtelua. – *V. H.*).[127]

Sosialidemokraattisen puolueen neuvoston 4. helmikuuta tekemässä päätöksessä tähdennettiin, että on tarmokkaasti estettävä anarkistiset ja omavaltaiset teot, sillä anarkia on työväenluokan pahin vihollinen, eikä vallankumous ole lainkaan samaa kuin rikollinen väkivalta. Sosialidemokraattisen puolueen tunnettu toimihenkilö Yrjö Mäkelin julkaisi omakätisesti allekirjoittamansa julistuksen kansalle. Hän korosti siinä, että vapauden ja demokratian puolustajien on oltava siveellisesti korkeammalla vastustajiaan. Työväen asian puolesta taistelevan on kaihdettava kostonhimoa. Työläisen on aseellaan pidätettävä kaikkia huonoja aineksia, jotka kumouksellisena aikana tavallisesti pyrkivät pinnalle. Sellaisia ovat esimerkiksi rosvot. Ne ovat yhtä vaarallisia työväestölle kuin nekin, jotka nykyään taistelevat ase kädessä työläisiä vastaan, sillä monet niistäkin, jotka suhtautuvat myötätuntoisesti työväenluokan pyrkimyksiin, panevat erehdyksessä noiden ainesten tekemät rikokset työläisten kontolle. Me haluamme olla varmoja siitä, että uskallamme historia-jumalan ja kansainvälisen proletariaatin edessä vastata jokaisesta laukauksesta, joka on lähtöisin meidän riveistämme.[128]

Vallankumoushallituksen virallisessa äänenkannattajassa julkaistiin 5. helmikuuta artikkeli »Kansainvälinen oikeus ja sotatavat», jossa selitettiin, miten on kohdeltava sotavankeja. (Mannerheim enempää kuin senaatti tai valkosuomalainen propagandakaan eivät tehneet mitään sellaista koko sodan aikana.)

Punaisen kaartin ylipäällikkö ja esikuntapäällikkö julkaisivat 21. helmikuuta määräyksen, jossa sanottiin: »Vallankumouksellisen armeijamme riveihin on päässyt puikahtamaan aineksia, jotka tietoisesti asettuvat anarkian kannalle taikka sitten tahtovat käyttää tilaisuutta hyväkseen yksityisten etujensa ajamiseksi ja ovat valmiit asekädessä käymään rosvouksiin, murhiin ja muihin konnantekoihin. Nämä ainekset on viipymättä poistettava riveistämme vallankumouksen veriviholisina, ja sen johdosta

käsketään, että kaikkien piiri-, paikallis- ja rintamaesikuntien sekä rintamien päälliköiden on ryhdyttävä viipymättä mitä tarmokkaimpiin toimenpiteihin rikollisten ainesten poistamiseksi kaartin riveistä.»[129] Samalla muistutettiin, ettei edes rintaman komentajilla ollut oikeutta tuomita sotavankeja kuolemaan, sotavankeja tuomitsemaan olivat oikeutettuja vain tuomioistuimet.[130] Vallankumoushallitus julkaisi 27. helmikuuta julistuksen »Julmuuksia vastaan». Siinä sanottiin, että vaikka valkoisten petomaisuudet aiheuttavatkin punakaartilaisten keskuudessa ymmärrettävää suuttumusta, kostotoimet ovat silti luvattomia ja ne vahingoittavat vallankumouksen asiaa jopa siksikin, että valkoiseen armeijaan vastoin tahtoaan joutuneet alkavat pelätä punaisten vangiksi joutumista. Kansanvaltuuskunta korosti, että vallankumous voi menestyä vain siinä tapauksessa, ettei voima polje oikeutta. Työväestö voittaa paitsi voimakkuutensa myös siveellisen ylivoimansa ansiosta.[131]

Punaisen kaartin paikallisesikunnat pyrkivät myös ehkäisemään julmuudet ja kehottivat olemaan noudattamatta valkoisten esimerkkiä. Porin vallankumouksellisten elinten 7. helmikuuta antamassa julistuksessa tähdennettiin, että se »joka surmaa vangiksi antautuneen ja ryöstää hänet, on roisto, joka itse on heti asetettava sotaoikeuden tuomittavaksi».[132] Helmikuun 10. päivänä annetussa käskyssä, jonka olivat allekirjoittaneet Tampereella ja sen ympäristössä Punaisen kaartin komentajana ollut A. Vasten, piiripäällikkö K. M. Evä sekä vallankumoushallituksen komissaari T. V. Hyrskymurto, sanottiin, että vaikka lahtarit kiduttavat ja surmaavat vangitsemiaan punakaartilaisia, sosialidemokraatteja ja jopa sairaalahenkilökuntaa, »emme me, toverit, me, joilla on voima ja vakaumus tukenamme, mittaa heille samalla mitalla, vaan kaikista lahtarien konnuuksista syntyvän vihantunteen me jalostamme ritarillisiksi taisteluhaluksi».[133] Käskyssä kiellettiin kategorisesti vankien ryöstö, kidutus ja surmaaminen, vangit oli asetettava vallankumouksellisen oikeuden tuomittavaksi. Hämeenlinnassa vallankumoukselliset viranomaiset julkaisivat 18. maaliskuuta julistuksen, jossa kerrottiin valkokaartilaisten käsiin joutuneiden punakaartilaisten ja jopa

aseettomien Punaisen ristin työntekijöiden, mm. naisten, kauhistuttavista kidutuksista. Julistuksessa kehotettiin: »Älkää ottako lahtareista esimerkkiä... Hillitkää suuttumustanne aseettomia kohtaan... Tuomitkaa ankarasti kaikki konnanteot, tehtäköön niitä kenen taholta tahansa... Jokainen murha, ryöstö ja muu tihutyö... on työväen vihollisille eduksi.»[134] Samassa julistuksessa sanottiin: »Koska tietoomme on tullut, että joissain kunnissa on tapahtunut murhia ja muitakin hyvää järjestystä häiritseviä tekoja, mitkä vahingoittavat vallankumouksen saavutuksia, kehotamme kaikkia läänin alueella toimivia järjestyksen valvojia, että tällaisiin tekoihin epäillyt henkilöt on heti pidätettävä ja ryhdyttävä ankarasti tutkimaan kaikenlaisia hämäräperäisiä tekoja sekä syylliset saattamaan vallankumousoikeuden tuomittavaksi.»[135] Viipurin työväenjärjestöjen sekä Punaisen kaartin paikallisesikunnan julistuksessa niin ikään sanottiin: »Yksityiset väkivallanteot kuin myös kaikki vallattomuudet ovat ankarasti kielletyt... Kaikissa tapauksissa saatetaan rikoksentekijät heti tuomittaviksi.»[136]

Samanlaisia kehotuksia julkaisivat muutkin paikallisesikunnat ja vallankumouselimet kautta punaisen Suomen. »Vallankumouksellisen sotilaan kymmenen käskyn» joukossa oli mm. tällaisia: »Älä milloinkaan esiinny raa'asti vihollistasi kohtaan silloin kun se on luovuttanut aseensa ja näin ollen tullut sinulle vaarattomaksi... Kohtele aina siviiliväestöä inhimillisesti, sillä pysyvän voittomme saavuttamisen tärkeimpänä ehtona on, että voitamme yleisen mielipiteen puolellemme.»[137]

Maaliskuun 7. päivänä julkaistiin prokuraattori Matti Turkian ja hänen apulaisensa Nestori Arosen allekirjoittama »Roistontöiden tekijöille ultimaatumi». Siinä todettiin, että eri paikkakunnilta on saatu ilmoituksia murhista ja muista rikoksista, joita eivät ole tehneet ainoastaan vallankumouksen viholliset, vaan myös »vallankumouksellisen köyhälistön riveihin» ja jopa Punaiseen kaartiin lukeutuvat henkilöt. Vallankumouksellisten tuomioistuinten velvollisuutena on pidättää rikolliset viipymättä ja langettaa heille asianmukainen tuomio. Tietäköötrikolliset, etteivät

he voi välttää rangaistusta, vaan ennemmin tai myöhemmin he saavat vallankumouksellisten lakien edellyttämän ankaran rangaistuksen, kuten ultimaatumissa sanottiin.[138]

Useissa tapauksissa vallankumoukselliset viranomaiset tutkivat erittäin huolellisesti omavaltaisuuksia koskevat oikeusjutut. Syyllisiä oli usein vaikea löytää, sillä punakaartilaiset pitivät tavallisesti ampumista lahtarin ansaitsemana rangaistuksena, kun taas vallankumouksellisten tuomioistuinten langettamat tuomiot tuntuivat heistä liian lieviltä. Esimerkiksi erääseen valkokaartilaisryhmään kuuluneille 55 hengelle vallankumousoikeudessa langetetuista tuomioista ankarin rangaistus oli kotiaresti ja parin kolmen sadan markan sakko, muutamille taas annettiin pelkkä varoitus.[139] Punakaartilaiset, jotka olivat tietoisia valkoisten petomaisuuksista, saattoivat aivan hyvin pitää tuollaisia rangaistuksia riittämättöminä. Punakaartilaisten joukossa oli myös valkoisten vankina olleita, mutta ammuttavaksi vietäessä pakoon päässeitä miehiä.[140] Nämä olivat erittäin halukkaita kohtelemaan vankeja »valkosuomalaisittain». Eräässä tapauksessa punakaartilaiset vaativat yksimielisesti vankien ampumisen vuoksi pidätettyjen tovereidensa vapauttamista.[141] Toisinaan murhia tutkittaessa osoittautui, että syylliset olivat rintamalla tai olivat jo kaatuneet taistelussa. Useissa tapauksissa syylliset saivat kuitenkin rangaistuksen. Kerran vankien ampumisen vuoksi joutui kiinni Punaisen kaartin pataljoonan päällystö kokonaisuudessaan.[142]

Jopa ei-kommunistinenkin kirjoittaja on todennut, että vallankumoushallitus ja Punaisen kaartin päällystö »täysin vakaumuksellisesti vastustivat väkivaltaisia menettelytapoja»[143] ja tekivät paljon tappoon syyllistyneiden vetämiseksi edesvastuuseen, mutta ne eivät voineet estää surmia. Saman kirjoittajan lausuman mukaan olisi naurettavaa syyttää Kansanvaltuuskuntaa murhista, joille se ei mahtanut mitään.[144] Porvarillisessa kirjallisuudessa nykyäänkin silti syytetään perusteettomasti vallankumouksen johtajia julmuuksien innoittajiksi. Ranskalainen historioitsija Sauvageot on kirjoittanut, että »sellaisten hallitusta johtaneiden äärimmäisyysmiesten kuin Kullervo Mannerin, Yrjö Sirolan ja Eero Haapalaisen yllyttämät» vallankumoukselliset viranomaiset »julkaisivat drakonisia määräyksiä», suorittivat joukkoteloituksia jne.[145] Mikään ei voi olla kauempana totuudesta kuin tuollainen väite. Seuraava tosiasia puhuu siitä, miten pitkälle eräät ylimmät vallankumoukselliset viranomaiset menivät pyrkimyksessään ehkäistä väkivallanteot. Kun prokuraattorin sijainen Aronen sai tietää, että oli valmisteilla erään suurtilallisen murha, hän matkusti itse kyseisen suurtilallisen luo ja toi tämän Helsinkiin, jossa tätä ei uhannut vaara.[146] (Vallankumouksen tappion jälkeen Aronen sai kuolemantuomion, joka sitten korvattiin elinkautisella vankeudella.)

Kun nykyään tutkitaan puolueettomasti kansalaissodan aikaisia väkivaltaisuuksia, niin päädytään siihen merkittävään johtopäätökseen, että porvaristo on pannut punaisten kontolle paljon rikoksia, joita punaiset eivät olleet tehneetkään. Toisinaan valkoiset panivat punaisten kontolle omatkin rikoksensa. Paavolainen on lainannut »Uudesta Suomettaresta» joukon punaisten julmuuksia koskevia ilmoituksia ja niiden huolellisen tarkistuksen jälkeen todennut, että »aivan valtaosa» noista uutisaineistoista »on alkusyntynsä puolesta nimenomaisesti valhetta tai mielikuvituksen siivittämää tarinaa». Ei ole tyydytty pelkkään tosiasioiden paisutteluun, vaan on keksitty valheitakin. Tuollaisten aineistojen »paikkansapitämättömyys on joka tapauksessa osoitettavissa», kuten Paavolainen sanoo.[147] Tässä muutamia esimerkkejä siitä, miten valkoisten teot pantiin punaisten kontolle. Valloitettuaan erään Hämeenlinnan lähettyvillä olleen kylän valkoiset ryntäsivät 10. maaliskuuta sairaalaan ja ampuivat vuoteessa makaavat haavoittuneet punakaartilaiset. Sen jälkeen he tappoivat myös kaksi sairaanhoitajatarta. Parin viikon kuluttua valkoiset pakottivat ampumisen uhalla kylän asukkaat hautaamaan tapetut. Sitä ennen kaksi tappamatta jäänyttä haavoittunutta oli päässyt pelastautumaan ja kertonut tapahtuneesta. Tapahtumasta kirjoitettiin vallankumouksellisen Suomen lehdissä, ja siitä saatiin tietoa myös Ruotsissa, jossa se herätti suuttumusta. Valkoisen Suomen edustaja S. Sario sähkötti Ruotsista Mannerheimin esikuntapäällikölle Thesleffille pyytäen ilmoitta-

maan virallisesti, että punaisten levittämät tiedot olivat perättömiä. Valkoiset keksivät seuraavan ulospääsyn: he ilmoittivat, että sairaalassa ei ammuttu haavoittuneita, vaan aivan terveitä punakaartilaisia, jotka olivat tulittaneet suojeluskuntalaisia. Tosiasioiden rinnastamisen perusteella Paavolainen on päätynyt siihen, ettei valkoisten keksimä versio ollut lainkaan luottamuksen arvoinen.[148] Suomen työväen lehdistössä ja kirjallisuudessa on esitetty sellaisia tapauksia, että rikoksentekijöiden kuuluminen valkoiseen armeijaan on salattu ja kyseisistä rikoksista on syytetty punaisia.[149]

Mannerheimin armeijan komppanianpäällikkö Haarla syytti lehtikirjoituksessaan punaisia runoilija Juhani Siljon murhasta. Haarla vaati »tuhat päätä hänen päästään». Todellisuudessa punaiset eivät tappaneet Siljoa. Tämä oli taistellut Haarlan komppaniassa Oriveden edustalla ja haavoittunut jalkoihin. Punaisten tulittamana »uljas» komentaja Haarla lähti komppanioineen pakoon ja jätti niin kalliiksi arvioimansa runoilijan oman onnensa nojaan. Punakaartilaiset toimittivat haavoittuneen Siljon sairaalaan, jossa hänelle tehtiin leikkaus. Mutta hän oli niin heikossa tilassa, että kohta kuoli.[150] Valkoiset eivät tietenkään kirjoittaneet mitään punaisten jalomielisestä suhtautumisesta Siljoon.

Jopa papistoon kuuluvat henkilöt, jotka olivat tietysti vallankumouksen vihollisia, ovat osoittaneet perättömäksi sen porvarillisessa kirjallisuudessa tavanomaiseksi käyneen väitteen, että vallankumouksen aikana punaiset »elämöivät kuin villipedot» kaikkialla. Lähdeaineistoja tutkinut Paavolainen kertoo, että niissä »on tuon tuostakin lausuntoja punaisten erinomaisen mallikelpoisesta ja kohteliaastakin esiintymisestä sekä myös turvallisuuden vakuutteluista. Sielläkin, missä punakaartin liepeille oli ryhmittynyt vaarallisia joukkioita, siviilihallinto kuitenkin muodostui työväenliikkeen vanhasta kantahenkilöstöstä, jolle väkivaltaiset menettelytavat olivat vieraita. Useasti voi havaita kohteliaisuuden ja humaanisuuden olevan täysin tietoista ja ohjelmoituakin; haluttiin korostaa, että nyt kun valta on työväellä, kaikki on aivan toisenlaista kuin 'herrojen raa'an

sortovallan' kaudella.»[151] Miten suuresti erosikaan Suomen vallankumouksellinen työläinen siitä hirviöstä, joksi porvarillinen propaganda hänet kuvasi! Viholliset kerta kaikkiaan parjasivat työväenluokkaa ja sen vallankumousta.

Valkoisten, varsinkin äärimmäisyysainesten, mentaliteetti oli tietyssä mielessä sukua myöhemmin syntyneelle fasismille. Siinä halveksivassa suhtautumisessa ihmishenkeen oli jotakin fasismille ominaista ihmisvihaa, kun kyse ei ollut »omista», porvariston leiriin kuuluvista. Tästä puhuvat monet valkoisten kertomat tapaukset. Tässä muutamia. Valkokaartilainen kertoi: »Tuli puhelinsanoma Ömossasta, että siellä oli otettu kiinni maantiellä poika. 'Mitä on tehtävä?' – 'Ampukaa hänet.' – 'Ei, emme tiedä, onko hän tehnyt mitään ilkivaltaa.' – 'Se on se ja sama, lähettäkää hänet tänne.' Hänet teloitettiin.»[152] Tällaista oli niiden valkoisten tyyli, joita omassa keskuudessaan pidettiin luotettavimpina ja uskollisimpina patriootteina. Toisinaan valkoiset ampuivat uhrejaan nauraen ja jopa aplodeeraten.[153] Kenraali Mannerheimin alamaiset vetivät vertoja kenraali Galliffet'n hurjimuksille, jotka hukuttivat vereen Pariisin Kommuunin, samoin muutamat Suomen porvarisnaiset vetivät vertoja kommunardien verta janonneille Pariisin porvarisdaameille. Kun Viipurissa valmistauduttiin ampumaan konekiväärillä vankijoukkoa, eräs neitonen pyysi: »Oi, antakaa minun ampua!» Upseeri myöntyi ja antoi neitosen ampua konekiväärillä eläviä ihmisiä.[154] Sellaista oli porvarillinen yhteiskunta, joka puolusti vapautta ja sivistystä punaisilta barbaareilta. Hämeen piirissä valkokaartilaiskomentaja A. Gauffin julkaisi samanlaisen määräyksen kuin hitleriläisetkin julkaisivat toisen maailmansodan aikana: hän määräsi ammuttavaksi kymmenen panttivankia yhden tapetun suojeluskuntalaisen vuoksi.[155] Valkosuomalaiset samoin kuin myöhemmin hitleriläisetkin valokuvasivat suorittamiaan teloituksia ja jättivät siten heitä itseään syyttäviä valokuvadokumentteja. Pyöveleiden tahdosta riippumatta monet noista valokuvista todistavat punaisten erinomaista hengenvoimaa. Eräässä kuvassa kolme aseistettua valkokaartilaista on ampumassa punaisia. Näitä ammutaan yksitellen. Kaksi ampuu vuorossa olevaa uhria, kolmas pi-

tää tähtäimessä muita. Yksi makaa jo kuolleena, tähdätään seuraavaan, kuuden miehen rivissä reunimmaisena seisovaan. Ei ollut helppo odottaa vuoroaan, kuten tämän valokuvan julkaissut Paavolainen on todennut. Taiteilijakaan, joka voi antaa henkilöluomilleen haluamansa asennon ja kasvonilmeet, jotta ne toisivat parhaiten esiin tarvittavan idean, ei olisi pystynyt kuvaamaan ilmeikkäämmin vallankumousmiesten hengenvoimaa kuin tuo dokumentaarinen valokuva, jossa todelliset ihmiset odottavat muutaman hetken päästä kuolemaansa eivätkä ajattelekaan poseerauksesta. Hämmästyttää heidän ylpeä ryhtinsä, omanarvontuntonsa ja rauhallisuutensa. He katsovat suoraan ja pelottomasti silmiin kuolemaa, ja heidän koko olemuksensa puhuu siitä, että he ylenkatsovat pyöveleitään eivätkä pelkää kuolemaa.[156] Toisessa valokuvassa on kolme ammuttavaksi asetettua miestä, yksi heistä on valkopartainen vanhus hattu päässä, hän muistuttaa Leo Tolstoita tämän viimeisinä elinvuosina. Mitähän pahaa tuokin ukko oli tehnyt porvareille? Ei ainakaan aseellista vastarintaa. Vanhus ja muut ammuttavat seisovat korostetun suorina ja ylpeinä, ikään kuin lannistumattomuuden perikuvina, vailla masennuksen häivääkään.

Koska nykyäänkin vielä yritetään todistaa, ettei Mannerheim ollut osallinen vangittujen punakaartilaisten ampumisiin, niin on syytä tarkastella tätä kysymystä. Mannerheimin elämäkerrankirjoittaja S. Jägerskiöld on muutamien henkilöiden (Tannerin, Fagerholmin ja Juvan) lausumiin vedoten väittänyt perusteettomaksi sellaista mielipidettä, että punakaartilaisia olisi ammuttu Mannerheimin tieten ja hänen luvallaan. Jägerskiöldin sanojen mukaan Mannerheim vastusti sotavankien huonoa kohtelua, mutta hänen mahdollisuutensa olivat rajoitetut, joten hän ei pystynyt viemään tahtoaan perille tässä kysymyksessä.[157] Jägerskiöld kirjoitti: »Mannerheim oli nähtävästi ollut jo aiemmin sekä koko sodan ajan sillä kannalla, että kapinallisia oli pidettävä kombattantteina, vaikka hän toisinaan oli nimittänytkin heitä isänmaanpettureiksi vihjaillen heidän yhteistoimintaansa venäläisten kanssa. Vangiksi otettuja tuli siis kohdella kuten sotavankeja.»[158] Todistukseksi

siitä, että Mannerheim katsoi kapinallisten olevan sotalakeja ja sotatapoja koskevien kansainvälisten sääntöjen suojassa, Jägerskiöld esittää seuraavan lainauksen Mannerheimin 28. maaliskuuta ja 5. huhtikuuta Tampereen valtauksen johdosta antamista määräyksistä: »Tamperetta vallattaessa on seurattava tarkasti, että antautuvia vihollisia kohdeltaisiin kuten sotavankeja etteikä minkäänlaisin toimin tahrattaisi valkoisen Suomen mainetta.»[159]

Jägerskiöldin selitykset ovat perin väkinäisiä. Jos Mannerheim olisi tosiaan koko sodan ajan ollut sillä kannalla, että vangittuja punakaartilaisia tuli kohdella kansainvälisten normien mukaisesti, niin hän olisi jo sodan alussa ilmaissut asenteensa. Olihan tämä kysymys heti alun pitäen hyvin ajankohtainen. Satojen ja tuhansien ihmisten henki riippui siitä, tunsiko valkoinen armeija nuo kansainväliset säännöt ja oliko se valmis soveltamaan niitä vangitsemiinsa punakaartilaisiin. Mannerheim oli suorastaan velvollinen saattamaan sodan alussa puutteellisen koulutuksen saaneen armeijansa tietoon sotavankien kohtelua koskevat normit ja vaatimaan niiden täyttämistä. Mutta hän oli niistä vaiti tammikuun ja helmikuun ja miltei koko maaliskuunkin. Hän oli vaiti, vaikka hänen armeijansa rikkoi noita sääntöjä karkeasti. Eikö se ollut rikkomusten kannustamista? Sen sijaan hän alkoi heti levittää punaisista sellaista käsitystä, jonka perusteella heihin ei voitu suhtautua kuten sotavankeihin. Mannerheimin virallisesti ilmaisema mielipide punaisista kuten maanpettureista vaikutti määräävästi myös vankien kohteluun. Maanpetos on raskas rikos, josta lakien mukaan langetetaan ankara rangaistus, jopa kuolemanrangaistus. Oliko ihme, että suojeluskuntalaiset panivat pitemmittä puheitta toimeen »maanpettureiden» ansaitsemia rangaistuksia? Se seikka, että Mannerheim sitten yksityiskeskustelussa tunnusti, että punaiset muodostavat huomattavan osan kansasta ja taistelevat vakaumustensa puolesta, joten heitä ei sovi kohdella kuten rikollisia[160], todistaa vain, että Mannerheim tajusi itsekin valheellisiksi punaisia maanpettureiksi ja murhamiehiksi luonnehtivat lausumansa.

Jägerskiöldin mukaan Mannerheim piti punakaartilai-

sia samaan aikaan sekä kombattantteina että maanpettureina.[161] Nämä käsitteet ovat kuitenkin ristiriidassa keskenään. Jos punaiset olivat kombattantteja, niin vangiksi jouduttuaan he olivat sotavankeja. Jos punaiset olivat maanpettureita, niin vangiksi jouduttuaan he olivat siis yksinkertaisesti kiinni saatuja rikollisia, joita kansainväliset normit eivät voineet suojata, sillä rikollisten rankaiseminen on kunkin maan sisäinen asia. »Dagens Nyheter» -lehdessä maaliskuussa 1918 julkaistussa haastattelussa Mannerheim sanoi: »Vallankumoukselliset ovat tehneet itsensä syyllisiksi kapinaan ja maanpetokseen ja rangaistus siitä on kuolema. Tuota rangaistusta en minä määrää. Sen tekee laki ja sitä on noudatettava.»[162] Tammikuussa, helmikuussa ja miltei koko maaliskuunkin aikana Mannerheim ei suotta vältellyt termiä »sotavangit» vangituista punakaartilaisista puhuessaan. Hän vältteli sitä siksi, että piti punaisia maanpettureina. Kun senaattori Pehkonen kääntyi 8. helmikuuta hänen puoleensa joissakin vangiksi otettuja punakaartilaisia koskevissa asioissa ja nimitti näitä sotavangeiksi, niin Mannerheim ei erehtynyt vastauksessaan puhumaan sotavangeista. Hän kirjoitti: »Niin kauan kuin sotatoimet jatkuvat en pidä mahdollisena vapauttaa ainuttakaan ase kädessä vangittua maanpetturia.»[163] Vasta 28. maaliskuuta ja 5. huhtikuuta antamissaan Tampereen valtausta koskevissa käskyissä Mannerheim suvaitsi tunnustaa vangitut punaiset sotavangeiksi ja muistuttaa, että näitä oli kohdeltava asianmukaisella tavalla. Jägerskiöldkään ei ole esittänyt aiempaa tämäntapaista muistutusta. Siksi tuntuu ilmeisen väkinäiseltä se väite, että Mannerheim olisi koko sodan ajan pitänyt punaisia kombattantteina.

Miksi Mannerheim alkoi maaliskuun lopulla ja huhtikuussa nimittää punaisia sotavangeiksi ja vaatia heidän asianmukaista kohteluaan? Siksi että ulkomaisia diplomaatteja oli seuraamassa Tampereen taistelua, ja Mannerheim piti välttämättömänä salata näiltä valkoisten vankeihinsa kohdistamat veriset rankaisutoimet. Siksi hän kirjoitti 28. maaliskuuta antamassaan Tampereen valtausta koskevassa käskyssä, että antautuvia on kohdeltava kuten sotavankeja. Samassa käskyssään Mannerheim selitti itse:

»Tampereella on nyt eri maiden Pietarin-lähetystöistä satoja henkilöitä, jotka nyt näkevät, miten nuoret joukkomme taistelevat, ja heidän kuvauksistaan riippuu monessa suhteessa, minkälaisen asenteen meihin ottavat sivistyskansat.»[164] Tästä pilkottaakin Mannerheimin inhimillisyyden perimmäinen syy.

Todistaakseen että Mannerheim oli vankien ampumista vastaan, Jägerskiöld esittää seuraavia tosiasioita. Eräs upseeri pantiin viralta ja kutsuttiin antamaan selitystä »vastoin ylipäällikön käskyä»[165] toimeenpanemiensa ampumisten vuoksi. Sodan loppupäivinä, 28. huhtikuuta, Mannerheimin esikuntapäällikkö sähkötti läntisen armeijan komentajalle: »Tänne on kantautunut huhu, että siitä pitäen, kun armeijanne valloitti Tampereen, siellä on toiminut paljon sotaoikeuksia, ja seurauksena ovat olleet lukuisat ampumiset, mm. naistenkin ampumiset. Rohkenen toivoa, että nuo huhut ovat perättömiä(!), semmitenkin kun tiedän ylipäällikön vastustavan ehdottomasti sitä, että sotaoikeudet langettaisivat tuomioita punakaartilaisvangeille tai ampuisivat näitä sellaisten tuomioiden perusteella. Naisia ei tietenkään saa ampua.»[166]

Jägerskiöld todistelee siis Mannerheimin humaanisuutta. Hän on jättänyt ottamatta huomioon sen jo mainitsemamme seikan, että Mannerheimia huolestutti Tampereella olleiden ulkomaisten edustajien mielipide, ja lisäksi vielä ainakin kaksi seikkaa, jotka kannustivat Mannerheimia käyttäytymään juuri siten kuin hän käyttäytyi sodan lopulla ja sen päätyttyä. Ensinnäkin kun sodan alussa Mannerheimin määräyksestä vankeja tuomitsivat sotaoikeudet, niin myöhemmin Mannerheimin ja senaatin sopimuksen mukaan vankien tuomitseminen kuului tavallisille tuomioistuimille.[167] Sotaoikeuksien perustaminen kiellettiin 25. helmikuuta.[168] Mutta aiemmin perustetut sotaoikeudet toimivat edelleenkin. Kun sitten Mannerheim kielsi sotaoikeuksia langettamasta tuomioita vangeille ja panemasta niitä täytäntöön ja kun hän yleensä kielsi sotilaita ampumasta vangiksi joutuneita, niin hän vain täytti senaatin kanssa tekemäänsä sopimusta sotilas- ja siviilielinten tehtävien rajoittamisesta. Ei sen enempää. Se minkä Jäger-

skiöld on kuvannut Mannerheimin jaloluonteisuuden ilmaukseksi, oli itse asiassa vain velvollisuuden täyttämistä. Langetettujen tuomioiden ankaruutta vastaan Mannerheimilla ei ollut mitään sanomista. Toiseksi Mannerheimia lienee huolestuttanut se, että laajat mittasuhteet saanut valkoinen terrori herätti paheksumusta jopa porvarillisissakin maissa, joten vastuu noista veritöistä saatettiin langettaa hänelle. Hän halusi eittämättä välttää verisen pyövelin maineen ja koetti saavuttaa kunniallisen miehen sekä pelottoman ja moitteettoman ritarin maineen päästäkseen sellaisena myös historiaan. Sen vuoksi kannatti tehdä muutama ele. Ne hän tekikin ja loi itselleen eräänlaisen moraalisen alibin. Noihin eleisiin on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti.

Tuntuu omituiselta, että valkoisen armeijan päällystö sai vasta kolmen viikon kuluttua Tampereen valloituksen jälkeen tiedon vankien ampumisista, jotka suoritettiin heti kaupungin valloittamisen jälkeen. Sitäkin hämmästyttävämpää on, että päällystö piti ampumisia koskevia huhuja perättöminä. Olihan yleisesti tunnettua, että valkoisessa armeijassa oli tapana ampua vangit. Esikuntapäällikkö tekeytyi kuitenkin naiiviksi ja piti saamaansa tietoa uskomattomana. Eikö hän muka tuntenut armeijansa tapoja? Sen joka tunsi valkoiset, olisi sopinut pitää uskomattomana tietoa, että nämä olivat pidättyneet ampumasta vankeja.

Ei korppi pesten valkene, niin kuin suomalainen sananlasku sanoo. Mannerheim kantaa suuren vastuun armeijansa raakuuksista. Helmikuun 25. päivänä 1918 ilmestyi Mannerheimin tarkastama ja allekirjoittama kuulutus, jossa »tiedoksi ja ehdottomasti noudatettavaksi» ilmoitettiin, minkälaiset teot oli katsottava tuomittaviksi. Siinä sanottiin mm., että henkilöt, jotka armeijan selustassa rikkovat liikenneyhteyksiä tai yhteysvälineitä, »ammutaan paikalla».[169] (Verratkaa: vallankumouksellinen tuomioistuin langetti 5 vuoden vankilatuomion rautatien räjäyttämisyrityksestä.[170]) Edelleen kuulutuksessa sanottiin: »Samoin myös henkilöt, jotka tekevät aseellista vastarintaa maan laillista sotavoimaa vastaan.»[171] Näiden Mannerheimin määräysten perusteella voitiin ampua paikalla jokainen punakaartilainen. Paikalla ammuttaviksi määrättiin myös henkilöt jotka kantoivat asetta ilman valkosuomalaisten viranomaisten lupaa. Tämän perusteella ammuttiin tosiaan sellaisiakin, joilla ei ollut mitään osallisuutta vallankumoukseen.[172]

Muutamissa valkoisille osoitetuissa julistuksissa Mannerheim miltei suoraan yllytti kohtelemaan säälimättömästi punaisia, joita hän syytti osallisuudesta »moniin mitä raa'impiin ja julmimpiin tekoihin».[173] Hän sanoi 13. maaliskuuta antamassaan julistuksessa, että »murhattujen kansalaisten silvotut ruumiit ja poltettujen kylien rauniot huutavat taivaaseen asti kostoa maanpettureille».[174] Valkoiset panivat parastaan kostotoimissa, ja siihenhän ylipäällikkö oli heitä kehottanutkin.

Mannerheimin memoaareissaan tekemä yritys sekä hänen puolustajiensa yritys siirtää vastuu sodanaikaisesta valkoisesta terrorista jollekin muulle, samoin kuin myös senaattori Talaksen yritys siirtää tuo vastuu senaatilta armeijan päällystölle olivat yhtä avuttomia puolusteluissaan. Valkoisen Suomen kumpikin korkein instanssi, sotilas- ja siviili-instanssi, jakavat tuon raskaan vastuun keskenään.[175] Yritykset puolustella kumpaa hyvänsä ovat turhia ja siveettömiä.

Valkoisen armeijan henkiseen pääomaan kuului erottamattomana osana myös venäläisvastainen šovinismi. Kun valkoista armeijaa vastaan taistelleet venäläiset joutuivat vangiksi, heidät ammuttiin ensi vuorossa pitemmittä puheitta. Tästä valkoiset ovat itse antaneet paljon todistuksia.[176] Toisinaan venäläisvastainen šovinismi joutui kuitenkin ristiriitaan luokka-asenteen kanssa. Näin kävi silloin, kun valkoisten käsiin joutuneet venäläiset olivat myötämielisiä valkoisia eivätkä punaisia kohtaan. Näissä tapauksissa šovinismi osoittautui usein voimakkaammaksi kuin luokkasolidaarisuus. Valkoiset ampuivat usein heihin myötätuntoisestikin suhtautuneet venäläiset.[177] Valkoiset vihasivat jopa puolalaisiakin pelkästään siksi, että nämä olivat slaavilaisia. Viipurin valtauksen jälkeen valkoiset eivät armahtaneet vallankumouksesta syrjässä pysytelleitä venäläisiä enempää kuin valkoisille myötämielisiä puolalaisiakaan.[178] Tämä muistutti jo fasisteille tunnusomaista ro-

tusyrjintää. Toisinaan muuten valkoiset ampuivat venäläisten joukossa myös virolaisia ja inkeriläisiä[179], ts. heimolaisiaan. Kansalliskiihkoisissa ja saksalaismielisissä valkoisen armeijan piireissä vihattiin osittain jopa niitä suomalaisiakin upseereita, jotka aiemmin olivat palvelleet tsaarin armeijassa. Toisinaan heitä nimitettiin venäläisiksi ja jopa isänmaan pettureiksi.[180] Nationalistit eivät luottaneet Mannerheimiinkaan, koska tämä oli aikoinaan palvellut Venäjällä ja suhtautui suopeasti muihin Venäjän armeijassa palvelleisiin suomalaisiin upseereihin. Kun jääkäreiden edustajat sanoivat Mannerheimille, etteivät he halua olla entisten venäläisten upseereiden komennettavina, niin tämä sanoi olevansa itsekin entinen venäläinen upseeri.[181]

Valkoisen armeijan asenne oli hieman erilainen kuin sen ylipäällikön asenne niihin venäläisiin, jotka eivät kannattaneet Suomen vallankumousta. Mannerheim ei ollut suomalainen nationalisti (eikä hänessä ollut mitään suomalaista) enempää kuin venäläisvastainen šovinistikaan. Mannerheim, joka oli ennen vallankumousta luonut itselleen karrieerin Venäjällä, joka oli ollut naimisissa venäläisen ylhäisönaisen kanssa ja pitänyt yhteyttä venäläisiin monarkistisiin piireihin, tunsi luokkavihaa venäläisiä vallankumouksellisia kohtaan, mutta ei lainkaan vihannut venäläisiä yleensä. Hän ei tuntenut vihaa myöskään slaavilaisia kohtaan. Muutamat hänen nationalistismielisistä alamaisistaan olivat taipuvaisia kohtelemaan häikäilemättömästi venäläisiä upseereja. Mannerheimin asenne oli toisenlainen. Hän suhtautui venäläisiin upseereihin liberaalisesti. Vangiksi kaapatut venäläisten varuskuntien upseerit päästettiin vapaaksi kunniasanaansa vastaan, he saivat kantaa asetta, asua hotelleissa ja käydä päivällisellä ravintoloissa.[182] Kun Oulussa eräs jääkärikapteeni ampui venäläisen upseerin, niin Mannerheim panetti kapteenin kuukaudeksi arestiin ja muistutti muutamissa käskyissään, että tuo tappo oli sotilaskunniaa loukkaava teko.[183] Vallankumouksen tukahduttamisen jälkeen keskustellessaan Neuvosto-Venäjän Itämeren laivaston edustajana Helsinkiin jääneen amiraali Zeljonyin kanssa Mannerheim jopa paheksui sitä, että valkoiset olivat ampuneet komissaari Žemtšužinin sekä Tampereella ja Viipurissa pidätetyt venäläiset. Hän määräsi myönnettäväksi 300 000 markkaa vahingonkorvausta Viipurissa olleille venäläisille, ennen kaikkea ammuttujen venäläisten upseerien leskille.[184] Vastustamatta vangeiksi antautuneet venäläiset sotilaat hän lupasi jättää henkiin ja palauttaa Venäjälle. Huomattava osa sotilaista tosiaan palautettiinkin kotimaahansa.[185] Mannerheimin tällainen suhtautuminen venäläisiin upseereihin ja taisteluun osallistumattomiin sotilaisiin selittyy siten, että Mannerheim perusti poliittiset laskelmansa porvarillisen järjestelmän palauttamiseen Venäjälle sekä siihen, että hän itsekin saattaisi osallistua aktiivisesti Venäjän vallankumouksen tukahduttamiseen. Siksi Mannerheim ei katsonut olevan mitään hyötyä venäläisten upseerien tai Suomen valkoista armeijaa vastaan taistelemaan kieltäytyneiden sotilaiden tuhoamisesta. Upseereista saattoi tulla hänen taistelutovereitaan bolševikkeja vastaan taisteltaessa. Puolueettomuuskannalle asettuneiden sotilaiden tuhoaminen taas saattoi aiheuttaa hankauksia suhteissa Venäjään ja tahrata Mannerheimin maineen. Mannerheim ei lainkaan halunnut katkaista teitä yhteistyön harjoittamiseen Venäjän porvariston kanssa. Jos Venäjästä olisi tosiaan tullut jälleen porvarillinen ja jos Venäjä olisi mitätöntämällä kaikki Lokakuun vallankumouksen toiminnot liittänyt Suomen taas itseensä, niin Mannerheim olisi varmaan muina miehinä lähtenyt jatkamaan entistä uraansa Venäjän palveluksessa.

Mannerheim ei ollut yksinäinen niiden valkoisen Suomen julkisuuden miesten joukossa, jotka pitivät mahdollisena yhteistyötä porvarillisen Venäjän kanssa. Monet Suomen porvarilliset toimihenkilöt uskoivat, että Venäjästä tulee taas porvarillinen ja voimakas. He pitivät Venäjän porvaristoa voimakkaan naapurimaan tulevana hallitsevana luokkana. Heistä oli tarkoituksenmukaista suhtautua tuohon luokkaan siten, ettei se olisi pyrkinyt kostamaan Suomelle myöhemmin. Vaikka Suomen porvaristo maansa Punaista kaartia vastaan sotiessaan väittikin käyvänsä »vapaussotaa» Venäjää vastaan, se suhtautui suopeamielisesti Suomeen asettuneisiin venäläisiin valkoemigrantteihin, jotka nimenomaan olivatkin Suomen itsenäi-

syyden vihollisia, ja oli valmis liittoutumaan venäläisten vastavallankumouksellisten kanssa bolševikkien vallan kukistamiseksi, sillä se piti bolševismia Suomen porvarillista järjestelmää uhkaavana vaarana.

Saksan lähettiläs A. von Brück kirjoitti 17. huhtikuuta 1918 antamassaan selonteossa, että Laatokan ympäristössä »vilisi» hienoja ja aiemmin vaikutusvaltaisia venäläisiä taantumusmiehiä, jotka olivat jo hankkineet maata Suomesta. Brück kirjoitti, että nuo valkoemigrantit toivoivat »järjestyksen» (ts. porvarillisen järjestyksen) palauttamista Venäjälle Saksan sekä valkoisen Suomen avulla ja Suomen liittämistä Venäjään.[186]

Suomen ja Venäjän porvareiden liittoutumisyrityksistä puhuvat seuraavat tosiot. Suomen kansalaissodan aikana Pietarissa ollut venäläinen vastavallankumouksellinen järjestö otti yhteyttä Pietarin salaiseen valkosuomalaiseen järjestöön ja ehdotti yhteistyötä. C. Enckell on esittänyt asian näin: »Se on tarjonnut yhteistyötä Suomen valkoisen armeijan kanssa sekä taistelussa bolševismia vastaan Suomessa että mahdollisesti Pietarin vapauttamiseksi bolševikkijoukkojen vallasta.»[187] Venäjän valkokaartilaiset halusivat ilmeisesti käyttää Mannerheimin armeijaa porvariston vallan palauttamiseen Venäjälle. Enckell ei voinut vastata ehdotukseen neuvottelematta Svinhufvudin hallituksen kanssa. Pietarin valkosuomalaisjärjestön ja valkoisen Suomen salaisia yhteyksiä käyttäen Enckell lähetti 11. maaliskuuta 1918 Svinhufvudille kirjeen, jossa kaiken varalta esitti asiat salakielellä. Hän kirjoitti: »Veli Sankari!.. Olen sentään ystävien avulla voinut hoitaa kevätmarkkinoiden valmisteluja. Kirjoita minulle, aiotko lähettää ostajia itään sekä onko sinulla riittävästi työväkeä vai onko minun käytettävä hyväkseni täällä äskettäin perustetun työnvälitystoimiston tarjouksia, jotka myös on lähetetty yli-insinöörillesi. Täällä olevat kanta-asukkaat eivät oikeastaan ole käyttökelpoisia uudisrakennuksella, missä vain kokeneita omia työmiehiä pitäisi käyttää. Heitä voitaisiin kuitenkin käyttää täkäläisiä paikallismarkkinoita varten.»[188] Uudisrakennuksella tarkoitettiin Suomen vallankumouksen tukahduttamista, ostajien lähettämisellä itään

sotaretkeä Pietaria vastaan ja yli-insinöörillä Mannerheimia. Enckell itse on selittänyt: »Kirjeessä siis ilmoitettiin, että eräs vastavallankumouksellinen venäläinen järjestö oli tarjonnut palveluksiaan ottaakseen osaa taisteluun Suomen alueella, mitä en puoltanut, mutta yhteistyön mahdollisuus tämän kanssa oli olemassa siinä tapauksessa, että Pietaria vastaan tehtävää retkeä oli ajateltu.»[189] Enckell sai 17. huhtikuuta Svinhufvudin vastauksen, joka oli päivätty 11. huhtikuuta. Svinhufvud kirjoitti: »Työväkeä meillä on melko niukasti, mutta kun peruskivi on laskettu, suuri osa heistä vapautuu työhön toisella taholla. Olemme hyvin taipuvaisia lähettämään ostajia itään ja toivomme tällöin hyvää yhteistyötä Sinun ja naapuriesi kanssa... Mitä erikoisesti naapuriesi tarjoukseen tulee, pidän sitä henkilökohtaisesti, kuten johtajatoverinikin, varsin hyväksyttävänä. Katson, että meidän on heitä autettava, mutta että meidän täytyy asettaa eräitä ehtoja.»[190] Valkosuomalaiset, jotka väittivät käyvänsä vapaussotaa venäläisiä vastaan Suomen riippumattomuuden puolesta, valmistautuivat auttamaan Venäjän valkokaartilaisia porvariston vallan palauttamisessa Venäjälle.

Venäläiset vastavallankumoukselliset vuorostaan olivat valmiit jopa »myymään» jotakin suomalaisille »ostajille», kunhan vain nämä olisivat auttaneet heitä bolševikkien kukistamisessa. Enckell kirjoitti, että venäläinen vastavallankumouksellinen järjestö tarjosi Suomen valkoisille apuaan »siltä varalta, että suomalaiset joukot ryhtyisivät toimenpiteisiin Itä-Karjalan ja Pietarin vapauttamiseksi ja siten mahdollisesti siirtämään Suomen rajaa idemmäksi».[191] »Yhtenäisen ja jakamattoman Venäjän» puolustajat olivat valmiit auttamaan valkosuomalaisia Venäjään kuuluvan alueen valloittamisessa. Jos he olisivat päässeet valtaan, niin heidän suhteensa Suomeen olisi varmasti muuttunut.

Mannerheimia enempää kuin Svinhufvudiakaan ei arveluttanut mahdollinen liittoutuminen venäläisten taantumuksellisten kanssa. Mannerheim otti 15. huhtikuuta vastaan Pietarista liittoutumistarjousta tuomaan saapuneen kuriirin ja vastasi tälle: »Tieto on liian epämääräinen, jotta sen perusteella voisi ryhtyä niin vakavaan yritykseen.

Ensimmäinen edellytys on se, että saadaan vaikutusvaltaisilta johtohenkilöiltä täysin sitovia takeita rajan tyydyttävästä järjestelystä.»[192] Mannerheimin myötätuntoisesta suhtautumisesta venäläisiä porvarillisia aineksia kohtaan ovat todistuksena Brückin muistiinpanemat Mannerheimin lausumat siitä, että Saksan olisi harjoitettava yhteistyötä venäläisen porvariston kanssa.[193] Myöhemmin, vuonna 1919, Mannerheim oli itsekin valmis yhteistyöhön Judenitšin kanssa ja jopa solmi tämän kanssa salaisen sopimuksen, jota Suomen hallitus ei kuitenkaan vahvistanut. Mannerheim otti yhteyttä entiseen tsaarihallituksen ministeriin Trepoviin ja hankki tälle 500 000 markkaa sellaista toimintaa varten, jonka tarkoituksena oli monarkian palauttaminen Venäjälle.[194] Mutta nimenomaan venäläiset monarkistit olivat puolustaneet yhtenäistä ja jakamatonta Venäjää, johon kuului myös Suomi. Mannerheim kävi siis muka vapaussotaa venäläisiä vastaan, mutta suhtautui myötämielisesti venäläisiin taantumusmiehiin ja jopa auttoi näitä, vaikka näiden voitto olisi merkinnyt Suomen itsenäisyyden loppua.

Suomen kahtiajakoon eivät vaikuttaneet lainkaan kansallisuussuhteet tai suhtautuminen Suomen vapauteen, vaan luokkasuhteet ja luokkaedut. Kun Mannerheim hyökkäsi Pohjanmaalla olleiden venäläisten joukkojen kimppuun, niin paikoin Suomen punakaartilaiset asettuivat venäläisten puolelle, ja mielipiteiltään vastavallankumouksselliset venäläiset upseerit, joita paikoin oli jäänyt venäläisiin joukkoihin, siirtyivät Mannerheimin puolelle. Näitä venäläisiä upseereja ei tietenkään viehättänyt »vapaussodan» tunnus, vaan he pitivät kenraali Mannerheimia heidänkin vihaamansa vallankumouksen tukahduttajana.

Sodan aikana Suomen porvarilliset toimihenkilöt itse vastoin »vapaussota»-versiotaan korostivat sodan bolševisminvastaista, ts. luokkaluonnetta ja kansainvälistä merkitystä. Tanskalaisen »Politiken»-lehden ja ruotsalaisen »Dagens Nyheterin» kirjeenvaihtajalle Nils Hasagerille antamassaan haastattelussa Mannerheim tähdensi: »Me tahdomme asettaa padon bolševismin hyökyaallolle, joka nyt vyöryy maamme yli temmaten sen vallankumouksen kuo-

huntaan ja jossa anarkia viettää verisiä orgioitaan. Me tahdomme asettaa sen eteen esteitä suojellaksemme maamme sivistystä ja Suomen vapaata tulevaisuutta... Me odotamme jännityksellä apua, jota uskomme Euroopan lähettävän. Sillä Euroopan täytyy ymmärtää, että sen edut ovat läheisesti sidotut Suomen taisteluun. Jos anarkia murtaa padon, jota me koetamme sen tielle rakentaa, tulee veripunainen virta jatkamaan matkaansa Länteen päin. Jos meidän toimintamme anarkian vastustamiseksi epäonnistuu, niin aluksi Ruotsi ja sitten myös muut maat saavat kokea bolševikkikapinan, jollainen riehuu nyt Suomessa.»[195] Ruotsalaisten vapaaehtoisten kunniaksi järjestetyllä juhlaaterialla koulunjohtaja Hornborg sanoi myös, että kyseessä ei ole taistelu ainoastaan Suomen, vaan myös Skandinavian ja Lännen puolesta.[196] Euroopasta, Skandinaviasta ja Lännestä puhuttaessa tarkoitettiin vain noilla alueilla vallitsevia porvarillisia järjestelmiä. Ja sanottakoon, että muiden maiden, varsinkin viereisten Skandinavian maiden porvaristo ymmärsikin valkosuomalaisten käymän luokkasodan juuri siten.

Suomessa oli tietysti käynnissä luokkasota, kansalaissota. Punaisilla ei ollut syytä salata sitä, he painottivat, että kyseessä oli luokkasota.

Porvarilliset kirjoittajat ovat yrittäneet kumota väitteen, että sota oli luokkasotaa ja että valkoinen armeija oli porvariston armeija. Todistaakseen että valkoinen armeija oli kansan armeija, he ovat vedonneet siihen, että armeijassa oli myös työtätekevien luokkien edustajia, jopa työläisiä. On esitetty mm. seuraavanlaisia tilastotietoja. Etelä-Pohjanmaan 20 suojeluskunnan osastossa 59 % miehistöstä oli suurtilallisia ja heidän poikiaan, 8% torppareita, 6% maatyöläisiä, 21% työläisiä ja 6% virkailijoita, opiskelijoita yms. Jyväskylän sotilaspiirissä kaatuneiden valkoisten joukossa oli 1 pankinjohtaja, 2 kauppiasta, 3 kauppa-apulaista, 4 kansliatyöntekijää, 3 metsätyömaan johtajaa, 3 työnjohtajaa, 9 sotilasta, 1 kirjailija, 1 lääkäri, 1 juustonvalmistaja, 4 opettajaa, 13 opiskelijaa, 13 koululaista, 7 lyseolaista, 12 maatyöläistä, 12 mäkitupalaista, 30 torpparia, enemmän kuin 70 maanviljelijää,

59 työläistä, 1 muurari, 1 suutari, 1 sepän poika, 1 sähkömonttööri jne.[197] Nämä tiedot eivät suinkaan kumoa sitä seikkaa, että sota oli luokkasotaa. Ne todistavat vain, että kansalaissodan kaudella Suomessa, samoin kuin Venäjälläkin, valkoisessa armeijassa eivät olleet enemmistönä yhteiskunnan mitättömän vähemmistön muodostavien riistäjäluokkien edustajat, vaan harhaan johdetut työtätekevät, jotka taistelivat oikein ymmärrettyjä luokkaetujaan vastaan. (Osa työväestöstä oli joutunut valkoiseen armeijaan pakko-otolla.) Lenin sanoi, että »historiassa ei ole milloinkaan ollut eikä voi olla luokkayhteiskunnassa riistettyjen joukkojen ja riistävän vähemmistön välistä kansalaissotaa ilman, että osa riistetyistä kulkee riistäjien perässä, on heidän kanssaan, omia veljiään vastaan.»[198]

Punainen kaarti erosi valkoisesta armeijasta siinä suhteessa, että sen jäsenet olivat korkeasti luokkatietoisia ja luokka-asemansa puolesta yhdenvertaisia. Siinä ei ollut tietenkään yhtään pankinjohtajaa, suurmaanomistajaa, kauppiasta tms. Punainen kaarti koostui työläisistä ja maalaisköyhälistöstä. Tätä seikkaa porvaristokaan ei ole voinut kiistää. Entinen Suomen kenraalikuvernöörin sijainen Korff sanoi, että Suomen Punainen kaarti on rekrytoitu miltei kokonaan teollisuustyöläisistä.[199]

Tarkastelkaamme nykyaikaisen tutkijan antamia tarkkoja tietoja Punaisen kaartin ja valkoisen armeijan taisteluissa kaatuneen miehistön luokkakoostumuksesta. Tiedot ovat erittäin paljonpuhuvia. Taisteluissa kaatuneiden punakaartilaisten joukossa 65,63% eli kaksi kolmasosaa oli teollisuuslaitosten työläisiä ja maatyöläisiä. Jos näihin lisätään mäkitupalaiset ja tilapäisansioilla eläneet, niin tämän työntekijäryhmän prosenttiluku on 77,96. Taisteluissa kaatuneiden valkoisten joukossa taas työläisiä oli vain 17 %, mutta maanomistajia 45,38 %. Valkoisessa armeijassa oli sitä paitsi muidenkin varakkaiden luokkien edustajia – työnantajia ym. Taisteluissa kaatuneiden punaisten joukossa oman maatilkun omistaneita oli vain 5, 36 %. Omistamattomien ja omistavien luokkien edustajien suhde taisteluissa kaatuneiden punaisten joukossa oli suunnilleen 4 : 1, valkoisten joukossa taas noin 1 : 9.[200] Näiden

numerotietojen perusteella ei-kommunistinen tutkija on tehnyt sen periaatteellisen johtopäätöksen, että sota oli omistavan ja omistamattoman luokan välistä sotaa.[201]

Valkosuomalaisten käymän sodan tulkitseminen muka luokattomaksi ja luonteeltaan vapaussodaksi on siinä määrin keinotekoista, että itse tulkitsijat ovat tämän tästä tulleet puhuneeksi päinvastaista. Esimerkiksi Schybergson on toisaalta kannattanut virallista versiota, että »se oli venäläisten sotaa, ja punaiset olivat vain heidän liittolaisiaan»[202], mutta toisaalta hän on itse todennut, että punaisten puolella olivat teollisuustyöläiset, talonpojat, jotka tekivät työtä maanomistajan hyväksi, ja siirtolaiset.[203] Suomalaisten porvarillisten historioitsijoiden tutkimuksen »Kampen om Finland» (Taistelu Suomesta) esipuheessa sanotaan, että se oli maanmiehen taistelua maanmiestä vastaan ja että Punainen kaarti edusti koko työväenluokkaa punaisten miehittämällä alueella.[204] Punainen kaarti muodosti huomattavan osan Suomen kansasta ja valtaosaltaan se koostui varmasti hyvistä aineksista, jotka olivat samalla erinomaista sotilasainesta.[205] Samasta kirjasta käy ilmi, että muutamin paikoin, missä riehui tuo »vapaussota venäläisiä vastaan», venäläisiä ei ollut ollut juuri ollenkaan edes sodan alussa. »Keski-Suomessa ja Savossa ei ollut vapaussodan alussa mainitsemisen arvoisia venäläisiä varuskuntia, mutta punaisten asemat näillä seuduilla olivat vahvat.»[206] Niin suuresti kuin Söderhjelm vihasikin kapinaksi nimittämäänsä vallankumousta, hänen oli tunnustettava, että työväenpuolue ja sen mukana miltei koko työväestö osallistui liikkeeseen.[207] Gummerus kirjoitti suuttumuksen vallassa siitä, että Ruotsin silloinen ulkoministeri Hellner nimitti Suomen sotaa kansalaissodaksi eikä vapaussodaksi, niin kuin sitä nimittivät Suomen valkoiset. Gummerus itse totesi kuitenkin sen »valitettavan tosiasian, että punaisten armeija koostui suurimmalta osaltaan harhaan johdetuista suomalaisista kapinallisista.»[208] Porvarillinen »Hufvudstadsbladet» kirjoitti 18. lokakuuta 1921 : »Venäläisten osallistuminen vuoden 1918 sotaan oli verrattain toisarvoista: he antoivat aseita, upseereja ja neuvonantajia, mutta Pohjanmaan vapauttamisen jälkeen vain harvat yksi-

köt osallistuivat sotaan. Punaisten armeijassa oli 90 % suomalaisia.»

Suomen porvarillisetkaan kirjoittajat eivät siis kieltäneet sitä, että valkoisten viholliset, punaiset, olivat Suomen työväestöä ja talonpoikaisköyhälistöä. Mitä sitten jää jäljelle vapaussotamyytistä?

Ei-suomalaiset kirjoittajat ja valtiomiehet, jopa porvarillisetkin, ovat jo kauan sitten tunnustaneet Suomen kansalaissodan luokkaluonteen. H. Laporte luonnehti Suomen sotaa seuraavasti: »Toisena osapuolena olivat työläiset ja näitä johtanut bolševikkihallitus (näin hän nimitti Kansanvaltuuskuntaa. – *V. H.)*, jonka hallussa oli Helsinki, Tampere ja koko Etelä-Suomi. Toisena osapuolena oli tarmokas porvaristo, joka järjesti vastarintaa maan pohjoisosassa maalaisliiton auttamana.»[209] Porvarillinen tutkija T. W. Atchley kirjoitti: »Se oli teollisuustyöläisten sekä hallitsevien ja omistavien luokkien välistä sotaa.»[210] Kirjailijatar Marika Stjernstedt totesi: »Mikäli asioita katsotaan kokonaisuudessaan, niin barrikadin molemmin puolin oli yksinkertaisesti kaksi leiriä, hallitsevan luokan leiri ja työväenluokan leiri, ja niiden kesken oli käynnissä taistelu vallasta.»[211]

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen porvarillisessa historiankirjoituksessa on luonnehdittu objektiivisemmin vuoden 1918 tapahtumia. Entisestä yksinomaisesta vapaussotatulkinnasta on luovuttu, sota tunnustetaan kansalaissodaksi. »Vapaussota»-nimityskään ei silti ole kadonnut. Sota oli muka sekä kansalais- että vapaussotaa. Aluksi se oli pääasiallisesti vapaussotaa, myöhemmin pääasiallisesti kansalaissotaa. Näitä kahta nimeä siitä käytetään monien nykyaikaisten suomalaisten historioitsijoiden tutkimuksissa. Osoitimme jo »vapaussota»-termin keinotekoisuuden. Tarkimmin sotaa luonnehtii marxilaisten jo kauan sitten käyttämä nimi »luokkasota».

8. LUKU

VALKOISTEN RUOTSISTA SAAMA APU

Suomen porvaristo pani toiveensa kapitalistisen naapurimaan Ruotsin apuun, sillä Ruotsista oli helppo siirtää sotaväkeä ja aseita valkoisten hallussa olleeseen Pohjois-Suomeen. Lokakuusta 1917 Ruotsissa oli tosin Nils Edénin »vasemmisto»-hallitus, johon kuului myös neljä oikeistososialidemokraattia. Jo ennen kansalaissodan alkua Svinhufvud puhui Ruotsin asiainhoitajalle, että sodan syttyessä Ruotsin olisi autettava Suomea (ts. Suomen porvaristoa).[1] Suomen hallituksen jäsenten ja joidenkin eduskunnan jäsenten neuvottelussa (joka oli tosiasiallisesti porvariston neuvottelu) 27. tammikuuta 1918 nousi esille kysymys pikaisista toimenpiteistä Ruotsin ja Saksan väliintulon aikaansaamiseksi.[2] Samana päivänä, 27. tammikuuta, Tukholmassa ollut Vaasan kuvernööri Heikel kävi Ruotsin ulkoministerin Hellnerin puheilla ja ilmoitti tälle, että suomalaiset (ts. valkosuomalaiset) pitäisivät suotavana ruotsalaisten väliintuloa, mutta mikäli se ei käynyt päinsä, niin olisi suotavaa avunanto sotatarviketoimituksina (Heikel luetteli yksityiskohtaisesti, mitä olisi saatava). Ellei sekään ollut mahdollista, niin suomalaiset pyytäisivät Ruotsia sallimaan aseiden kauttakuljetuksen ja turvaamaan Saksaan menevien suomalaisten laivojen hiilestyksen.[3]

Suomen vallankumouksen puhjettua valkoiset lähettivät Ruotsin hallitukselle pyynnön toisensa jälkeen. Jonkin aikaa Helsingissä piileskellyt Svinhufvud antoi Tukholmassa olleelle valkoisten asiainhoitajalle tehtäväksi pyytää so-

tilaallista apua Ruotsista tai Saksasta.[4] Suomen valkoisen hallituksen valtuuskunta saapui 30. tammikuuta Tukholmaan ja toisti pyynnön, jonka Heikel oli kolmea päivää aikaisemmin esittänyt Hellnerille.[5] Ruotsin Suomen-pääkonsuli Ahlström, jonka välityksellä Suomen valkoinen hallitus piti yhteyttä Ruotsissa olleeseen valtuutettuunsa Gripenbergiin, lähetti 3. helmikuuta Gripenbergille sähkeen: »Ryhdyttävä tarmokkaisiin toimiin Ruotsin ja Saksan intervention järjestämiseksi.»[6] (Myöhemmin Svinhufvud ja muut Suomen valkoisen hallituksen jäsenet kiistivät mainitun sähkeen lähettämisen. Donner oletti, ettei sitä lähetetty hallituksen jäsenen vaan jonkun muun vaikutusvaltaisen henkilön toimeksiannosta.) Seuraavana päivänä Gripenberg esitti suullisesti Hellnerille pyynnön Ruotsin ja Saksan väliintulosta. Helmikuun 18. päivänä Gripenberg lähetti Ruotsin hallitukselle kirjelmän, jossa pyysi Ruotsin aseellista väliintuloa, mutta ei yhdistänyt sitä tällä kertaa Saksan interventioon.[7] Gripenberg korosti kirjelmässään, että Suomen valkoisen hallituksen oli ehdottomasti saatava mahdollisimman pian riittävä määrä aseita ja sotatarvikkeita; päivänkin viivytys oli äärimmäisen vaarallista. Hän pyysi taas, että Ruotsin valtion varastoista olisi myyty Suomelle sotatarvikkeita, että Ruotsi olisi sallinut aseiden ja varustusten toimittamisen Suomeen ja olisi pannut toimeen aseellisen intervention Suomeen paitsi monien suomalaisten, ruotsalaisten ja ulkomaiden kansalaisten hengen suojelemiseksi (todellisuudessa suomalaisia enempää kuin ruotsalaisia tai ulkomaidenkaan kansalaisia ei uhannut mikään vaara vallankumouksellisten viranomaisten taholta, elleivät nuo kansalaiset harjoittaneet vastavallankumouksellista toimintaa. – *V. H.)* myös kulttuuriarvojen suojelemiseksi muka. Gripenberg kirjoitti: »Emme voi salata itseltämme sitä, että tilanne voi muuttua epätoivoiseksi, ellemme kohta saa apua... Ilman pikaista ja tarmokasta apua Suomen suojeluskuntien kohtalo ja saman tien myös Suomen tulevaisuus tulee ratkaistua hyvin pian.»[8]

Svinhufvud itse lähetti 19. helmikuuta Ruotsin kuninkaalle kirjeen, jossa hän sanoi Suomen valkoisen hallituksen pyytäneen jo apua Saksasta ja toivovan apua myös Skandinavian maista, jotka saavat itse ratkaista, missä muodossa ne voivat antaa apua. Suostuttaakseen kuninkaan auttamaan valkosuomalaisia Svinhufvud vetosi läheiseen naapuruuteen, tähdensi »asian poliittista puolta» (vihjaten siten vallankumouksen vaaran leviämiseen Ruotsiinkin, jos se pääsisi voittamaan Suomessa), muistutti siitä, että Suomessa asui paljon ruotsalaisia, ja vetosi myös Ruotsin taloudellisiin etuihin Suomessa. Hän kirjoitti: »Sopii muistaa, kuinka monen ruotsalaisen yrityksen toiminta-ala ulottuu myös Suomeen ja minkä verran ruotsalaisia pääomia on sijoitettu liikeyrityksiin Suomessa.»[9]

Saksa koetti myös taivuttaa Ruotsin puuttumaan Suomen asioihin. Jo vallankumouksen alkupäivinä Saksan Ruotsin-lähettiläs Lucius saapui Hellnerin puheille ja ehdotti Saksan hallituksen nimissä Ruotsin ja Saksan yhteistä interventiota Suomeen kapinan tukahduttamiseksi siellä. Hellner lupasi välittää ehdotuksen hallitukselleen. Todistuksena siitä, että Saksa oli erittäin kiinnostunut Ruotsin interventiosta, oli se, että seuraavina päivinä Lucius kävi ainakin kahdesti esittämässä Hellnerille saman ehdotuksen. Sitä paitsi Turkin Ruotsin-lähettiläs Djevad Bey yritti ilmeisesti saksalaisten toimeksiannosta saada Hellnerin vakuuttumaan, että Ruotsin oli »omien etujensa vuoksi» puututtava Suomen asioihin.[10]

On mielenkiintoista, että myös Ranskan Tukholman-lähettiläs suostutteli Ruotsin hallitusta lähettämään sotaväkeä valkosuomalaisten avuksi.[11] Englannin lähettiläs kehotti maansa hallitusta vaikuttamaan Ruotsiin, jotta tämä antaisi apua valkoiselle Suomelle.[12] Yhdysvaltojen lähettiläs selitti Ruotsin korkea-arvoisille henkilöille, että Suomen valkoinen kaarti »antaa Saksan puolesta iskun bolševikeille»[13]. Yhdysvallat piti siis suotavana kaikkinaista Ruotsin valkosuomalaisille antamaa apua. Täten aivan vastakkaisiin sotaleireihin kuuluneet kapitalistiset valtiot olivat yksimielisiä kehottaessaan Ruotsia auttamaan valkoisia Suomen porvarillisen järjestelmän pelastamisessa.

Miten Ruotsi suhtautui valkosuomalaisten esittämiin väliintulopyyntöihin?

Ruotsin porvaristo piti Suomen vallankumousta naapuritalossa syttyneenä tulipalona, joka uhkasi sen omaakin taloa. Huolimatta siitä, että oli kiinnostunut Suomen vallankumouksen tukahduttamisesta, ja huolimatta valkosuomalaisten sekä Saksan suoranaisesta yllytyksestä avoimeen interventioon vallankumouksellista Suomea vastaan, Ruotsin hallitus ei kuitenkaan uskaltautunut väliintuloon, sillä se pelkäsi ulko- ja sisäpoliittisia vaikeuksia.

Ruotsin silloinen ulkoministeri Hellner luonnehti hallituksensa varovaisuuden ulkopoliittisia syitä seuraavasti: »Yhdessä Saksan kanssa toimeenpantu interventio olisi ententen taholla katsottu Ruotsin neutraliteetin rikkomiseksi, semmitenkin kun Venäjä ja Saksa olivat yhä vielä sotatilassa keskenään ja Venäjä antoi tosiasiallisesti sotilaallista apua Suomen vallankumouksellisille. Tämä seikka saattoi hankaloittaa Ruotsin ja Venäjän välisiä suhteita. Ja vaikka interventio ei olisikaan johtanut (Ruotsia. – *V. H.)* sotaan ententeä tai Venäjää vastaan, niin se olisi ehdottomasti johtanut heti niiden kauppaneuvottelujen keskeytymiseen, jotka Ruotsi oli aloittanut ententemaiden kanssa ja joiden toteuttamista Ruotsin hallitus piti yhtenä lähimmistä tavoitteistaan.»[14]

Seuraavista tosiasioista näkyy, miten herkästi entente reagoi kaikkiin Saksan ja Ruotsin välisiin neuvotteluihin. Englannin Tukholman-lähettiläs Esme Howard kävi 24. tammikuuta Hellnerin puheilla ja viitattuaan saamaansa tietoon, että Ruotsi olisi kutsuttu Brest-Litovskiin neuvottelemaan Ahvenanmaasta, sanoi mm., että Ruotsin osallistuminen noihin neuvotteluihin vaikuttaisi epäsuotavalta liittoutuneissa maissa ja saattaisi myöhemmin estää Ahvenanmaata koskevan kysymyksen ratkaisemisen Ruotsin etujen mukaisesti.[15] Muutaman päivän kuluttua Howard kävi toistamiseen esittämässä käsityksensä samasta asiasta ja tyytyi vasta sen jälkeen, kun Hellner sanoi, ettei Ruotsin kutsumisesta Brest-Litovskiin ole ollut puhettakaan.[16]

Kuten jo sanoimme, Howard kehotti samaan aikaan maansa hallitusta yllyttämään Ruotsia mahdollisimman pikaiseen avunantoon Suomen valkoisille, etteivät nämä olisi pyytäneet apua Saksasta.

Olisiko Ruotsi voinut aloittaa intervention ilman Saksaa? Entente ei olisi ollut sitä vastaan. Mutta Ruotsi ei olisi voinut estää Saksaa tekemästä samoin, ja silloin olisi syntynyt sellainen tilanne, että Ruotsin ja ententen välit olisivat voineet mennä poikki, koska Ruotsi olisi objektiivisesti esiintynyt Suomessa Saksan liittolaisena.

Ruotsin ulkoministeriössä ei voitu luopua siitä ajatuksesta, että Saksan tekemä ehdotus yhteisestä interventiosta oli vain ansa ja että todellisena tarkoituksena oli Ruotsin vetäminen sotaan Saksan liittolaisena paitsi vallankumouksellista Suomea myös vallankumouksellista Venäjää ja ehkä ententeäkin vastaan (Saksa oli jo useita kertoja yrittänyt saada vedetyksi Ruotsin sotaan). Hellner kirjoitti: »Voitiin varmasti nähdä jo ennakolta, että Saksa ei olisi antanut Ruotsin puuttua yksinään Suomen asioihin, vaan se olisi viipymättä liittynyt ruotsalaisiin interventiojoukkoihin ja siten luonut sellaisen asiaintilan, ikään kuin ne molemmat olisivat alun perin toteuttaneet yhdessä väliintuloa.»[17]

Myös Ruotsin pääministerin Edénin kanta oli se, että Ruotsin oli pidättäydyttävä väliintulosta, ellei se halunnut tulla vedetyksi sotaan Suomessa eikä myöskään maailmansotaan, mikä olisi ollut mahdollista. Eihän valkoinen Suomi pannut päätoiveitaan Ruotsiin, vaan Saksaan, eikä Saksa halunnut esittää toisarvoista roolia tai päästää käsistään vaikutusaluetta, joka itse oli tarjoutumassa käsiin.[18] Lyhyesti sanoen Ruotsi ei halunnut joutua sen nuoremman kumppanin asemaan, jonka mielipiteestä Saksa ei olisi välittänyt. Sitä paitsi Yhdysvaltojen liityttyä maailmansotaan Saksan voitto kävi yhä epävarmemmaksi, joten Ruotsi ei halunnut pilata välejään mahdollisten voittajien kanssa.

Lainaamistamme Hellnerin sanoista näkyy, että yhtenä niistä syistä, jotka pidättivät Ruotsin hallitusta väliintulosta Suomeen, oli myös se pelko, että Ruotsin ja Neuvosto-Venäjän väliset suhteet olisivat saattaneet kiristyä. Siis Neuvosto-Venäjän ja vallankumouksellisen Suomen ystävyys sinänsä vaikutti pidättävästi Ruotsin vastavallanku-

mouksellisiin ja helpotti välillisesti vallankumouksellisen Suomen asemaa.

Ruotsin hallitus oli oikeassa myös siinä, että Ruotsin väliintulo olisi herättänyt suuttumusta Suomen työväestössä, ts. väestön enemmistössä. Edén sanoi esimerkiksi, että sellainen hallitusta vastaan esitetty syytös, että sen pidättyvä asenne olisi muka herättänyt pettymystä ja katkeruutta Suomen kansassa, »pohjautuu todellisen asiaintilan tietämättömyyteen».[19] Ruotsin oikeusministeri Löfström sanoi suoraan, että Ruotsin väliintulo olisi herättänyt »vihamielisyyttä itse Suomen kansassa».[20]

Niiden ulkopoliittisten näkökohtien lisäksi, joita Hellnerin sanojen mukaan oli riittämiin sulkemaan pois intervention mahdollisuuden, oli olemassa myös merkitykseltään yhtä tärkeitä sisäpoliittisia syitä. Sellaisena syynä oli Ruotsin työväenluokan asenne: työväenluokka seurasi erittäin myötätuntoisena suomalaisten luokkaveljiensä vallankumouksellista taistelua, vaikka ruotsalaiset oikeistososialistit yrittivätkin mustamaalata Suomen vallankumousta.

Ruotsin sosialidemokraattien oikeistojohtajat järjestivät niihin aikoihin kokonaisen joukon aktiivisia toimenpiteitä, joiden tarkoituksena oli Suomen vallankumouksen ja yleensä vallankumousaatteen madaltaminen. Siten he yrittivät estää Ruotsin työväenluokan vallankumouksellistumisen. Julkisissa esiintymisissään ruotsalaiset sosialidemokraattijohtajat tyrkyttivät työväenluokalle ajatusta, että »meidän aikanamme» vallankumous on yleensä mieletön, vahingollinen ja jopa Marxin opin vastainen.

Helmikuussa 1918 Ruotsin työläisille osoitetussa julistuksessa, jonka olivat allekirjoittaneet Ruotsin sosialidemokraattisen puolueen puheenjohtaja Branting ja sihteeri Möller, väitettiin, että yleisen äänioikeuden aikakaudella vallankumoukset ovat menettäneet merkityksensä kokonaan. Tulkiten vallankumouksen tahallaan vähemmistön vallankaappausyritykseksi, vaikka yksikään todellinen vallankumous historiassa enempää kuin Suomenkaan vallankumous ei ole antanut aihetta sellaiseen tulkintaan, julistuksen laatijat väittivät: »Marxin ajoista lähtien sosialistit ovat asettaneet sen (ts. vallankumouksellisen toimintatavan. – *V. H.)* vastakohdaksi Marxin opille, jonka mukaan uusi yhteiskunta ei ole mikään holhoojien aikaansaannos, vaan sosialismin hengessä valistuneen työväenluokan asia.»[21] Oikeistososialistiset temppuilijat yrittivät käyttää Marxin arvovaltaa vallankumouksen aatteiden tuomitsemiseen, tekivät Marxista vallankumouksen vastustajan ja opportunistien liittolaisen.

Eräässä alustuksessaan Möller sanoi: »Sosialidemokraattista tietä ei voida supistaa vallankumouksen avulla. Lähimpänä kehitysvaiheena tulee olemaan valtiokapitalistinen yhteiskunta, joka keskittää käsiinsä koko tuotantokoneiston, mikä vähitellen johtaa myös oikeudenmukaisempaan tuotteiden jakoon. Vallankumous ei voi muuttaa tuotannon olemusta, ja siksi puheet sosiaalisesta vallankumouksesta ovat aivan tyhjiä... Kaikki sentapaiset yritykset kuin suomalaisten tekemä ovat tuomitut epäonnistumaan.»[22] Möllerin mukaan nälkäkuoleman partaalle joutuneiden suomalaisten työläisten ei olisi pitänyt ryhtyä vallankumoukseen, koska he eivät vielä olleet läpäisseet valtiokapitalistista vaihetta. Olisi yksinkertaisesti pitänyt odotella valtiokapitalismia, niin silloin olisi »vähitellen» saatu aikaan oikeudenmukaisempi tuotteiden jako.

Samassa julistuksessa tuomittiin päättävästi bolševismi, joka muka »sosiaalisen vallankumouksen nimeä väärinkäyttäen saattoi sosialismin huonoon valoon, polki demokratiaa ja omaa olemustaan vastaavasti saattoi vain rappeutua sosiaaliseksi anarkiaksi ja tämän jälkeen taantumukseksi».[23]

Myöhemmin, vuonna 1919, yksi venäläisen valkokaartilaishallituksen »ministeri» Margulies kysyi Brantingilta, miten ruotsalaisten johtajien onnistui pidättää Ruotsi lankeamasta bolševismiin. »Yksinomaan ilmoittamalla tarkkoja tietoja Moskovan ja Pietarin kauhuista», Branting vastasi.[24] Bolševikkivallankumouksesta ilmoitettiin pelkkiä kauhuja.

Ruotsin oikeistojohtajat yrittivät antaa ruotsalaisille työläisille mahdollisimman kielteisen käsityksen myös Suomen vallankumouksesta. Mainitussa sosialidemokraattisen puoluejohdon helmikuun julistuksessa Suomen ti-

lanne kuvattiin sellaiseksi, että todellista demokratiaa puolustivat valkoiset, mutta vähäisen pahantekijäryhmän ohjaamat vallankumoukselliset taistelivat työväenluokalle vieraiden tavoitteiden puolesta ja venäläisten Suomen asioihin puuttumisen puolesta. Porvariston tavoin oikeistososialidemokraatit eivät puhuneet mitään sodan luokkaluonteesta. Julistuksessa sanottiin, että aseellinen kapina laajan kansanäänestyksen perusteella muodostettua parlamenttia vastaan merkitsi demokratian periaatteen kieltämistä, kansan enemmistön alistamista vähemmistön väkivaltaan.[25] Oikeistososialidemokraatit julistivat Suomen vallankumouksen »työväenluokan ja demokratian pettämiseksi».[26] Möller teki 27. maaliskuuta Auditorium-salissa Tukholmassa alustuksen työväenyhdistyksen järjestämässä kokouksessa ja sanoi mm.: »Ruotsin sosialidemokraatit ilmaisivat paheksumuksensa Suomen vallankumouksen johdosta siksi, että se oli rikos demokratiaa vastaan, ts. se oli jotakin sellaista, mitä ei ikinä voida puolustaa, mutta mikä on aina tuomittava.»[27] Edelleen hän vihjasi siihen, että punaisten tappio olisi suotava: »Suomen vallankumous on hirvittävä onnettomuus koko maalle ja ehkä vielä suuremmassa määrin sen työväenluokalle... Punaisten voitto olisi Suomen sosialidemokraateille vielä vaarallisempi kuin tappio.»[28] Tuohon aikaan oli kuitenkin jo ilmeistä, että vallankumouksen tappio johtaisi ennen kuulumattomaan valkoiseen terroriin.

Vasta sitten kun muka työväenluokan parasta tarkoittavat Suomen vallankumouksen tappion toivotukset toteutuivat, kun valkoinen terrori pääsi riehumaan, vasta sitten sosialidemokraattiset oikeistojohtajat alkoivat osoittaa myötätuntoaan. »New York Herald» -lehdelle antamassaan haastattelussa Branting sanoi, että »Suomi kokee hyvin suurta tragediaa»[29], ja »Temps»-lehdelle antamassaan haastattelussa hän tunnusti, että »punainen hallitus edusti kuitenkin kansan asiaa».[30] Itse Brantingin puoluejohto oli kuitenkin myötävaikuttanut siihen, että kansan asia kärsi tappion. Suomen porvarillinen »Hufvudstadsbladet»-lehti pani aiheellisesti merkille, että ruotsalaiset oikeistososialidemokraatit eivät kannattaneet punaisia, vaan »pikemminkin vastakkaista puolta».[31] Ruotsalainen vasemmistososialistinen lehti »Politiken» kirjoitti, että Ruotsissa oli muodostunut »pyhä liitto» – alkaen oikeistojohtaja Tryggeristä aina sosialidemokraatti Palmstiernaan asti – taistelemaan Suomen työväenluokkaa vastaan.[32]

Samalla kannalla oli myös johtava ammatillinen byrokratia. Niinpä Ruotsin metallityöläisten liiton luottamusmiehet ilmaisivat solidaarisuutensa suomalaista tilanomistaja Engelbertiä kohtaan, joka järjesti Ruotsissa kokouksia, kehotti auttamaan Suomen valkoisia ja tuomitsi Suomen »punakapinan», joka merkitsi muka sosialismin kuolemaa.[33]

Suomen vallankumouksen vastustamiskampanjallaan Ruotsin työväenliikkeen oikeistojohtajat tekivät objektiivisesti palveluksen valkosuomalaisille ja koko kansainväliselle taantumukselle. Porvarilliset sanomalehdet lainasivat halukkaasti oikeistososialidemokraattien lehdistöstä kaiken sen pahan, mitä siinä puhuttiin Suomen vallankumouksesta. Saksan valtiopäivillä sotaväen Suomeen lähettämistä kannattaneet vetosivat tavallisesti Skandinavian »työväen» lehdistöön luonnehtiessaan »punaisten hirmuvaltaa».

Ruotsin sosialidemokraattien oikeistojohtajat yrittivät saada aikaan, että kansalaissota Suomessa olisi lopetettu. Helsinkiin 28. helmikuuta saapunut Möllerin johtama Ruotsin hallitukseen kuuluneiden sosialistien valtuuskunta tarjoutui välittäjäksi punaisten ja valkoisten sovinnonteossa. Punaiset enempää kuin valkoisetkaan eivät kuitenkaan halunneet sovintoa. Punaisten käsityksen mukaan rauhanomaiset keinot oli käytetty loppuun jo ennen vallankumousta ja ruotsalaisen valtuuskunnan vierailun aikana vallankumouksen voitto tuntui aivan todennäköiseltä, sillä saksalaisten väliintulosta ei ollut vielä tarkkaa tietoa. Valkoiset taas eivät pyrkineet sovintoon, sillä Saksan taholta oli luvattu varmasti lähettää sotaväkeä, joten valkoiset olivat varmoja voitostaan. Jotkut valkoisten edustajat pitivät suotavana välirauhaa, jotta valkoiset olisivat saaneet kootuksi voimansa.

Ruotsin oikeistososialidemokraattien valtuuskunta yrit-

ti jopa käännyttää Suomen punaisen hallituksen vallankumouksen tieltä. Kansanvaltuuskunnan istunnossa 5. maaliskuuta läsnä ollut Möller tuomitsi vallankumoushallituksen toimintatavan. Hän väitti, että Suomen vallankumous vahingoittaa sosialistien toimintaa muissa maissa, että Suomen vallankumoukselliset koettavat pystyttää pistimiin nojautuvan harvainvallan diktatuurin. Tuohon aikaan oli jo julkaistu valtiosääntöesitys, joten moiset syytökset olivat aivan perättömiä. Kuusinen esiintyi vallankumouksellisen taktiikan puolesta ja antoi vastaiskun Möllerille.[34]

Samoihin aikoihin Ruotsin meriministeri sosialidemokraatti Palmstierna ryhtyi toisenlaisiin käytännöllisiin toimiin. Ulkoasiain valtuutettu Yrjö Sirola pyysi häntä 4. helmikuuta neuvottelemaan virkaveljiensä kanssa siitä, mitä voitaisiin tehdä sellaisten epäilysten hälventämiseksi, että Ruotsi saattoi puuttua Suomen asioihin valkoisten tukemiseksi. Palmstierna vastasi pyyntöön omalla tavallaan: hän teki parlamenttiehdotuksen avun antamisesta – valkosuomalaisille. Palmstierna kirjoitti 5. helmikuuta päiväkirjaansa: »Kun tein esityksen aseellisen avun antamisesta valkoisille, puheenjohtajan paikalla istunut Herman Lindqvist tuli punaiseksi kuin keitetty rapu ja kysyi: 'Kuinka sinä voit ajatellakaan, että ammuttaisiin suomalaisiin työläisiin?'»[35] Jotta valkosuomalaisille annettava apu ei olisi ollut niin silmäänpistävää ruotsalaisille työläisille, Palmstiernan mielestä sotatarvikelastit oli kuljetettava Suomeen meriteitse eikä rautateitse.[36] Palmstierna sanoo päiväkirjassaan, että kuningas oli pyytänyt hänen apuaan hallituksen jäsenen, sosialidemokraatti Thorssonin suostuttamisessa aseiden toimittamiseen valkosuomalaisille. Kuningas ja Palmstierna suostuttelivat Thorssonia, ja kun tämä antoi periksi, kuningas ja Thorsson »heittäytyivät syleilemään toisiaan»; »Thor taputti kuningasta olalle, ja tämän silmät kostuivat kyynelistä»,[37] kuten Palmstierna kuvasi tuota »työväen johtajien» ja kuninkaan liikuttavaa yksituumaisuutta Suomen vallankumouksen vihollisten auttamisessa. Kuningasta eivät kannustaneet ainoastaan ideologiset vaan myös materiaaliset tarkoitusperät: jos

vallankumous olisi voittanut Suomessa, niin yksinvaltius olisi saattanut kaatua Ruotsissakin.

Sosialidemokraatti Palmstierna osallistui vielä välittömämminkin valkosuomalaisten auttamiseen. Vasemmistolainen sanomalehti »Folkets Dagblad Politiken» kirjoitti tästä saman vuoden heinäkuussa: »Ruotsin vasemmistohallitus, johon kuului neljä sosialidemokraattia, mm. meriministeri, käytti salaa Ruotsin valtion sotalaivoja avunantoon suomalaisten työläisten murhaajille ja Suomen vallankumouksen hävittämiseen. Meitä ei ihmetytä, että nuo iljettävät rikolliset ja kaksinverroin kavalat toimet pidettiin salassa Ruotsin kansalta ja ruotsalaisilta työläisiltä, sillä jos asiasta olisi saatu tietää, niin kautta maan olisi noussut suuttumuksen myrsky, joka olisi syössyt herra Palmstiernan satulasta. Nyt totuus on vihdoin tullut ilmi. Ja vaikka ilkitekojen aiheuttaman kansan suuttumuksen myrsky onkin myöhässä, tuo rikos ei jää unohduksiin, vaan oikeistososialisti valtioneuvos Palmstierna leimataan koko iäkseen valkoisen kaartin ruotsalaiseksi everstiksi... Kun kirjoitetaan Suomen vallankumouksen traaginen historia, niin vallankumouksen pyöveleiden joukossa Mannerheimin ja Svinhufvudin rinnalla tulee olemaan myös ruotsalainen aristokraatti Palmstierna.»[38]

Palmstiernan luonnekuvaa täydentää vielä seuraava piirre. Valkosuomalaisia auttaessaan hän kirjoitti samaan aikaan päiväkirjaansa: »Svinhufvudin hallitus on jyrkästi torjunut ehdotuksen aselevosta ja välityksestä. Mannerheim tahtoo ampua kaikki punaiset! Hirveätä!»[39] Sellaista oli sosialidemokraatti Palmstiernan humaanisuus.

Mitä tulee ruotsalaisiin työläisiin, niin heidän myötätuntonsa oli kerta kaikkiaan heidän vallankumoukseen nousseiden suomalaisten luokkaveljiensä puolella. Ruotsalaiset työläiset saivat oikean käsityksen Suomen tapahtumista paitsi luokkavaistonsa myös niiden totuudenmukaisten tietojen perusteella, joita vasemmistososialisteilla ja osittain myös Suomen vallankumoushallituksella oli mahdollisuus levittää Ruotsissa vallinneen painovapauden ansiosta. Lenin lähetti jo 6. helmikuuta vallankumoushallitukselle sähkeen, jossa kehotti: »On välttämätöntä lähettää

Suomen ruotsalaisen työväen liittojen nimissä tiheämmin ja seikkaperäisemmin ruotsinkielisiä radiotiedotuksia ja sähkeitä Ruotsiin tarkoituksena kumota Ruotsin porvarilehdistön äärimmäisen valheelliset uutistiedot Suomen tapahtumista.»[40]

Vastaavanlaisiin toimiin ryhdyttiinkin. Helmikuussa Suomen sosialidemokraattinen puolue yhdessä Ruotsin sosialidemokraattisen vasemmistopuolueen kanssa kääntyi ruotsalaisten työläisten puoleen julistuksin, jossa kumottiin porvarilehdistön levittämät valheet Suomen vallankumouksesta ja esitettiin todenperäisiä tietoja sisäisen selkkauksen syntymisestä ja kehittymisestä Suomessa, venäläisen sotaväen poisviennistä, Saksan vastavallankumouksellisista hankkeista jne. Julistuksessa sanottiin, että porvaristo kokoaa kaikkialla voimia sitä vallankumouksellista kapinaa vastaan, joka on alkanut idässä ja levinnyt koko Eurooppaan ja jonka tarkoituksena on tehdä selvää niistä järjestelmistä ja henkilöistä, jotka kantavat vastuun yleismaailmallisista kauhuista. Suomen vallankumouksen tappio merkitsisi, että hävitetään kaikki vallankumouksen aikaansaannokset: sosiaalilainsäädäntö, 8-tuntinen työpäivä, tasavaltainen hallitusmuoto sekä kaikki poliittiset ja taloudelliset vapaudet. Julistus päättyi kehotussanoihin: »Älkää kavaltako suomalaisia työläisiä! Ruotsin työläiset ja demokraatit! Älkää salliko sitä, että Suomen taantumukselliset saisivat ihmisiä ja aseita taistelemaan suomalaisia tovereitanne vastaan! Murtumaton solidaarisuus on työkansan voiton ehto kaikissa maissa. Eläköön Suomen vallankumous! Eläköön työväenluokan kansainvälinen vapautuminen!»[41]

Suomen vallankumousta vastaan suunnatun kampanjan vastapainoksi Ruotsin vasemmistososialistit kamppailivat vallankumouksen puolustamiseksi, selostivat Suomen asioita ja järjestivät kokouksia. Vasemmistojohtajat Zeth Höglund, Otto Grimlund ja norjalainen E. Nissen kävivät helmikuun alussa 1918 vallankumouksellisessa Suomessa. He osallistuivat 9. helmikuuta Kansanvaltuuskunnan istuntoon, toimittivat Ruotsin työväestön tervehdyksen Suomen työväenluokalle ja palattuaan kotimaahansa kertoivat

totuuden Suomen tapahtumista. Kautta Ruotsin pidettiin vastalausekokouksia ruotsalaisten »aktivistien» interventioaikomusten vastustamiseksi. Vasemmistososialistien järjestämissä selostustilaisuuksissa hyväksyttiin päätöslauselmia, joissa Ruotsin työläiset ilmaisivat solidaarisuutensa Suomen vallankumouksellista työväestöä kohtaan ja vaativat hallitusta kieltäytymään puuttumasta Suomen asioihin. Esimerkiksi Göteborgissa 6. helmikuuta pidettiin laaja joukkokokous, jossa tehtiin alustus »Ruotsin työläiset ja Suomen vallankumous» ja hyväksyttiin päätös: estettävä tarmokkaasti Ruotsin puuttuminen Suomen sisäisiin asioihin ja kehotettava Ruotsin työväestöä aloittamaan yleislakon, ellei hallitus noudata puolueettomuutta.[42]

Valkosuomalaisten harjoittamaa väkivaltaa vastaan suunnatussa työväen vastalausekokouksessa, joka pidettiin 28. huhtikuuta Tukholman kansantalolla, Höglundin ja Strömin tekemien alustusten jälkeen hyväksyttiin päätöslauselma, jossa sanottiin: »Kokous ilmaisee myötätuntonsa ja täydellisen solidaarisuutensa Suomen työväestöä ja sen sosiaalisen vallankumouksen puolesta käymää sankarillista taistelua kohtaan... Kokous leimaa vangeiksi joutuneiden suomalaisten ja venäläisten työläisten, miesten ja naisten, petomaiset joukkoteloitukset häpeällisiksi teoiksi, joille ei ole vertaista pohjoismaiden historiassa ja jotka ovat verrattavissa vain Nikolai Verisen harjoittamiin venäläisten vallankumousmiesten joukkoteloituksiin tai kenraali Galliffet'n toimeenpanemiin ranskalaisten kommunardien joukkomurhiin. Kokous leimaa saksalaisen sotaväen kutsumisen Suomeen Suomen itsenäisyyden kavaltamiseksi ja Suomen vapauden häpeälliseksi myymiseksi Euroopan pyövelille. Kokous julistaa, että Suomen porvariluokkien taantumukselliset aikeet – itsevaltiuden voimaansaattamiseksi, yleisen äänioikeuden kumoamiseksi, militaristisen hallitusmuodon pystyttämiseksi, painovapauden lakkauttamiseksi ja työväenluokan jättämiseksi oikeudettoman paarialuokan asemaan – eivät voi olla kannustamatta koko maailman demokratiaa ja työväenliikettä kansainväliseen taisteluun Suomen julkeaa porvaristoa ja sen tyrannivaltaa vastaan. Tämä taistelu ei pääty ennen kuin Suomi vapau-

tuu pyöveleistään ja Suomen työväenluokka palauttaa täydellisesti kaikki oikeutensa. Eläköön Suomen taisteleva työväestö! Alas Suomen pyövelit ja tyrannit!»[43]

Ruotsalaiset työläiset eivät rajoittuneet tekemään vain päätöslauselmia ja esittämään sanallisia vastalauseita. He kieltäytyivät täyttämästä sotatarviketilauksia valkosuomalaisia varten ja antoivat aineellista apua suomalaisille työläisille. Tukholman ompelijat kieltäytyivät valmistamasta valkosuomalaisille tarkoitettuja vaatteita. Vasemmistososialistien lehti »Politiken» kehotti Ruotsin työläisiä seuraamaan pääkaupungin ompelijoiden esimerkkiä ja tekemään tyhjäksi yritykset auttaa valkoisia.[44] Helmikuun puolivälissä Västeråsin sotatarviketehtaiden työläiset saivat tietää uusista tilauksista, joita he epäilivät valkosuomalaisten tekemiksi ja päättivät ottaa selvää, mistä tilaukset olivat tulleet.[45] Ruotsin vasemmistolaisten agitaatiotarkoituksessa perustama Työläisten alueneuvosto kehotti työläisiä perustamaan paikallisia neuvostoja ja puolustusryhmiä, jotka olisivat estäneet Ruotsin puuttumisen Suomen asioihin. Ruotsin posti kieltäytyi kuljettamasta tuon neuvoston julistuksia, koska ne päättyivät sanoihin »Eläköön vallankumous!» Valkosuomalaisten sanomalehti »Ilkka» ilmoitti, että Haaparannassa ja Pohjois-Ruotsin suurilla sahalaitoksilla harjoitettiin agitaatiota kuusituhantisen osaston perustamiseksi auttamaan Suomen punakaartilaisia. Osaston oletettiin hyökkäävän Pohjois-Suomeen, jotta valkoisten voimat olisi saatu vedetyksi pois Etelä-Suomesta.[46] Valkosuomalaisiin myötätuntoisesti suhtautuneet Ruotsin viranomaiset tekivät luonnollisesti kaikkensa estääkseen tuollaiset toimet, mutta ruotsalaisten työläisten aikomus sinänsä oli osoituksena heidän mielialoistaan.

Aivan vallankumouksen alussa Pohjois-Suomen työläiset esittivät lähettinsä välityksellä pyynnön Ruotsin työväestölle aineellisen avun saannista. Pyynnössä sanottiin, että valkosuomalaiset viranomaiset pitävät kaikkia työläisiä »punaisina» ja suhtautuvat näihin ikään kuin henkipattoihin. Monilla työläisillä ei ollut työtä eikä mitään toimeentulolähteitä, joten heitä ja heidän perheitään uhkasi nälkäkuolema. Ruotsin vasemmistososialistit ja sosialistisen

nuorison liitto kehottivat 10. helmikuuta julkaisemassaan julistuksessa antamaan taloudellista apua Pohjois-Suomen työläisille. »Me tiedämme, etteivät ruotsalaiset työmiehet tule pettämään suomalaisia tovereitaan hädän ja koettelemuksen aikana, eiväthän Suomen työmiehet pettäneet meitä suurlakon aikana v. 1909», julistuksessa sanottiin.[47] Siinä korostettiin, että Suomen vallankumousta vastaan suunnatun porvarilehdistön parjauskampanjan vastapainoksi on asetettava Suomen tilannetta koskeviin tosi tietoihin pohjautuva propaganda. Ruotsalaisten työläisten keskuudessa aloitettiin heti varojen keruu puutetta kärsiviä suomalaisia tovereita varten.

Ruotsalaisten työläisten myötätunto Suomen vallankumousta kohtaan olikin se tärkein sisäpoliittinen seikka, joka esti Ruotsin hallitusta lähtemästä avoimeen interventioon Suomen vallankumousta vastaan. Hellner on kirjoittanut tästä: »Ruotsin työläiset pitivät Suomen kansalaissotaa porvariston ja työväestön välisenä taisteluna, ruotsalaiset työläiset sitä paitsi tunsivat hyvin Suomen työväen johtajat. Pääministeri sai joka päivä ja minäkin sain toisinaan sähkeitä, jotka sisälsivät työväen kokouksissa hyväksyttyjä päätöslauselmia kaikkinaisen valkoisille tarkoitetun avunannon vastustamisesta. Hallitukseen kuuluneet sosialidemokraattijohtajat eivät tietenkään voineet ignoroida Ruotsin työväenluokan asennetta, ja jopa niidenkin hallituksen jäsenten, joita eivät kahlinneet tuollaiset näkökohdat, oli muistettava, että valtioneuvoston liberaalisen ryhmän päätös interventiosta olisi viipymättä aiheuttanut hallituksen kahtiajaon ja johtanut hallituksen vaihdokseen.»[48] Oikeusministeri Löfström tunnusti myös, että »puuttumalla Suomen asioihin me saattaisimme sytyttää kapinan kotonamme».[49] Hellnerin sanojen mukaan samanlaiset näkökohdat oli otettava huomioon riippumatta siitä, oliko kyse vain Ruotsin interventiosta vai Ruotsin ja Saksan yhteisestä interventiosta.[50]

Edellä esitetty syy (vaikka ei olisikaan ollut muuta ulkopoliittista syytä) teki mahdottomaksi Ruotsin avoimen intervention. Siis se samainen vallankumous, jonka tukahduttamisessa Ruotsin porvaristo olisi halunnut auttaa, riisti

porvaristolta sen kaikkein karkeimman ja tehokkaimman keinon: Suomen vallankumous herätti Ruotsin työväestössä sellaista myötätuntoa, että Ruotsin porvaristo ei voinut lähettää sotaväkeä tukahduttamaan Suomen vallankumousta aiheuttamatta sitä vaaraa, että vallankumous puhkeaisi Ruotsissakin. Työväestön solidaarisuus pidätti porvariston solidaarisuuden osoitusta.

Ruotsalaisten työläisten lämmin myötätunto Suomen vallankumouksellisia kohtaan esti jopa aseiden avoimen viennin valkoiseen Suomeen ja aseiden kuljetuksen Ruotsin kautta valkosuomalaisille. Muutamat hallituksen sosialidemokraattijäsenet pelkäsivät Hellnerin sanojen mukaan, että »ruotsalaiset työläiset eivät voisi olla kiinnittämättä huomiota aseiden vientiin ja kauttakuljetukseen ja koettaisivat estää sen voimakeinoin; tästä saattaisi koitua sisäisiä levottomuuksia, ja hallituksen sosialidemokraattijäsenten asema kävisi joka tapauksessa sietämättömäksi».[51]

Hellnerin väittämän mukaan salaisen komitean ja sitten myös valtioneuvoston istunnossa sosialidemokraatti Bernhard Eriksson vastusti tarmokkaasti aseiden myöntämistä valkosuomalaisille Ruotsin valtion varastoista. Hän perusteli kantaansa siten, että Suomessa oli käynnissä taistelu porvariston ja työväenluokan kesken eikä Ruotsin sopinut puuttua niiden väliseen asiaan.[52]

Muistettakoon että työläisten myötätuntoinen suhtautuminen Suomen vallankumoukseen pakotti joitakin oikeistolaisia »työväen johtajia» tekeytymään vasemmistolaisiksi ja välttämään kannattamasta julkisesti ehdotuksia valkosuomalaisten auttamisesta. Kun suomalainen aktivisti Gummerus moitti Brantingia sen johdosta, että Ruotsin hallitus ja sosialidemokraattien oikeistojohtajat toimivat liian arasti, että olisi muka autettava rohkeammin valkosuomalaisia, niin Branting vastasi: »Olette ehkä oikeassa (!), mutta jos minä vaatisin päättävämmin avunantoa, niin menettäisin kokonaan vaikutusvaltani puolueessani.»[53] »Vanha harmillinen juttu!» Gummerus huudahti katkerin mielin. »Johtajat ovat voimattomia, kun fanatismin läpitunkemien joukkojen vaistot pääsevät valloilleen.»[54]

Tilanne muodostui siis hyvin omalaatuiseksi. Ruotsin

hallitus suhtautui myötätuntoisesti valkosuomalaisiin ja halusi auttaa näitä. Hellner esim. kirjoitti: »Mitä tulee minuun henkilökohtaisesti, niin halusin auttaa mahdollisimman paljon häntä (Mannerheimia. – *V. H.*) ja Suomen (ts. valkoisten. – *V. H.*) hallitusta... Jos olisin ollut nuorempi, niin olisin liittynyt vapaaehtoisiin jotka pyrkivät Suomeen, ja taistellut Mannerheimin armeijassa.»[55] Ruotsin hallitus ei kuitenkaan voinut mainittujen ulko- ja sisäpoliittisten syiden vuoksi lähettää sotaväkeä Suomeen. Se ei voinut edes toimittaa avoimesti aseita valkoiseen Suomeen, koska se pelkäsi työläisten vallankumouksellisia esiintymisiä. Se joutui auttamaan valkosuomalaisia salaa, epävirallisesti, ja peittelemään kaikin mahdollisin keinoin avunantoaan. Valtioneuvoston istunnossa sosialidemokraattien asennoitumisen vuoksi Edénin ja Hellnerin oli pakko luopua ehdotuksesta, että valtion varastoista olisi myönnetty aseita valkosuomalaisille. Mutta Hellner sanoi, että hän ei ainakaan tule estämään asetehtailijoita tai aseiden kauppaajia myymästä aseita valkosuomalaisille, koska sellainen toiminta ei ainakaan ole neutraliteetin rikkomista kansainvälisen oikeuden kannalta.[56]

Tällainen oli yleispiirtein Ruotsin hallituksen asenne valkoiselle Suomelle tarkoitettuun avunantoon. Kun sosialistisen vasemmistopuolueen johtajistoon kuulunut Ivar Vennerström selosti laajassa parlamenttipuheessaan seikkaperäisesti ja objektiivisesti Suomen vallankumouksen syitä, vastusti Ruotsin puuttumista Suomen sisäiseen taisteluun ja vaati, että hallituksen päämies Edén olisi vastannut selvästi, millainen oli hallituksen kanta aseellista interventiota, aseiden toimitusta ja ruotsalaisten aseistettujen osastojen Suomeen lähettämistä koskevassa kysymyksessä, niin Edénin oli sanottava, että hallitus ei aio lähettää asevoimia Suomeen eikä myöntää aseita eikä sallia osastojen perustamista, vaikka sen myötätunto onkin »laillisen hallituksen ja järjestyksen», ts. valkosuomalaisten puolella.[57]

Samoista syistä Edén vastasi kielteisesti samana päivänä, 4. helmikuuta, Gripenbergin Ruotsin hallitukselle tekemään ehdotukseen interventiosta. Edén selitti tarkasti Ruotsin kielteisen asennoitumisen syyt ja lisäsi, että Ruotsi

haluaisi tehdä Suomelle hyvän palveluksen toisessa muodossa, nimittäin toimimalla välittäjänä taistelevien puolien välillä ja esittämällä Venäjän hallitukselle kysymyksen venäläisten joukkojen poisviennistä Suomesta.[58]

Gripenberg lähetti Ruotsin ulkoministeriön kautta sähkeen Suomen valkoiselle hallitukselle Vaasaan ja Mannerheimille: »Ruotsin hallitus luopuu aseellisesta interventiosta sisäpoliittisten syiden vuoksi sekä siksi, että intervention johtaisi Ruotsin ja Venäjän väliseen sotaan. Sen sijaan se tarjoutuu toimimaan välittäjänä taistelevien puolien kesken ja tekemään Venäjän hallitukselle vakavan esityksen sotaväen poisviennistä. . .

Ennen kaikkea tehdään välirauha, joka antaa hallituksellemme aikaa sotaväen järjestämiseen, sotatarvikkeiden kokoamiseen, vapaaehtoisten värväämiseen ynnä muihin tarvittaviin toimenpiteisiin. Täkäläinen hallitus pitää toivottomana taistelua herkeämättä lisääntyviä venäläisiä joukkoja vastaan.»[59]

Gripenberg sanoi alkuperäisessä sähkeessään, että hän koettaa muokata lehdistön avulla yleistä mielipidettä Ruotsissa ja pakottaa hallituksen joko suostumaan interventioon tai ottamaan eron. Hellner julisti, että tuollaista sähkettä ei voitu lähettää, joten Gripenbergin oli pakko muuttaa sen loppua. Suomen valkoiset olivat siis valmiit puuttumaan Ruotsin sisäisiin asioihin saadakseen aikaan heille edullisen intervention.

Kuten Gripenbergin sähkeestä näkyy, Ruotsin ehdottamaa välitystyötä valkoisten ja punaisten sovittamiseksi ei pidetty sotatoimien lopettamiseen johtavana askeleena, vaan ainoastaan hengähdystaukona, jota tarvittiin »sotaväen järjestämiseen, sotatarvikkeiden kokoamiseen, vapaaehtoisten värväämiseen» (sekä sotilaallisen avun saantiin imperialistisilta suurvalloilta), jotta sotaa olisi voitu jatkaa sitten, kun saatiin paremmat voiton mahdollisuudet. Välirauhan tarkoituksena oli auttaa valkosuomalaisia. On kuvaavaa, että Hellner, joka vaati muuttamaan Gripenbergin sähkeen loppuosaa, ei tehnyt minkäänlaisia huomautuksia Gripenbergin esittämän välirauhan tulkinnan johdosta.

Valkosuomalaiset torjuivat Ruotsin hallituksen ehdotuksen välityksestä »ennen kaikkea periaatteellisista mutta myös teknisistä syistä». Valkoiset pelkäsivät mm., että välirauhan aikana punaisilla tulisi yhtä hyvä mahdollisuus vetää lisävoimia ja hankkia aseita.[60] Valkoiset tarvitsivat tehokkaampaa ja välitöntä sotaväen apua, ja koska jo helmikuun puolivälissä, kuten jäljempänä osoitamme, heille luvattiin sellaista apua Saksasta, he eivät ajatelleetkaan mitään välirauhaa, vaan toivoivat saavansa mahdollisimman pian ja perusteellisesti nujerretuksi maansa työväenluokan.

Annettuaan valkosuomalaisten esittämiin väliintulopyyntöihin virallisen kiellon ja säilytettyään siten näennäisneutraliteetin Ruotsi auttoi todellisuudessa hyvin toimekkaasti valkosuomalaisia ja koetti käytännöllisesti katsoen tehdä tyhjäksi sen kiellon, jonka tarkoituksena oli työläisten pettäminen.

Ruotsi myötävaikutti sotatarvikkeiden ja jääkäripataljoonan kuljettamiseen Saksasta valkoiseen Suomeen. Helmikuun puolivälissä ja lopulla Danzigista ja Libausta kuljetettiin Vaasaan aseita saksalaisilla laivoilla, jotka saatettiin erittäin huomaavaisesti Ruotsin aluevesien kautta: laivoille annettiin hiilestyslupa, ruotsalainen jäänmurtaja raivasi niille tietä, ruotsalaiset sotalaivat odottelivat niitä varta vasten merellä kaksi vuorokautta ja sitten saattoivat niitä samaan aikaan kun ruotsalaiset lentokoneet suorittivat tiedustelulentoja Itämeren yllä ja pitkin rannikkoa sytytettiin merkkitulet.[62]

Kahdella ensimmäisellä laivalla tuotiin Vaasaan 100 jääkäriä, 35 000 kivääriä, 1 miljoona patruunaa, 12 tykkiä sekä konekiväärejä ym. sotatarvikkeita. Seuraavalla laivalla tuotiin valkoiseen Suomeen loput suomalaiset jääkärit ja suuri määrä aseita. Neljännellä laivalla valkosuomalaisille tuotiin raskasta tykistöä ynnä muita sotavarustuksia.[63]

Ruotsin valtioneuvosto antoi luvan viedä valkoiseen Suomeen 2000 mauserkivääriä ja 100 000 patruunaa.[64] Sitä paitsi Ruotsin hallitus antoi luvan niille Ruotsin armeijan upseereille ja sotilaille, jotka halusivat taistella val-

kosuomalaisten puolella, erota Ruotsin armeijasta ja matkustaa Suomeen vieden aseensa mukanaan. Virallisten tietojen mukaan huhtikuun 20. päivään mennessä 1918 tällaisilla luvilla Ruotsista vietiin valkoiseen Suomeen 625 kivääriä, 366 180 patruunaa, 360 pistoolia ja revolveria ja 137 825 patruunaa näitä varten.[65]

Ruotsalaiset viranomaiset eivät sitä paitsi estäneet ollenkaan aseiden salakuljetusta Ruotsista valkoiseen Suomeen. Kun ruotsalaisten työläisten joukoittaiset vastalauseen ilmaisut tekivät mahdottomaksi julkisen avunannon valkosuomalaisille, niin kiivas avunannon kannattaja Palmstierna kirjoitti harmissaan päiväkirjaansa, että »työväestön solidaarisuus tulee selvästi esiin kaikkialla», ja lupasi samassa, että hän tulee katsomaan läpi sormien salakuljetukseen,[66] ts. aseiden toimittamiseen valkoisille. Salakuljetuksen toimeenpanosta taas pitivät huolta sekä Suomen valkoisten asiamiehet että Ruotsin taantumuspiirit yleensä. »Minkä verran aseita ja muita välttämättömiä tarvikkeita salakuljetettiin rajan yli Haaparannasta, sitä ei tiedä kukaan eikä varmaan milloinkaan tule tietämäänkään», Gummerus totesi paljonpuhuvasti.[67] Ruotsalaiset viranomaiset »lainasivat» valkosuomalaisille venäläisten sotilaiden Tornioon jättämät pyssyt.[68]

Ruotsissa olleet valkosuomalaiset lähettivät Haaparannasta Suomeen paljon Ruotsista ostamiaan aseita joko salakuljettajien mukana tai diplomaattisten kuriirien tavaroina.[69] Tukholmassa ollut Suomen lähetystö teki tarmokkaasti työtä sotatarvikkeiden ostamiseksi ja lähettämiseksi Suomeen. Se lähetti diplomaattisten kuriirien tavarana Suomeen aseita, kenttäpuhelimia, kiikareita, taskulamppuja, karttoja, kompasseja sekä lääkintäaineita, joita päästä esikunnan välityksellä saatiin hankituksi alhaisiin hintoihin ja joita valkoisia kohtaan ymmärtämystä osoittaneet ruotsalaiset viranomaiset sallivat kuljettaa paljon suuremmassa määrin kuin virallisesti oli lupa kuljettaa.[70]

Tukholmassa perustettiin 7. helmikuuta »Komitea avunannon järjestämiseksi Suomelle». Siinä oli seitsemän osastoa: hankintatoimisto (joka hoiti aseiden ja ampumatarvikkeiden hankintaa, ruotsalaisten vapaaehtoisten koulutta-

tamista ja varustelua sekä sotatarvikkeiden lähettämistä sotatoimipaikoille), luottoasioita hoitava osasto, lainojen takaajien allekirjoituksia keräävä osasto, sanomalehtitoimisto, rekisteröimistoimisto (jossa rekisteröitiin vapaaehtoiset, annettiin heille tarvittavia tietoja, hoidettiin passiasiat jne.), lääkintätoimisto ja finanssitoimisto. Koko järjestöä johti von Frenckell ja hänen sijaisenaan oli A. Andersson.[71]

Suunnilleen samoihin aikoihin Ruotsissa perustettiin Suomen ystävien seura. Sen tarkoituksena oli myös niiden vapaaehtoisten varustaminen ja lähettäminen Suomeen, jotka halusivat taistella valkoisten puolella. Seuran puheenjohtajana toimi pankkiiri paroni Johan Mannerheim, joka sai veljeltään, valkoisten ylipäälliköltä kenraali Mannerheimilta tehtäviä ja suoritti niitä Suomen ystävien seuran auttamana. Kenraali Mannerheim tarvitsi kipeimmin yliupseereita, ja tuskin oli kulunut puoli kuukautta Suomen ystävien seuran perustamisesta, kun Mannerheim sai jo enemmän upseereita kuin oli sanonut aluksi tarvitsevansa. Sen jälkeen Mannerheim pyysi vielä 200 aliupseeria, 50 tykkimiestä ja 50 konekivääriampujaa, ja tämäkin pyyntö tuli täytetyksi.[72]

Edellä oli jo puhe ruotsalaisten pankkiirien Mannerheimille antamasta avusta. Lisättäköön että pankkiiri Mannerheim antoi myös rahallista apua kenraali-veljelleen. Ruotsalaiset rahamiehet lahjoittivat suuria summia valkosuomalaisten hyväksi; esim. kreivi von Rosen lahjoitti valkoisille lentokoneen.[73] Suomen porvariston avuksi kiiruhti myös ruotsalainen sotilasylimystö – kreivi Hamilton, kreivi Douglas ym. kreivit ja paronit. Kouluttamatonta työväestöä ja maalaisköyhälistöä vastaan aloitettu sota tunkiä. Nuo herrat matkustivat ikään kuin retkeilijät Suomeen, tui helpolta ja lupasi nopean ylennyksen ilman suurta risjossa kansa oli joutunut traagisten suurtapahtumain pyörteeseen, ja nimittivät julkeasti työväestöä vastaan käytyä sotaa Mannerheimin metsästykseksi.

Ruotsalaiset yliupseerit antoivat suurta apua Mannerheimille ottamalla vastuulleen hänen esikuntansa osastojen johdon (esim. Törngrenistä tuli esikunnan operatiivi-

sen osaston päällikkö), eri aselajien johdon (esim. Hamilton perusti valkosuomalaisten tykistön) tai joukko-osastojen ja yksikköjen johdon. Ruotsalaisten upseerien Suomen armeijassa esittämä rooli tunnustettiin yleensä hyvin tärkeäksi. »Sota ei olisi voinut päättyä onnellisesti Suomelle (ts. valkosuomalaisille. – *V. H.*) ilman suurta määrää ruotsalaisen esikunnan upseereita, jotka saapuivat Suomeen muutaman päivän kuluttua sodan alkamisen jälkeen ja aloittivat heti tärkeän työn valkoisen armeijan perustamiseksi. Ennen ensimmäisten ruotsalaisten upseerien tuloa nimenomaan koulutetusta esikuntahenkilöstöstä ja suurempien yhtymien komentajista oli niin huutava puute, että kaikki operaatiot sanan varsinaisessa merkityksessä olisivat ehkä olleet mahdottomia. Ruotsalaisten upseerien ensi tehtävänä oli valkoisen armeijan esikunnan järjestäminen ja olemassaolleiden asevoimien jako operatiivisiin ryhmiin.»[74] Ruotsalaisten upseerien tärkeästä roolista Mannerheimin armeijassa puhui myös von der Goltz: »Ruotsalaiset pääesikunnan upseerit kuuluivat Mannerheimin esikuntaan ja yhdessä entisessä Venäjän armeijassa palvelleiden kansallisuudeltaan suomalaisten upseerien kanssa toteuttivat yleistä johtoa.»[75]

Ruotsista tuli valkosuomalaisten avuksi 94 upseerin lisäksi vielä 295 (toisten tietojen mukaan lähes 600) aliupseeria,[76] 21 landstormin upseeria, 78 henkeä lääkintähenkilökuntaa ja suuri määrä muita vapaaehtoisia, joiden joukossa oli paljon rangaistusta pakoon lähteneitä rikollisia. Suomen ystävien seura perusti laskelmansa huomattavalta osaltaan myös noihin rikollisiin aineksiin: kuningas Kustaan vastaanotolla »Suomen ystävät» pyysivät vapaaehtoisten värväyksen helpottamiseksi armahtamaan kaikki sotilaat, jotka olivat saanet tuomion paitsi sotilas- myös siviilirikoksista.[77] Ruotsalaisista vapaaehtoisista muodostettiin myös prikaati, joka Suomessa tekemiensä rikosten vuoksi sai »mustan prikaatin» nimen. Ruotsista tuli valkoisten avuksi kaikkiaan noin 1500 henkeä.[78]

Yhtenä ruotsalaisten avunannon muodoista olivat myös sotilassairaalat henkilökuntineen. Ruotsista lähetettiin viisi sellaista sairaalaa.[79]

Ruotsi teki valkoisille myös monia muita palveluksia. Suomen Tukholman-lähetystö piti yhteyttä valkoisten päämajaan ruotsalaista salakieltä käyttäen ja enimmäkseen Ruotsin radion välityksellä. Helsinkiin jääneet valkoiset pitivät yhteyttä valkoiseen Suomeen Ruotsin diplomaattisen kuriirin apuun turvautuen.[80] Ruotsin hallituksen päämies Edén koetti saada aikaan, että Englanti ja Ranska olisivat tunnustaneet Suomen valkoisen hallituksen. Avunantokomitean puheenjohtajan sijainen A. Andersson kirjoitti: »Kansalaissodan aikana vasemmistohallitus teki meille paljon palveluksia, joista hyvin vähän tuli tiedoksi.» »Totuuden nimissä on sanottava, että me (ts. valkosuomalaisten asiamiehet Ruotsissa. – *V. H.*) saimme esteettömästi jatkaa toimintaamme tarvittavaan suuntaan.» Andersson kertoi myös lehdistön huomaavaisuudesta sekä »vaiteliaasta virkavallasta, joka tietysti olisi voinut estää kaikkinaisen työn Suomen valkoisten auttamiseksi».[81]

Pantakoon merkille, että valkosuomalaisille monipuolista apua antanut Ruotsin hallitus esitti vastalauseen sen johdosta, että Neuvosto-Venäjän työtätekevät auttoivat vallankumouksellista Suomea. Ruotsin ulkoministeriön toimeksiannosta Ruotsin Pietarin-lähettiläs teki 13. helmikuuta Venäjän hallitukselle esityksen venäläisen sotaväen poisviennistä Suomesta mahdollisimman pian. Samanaikaisesti Ruotsin hallitus antoi diplomaattisten edustajiensa tehtäväksi ilmoittaa mainitusta esityksestä Saksan, Englannin, Tanskan, Hollannin ja Norjan hallituksille ja lausua toivomuksenaan, että nämä hallitukset kannattaisivat mainittua esitystä.[82] (Koska Ruotsin lähettiläs ei saanut tätä sähkettä, hänelle lähetettiin 26. helmikuuta toinen sähke, johon hän vastasi, että venäläisten joukkojen poisvientiä koskeva vaatimus sisältyi Venäjän ja Saksan välisiin rauhanehtoihin, joten Ruotsin esitys olisi tullut post festum.[83])

Ruotsin edustaja teki 16. helmikuuta esityksen myös venäläiselle Armeijan ja laivaston Suomen aluekomitealle; siinä vaadittiin venäläisen sotaväen poisvientiä Suomesta ja Ahvenanmaalta. Aluekomitea ilmoitti asiasta Kansanvaltuuskunnalle, ja tämä antoi avoimessa vastalausekirjeessä asianmukaisen vastauksen Ruotsin hallitukselle. Kirjees-

sä sanottiin, että Suomen itsenäisyys, josta Ruotsin hallitus on niin »huolestunut», edellyttää, ettei puututtaisi Suomen sisäisiin asioihin eikä myöskään Suomen ja Venäjän välisiin suhteisiin. Suomen ja Venäjän kesken ovat käynnissä yksituumaiset neuvottelut kaikkien Suomen itsenäisyydestä juontuvien kysymysten säännöstelemiseksi. Toistaiseksi vielä Suomessa olevat venäläiset joukot eivät loukkaa Suomen itsenäisyyttä; Armeijan ja laivaston aluekomitea on aina kannattanut Suomen itsenäisyyttä. Edelleen kirjeessä sanottiin, että Ruotsista Suomen vastavallankumoukselliset saavat kaikkinaista apua, mikä seikka todistaa vain, ettei Ruotsia huolestuta suuresti neutraliteetin säilyttäminen suhtautumisessa Suomen sisäiseen taisteluun. Ruotsalaisten joukkojen nousu Ahvenanmaalle antaa paljon enemmän aihetta syyttää Ruotsia siitä, mistä se on syyttänyt venäläisiä joukkoja, sillä Ahvenanmaan miehittäminen ei ole Suomen riippumattomuuden kunnioittamista, vaan se loukkaa Suomen itsenäisyyttä.[84]

Valkosuomalaisessa kirjallisuudessa Ruotsin asenne valkoisiin on kuitenkin arvioitu riittämättömän ystävällismieliseksi ja jopa vihamieliseksi. Muutamien valkoisten kannalla olleiden historioitsijoiden mielestä Ruotsi ei olisi empinyt lähteä avoimeen interventioon Saksan tavoin, jos se olisi suhtautunut todella suopeasti valkoisiin. Ruotsin silloisen hallituksen vihamielisyyttä todistellaan ns. ruotsalaisten Ahvenanmaan retkellä, jota Mannerheim nimitti epäystävälliseksi teoksi. Asianlaita oli seuraava.

Helmikuussa 1918 Ruotsin hallitus lähetti sotalaivoilla Ahvenanmaalle sotaväkeä, joka miehitti saaret ja siirsi niillä olleet venäläiset joukot sekä suomalaiset punakaartilaiset ja suojeluskuntalaiset (nämä olivat paenneet sinne Etelä-Suomesta) Ruotsiin. Ruotsin hallitus puolusteli tekoaan inhimillisillä tarkoituksilla: Ruotsi ei halunnut sotatoimien leviävän myös Ahvenanmaalle. Todellisuudessa miehittämällä Ahvenanmaan Ruotsi pyrki ilmeisesti määräämään ennakolta sen tulevat kohtalot: suurruotsalaisissa piireissä oli jo kauan toivottu Ahvenanmaan liittämistä Ruotsiin.

Kansanvaltuuskunta julkaisi vastalauseen ruotsalaisten

Ahvenanmaan miehittämisen johdosta, sillä tuo teko loukkasi Suomen itsenäisyyttä.[85]

Ruotsalaiset kuljettivat Suomen suojeluskuntalaiset Ahvenanmaalta tosiaan vastoin Mannerheimin tahtoa. Tämän kuljetuksen toimeenpanemiseksi ruotsalaisten diplomaattien oli turvauduttava viekkauteen, joka muistutti hieman tunnettua Bismarckin temppua Emsin kirjelmän yhteydessä. Ruotsalaiset käyttivät hyväkseen sitä, että Mannerheim piti yhteyttä valkoisten Tukholman-lähettiläässeen Gripenbergiin sekä Ahvenanmaalla olleeseen suojeluskuntaan ruotsalaisten välityksellä, ja väärensivät tahallaan Mannerheimin määräystä päästäkseen toivomaansa tulokseen. Asia oli näin. Gripenberg sähkötti 17. helmikuuta Mannerheimille ruotsalaisten maihinnoususta Ahvenanmaalle. Gripenbergin ruotsalaisten kautta saamaa vastausta ei pystytty desifroimaan. Mannerheimilta pyydettiin selitystä, mutta taaskin häneltä saatiin ruotsalaisten välityksellä vastaukseksi jokin abrakadabra. Ruotsalaiset taas uskottelivat suojeluskuntalaisille, että näiden evakuointi Ahvenanmaalta tapahtuisi Mannerheimin tahdosta. Ruotsin meriministeri Palmstierna antoi 18. helmikuuta määräyksen, että Ahvenanmaan suojeluskunnalle ilmoitettaisiin seuraavasta: »Viime viikolla kenraali Mannerheim pyysi itse Ruotsia auttamaan suojeluskunnan kuljettamisessa meriteitse Ahvenanmaalta Ruotsin kautta Suomeen. Siksi ei ole epäilystäkään, etteikö hän hyväksyisi tätä ehdotustamme. Gripenberg toistaa ehdotuksensa suojeluskunnalle (että se suostuisi ruotsalaisten ehdotukseen. – *V. H.*).»[86] Ruotsalaisen »Thor»-nimisen laivan kapteeni kirjoitti 19. helmikuuta Ahvenanmaan suojeluskunnan komentajalle: »Ruotsin hallitus kenraali Mannerheimin tahtoa vastaavasti kehottaa kuljettamaan (suojeluskunnan) Suomeen aseineen ja varustuksineen... Minun on lisättävä, että jos nykyisissä taisteluissa (kyseessä ovat suojeluskuntalaisten ja punakaartilaisten väliset taistelut Ahvenanmaalla. – *V. H.*) suojeluskunta tulee murskatuksi niin Ruotsin hallituksen on luovuttava ehdotuksestaan, mutta jos suojeluskunta pyytää sitten turvapaikkaa meiltä, niin se joudutaan riisumaan aseista ja internoimaan Ruotsis-

sa.»[87] Muutaman päivän kuluttua saatiin tietää, että desifroimatta jääneissä Mannerheimin sähkeissä vaadittiin suojeluskunnan jättämistä Ahvenanmaalle. Palmstierna on kertonut, että kuninkaan neuvosta hänen oli pantava »taskuunsa sähke ja unohdettava se». »Ellet sinä tahdo tehdä sitä, niin minulla on riittävän tilava tasku», kuningas oli lisännyt.[88] Mannerheimin sähkettä ei tosiaankaan toimitettu Ahvenanmaan suojeluskunnalle, vaan sen asemesta toimitettiin jokin käsittämätön teksti, jota ei pystytty tulkitsemaan.

Ahvenanmaan ruotsalaismiehitys ei silti aiheuttanut valkoisille mitään vahinkoa, vaan viime kädessä oli näille vain eduksi. Ruotsalaismiehityksestä huolimatta Ahvenanmaata ei myöhemminkään erotettu Suomesta, mutta ruotsalaiset pelastivat saarilla olleet suojeluskuntalaiset väistämättömältä tuholta, sillä punakaartilaisilla oli jo silloin määrällinen ylivoima ja lähiaikoina heidän oli määrä saada lisävoimia. Suojeluskuntalaiset kuljetettiin Ahvenanmaalta Ruotsiin, josta he pääsivät Pohjois-Suomeen ja voivat osallistua taisteluihin.

Ruotsalaisten suunnitelmat Ahvenanmaan valloittamiseksi menivät myttyyn. Viikon kuluttua ruotsalaisten maihinnousun jälkeen Saksan Ruotsin-lähettiläs Lucius saattoi ulkoministeri Hellnerin tietoon, että Saksan hallitus on päättänyt tyydyttää valkosuomalaisten väliintulopyynnön ja käyttää Ahvenanmaan saaristoa sotatoimien tukikohtana, joten Ruotsia kehotetaan vaikeuksien ja onnettomuuksien välttämiseksi kuljettamaan aluksensa pois Ahvenanmaan lähistöltä.

Ruotsin hallitusta loukkasi esityksen jyrkkä sävy. Kuningas sanoi, ettei hän hyväksy Saksan toimintatapaa,[89] ja lähetti Vilhelm II:lle sähkeen esittääkseen mielipiteensä, että Ahvenanmaa olisi jätettävä sotatoimialueen ulkopuolelle. Saksan keisarilta tuli 25. helmikuuta vastaus, jossa vahvistettiin Saksan aikomukset. Ruotsille tarjotun karvaan pillerin sokeroimiseksi Luciuksen tehtäväksi annettiin ilmoittaa Hellnerille, että Saksa kannattaa Ruotsin vaatimusta Ahvenanmaan liittämisestä Ruotsiin ja on valmis käymään asiasta neuvotteluja rauhan aikaansaamisen

jälkeen tai jopa heti, mikäli Ruotsi haluaa. Lucius ilmoitti Ruotsin hallitukselle, että Saksan hallituksen kannalta Ahvenanmaan on kuuluttava Ruotsille. Saksalainen ylin sodanjohto oli kuitenkin eri mieltä tässä asiassa ulkoministeriön kanssa. Lähetystöneuvos Lersner sähkötti 5. maaliskuuta päämajasta ulkoministeriöön: »Kenraali Ludendorff antaa sähköttää: Ruotsista saapuneista ilmoituksista olen saanut sen varman käsityksen, että Ruotsi uskoo meidän rauhanteossa hankkivan sille Ahvenanmaan saaret ja että suomalaiset ovat jo suuressa määrin tulleet epäluuloisiksi. Täten tulisimme me erittäin pahasti pettäneeksi Suomen, joka luottavaisesti on kääntynyt puoleemme, eikä meillä enää olisi Suomessa tulevaisuutta varten sitä tukea Venäjää vastaan, jota me välttämättömästi tulemme tarvitsemaan ja jota ei Ruotsi meille milloinkaan tule antamaan. Valinnassa Ruotsin ja Suomen välillä täytyy meidän sotilaallisista syistä tehdä ratkaisumme Suomen hyväksi.» Samanlaisen mielipiteen Ahvenanmaan omistamisesta ilmaisivat myös pohjoismaissa sotilasasiamiehenä ollut eversti Giese ja lähettiläs Hintze.[90] Ludendorffin lausumasta näkyvät selvästi saksalaisten sotakiihkoilijoiden aikomukset turvautua valkoisen Suomen apuun sodassa Neuvosto-Venäjää vastaan.

Saksalaiset joukot nousivat maihin Ahvenanmaalle 5. maaliskuuta, ja 15. maaliskuuta ilmoitettiin virallisesti ruotsalaisen sotaväen evakuoinnista Ahvenanmaalta. Saksalaiset ryhtyivät muodostamaan saariston asukkaista vapaaehtoispataljoonaa, joka kohta lähetettiinkin Suomeen valkoisten avuksi. Ahvenanmaan miehitys oli valmisteluvaihe saksalaisten väliintulossa Suomeen. Ruotsin antama apu ei riittänyt turvaamaan valkoisille voittoa. Siksi imperialistisen Saksan huomattavasti suuremmat voimat tulivat valkoisten avuksi ja ratkaisivat Suomen kansalaissodan lopputuloksen.

9. LUKU

SAKSAN VÄLIINTULO JA VALLANKUMOUKSEN TAPPIO

Keskusvallat olivat suunnitelleet jo maailmansodan aattona, että sodan puhjettua Venäjää vastaan Suomessa ja Virossa olisi nostettava venäläisvastainen kapina ja Ruotsi olisi saatava esiintymään Saksan ja Itävalta-Unkarin puolella ja miehittämään Suomi. Vähän ennen sodan alkua Itävalta-Unkarin hallitusneuvos (Regierungsrat) paroni Haymerle kävi Liivinmaalla. Wieniin 8. heinäkuuta 1914 lähettämässään selostuksessa hän kirjoitti: »Jos Venäjän lähdettyä sotaan Euroopan valtioita vastaan Ruotsin armeija astuu Suomeen (mikä olisi helppo tehdä), jossa se otetaan avosylin vastaan, ja nostattaa suomalaiset ja virolaiset kapinaan, niin se voi suurta vastarintaa kohtaamatta edetä Suomen ja Venäjän rajalle ja päästä miltei 30 kilometrin päähän Pietarista. Miten toisenlaiselta näyttäisikään Itävalta-Unkarin ja Saksan hyökkäys Venäjää vastaan, jos samaan aikaan tämän pääkaupunkia uhkaisi enintään 30 kilometrin päässä sijaitseva voimakas Ruotsin armeija! Miten suuret venäläisen armeijan voimat saataisiinkaan silloin sidotuksi pohjoiseen!»[1]

Samanlaisia ajatuksia hautoivat myös Saksan johtohenkilöt. Elokuun 2. päivänä, seuraavana päivänä Venäjän ja Saksan välisen sodan puhkeamisen jälkeen Saksan pääesikunnan päällikkö esitti ulkoministeriöön lähettämässään kirjeessä seuraavia Suomea koskevia suunnitelmia: »Ruotsi on saatava viipymättä panemaan liikekannalle kaikki sotavoimansa ja siirtämään mahdollisimman pian kuusi

divisioonaansa Suomen rajalle. Ruotsin on toimillaan herätettävä ja ylläpidettävä venäläisissä sitä pelkoa, että ruotsalaiset joukot saattaisivat hyökätä Suomen kautta tai nousta maihin Venäjän rannikolle. Meidän on eittämättä myönnyttävä kaikkiin Ruotsin toivomuksiin, koskekootpa ne Suomen liittämistä jälleen Ruotsiin tai mitä hyvänsä, sillä ne käyvät yhteen Saksan etujen kanssa.»[2]

Maailmansodan alkupäivistä Saksa otti yhteyttä separatismin kannalla olleisiin aineksiin Suomessa. Saksalaisissa sotakiihkoilijoissa äkkiarvaamatta herännyt »myötätunto» Suomen kansaa kohtaan (jonka se oli valmis myöntämään Ruotsille korvaukseksi sotaan liittymisestä) selittyi sotilaallisista laskelmista. Suomella oli strategisessa mielessä poikkeuksellisen tärkeä asema: Suomesta oli lyhyt matka Venäjän silloiseen pääkaupunkiin sekä vuonna 1916 valmistuneeseen Muurmannin rautatiehen, jota myöten liittolaiset kuljettivat, joskin riittämättömästi, sotatarvikkeita Venäjälle. Suomessa sijaitsivat Venäjän Itämeren laivaston tukikohdat ja ankkuroimispaikat. Suomalaisia ei kutsuttu tsaarin armeijaan, joten Suomessa oli paljon käyttämätöntä sotilasainesta. Sitä paitsi tätä Venäjän valtakunnan reuna-aluetta asutti kansa, jossa tsaarivallan harjoittama venäläistämispolitiikka herätti tyytymättömyyttä ja vihaa. Saksan tarkoituksena olikin aseistaa tuo kansa ja nostaa kapinaan, käyttää sitä aseena taistelussa Venäjää vastaan. Suomen kysymyksen tärkeys ilmeni esim. siinä, että Berliinissä perustettiin seuraavia järjestöjä: syyskuussa 1914 perustettiin suomalaisten auttamiskomitea, marraskuussa Suomen toimisto, josta myöhemmin tuli Suomen asiain komitea, ja keväällä 1915 suomalainen sotilastoimisto.

Suomalaiset »aktivistit» suostuivat halukkaasti yhteistyöhön Saksan kanssa. »Aktivistit» olivat pääasiassa tsaarivaltaa vihanneita porvarillisia intellektuelleja. Vaikka he nimittivätkin itseään Suomen itsenäisyyden puolustajiksi, heidän tavoitteenaan oli itse asiassa vain Suomen riippumattomuus Venäjästä; heillä ei kuitenkaan ollut mitään sitä vastaan, että Venäjästä erottuaan Suomi olisi joutunut riippuvaiseksi Saksasta. Koettaessaan saada Saksan kiin-

nostumaan Suomen »vapauttamisesta» »aktivistit» todistelivat, että se olisi edullista Saksallekin: tämä saisi Suomesta tukikohdan taistelussa Itää vastaan ja saksalainen pääoma voisi osallistua Suomen luonnonrikkauksien hyödyntämiseen. Muutamat »aktivistit» ehdottivat, tietenkin ilman Suomen kansan valtuuksia, että Mecklenburgin herttua olisi ruvennut tulevan »riippumattoman» Suomen kuninkaaksi. He yllyttivät Saksaa orjuuttamaan muitakin kansoja ja yrittivät saada Ruotsin osallistumaan sotaan Saksan puolella; tätä tavoittelivat saksalaisetkin, tosin tuloksettomasti. »Aktivistit» olivat lyhyesti sanoen Saksan vapaaehtoisia asiamiehiä. He perustivat Tukholmaan toimistonsa ja vuoden 1915 alussa Suomeen sotilaskomitean, joka harjoitti pääasiassa vakoilua. Kauas Venäjälle ulottuvan salaisen verkostonsa avulla he hankkivat Saksaa varten tärkeitä tietoja Venäjän armeijasta, laivastosta ja sotateollisuudesta. Suomessa he panivat toimeen tihutöitä: räjäyttivät varastoja ja laivoja.

Suomessa valmisteilla olleen kapinan johtajien sotilaallista kouluttamista varten saksalaiset avasivat helmikuussa 1915 Lockstedtin sotilasleirikylässä lähellä Hampuria kurssit suomalaisille. Aluksi kurssit oli suunniteltu 200 hengelle. Huhtikuussa 1915 yleisesikunnan päällikön Falkenhaynin määräyksestä kursseja laajennettiin 1000 hengelle. Elokuussa sotaministeri Hohenbornin käskystä kursseja laajennettiin vielä noin kaksinkerroin.

Saksasta saamillaan varoilla »aktivistit» ryhtyivät värväämään salaa opiskelijoita noille kursseille. Maassa vallinnut ilmapiiri oli suotava. Suomessa monet toivoivat tsaarivallan tappiota ja siksi suhtautuivat myötätuntoisesti Venäjän viholliseen, Saksaan siinä toivossa, että Saksan voitto loisi edellytykset Suomen vapautumiselle. Nuoret miehet olivat valmiit saamaan sotilaskoulutusta osallistuakseen mahdolliseen aseelliseen taisteluun synnyinmaansa vapauttamiseksi. Nuorisoa viehätti myös salaperäinen ja uhkarohkea matka Saksaan. Toisinaan värvättäville sanottiin, että heitä värvätään töihin. Siksi kursseille joutui seikkailijoiden lisäksi myös isänmaallismielisiä nuoriamiehiä opiskelijoiden, pikkuporvariston ja jopa sosialidemokraattisten työläistenkin keskuudesta. Suurin osa Suomen porvaristosta – Venäjän sotatarviketilauksia suorittaneet teollisuudenharjoittajat, armeijalle elintarvikkeita toimittaneet tilanomistajat ja Venäjän kanssa edullista kauppaa käyneet kauppiaat – suhtautuivat välinpitämättömästi ja jopa vihamielisesti »aktivistien» toimintaan. Tämä porvariston osa ei pyrkinyt eroamaan Venäjästä, johon sitä yhdistivät hyvin edulliset taloussuhteet. Sosialidemokraattinen puolue ei yleensä vastustanut jäsentensä osallistumista hankkeeseen, vaikka muutamat vasemmistojohtajat (mm. Sirola) vastustivatkin kaikkinaista yhteistyötä saksalaisten imperialistien kanssa.

Saksa ei tietenkään kuluttanut varoja suomalaisten värväykseen, ylläpitoon ja kouluttamiseen Suomen vapauttamisen tarkoituksessa. Kun Saksa sai toiveita erillisrauhan solmimisesta Venäjän kanssa, sen mielenkiinto suomalaisia kohtaan kerrassaan raukesi. Eräässä vaiheessa keisari jopa määräsi lakkautettavaksi suomalaisten kurssit Lockstedtissa. Mutta kun toiveet erillisrauhan aikaansaamisesta pettivät, niin kurssit jäivät hajottamatta. Suomalaisista muodostetun jääkäripataljoonan saksalaiset lähettivät taisteluun itärintamalle. Jääkärit olivat kuvitelleet toisenlaiseksi taistelun Suomen vapauden puolesta, ja heidän keskuudessaan puhkesi levottomuuksia. Pataljoona siirrettiin takaisin Libauhun. Tsaarivallan kukistuminen murskasi lopullisesti Saksan toiveet erillisrauhan aikaansaamisesta, mutta samalla se osoitti myös tsaristisen valtakunnan poliittisen haurauden. Saksa piti ajankohtaa sopivana ja alkoi vaatia, että »aktivistit» järjestäisivät kapinan Suomessa. Kesällä 1917 Danzigiin kasattiin kiireellisesti suuri määrä venäläisiltä sotasaaliina otettuja aseita Suomeen lähettämistä varten.

Saksalaisten ja »aktivistien» kesken syntyi kuitenkin olennaisia erimielisyyksiä Suomessa aloitettavan kapinan johdosta. Kumpikin puoli olisi »myöntänyt» toiselle taistelun perustaakan. Saksalaiset halusivat, että Suomessa kapina olisi aloitettu heidän tilauksestaan, mutta ilman saksalaista sotaväkeä. »Aktivistien» mielestä saksalaisten joukkojen maihinnousu oli kapinan aloittamisen välttämätön

ehto. Saksa piti maihinnousua toistaiseksi mahdottomana, mutta toimitti edelleenkin aseita suojeluskunnille.

Saksalaiset pitivät suomalaista jääkäripataljoonaa valmiina Libaussa Suomeen lähettämistä varten. Pataljoonassa oli jonkin verran sosialidemokraatteja, jotka perustivat oman komiteansa. Komitea hyväksyi 9. syyskuuta 1917 päätöslauselman, jonka mukaan sosialidemokraattisen puolueen taktiikka tulisi määräämään sosialidemokraattijääkäreiden käyttäytymisen. Syyskuun 21. päivänä pataljoonan sosialidemokraatit hyväksyivät päätöksen siitä, että he eivät allekirjoita Suomen porvarilliselle hallitukselle annettavaa uskollisuuden lupausta. Venäjän Lokakuun vallankumouksen jälkeen, Suomessa alkaneen marraskuun suurlakon aikana he kääntyivät saksalaisten sosialidemokraattien puoleen ja pyysivät estämään salaiset asetoimitukset Saksasta Suomeen, koska nuo aseet joutuivat todennäköisesti vain porvareiden käsiin. Sosialidemokraattijääkärit olivat siis luokkataistelun kannalla ja olivat valmiit noudattamaan sosialidemokraattisen puolueen ohjeita. Puolue taas aliarvioi jääkäripataljoonassa tehtävän selitystyön merkityksen, ja tämä seikka vaikutti kohtalokkaasti asiaan: porvaristo piti huolen vasemmistolaismielisten jääkäreiden eristämisestä sekä siitä, että jääkäreille esitettiin asiat porvariston haluamassa hengessä ja että jääkäreitä käytettiin vastavallankumouksen tarkoituksiin.

Venäjän Lokakuun vallankumousta Suomen porvaristo piti merkkinä uhkaavasta vaarasta. Jopa nekin porvaristokerrokset, jotka olivat kiinnostuneita taloudellisista yhteyksistä Venäjään, suuntasivat nyt katseensa Saksaan ja odottivat saksalaisten joukkojen tuloa jollei Suomeen, niin ainakin Ahvenanmaalle. Jo seuraavana päivänä sen jälkeen, kun oli tapahtunut Lokakuun vallankumous, niin sanottu Suomen vapauttamisen keskuskomitean ulkomainen valtuusto (johon kuuluivat »aktivistit» Gummerus, Sivén ja Thesleff) lähetti Saksan merisotaesikuntaan kirjelmän tästä asiasta.[3] Sama valtuusto lähetti 11. marraskuuta Saksan hallitukselle pyynnön »ryhtyä toimiin» Suomen kysymyksessä ja miehittää aluksi Ahvenanmaa.[4] Sinä ajankohtana Saksa ei voinut ryhtyä toimiin, sillä sen kannalta oli tärkeintä saada aikaan erillisrauha Venäjän kanssa. Se lähetti silti edelleenkin sotatarvikkeita Suomeen. Marraskuun 12. päivänä Suomen rannikkoa kohti suuntautui saksalainen vedenalainen, joka toi 17. marraskuuta Loviisan lähistölle 3 tonnia räjähdysaineita, 100 mauseria, käsikranaatteja, 2 radiovastaanotinta sekä radio- ja pioneerijoukkueen, joista edellisen oli pidettävä radioyhteyttä Saksaan ja jälkimmäisen katkaistava Suomen ja Pietarin välinen yhteys.[5]

»Aktivisti» Thesleff julisti 21. marraskuuta Berliinissä kenraali Bartenwerfferin kanssa pidetyssä neuvottelussa, että jollei Saksa auta Suomea, Suomen on pyydettävä apua »Ranskalta, Englannilta, Kiinalta, Japanilta tai joltakin muulta valtiolta».[6] Itse Ludendorff kutsui Suomen edustajat puheilleen 26. marraskuuta päämajaansa Kreuznachiin. Kuunneltuaan saksalaisten joukkojen Suomeen tai ainakin Ahvenanmaalle lähettämistä koskevan pyynnön, jota perusteltiin tuon toimenpiteen edullisuudella niin Saksalle kuin Suomen porvaristollekin, Ludendorff selitti, että Venäjän kanssa todennäköisesti aikaan saatavan välirauhan vuoksi sinä vuonna ei voinut olla puhetta Ahvenanmaan miehityksestä, mutta seuraavana vuonna se näytti mahdolliselta, mikäli asiaintila Idässä muuttuisi. Ludendorff lupasi lähettää jääkäripataljoonan Suomeen ja jatkaa aseiden toimitusta.

Mannerheim kirjoitti: »Joulukuussa 1917 senaatti lähetti Berliiniin pyynnön aseellisesta avunannosta, mutta tuo pyyntö torjuttiin siitä syystä, että väliintulo olisi saattanut vaikeuttaa pahasti silloisia Brest-Litovskissa käytyjä Saksan ja Venäjän rauhanneuvotteluja.»[7] Tiedottaessaan Kühlmannille suomalaisten kanssa käymistään neuvotteluista Ludendorff kannatti sitä, että Suomeen olisi edelleenkin lähetetty aseita, siirretty sinne vähitellen jääkäripataljoona ja autettu perustamaan Suomeen kunnollinen armeija. Siihen aikaan Ludendorff ei puhunut mitään saksalaisen sotaväen Suomeen lähettämisestä.

Saksalaisilla asetoimituksilla Suomeen oli myös neuvostovastainen tarkoitus. Vaikka Saksa neuvottelikin Neuvosto-Venäjän kanssa välirauhasta ja rauhasta, se hankki jo silloin sotaa Neuvosto-Venäjää vastaan. Suomen taan-

tumusvoimia aseistaessaan Saksa suunnitteli käyttää niitä hyväkseen sodassa Neuvosto-Venäjää vastaan. Pantakoon merkille, että Saksa esiintyi heti päättävästi vastaan, kun Suomen maltilliset poliittiset piirit aikoivat julistaa Suomen Sveitsin tapaan neutraaliksi valtioksi. Saksan Tukholman-lähettiläs Lucius Suomen lähettilään Gripenbergin kanssa keskustellessaan sanoi epäilevänsä, oliko Suomen tarkoituksenmukaista julistaa neutraliteettia, koska Suomi ei pystyisi itse puolustamaan neutraliteettiaan.[8] Saksan armeijanjohdon mielestä Suomen puolueettomuus ei hyödyttäisi Suomea (?) enempää kuin Saksaakaan, sillä Suomi ei saisi »sitä uhkaavaa punaisten hirmuvaltaa vastaan» avukseen saksalaisia joukkoja eikä Saksa voisi odottaa Suomelta apua, kun sen sotavoimat hyökkäävät Pietaria vastaan. Pelättiin myös sitä, että jos Suomesta tulee puolueeton, niin entente käyttää sitä hyväkseen esim. sotaväen kauttakuljetukseen. Ludendorffin mielestä Suomen kanssa oli mahdollisimman pian, ennen kuin se oli julistautunut puolueettomaksi, solmittava sotilaalliset ja taloussopimukset niiden ensiarvoisten etuisuuksien takaamiseksi Saksalle, joita Suomen puolueettomaksi julistautumisen jälkeen olisi mahdotonta saada.[9] Suomi ei julistautunut puolueettomaksi. Sitä eivät halunneet edes ne vaikutusvaltaiset piirit, jotka hautoivat Suur-Suomi-aikeita. Näitä piirejä kiinnosti sotilasliitto Saksan kanssa Itä-Karjalan valloittamiseksi. Suomen vallankumous nosti entistä vakavampana esiin saksalaisen johdon aiemmin kielteisesti ratkaiseman kysymyksen sotaväen lähettämisestä Suomeen: kyseessä oli porvarillisen järjestelmän olemassaolo Suomessa ja vallankumouksen leviäminen Länteen, Eurooppaan. Kansalaissodan puhjettua Mannerheim lähetti heti Tukholmaan matkustaneen edustajansa Heikelin mukana Saksaan osoitetun pyynnön, että hänelle lähetettäisiin viipymättä avuksi kaksi saksalaista pääesikuntaupseeria ja noin 100 jääkäriä sekä vähintään 10 000 tai 20 000 kivääriä, 50 konekivääriä ampumatarvikkeineen, kenttäpuhelimia ja radioasemia.[10] Saksaan lähetetyt Suomen valkoisen hallituksen valtuutetut Hjelt, Erich ja Thesleff ilmoittivat kirjeissään Ludendorffille ja ulkoasioita hoitaneelle valtiosihteerille Kühlmannille, että Suomen hallitus oli epätoivoisessa asemassa ja Suomen kansaa uhkasi tuho, joten hallitus pyytää äärimmäisessä hädässään apua Saksalta.[11] Samaan aikaan valkoisten asiainhoitajana Tukholmassa ollut Gripenberg sai Suomesta sähkeen; häntä kehotettiin toimimaan tarmokkaasti Ruotsin ja Saksan väliintulon aikaansaamiseksi.[12] Hjelt yritti 8. helmikuuta jouduttaa saksalaisten väliintuloa pelottelemalla saksalaisia sillä, että avun puutteessa Suomi saattaa kääntyä ententen puoleen, ja entente harjoittaa Ruotsissa agitaatiota Suomen Ruotsiin liittämisen puolesta.[13] Hjelt pyysi 9. helmikuuta päivätyssä kirjeessään ylintä sodanjohtoa tekemään kaikkensa Suomen auttamiseksi, koska oli »kysymys Suomen kansan elämästä tai kuolemasta».[14] Svinhufvud kirjoitti 15. helmikuuta Hjeltille Saksaan: »On välttämätöntä, että ulkovallat puuttuvat asiaan: Saksa kaiketi lähinnä, koska se on toimintakykyisin ja voi antaa nopeinta ja tehokkainta apua, mutta myöskin Skandinavian maat, jos mitään apua on siltä taholta toivottavissa. Me siis anomme ulkovalloilta hengen ja omaisuuden suojaamista Etelä-Suomessa, anomme suojaa punaista hirmuvaltaa ja Venäjän petollista hallitusta vastaan. Miten ja missä muodossa apu voidaan antaa, täytyy meidän jättää väliintulijain ratkaistavaksi.»[15] Suomen valkoiset jopa ehdottivat Saksalle Ahvenanmaan korvaukseksi avunannosta taistelussa punaisia vastaan.[16]

Hjelt sai 19. helmikuuta kirjeen Vaasan valkoisen hallituksen jäseneltä senaattori Renvallilta. Renvall valtuutti Hjeltin tiedustelemaan Saksan hallitukselta, antaisiko tämä suostumuksensa suoranaiseen aseelliseen väliintuloon Suomeen. Renvallin sanojen mukaan Saksan ei olisi tarvinnut lähettää suurta määrää sotaväkeä, tarvittiin pääasiassa upseereita sekä tykistö-, insinööri-, moottori-, lento- ym. tiettyjä palvelustehtäviä suorittavia joukko-osastoja. Maihinnousu ei tuottaisi suuria vaikeuksia. Renvall sanoi suoraan, että Saksan väliintulo Suomeen olisi myös Neuvosto-Venäjää vastaan suunnattu teko. Hän kirjoitti: »Saksa voisi varmasti näin menettelemällä ja *uhkaamalla Suomesta käsin Pietaria* (alleviivaus alkuperäiskappaleen mukaan. – *V. H.*) pakottaa Smolnan millaiseen rauhaan tahansa.»[17]

Saksan imperialistit ymmärsivät, että jos he kieltäytyvät auttamasta Suomen porvaristoa, niin Suomessa joko voittaa vallankumous tai porvariston avuksi tulee entente. Kummassakin tapauksessa Saksa olisi menettänyt vaikutuksensa Suomeen. Saksan imperialistit ymmärsivät, että Suomen kysymys heidän oli ratkaistava viivyttelemättä.

Mannerheim oli tosiaan jo pyytänyt apua Englannista ja Ranskasta[18], ja kuten Ingman myöhemmin kertoi, Helsingin porvarit kävivät kaupungin yläviltä paikoilta tähystämässä kiikarilla merelle nähdäkseen englantilaisten laivojen tulon.[19] Smith kirjoitti: »Muistettakoon, että jolleivät saksalaiset olisi lähettäneet Itämeren divisioonaa ja jos sotaa olisi kestänyt kuukautta tai paria pitempään, niin todennäköisesti Mannerheimin avuksi olisivat tulleet liittoutuneet eivätkä saksalaiset.»[20] Mutta ententeä pidättivät sen omat sodankäyntivaikeudet, mitä Saksa ei voinut olla käyttämättä hyväkseen.

Sen jälkeen kun Trotski oli keskeyttänyt Brest-Litovskin rauhanneuvottelut, Homburgissa pidettiin 13. helmikuuta sotilasneuvottelu, johon osallistui Saksan keisari ja jossa päätettiin siirtyä aktiiviseen ulkopolitiikkaan Idässä. Kyseessä oli sotatoimien aloittaminen jälleen Neuvosto-Venäjää vastaan ja valmistautuminen sotatoimiin vallankumouksellista Suomea vastaan.

Seuraavana päivänä Homburgin neuvottelun jälkeen, 14. helmikuuta, Saksan ylin sodanjohto kehotti Hjeltiä tekemään virallisen pyynnön saksalaisten joukkojen lähettämisestä Suomeen.[21] Hjelt ja Erich laativat paikalla kirjelmän ja lähettivät sen valtakunnankanslerille sekä ylimmälle sodanjohdolle. Kirjelmässä sanottiin, että Suomen »laillinen» hallitus pyytää pikaista ja tarmokasta väliintuloa »häviön uhkaaman isänmaan hyväksi» ja että valkoinen armeija saattaa kärsiä tappion, jos se jää oman onnensa nojaan eikä saa apua ulkomailta. Parasta apua olisi saksalaisen sotaväen lähettäminen Suomeen. Kirjelmässä kehotettiin lähettämään Venäjälle kategorinen vaatimus sotaväen poisviennistä Suomesta ja lausuttiin olettamus, että kun Saksa aloittaa intervention, niin Ruotsikaan ei jää syrjään, sillä »jokainen kulttuurikansa on velvollinen voi-

mainsa mukaan taistelemaan yleismaailmallista bolševismin vaaraa vastaan»[22]. Suomen vallankumouksen tukahduttamista pidettiin siis porvariston yleisen bolševisminvastaisen hyökkäyksen osana.

Saksa antoi viipymättä valkoisille apua toistaiseksi kylläkin suomalaisten omin voimin: helmikuun puolivälissä Libausta kuljetettiin Suomeen »Arcturus» ja »Castor» -nimisillä laivoilla suomalaisia jääkäreitä. Jotta huhut sotaväen kuljettamisesta Suomeen eivät olisi vaikeuttaneet rauhan solmimista Venäjän kanssa, turvauduttiin pieneen naamioimisilveilyyn. Suomalainen jääkäripataljoona laskettiin hajalle, jääkärit tuotiin siviilipukuisina ja aseettomina Suomeen, jossa heistä tuli taas sotilaita. Ennen Suomeen lähtöä jääkärit antoivat kirjallisen lupauksen, että he palvelevat vuoden Suomen armeijassa, ja vannoivat uskollisuudenvalan »lailliselle» (ts. valkoiselle) hallitukselle. Saksa velvoitti siis jääkärit tukahduttamaan Suomen vallankumousta. Jääkäreille annettiin sotilasarvo. Majurin arvon sai 13 henkeä, kapteenin 41, yliluutnantin 66, luutnantin 126, vänrikin 157, yliväpelin 50, vääpelin 188, aliupseerin 423 ja korpraalin 66 henkeä.[23] Helmikuun 25. päivänä tuo suuri joukko valkoisia varten koulutettua päällystöä saapui Suomeen, jonne muutamia päiviä aiemmin oli kahdella laivalla tuotu Saksasta aseita ja ampumatarvikkeita.

Hjeltin oleskelu Saksassa Svinhufvudin toimeksiannosta ei ollut mikään salaisuus Suomessa, eikä tarvinnut olla kovinkaan tarkkanäköinen voidakseen arvata, että Hjelt hankki Saksasta sotaväkeä Suomen Punaisen kaartin murskaamiseksi. Vallankumoushallitus koetti tehdä tyhjäksi Hjeltin toimet. Suomen vallankumoushallituksen Tukholman-edustaja Artur Usenius lähetti 21. helmikuuta Saksan hallitukselle Kansanvaltuuskunnan jäsenen, ulkoasiain valtuutetun Yrjö Sirolan sähkeen: »Meillä on kunnia ilmoittaa teille, että Suomen tasavallan hallitus, joka johti maan kansalaissotaan, on kukistettu. Maan pelastamiseksi anarkialta perustettiin väliaikainen Suomen Kansankomissariaatti, jonka toimintaa valvoo Työväen keskusneuvosto. Toivomme, että Saksan ja Suomen kansojen ystävälliset

suhteet pysyvät ennallaan. Samalla ilmoitamme teille, että Kansankomissariaatti on päättänyt annuloida senaattori Edvard Hjeltin valtuudet.»[24]

Tämä vallankumoushallituksen diplomaattinen toimenpide ei kuitenkaan antanut tuloksia. Samana päivänä, 21. helmikuuta, Ludendorff kutsui Hjeltin päämajaan Kreuznachiin ja ilmoitti tälle, että ylin sodanjohto on päättänyt lähettää sotaväkeä Suomeen; aluksi miehitetään Ahvenanmaa, josta tulee sotatoimien tukikohta, ja sitten Suomeen lähetetään suurempia voimia, 5 tai 6 saksalaista pataljoonaa. Näitä voimia myöhemmin täydennetään kaikilla sodankäyntiin tarvittavilla aselajeilla. Suomen valkoisen hallituksen on ilmoitettava väestölle, että saksalaiset eivät tule Suomeen valloittajina, vaan he tulevat vapauttamaan Suomea »punaisen anarkian» vallasta. Ludendorff vakuutteli Hjeltille, että saksalaisten sotilaallinen väliintulo tekisi pian lopun punaisten vallasta. Sen jälkeen Hjeltin otti vastaan Hindenburg, joka ilmaisi tyydytyksensä sen johdosta, että Saksan väliintuloa kannattaneiden toiveet vihdoin toteutuvat. Saatuaan Hjeltiltä »innoittavan» viestin saksalaisten joukkojen pikaisesta saapumisesta Suomen valkoinen hallitus lähetti heti Saksan kanslerille kiitossähkeen.[25] Suomen porvareilta pääsi helpotuksen huokaus, he olivat nyt varmoja voitostaan. Valkoinen hallitus ilmoitti virallisesti, että se ottaa kantaakseen Saksan väliintulon vaatimat kustannukset.[26]

Helmikuun lopulla Ruotsin lehdet julkaisivat Mannerheimin itsevarman lausuman, että valkoiset eivät kaipaa saksalaista sotaväkeä, vaan »vapauttavat» Suomen omin voiminsa. Ludendorff kysyi suomalaisilta, tarvitsivatko he loppujen lopuksi saksalaisten apua. Hjelt vastasi, että saksalaisten apu oli kerrassaan välttämätön.[27]

Valkoisia hermostutti se, että saksalaisten joukkojen Suomeen tulo viivästyi. Hjelt lähetti 3. maaliskuuta Saksan ulkoministeriöön kirjeen, jossa sanottiin: »Hallituksen nimessä pyydän sen vuoksi vieläkin hartaasti, että Saksan taholta jo luvattu sotilaallinen apu annettaisiin. Hallituksemme ja Suomen kansan toiveet, kansan, joka nyt ponnistaa kaikki voimansa pelastaakseen maansa anar-

kiasta ja perikadosta, rakentuvat nyt kuten ennenkin tämän avun toteutumisen pohjalle.»[28]

Saksa ei olisi ollut imperialistinen valtio, ellei se olisi käyttänyt hyväkseen Suomen porvariston epätoivoista asemaa. Se julisti Suomen avunsaannin välttämättömäksi ehdoksi sellaisten sopimusten allekirjoittamisen, jotka asettivat Suomen riippuvaiseksi Saksasta. Valkoiset olivat valmiit kaikkeen. Maaliskuun 7. päivänä Saksan nimissä Hertling ja valkoisen Suomen nimissä Svinhufvudilta rajoittamattomat valtuudet saaneet Erich ja Hjelt allekirjoittivat Saksan ja Suomen välisen rauhansopimuksen, kauppa- ja merenkulkusopimuksen sekä kumpaakin sopimusta täydentävät pöytäkirjat. Vastoin kansainvälisiä oikeusnormeja kaikki nuo asiakirjat laadittiin vain toisen osapuolen kielellä, saksan kielellä. Tässä kuvastui sekä sopimuspuolien eriarvoisuus että valkosuomalaisten kriittisestä asemasta johtunut hätiköinti.

Rauhansopimus rajoitti Suomen ulkopoliittista itsenäisyyttä. Sopimuksen ensimmäisen luvun otsikkona oli »Saksan ja Suomen ystävyyden varmistaminen ja Suomen itsenäisyyden turvaaminen».[29] Kuitenkin jo ensimmäinen sopimuspykälä oli ristiriidassa otsikon jälkiosan kanssa. Siinä julistettiin, että Saksa ja Suomi eivät ole sotatilassa keskenään ja ne ovat päättäneet elää vastedes rauhassa ja sovussa. Tämän jälkeen sanottiin, että Saksa tulee esiintymään sen puolesta, että muutkin valtiot tunnustaisivat Suomen itsenäisyyden. Suomi puolestaan lupaa olla myöntämättä mitään aluettaan tai rasiteoikeutta alueellaan muulle valtiolle sopimatta asiasta ennakolta Saksan kanssa. Saksan ottamalla sitoumuksella ei ollut mitään arvoa, sillä sen jälkeen kun neuvostohallitus oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden, muilla valtioilla ei ollut mitään vakavia esteitä sen tunnustamiselle. Tuoksi esteeksi tuli Suomen riippuvuus Saksasta. Englanti ja USA pidättyivät jonkin aikaa tunnustamasta Suomea juuri siksi, että siitä oli tullut Saksan satelliitti. Tämä pykälä itse osoitti, että Suomi oli riippuvainen Saksasta: siinä evättiin Suomelta oikeus määrätä alueestaan itsenäisesti, ilman Saksan suostumusta.

Sopimuksen 6. pykälässä sanottiin mm., että niiden

poliittissisältöisten yhteisten sopimusten suhteen, joihin osallistuvat myös muut sotivat maat, kumpikin sopimuspuoli säilyttää asenteensa aina yleisen rauhan solmimiseen saakka. Tämän pykälän tarkoituksena oli estää Suomi neuvottelemasta Saksaa vastaan liittoutuneiden maiden kanssa sekä lähentymästä näitä maita ja sitoa Suomi Saksaan.[30]

Toisen sopimusmaan alueella internoitujen siviilihenkilöiden kotimaahan palauttamista koskevassa 19. pykälässä Suomelle annettiin lisävelvollisuus: sen oli anottava Venäjän hallitukselta niiden saksalaisten vapauttamista, jotka oli pidätetty Suomen alueella, mutta eivät olleet enää Suomessa, vaan Venäjän alueella.[31]

26. pykälän mukaan Suomen oli luovutettava Saksalle ne saksalaiset kauppalaivat lasteineen, jotka Englanti ja Venäjä olivat sodan kulussa kaapanneet ja jotka sopimuksen allekirjoittamishetkellä sijaitsivat Suomessa.[32] Suomen oli siis luovuttava puolueettomuuskannastaan ja esiinnyttävä tosiasiallisesti Saksan liittolaisena, toimittava Englantia ja Venäjää vastaan. Ilmeisenä tarkoituksena oli estää Suomen ja ententen lähentyminen ja saada Suomi helpommin osallistumaan sotaan Saksan puolella.

Ahvenanmaan kohtalon ratkaisemisjärjestystä koskevasta 30. pykälästä seurasi, että Suomi, jonka rannikolla saaristo sijaitsee ja jolle sen kohtaloilla on erittäin tärkeä merkitys, ei voinut vaikuttaa Ahvenanmaata koskevan sopimuksen osanottajien valintaan, kun taas Saksa esitti ratkaisevaa osaa.[33]

Lisäksi rauhansopimus langetti Suomen, ikään kuin voitetun maan, suoritettavaksi monenlaiset »korvaukset» vahingosta, jota ei Suomi ollut aiheuttanut Saksalle.

Esimerkiksi 3. pykälä velvoitti kummankin sopimuspuolen korvaamaan vahingon, jota sota-aikana oli aiheutettu sen alueella sijainneelle toisen osapuolen konsulaatille ja konsuliviranomaisille.[34] Toisin sanoen Suomen oli kannettava aineellinen vastuu siihen aikaan tapahtuneista edesottamuksista, jolloin Suomi kuului Venäjän valtakuntaan, jolloin Venäjän hallitukselle kuului ylimmän vallan käyttö Suomessa.

4. pykälän mukaan sopimuspuolet kieltäytyivät korvaamasta toisilleen sodankäyntimenoja sekä sitä vahinkoa, jonka ne ja niiden alamaiset sotilaallisista syistä aiheuttivat sotatoimialueella; tämä koski myös kaikkia vihollismaassa tehtyjä pakkotilauksia.[35] Suomi ei voinut aiheuttaa Saksalle mitään vahinkoa sotatoimialueella. Saksa kieltäytyi »jalomielisesti» nollan arvoisesta vahingonkorvauksesta, mutta tämän »myönnytyksen» vastineeksi Suomen oli kieltäydyttävä sen reaalisen vahingon korvauksesta, jota saksalaiset joukot aiheuttivat Suomelle ja Suomen kansalaisille kaikilla miehittämillään alueilla.

25. pykälän mukaan toisen sopimuspuolen kauppalaivat, jotka sodan alkamishetkellä olivat toisen sopimuspuolen satamissa, oli palautettava lasteineen, ja mikäli se oli mahdotonta, niiden arvo oli korvattava rahallisesti. Takavarikoitujen laivojen käytöstä oli maksettava tavallinen päivittäinen rahtimaksu.[36] Kun Saksa joutui vastaamaan niistä suomalaisista laivoista ja lasteista, jotka se itse oli kaapannut ja käyttänyt hyväkseen, niin Suomen suhteen asia oli toisin. Sodan alkaessa Suomi kuului Venäjän valtakuntaan, ja Suomessa olleet saksalaiset laivat lasteineen olivat takavarikoineet Venäjän viranomaiset, joiden toimista Suomi ei voinut kantaa vastuuta. Sopimuspykälä velvoitti sittenkin Suomen maksamaan rahdin venäläisten viranomaisten takavarikoimista laivoista ja korvaamaan venäläisten viranomaisten takavarikoiman lastin arvon.

Tosin samana päivänä allekirjoitetun täydentävän pöytäkirjan 4. pykälässä sanottiin, että rauhansopimuksen 25. pykälän Suomen hallitukselle langettama sitoumus Venäjän hallituksen poiskuljettamien tai hävittämien saksalaisten kauppalaivojen ja lastien palauttamisesta tai korvaamisesta ei ole voimassa siinä tapauksessa, että Venäjän hallitus palauttaa ne tai korvaa niiden arvon vuoden kuluessa rauhansopimuksen ratifioinnin jälkeen. Mikäli Venäjän hallitus käyttää noita laivoja, sama koskee myös niiden käytön korvaamista.[37]

Saksa kieltäytyi jalomielisesti perimästä kaksi kertaa – sekä venäläisiltä että suomalaisilta – saman laivan ja lastin tai niiden arvon korvausta. Ellei Saksa onnistuisi

saamaan Venäjältä laivoja, lasteja tai niiden arvon korvausta, Suomi joutuisi kuitenkin maksamaan, vaikka se ei ollut syyllistynyt niiden menetykseen.

Pykälät 14, 15 ja 16 edellyttivät, että kumpikin sopimuspuoli korvaa toisen sopimuspuolen kansalaisille (mm. osakkeenomistajille) sen alueella omaisuuden takavarikoinnin, pidätyksen tai myynnin tai elinkeino-oikeuden riistämisen tietä aiheutetun vahingon.[38] Näissä pykälissä puhuttiin tahallaan kyseisen sopimuspuolen alueella aiheutetusta vahingosta (riippumatta siitä, minkä maan viranomaisten toimesta) eikä kyseisen sopimuspuolen viranomaisten toiminnan aiheuttamasta vahingosta. Siten Suomi voitiin velvoittaa korvaamaan vahingon, jota Venäjän tsaarivallan viranomaiset olivat aiheuttaneet Saksan kansalaisille Suomen alueella. Tätä pilleriä sokeroidakseen saksalaiset lupasivat täydentävän pöytäkirjan 2. pykälässä »ponnistella» sen hyväksi, että 15. pykälän mukaan Suomen vastuulle asetetun vahingon korvaisi Suomelle Venäjän hallitus, mikäli tuon vahingon ovat aiheuttaneet kansainvälistä oikeutta rikkovat Venäjän hallituselinten väkivaltaiset toimet.[39]

Monet pykälät, jotka näennäisesti edellyttivät Suomen ja Saksan täydellistä tasa-arvoisuutta, myönsivät todellisuudessa parempia etuisuuksia Saksalle. Niinpä pykälä 7 kumosi rajoitukset, joita kumpikin sopimuspuoli oli sota-aikana asettanut toisen sopimuspuolen fyysisille ja juridisille henkilöille.[40] Saksalle tästä ei ollut vähäisintäkään vaaraa, mutta Suomea uhkasi se reaalinen vaara, että jonkin ajan kuluttua saksalaiset olisivat ottaneet käsiinsä avainasemat Suomen taloudessa. Toisen sopimuspuolen alueella sijaitsevien maiden ja yritysten omistusta sekä osakkuutta koskevan 13. pykälän mukaan[41] saksalaiset kapitalistit saivat palautetuksi sen, minkä he olivat menettäneet sota-aikana Suomessa – ja he olivat menettäneet paljon –, kun taas Saksassa, missä olivat vallitsevina jättiläismonopolit, pienen Suomen yhtiöillä ei voinut olla merkittävää sijaa.

20. pykälän mukaan toisen sopimuspuolen kansalaiset, jotka sodan alkamishetkellä asuivat tai oleskelivat yritys-

toimintansa vuoksi toisen sopimuspuolen alueella mutta joutuivat sodan puhjettua poistumaan sieltä, saivat palata tälle alueelle ilman viisumia, mikäli toinen sopimuspuoli ei ollut enää sotatilassa.[42] Tämä pykälä myönsi tosiasiallisia etuisuuksia saksalaisille: saksalaiset liikemiehet saivat palata Suomeen heti vallankumouksen tukahduttamisen jälkeen jatkamaan toimintaansa, mutta suomalaiset liikemiehet saivat palata Saksaan vasta sen jälkeen, kun siellä lakkautettiin sotatila (sellainen hetki koitti vasta Versailles'n rauhan solmimisen jälkeen, kun Saksan ja Suomen sopimukset eivät olleet enää voimassa).

Yhtä epäedullinen Suomelle oli myös väliaikainen kauppa- ja merenkulkusopimus. Sen ensimmäinen pykälä edellytti kummankin sopimuspuolen vienti- ja tuontirajoitusten sekä tuontitullien maksimaalista pienentämistä.[43] Lisäksi 8. pykälän mukaan kummankin sopimuspuolen alueella myytävien toisen sopimuspuolen tuotteiden hinnat eivät saaneet olla korkeammat kuin kotimaisten tuotteiden hinnat.[44] Siten Suomi menetti mahdollisuuden puolustaa kotimaista teollisuutta kilpataistelussa verrattomasti kehittyneemmän saksalaisen teollisuuden kanssa, joka sodan jälkeen oli kehittyvä erityisen vaaralliseksi kilpailijaksi. Suomen teollisuus ei olisi kestänyt sellaista kilpailua, ja jos sopimus olisi ollut voimassa pitemmän aikaa, niin se olisi joko menehtynyt kokonaan tai saksalaiset monopolit olisivat nielaisseet sen ja tehneet tosiasiallisesti saksalaiseksi.

Toisen pykälän mukaan kummankin sopimuspuolen kansalaisille myönnetään toisen sopimuspuolen alueella samanlaiset oikeudet ja etuisuudet kaupankäynnissä sekä muissa toimissa kuin myös kyseisen maan kansalaisille. Heidän on saatava kyseisen maan kansalaisten kanssa samanlaiset oikeudet irtaimiston tai kiinteistön hankkimiseen, hallitsemiseen ja hoitamiseen sekä määräämiseen siitä. Heiltä ei saa vaatia suurempia valtion tai kunnan henkilö-, maa-, tulo- tai omaisuusveroja kuin kyseisen maan kansalaisilta.[45] Näennäisen tasavertaiset mahdollisuudet tarjosivat Saksalle edellytykset Suomen täydelliseen taloudelliseen alistamiseen. Suomen lakien mukaan tosin osakeyhtiöiden hallinnoissa sai olla korkeintaan 50 % ei-

suomalaisia. Valkosuomalaisten edustajat sanoivat kuitenkin heti olevansa valmiit poistamaan tämänkin esteen, jos se vähänkään häiritsi saksalaisia Suomen talouselämän alistamisessa valvontaansa. Näiden sopimusten allekirjoittamispäivänä valkoisen Suomen edustajat lähettivät Saksan hallitukselle kirjelmän, jossa sanottiin, että Suomen hallitus tekee mahdollisimman pian eduskunnalle lakiesityksen Saksan alamaisten yhdenvertaistamisesta Suomen asukkaiden kanssa tässäkin suhteessa ja tekee kaikkensa sen hyväksi, että tämä laki tulisi hyväksytyksi ja saatetuksi voimaan.[46] Niinäkään aikoina, jolloin Suomi oli kiinteimmin riippuvainen Venäjästä, venäläisillä ei ollut sellaisia oikeuksia Suomessa, kuin saksalaiset saivat nyt. Venäläiset esim. eivät saaneet osallistua Suomen pankkiyrityksiin, ja Suomen lait rajoittivat heidän osallistumistaan teollisuusyrityksiin sekä heidän oikeuksiaan näissä yrityksissä.[47]

Neljäs pykälä sisälsi molemminpuolisen suosituimmuuden periaatteen noudattamisvaatimuksen tuonnin, viennin, kauttakuljetuksen, tullien, rautatietariffien ym. maksujen alalla.[48] Sopimuksen 6. pykälä riisti kuitenkin Suomelta tuon suosituimmuuden. Tässä pykälässä sanottiin, että Suomelle ei anneta niitä etuja, jotka Saksa mahdollisesti myöntää Itävalta-Unkarille tai jollekin muulle maalle tai siirtomailleen tai niiden muiden maiden siirtomaille, joilla on tullisopimus Saksan kanssa.[49]

Yhdeksäs pykälä edellytti, että toisen sopimuspuolen kauppiaat, tehtailijat ym. liikemiehet, joilla on todistus siitä, että he suorittavat kotimaassaan kaikkia asiaankuuluvia veroja ja maksuja, voivat henkilökohtaisesti tai asiamiestensä välityksellä hankkia toisen sopimuspuolen alueella kaikkia tavaroita sen verran kuin se on luvallista oman maan kansalaisille suorittamatta mitään erityisiä maksuja.[50] Suomalaisille liikemiespiireille tämä pykälä ei luvannut suurtakaan hyötyä: Saksasta, joka kävi neljättä vuotta sotaa jännittäen äärimmilleen kaikki voimansa, ei saatu ostetuksi elintarvikkeita enempää kuin kulutustarvikkeita tai koneitakaan. Saksalla sen sijaan oli paljon suuremmat mahdollisuudet tuoda tullittomasti Suomesta puutavaraa, selluloosaa ym. tuotteita. Voidaan sanoa, että tämäkin pykälä oli tosiasiallisesti edullinen vain saksalaisille.

Kymmenennessä pykälässä sanottiin, että kyseisen väliaikaisen sopimuksen voimassaoloaikana Saksan suhteen tullaan noudattamaan 1. tammikuuta 1914 voimassa olleita tariffeja. Tänä aikana mainittuja tariffeja ei voida korottaa eikä tariffinimikkeisiin voida sisällyttää 1. tammikuuta tullittomina olleita tavaroita. Suomen hallitus katsoi kuitenkin oikeudekseen määrätä, että mainitussa tullitariffissa Suomen markkoina ilmaistu tulli perittäisiin joko kultana tai tullia maksavan puolen valinnan mukaan seteleinä kullan arvoa vastaavasti.[51] Suomen oli tehtävä yksipuolinen myönnytys ja palautettava yksinomaan Saksaa varten alhaiset sodanedelliset tullit, joita sillä ei ollut myöskään oikeutta muuttaa. Muistettakoon myös se, että sodan aikana Suomen markan arvo aleni, niin että samoilla numeroilla kuin vuoden 1914 alussa ilmaistut tullit olivat tosiasiallisesti huomattavasti pienemmät. Suomessa 1. tammikuuta 1914 voimassa olleiden tariffien mukaan jyvät ja jauhot olivat tullittomia. Viljan puutetta kärsinyt Suomi ei siis voinut väliaikaisen sopimuksen mukaan estää viljan tullitonta vientiä Saksaan.

Pykälät 11 ja 12 täsmensivät »tasavertaisten mahdollisuuksien» periaatetta rautatie- ja meriliikenteen sekä tuotavien, vietävien ja kauttakuljetettavien lastien suhteen.[52]

Pykälässä 16 sanottiin, että kumpikin sopimusmaa antaa alamaisilleen väliaikaisen luvan matkustaa toisen sopimusmaan alueelle töihin maatalouteen tai teollisuusyrityksiin ja että niiden järjestöjen edustajat, joita perustetaan toisen sopimusmaan alueella työläisten värväämiseksi, on päästettävä heti toisen sopimusmaan alueelle toimimaan esteettömästi.[53] Tämä pykälä oli tarpeen vain Saksalle, siinä kuvastui Saksan kiinnostus työvoiman saannista Suomesta. Suomesta aiottiin tehdä myös työvoimamarkkinat Saksaa varten.

Väliaikaisen sopimuksen oli määrä olla voimassa pitkäaikaisen sopimuksen solmimiseen saakka. Ellei vuoden 1920 loppuun mennessä solmittaisi pitkäaikaista sopimus-

ta, niin kummallakin osapuolella oli oikeus purkaa väliaikainen sopimus, mistä oli ilmoitettava vuotta aikaisemmin.[54] Sopimuksen oli siis oltava ainakin 31. päivään joulukuuta 1921.

Mainittujen sopimusten lisäksi Saksa esitti 7. maaliskuuta valkoisen Suomen edustajille joukon salaisia vaatimuksia, jotka oli muotoiltu ulkoasioita hoitaneen valtiosihteerin sijaisen von Stummin allekirjoittamassa nootissa. Valkoisten edustajat suostuivat heti Saksan ehtoihin ja vahvistivat suostumuksensa nootein.

Tosiasiallisesti kyseessä oli noottienvaihdolla tehty Saksan ja Suomen sopimus. Saksan merivoimien esikuntapäällikön sijainen von Below kirjeessään Saksan sotilasattašealle Tukholmaan varoitti, että »tätä salaista sopimusta ei saa missään tilanteessa julkistaa».[55] Suomen porvaristolla ei myöskään ollut syytä toivoa sopimuksen julkaisemista: se olisi todistanut vain jälleen, miten Suomen porvaristo kavalsi kansalliset edut.

Mainitussa von Stummin allekirjoittamassa nootissa sanottiin, että Saksan hallituksen on tähdennettävä sen joidenkin »toivomusten» välttämättömyyttä, jotta Saksalle ei koituisi vahinkoa Suomen sisäisen järjestyksen palauttamisesta (ikään kuin Saksa ei olisi tehnyt tuota kaikkea oman etunsa vuoksi eivätkä »rauhansopimus» sekä kauppa- ja merenkulkusopimus olisi suojanneet sitä kaikkinaiselta vahingolta!) eivätkä Saksaa vastaan sotivat maat hyötyisi siitä. »Toivomukset» lyhyesti sanoen edellyttivät, että Suomi olisi luopunut neutraliteetistaan ja esiintynyt Saksan liittolaisena empimättä ryhtyä vihamielisiin toimiin niitä maita vastaan, joita vastaan Saksa soti. Niinpä pykälä 2 velvoitti Suomen hallituksen internoimaan Saksaa tai sen liittolaisia vastaan sotivien maiden merivoimat, jotka olivat Suomessa tai saattoivat tulla Suomeen. Kolmas pykälä velvoitti Suomen auttamaan Suomen vesistöissä toimivia saksalaisia merivoimia. Seitsemäs pykälä vaati, että Suomi olisi kieltänyt kaikkien Suomeen saapuneiden ulkomaisten laivojen miehistöltä maihinnousun, elleivät noiden miehistöjen jäsenet olleet Suomen kansalaisia. Tällaisin toimin Suomi olisi ehdottomasti pilannut suh-

teensa Saksaa vastaan liittoutuneisiin maihin. Suomi olisi menettänyt mahdollisuutensa saada elintarvikkeita noista maista (Suomi toivoi saavansa elintarvikkeita USA:sta), ja lopputuloksena olisi saattanut olla välien katkeaminen noihin maihin ja jopa sota niitä vastaan.

Pykälä 4 myönsi Saksalle oikeuden perustaa merivoimiensa tukikohtia mille Suomen alueelle hyvänsä. Pykälä 10 edellytti, että Tornioon perustettaisiin saksalainen tarkastusasema ulkovaltojen vakoilun torjumiseksi. Pykälin 5, 6 ja 8 Suomen kauppa ja merenkulku asetettiin Saksan valvonnan alaiseksi.

Esimerkiksi 8. pykälässä sanottiin, että Suomen hallitus tulee valvomaan, että maan silloisia varastoja sekä myöhemmin valmistuvia vientitavaroita käytettäisiin mahdollisimman suuressa määrin Saksan ja sen liittolaisten hyväksi sinä aikana, joka on määritelty 5. pykälässä (ts. yleisen rauhan palauttamiseen saakka. – *V. H.*). Näitä varastoja ja tuotteita käytetään korvauksena Saksan toimittamista sotatarvikkeista. Tänä aikana Suomen hallituksen on vastaavasti julkaistava ja pidettävä voimassa vientikieltoja, varsinkin jalostamattoman ja jalostetun puutavaran, puualusten, selluloosan, kartongin, paperin, vuotien ja nahkojen, villan, pellavan ym. kehruuaineiden, tinan, nikkelin, kuparin ja kuparilejeerinkien ym. kysyttyjen materiaalien vientiä ja kulutusta sekä kiviöljyn, kautsun ja vanhan kumin vientiä koskevia kieltoja. Poikkeuksia kieltojen suhteen voitiin tehdä vain Saksan hallituksen luvalla.[56] Saksa myönsi tosin luvan viedä joitakin puujalosteita Skandinavian maihin. Toisaalta taas pykälässä 6 sanottiin, että Saksan hallituksen pyynnöt viennin lupaamisesta Saksaan tai tämän liittolaismaihin on tyydytettävä mahdollisimman täydellisesti, mikäli Suomen omia tarpeita koskevat näkökohdat eivät sitä estä.[57]

Valkosuomalaisten ja Saksan solmimat sopimukset, kuten niiden analyysin perusteella voidaan päätellä, eivät pohjautuneet tasavertaisuuden periaatteeseen, vaan ne olivat Suomelle paitsi epäedullisia myös suorastaan orjuuttavia. Suomi menetti vapautensa poliittisten kanssakäymisten, kaupankäynnin sekä neutraliteettinsa noudattamisen

suhteen; tosiasiallisesti nämä kysymykset oli määrä ratkaista Berliinissä. Suomen oli annettava vapaa pääsy saksalaiselle pääomalle Suomen kansallisrikkauksien hyödyntämiseen, eikä sillä ollut oikeutta ryhtyä minkäänlaisiin toimiin tuon pääoman ylivallan vastustamiseksi. Siten luotiin edellytykset sille, että mainittujen sopimusten voimassaoloaikana Suomen talouselämän avainasemat olivat saksalaisten suurmonopolien hallussa.

»Työmiehessä» kirjoitettiin 20. maaliskuuta, että tunnettu suomalainen kirjailija oli sanonut valkoisten tekemistä lehmäkaupoista: »Suomalainen porvaristo möi maansa.» Huomattakoon, että senaattori Arajärvi arvioi noita sopimuksia miltei samoin sanoin. Maaliskuun 20. päivänä kirjoittamassaan kirjeessä hän sanoi Hjeltistä ja Erichistä, että »nuo kelpo miehet möivät synnyinmaansa saksalaisille ja samalla taitavat vetää meidät sotaan Englantia vastaan... Kauppasopimus antaa maamme teollisuuden ja kaupan saksalaisten käsiin. Me saamme myydä puutavaraa ja paperia vain saksalaisille.»[58]

Porvarillisessakin kirjallisuudessa on tunnustettu, että Saksan ja Suomen sopimus oli orjuuttava Suomelle. »Ennen sotatoimien aloittamista Saksan hallitus vaati rauhansopimuksen ja kauppasopimuksen solmimista Suomen kanssa. Näissä sopimuksissa oli pitkälle meneviä vaatimuksia, jotka asettivat Suomen poliittisesti ja taloudellisesti riippuvaiseen asemaan»,[59] Schybergson kirjoitti mainitsematta kuitenkaan ollenkaan kolmannesta, salaisesta sopimuksesta. Cederberg on todennut, että Saksan kanssa solmitun sopimuksen ehdot olivat erittäin raskaat Suomelle. Nuo raskaat ehdot ilmenivät myös Saksan kanssa solmitussa kauppasopimuksessa, jonka teksti sitoi epäedullisella tavalla Suomen kädet ja olisi saattanut Suomen tosiasialliseen – ainakin taloudelliseen – riippuvuuteen Saksasta, jos mainittu sopimus olisi jäänyt voimaan.[60] Harmaja on sanonut, että kauppasopimukseen liittyi tariffisopimus, joka myönsi maksimaaliset edut Saksalle. Saksa sai oikeuden tuoda Suomeen teollisuustavaroitaan sodanedellisten tariffien mukaan eikä Suomella ollut oikeutta korottaa tulleja. Saksalaiset kauppiaat ja teollisuudenharjoittajat saivat oikeuden toimia Suomessa samoin ehdoin kuin suomalaisetkin; saksalaiset saivat luvan kiinteistön ym. omaisuuden hallintaan Suomessa. Tuollaiset toimet asettivat uhanalaisiksi Suomen taloudellisen kehityksen näköalat. Harmaja jatkoi, että Saksa tosiaan vaati jopa oikeutta valvoa Suomen ulkomaankauppaa sodan aikana.[61]

Ruotsalaisen kansanpuolueen tunnettu toimihenkilö Schauman totesi: »Saksan ja Suomen välinen sopimus vahvisti maamme täydellisen ulkopoliittisen riippuvuuden mahtavasta auttajastaan. Saksan tarkoituksena on siihen kiinteästi sidoksissa olevan pienen sotilasvaltion perustaminen pohjoiseen. Täydellistä poliittista riippuvuutta Saksasta seurasi myös kauppapoliittinen... Joka tapauksessa uusi kauppapoliittinen suuntaus merkitsisi, että Suomi menettäisi vastaisuudessa tärkeät myyntimarkkinat. Kun vuonna 1913 viennin kokonaisluku oli 404 miljoonaa markkaa, niin 260 miljoonaa markkaa tästä summasta muodosti vienti Venäjälle, Isoon-Britanniaan ja Ranskaan, kun taas Saksaan vietiin 1913 vain 52 miljoonan markan arvosta.»[62] Nurmio kirjoitti, että kauppasopimus »Saksan kannalta oli huomattavan edullinen, mutta Suomelle vastaavasti sitä raskaampi».[63]

Jopa valkoisten virallisissakin kansalaissodan eli, kuten porvarit sanovat, vapaussodan historiaa koskevissa julkaisuissa tapaa sellaisia »varovaisia» tunnustuksia, että Saksan ja Suomen kauppasopimus oli »Suomelle epäedullisempi kuin ehkä olisi ollut tarpeen» (?)[64] ja että sopimukset herättivät »suurta hämmästystä»,[65] kun yleisö sai niistä tietää. Suomen valkoinen hallitus itse totesi 7. huhtikuuta 1918, että muutamat Saksan kanssa solmitun sopimuksen kohdat ovat anastaneet oikeudet eduskunnalta ja ennen kaikkea salainen kauppasopimus saattaa käydä tuhoisaksi Suomelle.[66]

Vihdoin itse kenraali Mannerheim, joka vähiten halusi kuvata mustin värein hänen myötävaikutuksellaan muodostunutta tilannetta, kirjoitti: »Saksan kanssa 7. maaliskuuta 1918 solmitussa rauhansopimuksessa... Suomi uhrasi neutraliteettinsa jo ensimmäisessä pykälässä, jonka mukaan Saksan oli kehotettava niitä maita, jotka eivät vielä olleet

tunnustaneet Suomen riippumattomuutta, tunnustamaan sen. Samassa hengessä oli tehty myös rauhansopimukseen liittyvä kauppa- ja merenkulkusopimus, jonka 2. pykälässä muuten säädettiin, että kaupan ym. taloustoiminnan suhteen kummankin sopimusmaan alamaisille on myönnettävä samat oikeudet ja etuisuudet kuin oman maan asukkaillekin. Tällainen askel saattoi johtaa lukemattomiin seurauksiin sellaisesta suuresta yritteliäästä kansakunnasta kuin saksalaisista kyseen ollen. Tuskin salainenkaan erityissopimus, jonka mukaan Saksalla oli oikeus perustaa mielensä mukaan tukikohtia Suomeen, oli sopusoinnussa neutraliteetin säilyttämisen kanssa. Kaikki nämä sopimukset tehtiin sota-aikana; tästä näkyy, miten vähän hallitus uskoi maan omiin voimiin.»[67]

Saksan johtavissa piireissä pidettiin erittäin tärkeänä sitä, että sopimuksen ansiosta Saksa sai mahdollisuuden valvoa Suomen ulkomaankauppaa ja että saksalaiset kauppiaat ja liikemiehet asetettiin Suomessa tasavertaiseen asemaan suomalaisten kanssa, mutta Suomella ei ollut oikeutta korottaa tulleja Saksaa varten.[68] Suomea pidettiin Saksaan kiinteästi sidoksissa olevana raaka-aineiden tuottajana paitsi sota-aikana myös sodan jälkeisinä vuosina. Saksalaisilla oli aikomus jopa kattaa Saksan sotavelat niillä tuloilla, joita Saksalle tuottivat yksipuolisesti edulliset taloudelliset yhteydet Suomeen.[69] Saksa sai rengin, jonka harteille se voi sälyttää huomattavan osan sotarasituksistaan. Myöhemmin oli aikomus saada Saksan määräysvaltaan myös Suomen armeija, joka olisi koulutettu saksalaisten neuvonantajien johdolla. Virallisessa »vapaussodan» historiassa sanotaan, että sopimukset allekirjoittaessaan Hjelt ja Erich tekivät nuo Suomea kahlitsevat uhraukset isänmaallisista tunteista lähtien (?) ja että tosi syyllisiä orjuuttavien sopimusten solmimiseen Saksan kanssa olivat muka punaiset, jotka olivat saattaneet maan siihen tilaan.

Nuo orjuuttavat sopimukset erosivat jyrkästi siitä tasavertaisuuteen pohjautuvasta ja Suomelle edullisesta sopimuksesta, jonka Suomen vallankumoushallitus solmi Neuvosto-Venäjän hallituksen kanssa.

Saksan valtiopäivillä otettiin salaamattomalla tyydytyksellä vastaan ja vahvistettiin Saksan ja valkoisen Suomen sopimukset. Ulkoasioita hoitaneen valtiosihteerin sijainen von dem Haddenhausen sanoi valtiopäivillä 18. maaliskuuta, että »edustajamme ovat tässä tapauksessa puolustaneet etujamme parhaalla mahdollisella tavalla, sillä aiemmin vallinneeseen tilaan on tehty joukko parannuksia».[70] »Hamburger Echo» kirjoitti: »Tämän rauhansopimuksen merkitys ei ole niinkään paljon sotatilan lopettamisessa, koska varsinaista sotatilaa Saksan ja Suomen välillä tuskin on ollutkaan, kuin Suomen kiinteässä yhteydessä Saksan valtakuntaan, josta tulee tavallaan Suomen suojelija ja joka tässä ominaisuudessa saa etuisuuksia muihin valtioihin verraten. On helppo arvata, että sopimuksen kärki on suunnattu Englantia ja Amerikkaa vastaan, jotka ovat yrittäneet alistaa Suomen vaikutusvaltaansa.»[71] Sosialidemokraattien lehti oli tahallaan puhumatta siitä, että sopimukset olivat yhtä suuressa määrin suunnatut myös Neuvosto-Venäjää vastaan.

Noin edullisten sopimusten solmiminen kannusti Saksaa jouduttamaan interventiota, josta tuli luvattujen mahdollisuuksien toteuttamiskeino.

Sotaväen lähettäminen Suomeen aiheutti erimielisyyksiä toisaalta keisarin ja sodanjohdon ja toisaalta kansleri Hertlingin, muutamien ministereiden ja korkeiden virkamiesten kesken.[72] Korkeampien sotilas- ja siviili-instanssien kesken oli ilmennyt erimielisyyksiä sodan alusta alkaen. Tämä on ymmärrettävä asia, sillä imperialistien kesken on sekä seikkailuhenkisiä piirejä että maltillisemman, varovaisemman, tervejärkisemmän politiikan kannattajia, jotka ajavat myös imperialistisia tarkoitusperiä, mutta rajoittuneempia ja realistisemmilta tuntuvia. Keisari ja ylin sodanjohto johtivat äärimmäistä sotapuoluetta ja kannattivat kaikkein hyökkäyshenkisimpiä ja ekspansiivisimpia pyrkimyksiä.

Kansleri Hertling epäili sotilasretkikunnan Suomeen lähettämisen tarkoituksenmukaisuutta ja vaati ainakin sen lykkäämistä. Kansleri sanoi 7. maaliskuuta 1918 keisarille lähettämässään sähkeessä, että retkikunnan lähettäminen taistelemaan Suomen Punaista kaartia ja venäläisiä jouk-

koja vastaan herättää epäilystä, sillä kansainvälisen oikeuden kannalta retkikunta voidaan katsoa sotaretkeksi Venäjää vastaan, jonka kanssa vasta äsken on allekirjoitettu rauha. Kanslerin mielestä uusi retki rikkoisi rauhanehtoja ja asettaisi vaaralle alttiiksi rauhansopimuksen ratifioinnin. Hertlingin sanojen mukaan Suomessa suhtauduttiin eri tavalla saksalaisen retkikunnan tuloon. Suomen eduskunnassa 200:sta paikasta 90 kuului sosialisteille ja noin 20 maalaisliitolle, jonka kantaa saksalaiset eivät tunteneet. Kansleri tähdensi, että Suomessa saksalaiseen retkikuntaan suhtauduttiin myötämielisesti vain puhtaasti porvarillisissa piireissä (vallankumouksen vihollisen tekemäksi mielenkiintoinen tunnustus). Hertling viittasi myös joihinkin sisä- ja ulkopoliittisiin syihin (satoja miljoonia markkoja kaipaavan retkikunnan rahoittamisvaikeudet, vasemmistolaisten todennäköinen vastarinta valtiopäivillä, epäsuotavan reaktion mahdollisuus Skandinavian maissa) sekä Mannerheimin epäsuopeaan suhtautumiseen saksalaisten joukkojen Suomeen tuloon. Kansleri piti välttämättömänä, että ennen retkikunnan lähettämistä, mikä oli määrätty 10:nneksi maaliskuuta, keisarille olisi esitetty merivoimien ylipäällikön amiraali Holtzendorffin, kanslerin ja sotamarsalkka Hindenburgin yhteinen selostus. Siihen saakka Hertling pyysi keisaria lykkäämään retkikunnan lähettämistä.[73]

Keisari vastasi Hertlingille samana päivänä, että hän, keisari, pitää yhdessä Hindenburgin kanssa tarpeellisena retkikunnan pikaista lähettämistä ja että ainoastaan jäätilanteen vuoksi sitä ei voida lähettää ennen maaliskuun 13. päivää. Keisari sanoi Suomen hallituksen pyytäneen apua, ja hän oli jo luvannut sitä antaa, joten lupausta ei saa rikkoa niin kauan kuin Suomi (ts. valkoinen Suomi) toistaa pyyntöjään. Vilhelm korosti, että retkikunnan lähettämistä vaativat Saksan »korkeammat edut».[74]

Saatuaan nähtävästi tietää, että kansleri vastusti sotaväen lähettämistä Suomeen, Hindenburg lähetti 9. maaliskuuta pitkän sähkeen keisarille ja todisteli siinä intervention välttämättömyyttä. Sähke päättyi sanoihin: »Kaikista näistä, ennen kaikkea sotilaallisista ja sotataloudellisista

syistä minä pyydän kaikkein nöyrimmästi, että Teidän Majesteettinne tahtoisi määrätä retkikunnan lähtemään merelle niin pian kuin valmistelut ovat loppuunsuoritetut. Jokainen lykkäys on omiaan järkyttämään suomalaisten luottamusta meihin ja vaikeuttamaan tehtävää, joka tähtää maan rauhoittamiseen.»[75]

Keisari antoi sittenkin Hertlingin tehtäväksi esittää lausunnon retkikuntaa koskevan kysymyksen diplomaattisista ja valtiollis-poliittisista näkökohdista. Siksi Hertling kutsui 11. maaliskuuta koolle neuvottelun, johon osallistuivat valtakunnankanslerin sijainen Payer, joukko valtiosihteerejä sekä ylimmän sodanjohdon edustajia. Muutamat osanottajat totesivat, että sotaväen lähettäminen Suomeen oli vihamielinen teko Neuvosto-Venäjää kohtaan ja rikkoi tämän kanssa solmittua sopimusta. Niinpä oikeusalan valtiosihteeri Krause epäili sitä, oliko retkikunnan lähettäminen kansainvälisen oikeuden mukaista, sillä mikäli retkikunta suuntautuisi Venäjää vastaan, se loukkaisi Venäjän kanssa tehtyä aseleposopimusta.[76] Sijaiskansleri Payer kannatti sitä, että Venäjän hallitukselle olisi annettu aikaa sopimuksen ratifiointiin ja sotaväen kuljettamiseen pois Suomesta. Siirtomaa-asioita hoitaneen valtiosihteeri Solfin mielestä retkikunnan lähettämisestä oli toistaiseksi luovuttava ja turvauduttava siihen vasta sitten, kun neuvostohallitus pakottaisi Saksan toiminnallaan siihen.

Neuvottelussa läsnäollut ylimmän sodanjohdon edustaja eversti Winterfeldt sanoi, että ylin sodanjohto pitää strategisista syistä erittäin tärkeänä sivusta-aseman valloittamista Etelä-Suomessa Pietaria vastaan, mikä oli välttämätöntä, jotta voitiin painostaa Venäjän hallitusta ja turvata muka rauhanehtojen noudattaminen.

Neuvottelussa päädyttiin yksimielisesti siihen, että »kansainvälisen oikeuden kannalta katsottuna on olemassa epäilyksiä ryhtyä Venäjän joukkoja vastaan sotatoimiin niin kauan kuin Venäjä ei kieltäydy ratifioimasta sopimusta tai ei toimi ratifioidun sopimuksen velvoituksia vastaan» ja että »on olemassa sisäpoliittista laatua olevia epäilyksiä sekaantua Suomessa keskenään taistelevien puolueiden kamppailuihin toisen auttamiseksi ja toisen kukistamisek-

si». Neuvottelijakunta ehdotti, että retkikuntaa olisi lykätty siihen saakka, kunnes Venäjä ratifioi Brestin rauhan, ja sen lykkäämisen olisi julkisesti selitetty johtuvan Itämerellä vallitsevasta jäätilanteesta. Sanomalehdistölle muuten suositeltiin, että se olisi toistaiseksi antanut mahdollisimman vähän tietoja asiasta julkisuuteen.[77]

Maaliskuun 12. päivänä kysymys retkikunnan lähettämisestä Suomeen oli käsiteltävänä neuvottelussa, jonka puheenjohtajana toimi keisari. Hindenburg pyysi keisarilta varta vasten lupaa olla läsnä neuvottelussa. Ulkoasioita hoitanut valtiosihteeri Kühlmann oli poissa (Bukarestissa), mutta samana päivänä Hertlingille lähettämässään sähkeessä hän ilmoitti, ettei hän ollut retkikuntaa vastaan. Kühlmannin mielestä ei ollut syytä pelätä suhteiden kärjistymistä Venäjän kanssa, koska »Venäjä oli voimaton». Hänen käsityksensä mukaan oli vain solmittava suomalaisten kanssa sopimus näiden osallistumisesta retkikunnan kustantamiseen, ja retkikunnan johtoon oli asetettava taitava ja tahdikas sotilas, joka huolehtisi siitä, että Saksan sotilaallinen väliintulo Suomen asioihin aiheuttaisi mahdollisimman vähän hankausta. Valtiosihteerin sijaisen von dem Buschen 13. maaliskuuta päiväämästä kirjeestä Saksan Tukholman-lähettiläälle näkyy, että 12. maaliskuuta pidetyssä neuvottelussa raha-asiain ja oikeusalan valtiosihteerit sekä von dem Busche kannattivat Suomen retkikunnan lykkäämistä siihen asti, kunnes Venäjä ratifioi sopimuksen. Keisari suostui Itämerellä vallinneen epäsuotuisan jäätilanteen vuoksi lykkäämään retkikunnan lähettämistä huhtikuun 1. päivään.[78] Mutta Ahvenanmaan saksalaiset miehittivät jo 5. maaliskuuta.

Samaan aikaan Suomen vallankumoushallitus yritti estää sen kannalta epäsuotavan tapahtumain kehityksen. Ahvenanmaan saksalaismiehitys sekä valkosuomalaisten ja Saksan solmimat sopimukset (joiden solmiminen tuli tietoon heti) osoittivat selvästi, että kyseessä olivat vallankumouksen tukahduttamiseen suunnatut hankkeet. Kansanvaltuuskunta ryhtyi toisaalta diplomaattisiin ja toisaalta propagandistisiin toimiin. Se saattoi Suomessa olleiden saksalaisten sotavankien välityksellä Saksan hallituksen tie-

toon, että se halusi ottaa yhteyttä tähän hallitukseen. Solmimalla Brestin rauhan Neuvosto-Venäjä oli vasta äsken osoittanut, että vallankumouksen pelastamiseksi voidaan turvautua ulkopoliittiseen manövrointiin.

Samalla Suomen vallankumoushallitus yritti vaikuttaa niihin voimiin Euroopassa ja Saksassa, jotka olisivat voineet luoda esteitä saksalaisten mahdolliselle väliintulolle Suomeen. Maaliskuun 12. päivän vastaisena yönä 1918 vallankumoushallitus lähetti radioitse julistuksen »Kaikille Euroopassa». Kansanvaltuuskunnan nimissä Kullervo Manner, Yrjö Sirola ja Oskari Tokoi julistivat vastalauseen Saksan ja Suomen vastavallankumouksellisten solmiman sopimuksen sekä saksalaisten joukkojen 5. maaliskuuta Ahvenanmaalle tekemän maihinnousun johdosta. Julistuksessa sanottiin: »Kukistuneen senaatin jäsenillä, joiden useampain olinpaikkakin on Suomessa nykyään täysin tuntematon, ei näin ollen ole tosiasiallista hallitusvaltaa käsissään, vielä vähemmän oikeutta Suomen puolesta tehdä sopimuksia vieraan vallan kanssa, johon Suomen senaatilla ilman eduskunnan suostumusta ei koskaan ennenkään ole laillista oikeutta ollut. Olemme täysin vakuutettuja, että Suomen kansan suuri enemmistö tuomitsee sellaiset sopimukset, kuin myös pitää vieraan vallan joukkojen astumista Suomen alueelle maamme itsenäisyyden syvänä loukkauksena.» Julistuksen tekijät ilmoittivat olevansa työväenluokan luottamusmiehiä eivätkä minkään satunnaisen kapinaliikkeen edustajia; he ovat olleet eduskunnan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan toimessa vuosina 1908, 1913 ja 1917 ja yksi heistä (Tokoi) oli 1917 myös senaatin varapuheenjohtajana. Julistuksen lopussa sanottiin: »Me tahdomme, että Suomi on oleva itsenäinen demokraattinen tasavalta, joka saa elää ja tehdä työtä rauhassa ja häiritsemättä kehittää kulttuuriaan kansan vapaan tahdon ja todellisen kansan eduskunnan päätösten mukaan, ystävällisessä vuorovaikutuksessa muiden kansain kanssa, mutta vapaana sekä valtiollisesta että taloudellisesta holhouksenalaisuudesta. Toivomme, että Saksan hallitus luopuu hyökkäämästä kansamme kimppuun, tahi ellei luovu, että Euroopan maiden työväenliike ja valistunut yleinen mielipide

tuomitsee sellaisen hyökkäyksen ja suo voimakkaan sitoveellisen kannatuksensa Suomen kansan itsepuolustus- ja vapaustaistelulle.»[79]

Suomen vallankumoushallitus kääntyi myös välittömästi Ahvenanmaalle tulleiden saksalaisten sotilaiden puoleen. Tässä julistuksessa sanottiin: »Ei voi olla totta, että saksalaiset sotilaat olisivat saapuneet tänne sotimaan Suomen työläisiä vastaan auttaakseen verenhimoisia pyöveleitä tukahduttamaan vallankumouksen, jota kannattaa Suomen kansan valtaenemmistö. Punainen kaarti on demokraattisen Suomen uusi armeija, mutta valkoinen kaarti on vain vastavallankumouksellisten kapinallisten joukkio. Suomen työväestön tunnetuista edustajista ja entisistä eduskunnan jäsenistä koostuva Helsingin hallitus toimii yksimielisesti koko Suomen sosialidemokratian kanssa, joka pitää nykyistä vallankumousta ainoana keinona paremman tulevaisuuden luomiseksi. Sen tavoitteena on tehdä Suomesta vapaa, itsenäinen ja demokraattinen tasavalta, joka eläisi rauhassa ja kehittäisi kulttuuriaan.» Edelleen julistuksessa sanottiin: »Saksalaiset työläiset, älkää salliko sitä, että teidät pakotetaan sotimaan maatamme vastaan. Teidän omat valtiopäiväedustajanne ovat jo vastustaneet tarmokkaasti teidän Suomeen lähettämistänne. Toivottavasti Saksan yleinen mielipide pakottaa Saksan hallituksen kutsumaan teidät kohta pois täältä. Noudattakaa siihen saakka tiukkaa puolueettomuutta! Miksi te, saksalaiset, estäisitte sorrettua kansaa pääsemästä voitolle? Punainen kaartimme ei haluaisi ampua kertaakaan teihin. Haluaisimme kohdella teitä ystävällisesti. Mutta jos teidät viedään taisteluun meitä vastaan, niin Punainen kaartimme on valmis taistelemaan teitä vastaan kaikin voimin.»[80]

Maaliskuun 13. päivänä Kansanvaltuuskunta lähetti Ahvenanmaalle valtuustonsa, johon kuuluivat G. Boldt, R. Österman ja J. Laine. Saksalaiset takasivat valtuutetuille koskemattomuuden, mutta tosiasiallisesti kohtelivat heitä kuten vankeja.

Kansanvaltuuskunnan edustajat saapuivat 15. maaliskuuta saksalaiselle »Rheinland»-nimiselle laivalle. Hallituksensa toimeksiannosta he tiedustelivat, missä tarkoituk-

sessa saksalaiset olivat miehittäneet Ahvenanmaan ja aiottiinko se liittää Saksaan. Edustajat sanoivat, että Suomen työväenluokka oli valmis lopettamaan kansalaissodan heti, kun kansalle turvataan vapaus, ja siksi he olivat valmiit neuvottelemaan saksalaisten joukkojen päällystön kanssa olettaen, ettei Saksan aikomuksena ole kansan vapauden tukahduttaminen. »Rheinlandin» komentaja vastasi, ettei Saksa tunnusta Kansanvaltuuskuntaa, mutta koska »Saksan tunnustama Suomen hallitus» oli pyytänyt suojaa, niin Saksa lähetti joukkonsa Ahvenanmaalle »järjestyksen ja rauhan aikaansaamiseksi». Vallankumoushallituksen edustajat pyysivät välittämään Saksan hallitukselle pyynnön neuvottelujen aloittamisesta. Laivan komentaja lupasi välittää pyynnön, mutta ei sanonut tietävänsä, suostuisiko Saksan hallitus siihen.[81]

Ilmoitus Suomen vallankumoushallituksen toivomuksesta aloittaa neuvottelut Saksan kanssa herätti mielenkiintoa niissä Saksan ulkoministeriön piireissä, jotka epäilivät sotaväen Suomeen lähettämisen tarkoituksenmukaisuutta. Niissä alettiin pohtia, voitaisiinko kysymys ratkaista Saksan etujen mukaisesti ilman retkikuntaa tai ainakin pienentämällä retkikunta mahdollisimman vähäiseksi. Von dem Busche antoi 13. maaliskuuta Saksan Tukholman-lähettiläälle määräyksen salaneuvos Riezlerin lähettämisestä Eckeröön. Jos punaiset olisivat esittäneet toivomuksen sopimuksen solmimisesta valkoisten kanssa saksalaisten välityksellä, niin Riezlerin olisi pitänyt mahdollisimman paljon myötävaikuttaa sopimuksen aikaansaamiseen. Riezlerin oli kuitenkin ilmoitettava punaisille, että saksalaiset olivat päättäneet varmasti estää »bolševismin aallon» vyörymisen ja puhdistaa Suomen venäläisistä (siihen aikaan Suomessa ei ollut enää venäläisiä joukkoja laivoilla olleita vähäisiä miehistöjä lukuun ottamatta). Punaisten oli myös tunnustettava valkosuomalaisten Saksan kanssa solmimat rauhan- ja kauppasopimukset (siten olisi taattu Suomen muuttaminen Saksan vasalliksi), »mitenkään muuten» Saksa ei muka puuttuisi Suomen sisäisiin asioihin. Von dem Busche toivoi, että punaisten neuvottelut Saksan kanssa tekisivät tarpeettomaksi sotaväen

lähettämisen Suomeen.[82] Tämä suunnitelma oli kerrassaan epäreaalinen pelkästään jo siksi, että vallankumoushallitus ei aikonut tehdä sovintoa valkoisten kanssa eikä semmitenkään tunnustaa orjuuttavia sopimuksia. Hanke jäi toteutumatta, mutta ei punaisten asenteen vuoksi, jota ei ehditty vielä saada selvillekään, vaan muista syistä.

Ensinnäkin valkoiset hätääntyivät saatuaan vihiä joistakin punaisten yhteyksistä Saksaan; he säikähtivät sitä, ettei Saksa vain päättäisi olla lähettämättä sotaväkeä valkoisten pelastamiseksi. Berliiniin saapui kohta pyyntöjä sekä Suomen valkoisen hallituksen edustajalta Hjeltiltä että itse Mannerheimilta siitä, etteivät saksalaiset neuvottelisi punaisten kanssa.[83] Valkoiset ymmärsivät tietysti, että saksalaiset imperialistit suhtautuivat myötätuntoisesti heihin eivätkä punaisiin eivätkä pettäisi heitä, vaan saattaisivat pakottaa punaiset kompromissiin, myönnytyksiin. Suomen porvaristo taas ei halunnut kuullakaan mistään kompromissista: kostonhimossaan se ei olisi suostunut muuhun kuin työväenliikkeen murskaamiseen. Porvaristo oletti, että jollei asiaa viedä loppuun, jollei vuodateta työväenluokan verta eikä anneta työväestölle mieleen painuvaa opetusta, niin jonkin ajan kuluttua voitiin taas odottaa vallankumousta. Siksi valkosuomalaisia ei tyydyttänyt ollenkaan joidenkin Saksan ulkoministeriön piirien suunnitelma ja jos Saksa olisi asettunut samalle kannalle, niin valkoiset olisivat kääntäneet sille selkänsä ja pyytäneet apua ententeltä ennen kuulumattoman verilöylyhaaveensa toteuttamiseksi. Valkoiset vihjasivat tästä saksalaisille varovaisesti mutta riittävän selvästi. Saksan pääesikunnan poliittisen osaston edustaja Steinwachs sähkötti 21. maaliskuuta Tukholmasta, että Suomessa tiedetään jo retkikunnan lähettämistä vastustavista lausunnoista. Steinwachs ilmoitti, että myös Svinhufvud oli kuullut »huhuja, että Saksa tulisi luopumaan retkikunnasta tai rajoittamaan sen vähimmäismäärään. Hän niin kuin kaikki Suomen herrat on sitä mieltä, että näin tehden Saksa ei menetä merkitystään vain Suomessa vaan myös koko Itämerellä.»[84]

Saksan oli otettava varteen tuollainen vihjaus. Saksan

ulkoministeriö lähetti 19. maaliskuuta Berliinissä olleiden valkosuomalaisten tieten Kansanvaltuuskunnan päämiehelle Kullervo Mannerille seuraavan pikasanoman: »Saksan hallituksella ei ole tilaisuutta neuvotella kansankomissaarien hallituksen kanssa, koska se ei ole tähän mennessä tunnustanut kansankomissaarien hallitusta. Sitä vastoin ei ole mitään estettä, että kansankomissaarien valtuutetut tulevat Ahvenanmaalle ja ilmoittavat... mitä he haluavat tiedottaa Saksan hallitukselle.»[85] Mitä merkitystä olisi ollut yhteyksillä hallitukseen, joka ei aio ryhtyä neuvottelemaan? Kansanvaltuuskunnan edustajat poistuivat 16. maaliskuuta Ahvenanmaalta. Vallankumoushallituksen diplomaattiset askeleet eivät voineet estää saksalaisten väliintuloa, koska se oli jo päätetty asia.

Toiseksi Berliinissä ei enää voinut olla puhettakaan siitä, että olisi luovuttu sotaväen lähettämisestä Suomeen, sillä valkosuomalaisten avunpyynnöt muistuttivat yhä enemmän hukkuvan hätähuutoa. »Tarvittiin pikaista välitöntä apua. Pelkät asetoimitukset eivät riittäneet»[86], Ludendorff kirjoitti tilannetta arvioiden. Mannerheim oli sodan aloittaessaan ollut aivan varma, että valkoiset voittaisivat sen ilman sivullisten apua; helmikuun puolivälissä Mannerheim oli ilmoittanut »Kölnische Zeitungin» kirjeenvaihtajalle, että valkosuomalaiset odottivat saksalaisilta vain asetoimituksia. Mannerheim oli sanonut: »Me olemme ylpeätä kansaa ja kansallistunteemme on siinä määrin kehittynyt, että mieluummin vapautamme itse itsemme; katsomme olevamme riittävän voimakkaita siihen.»[87] Kun saksalaiset olivat luvanneet Hjeltille lähettää sotaväkeä, niin senaattori Renvall kysyi Mannerheimilta, pystyisivätkö valkoiset saamaan voiton ilman saksalaisten apua. »Olen siitä ehdottoman varma», Mannerheim vastasi teatraalisesti. Renvall antoi heti Thesleffin toimeksi matkustaa Berliiniin ilmoittamaan, että valkosuomalaiset kieltäytyvät saksalaisten avusta. Thesleff kieltäytyi kategorisesti ilmoittamasta sellaista, sillä hän piti saksalaisten apua välttämättömänä. Silloin Mannerheim julisti, että hän ottaa eron heti, kun ensimmäinen saksalainen sotilas astuu Suomen kamaralle (Mannerheim uhkaili melko usein ottaa

eron). Samassa hän kuitenkin perui saksalaisten joukkojen tuloa vastaan lausumansa sanat.[88] Pian hän tuli ymmärtämään, ettei hän voittaisi ilman saksalaisten apua. Mannerheim lähetti 5. maaliskuuta Ludendorffille sähkeen, jossa pyysi kiittämään keisaria Saksan lupaamasta avusta, »jota ilman me emme nyt voisi lujina ja voitokkaina suorittaa Suomen vapaustaistelua».[89] Maaliskuun puolivälissä Mannerheim piti tilannetta jo »kohtalokkaana, elleivät saksalaiset nouse maihin».[90] Maaliskuun 20. päivänä hän sähkötti: »Olkaa hyvä ilmoittakaa Thesleffille että katson hänen välttämättömäksi velvollisuudekseen kiirehtiä saksalaisen retkikunnan saapumista. Viivytys kohtalokas.»[91] Sopii panna merkille, että nuo valkosuomalaisten ylipäällikön epätoivoiset avunhuudot kaikuivat ilmoille sen jälkeen, kun venäläiset joukot oli jo evakuoitu Suomesta. Ketä vastaan Mannerheim pyysi ulkomailta apua? Suomalaisten työläisten ja torppareiden Punaista kaartia vastaan. Ja tätä sotaa nimitetään vapaussodaksi! Esitetystä Mannerheimin sähkeestä näkyy, että Saksan väliintuloa pidettiin jo alun perin ratkaisevana, eikä suotta: se vaikutti tosiaan ratkaisevasti sodan lopputuloksiin.[92]

Saksalainen sodanjohto ymmärsi, että oli pidettävä kiirettä. Ludendorff otti jo maaliskuun puolivälissä useita kertoja esille kysymyksen retkikunnan lähettämisestä Suomeen, mitä hän piti välttämättömänä ja kiireellisenä. Retkikunnan lähettämistä edistääkseen hän joudutti Brestin rauhansopimuksen ratifiointia ja sanoi antavansa »mitä suurimman arvon sille, että ratifioinnin avulla saadaan niin pian kuin mahdollista toimintavapaus Suomen retkikunnalle».[93] (Neuvostojen yleisvenäläinen edustajakokous ratifioi sopimuksen 15. maaliskuuta.)

Saksalaisista asiakirjoista näkyy, miten kiireellisesti saksalaiset valmistelivat interventiota Brest-Litovskin rauhansopimuksen ratifioinnin ja Mannerheimilta saamansa epätoivoisen pyynnön jälkeen. Saksan sotilasattašea sähkötti 21. maaliskuuta Tukholmasta Berliiniin: »Kun sotilaalliset valmistelut ovat päättyneet, suosittelen mahdollisimman pikaista joukkojen lähettämistä Suomeen.»[94] Samana päivänä Tukholmassa ollut Saksan pääesikunnan

poliittisen osaston edustaja Steinwachs sähkötti Berliiniin, että »Svinhufvud pyytää hartaasti mahdollisimman paljon kiirehtimään retkikuntaa».[95] Illalla 22. maaliskuuta Ludendorff sähkötti ulkoministeriöön: »Kuulen juuri Tukholman-lähettiläältä samoin kuin sotilasavustajalta, että retkikuntaa vieläkin on viivytelty ja supistettu.» Mannerheimin pyynnön esittäen Ludendorff korosti: »Mannerheim ei missään tapauksessa kykene yksin vapauttamaan Suomea.»[96] Pääesikunnassa ollut ulkoministeriön edustaja Lersner toisti ulkoministeriön edustajalle Grünaulle keisarin päämajaan lähettämässään sähkeessä Ludendorffin sähkösanoman tekstin ja lisäsi omissa nimissään: »Minun mielipiteeni mukaan retkikunnan pitäisi lähteä Suomeen niin pian kuin jääesteet sen sallivat. Olkaa hyvä ja hankkikaa Hänen Majesteettinsa määräys.»[97]

Mannerheimin ja Svinhufvudin pyynnöstä keisari antoi 25. maaliskuuta määräyksen sotaväen lähettämisestä mahdollisimman pian Suomeen. Lersner sähkötti ulkoministeriöön: »Kenraali Ludendorff ilmoittaa minulle Hänen Majesteettinsa määränneen, että Suomeen tarkoitetun retkikunnan on lähdettävä liikkeelle niin pian kuin mahdollista.»[98] Valkoisten kriittinen asema pakotti saksalaiset ottamaan uudestaan esille myös retkikunnan vahvuutta koskevan kysymyksen: alun perin suunnitellun viisituhantisen retkikunnan miesvahvuutta lisättiin. Keisari itse kävi kaksi kertaa Danzigissa jouduttamassa sotaväen lähettämistä Suomeen (Suomen valkoinen hallitus ilmaisi keisarille myöhemmin erityisen kiitollisuutensa).[99]

Saksalaisen intervention suoranaisena ja ilmeisenä tarkoituksena oli vallankumouksen tukahduttaminen Suomessa. Saksan imperialistit eivät kuitenkaan pitäneet Suomen porvariston kohtaloita tai sen taisteluvaiheita niin läheisenä sydämenasiana, että olisivat unohtaneet omat vakavat ongelmansa sodassa voimakkaita vihollisiaan vastaan. Sota oli Saksalle ongelma numero yksi ja ensisijainen kaikkiin muihin verraten. Kumpikin sotiva puoli jännitti äärimmilleen sotavoimansa, vihollisten voimavarat olivat paremmat kuin Saksan. Vähäinenkin ponnistusten heikentäminen saattoi vaikuttaa kohtalokkaasti sodan lopputulokseen,

jonka mukaan määräytyisi Saksan ja sen vihollisten kohtalo vuosikymmeniksi eteenpäin. Panos oli suuri ja vaihtoehto armottoman jyrkkä: voittaja sanelisi voitetuille rosvomaiset ehdot, anastaisi voitetuilta siirtomaat ja tulisi isännöimään sodanjälkeisessä maailmassa, voitetut taas painettaisiin toisarvoisten valtioiden asemaan. Kysymys oli tästä. Siksi oli ymmärrettävää, että kumpikin imperialistinen liittoutuma tarkasteli jokaista kansainvälistä ongelmaa ennen kaikkea siitä näkökulmasta, mitä hyötyä kustakin ongelmasta olisi koitunut meneillään olleen sodan kannalta. Saksa ei olisi lähettänyt divisioonaa Suomeen, ellei tuolla interventiolla olisi ollut merkitystä sodan kannalta. Saksan väliintulo kävi mahdolliseksi juuri siksi, että joukkojen lähettäminen Suomeen näytti Saksasta tarkoituksenmukaiselta ententeä vastaan käydyn sodan kannalta.

Saksa ja Englanti seurasivat tarkkaavaisesti toistensa toimia Pohjois-Euroopassa. Luokkakannalta ententellä ei ollut mitään sitä vastaan, että Saksa tukahduttaisi Suomen vallankumouksen. Valkoista Suomea Englannissa edustanut Holsti totesi, että ulkoministeriössä (Foreign Office) suhtauduttiin ymmärtäväisesti valkoisten Saksalle osoittamaan avunpyyntöön, joka oli välttämätön, koska Ruotsi oli kieltäytynyt avoimesta interventiosta.[100] Sotapoliittiselta kannalta taas saksalaisten joukkojen maihinnousu ja siis myös jääminen Suomeen ei ollut lainkaan ententen etujen mukaista. Suomesta käsinhän saksalaiset saattoivat kaapata haltuunsa Muurmannin rannikolla olleet ententen suuret ja huonosti vartioidut sotatarvikevarastot tai valloittaa osan Muurmannin rannikkoaluetta ja perustaa sinne sukellusveneittensä ankkurointipaikan ja katkaista siten ententemaita Venäjään yhdistävän tien, jolle ententemaiden ja USA:n imperialistit antoivat hyvin tärkeän merkityksen Venäjän asioihin puuttumissuunnitelmissaan. Suomesta käsin saksalaisten oli helppo katkaista myös Muurmannin rata ja katkaista siten ententemaiden yhteys Venäjään. Saksalaisten pääsy Muurmannin rannikolle olisi merkinnyt sen merisaarron murtamista, jolla ententemaat kuristivat Saksaa.

Se olettamus, että Saksa pyrki tunkeutumaan Suomen kautta Jäämeren rannikolle perustaakseen sinne tukikohdan Englannin pohjoisten liikeyhteyksien hävittämiseksi, ei suinkaan ollut saanut alkuaan englantilaisten liiallisesta epäluuloisuudesta. Saksalaisista lähteistä tiedetään, että Saksalla olivat tosiaan sellaiset aikomukset. Saksalaista sotaväkeä Suomeen kuljettaneen eskaaderin komentaja amiraali Meurer piti tätä operaatiota pääasiassa Englantia vastaan suunnattuna, mitä hänen mielestään osoitti myös Englannin herkkä reagointi siihen. Meurerin mielestä Saksan pääsy Suomen kautta avomerelle olisi ollut huomattava askel englantilaisesta saarrosta vapautumiseksi.[101] Saksalaisen sotalaivaston upseeri Kiep oletti myös, että Suomesta saattoi löytyä avain Saksan kahdella rintamalla käymän sodan strategiseen ratkaisuun ja että Englantia vastaan käydyt sotatoimet on siirrettävä uudelle perustalle, »nimittäin siirrettävä sotatoimet Itämeren ja Pohjanlahden kautta Muurmannin rannikolle».[102]

Englannissa seurattiin tarkasti Saksan kaikkia toimia Suomessa. Sen jälkeen kun saksalaiset olivat 7. maaliskuuta solmineet Berliinissä valkosuomalaisten kanssa sopimukset, oli aivan ilmeistä, että seuraavana askeleena olisi saksalaisten joukkojen maihinnousu Suomeen. Lontoossa oli jo sitä ennen tehty vastaavia johtopäätöksiä. Englantilaiset suorittivat 9. maaliskuuta maihinnousun Muurmannin rannikolle. Neuvostovastaisiin tarkoituksiin liittyivät saksalaisvastaiset: Englanti koetti estää saksalaisilta ja valkosuomalaisilta pääsyn valtamerelle. Myöhemmin Lloyd George sanoi, että yhtenä Muurmannin retkikunnan tarkoituksista oli estää suomalaiset valloittamasta saksalaisten avulla Muurmannin rannikkoa.[103]

Saksalaisia vuorostaan huolestutti englantilaisten maihinnousu Muurmannin rannikolle. Vähälukuinen retkikunta ei sinänsä ollut vaarallinen. Mutta Saksassa tiedettiin hyvin ententemaiden ja USA:n yrityksistä saada sotatoimet Saksaa vastaan jälleen aloitetuksi itärintamalla, ts. Venäjän rintamalla. Berliinissä pidettiin mahdollisena, että Muurmannin rannikolta ententen joukot saattavat edetä Pietaria kohti, liittyä yhteen Venäjän vastavallankumouk-

sellisten voimien kanssa, kukistaa bolševikit ja pystyttää Venäjälle ententeläismielinen hallitus, joka heittää jälleen venäläiset joukot Saksaa vastaan. Viemällä saksalaiset joukot Suomeen voitiin katkaista Muurmannin retkikunnalta pääsy Pietariin, vaikka entente lisäisikin retkikunnan miesvahvuutta. Saksan kannalta englantilaisten maihinnousu Muurmannin rannikolle teki Saksan intervention Suomeen välttämättömäksi semmitenkin, kun Englanti olisi retkikuntineen saattanut tulla nopeasti Suomen porvariston avuksi. Jos Englanti olisi auttanut tukahduttamaan Suomen vallankumouksen, niin se olisi alistanut Suomen valvontaansa, tuonut osan laivastostaan Itämerelle ja saanut entistä paremmat mahdollisuudet itärintaman palauttamisaikeidensa toteuttamiseen. Saksan tärkeimpiä tavoitteita oli tuon oletetun vaaran ehkäiseminen. Keisari perusteli intervention välttämättömyyttä myös sillä, että jollei Saksa auta valkoista Suomea, niin tämä kääntyy entenen puoleen.[104] Ludendorff niin ikään todisteli intervention tarkoituksenmukaisuutta mm. siten, että interventiosta luopumalla »Suomi ajettaisiin Englannin syliin. Tämä tulisi tapahtumaan heti kun Suomi näkee, että Saksa, joka on luvannut sille apua, on sen hylännyt.» Jouduttaakseen sotaväen lähettämistä Suomeen Ludendorff korosti: »Suomella on Arkangelin ja Muurmannin radan takia maailmanpoliittista merkitystä meille ja Englannille.»[105]

Myöhemmin Hindenburg sanoi muistelmissaan: »Me toivoimme, että saatuamme Suomen puolellemme, me voisimme vaikeuttaa mahdollisimman paljon ententen sotilaallista vaikutusta Arkangelista ja Muurmannin rannikolta tapahtumain kehitykseen Venäjällä.»[106] Ludendorff sanoi muistelmissaan: »Estääkseen uuden itärintaman muodostumisen ja lujittuakseen sotilaallisesti Saksa täytti Suomen (ts. valkosuomalaisten. – *V. H.*) pyynnön sotaväen lähettämisestä sen avuksi.»[107] Saatuaan varmat asemat Suomessa Saksa olisi voinut estää englantilaisten lujittumisen Muurmannin rannikolle, kuten Ludendorff sanoi. »Sitä paitsi Muurmannin rataa voitiin koko pituudeltaan uhata sivustatulella Suomesta käsin, joten englantilaiset eivät pystyneet vakaviin toimiin Pietaria vastaan. Muurmannin rannikon miehittänyt englantilainen maihinnousujoukko jäi eristetyksi.»[108] Suomessa saksalaisia interventiojoukkoja komentanut kenraali von der Goltz sanoi myös, että yhtenä tärkeimmistä saksalaisten tavoitteista Suomessa oli »englantilaisten Venäjään tekemän vaikutuksen lamauttaminen. Englanti valloitti jäätymättömän Muurmannin rannikon ja Muurmannin radan. Se saattoi sieltä käsin painostaa Pietaria, kukistaa bolševikkivallan ja käyttää hyväkseen Kronstadtissa ollutta Venäjän laivastoa. Saksa olisi saanut idässä uuden vihollisen sekä merellä että maalla. Sillä punaisten valta Venäjällä ei ollut niin luja, ettei Englanti olisi saanut nousemaan sotajalalle maassa olleita kannattajiaan. Suomessa olleet saksalaiset joukot ja laivat tukivat Saksan herruutta Itämerellä, ne uhkasivat Pietaria ja uhkasivat sivustasta Muurmannin rataa, jota myöten englantilaiset tunkeutuivat Venäjälle.»[109] »Suomea tarvittiin tueksi Itämerelle Muurmannin rannikolla olleita englantilaisia vastaan sekä Neuvosto-Venäjää ja Pietaria vastaan.»[110]

Saksalaiset sotilaskirjailijat von Kuhl ja Delbrück totesivat myös, että Itämeren divisioona lähetettiin Suomeen sotilaallisista ja sotapoliittisista syistä; mm. otettiin huomioon se, että Suomessa saksalaiset joukot sijoitettaisiin samansuuntaisesti Muurmannin radan kanssa, joka johti jäätymättömästä Aleksandrovskin satamasta Pietariin, joten Muurmannin rannikolla olleelta englantilaiselta maihinnousujoukolta katkaistiin tie etelään.[111] Moniosaisessa saksalaisessa teoksessa »Maailmansota 1914–1918» Saksan sotilaallisen intervention tavoitteet esitetään seuraavasti: »Ratkaisevaa osaa esittivät Saksan edut. Oli estettävä uuden vihollisrintaman muodostuminen, sillä englantilaiset olivat jo valloittaneet Muurmannin radan. Suomesta käsin saksalaiset joukot ja laivat uhkasivat Muurmannin rataa, ja niillä oli tärkeä merkitys herruuden turvaamiseksi Itämerellä, ennen kaikkea Suomenlahden suulla ja siten myös Pietarin edustalla.»[112]

Interventiollaan Saksa tavoitteli herruusasemaa Suomessa sekä Itämerellä ja siten myös uusia mahdollisuuksia Ruotsin painostamiseksi. Saksa oli pitkän aikaa yrit-

tänyt tuloksettomasti saada Ruotsin vedetyksi sotaan puolelleen. Suomeen tulleita saksalaisia joukkoja komentanut kenraali von der Goltz kirjoitti: »Meitä ilahduttaisi Ruotsin tulo puolellemme.» Tämän aikaansaamiseksi Goltzin mielestä sopi turvautua myös suoranaiseen uhkailuun. Hän sanoi, että »ententeen ystävällismielisesti suhtautuvalle parlamentaariselle hallitukselle (ts. Ruotsille. – *V. H.*) pitäisi selittää, että saksalaisilta sotalaivoilta katsottuna Tukholma oli tykin kantaman päässä eikä sille mahtanut mitään merten herrana ollut Albion.»[113]

Poliittiset laskelmat, jotka Saksa perusti Suomeen tekemäänsä interventioon, eivät rajoittuneet sota-aikaan, vaan ulottivat paljon pitemmälle. Tarkoituksena oli tehdä Suomesta paitsi Saksan vaikutusvallan ja riiston kohde myös tukikohta saksalaisen vaikutuksen levittämiselle naapurimaihin. Jo ennen saksalaisten Suomeen tuloa, kun vasta oli solmittu orjuuttavat sopimukset valkosuomalaisten kanssa, Saksan keisari hahmotteli jo, kuten »The Times» ilmoitti 9. maaliskuuta 1918, noiden sopimusten ja intervention jälkiseuraukset seuraavanlaisiksi : »Itämeren maiden saksalaistaminen on nyt turvattu ainiaaksi.»

Suomen asioihin puuttumisellaan samaan aikaan, kun oli meneillään ankara sota ententemaita ja USA:ta vastaan, Saksan imperialistit ajoivat siis monenlaisia sotapoliittisia tarkoitusperiä, joiden joukossa Suomen porvariston pelastaminen vallankumoukselta oli toisarvoisella sijalla.

Länsisaksalainen historioitsija F. Fischer sanoo keisarillisen Saksan anastus- ja hyökkäyspolitiikkaa paljastavassa kirjassaan »Griff nach der Weltmacht» (Maailmanherruuden tavoittelu), että välittömänä ja ratkaisevana motiivina, joka kannusti Ludendorffia panemaan toimeen intervention Suomeen, oli pyrkimys estää Englanti avaamasta uutta itärintamaa Saksaa vastaan. Interventio vastasi Saksan idässä ajaman politiikan tavoitetta, jona oli yhtenäisen vyöhykkeen muodostaminen Saksan vaikutusvallan alaisista tai ainakin Saksalle ystävällismielisistä valtioista.[114]

Saksalla oli samalla toinenkin tavoite. Sen oli suojauduttava vallankumouksen vaaralta. Punaisten voitto Suomessa olisi merkinnyt vallankumouksellisen palon leviämistä Länteen, sillä vallankumoukselle muodostuivat yhä suotuisammat edellytykset jopa Saksassakin. Tästä olivat todistuksena spartakistien toiminta, yleislakko tammikuussa 1918, sotaväen veljeily ja kumouksellistuminen itärintamalla, levottomuudet laivastossa, sodan pitkittymisen ja elintarvikevaikeuksien aiheuttaman tyytymättömyyden kasvu jne. Pelastamalla »jalomielisesti» Suomen porvariston vallankumoukselta Saksan imperialistit pyrkivät lyömään mahdollisimman etäällä takaisin heitä itseään kohti vyöryneen vallankumousaallon. Vaikka Suomi onkin pieni, vallankumouksen voitto Suomessa olisi merkinnyt iskua kapitalistiselle järjestelmälle ja tehostanut sotaväen sekä työväenjoukkojen kumouksellistumista Saksassa. Kumousmieliset joukot taas olivat kelvolliset kansalaissotaan eivätkä imperialistiseen sotaan.

Imperialistisen Saksan johtohenkilöt sanoivat suoraan, että väliintulo Suomeen oli tarkoitettu estämään vallankumouksen leviämisen Länteen. »Jos bolševismi olisi voittanut Suomessa, niin tuskin katastrofi olisi rajoittunut Pohjois-Eurooppaan, vaan sama vaara olisi uhannut myös Saksaa», kuten keisari sanoi. Valkoisen hallituksen vakiintuminen sekä »rauhan ja järjestyksen» palauttaminen Suomeen olivat keisarin mielestä luotettavana tukena »bolševismin Pohjois-Eurooppaan leviämistä vastaan», sillä »Skandinavia ei ollut patona bolševismia vastaan».[115] Saksan ylin sodanjohto korosti, että lähettäessään sotaväkeä Suomeen Saksa pyrkii kaatamaan bolševikkien vallan, joka merkitsee vaaraa koko Euroopalle.[116] Ludendorff väitti, että »bolševistinen kaaos Venäjällä oli koko tendenssinsä mukaisesti suuntautunut Saksaa vastaan».[117] Ludendorffin kirjoittamassa käskyssä luonnehdittiin Suomeen lähetettävän Itämeren divisioonan tehtäviä seuraavasti: »Itämeren divisioonasta on tuleva Suomen hallituksen tuki sen taistelussa bolševismia vastaan.»[118] Interventiojoukko ja johtanut kenraali von der Goltz tähdensi, että Suomen ja Venäjän punaisia vastaan taistellessaan Saksa puolusti myös itseään sisältä ja ulkoa käsin.[119] (Vallankumouksellinen Venäjä ja Suomi eivät tietenkään merkinneet mitään

ulkoista vaaraa Saksalle.) Tukholmassa ollut saksalainen sotilasattašea viittasi siihen, että Saksa oli kiinnostunut »padon panemisesta sen punaisen aallon esteeksi, joka Suomesta käsin uhkasi ennen kaikkea Ruotsia ja sitten myös Saksaa. Punaisen kaartin voitto Suomessa voimistaa kapinallisia aineksia omassa maassamme.»[120]

Suomen vallankumouksen tukahduttaminen ei ollut Saksan imperialistien lopullinen, vaan ainoastaan lähin tavoite. Vallankumouksen pääahjona, jonka vaikutusta imperialistit niin pelkäsivät, oli Neuvosto-Venäjä eikä pieni Suomi. Baijerin prinssi Leopold valitsi mahdollisimman halventavia sanoja vallankumouksellisen vaikutuksen luonnehtimiseksi ja nimitti sitä »moraaliseksi tartunnaksi», jolla »nykyinen Venäjä koettaa saastuttaa koko maailman».[121] Väliintulo Suomeen oli vain alkuvaihe Venäjän »bolševismin hävittämiseksi» aloitetussa kampanjassa. Siinä tarkoituksessa saksalaisten joukkojen oli valloitettava Suomessa lähtöasema, josta sopi aloittaa hyökkäys punaista Pietaria vastaan. Saksalainen Tukholman sotilasattašea tuli esittäneeksi jo ennen intervention alkua, helmikuussa 1918, saksalaisten laskelmat seuraavasti: »Suomen valloittaminen antaa meille sen sotilaallisen lisäedun, että me pääsemme aivan Pietarin portille; sellainen asema turvaa meille suuria sotilaallisia mahdollisuuksia.»[122] Hjelt ei liioitellut sanoessaan, että saksalaisten Suomeen tulo oli välirenkaana Saksan hyökkäyksessä Venäjää vastaan.[123] Vain ankarat taistelut länsirintamalla pakottivat Saksan lykkäämään noiden suunnitelmiensa täyttämistä, jotta se olisi voinut keskittää mahdollisimman paljon voimia »ratkaisevaa hyökkäystä» varten ennen suurten amerikkalaisten joukkojen saapumista. Hyökkäyssuunnitelmat tulevat ilmi siitä Hindenburgin Kühlmannille esittämästä ajatuksesta, että rauhansopimusta solmittaessa Venäjältä on vaadittava sellaisia aluemyönnytyksiä, jotka turvaavat Saksan armeijan vasemmalle siivelle riittävästi liikkumavaraa lähimmässä sodassa Venäjää vastaan.[124]

Saksan väliintulo Suomeen oli toisessakin suhteessa valmistautumista sotaan Neuvosto-Venäjää vastaan: Saksan valvonnan alaisen Suomen oli koulutettava oma armeijansa ja annettava se Saksan määräysvaltaan. Saksalaisilla oli aikomus tehdä Suomesta verrattain voimakas valtio, jonka käsin he olisivat voineet toteuttaa neuvostovastaiset suunnitelmansa käyttämättä juuri ollenkaan omaa sotaväkeään. Ludendorff sanoi 5. maaliskuuta 1918, ennen intervention alkua, että Ahvenanmaa on annettava Suomelle, sillä jos se luovutetaan Ruotsille, ei »meillä enää olisi Suomessa tulevaisuutta varten sitä tukea Venäjää vastaan, jota me välttämättömästi tulemme tarvitsemaan ja jota ei Ruotsi meille milloinkaan tule antamaan».[125] Hindenburg selitti keisarille intervention tarpeellisuutta: »Sisäisesti rauhoittunut ja meidän sotilaallisesti tukemamme Suomi on, ottaen huomioon sen sijainnin Pietariin nähden, yhdessä meidän Virossa saavuttamamme aseman kanssa omiaan painostamaan terveellisesti (?) Isoa-Venäjää. . . Suomi ja Ukraina ovat Saksan luonnollisia liittolaisia Isoa-Venäjää vastaan, ei vain sodan loppukautta vaan myös rauhaa varten.»[126] Saksan väliintuloa kannattaen Ludendorff korosti, että Venäjän rajalle on muodostettava voimakas valtio, joka tekisi helpommaksi Saksalle sen tehtävien täyttämisen Idässä ja antaisi mahdollisuuden siirtää enemmän saksalaista sotaväkeä Länteen. Ludendorffin mielestä Saksa voi toivoa tuollaista helpotusta Suomelta. »Me antaisimme Suomelle vain pienen sotavoiman (muutamia pataljoonia). Me tahtoisimme sen sijaan käyttää koko Suomen voiman Venäjää vastaan.»[127]

Saksalaisten väliintuloa kannustaneita taloudellisia syitä ei myöskään sovi jättää huomion ulkopuolelle. Eivät pidä paikkaansa historiallisessa kirjallisuudessa esiintyvät väitteet, ettei taloudellisilla näkökohdilla ollut mukana merkitystä.[128] Pelkästään edellä tarkastelemamme kauppasopimukset osoittavat, että Saksa oli erittäin kiinnostunut tunkeutumaan Suomen talouselämään. Voiton saavuttamiseksi Saksa pyrki lujittamaan taloudellista perustaansa ja sotilaallista mahtiaan kaappaamalla haltuunsa Itämeren maat, Ukrainan sekä Venäjän läntiset alueet ja rosvoamalla niitä armottomasti, viemällä noilta alueilta elintarvikkeita, rehua, hevosia ja strategisia raaka-aineita.

Karl Liebknechtin sanonnan mukaan Saksa pyrki imemään elämännesteet myös Suomesta, aivan samoin kuin muistakin miehittämistään alueista. Itse Hindenburg muotoili saman ajatuksen 9. maaliskuuta 1918 keisarille lähettämässään sähkeessä seuraavasti: »Haluan vielä korostaa, että meillä on odotettavissa taloudellista helpotusta saadessamme suomalaisia raaka-aineita ja että meidän myös tästä syystä täytyy kiinnittää huomiota maan mahdollisimman nopeaan rauhoittumiseen.»[129] Keisari oivalsi tämän itsekin. Maaliskuun 1. päivänä valtakunnankanslerille lähettämässään sähkeessä keisari luetteli intervention lupaamia etuisuuksia ja mainitsi myös »malmin, pellavan ynnä muiden tuotteiden viennistä» Suomesta ja jopa Venäjältä Suomeen tuodun kaakaon ja kahvin saantimahdollisuudesta.[130] Ludendorff korosti myös, »miten tavattoman tärkeät meille olivat Ukraina ja Suomi, nuo idän kulmakivet, joiden rikkauksia oli mahdotonta arvioida».[131]

Saksalaiset kapitalistit olivat erittäin kiinnostuneita interventiosta entisten Suomeen tekemiensä pääomansijoitusten suojelemisen kannalta sekä uusien sijoitusmahdollisuuksien ja Suomen luonnonrikkauksien hyödyntämismahdollisuuksien kannalta. Niinpä 1. helmikuuta 1918 Allgemeine Lokal- und Strassenbahngesellschaft -yhtiö vaati sen Suomessa olevan omaisuuden suojelemista. Yhtiö oli sijoittanut Viipurin raitioteihin ja kaasutalouteen lähes 4,5 miljoonaa markkaa.[132] Kun Suomen valkoisen hallituksen päämies Svinhufvud saapui maaliskuussa 1918 Berliiniin, hänet otettiin kiinnostuneesti vastaan korkeissa liikemiespiireissä. Hugo Stinnes ja Albert Ballin pitivät 14. maaliskuuta hänen kunniakseen aamiaiskutsut. »Heidän sormensa syyhyivät meidän rautateihimme, metsiimme ja koskiimme», kertoo senaattori Jalmar Castrén, »ja siinä mielessä pyrkivät he puheisiin meidän kanssamme.» »Päivällisen jälkeen käytiin heti käsiksi taloudellisiin kysymyksiin... Stinnes oli kiinnostunut Suomen rautateistä ja ehdotti, että maan leveäraiteiset rautatiet vaihdettaisiin normaalilevyisiin ratoihin. Lopuksi isännät kehottivat suomalaisia myymään rautateitten veturit ja vaunut Venäjälle ja ostamaan heiltä uudet... Nämä suurliikemiehet

tahtoivat välttämättä perustaa myös saksalais-suomalaisen kauppayhtiön, joka ottaisi haltuunsa koko Suomen kaupan. He aikoivat jo parin viikon kuluttua pitää perustavan kokouksen.» (Kaikki tämä tapahtui ennen saksalaisten sotilaallista väliintuloa.) »Kovasti he kyselivät ja präsäsivät», kertoo Svinhufvud, »ja taisivat sitten yksinään jonkin yhtiön perustaakin.»[133]

Saksalaisten väliintulo Suomeen auttoi Saksaa jossain määrin murtamaan taloudellisen saarron ja käyttämään Suomea kauttakulkutienä korkealaatuisen rautamalmin tuonnissa Ruotsista ja Norjasta. Vaikutusvaltainen saksalainen teollisuusmies August Thyssen tähdensi 18. helmikuuta päivätyssä kirjeessään valtakunnankanslerille sitä, että »Suomen avunpyynnön ansiosta Saksa saa mahdollisuuden ruotsalaisen ja norjalaisen rautamalmin sekä ruotsalaisen takkiraudan tuontiin, mikä on välttämätöntä Saksan ja Itävallan suurvalta-aseman kannalta. Ruotsissa ja Norjassa on valtavat määrät niukasti ja runsaasti fosforia sisältävää, rautapitoisuudeltaan Brieyn malmien veroista mutta laadullisesti parempaa rautamalmia, jota esiintyy pääasiassa Lapissa Luleån sataman ja Narvikin välisellä alueella. Tämä malmi on tarpeen Reinin ja Westfalenin teollisuudelle, Sleesialle, Böömille, Itävallan Sleesialle ja Määrille, jotka samalla ovat olleet sen luonnollisia myyntimarkkinoita. Ruotsista ja Norjasta saadaan myös Saksan maataloudelle tarpeellista tuomaskuonaa. Vain tämä malmi on auttanut Saksaa ja Itävaltaa turvaamaan raskaan teollisuutensa parhaalla raaka-aineella sekä erikoisterästä valmistavat tehtaat hyvälaatuisella harkkoraudalla, jonka pelkistämiseen käytetään puuhiiltä ja jota vain Ruotsi pystyy toimittamaan suuret määrät. Ruotsin ja Norjan malmit sekä ruotsalainen puuhiilellä valmistettu harkkorauta ovat Saksalle tärkeämpiä ja välttämättömämpiä kuin Brieyn malmialue, sillä ne tekevät mahdolliseksi erikoisteräksen suurtuotannon. Saksan pitäisi käyttää hyväkseen nykyistä otollista asemaansa Itämerellä ja puuttumalla Suomen asioihin saatettava Saksasta riippuvaisiksi myös Ruotsin ja Norjan malmialueet. Suomi voi säilyttää riippumattomuutensa Venäjästä vain siinä tapauksessa, että Saksa tukee

sitä, mikä taas käy mahdolliseksi vain sillä ehdolla, että Suomi luovuttaa Saksalle tärkeimmät strategiset kohteet. Koska Englannin ja Norjan väliset suhteet ovat hyvät, niin on hyvin todennäköistä, että Englanti saa Narvikista hiiliaseman. Ellei Saksalla ole silloin varmaa tukikohtaa Suomessa, niin sen turvaaminen malmilla käy sodan syttyessä mahdottomaksi ja samalla se menettää suurvalta-asemansa.»[134] Tällä tavalla teollisuusmagnaatit perustelivat Suomen asioihin puuttumisen välttämättömyyttä.

Sosialidemokraattinen »Hamburger Echo» esitteli myös Suomen asioihin puuttumiseen liittyviä näkökohtia: »Suomen kanssa solmittu rauhansopimus osoittaa selvästi, mihin Saksan Idän-politiikka tähtää: Itämeren kautta tapahtuvaa kanssakäymistä on kehitettävä jälleen mahdollisimman laajalti... On itsestään selvää, että Kuurinmaasta, Liettuasta, Latviasta ja Virosta tulee varastointipaikkoja Saksan ja Itämeren maiden välisessä kaupankäynnissä. Mutta Saksan anastussuunnitelmat tähtäävät luultavasti paljon pitemmälle.

Kaikesta näkyy joka tapauksessa, että Saksaa ovat kannustaneet Suomen asioihin puuttumiseen yleismaailmalliset taloudelliset edut. Vain naiivit ihmiset saksalaisten selustassa voivat luulla, että Saksaa on kannustanut sammuttamaan Suomessa syttynyttä vallankumouksen paloa ainoastaan yövartiolle ominainen huolenpito siitä, että kunnon poroporvarit saisivat siellä nukkua jälleen rauhassa.»[135]

Saksalaisilla oli tietenkin aikomus viedä Suomesta nekin strategiset materiaalit, joita Suomessa ei valmistettu mutta jotka oli tuotu sinne aiemmin. Saksa »puhdisti» tosiaan Suomen värimetalleista, niin että suomalaiset joutuivat luovuttamaan saksalaisille jopa kupariset ovenrivat. Suomen porvarit auttoivat Saksaa tässä toimessa jo ennen saksalaisten joukkojen tuloa Hankoon. Punainen kaarti onnistui pidättämään kokonaisen junalastillisen metalliromua, pääasiassa kuparia, jonka porvarit olivat tarkoittaneet saksalaisille. Edellä sanotusta näkyy selvästi, että Suomen asioihin puuttuessaan Saksa ajoi myös tärkeitä taloudellisia etujaan.

Hindenburg, Ludendorff ja von der Goltz tunnustivat, että Saksan väliintulo Suomeen oli edullinen asia, ja sen vaatimat menot korvautuivat runsain mitoin. Mainitut seikat tekevät ymmärrettäväksi sen, miksi länsirintamalla käydyistä ankarista taisteluista huolimatta Saksassa katsottiin mahdolliseksi lähettää joukkoja niin kauaksi länsirintamalta ja miksi ylin sodanjohto ja keisari suhtautuivat kielteisesti ulkoministeriön esittämään suunnitelmaan valkoisten ja punaisten sovittamiseksi Suomessa ja luopumiseksi sotaväen lähettämisestä Suomeen. Saksalaisten sotakiihkoilijoiden mielestä oli tärkeää paitsi porvariston voitto Suomessa myös saksalaisen sotaväen lähettäminen ja jättäminen Suomeen. Semmitenkin kun Suomeen tarvittiin verrattain vähän joukkoja, vähän enemmän kuin divisioona. Saksalaistenhan ei tarvinnut sotia siellä venäläisiä joukkoja vastaan, koska ne oli rauhansopimuksen allekirjoittamisen jälkeen viety pois. Saksalaisten joukkojen oli taisteltava vain Suomen Punaista kaartia vastaan. Punainen kaarti taas kävi jo ankaraa taistelua suurta, hyvin aseistettua ja koulutetun päällystön johtamaa valkoista armeijaa vastaan. Saksalaisten ei tarvinnut sotia kaikkia Suomessa olleita aseellisia voimia vastaan, vaan ainoastaan auttaa noiden aseellisten voimien toista osaa toisen nujertamisessa. Saksalaisten ei tarvinnut pelkästään omin voiminsa valloittaa ja alistaa Suomea, vaan ainoastaan auttaa valkosuomalaisia sen alueen valloittamisessa ja alistamisessa Saksalle, jota punaiset vielä puolustivat. Täten saksalainen divisioona vaikutti ratkaisevalla tavalla, ikään kuin miltei tasapainotetulle vaakalaudalle heitetty miekka. Kun Lännessä saksalaiset eivät saavuttaneet edes divisioonan veroisten menetysten hinnalla taktisiakaan voittoja, niin Suomessa riitti yhtä divisioonaa alistamaan Saksan valvontaan pinta-alaltaan Brittein saaria suuremman maan luonnonrikkauksineen, tärkeine strategisine asemineen ja tulevine armeijoineen. Väliintulo Suomeen oli todella edullinen yritys, joka lupasi yhtä suuria voittoja kuin kapitalistien siirtomaista kiskomat voitot.

Saksalaisten väliintulossa Suomeen ilmeni siis vähiten pyyteettömyys, lähimmäisenrakkaus tai uhrautuvaisuus:

Saksaa kannustivat vain sen omat itsekkäät imperialistiset edut. Siksi vaikuttivat naurettavilta saksalaisen ja valkosuomalaisen propagandan, mm. Suomen valkoisen lehdistön, yritykset kuvata saksalaisten väliintulo jalomieliseksi uroteoksi yms. Paatuneiden politikoitsijoiden kyynisyys ilmeni siinä, että vakavissaan he eivät tietenkään ajatelleet siihen tapaan kuin julkisesti puhuivat. »Joukkomme toivat Suomeen yksinomaan Saksan eivätkä Suomen edut», Ludendorff kirjoitti.[136] Retkikuntaa suunniteltaessa keisarin mielestä oli määräävänä näkökohtana valtakunnan huomattava ja välitön etu.[137] Keskustapuoluetta edustanut valtiopäivämies Gröber rinnasti osuvasti toisiinsa intervention kaksi puolta: sen jonka eduksi se tehtiin ja sen joka siitä maksoi. Hän sanoi: »Herrat, saksalaiset joukkomme astuivat Suomeen samoin kuin Ukrainaankin tietysti ennen kaikkea Saksan etujen vuoksi. Suomen edut eivät olleet ensi sijalla. Retkikunnan vaatimat kustannukset kantaa tietysti(!) Suomen valtio.»[138] Valkoisen Suomen johtajat ymmärsivät tietysti, että Saksaa kannustivat väliintuloon itsekkäät laskelmat eikä pyyteettömyys. Senaattori Stenroth kirjoitti tästä suoraan; asian ymmärsi myös Hjelt, joka itse oli allekirjoittanut orjuuttavat sopimukset Saksan kanssa. Senaattori Holsti sanoi, että väliintulo ei johtunut auttamishalusta, vaan suurista poliittisista syistä.[139] Mannerheim ei ollut muita tyhmempi eikä suinkaan germanofiili. Mutta »kansalle» saksalaisten joukkojen Suomeen tulo esitettiin Saksan jaloksi teoksi samaan tapaan kuin sotaa kuvattiin vapaussodaksi vielä venäläisten joukkojen poisviennin ja saksalaisten joukkojen maihinnousun jälkeenkin. Saksalaisten maihinnousun johdosta antamassaan käskyssä Mannerheim puhui kaksinaamaisesti suuresta uhrista, »jonka Saksan jalo kansa tekee maallemme».[140]

Tässä yhteydessä ei voida jättää kumoamatta väitteitä, jotka sisältyvät F. Beyerin kirjaan »Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918 als völkerrechtsmäßige Intervention» (Kansainoikeuden mukainen Saksan väliintulo Suomeen 1918). Beyer sanoo: »Väliintulo oli sallittu kansainvälisen oikeuden kannalta, sillä se nojautui vastaaviin kansainvälisen oikeuden säännöksiin. Näitä olivat: a) Venäjän suhteen – oikeus väliintuloon rikkomuksen edellyttämän repressaalien käyttöoikeuden mukaisesti; venäläiset rikkoivat Saksan ja Venäjän välisen rauhansopimuksen 6. pykälän kolmatta kohtaa jättämällä täyttämättä sotaväen poisvientiä koskevan sitoumuksensa, mikä teki välttämättömiksi kostotoimet; b) Suomen suhteen – sen suostumus. Suomi antoi suostumuksensa Venäjään kohdistettujen repressaalien toteuttamiseen Suomen valtion puitteissa sekä itse Suomen valtion sisäisiin asioihin puuttumiseen. Tämä suostumus annettiin Saksan ja Suomen välisessä muodollisessa väliintulosopimuksessa, jonka muodolliset puutteellisuudet korjattiin.»[141]

Beyerin väite on läpeensä valheellinen. »A»-kohdassa pitää paikkansa vain väliintulon neuvostovastaisen suuntauksen toteaminen. Mutta kuten edellä jo asiakirjojen perusteella todistettiin, Saksa antoi Suomen porvaristolle väliintuloa koskevan lupauksen jo ennen Brest-Litovskin sopimuksen solmimista. Suomea orjuuttaneita sopimuksia, joiden allekirjoittamisen Saksa asetti Suomen porvariston edustajille väliintulonsa ennakkoehdoksi, laadittiin samanaikaisesti Brest-Litovskin sopimuksen kanssa. Muuten saksalaiset ja valkosuomalaiset eivät solmineet mitään erityistä väliintulosopimusta, Beyer pitää sellaisena nähtävästi ns. rauhansopimusta. Valtiosihteereiden ja ylimmän sodanjohdon edustajan neuvottelussa, jonka Hertling kutsui koolle 11. maaliskuuta, viikon kuluttua Brestin rauhansopimuksen solmimisen jälkeen, kukaan osanottajista ei puhunut siitä, että Venäjä olisi rikkonut sopimusta. Ylin sodanjohto oli paljon aikaisemmin hyväksynyt päätöksen sotaväen lähettämisestä Suomeen,[142] Ludendorff ilmoitti siitä Hjeltille jo 21. helmikuuta. Saksa oli valmistellut interventiota, jonka neuvostovastaisesta tarkoituksesta puhuivat sekä keisari että Hindenburg ja Ludendorff, jo ennen sen sopimuksen olemassaoloa, jota Beyer väitti Neuvosto-Venäjän rikkoneen ja antaneen muka oikeudellisen perusteen interventiolle. Interventiosta päättäneet imperialistit tarvitsivat jonkinlaisia laillisilta vaikuttavia perusteluja intervention puolustamiseksi, ja yhtenä niistä olikin Beyerin esittämä keksitty peruste. Sen laskivat liikkeelle saksa-

laiset diplomaatit pyrkiessään kuvaamaan Suomeen tehtävän intervention vastatoimenpiteeksi, jonka Neuvosto-Venäjä aiheutti sopimusta rikkomalla. Saksan ulkoministeriö ilmoitti 1. huhtikuuta 1918 radiosanomassaan, että Suomeen saapui venäläisiä punakaartilaisia ja että Saksan hallituksen on valitettavasti (!) ryhdyttävä toimenpiteisiin sopimuksen edellyttämän asiaintilan palauttamiseksi[143], ellei Venäjän hallitus pysty täyttämään sopimusvelvoituksiaan. Näin puhuttiin aikana, jolloin Saksan hallitus oli jo varauksettomasti ratkaissut kysymyksen toimenpiteistä, joilla se uhkaili »ellei» jne.: saksalaiset joukot olivat jo paljon aikaisemmin miehittäneet valmistelutarkoituksessa Ahvenanmaan ja saksalaisilla laivoilla kuljetettiin Suomeen retkikuntaa, joka toisena päivänä radiosanoman lähettämisen jälkeen aloitti maihinnousun. Myöhemmin Saksassa vääristeltiin samaan tapaan tosiasioita ja väitettiin, että venäläinen 42. armeijakunta osallistui taisteluihin Suomessa, vaikka tuota armeijakuntaa ei ollut enää olemassakaan.[144]

Saksa itse rikkoi julkeasti Brest-Litovskin rauhansopimusta. Allekirjoitettuaan sopimuksen, jonka ensimmäisessä pykälässä sanottiin, että sopimuspuolet ovat päättäneet elää vastedes rauhassa ja sovussa, Saksa jatkoi edelleenkin vihamielistä käytännöllistä toimintaansa Neuvosto-Venäjää vastaan. Tosiasiallisesti Saksa jatkoi hyökkäystään. Rauhansopimusta rikkoen se miehitti Krimin, suoritti maihinnousun Tamanin niemimaalle ja aloitti Mustan meren rannikkoalueen valloituksen. Mustalla merellä Saksa ja sen liittolaiset, jotka niin ikään olivat allekirjoittaneet Brest-Litovskin rauhansopimuksen, tulittivat ja kaappasivat venäläisiä kauppalaivoja.[145] Donin rintamalla saksalaiset sotilasviranomaiset kieltäytyivät vetämästä demarkaatiolinjaa säilyttääkseen toimintavapautensa. Mutta sielläkin, missä demarkaatiolinja oli säädetty, saksalaiset joukot ylittivät sen ja hyökkäilivät venäläisiä vastaan. Näin tapahtui Orelin, Kurskin ja Smolenskin kuvernementeissa sekä monilla muilla seuduilla.[146] Pihkovan lohkolla saksalaiset osastot ja erilliset henkilöt tunkeutuivat alituiseen paitsi puolueettomalle vyöhykkeelle myös

demarkaatiolinjan taakse propagoimaan rintaman lähistöllä asuvan väestön keskuudessa ajatusta siitä, että saksalaiset ovat valmiit tulemaan järjestystä palauttamaan.[147] Karl Liebknecht sanoi aivan oikeutetusti: »Brest-Litovskin 'rauha' ei ole rauhaa, sillä 'Isoa-Venäjää' vastaan, jonka kanssa rauha on solmittu, jatketaan sotaa suoranaisesti ja välillisesti Itämeren rannikolla, Suomessa, Ukrainassa, Krimillä, Donin alueella, Kaukasiassa ja kaikkialla Idässä.»[148] Saksa rikkoi julkeasti sopimusta tukemalla, rahoittamalla ja aseistamalla venäläisiä valkokaartilaisia neuvostovallan kukistamiseksi. Neuvostohallitus vaati useita kertoja mutta tuloksettomasti, että Saksan taholta olisi lopetettu sopimuksen rikkomiset.[149]

Beyer esitti toiseksi Saksan väliintulon oikeuttaneeksi perusteeksi Suomen suostumuksen. Mutta Suomessa oli meneillään kansalaissota, ja kun riistäjäluokat kannattivat väliintuloa, niin työväenluokka ja maalaisköyhälistö vastustivat sitä ehdottomasti ja taistelivat ase kädessä väliintulijoita vastaan. Itse kansleri Hertling tunnusti, että Suomessa saksalaisten väliintuloon suhtauduttiin myötämielisesti vain puhtaasti porvarillisissa piireissä.[150]

Myöhemmin Saksan Suomen-lähettiläs Wipert von Blücher kirjoitti, että puolet Suomen väestöstä suhtautui vihamielisesti Saksan väliintuloon.[151]

Saksan ylistäminen kansainvälisen oikeuden valvomisesta on semmitenkin herjaavaa, kun Saksan toimet ensimmäisen maailmansodan aikana muodostivat yhtenäisen sarjan kansainvälisen oikeuden rikkomuksia, jotka herättivät suuttumusta kautta maailman. Sopii palauttaa mieleen, miten Saksa polki Belgialle takaamaansa neutraliteettia, käytti myrkkykaasuja, pommitti rauhallisia kaupunkeja tai kohteli epäinhimillisesti sotavankeja. Brest-Litovskin sopimuksen solmimisen jälkeen Saksan toimet Neuvosto-Venäjää vastaan eivät olleet ainoastaan tuon sopimuksen, vaan myös yleisesti hyväksyttyjen kansainvälisten oikeusnormien rikkomista. Mustalla merellä Saksan ja sen liittolaisten sotalaivat tulittivat aluksia, joilla kuljetettiin sairaita.[152] Muurmannin rannikolla saksalaiset sukellusveneet hyökkäsivät varoittamatta rannikkoasukkaiden

kalastuslaivojen kimppuun ja upottivat niitä samoin kuin myös rannikkoasukkaille elintarvikkeita kuljettaneita laivoja, ja veneisiin pelastautuneita ihmisiä saksalaiset ampuivat.[153] Miesten pakkovienti joistakin kylistä, kokonaisten perheiden surmaaminen lapsineen, jos jonkun perheenjäsenen epäiltiin kuuluvan partisaaneihin, kokonaisten kylien poltto ja asukkaiden ampuminen konekivääreillä, väestön rosvoaminen – tällaisia olivat keisarillisen Saksan toimet sen miehittämillä Neuvosto-Venäjän alueilla.

Yhtä julkeasti saksalaiset rikkoivat kansainvälistä oikeutta myös Suomessa toimiessaan. Nuo »sivistyksen puolustajat» osoittivat »inhimillisyyttään» asettamalla taistelun aikana joukko-osastojensa suojaksi sotavangeista sekä työläisten vaimoista ja lapsista muodostamansa rivit, kohtelemalla raakalaismaisesti sotavankeja ja tuhoamalla heitä, mm. naisia, joukoittain (esim. Lahdessa ja eräässä muussa asutuksessa saksalaiset ampuivat vain päivän aikana 158 naisvankia[154]). Saksalaiset eivät estäneet valkosuomalaisia rikkomasta kansainvälisiä oikeusnormeja: valkoiset kiduttivat ja ampuivat joukoittain sotavankeja, käyttivät räjähtäviä sekä myrkytyksen aiheuttavia kuparisia luoteja,[155] ja polttivat rakennuksia niihin telkeämine ihmisineen.[156]

Tuollaista kansainvälisen oikeuden polkemiseen johtanutta väliintuloa, jonka suoritti tuon oikeuden rikkomisen tavakseen ottanut valtio, saksalainen porvarillinen lainoppinut kuvasi sitten kansainvälisen oikeuden voitokkaaksi toteuttamiseksi!

Saksan väliintulo Suomeen ei ollut sovellettavissa yhteenkään niistä seitsemästä tapauksesta, joissa kansainvälisen oikeuden porvarillisen teoreetikon L. Oppenheimin käsityksen mukaan väliintulo oli luvallista.[157]

Suomesta eivät kantautuneet ainoastaan porvariston avunpyynnöt, vaan myös vallankumouksellisten työläisten muiden maiden työväestölle osoittamat kehotukset solidaarisuuteen. Vallankumouksen alkupäivinä ilmestyi kansainväliselle proletariaatille osoitettu julistus. Siinä sanottiin, että Suomen työväestö toivoi, ettei yhdenkään maan

luokkatietoinen proletariaatti vastaa Suomen porvariston avunpyyntöön lähettämällä sotilaallista apua Suomen työväenluokkaa vastaan.[158] Tämä kehotus oli osoitettu myös Saksan ja ennen kaikkea Saksan työväenluokalle, sillä Suomen porvaristo pani päätoiveensa nimenomaan Saksan väliintuloon.

Saksan työväenluokan asema oli vaikea. Sosialidemokraattijohtajat olivat heti sodan puhjettua kavaltaneet Internationaalin päätökset, siirtyneet imperialistisen porvariston kannalle, asettaneet sen palvelukseen työväenjärjestöjen – sosialidemokraattisen puolueen ja ammattiliittojen – johtoportaan ja alkaneet julistaa luokkarauhaa oman maansa porvariston kanssa.

Saksan työväenliikkeen parhaimmisto sai selvän tapahtumista eikä antautunut šovinismin valtaan, vaan säilytti uskollisuutensa marxismille ja internationalismille. Tähän myötävaikuttivat Karl Liebknechtin esiintymiset, mm. hänen lausumansa, että »vihollinen on omassa maassa», »Spartakuksen» kirjeet sekä internationalistien äänenkannattajat »Die Internationale» (lakkautettiin ensimmäisen numeron ilmestyttyä), »Der Kampf» (sen johtavia työntekijöitä oli mm. Wilhelm Pieck), »Der Socialdemokrat» ja »Die Arbeiterpolitik». Työväenluokalla ei kuitenkaan ollut yhtenäistä taisteluhenkistä vallankumouksellista puoluetta, ja sota-aikana työväenliikkeen parhailla edustajilla oli äärimmäisen vähän mahdollisuuksia propagandatyön harjoittamiseen väestöjoukkojen keskuudessa sekä joukkotoiminnan järjestämiseen.

Miten saksalaiset sosialistit suhtautuivat Saksan imperialistien aikomukseen tukahduttaa Suomen vallankumous? Ei voida väittää, etteivät he olisi pystyneet estämään Saksan väliintuloa Suomeen. Olivathan oikeistososialistit (scheidemannilaiset) ja keskustalaiset (riippumattomat sosialistit) edustettuina valtiopäivillä (jossa Saksan ja valkoisen Suomen sopimukset oli ratifioitava), ja scheidemannilaiset olivat edustettuina hallituksessakin. Vasemmistolaisia eli spartakisteja ei tietenkään ollut valtiopäivillä eikä hallituksessa, he olivat laajalti edustettuina muissa valtion laitoksissa, nimittäin vankiloissa. Siellä olivat

Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Clara Zetkin, Franz Mehring ja monet muut internationalistit. Oikeistolaisilla ja riippumattomilla oli oma julkinen lehdistönsä. Sosialidemokraattijohtajat olivat läheisesti yhteydessä ammattiliittojen huippukerrokseen. Näin ollen oikeistolaisilla ja keskustalaisilla oli jopa julkisiakin mahdollisuuksia intervention vastustamiseksi.

Intervention vastustamiseen myötävaikuttivat työläisten keskuudessa sekä armeijassa ja laivastossa levinnyt kyltymys sotaan, rauhantahto ja myötämielinen suhde vallankumoukselliseen Venäjään. Todistuksena siitä, että Saksan työväenluokka tuomitsi imperialistisen politiikan, oli se vaatimus, että mahdollisimman pian solmittaisiin neuvostohallituksen esittämä rauhansopimus ilman aluevaltauksia ja sotakorvauksia. Tämä vaatimus esitettiin lukuisien lakkojen, mm. tammikuun suurlakon aikana, joka alkoi miltei samanaikaisesti Suomen vallankumouksen kanssa.

Vaikka tammikuun lakon aikana esitetyissä vaatimuksissa ei puhuttukaan mitään Suomesta, jossa vallankumous oli juuri alkanut, niin itse vaatimusten henki osoitti selvästi, että saksalaisten työläisten parhaimmistolle olivat aivan vieraita ne tavoitteet, joita Saksan imperialistit pitivät ohjeenaan lähettäessään sotaväkeä Suomeen. Edistykselliset saksalaiset työläiset suhtautuivat myötätuntoisesti sekä vallankumoukselliseen Venäjään että vallankumoukselliseen Suomeen. Tammikuun lakko sinänsä oli Saksan työväenluokan yritys tehdä loppu imperialistisesta politiikasta, joka sai ilmauksensa myös vallankumouksenvastaisessa väliintulossa. Helmikuussa 1918, kun ylin sodanjohto oli luvannut valkosuomalaisille lähettää sotaväkeä Suomen vallankumousta tukahduttamaan, sen olikin varauduttava vallankumouksen puhkeamisen varalle itse Saksassa. »Sisäisiä levottomuuksia» koskevan määräyksen mukaan 3. kaartinarmeijakunnan sekä 4:nnen ja 5:nnen armeijakunnan jalkaväkijoukkojen oli saatuaan sovitun sähkeen »valmistautumisesta lakon torjuntaan» saatettava joukot valmiiksi liikekannallepanoon; saatuaan sähkeen »lakon torjumisesta» niiden oli aseistettava joukot retkel-

lelähdön varalta. »Piiritykseen valmistautumista» koskevan sähkeen mukaan joukot oli vietävä määräpaikkoihin. »Piiritys»-sähke oli merkkinä siitä, että 3., 4. ja 5. armeijakunnan oli edettävä Berliiniä kohti kiertoradalle saakka ja samalla kaartinarmeijakunnan oli hyökättävä »kapinallisia väestöjoukkoja» vastaan kaupungin keskustasta ja ahdistettava näitä joukkoja kiertoradalle. Sen jälkeen oli määrä ottaa käyttöön konekiväärit.[159] Tällainen tilanne oli Saksassa siihen aikaan kun Saksa valmisteli väliintuloa Suomeen.

Valmisteilla olleen väliintulon puolustelemiseksi julkisesti Saksan taantumuspiirit esittivät kaksi melko avutonta selitystä. Ensinnäkään Saksa ei muka puutu Suomen asioihin, se lähettää sotaväkeä pelkän poliisitoimenpiteen toteuttamiseksi. Tämän selityksen antoi keisari. Grünau esitti sen 7. maaliskuuta keisarin toimeksiannosta kanslerille, joka epäili intervention rikkovan Brestin rauhansopimusta. »Tätä retkikuntaa oli yhtä vähän kuin samanlaista retkeä Ukrainaan pidettävä Venäjää vastaan suuntautuneen sotaretken jatkona tai uudistamisena eikä sen tarvinnut myöskään sellaiseksi muodostua... Taistelu maassa kierteleviä joukkioita ja sellaisia venäläisiä joukko-osastoja vastaan, jotka eivät Venäjän hallituksen käskystä huolimatta poistuneet maasta, vaan jatkuvasti osallistuivat sisäpoliittiseen taisteluun Suomessa, ei keisarin mielestä olisi taistelua Venäjää vastaan, vaan puhdasta Saksan tunnustaman hallituksen pyynnöstä suoritettua poliisitoimintaa.»[160] Tällä tavalla asia esitettiin myös valtiopäivillä (keskustaa edustaneen valtiopäivämies Fehrenbachin puheenvuorossa).[161] Keisarille lähettämässään sähkeessä Hindenburg väitti myös, että »retkikunnan tarkoituksena on antaa pyydettyä apua suomalaisille taistelussa ryövärijoukkoja vastaan, aivan samoin kuin me vielä teemme Ukrainassa, Liivinmaalla ja Virossa myös sen jälkeen kun rauha on solmittu Ison-Venäjän kanssa».[162] Saattaisi luulla, että Saksa lähetti sotaväkeä Ukrainaan, Liivinmaalle, Viroon ja sitten myös Suomeen taistelemaan ryöväreitä vastaan. Sähkeessään Tukholman-lähettiläälle von dem Busche ei kaunistellut asiaa vaan korosti, että

Suomeen lähetettävä retkikunta »on kuvattava» (juuri niin!) »ryöväreitä» vastaan lähetetyksi ja on vältettävä kaikkea sellaista, minkä vuoksi saksalaisten sotatoimia Suomessa voitaisiin paheksua sosialistisen periaatteiden vastaisina.[163]

Muuten saksalaisten väliintulo oli tosiaan poliisitoimenpide, mutta toisessa merkityksessä kuin porvaristo sen esitti. Porvarillisessa valtiossa poliisia ei käytetä taistelemaan yksinomaan rikollisia vaan myös työväenliikettä vastaan. Imperialistit koettivat kuvata Suomeen tekemänsä intervention poliisitoimenpiteeksi ryöväreitä vastaan, mutta todellisuudessa se oli poliisitoimenpide työväenliikettä vastaan, vallankumouksen tukahduttamiseksi.

Saksalaisen sotaväen Suomeen lähettämisen toinen julkinen selitys oli yhtä naurettava. Suomen vallankumoukselliset kuvattiin rauhan vastustajiksi, jotka eivät halunneet rauhaa Saksan kanssa. Pelkkä rauhantahto pakottaa muka Saksan lähtemään sotaan heitä vastaan. Ja vaikka vallankumoushallitus oli julistanut radioitse koko maailmalle, että se halusi elää rauhassa Saksan kanssa, valtiopäivillä pidettiin näin pateettisia puheita: »Olisiko punainen hallitus, jota vastaan me tuemme Suomen valkoista hallitusta, valmis solmimaan rauhansopimuksen kanssamme? Ja huolimatta siitä, saiko tuo hallitus nyt apua bolševikeilta Pietarista vai ei saanut, eikö nimenomaan se vastustanut rauhansopimusta kanssamme ja koettanut sabotoida estääkseen rauhan solmimisen?» Näin puhui kreivi von Westarp ja päätteli: »Tästäkin jo seuraa, että väliintulomme oli välttämätön rauhansopimuksen aikaansaamiseksi Suomen kanssa.»[164] Mutta kuten jo totesimme, rauhansopimus oli Suomelle orjuuttava, eivätkä punaiset tietenkään halunneet joutua riippuvaisiksi Saksasta (joten siis he »eivät halunneet rauhaa»!).

Oli sellaisiakin poliitikkoja, jotka vakavissaan perustelivat väliintulon tarpeellisuutta punaisten uppiniskaisuudella. Stresemann vetosi 19. maaliskuuta pitämässään puheessa »Vorwärtsiin» sekä ruotsalaiseen »Social-Demokraten»iin» »todistaakseen», että Suomen vallankumous merkitsi rosvouksia, oikeuksien loukkaamista yms. (oikeistososialidemokraattinen lehdistö antoi riittävästi aineistoa tällaisen kuvan luomiseen), ja sitten julisti, että punaiset olivat muka itse »kieltäytyneet kaikkinaisesta sopimuksenteosta ja välityksestä suhteissaan Saksaan».[165] Myöhemmin, toukokuun alussa 1918, varakansleri von Payer selitti seuraavasti Saksan kantaa: »Suomeen tullessamme emme lainkaan aikoneet puuttua sen sisäpoliittisiin asioihin. Päätarkoituksenamme oli saada pohjoisessa aikaan tietynlainen rauhantila niin sotilaallisessa kuin poliittisessakin suhteessa.»[166] Miten jaloja olivatkaan nuo rauhanrakentajat, jotka olivat aloittaneet maailmansodan maailman uudelleenjakamiseksi! Eräs arvovaltainen mies paljasti kuitenkin von Payerin tekopyhyyden. Sen teki – itse von Payer. Toisen kerran esiintyessään hän sanoi suoraan: »Kun me huolimatta ryntäyksestä Lännessä tunkeuduimme Suomeen, niin ovat tähän olleet määräväiä tärkeät sotilaalliset ja valtiolliset vaatimukset.»[167] Kuten jo totesimme ja jäljempänä vielä osoitamme, Saksa ei pyrkinyt rakentamaan rauhaa pohjoisessa, vaan se pyrki perustamaan sinne tukikohtansa sodan laajentamista varten.

Miten sosialidemokraatit ja riippumattomat sosialistit käyttäytyivät Suomen kanssa solmittuja sopimuksia sekä valmisteilla ollutta interventiota käsitel'äessä valtiopäivillä?

Suomeen suunniteltu interventio asetti Saksan työväenpuolueiden johtajille ratkaistavaksi arkaluonteisen ongelman. Saksalaiset joukot olivat jo sitä ennen sotineet vallankumouksellista Venäjää ja vallankumouksellista Viroa vastaan. Neuvosto-Venäjää vastaan tehdyn hyökkäyksen tarkoituksena ei kuitenkaan ollut yksinomaan vallankumouksen tukahduttaminen, vaan ennen kaikkea rosvomaisten rauhanehtojen tyrkyttäminen Neuvosto-Venäjälle. Ellei neuvostohallitus olisi suostunut noihin ehtoihin, Saksa olisi tietysti jatkanut hyökkäystään niin kauan, että jonkinlaisen Venäjän hallituksen olisi pitänyt suostua vielä raskaampiin rauhanehtoihin. Suostumalla Brestin ehtoihin Neuvosto-Venäjä vältti toistaiseksi suuren sodan Saksaa vastaan.

Vallankumouksellista Venäjää vastustaessaan Saksa

asetti siis toistaiseksi tavoitteekseen itärintaman hävittämisen ja suotuisampien strategisten ehtojen luomisen sodankäynnille länsirintamalla. Vallankumouksellisen Viron Saksa tietysti nujersi mutta vain »ohimennen», saadakseen sen kautta mahdollisimman edullisen pääsyn Neuvosto-Venäjälle.

Suomen suhteen asiat olivat toisin. Sotaväkeä oli lähetettävä sinne varta vasten vallankumousta tukahduttamaan. Saksan imperialistien politiikka oli sodan kulussa monta kertaa pakottanut sosiaališovinistit kavaltamaan yhä iljettävämmin proletaarisen internationalismin ja kansainvälisen työväenliikkeen. Ja joka kerta sosiaališovinistien voitaisiin sanoa suoriutuneen kunniallisesti kavalluksesta, jos kavallus ja kunniallisuus voitaisiin sovittaa yhteen. Suomen tapauksessa sosiaališovinistien oli tehtävä valinta: suostuako vai ollako suostumatta auttamaan pyöveleitä, jotka lähtivät tukahduttamaan pienen maan vapauttarakastavan ja sivistyneen työväenluokan vallankumousta. Kyseessä eivät olleet mitkään alueelliset tai taloudelliset myönnytykset, niin kuin Neuvosto-Venäjän tapauksessa, vaan Suomen vallankumouksen kohtalot. Tämänkin kysymyksen saksalaiset sosialidemokraattijohtajat ratkaisivat ilman Hamletille ominaista epäröintiä, vaikkakin esittivät valtiopäivillä tilanteeseen sopiviksi katsomiaan monologeja puhujankorokkeelta.

Imperialistisen piirien ja sosialidemokraattijohtajien kesken ilmeni sodan aikana omalaatuista vuorovaikutusta. Mainitut johtajat kannattivat yleensä imperialistista politiikkaa, mutta erinäisissä kysymyksissä katsoivat tarpeelliseksi jäädä lievään oppositioon, jota he usein verhosivat marxilaisin sanoin. Imperialisteille oli epämieluista tietysti sellainenkin arvostelu, mutta he sietivät sen, koska ymmärsivät, että sen ansiosta työväestö ei kääntänyt lopullisesti selkäänsä johtajilleen ja nämä saivat arvovallallaan pidätetyksi väestöjoukot »äärimmäisyyksistä» (saivathan nämä torpedoiduksi tammikuun lakonkin). Ilman tuota arvostelua työväenjohtajat olisivat menettäneet johtajuutensa sekä vaikutuksensa työväestöön ja niin ollen myös arvonsa imperialistien apureina. Opportunistijohtajat olivat riittävän varovaisia pysyäkseen kohtuuden rajoissa arvostelussaan, ollakseen loukkaamatta pahasti huippukerroksia ja ärsyttämättä liiaksi pohjakerroksia. Monivuotisen sovittelupolitiikkansa ansiosta he olivat oppineet annostelemaan arvostelunsa siten, että näyttivät olevansa oppositiossa mutta eivät silti lakanneet olemasta keisarin uskollisia alamaisia. Siksi heidän arvostelunsa ei pelottanut ketään eikä johtanut minkäänlaisiin seuraamuksiin, ja he itse taantumuksellisia vastaan pitämiensä filippiikkien jälkeen jatkoivat taantumuksellisten kanssa hyvinä kumppaneina parlamenttityötä. Juuri tässä valossa onkin tarkasteltava muutamia sosialidemokraattien sekä näitä vasemmistolaisempien mutta epäjohdonmukaisten ja horjuvaisten riippumattomien sosialistien arvostelevia esiintymisiä, jotka koskivat Saksan väliintuloa Suomeen.

Maaliskuun alkupäivinä valtiopäivillä oli esillä kysymys Ahvenanmaan miehittämisestä. Oli helppo arvata, että sotaväen lähettäminen Suomen rannikolle liittyi välittömästi Suomen tapahtumiin sekä valkosuomalaisten interventiota koskeviin pyyntöihin. Sosialidemokraattien ja riippumattomien johtajat eivät kuitenkaan aikoneetkaan selittää Saksan työläisille, että tekeillä oli ilmeinen valmistautuminen hyökkäykseen vallankumouksellista Suomea vastaan. Ebert rajoittui vain sanomaan, ettei hän hyväksy Ahvenanmaan miehitystä.[168] David ja Haase eivät sanoneet tätäkään.

Myöhemmin oikeistolaiset ja riippumattomat menettelivät siten, että toisaalta arvostelivat jotakin tuossa väliintulohankkeessa osoittaakseen työläisille pysyvänsä valppaasti luokkakannalla ja toisaalta tekivät tyhjäksi tuon arvostelunsa parjaamalla Suomen vallankumousta tapahtumain puolueettoman arvioinnin varjolla.

Esimerkiksi sosialidemokraatti David esiintyi 18. maaliskuuta seuraavaan tapaan. Alkuosa oli arvostelua. David paljasti rohkeasti kanslerin kerrassaan epämielekkään väitteen, että sotaväkeä lähettäessään Saksa ei muka halunnut puuttua Suomen sisäisiin asioihin. David sanoi, että tosiasiallisesti Saksa puuttuu Suomen sisäisiin asioihin. Suomessa oli käynnissä kansalaissota, ja kun asia esitettiin

siten, että Suomessa oli vain yksi, koko kansan tukema hallitus, joka taisteli venäläisiä vastaan, niin se oli tosi asioiden vääristelemistä. David ei kuitenkaan tuonut puheessaan esiin Suomen kansalaissodan luokkaluonnetta. Suomalaiset taistelivat keskenään, kumpikin hallitus väitti olevansa laillinen, mutta menepä ja ota selvää, kumpi niistä oli oikea.

Kumotessaan väitteet, että saksalaiset halusivat muka vain saada aikaan järjestyksen Suomessa, jossa muka harjoitettiin ryöväystä ja väkivaltaa, David sanoi, että Berliinissä, tuossa järjestyksellisen maan järjestyksellisessä kaupungissa, tapahtui päivittäin 300 varkautta ja rosvousta ja kautta koko Saksan niitä tapahtui tuhansittain. Mitä saksalaiset sanoisivat, jos Saksaan tulisi ulkomaista sotaväkeä turvaamaan järjestyksen ja turvallisuuden sekä väestön omaisuuden koskemattomuuden? Suomeen viedään saksalaista sotaväkeä muka vain siksi, että punainen hallitus ei ole saanut silmänräpäyksessä aikaan järjestystä. David varoitti, että Saksan väliintulo herättää Suomen työväestössä suuttumusta Saksaa kohtaan.[169]

Kaikki tämä oli sanottu oikein, ja jos David olisi ollut johdonmukainen, hän olisi lopuksi vaatinut: kädet irti Suomesta! Ei sinne päinkään. Puheensa toisessa osassa David teki ehdotuksia, jotka itse asiassa eivät olleet ristiriidassa imperialistien etujen kanssa. Hän sanoi, että koska Saksa puuttuu Suomen asioihin (ei sanaakaan tuota puuttumista vastaan!)[170], niin sen olisi kuultava toistakin puolta »tarttumatta pistimiin pitemmittä puheitta». »Yritettäköön taivuttaa toinenkin hallitus hyväksymään tuo rauhansopimus. Olen varma siitä(!), että toinenkin hallitus kannattaa sopimuksen solmimista.» Kun se saadaan aikaan, niin voidaan vaatia venäläisen sotaväen poisvientiä. (Siihen aikaan venäläisiä ei enää ollut Suomessa.) Davidin sanojen mukaan Saksan tehtävänä oli kiistapuolien rauhanomainen sovittaminen.[171]

Sosialisti Davidin mielestä imperialistisen Saksan oli puututtava oikeudenmukaiseen, vallankumoukselliseen sotaan, jota Suomen työväenluokka kävi, ja sovitettava rauhanomaisesti kiistapuolet antamatta punaisten voittaa,

tyrkytettävä myös punaisille orjuuttava sopimus, jonka Suomen porvaristokin oli allekirjoittanut vain siksi, että sen asema oli epätoivoinen. Riippuvuus Saksasta oli Davidin käsityksen mukaan sekä valkoisille että punaisille, siis koko Suomelle, tyrkytettävä ratkaisu. Eikö ulkoasioita hoitaneen valtiosihteerin sijainen von dem Busche ollut ehdottanut juuri samaa? Väliintulollaan Saksa itse asiassa tekikin siten: se katsoi valkoisten solmimat sopimukset koko Suomea koskeviksi, mikä ei tietenkään käynyt päinsä ilman vallankumouksen tukahduttamista.

Itse Scheidemann katsoi parhaaksi puhua mahdollisimman vähän ratkaistaessa kysymystä Suomen kanssa solmittavista sopimuksista sekä väliintulosta. Maaliskuun 19. päivänä hän tietämättömäksi tekeytyen vetosi siihen, ettei hänellä ollut riittävästi tietoja tuon tärkeän kysymyksen poliittiseen käsittelyyn.[172] Hallituksen jäsen ja parlamenttiryhmän johtaja oli eittämättä selvillä kaikista asiaan liittyvistä seikoista, mutta tekeytyi vain tietämättömäksi hetkellä, jolloin kavallettiin työväenluokan edut. Kun 22. maaliskuuta sosialidemokraattisen ryhmäkunnan oli lausuttava mielipiteensä Suomen kanssa solmittavasta sopimuksesta, Scheidemann ilmoitti lyhyesti, että ryhmäkunta hyväksyi sen.[173] Myöhemmin kaksiosaisessa muistelmateoksessaan[174] Scheidemann ei maininnut sanallakaan Suomen vallankumouksesta eikä hänen puolueensa suhteesta siihen, vaikka paikoin innostui kuvailemaan jopa hänelle jossakin tarjottuja ruokalajejakin.

Sosialidemokraatti Robert Breuer, josta tuli sitten Scheidemannin hallituksen kaudella painoasiain ministeriön johtaja, tunnusti edes avoimesti Saksan anastuspyrkimykset. Hän kirjoitti Germanicuksen salanimellä 21. maaliskuuta 1918 »Weltbühne»-lehdessä: »Itsemääräämisoikeuden verhon läpi me näemme selvästi, miten Saksa tyydyttää laajentumispyrkimystään Idässä. Tarvittaisiinko sanoja? Tapahtuu se, mikä on välttämätöntä. Suomi, Ahvenanmaa, Riika, joka lähetti herttuankruunun säilytettäväksi Berliiniin, sekä Saksasta riippuvat Liivinmaa, Viro ja Liettua aina Odessaa myöten: tilanne on selvä.»

Riippumattomien johtajat Suomen kanssa solmittavia

sopimuksia sekä väliintuloa koskevaa kysymystä käsitelläessä ottivat vasemmistolaisemman kannan kuin scheidemannilaiset ja vastustivat suoraan väliintuloa, mutta lopuksi pilasivat tavallisesti asian.

Niinpä Ledebour 19. maaliskuuta valtiopäivillä esiintyessään sanoi, että nimenomaan vallankumoushallitus oli Suomen laillinen hallitus, sillä Kerenskin hallitus laski lainvastaisesti hajalle eduskunnan, jossa sosialistit olivat enemmistönä, ja pani laittomasti toimeen uudet eduskuntavaalit. Laittomasti valitun eduskunnan porvarienemmistö muodosti sitten hallituksen. Porvarillisten valtiopäivämiesten puoleen kääntyen Ledebour sanoi: »Jos siis oikeutta pidetään silmällä, kuten te sanotte, niin juuri punainen hallitus on laillinen. Te sekaannuitte Suomen asioihin tukeaksenne laitonta valkoista hallitusta laillista punaista vastaan... Interventio (kyseessä on maihinnousu Ahvenanmaalle. – *V. H.*) suoritettiin siksi, että Saksan hallitus tunsi tarvetta esiintyä sosialistista hallitusta vastaan. Se on taantumuksen esiintymistä sosialismia vastaan, kapitalismin puolesta. Interventiota suorittaessaan Suomessa Saksan hallitus toimii kapitalismin verhoamattomana elimenä luokkataistelussa sosialismia vastaan. Minulle on kerrassaan käsittämätöntä, miten sosialistit voivat missään muodossa tukea sellaista hallitusta».[175]

Toinen riippumattomien sosialistien johtaja, Haase, lausui myös paljon oikeita ajatuksia valtiopäivillä 22. maaliskuuta käyttämässään puheenvuorossa. Hän sanoi, että Suomen kanssa solmittu rauhansopimus on pelkkä silmänkääntötemppu, sillä on logiikan vastaista solmia rauha sellaisen valtion kanssa, jota vastaan ei sodita. »Koko rauhansopimus on vain veruke, jonka nojalla suoritetaan interventio Suomeen. Pahinta vääryyttä on se, että vihollisvaltioita vastaan sotimaan koottuja sotilaita käytetään nyt maassa, joka ei sodi meitä vastaan, käytetään sellaista puoluetta vastaan, joka ei ole milloinkaan harjoittanut vihamielistä toimintaa meitä vastaan, puoluetta, joka ensimmäisenä julisti maansa itsenäisyyden, Suomen ammattiliittoja ja sosialidemokraatteja vastaan, jotta ne saataisiin poljetuksi maahan.» »On vielä mahdollisuus

pidättyä. Mutta jos me asetumme valkoisen kaartin puolelle ja autamme sitä saamaan voiton, niin Suomen väestön enemmistö tulee vihaamaan Saksaa pitkän aikaa.»[176]

Tällaisten puheenvuorojen myönteisenä puolena oli Suomen tapahtumain luokkaluonteen selvittäminen ja intervention vastustaminen, niin kaukana kuin marxilaisuudesta olikin sellainen perustelu, että Suomeen oli epätarkoituksenmukaista lähettää joukkoja, jotka oli tarkoitettu toimimaan Saksan kanssa sotatilassa olevia maita vastaan. Ahvenanmaalla olleiden saksalaisten sotilasviranomaisten ja Suomen sosialidemokraattisen puolueen kolmen edustajan välisistä neuvotteluista Haase sanoi: »Me voimme vain pyytää vakuuttavasti, että noita neuvotteluja käytäisiin rehellisesti eikä siinä hengessä, että nykyään vallassa olevaa suurta puoluetta painostettaisiin etuoikeutettujen luokkien mieliksi.»[177] Tuolla lepertelevällä pyynnöllä ei ollut mitään merkitystä. Olisivatko muka saksalaiset imperialistit pystyneet toimimaan muuten kuin etuoikeutettujen luokkien mieliksi?

Puheenvuoronsa Haase päätti itse asiassa vallankumouksen parjaamiseen. Hän sanoi, että punaisten joukoissa oli vihdoin saatu aikaan ankara kuri; »viime viikkoina lehdissä ei ole puhuttu enää mitään Suomessa harjoitetuista petomaisuuksista».[178] Ikään kuin petomaisuuksia Suomessa olisivat harjoittaneet nimenomaan punaiset ja vain punaiset, sillä petomaisuudet loppuivat muka heti, kun he paransivat kuria.

Svinhufvud ja senaattori Castrén olivat Berliinissä samaan aikaan, kun Suomen kysymys oli esillä valtiopäivillä. He pelkäsivät sosialidemokraattien ja varsinkin riippumattomien sosialistien aiheuttavan suuria vaikeuksia väliintulokysymyksen ratkaisemisessa. Mutta se ratkaistiin melko vaivattomasti. Kuten Svinhufvudin elämäkerrankirjoittaja Räikkönen on kertonut, David ja Haase vastustivat sotaväen lähettämistä Suomeen,[179] mutta Svinhufvud sai suuremmitta ponnistuksitta murretuksi heidän pikemminkin näennäisen kuin tarmokkaan vastarintansa esittämällä hallitukselle ja valtiopäivävaliokunnalle Suomessa vallinneen tilanteen valkoisten näkökulmasta. Svin-

hufvud sitoutui Suomen nimissä korvaamaan täydellisesti väliintulokustannukset. Toimenpide, johon Saksa ryhtyi omaa etuaan ajaen, ei olisi tullut maksamaan sille penniäkään.

Riippumattomien sosialistien ryhmäkunta teki kuitenkin valtiopäivävaliokunnalle Suomen asioihin puuttumista, sotaväen Suomeen lähettämistä ja aseiden toimitusta vastustavan esityksen. Esitys kumottiin tietenkin eivätkä riippumattomat tuoneet sitä koko valtiopäivien käsiteltäväksi, vaikka kysymys olisi siten saatettu yleisen huomion kohteeksi. Bolševikit eivät olisi väheksyneet tuollaista tilaisuutta käyttää hyväkseen valtiopäivien puhujankoroketta. Riippumattomilla sosialisteilla ei ollut aikomustakaan ryhtyä vakavaan käytännölliseen toimintaan rosvomaisen intervention ehkäisemiseksi. Valtiopäivien yleisistunnossa, jossa olivat läsnä kahden »työväenpuolueen» ryhmäkunnat, ei edes ollut esillä kysymystä intervention vastustamisesta. Asiassa ei menty pitemmälle muutamia »tyytymättömiä» lausuntoja. Suomen kanssa solmitut sopimukset hyväksyttiin huomautuksitta vain muutamien jäsenten pidättyessä äänestyksestä. Myöhemmin Suomen porvarilliset toimihenkilöt puhuivat myötämielisesti Saksan sosialidemokraateista. Esimerkiksi valtiopäivämies Kokko sanoi 29. huhtikuuta 1919 eduskunnassa: »Saksan silloiset sosialistit... eivät tehneet eduskunnassa välikysymyksiä, eivät estelleet että saksalaiset eivät saisi tulla auttamaan punaisesta vaarasta suomalaisia.»[180] Miten murhaavaa kiittelyä!

Voitaneen liioittelematta sanoa, että oikeistososialidemokraattien lehdistö teki Saksan imperialisteille suuremman palveluksen kuin imperialistien oma lehdistö. Nimenomaan sosialidemokraattien lehdet vaikuttivat työväestöön. Ne eivät esiintyneet niin räikeästi kuin porvarilliset lehdet. Esimerkiksi Lokakuun vallankumouksesta tai Suomen vallankumouksesta puhuessaan ne eivät vastustaneet proletaarista vallankumousta yleensä, sillä työläinen ei olisi ruvennut lukemaan sellaista lehteä. Sosialidemokraattien lehdet olivat tunnustavinaan proletaarisen vallankumouksen laillisuuden, mutta niin Lokakuun vallankumous kuin Suomen vallankumouskin olivat muka jotakin aivan muuta. Jopa sosialidemokraattien teoreettinen aikakauslehti »Die Neue Zeit» väitti, että Lokakuun vallankumouksen jälkeenkin Venäjällä vallitseva järjestelmä oli vain kapitalismia. »Venäjällä on toteutunut 'proletariaatin diktatuuri'», lehti kirjoitti pannen nuo sanat ironisesti lainausmerkkien väliin. – »Kaikista asetuksista huolimatta luokkia ei kuitenkaan ole hävitetty eikä voidakaan hävittää, sillä Venäjä on niin kuin aiemminkin kapitalistinen valtio huolimatta siitä, että se on julistettu sosialistiseksi tasavallaksi. Sosialistinen Venäjä ei kerta kaikkiaan voi olla olemassa Euroopan kapitalististen valtioiden joukossa.»[181]

Sosialidemokraattisessa lehdistössä väitettiin, että Suomen tapahtumat eivät myöskään olleet mitään vallankumousta. Suomessa ei voi olla enää puhettakaan vallankumouksesta, kuten »Hamburger Echo» kirjoitti 16. helmikuuta 1918 vedoten Tukholmasta saatuihin tietoihin. Mitä siellä on sitten tekeillä? »Pahempaa kuin osataan aavistaakaan: murhia, tuhopolttoja, ryöväyksiä», lehti vastasi. Edelleen vihjailtiin siihen, että Suomen työväestö muka toimii Suomen kansallisten etujen vastaisesti: »Suomalaiset työläiset ovat ottaneet kantaakseen hirvittävän vastuun asettamalla yhden kortin varaan vasta hiljattain saavutetun itsenäisyyden.» Lopuksi lehti julisti rikokseksi vallankumouksen, ei jokaista vallankumousta, vaan nimenomaan Suomen vallankumouksen: niin täydellisen demokratian vallitessa kuin Suomessa vallitsi »vallankumous on mielettömyyttä, se on rikos maata ja kansaa ja jopa koko kansainvälistä demokratiaa kohtaan». Jopa Haasekin sanoi tämän lehden asennetta luonnehtien: »On ennen kuulumatonta, että sosialidemokraattiseksi nimitetty lehti 'Hamburger Echo' puolustaa valkoista kaartia Suomen työläisiä vastaan.»[182] Sosialisti Parvusin julkaisema aikakauslehti »Die Glocke» kuvasi myös Suomen vallankumousta sellaisin värein, että lehteen luottanut työläinen saattoi vain toivoa vallankumouksen tappiota. Aikakauslehti »Die Neue Zeit» väheksyi yleensä Suomen vallankumousta: se ei maininnut siitä kertaakaan enem-

pää vallankumouksen aikana kuin sen jälkeisinä kuukausinakaan, vaikka julkaisikin artikkeleita niin tavattoman ajankohtaisista asioista kuin Hobbesin poliittisista katsomuksista, pyhän allianssin Aachenin kongressista 1818 yms.

Kansanvaltuuskunta julkaisi 20. huhtikuuta ulkomaiden työläisille osoitetun julistuksen, jossa sanottiin: »Työmiehet! Suomen työläistasavallan punainen armeija vetoaa teihin! Kolme kuukautta olemme taistelleet hirmuista taistelua kansainvälistä lahtariarmeijaa vastaan, suomalaista valkokaartia ja sitä avustavia ruotsalaisia, saksalaisia, venäläisiä junkkareita ja lahtarisotilaita vastaan. Kansainväliset lahtarit aikovat musertaa meidät, jotka olemme joutuneet vallankumouksen esitaistelijoiksi. Kaikkien maiden työläiset! Estäkää oman maanne porvarilahtarien avustustoimet! Rientäkää näin meitä tukemaan! Ilmoittakaa tämä kaikkialle!»[183] Saksan sosialidemokraattijohtajat eivät olleet kuulevinaan tätä kehotusta.

Huhtikuun 26. päivänä 1918, kun oli päättymässä Suomen vallankumouksellisten ylivoimainen taistelu valkosuomalaisia ja saksalaisia interventiojoukkoja vastaan, Saksan sosialidemokraattisen puolueen pää-äänenkannattaja »Vorwärts» julkaisi yhden inhottavimmista artikkeleistaan. Sen otsikkona oli »Vapaa Suomi» (!). Artikkelissa sanottiin: »Samaan aikaan kun venäläisten rajamaiden tulevat kohtalot ovat vielä tuntemattomat, Suomi, jota yhdisti Venäjään vain personaaliunioni, saavutti Saksan tukemana (!) täydellisen vapauden. Vaikka pahoittelemmekin sitä, että jouduimme sekaantumaan tuon maan sisäiseen kaaokseen, jonka huomattavalta osaltaan oli aiheuttanut venäläinen Punainen kaarti, toivomme kuitenkin, että vastaisuudessa Suomen ja meidän kesken tulee vallitsemaan luja rauha ja ystävyys.»

Edelleen lehdessä sanottiin: »Kun Venäjällä toteutuu kansojen itsemääräämisoikeus, Suomi saa melkoisen alueenlisäyksen. Suur-Suomi tulee olemaan Saksan valtakuntaa suurempi, samoin kuin nykyinen suurruhtinaskunta on Preussia suurempi.» Sosialidemokraattien äänenkannattaja lupasi porvarilliselle Suomelle alueenlaajennuksen sosialistisen Venäjän alueista. Edelleen lehti hahmotteli loistavan tulevaisuuden Suomen taloudelle, joka saa kunnian palvella Saksan tarpeita. »Vastaisuudessa Suomen talous tulee yhä kiinteämmin liittymään Saksan talouteen... Saksan kanssa kiinteästi liittoutuneella Suomella tulee olemaan merkittävä asema taloudellisessa sodassa, joka saattaa tulevaisuudessa puhjeta pohjoismaiden kesken.» Lopuksi lehti lupasi alentuvaisesti: »Saksan tukemana se (Suomi. – *V. H.*) kehittyy eurooppalaiseksi sivistysvaltioksi.» Miten, jumala varjelkoon, olisi käynyt, ellei imperialistinen Saksa olisi myöntänyt noin jaloa tukea? Suomi parka olisi jäänyt sivistymättömäksi.

Suomen sosialidemokraattien nimissä Yrjö Sirola löylytti »Vorwärtsin» suuttumusta ja ylenkatsetta uhoavassa artikkelissaan. Hän käsitteli »Vorwärtsin» julkaiseman artikkelin joka lauseen ja todisti sen valheellisuuden. Kautta maailman kantautuivat, ikään kuin saksalaisille sosiaali-imperialisteille annettu korvapuusti, Sirolan kiivaat sanat: »Me, suomalaiset sosialistit, julistamme kaikelle maailmalle: ei ole sitä roistontyötä, missä saksalaiset hallitussosialistit eivät voi olla mukana!.. Me syytämme teitä koko maailman edessä.»[184]

Sosialidemokraattinen »Hamburger Echo» ilmoitti riemuiten Suomen vallankumouksen tappiosta ja hirvittävän valkoisen terrorin alkamisesta suurin otsikoin »Järjestyksen palauttaminen Suomeen».[185] Neljää päivää aikaisemmin, 3. toukokuuta 1918 ilmestyneessä »Die Neue Zeitin» numerossa oli Marxin syntymän satavuotispäivälle omistettu artikkeli. Niinä samoina päivinä, jolloin von der Goltzin sotilaat, joiden joukossa kenraali sanoi olleen paljon sosialidemokraattejakin, pesivät pyövelintöiden jälkeen käsistään suomalaisten vallankumousmiesten verta, Saksan sosialidemokraattisen puolueen teoreettinen äänenkannattaja vakuutteli pitkässä artikkelissa kunnioittavansa Karl Marxin muistoa. Kyseinen puolue oli myötävaikuttanut Suomen vallankumouksen veriseen tukahduttamiseen, ja sen äänenkannattaja oli vähätellyt Suomen vallankumousta, jota Marx olisi ihaillen tervehtinyt, samoin kuin Pariisin Kommuuniakin, jos hän olisi ollut

elossa. Tuo Marxille omistettu artikkeli oli totisesti luopioiden laskema seppele.

Kansainvälisen työväenliikkeen parhaimmisto tuomitsi saksalaisten sosiaali-imperialistien kavalan asennoitumisen Suomen vallankumoukseen. Tanskan sosialistisen työväenpuolueen lehti »Klassekampen» kirjoitti 14. kesäkuuta 1918: »Suomen porvaristo nujersi Suomen työläiset saksalaisten työläisten avulla. Maasta taivaaseen ulottuva häpeäpaalu ei riitä mittaamaan sitä häpeää, johon saksalainen ja itävaltalainen sosialidemokraattinen enemmistö saattoi itsensä jättämällä tuolla koko maailman proletariaatille kohtalokkaalla hetkellä käyttämättä äärimmäiskeinot, joilla se olisi voinut estää taantumusta palvelevan saksalaisen armeijan ja saksalaiset tykit murskaamasta Venäjän ja Suomen vallankumouksellista työväenluokkaa; nyt se myöntää taas hallitukselle uusia miljoonia imperialistisen sodan jatkamiseen.»

On ilahduttavaa todeta, että samaan aikaan kun Saksan rosvomaiset imperialistit scheidemannilaisten myötävaikutuksella valmistivat ja sitten panivat toimeen Suomen vallankumouksellisten työläisten teurastuksen, Saksassa oli ihmisiä, jotka säilyttivät puhtaana proletaarisen internationalismin lipun, jotka olivat Suomen vallankumouksellisten työläisten uskollisia ystäviä ja ymmärsivät hyvin saksalaisten sotakiihkoilijoiden käskystä Suomessa tehtyjen veritöiden kauhistuttavuuden sekä inhottavuuden, vaikka eivät pystyneetkään estämään niitä. Noita ihmisiä olivat Liebknecht ja hänen kannattajansa, jotka julkaisivat »Spartakuksen» kirjeitä.

Spartakisteilla oli vähän Suomeen tehtyä interventiota välittömästi koskevia lausuntoja, sillä tuon intervention, joka ratkaisi vallankumouksen kohtalon pienessä Suomessa, jättivät varjoon silloiset merkitykseltään yleismaailmalliset tapahtumat.

Liebknechtin ja hänen aateveljiensä asennoituminen Suomen vallankumoukseen määräytyi niiden yleisten käsitysten mukaan, jotka heillä olivat vallankumouksellisten marxilaisten tehtävistä. Liebknecht opetti, että vallankumouksellisten sosialidemokraattien tehtävänä on kan-

sainvälinen luokkataistelu, imperialistisen sodan vastustaminen. Eri maiden sosialistien on alistettava toimintansa yhteisen, kansainvälisen vallankumousliikkeen eduille, »jotta proletariaatti ehyenä kokonaisuutena muodostaisi mahdollisimman suuren voiman... On aina pyrittävä mahdollisimman laajaan vuorovaikutukseen ja otettava aina huomioon poliittisen tilanteen vaikutus paitsi omassa maassa myös muissa maissa.»[186] »Proletariaatin vaikutuskeinona sekä ulko- että sisäpolitiikassa on luokkataistelu eikä valtioiden välinen sota; luokkataistelu erillisessä maassa ja ulkomailla on vaikutuskeinona sisäpolitiikassa, luokkataistelu ulkomailla ja omassa maassa on keinona ulkopolitiikassa.»[187]

Saksan vallankumouksellisten sosialidemokraattien velvollisuutena oli siis auttaa mahdollisimman paljon proletariaatin luokkataistelua muissa maissa ja auttaa siis myös Suomen vallankumousta.

Liebknecht ruoski suuttuneesti hallitussosialisteja vallankumouksen kavaltamisesta, siitä että nämä yhdessä imperialistien kanssa taistelivat vallankumousliikettä vastaan sekä kotimaassaan että sen ulkopuolella ja solmivat uuden pyhän allianssin »vallankumouksellisia kansoja vastaan, Venäjän vallankumouksen tukahduttamiseksi ja Italian polkemiseksi, koska siellä alkoi vallankumouksellinen nousu»[188]. Liebknecht ja hänen kannattajansa pitivät eittämättä yhtä suurena rikoksena myös Suomen vallankumouksen tukahduttamista.

Spartakistit paljastivat sellaisen ajatuksen naurettavuuden ja perättömyyden, että saksalainen tai jokin muu imperialismi voisi myötävaikuttaa kansojen vapautukseen. »Spartakus»-ryhmän päätöslauselmassa sanottiin: »Yksikään sorrettu kansakunta ei saavuta itsenäisyyttä eikä vapautta imperialistisen valtion politiikan tai imperialistisen sodan tuloksena. Pieniä kansakuntia, joiden hallitsevat luokat ovat vain suurvaltojen hallitsevia luokkia auttavia lisäkkeitä, pidetään pelkkinä pelinappuloina suurvaltojen šakkilaudalla. Sodan aikana niitä pidetään samoin kuin työväenluokkaakin pelkkänä välikappaleena, mutta sodan jälkeen ne joutuvat kapitalististen etujen uh-

riksi.»[189] Tällaiset lausumat auttoivat saksalaisia työläisiä ymmärtämään niiden porvarillisen propagandan väittämien todellisen arvon, joiden mukaan Saksa muka auttoi Suomen kansaa ja muita kansoja taistelussa vapautensa puolesta.

Liebknecht korosti, että kaikki, missä muodossa hyvänsä solmitut liitot Saksan kanssa, alistavat pienet kansat vasallin asemaan ja riiston kohteeksi. »Liitto on nykyään vain hiotuin alistamistapa», hän kirjoitti.[190] Tätä väitettä havainnollistaa erinomaisesti se vasallisuhde, johon valkoinen Suomi joutui Saksan kanssa liittouduttuaan.

Spartakisteilta eivät jääneet huomaamatta Saksan aikeet Suomen suhteen. Ilmoitus kolmen suomalaisia jääkäreitä kouluttaneen upseerin saapumisesta 8. maaliskuuta 1918 Vaasaan johti Liebknechtin mieleen ajatuksen, että jääkäreitä oli koulutettu jo ennen rauhan solmimista Venäjän kanssa (suomalaisten jääkäreiden kouluttamista Saksassa pidettiin salassa). Artikkelissaan »Saksalainen vallankumouksen koulu» Liebknecht kirjoitti, että suomalaisia »värvättiin Saksan vallankumouksellisiin harjoituksiin»[191] (»vallankumouksellinen»-sanaa hän käytti tietysti ironisessa mielessä).

Saksan väliintulossa Suomeen spartakistit korostivat ennen muuta sitä, minkä scheidemannilaiset yrittivät hämätä, nimittäin väliintulon luokkaluonnetta. Liebknecht kirjoitti, että sotilaallinen interventio yleensä on »tietysti luokkataistelua, luokkataistelua sodan muodossa, kansainvälistettyä kansalaissotaa».[192] Historiaan vedoten Liebknecht osoitti, että hallitsevat riistäjäluokat olivat usein pyytäneet ulkomaista väliintuloa, kun eivät itse pystyneet nujertamaan »sisäistä vihollista», työväenjoukkoja. Suomen porvaristo teki aivan samoin. »Tänään me näemme, miten Ukrainassa, Suomessa ja Itämeren maissa tsaristisen intervention toivomus toteutuu porvarillisena interventiona; hallitsevat luokat ovat hetkeäkään epäröimättä turvautuneet ulkoisen vihollisen miekkaan... taistellessaan oman maansa proletariaattia vastaan. 'Järjestys'-internationaali on nykyään toteutunut.»[193]

Heti kun Saksassa kävi ilmeiseksi Suomeen aiotun interventionin valmistelu, Spartakus-liitto julkaisi maaliskuussa 1918 suuttumusta huokuvan lehtisen, jossa sanottiin: »Naamiot ovat pudonneet. Kuukausia kestänyt suunsoitto rauhansopimuksista ilman aluevaltauksia ja sotakorvauksia ja kansojen itsemääräämisoikeudesta on loppunut ja Saksan imperialismi on esittäytynyt maailmalle koko petomaisessa alastomuudessaan... Vallankumouksellisella Venäjältä on anastettu alueet, jotka ovat suuremmat kuin koko Saksa... Saksalaiset joukot astuvat Suomeen. Saksa imee noista maista niiden taloutta ravitsevat nesteet, saattaa ne taloudelliseen häviöön pakkotilauksillaan ja tekee niistä sitten Saksan puskurivaltioita ja saksalaisen militarismin alamaisia. Ja kaikki tämä tehdään sen kiitollisuuden nimessä, jota nuo maat muka osoittavat Saksalle 'vapautumisestaan' Venäjän vallasta... Kaikissa noissa maissa luodaan saksalaisten pistinten avulla 'järjestystä', preussilaista järjestystä! Suomeen on lähetetty saksalaisia joukkoja kukistamaan voitolle päässyttä sosialidemokraattisen proletariaatin hallitusta ja auttamaan taantumuksellista porvarihallitusta, jonka tulee valvoa tuota 'saksalaisen kulttuurin' siirtomaata.»[194]

Liebknecht totesi, että Saksan interventio oli suunnattu myös vallankumouksellista Venäjää vastaan. Preussilais-saksalainen taantumus oletti vallankumouksellisen Venäjän »uhkaavan Saksan valtion hallitsevien luokkien sisäpoliittista ja sosiaalista asemaa», ja nimenomaan tästä oli Liebknechtin käsityksen mukaan etsittävä saksalaisten Idässä aloittamien toimien tarkoitusta.[195]

Spartakistit kumosivat ne imperialistien selitykset, että yhtenä saksalaisten Suomeen lähdön syistä oli se, että Venäjä rikkoi Brest-Litovskin rauhansopimusta. Kuten spartakistit sanoivat, Brest-Litovskin rauhan solmimisen jälkeen rauhaa ei todellisuudessa ollut hetkeäkään, sota jatkui keskeytymättä, mutta se sai vain omalaatuisen muodon: sitä kävi vain toinen puoli, Saksa.[196]

Sanotusta näkyy, että spartakistit yrittivät saada saksalaiset työläiset näkemään Suomeen suunnatun intervention todellisen merkityksen ja estämään koko intervention, mutta sitä he eivät saaneet estetyksi.

Saksan työväenluokka ei täyttänyt kansainvälistä velvollisuuttaan suomalaisia luokkaveljiään kohtaan. Se ei estänyt saksalaisten imperialistien Suomen taantumusvoimien puolustamiseksi toimeenpanemaa väliintuloa, johon sotamiehinä osallistuivat myös saksalaiset työläiset ja sosialidemokraatit. Se oli Suomen työväenluokan kavaltamista Saksan työväenluokan taholta. Se seikka, että Suomen vallankumouksen pyöveleiden välikappaleena Saksan työväenluokka myötävaikutti tuon vallankumouksen traagiseen tappioon, oli myös Saksan työväenluokan oma tragedia. Saksan työväenluokka toimi omien etujensa vastaisesti, proletariaatin luokkaviholliston – Saksan ja Suomen porvariston – hyväksi. Päävastuu tästä lankeaa sosialidemokraattien oikeistolais- ja keskustalaisjohtajille, jotka kavalsivat työväenluokan asian ja ovelin sofismein puolustivat kavallustaan. Lenin kirjoitti tästä teoksessaan »Proletaarinen vallankumous ja luopio Kautsky»: »Kun Euroopan proletaareja syytetään petoksesta, niin se on tuntemattomien syyttämistä, Kautsky kirjoittaa.

Erehdytte, herra Kautsky! Katsokaa peiliin, niin näette niitä 'tuntemattomia', joihin tuo syytös on kohdistettu... Tuon syytöksen ovat esittäneet ja esittävät Saksan 'vasemmistolaiset', spartakistit, Liebknecht ja hänen ystävänsä. Tässä syytöksessä ilmenee *selvä tietoisuus* siitä, että Saksan proletariaatti kavalsi Venäjän (ja kansainvälisen) vallankumouksen kuristamalla Suomea, Ukrainaa, Latviaa, Eestiä. Tämä syytös ei kohdistu niinkään *joukkoihin*, jotka ovat aina pimitettyjä, vaan se kohdistuu ennen muuta niihin *johtajiin*, jotka Scheidemannien ja Kautskyjen tapaan *jättivät täyttämättä* velvollisuutensa: eivät harjoittaneet vallankumouksellista agitaatiota, vallankumouksellista propagandaa, vallankumouksellista toimintaa joukkojen keskuudessa niiden piintyneisyyttä vastaan, ja jotka tosiasiallisesti toimivat *vastoin* niitä vallankumouksellisia vaistoja ja pyrkimyksiä, mitkä aina kytevät sorretun luokan syvissä riveissä.»[197]

Saksan sosialidemokraattien ja Saksan proletariaatin parhaimmisto tuomitsi kuitenkin sen imperialistisen politiikan, jonka yhtenä ilmentymänä oli saksalaisten väliintulo Suomeen. Niin kauan kuin työväenluokka ei voinut esiintyä kokonaisuudessaan tai miltei kokonaisuudessaan, se ei pystynyt kaatamaan järjestelmää, joka viekkauden, petoksen, väkivallan ja julmuuden avulla käytti sitä imperialistisiin tarkoituksiinsa. Olemassaolevat vaikkakin hyvin niukat tiedot puhuvat siitä, että saksalaisille sotilaille osoitetut spartakistien julistukset sekä Suomen vallankumoushallituksen vetoomukset radioitse eivät jääneet huomaamatta: osa saksalaisista sotilaista vastusti retkikunnan lähettämistä Suomeen. Sirola kirjoitti: »Eräät toverit ovat kertoneet, että Saksassa oli ollut tekeillä aktiivisiakin toimenpiteitä Suomen retken ehkäisemiseksi ja kuului niillä olleen osittaista menestystä... Joku sotilas oli kieltäytynyt lähtemästä Suomeen ja rangaistukseksi hänet oli siirretty ulommille tulilinjoille.»[198] Tuo tuntematon toveri oli eittämättä todellinen internationalisti, joka suhtautui myötätuntoisesti Suomen vallankumoukseen.

Suomeen saapuneiden saksalaisten matruusien keskuudessa oli niin ikään esiintymisiä Suomen vallankumouksen tukahduttamista vastaan. Sen jälkeen kun saksalaiset olivat valloittaneet Helsingin, 16. huhtikuuta »Gobelin» ja »Westfalenin» matruusit järjestivät ulkoilmakokouksen eräällä Suomenlinnan lähisaarella. Kokoukseen saapui huomattava määrä matruuseja. Kokouksessa pidettiin puheita, joissa kehotettiin häätämään pois päällystö ja kukistamaan hallitus. Erittäin jyrkällä oppositiokannalla olivat »Westfalenin» matruusit. Vihreäsaarella pidetystä kokouksesta ilmoitettiin saksalaiselle päällystölle, joka määräsi sille uskolliset sotalaivat piirittämään saaren ja kutsui avuksi jalkaväkeä. Seuraavana päivänä kenttäoikeus tuomitsi 46 kokouksen osanottajaa ammuttavaksi.[199] Suomessa vuodatettiin myös saksalaisten vallankumousmiesten verta. Vallankumousaatteet tunkeutuivat itsepintaisesti joskin hitaasti niiden samaisten saksalaisten sotilaiden keskuuteen, jotka olivat suostuneet lähtemään vallankumouksen pyöveleiksi.

Siten kypsyivät vallankumouksen subjektiiviset edellytykset myös Saksassa. Ne kypsyivät vasta sitten, kun saksalaiset imperialistit olivat jo tehneet pyövelin tehtävän-

sä, mutta kaatuessaan Suomen Punainen kaarti antoi vallankumouksellisen viestikapulan Saksan työväenluokalle.

Jo ennen saksalaisten maihinnousua sekä saksalaiset että valkosuomalaiset olivat yrittäneet odottamallaan saksalaisen sotaväen tulolla aiheuttaa mahdollisimman paljon sekasortoa ja pakokauhua punaisten keskuudessa ja rohkaista valkoisia sekä punaisten selustaan jääneitä porvareita. Valkoiset tekivät useita ilmoituksia ja julkaisivat lentolehtisiä, joissa vallankumouksellisia »varoitettiin» ja uhkailtiin ja heille yritettiin uskotella, että heidän asemansa oli toivoton. Jo helmikuussa, kun tuli tiedoksi, että saksalaiset olivat luvanneet lähettää joukkoja Suomeen, Mannerheim kiiruhti rohkaisemaan tällä tiedolla Suomen-Karjalan suojeluskuntia niille osoittamassaan julistuksessa. Maaliskuun alussa saksalaiset lentokoneet levittivät Suomeen vetoomusta »Suomen kansalle». Se oli päivätty 1. maaliskuuta ja sitä oli painettu 130 000 kappaletta (30 000 saksan kielellä ja 50 000 suomen sekä ruotsin kielellä). Vetoomuksessa sanottiin: »Te kutsutte meitä hädän hetkellä. Me tulemme, ystävät, auttamaan teitä taistelussanne murhajoukkioita vastaan, jotka polkevat järjestystä, lakia ja vapautta maassanne. Meitä kannustaa ihmisrakkauden (!) ääni. Me emme tule valloittajina emmekä halua anastaa vaaksankaan vertaa kallista isänmaatanne, me emme tule sekaantuaksemme teidän sisäisiin puoluekiistoihinne.»[200] Tällä tavalla saksalaiset naamioivat väliintulonsa, jonka tarkoituksista oli jo edellä puhe. Saksalaiset lentokoneet levittivät sitä paitsi vallankumouksselliseen Suomeen lentolehtistä, jossa mm. sanottiin: »Suomen hallituksen kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti minä, saapuvien saksalaisten joukkojen ylipäällikkö, varoitan Suomessa kaikkia syyllistymästä väkivallantekoihin, rosvouksiin, murhiin ja sabotaasiin tai harjoittamasta väestön ja varsinkaan vangiksi otettujen valkokaartilaisten minkäänlaista pakottamista. Tämäntapaisista rikoksista seuraa ankara rangaistus.»[201] Maaliskuun alussa Suomen valkoinen hallitus ilmoitti saksalaisen sotaväen tulosta seuraavaan tapaan: Suomen tasavallan armeijan ylipäällikkö on saattanut Suomen hallituksen tietoon, että

aseita saatuamme me pystyisimme omin voimin viemään taistelun voitokkaaseen loppuun, mutta Etelä-Suomessa tehdyt lukuisat julmuudet, väestön elintarvikepula sekä suurten bolševikkiosastojen saapuminen päivittäin ovat pakottaneet hallituksen maan hyvinvointia tarkoittaen tarttumaan voimakkaan ystävän auttavaan käteen.[202] Punaiselle kaartille osoittamassaan julistuksessa Mannerheim pelotteli punakaartilaisia saksalaisilla väittäen, että saksalaiset ovat voittaneet kaikkialla. Saksalaisten maihinnousun jälkeen Mannerheim antoi julistuksen, jossa sanottiin, että nyt (ts. saksalaisen sotaväen tultua) Punaisen kaartin tuho oli väistämätön. Julistuksen lopussa uhattiin ankaralla rangaistuksella kaikkia niitä, jotka jatkaisivat taistelua.

Aamulla 3. huhtikuuta 1918 saksalainen eskaaderi, joka oli 1. huhtikuuta lähtenyt Danzigista ja johon kuului 2 linjalaivaa, 3 risteilijää, 10 suurta valtamerialusta, joukko kuljetuslaivoja, miinanraivaajia ja moottoritorpedoveneitä, ilmaantui Hangon redille, ja Itämeren divisioona aloitti maihinnousun. Saksalaisen maihinnousujoukon muodostivat kaartin ratsuväkiprikaati, joka koostui kahdesta kaartin ulaanirykmentistä sekä yhdestä karabinieerirykmentistä (nämä ratsuväkeen luetut joukot toimivat jalkaväkenä); kolmesta jääkäripataljoonasta koostunut jalkaväen reserviprikaati; kyrassieerieskadroona; yksi 150 mm:n ja kaksi 100 mm:n tykistöpatteria; kaksi konekiväärijoukkuetta; pioneerikomppania ja useat erikoisjoukko-osastot: viesti-, moottori- sekä lääkintäjoukot ja jopa elokuvaajaryhmä. Itämeren divisioonalla oli aseistuksenaan 18 tykkiä, 10 kranaatinheitintä ja 165 konekivääriä.[203]

Saksalaisessa ja valkosuomalaisessa kirjallisuudessa saksalaisten joukkojen maihinnousu Hankoon on esitetty uhkarohkeaksi operaatioksi. Sellaiset väitteet ovat aivan perättömiä. Saksalaisten maihinnousu yllätti Punaisen kaartin, eikä Hangossa olleella Punaisen kaartin pienellä osastolla ollut ajattelemistakaan tehokkaan vastarinnan järjestämisestä hampaisiin asti aseistautuneille joukoille, joiden suojana olleiden linjalaivojen ja risteilijöiden tykit

olisivat muutamassa tunnissa saattaneet pommittaa kaupungin maan tasalle.

Hangossa nousivat maihin päävoimat. Loviisan lähistöllä nousi 6. ja 11. huhtikuuta maihin Räävelistä kahdella jäänmurtajalla ja kahdella laivalla tuotu Brandensteinin osasto, johon kuului jalkaväkirykmentti, polkupyöräpataljoona, puoli husaarieskadroonaa, tykkipattereita ja erikoisjoukkoja. Osaston miesvahvuus oli noin 3000 miestä. Brandensteinin osaston oli määrä katkaista Riihimäen–Viipurin rata punaisten eristämiseksi Viipurista ja Venäjästä ja punaisten lisävoimien Helsinkiin tulon estämiseksi. Suomeen siirrettiin lisäksi myös saksalainen jääkäripataljoona Ahvenanmaalta. Suomeen tuotujen saksalaisten joukkojen kokonaismäärä oli noin 15 000 miestä.[204]

Saksalaista rankaisuretkikuntaa johti kenraali von der Goltz, anastuspolitiikkaa kannattanut taantumusmies, joka myöhemmin tervehti innokkaasti Hitlerin valtaannousua. Von der Goltz kirjoitti vuonna 1936: »Monet asiat, joista 1920 en voinut puhua avoimesti, sain esittää avoimesti Hitlerin valtaantulon jälkeen, mm. omat viimeisimmät suunnitelmanikin.»[205] Suomen vallankumousta tukahduttamaan lähetettiin siis kenraali, jonka aatteiden ja suunnitelmien kannalta ei edes keisarillinen eikä myöhemmin weimarilainen Saksa ollut riittävän taantumuksellinen, joten vasta fasismi tarjosi suotuisamman ilmapiirin niiden kehittämiselle. Tuskin olisi löytynyt armottomampaa vallankumouksen vihollista.

Saksalaisten joukkojen maihinnousu ei voinut olla vaikuttamatta tuntuvasti kansalaissodan kulkuun.

Suuri merkitys oli ensinnäkin sillä, että valkoiset saivat lisävoimia. Punaista kaartia vastassa olleiden voimien kokonaismäärästä saksalaiset joukot muodostivat suunnilleen viidennen osan, mutta niiden merkitys sotatoimissa oli huomattavasti suurempi kuin niiden suhteellinen lukumäärä. Kyseessä oli vakinainen, hyvin aseistettu ja koulutettu sotaväki, jolla oli taistelukokemusta ja ammattitaitoinen komentajisto. Saksalaisen sotaväen toimintaa tukivat sotalaivat ja lentokoneet. Punakaartilaisten sotilaskoulutuksen puutteellisuus ja ammattitaitoisen komentajiston puuttuminen tuntui pahimmin juuri taisteluissa koulutettuja ja kokeneita saksalaisia joukkoja vastaan. Saksalaisesta retkikunnasta tuli punakaartilaisille päävaara. Se seikka, että punakaartilaiset saivat paikoin puolustetuksi asemansa ja jopa pakotetuksi perääntymään saksalaiset, joiden upseereina oli paljon jalosukuisuuksia, ylhäisyyksiä, kreivejä ja paroneja, todisti vain punakaartilaisten erinomaista miehuullisuutta ja oikean asian puolesta taisteleville ihmisille ominaista itseuhrautuvaisuutta.

Toiseksi saksalaisten maihinnousu huononsi tuntuvasti Punaisen kaartin strategista asemaa ja paransi valkoisten asemaa. Punainen kaarti, joka joutui pidättämään kautta koko maan Pohjanlahdesta Laatokkaan ja vielä rannikolle ulottunutta rintamaa, sai vaarallisen vihollisen selustaansa. Se jäi kahden tulen väliin ja joutui taistelemaan kahdella rintamalla. Sotatoimet sellaisessa strategisessa tilanteessa johtivat Punaisen kaartin voimien hajottamiseen, mistä koitui heti pahoja seuraamuksia. Kun Ahvenanmaan saksalaismiehityksen jälkeen Turkuun saapui 200-henkinen saksalainen hiihtojoukkue, Punaisen kaartin päällystö keskitti saksalaisten maihinnousun estämiseksi huomattavia voimia Turkuun heikentäen siten Helsingin sekä Helsingin–Pietarin radan puolustusta. Tämä oikeassa tarkoituksessa tehty toimenpide ei johtanut toivottuun, vaan johti tietyssä mielessä päinvastaiseen tulokseen, sillä Tampereen ja Helsingin puolustusvoimien heikentäminen auttoi valkoisia valloittamaan Tampereen ja saksalaisia Helsingin. Saksalaiset taas nousivat maihin aivan toisissa kohdissa, joissa punaiset eivät heitä odottaneetkaan. Punaisen kaartin päällystöllä ei ollut varatajoukkoja, joten se ei pystynyt voimistamaan toisia rintamalohkoja heikentämättä samalla toisia. Tämä seikka teki tilanteen erittäin uhkaavaksi puolustustaisteluissa ylivoimaista vihollista vastaan.

Kolmanneksi sotatilanteen ja taistelunäköalojen jyrkkä huononeminen saksalaisten maihinnousun jälkeen vaikutti masennuttavasti huomattavaan osaan punakaartilai-

sia. Punaisen kaartin pääsotatoimiksi tulleet puolustustaistelut ja perääntyminen eivät voineet parantaa sen taistelumieltä. Horjuvimpien ainesten kesken ilmeni pessimismiä, toivottomuutta, tappiomielialoja ja saksalaispelkoa. Saksalaispelko haihtui kuitenkin melko pian. Ensimmäiset yhteenotot saksalaisten joukkojen kanssa osoittivat, etteivät saksalaiset olleet voittamattomia, että ne voitiin pysäyttää ja jopa pakottaa perääntymään. Punakaartilaisten tavanomaiseksi sanonnaksi tuli, että tappaa se luoti saksalaisenkin. Saksalaisia vastaan punaiset taistelivat usein kiivaammin kuin valkoisia vastaan. Kuten eräs punakomentaja sanoi, »tosiasia oli se, että missä nämäkin huonommat joukko-osastot joutuivat yhteenottoon saksalaisten kanssa, taistelivat nekin kuin villit».[206] Punainen kaarti ei sille epäsuotuisasta voimasuhteesta huolimatta masentunut, vaan jatkoi taistelua miehuudella, joka hämmästytti jopa vihollista. Senaattori Talas kirjoitti: »On kuitenkin sanottava, että pelkuruutta eivät punaiset sotilaat suinkaan osoittaneet. He olivat monesti sankareita, jopa järjettömyyteen asti.»[207] Saksalaisten väliintulon johdosta »Sosialisti»-lehti (Turku) vakuutti: »Maailma saa olla varma, että tarpeen tullen me puolustamme niin kuin spartalaiset viimeiseen veripisaraan asti vapautta. Kaikki rintamalle!»[208]

Samaan aikaan alkoi kuulua aivan toisenlaisiakin kehotuksia: saksalaisten tultua nostivat päätään antautumisen ja tappion kannalla olleet ainekset, jollaisia oli myös sosialidemokraattisen puolueen johdossa. Näitä olivat Tannerin kaltaiset oikeistojohtajat, jotka pysyttelivät syrjässä vallankumouksesta ja reagoivat tuskallisesti kaikkiin vallankumouksen porvaristolle aiheuttamiin ikävyyksiin. He kehottivat luopumaan aseellisesta taistelusta ja tekemään sovinnon porvariston kanssa. Punaisen Suomen lehdissäkin julkaistiin tuollaisia kehotuksia ilman kommentaareja. »Työmies» julkaisi 31. tammikuuta kokonaisuudessaan jopa Svinhufvudin julistuksen Suomen kansalaisille, jossa kehotettiin kaikkia olemaan alistumatta vallankumoushallitukselle.

Sellaisten artikkeleiden rinnalla, joissa kehotettiin en-

tistä suurempaan voimainponnistukseen voiton saavuttamiseksi, työläislukija löysi sanomalehdistään artikkeleita, jotka panivat epäilemään taistelun menestymistä ja tarkoituksenmukaisuutta ja jaarittelivat, että niin punaisten kuin valkoistenkin olisi parasta laskea aseet. Niinpä viipurilaisen »Työ»-lehden eräässä artikkelissa puhuttiin punaisten ja valkoisten sovinnonteon toivottavuudesta, mutta kirjoittaja ei tiennyt itsekään, miten sellainen sovinto voitaisiin saada aikaan. »Työmiehen» eräässä artikkelissa kehotettiin eri puolueisiin kuuluvia rauhan ja sovinnonteon kannattajia kokoontumaan ja yrittämään saada aikaan sovinnon. Kun saksalaiset nousivat maihin, mutta olivat vielä kaukana Helsingistä, oikeistojohtajat – Tanner, Vuolijoki ym. – koettivat saada punakaartilaiset luopumaan »turhasta vastarinnasta» ja luovuttamaan Helsingin kellareissa piileskelleille suojeluskuntalaisille. Työläiset torjuivat suuttuneina tuollaisen ehdotuksen.[209] »Työmiehen» päätoimittaja Valpas julkaisi 8. huhtikuuta oman ehdotuksensa punaisten ja valkoisten sovinnon aikaansaamiseksi. Huhtikuun 10. päivänä »Työmiehessä» julkaistiin »Puolueettoman» allekirjoittama artikkeli »Laskettakoon aseet», jossa kannatettiin aiemmin julkaistussa »O. K.»:n allekirjoittamassa artikkelissa tehtyä ehdotusta rauhan solmimisesta valkoisten kanssa. Samana päivänä »Työmies» julkaisi Tannerin ja hänen kannattajiensa ehdottaman sopimusluonnoksen. Sen mukaan toisaalta Kansanvaltuuskunnan ja Punaisen kaartin pääesikunnan ja toisaalta senaatin sekä valkoisten pääesikunnan oli aloitettava neuvottelut ja sovittava sotatoimien lopettamisesta. Sen jälkeen eduskunnan jäsenten oli kokoonnuttava Turkuun säätämään lopullisia rauhanehtoja. Sopimusluonnoksessa lueteltiin demokraattiset vapaudet, jotka oli taattava. Lopullisen rauhansopimuksen solmimisen jälkeen valkoisten ja punaisten oli laskettava hajalle armeijansa sekä Kansanvaltuuskunnan ja senaatin oli lakkautettava toimintansa. Eduskunnan oli valittava väliaikainen hallitus, määrättävä uudet vaalit ja hajaannuttava. Vaalien jälkeen kokoontuisi uusi eduskunta ja ryhtyisi panemaan asioita järjestykseen maassa.[210] Oikeistolaisten ehdotukset

rauhan solmimisesta porvariston kanssa olivat perusteettomia ja toteuttamattomia.

Samoihin aikoihin maihin nousseet saksalaiset joukot muuttivat sotatilannetta perinpohjaisesti valkoisten eduksi, joten valkoiset pitivät voittoaan taattuna eivätkä suinkaan olleet taipuvaisia kompromissiin punaisten kanssa. Valkoisia tyydytti vain verinen kosto.

Saksalaisten maihinnousun jälkeen Suomen vallankumouksellisen työväenluokan taistelu sai kansallisen vapautustaistelun luonteen, sillä se oli suunnattu valkosuomalaisia ja ulkomaisia väliintulijoita vastaan, jotka pyrkivät tukahduttamaan vallankumouksen saattaakseen Suomen täydelliseen riippuvuuteen keisarillisesta Saksasta valkosuomalaisten ja Saksan solmimien sopimusten mukaisesti.

Hindenburgin ja Mannerheimin sopimuksen mukaan saksalaisten joukkojen oli Suomeen tultuaan alistuttava Mannerheimin johtoon. Saksalaisten todellisesta alistamisesta valkosuomalaisille ei tietysti voinut olla puhettakaan. Olisihan vaikuttanut omituiselta, jos sodassa ratkaisevaa osaa esittäneiden Suomeen tulleiden saksalaisten joukkojen komentaja olisi joutunut riippuvaiseksi valkosuomalaisten ylipäälliköstä, jonka kohtalo riippui saksalaisten tulosta. Brandenstein katsoi tarpeelliseksi ottaa yhteyttä Mannerheimiin vasta 20. huhtikuuta ja von der Goltz alentui tekemään sen vasta huhtikuun lopulla, ts. aivan sodan lopussa.

Selittämättä Mannerheimille suunnitelmiaan ja tiedustelematta hänen mielipidettään von der Goltz suuntasi saksalaisen retkikunnan Helsinkiin, sillä Suomen pääkaupungin valloittamisella oli Saksan kannalta paljon suurempi poliittinen merkitys kuin hyökkäyksellä Hyvinkään – Riihimäen suunnalla, mikä valkosuomalaisten kannalta olisi ollut tärkeämpää.[211] Yhden pataljoonan, jota komensi Hamilton, von der Goltz lähetti Karjaan suuntaan. Tämä pataljoona kohtasi punaisten sitkeätä vastarintaa ja joutui perääntymään sekä pyytämään apua perusvoimilta. Von der Goltz lähetti avuksi yhden pataljoonan ja tykkipatterin, mutta nekin osoittautuivat riittämättömiksi, joten lisäksi oli lähetettävä vielä kenraali Wolfin komentama

jalkaväkiprikaati. Tätä taistelua koskevissa raporteissaan saksalaiset upseerit arvioivat Karjaan asemaa puolustaneiden punaisten lukumäärän ainakin kolmeksi tuhanneksi. Valkosuomalaiset paisuttivat tuon luvun kahdeksaksi tuhanneksi. Todellisuudessa Karjaata puolustamassa oli kolme punakaartilaiskomppaniaa, joiden hallussa oli yksi panssarijunan tykki, niin että aseman puolustajien lukumäärä oli korkeintaan 500 henkeä.[212] Punaisten voimien yliarviointi kuvastaa tavallaan Suomen punakaartilaisten verratonta uljuutta.

Helsinkiä kohti edetessään saksalaiset kohtasivat yhä suurempaa vastarintaa, mm. Karjaan asemalla. Punakaartilaiset käyttivät hyväkseen asemalla risteytyviä rautateitä lisävoimien kuljettamiseen kolmelta suunnalta, Helsingistä, Hyvinkäältä ja Turusta (neljänneltä suunnalta hyökkäsivät saksalaiset). Sitkeät taistelut kestivät kaksi päivää. Tykkiensä ansiosta saksalaiset saivat lopulta ratkaisevan yliotteen.[213]

Brandensteinin osasto taas ei kohdannut huomattavaa vastarintaa, sillä sen maihinnousu oli punaisille yllätys. Mutta heti kun sen maihinnousu tuli tiedoksi, sitä alettiin vastustaa tarmokkaasti. Kotkaa vastaan hyökännyt Schraderin pataljoona lyötiin 8. huhtikuuta verissäpäin takaisin. Huomattavan osan siitä pienestä punakaartilaisjoukosta, joka pakotti saksalaisen pataljoonan lähtemään pakoon, muodostivat naiset.[214]

Samaan aikaan kun saksalaisten päävoimat taistelivat Helsingissä, Brandenstein hyökkäsi Lahden ja Kouvolan välillä olevalle Uudenkylän asemalle eristääkseen Helsingin Viipurista ja Venäjästä. Yksi saksalaispataljoona valloitti 13. huhtikuuta tuon heikosti vartioidun aseman, mutta jo päivän kuluttua punakaartilaiset häätivät saksalaiset asemalta ja pakottivat perääntymään etelään. Brandensteinin oli pakko heittää taisteluun koko prikaatinsa, johon kuului lähes 3000 miestä, kun taas punaisten puolella taisteluun osallistui korkeintaan 700 miestä. Kun Brandenstein ei pystynyt moninkertaisesta ylivoimastaan huolimatta valloittamaan asemaa takaisin huhtikuun 15. päivän iltaan mennessä, hän kuvasi von der Goltzille tilanteen

seuraavasti: »Tähän hetkeen mennessä prikaatiin saapuneet ilmoitukset pakottivat pitämään tilannetta äärimmilleen kriitillisenä: ilmoitettiin vahvojen punaisten tykistö- ja jalkaväkivoimien liikehtimisestä Lappträskiä ja Artjärveä kohti, samoin Kausalasta ja Elimäeltä käsin. Myöskin pohjoisesta olivat punaiset lähestymässä. Eversti vapaaherra von Brandenstein katsoi olevansa pakotettu tekemään raskaan päätöksen. Yksinään, keskellä vihollismaata, määrällisesti suunnattoman ylivoiman ympäröimänä, hänen ei ollut luvallista antaa asiain mennä siihen, että olisi joutunut eristetyksi Loviisassa olevasta tukikohdastaan.»[215] Tällä tavalla väliintulijat joutuivat puolustelemaan perääntymistään vakuututtuaan siitä, että heitä vastassa eivät olleet rosvojoukkiot, vaan vallankumouksellisten työläisten ja maalaisköyhälistön Punainen kaarti.

Kuten edellä oli jo puhe, Mannerheim halusi hinnalla millä hyvänsä valloittaa Tampereen ennen saksalaisten tuloa. Se olisi ollut tärkeää poliittisessa mielessä: siten valkoiset olisivat todistaneet pystyvänsä ilman saksalaisiakin tuottamaan punaisille huomattavia tappioita ja valloittamaan suuria kaupunkeja. Nämä Mannerheimin aikeet on esitetty porvarillisessa kirjallisuudessa. »Ylipäällikkö päätti toteuttaa jo helmikuussa laatimansa Tampereen valloittamissuunnitelman. Tähän päätökseen häntä kannusti ennemminkin saksalaisten pikainen tulo kuin selustassa voimistunut levottomuus. Päällikkö piti tosiaan itsenäisen Suomen ja sen tulevaisuuden kannalta välttämättömänä, että Suomen kansa olisi itse valloittanut vapautensa (näin porvarillisessa kirjallisuudessa puhutaan porvariston voitosta luokkasodassa. – *V. H.*) ja että suomalaiset (ts. valkoiset. – *V. H.*) olisivat saavuttaneet huomattavaa menestystä ennen saksalaisten tuloa.»[216]

Ruotsalaisten upseerien mielestä hyökkäys proletaarista Tamperetta vastaan antoi niin vähän toiveita, että he ehdottivat aloittamaan hyökkäyksen pikemminkin Poriin, mikäli hyökkääminen oli joistakin muista kuin sotilaallisista syistä välttämätöntä.[217] Mannerheimille eivät kuitenkaan olleet mieleen muiden ehdotukset. Myöhemmin hän kirjoitti muistelmissaan: »Pikaista ratkaisua Tampereen edustalla pidin ainoana hyväksyttävänä ratkaisuna. Sen toteuttamiseksi oli keskitettävä kaikki määräysvallassani olleet voimat.»[218]

Saksalaisten maihinnousu asetti vaaralle alttiiksi Helsingin ynnä muut Etelä-Suomen kaupungit, riisti punaisilta mahdollisuuden siirtää etelästä lisävoimia Tampereelle ja antoi valkoisille mahdollisuuden katkaista Helsingin ja Tampereen välisen rautatieyhteyden. (Aiemmin tätä rataa myöten voitiin lähettää apuvoimia Tampereen puolustajille; esim. Helsingin työläiset lähettivät Tampereelle valmistamansa panssarijunan.) Tampereen puolustajat joutuivat erittäin tukalaan asemaan samaan aikaan, kun vihollisella oli kaikkea yllin kyllin. Huhtikuun 1. päivänä Tampereen puolustajat laskivat heillä riittävän patruunia vain viiden päivän taisteluihin ja ammuksia vain kahdeksi päiväksi. Valkoiset tiesivät kaikista Tampereen puolustajien vaikeuksista, sillä he olivat järjestäneet asiamiestensä avulla Punaisen kaartin esikunnan puhelinkuuntelun. Kaiken lisäksi piiritetyn kaupungin puolustajat näkivät nälkää: he saivat henkeä kohti 100 tai 50 grammaa leipää ja 75 grammaa lihaa päivässä ja 200 grammaa juustoa viikossa. Sokeri, maito ja kasvikset puuttuivat kokonaan. Valkoiset saattoivat toimia varmasti. Valkoiset käyttivät mahdollisimman laajalti hyväkseen myös moraalisia vaikutuskeinoja, heittelivät mm. lentokoneista kaupungin ylle lentolehtisiä, joissa sanottiin, että Tamperetta kohti oli tulossa 30-tuhantinen saksalaisosasto. Kaupungin puolustajilla taas ei ollut odotettavissa lisävoimia.

Maaliskuun jälkipuoliskolla, vähän ennen ratkaisevien taistelujen alkua Tampereella kävivät Helsingistä Sirola ja Kuusinen. Kuusisen aloitteesta pidetyssä Punaisen kaartin komentajien ja edustajien kokouksessa 23. maaliskuuta valittiin uusi kaupungin puolustuksen johto, sillä entiset johtajat oli siirretty muihin paikkoihin. Puolustuksen ylipäälliköksi valittiin Hugo Salmela ja hänen apulaisikseen V. Lehtimäki, Vesula ja K. L. Kulo.

Kaksi päivää valkoiset tulittivat Tamperetta hurjasti raskailla tykeillä murskaten maan tasalle kokonaisia kortteleita ja sen jälkeen aloittivat rynnäkön. Palava, savuun

kietoutunut kaupunki ei kuitenkaan antautunut. Jokaisesta talosta käytiin ankaraa taistelua, joka toisinaan kesti koko päivän. Punaiset eivät luopuneet asemistaan ilman sitkeää vastarintaa. Valkoiset välittivät 4. huhtikuuta punaisten päällystölle seuraavan ehdotuksen: »Tampereen sotajoukkojen ylipäällikkö ehdottaa punaisten ylipäällikölle kaupungin antautumista. Päälliköt, ryssät, aseet ja ampumavarat on luovutettava Tampereen sotajoukkojen määrättäväksi. Miehistölle turvataan vapaus.»[219] Ehdotus torjuttiin päättävästi. Punaiset eivät suostuneet luovuttamaan komentajiaan eivätkä venäläisiä vapaaehtoisia. Kaupungin puolustajat laskivat ampumavaransa: henkeä kohti oli jäänyt 8 patruunaa ja ammuksia oli koko kaupungissa vain 30.[220] »Kansan Lehdessä» kehotettiin ampumaan vihollista vain lyhyen matkan päästä harhalaukausten ehkäisemiseksi. Vielä kaksi päivää kestäneeseen vihollisen hurjaan tykki-, konekivääri- ja kivääritulitukseen kaupungin puolustajat saattoivat vastata vain harvoin laukauksin. Punaisten tykit olivat vaiti. Vaikealla hetkellä työläisnaiset eivät voineet jäädä syrjään, vaan olivat tulilinjalla miestensä rinnalla. Koko työtätekevä Tampere oli porvariarmeijaa vastassa. Punakaartilaisten muistelmien mukaan naiset halveksivat kuolemaa usein enemmän kuin miehet. Niinpä eräässä Tampereen esikaupungissa naiset lähtivät kiivaasta tulituksesta piittaamatta laulaen hyökkäykseen, vaikka se oli ilmeisen toivotonta.[221] Tampereen puolustus jäi yhtenä sankarillisimmista sivuista maailman työväenliikkeen historiaan.

Huhtikuun 6. päivänä Tampere kukistui, mutta vain siksi, että sen puolustajilta loppuivat kokonaan ampumatarvikkeet (muuten Kristiinankaupungin valkoiset valloittivat myös vasta sitten, kun punaisilla ei ollut enää millä puolustautua).

Jopa porvarillisetkin kirjoittajat ovat panneet merkille Tampereen puolustajien sankaruuden. Mannerheim tunnusti punaisten tapelleen sinnikkäästi, vaikka hän ei ollutkaan taipuvainen kehumaan vihollista.[222] Ignatius ja Soikkeli kirjoittivat: »Muutamissa taloissa taisteltiin askel askeleelta kellarista ullakolle asti. Huomattavimpia tukikohtia olivat teatteri ja tuomiokirkko. Jälkimmäistä, johon olivat sijoittuneet myös naisosastot ja kuolemanpataljoona, puolustettiin kiivaasti. Tuomiokirkon ikkunoihin suunnatulla herkeämättömällä konekivääritulella ei saatu murretuksi puolustajien vastarintaa, ja vasta tykkitulella, joka saattoi raunioittaa koko rakennuksen, punaiset pakotettiin antautumaan.»[223] Kuten Schybergson totesi, »Tampereen työväestö liittyi heti alussa kapinaan».[224]

Huhtikuun 7. päivänä antamassaan käskyssä Mannerheim kuvasi seuraavasti Tampereen työväestöstä (johon oli liittynyt jokin määrä venäläisiä vapaaehtoisia) saamaansa voittoa: »Tämä taistelu on suurin ja verisin mitä koskaan on taisteltu Suomessa. Tämä voitto on myöskin loistavin, jonka suomalaiset joukot ovat saavuttaneet. Tämä voitto ei merkitse ainoastaan Suomen vapautta ja itsenäisyyttä, tämä voitto on myös koko maailman kulttuurivoitto Venäjän bolševikeista ja heidän maailmaamullistavista ja sivistystähävittävistä opeistaan.»[225] Tampereen työläisistä ja heidän vaimoistaan saatu voitto oli tosiaan »loistava» »kulttuurivoitto». Valkoiset maksoivat kalliisti voitostaan: he menettivät puolet tai kaksi kolmasosaa joukko-osastojen miehistöstä. Ruotsalaisesta »mustasta prikaatista» jäi jäljelle vähän. Nopanen on kirjoittanut: »Mannerheim joudutti Tampereen valtausta valmiuden kustannuksella. Seurauksena oli monia epäonnistumisia ja suuri mieshukka hyökkääjille. Kun Tampere lopulta huhtikuun 6. päivänä oli vallattu, luultiin kärsittyä mieshukkaa voitavan pienentää teloittamalla tietymätön määrä vangiksi otettuja punaisia.» Saksan lähettiläs von Brück ilmoitti hallitukselleen, että Mannerheim »oli Tampereella sallinut veren vuotaa tarpeettomasti».[226]

Tampereen valloitus oli Mannerheimin ensimmäinen suuri voitto. Suomalaiset porvarilliset historioitsijat puhuvat teoksissaan aluksi valkoisten Tampereen valtauksesta ja vasta sitten saksalaisten maihinnoususta, mikä tapahtui muutamia päiviä aikaisemmin (toisinaan saksalaisten maihinnousua jopa siirretään muutamia päiviä myöhemmäksi ajankohdaksi, jotta saksalaisten sotatoimien merkitys Tampereen valloituksen kannalta näyttäisi pienemmäl-

tä). Asia yritetään esittää siten, että Tampere valloitettiin ennen saksalaisten Suomeen tuloa, joten niiden tulo ei vaikuttanut kyseiseen taisteluun. Muiden maiden porvarillisessa kirjallisuudessa tunnustetaan, että saksalaisten maihinnousu auttoi valkoisia valloittamaan Tampereen.[227]

Saksalaisten lähetessä Helsinkiä vallankumoushallitus siirtyi 4. huhtikuuta Viipuriin. Samana päivänä »Työmiehen» viimeisessä numerossa julkaistiin Työväen pääneuvoston julistus, jossa mm. ilmaistiin se valitettavasti toteutumatta jäänyt toivomus, että saksalaiset työläiset eivät olisi sallineet maansa imperialistisen hallituksen tukahduttaa Suomen vallankumousta. Työväen pääneuvosto kehotti puolustamaan sitkeästi vallankumouksen aikaansaannoksia ja maan itsenäisyyttä. Julistuksessa sanottiin, että Suomen köyhä maa ei ollut milloinkaan aiemmin ollut niin kallis työtätekevälle kansalle, joka oli raivannut tuon maan ja kyntänyt pellot ja jonka oli saatava nauttia työnsä tuloksista. Sellainen oli työväen vallankumouksen tarkoitus. Tällä maalla eivät saaneet olla herroina ruotsalaiset tai saksalaiset kapitalistit. Suomen työväen enemmistön oli saatava hoitaa maansa asiat. »Suomen jokainen työläinen, eteenpäin taisteluun isänmaan puolesta! Eteenpäin, vallankumouksen sotilaat! Tappio merkitsisi maallemme tuhoa ja työväenluokalle orjuutusta. Siis aseisiin, työläiset, ja eteenpäin sortajia vastaan! Suorittakoon jokainen mies ja jokainen nainen velvollisuutensa, ja silloin voitto on taattu. Eikä ainoastaan Suomen työläisten aseellisen kapinan voitto, vaan myös kaikkien maiden proletariaatin vallankumouksellisen taistelun voitto. Eläköön Suomen työväenluokan voitokas vallankumous! Eläköön kansainvälinen vallankumous!»[228]

Huhtikuun 11. päivänä saksalaiset joukot saapuivat Helsingin edustalle ja redille asettuivat saksalaiset sotalaivat. Helsingin satamassa oli paljon venäläisiä sotalaivoja, jotka jääolosuhteiden vuoksi eivät olleet päässeet lähtemään Venäjälle. Ne olivat Brest-Litovskin rauhansopimuksen mukaisesti velvolliset noudattamaan neutraliteettia, ja niille jääneet miehistötkin olivat hyvin vähäisiä. Saksalaiset olivat lisäksi solmineet Helsingissä olleiden

venäläisten merivoimien kanssa sopimuksen, jonka mukaan venäläisten sotalaivojen oli noudatettava neutraliteettia. Saksalaiset lupasivat niille mahdollisuuden sopivien jääolosuhteiden muodostuttua poistua Kronstadtiin.

Ennen kuin saksalaiset aloittivat hyökkäyksen Helsinkiin, Ruotsin Suomen-lähetystön jäsenet, joilla oli puhelinyhteys von der Goltzin johtamiin joukkoihin, yrittivät von der Goltzin sanojen mukaan suostuttaa Helsingin puolustajat antautumaan. Punaisten parlamentäärit ehdottivat välirauhaa. Von der Goltz vaati antautumista ja myönsi kolme tuntia lopullisen vastauksen harkitsemiseen. Kolme tuntia olivat tarpeen von der Goltzille rynnäkköön valmistautumista varten. Von der Goltz kirjoitti: »En vaatinut ehdotonta antautumista, etten olisi kannustanut heitä epätoivoiseen vastarintaan, mitä en pitänyt suotavana, vaan takasin heille elämän Suomen lailliseen oikeudenkäyttöön kajoamatta.»[229] Von der Goltzin ehdot herättivät suuttumusta, kun parlamentäärit ilmoittivat niistä Helsinkiin.

Ryömän ja af Heurlinin aloitteesta pidettiin kuitenkin päällystön kokous, jossa pääsi voitolle se mielipide, että oli myönnyttävä kaupungin luovuttamiseen. Tässä hengessä oli jo laadittu julistus, mutta Punaisen kaartin rivimiehet eivät antaneet painattaa julistusta, vaan vangitsivat sen allekirjoittajat ja valitsivat uudet komentajat. Ruotsin Helsingin-lähetystön työntekijä Ekström otti yhteyttä uusiin komentajiin ja koetti saada heidät vakuuttumaan vastarinnan täydellisestä hyödyttömyydestä. Komentajat alkoivat jo horjua. Mutta sillä hetkellä neuvotteluun saapunut hallituksen jäsen, oikeusasiain valtuutettu Antti Kiviranta ilmoitti uutisen: pohjoisessa punaiset hyökkäsivät ja olivat jo valloittaneet Vaasan, Hangossa oli noussut maihin vain 400 valkokaartilaista, jotka oli jo piiritetty. Tämä ilmoitus innoitti tavattomasti.[230] Antautumisesta ei voinut olla puhettakaan enää. Punainen Helsinki ei antautunut.

Saksalaiset aloittivat rynnäkön Helsinkiä vastaan 11. huhtikuuta. Vastarinta oli sitkeää. Kaupunkia tulittaneet sotalaivat antoivat mahdollisuuden saksalaisen merijalkaväen osaston maihinnousulle kaupungin eteläisten linnoitusten kohdalla, niin että saarrettuja vastaan hyökättiin

sekä rintaman että selustan puolelta. Maihinnousujoukot kaupunkiin tultuaan joutuivat kiivaisiin taisteluihin erillisistä taloista. Punakaartilaiset käyttivät taitavasti hyväkseen muutamia heidän hallussaan olleita panssariautoja, jotka kiertelivät katuja tulittaen saksalaisia sotilaita.

Naiset esittivät huomattavaa osaa Helsingin puolustuksessa. Eräs taistelun osanottaja on kertonut, että kun taistelun lopputulos näytti jo selvältä, kun taistelu alkoi jo vaimeta saksalaisten »vapauttajien» hyökätessä joka taholta ja täyttäessä kadut, niin sillä hetkellä saapui aseistautuneita naisia ja nuoria tyttöjä. Naisia oli aiemminkin ollut Punaisessa kaartissa, mutta kyseisellä hetkellä he saapuivat suurena joukkona. Heidän tulonsa rohkaisi ja innoitti taistelevia punakaartilaisia. »Työmiehen» viimeisessä numerossa ilmaistiin varmoin sanoin ajatus, että punaiset amatsonit saattaisivat vielä vaikuttaa ratkaisevasti taistelun lopputulokseen. Ja naiset lähtivät miehuullisesti kaduille osallistuakseen kaikkein kiivaimpaan taisteluun. He pukivat päälleen parhaat leninkinsä, sillä ymmärsivät lähtevänsä viimeistä kertaa.[231] Naiset taistelivat urhoollisesti osoittamatta vähääkään kuolemanpelkoa ja jopa väheksyivät suojapaikkoja. Borgströmin tupakkatehtaan valloittaneet 175 työläisnaista pitivät kuusi tuntia tehdasta hallussaan ja löivät takaisin vihollisen hyökkäykset. Miltei kaikki nämä naiset kaatuivat.[232]

Työläisrunoilija Kössi Kaatralla lienee ollut silmäinsä edessä kuva nimenomaan Helsingin tai Tampereen puolustuksesta, kun hän kirjoitti »Legendassaan punalipusta»:

> »Veri kaupungin kaduilla huppelehti,
> moni henkensä heitti nainen ja mies,
> mi viime hetkehen seistä ties
> ja uljaana uhmasi sortajalaumaa.»

Saksalaiset väliintulijat saivat omakohtaisesti kokea, millaista sankaruutta pystyy osoittamaan vapautensa puolesta taisteleva työväki. Itse Helsingin valloitusta johtanut kenraali von der Goltz kirjoitti: »Jouduttiin käymään ankaria katutaisteluja katoille nousseita ampujia, aseistautuneita raivoisia naisia ja konekiväärein aseistettuja panssariautoja vastaan.»[233] Erittäin pitkäaikaista taistelua käytiin Sörnäisten työläiskaupunginosassa. Punaisten sisukkuus ja miehuullisuus hämmästyttivät saksalaisia upseereja, jotka puhuivat: »Olisipa meillä tuollaista sotilasainesta.»[234] Punakaartilaiset olivat porvarillista yhteiskuntaa vastaan tuntemansa vihan innoittamia, kuten Schybergson toteaa.[235]

Saksalaiset eivät tyytyneet niihin etuisuuksiin, joita heille tarjosivat ylivoima sotatekniikassa, koulutuksen saanut komentajisto sekä maavoimia tulellaan tukeneet sotalaivat, vaan Helsingissä käymissään taisteluissa he turvautuivat mitä iljettävimpiin sodankäyntitapoihin. Hyökätessään saksalaiset ajoivat paikoin edellään vangitsemiaan punakaartilaisia. »Punaisten tukikohtia vastaan hyökätessään saksalaiset ajoivat kaduilla hyökkäävien joukkojensa edellä sotavankeja», »The Times» -lehdessä kirjoitettiin.[236] Noiden sivistyneiden raakalaisten perkeleellinen kekseliäisyys ei rajoittunut siihen: jotta vangit eivät olisi tulituksen aikana voineet paiskautua makuuasentoon, heidän rintaansa, hartioihinsa ja käsiinsä sidottiin laudat.[237]

Saksalaiset kirjoittivat itse sotapäiväkirjaansa, että he päästivät muka vapaiksi sotavangit, mutta kun nämä lähtivät omiensa luo, niin joutuivatkin omiensa tulituksen kohteeksi. Paavolainen on aiheellisesti epäillyt sitä omituista seikkaa, että saksalaiset olisivat päästäneet vasta äsken vangitsemansa punaiset vapaiksi, vaikka taistelut olivat vielä meneillään kaupungissa.[238] Kyseessä on vain saksalaisten kömpelö yritys salata kansainvälisen oikeuden törkeä rikkominen, johon he olivat syyllistyneet. Väliintulijoiden joukossa oli Franz Beyer, joka myöhemmin antisaitsi lakitieteen tohtorin arvon todistelemalla tutkielmassaan, että Saksan väliintulo Suomeen vastasi muka tiukasti alusta loppuun saakka kansainvälistä oikeutta.

Helsingin valloitukseen osallistuneet valkosuomalaiset ottivat esimerkkiä saksalaisista ja hyökätessään ajoivat edellään noin 150 hengen ryhmää naisia ja työläisten lapsia pakottaen nämä kulkemaan kädet ylös ojennettuina. Kun naiset ja lapset eivät enää jaksaneet pitää käsiään ylhäällä, he saivat lepuuttaa niitä laskemalla päänsä päälle. Sen jälkeen kun valkoiset olivat viisi tuntia kuljettaneet

edellään tuota elävää suojusta, siitä oli jäänyt jäljelle noin 50 henkeä.[239] Toiset olivat kaatuneet kaupungin keskustaa työläiskortteleista erottavalla sillalla. Olisivathan punaisetkin löytäneet samanlaiseksi suojakseen riittävästi ihmisiä porvarispiireistä, mutta heidän päähänsäkään ei pälkähtänyt turvautua sellaisiin raakuuksiin.

Saksalaiset sytyttivät palamaan Turun kasarmin kolmikerroksisen rakennuksen, jota käytettiin punakaartilaisten sidontapaikkana ja johon oli taistelun aikana hakeutunut suojaan naisia, lapsia ja vanhuksia. Osa ihmisistä paloi ja ikkunoista ulos hyppineet joutuivat saksalaisten tulituksen uhreiksi. Helsingin puolustuksen kahtena viimeisenä päivänä punaiset toimivat nähtävästi ilman yhtenäistä johtoa.[240] Kun oli rauennut sitkeä vastarinta[241], jota jotkut ovat aiheettomasti sanoneet heikoksi[242], Helsinki joutui 14. huhtikuuta saksalaisten haltuun.

Yksi vallankumoushallituksen julkaisemista asiakirjoista ei mielestämme kuvasta aivan oikein venäläisten sotilaiden ja matruusien asennetta Helsingin puolustustaistelujen aikana. Viipurissa 17. huhtikuuta pidetyn Kansanvaltuuskunnan istunnon pöytäkirjassa on seuraava Matti Airolan puheenvuoro: »Helsingissä ovat vastavallankumoukselliset venäläiset sotilaat ja matruusit upseeriensa johdolla olleet yhdessä juonessa meidän valkokaartilaistemme kanssa. Linnoitusten, varustusten, tykkien ja ampumavarojen siirtoa punaisen hallituksen haltuun sen Helsingissä ollessa koetettiin kaikella tavalla estää ja viivästyttää. Helsingin ympärillä olevien linnakkeiden ja muiden varustusten tykeistä mm. poistettiin lukot, mutta heti, kun valkokaartilaisjoukkoja alkoi ilmestyä Helsingin läheisyyteen, ilmestyivät lukot paikoilleen, ja tykit olivat valkokaartilaisten käytettävissä... Nyt käytetään niitä samoja tykkejä, jotka valkokaartilaiset venäläisten apuriensa välityksellä tekivät punaiselle hallitukselle käyttökelvottomiksi, Helsingissä olevien työväen kaupunginosien pommittamiseen.»[243]

Luullaksemme Airola ei ollut vielä riittävästi selvillä Helsingin tapahtumista, mikä oli ymmärrettävä asia, sillä saksalaiset olivat valloittaneet Helsingin vasta kolmea päi-

vää aiemmin. Suomessa olleet venäläiset sotilaat ja matruusit eivät olleet vastavallankumouksellisia. Venäläisten linnoitusten luovuttaminen suomalaisille oli saattanut viivästyä aivan muista syistä. Järeän linnoitustykistön käyttöön tarvittiin ammattitaitoista miehistöä. Punaisilla suomalaisilla ei ollut sellaista miehistöä, joten tykkejä pystyivät käyttämään vain venäläiset. Neuvosto-Venäjä oli kuitenkin 3. maaliskuuta solminut Saksan ja sen liittolaisten kanssa Brest-Litovskin rauhansopimuksen ja oli kiinnostunut rauhasta Saksan kanssa. Jos suomalaisista linnakkeista olisi tulitettu saksalaisten väliintulijoiden laivoja, niin Saksa olisi katsonut sen rauhansopimuksen rikkomiseksi. Venäjän Itämeren laivaston edustajat olivat solmineet saksalaisten kanssa sopimuksen, jonka mukaan Venäjän laivaston oli noudatettava neutraliteettia. Luonnollisesti tykeistä otettiin lukot pois, sillä tykkien käyttö olisi merkinnyt rauhansopimuksen rikkomista. Suuresti epäilyttää, että venäläiset sotilaat ja matruusit olisivat toimineet yksituumaisesti mannerheimilaisten kanssa ja että linnakkeiden tykeillä olisi pommitettu kaupunkia. Tällaiseen tulkintaan ei ole löytynyt vahvistusta. Saksalaisten sotalaivojen avaamaa tulta saatettiin luulla linnakkeiden tykkituleksi. Linnakkeiden tykkien käyttö kaupungin pommitukseen olisi edellyttänyt hyvin tarkkaa toiminnan koordinointia saksalaisten kanssa, jotka kävivät katutaisteluja kaupungissa. Saksalaisille riitti niiden omien sotalaivojen tulivoima. Kuten tiedämme, myöhemmin valkoisten ampuman komissaari B. A. Žemtšužinin johdolla venäläiset merimiehet estivät valkosuomalaisia kaappaamasta Venäjän valtion omaisuutta.[244]

Sen jälkeen kun valkoiset olivat valloittaneet Helsingin, V. Tanner ja V. Vuolijoki saivat kutsun saksalaisten esikuntaan, jossa eräs esikuntaupseeri kehotti heitä kirjoittamaan punakaartilaisille julistuksen, jotta nämä olisivat laskeneet aseensa. Saksalaiset ottivat tehtäväkseen julistuksen levittämisen. Tanner järjesti oikeistososialidemokraattien kokouksen. Kun kokous oli meneillään, paikalle saapui yllättäen valkoisten poliisi, joka oli saanut tietää sosialidemokraattien kokoontumisesta ja luullut, että ky-

seessä oli vallankumouksellisten kokous. Mutta kokouksen yleisön nähtyään poliisit pyysivät anteeksi ja poistuivat. Kokouksessa saatiin kyhätyksi saksalaisten tilaama julistus. Saksalaiset lentokoneet levittivät 16. huhtikuuta punaisten alueelle tuota laveasanaista »julistusta», jossa vallankumous julistettiin mielettömäksi ja rikolliseksi ja aseellinen taistelu tarpeettomaksi. Antautumiskehotuksen laatijat vaativat: »Aseet on joka tapauksessa heti laskettava. Näin on tehtävä sekä niillä rintamilla, joilla taistelut vielä ovat käynnissä, että näilläkin paikkakunnilla, jotka jo ovat taistelunsa menettäneet, mutta joilla vielä yksityiset edesvastuuttomat henkilöt ryhtyvät järjettömään vastarintaan ja siten saattavat vaaranalaisiksi kaikkien rauhallisten asukkaiden hengen... Siis alas aseet kaikkialla ja palatkaamme länsimaisen sosialidemokratian taistelutapoihin, palatkaamme rakentavaan eduskunnalliseen työhön ja aseettomaan järjestötoimintaan.»[245]

Julistuksen olivat allekirjoittaneet 25 henkeä ja lisäksi oli osoitettu kunkin näiden virka: A. Aalto, Suomen tehdas- ja ammattitaidottomien työläisten liiton sihteeri; E. Aarnio, toimittaja; J. Ailio, entinen senaattori; V. Hakkila, lakitieteiden kandidaatti; K. Heinonen, entinen sosialidemokraattisen puolueen rahastonhoitaja; L. af Heurlin, työväen säästöpankin hallinnon puheenjohtaja; V. Hupli, kulutusosuuskuntien keskusliiton sihteeri; R. Itkonen, »Kuluttajain Lehden» toimittaja; J. V. Keto, »Kuluttajain Lehden» vastaava toimittaja; V. Kiviniemi, eduskunnan jäsen; M. Loukainen, eduskunnan jäsen; A. F. Lyly, maalari, työväen säästöpankin hallinnon jäsen; M. Paasivuori, eduskunnan jäsen; A. Paasonen, eduskunnan jäsen; E. Pekkala, työväen urheilulehden toimittaja; P. Raittinen, Suomen Osuustukkukaupan johtaja; H. Ryömä, osuusliike Elannon hallintoneuvoston puheenjohtaja; T. Salmio, kulutusosuuskuntien keskusliiton hallinnon puheenjohtaja; A. Salo, eduskunnan jäsen; K. V. Saxell, kanslisti; Miina Sillanpää, entinen eduskunnan jäsen; O. Suutala, eduskunnan jäsen, puolueen vt. sihteeri; V. Tanner, osuusliike Elannon toimitusjohtaja, entinen eduskunnan jäsen; J. Virtanen, »Koiton» raittiusseuran varapuheenjohtaja;

V. Vuolijoki, Suomen Osuustukkukaupan hallintoneuvoston puheenjohtaja.[246] Tutkielmassa »Suomen kommunistisen puolueen historiasta» sanotaan, että useimmat näistä henkilöistä olivat suuripalkkaisissa viroissa ja olivat ehtineet joko täydellisesti loitota työläisistä tai olivat alun perinkin tulleet työväenliikkeeseen puhtaasti etupyyteitään ajamaan. Olisi kuitenkin väärin samastaa kaikki huhtikuun 16. päivän julistuksen allekirjoittaneet Tanneriin. Heidän joukossaan oli rehellisiäkin miehiä, jotka olivat panneet nimensä antautumiskehotuksen alle vain siinä hyvässä toivossa, että siten ehkä saataisiin lopetetuksi verenvuodatus. Muutamat heistä osoittautuivat myöhemmin tunnollisiksi työväenliikkeen osanottajiksi.[247]

Myöhemmin O. W. Kuusinen luonnehti oikeistolaisten julistuksen puukoniskuksi Suomen taistelevan köyhälistön selkään.[248] Muutamin paikoin vallankumoukselliset hallituselimet eivät Helsingin kukistumisenkaan jälkeen luopuneet niistä harhakuvitelmistaan, että rauha oli saavutettavissa kompromissitietä. Lappeenrannan kaupungin ja lähiseudun valtuutettujen yleisessä kokouksessa (jossa oli läsnä 31 henkeä) 16. huhtikuuta »päätettiin yksimielisesti kääntyä Suomen Kansanvaltuuskunnan ja sotilasdiktaattori Kullervo Mannerin puoleen toivomuksella, että olisi saatava pikainen rauha maassamme nykyisin vallitsevasta kansalaissodasta, sillä paikkakunnallamme ja koko maamme työväestön keskuudessa on siksi suuri rauhan kaipuu, että rauha olisi saatava solmittua niin pian kuin suinkin».[249] Kolmihenkisen valtuuston oli toimitettava tämä toivomus perille.

Kyseinen toivomus saattoi vaikuttaa siihen, että kysymys kompromissirauhan mahdollisuudesta oli esillä Kansanvaltuuskunnan istunnossa 21. huhtikuuta. Vallankumouksen päämiehet – Manner, Tokoi, Sirola, Kuusinen, Taimi ym. – eivät olleet läsnä istunnossa, he eivät olleet siihen aikaan Viipurissa. Istunnossa mielipiteet erosivat. Jyrkimmän kannan otti Letonmäki. Hän kannatti päättäviä vallankumouksellisia toimenpiteitä. Keskilinjaa edusti Airola. Hänen mielestään valkoisten kanssa oli mahdoton- ta saada aikaan kompromissia, joten hallituksen ei pitänyt

ryhtyä sensuuntaisiin yrityksiin. Mutta hallituksen ei tarvinnut kieltää erillisiä henkilöitä yrittämästä saada aikaan kompromissia. Gylling totesi voiton mahdottomaksi (mikä oli tietysti kovin lievä tilannearvio) ja kompromissirauhan mahdollisuuden mitättömäksi ja huomautti, että Punainen kaarti ei sitä paitsi ollut taipuvainen rauhantekoon. Kuitenkaan hänen mielestään ei saanut jättää käyttämättä ainuttakaan keinoa, jolla olisi voitu saada aikaan työläisille siedettävä rauha. Siksi Gylling ei vastustanut sitä, että erinäiset puoluetoverit olisivat tunnustelleet rauhansaantimahdollisuuksia porvaristopiireissä. Kohonen kannatti tätä mielipidettä ja kehotti pyytämään Skandinavian maiden työväenpuolueita välittäjiksi. Äänestyksessä tuli hyväksytyksi Airolan ehdotus, minkä johdosta Letonmäki ja Elo esittivät vastalauseensa.[250] Vallankumoushallitus ei siis tehnyt valkoisille rauhanehdotusta.

Saksan sotilaallinen väliintulo aiheutti vallankumoukselle tappion toisensa perään, joten vallankumous ei saanut enää yliotetta. Punaisten sotilaallinen asema tajuttiin yhä toivottomammaksi. Nähtävästi väestön moraalin kohottamiseksi muutamat vallankumouksellisen Suomen sanomalehdet julkaisivat optimistisia tietoja rintamatilanteesta. Kohta kuitenkin osoittautui, että noilla tiedoilla oli päinvastainen vaikutus kuin oli toivottu. Kysymystä perättömien rintamatietojen julkaisemisesta kosketeltiin myös hallituksen istunnossa 17. huhtikuuta. Istunnossa todettiin, että »'Työ'-lehdessäkin ja 'Kansanvaltuuskunnan Tiedonantajassakin' julkaistut tiedot, joissa puhutaan punaisten joukkojen etenemisestä valkoisten selkäpuolella, Oulun, Raahen, Kuopion, Sortavalan jne. valloittamisesta, ovat perättömiä ja provokatorisessa tarkoituksessa levitettyjä pereäntymisliikkeemme vaikeuttamiseksi».[251] Tarkkojen tilannetietojen puute »korvattiin» tarkistamattomilla kuulopuheilla ja valheilla, jotka antoivat aihetta mitä uskomattomimpiin epäilyksiin ja olettamuksiin. Muutamat horjuvat ainekset esittivät katkeria syytöksiä myös johtajille (jotka ehkä ansaitsivatkin joillakin toimillaan – tai toimettomuudellaan – arvostelun). Tässä valossa on tarkasteltava myös erään nähtävästi vähälukuisen ja järjestymättömän henkilöryhmän esittämiä syytöksiä vallankumoushallitusta vastaan. Nuo syytökset ylittivät tietysti kohtuuden rajat ja merkitsivät myös iskua selkään, mutta ne pohjautuivat muutamiin tosiasioihin. Kyseisen ryhmän julkaisemassa lentolehtisessä sanottiin: »Toverit, veljet! Johtajamme pettävät meitä... Meitä, eturintamalla vertamme vuodattavia koetetaan valheellisten tietojen avulla kiihoittaa uhraamaan viimeinen veripisaramme, samalla kun johtajamme yksityisissä keskusteluissaan itse sanovat asiamme menetetyksi... Johtajamme pelkäävät antaa meidän itse katsoa totuutta suoraan silmiin. Meille ilmoitetaan joukkojemme pohjoisella rintamalla eteneminen, vaikka johtajamme tietävät Tampereen ja Hämylinnan (sic!) menetetyiksi.» Tästä näkyy, että lentolehtinen oli laadittu heti Tampereen kukistumisen jälkeen, kun asiasta ei julkaistu virallista ilmoitusta. »Meille selitetään saksalaisten maihinnousu Hangossa porvarien provokatsiooniksi, vaikka johtajat salassa kuiskailevat saksalaisen vaaran uhkaavan Helsinkiä.» Tässä oli muuten perää: alkupäivinä saksalaisten maihinnousun jälkeen vallankumoushallituksella ei ollut täyttä selvyyttä, oliko kyseessä saksalaisten maihinnousu vai jokin valkosuomalaisten ovela manööveri. Edelleen lentolehtisessä esitettiin kauhistuttavia syytöksiä hallitusta vastaan: »Johtajamme ovat pelkureita. He koettavat pelast (sic!) nahkansa ajoissa vetäytymällä rajan taakve (sic!). Meille valehdellaan johtajiemme surtyneen (sic!) Viipmrin (sic!) kun he sen sijaan ovat täysine matkavarustuksiueen (sic!) ja kassouen (sic!) puikkineet Pictariin (sic!).» Lopussa kehotettiin estämään johtajilta mahdollisuus vetäytyä vastuusta, ja tätä perusteltiin sillä, että »pitääkö raskain taakka aina tulla meidän kannettavaksemme». Lentolehtisessä oli allekirjoitus »Ajattelevat sosialistit».[252] Sisällön kannalta tällaisen lehtisen olivat aivan hyvin saattaneet julkaista vallankumouksen vihollisetkin, varsinkin oikeistolaiset, muka rintamalla taistelevien punakaartilaisten nimissä. Mutta sittenkin sen lienee laatinut ryhmä johtajiinsa tyytymättömiä punaisia (mikä oli ymmärrettävää tappioiden kaudella). Tätä olettamusta vahvistavat seuraavat seikat. Lentolehtiseen oli merkitty jul-

kaisupaikka ja -aika: Pietari, 8. IV. 18. Lehtinen oli epäilemättä painettu Pietarissa. Tätä todistavat omituiset painovirheet, joita on saattanut tehdä vain suomen kieltä hallitsematon latoja tehdessään työnsä epäselvän käsikirjoituksen mukaan. Suomessa kirjapainotyöläiset olivat saattaneet kieltäytyä painattamasta sellaista lehtistä, joten on täytynyt kääntyä tekstiä ymmärtämättömän latojan puoleen. Valkoiset eivät voineet kääntyä sellaisissa asioissa pietarilaisten puoleen, sen saattoivat tehdä vain punaiset. Väite vallankumouksen johtajien pakenemisesta Pietariin oli tietysti valhetta, mutta 8. huhtikuuta monilla paikkakunnilla saatettiin vielä olla tietämättä, että Kansanvaltuuskunta toimi Viipurissa. Punaisten keskuudessa tätä väitettä saatettiin pitää totena, koska huomattava osa vallankumoushallituksen jäsenistä oleskeli usein Pietarissa erilaisia asioita hoitamassa. Esimerkiksi 4. huhtikuuta Kansanvaltuuskunta oli päättänyt lähettää Kuusisen ja Sirolan Pietariin neuvottelemaan suhtautumisesta Muurmannin rannikolla olleisiin englantilaisiin.[253] Viipurissa 17. huhtikuuta pidetyssä Kansanvaltuuskunnan istunnossa Letonmäki totesi, että Viipurissa ei tosiasiallisesti enää ollut Kansanvaltuuskuntaa, sillä istunnossa oli läsnä vain sen viisi jäsentä, mutta yhdeksän jäsentä (Kuusinen, Sirola, Tokoi, Gylling, Turkia, Lumivuokko, Karhinen, Pärssinen ja Lindqvist) oli Pietarissa ja neljä (Manner, Taimi, Eloranta ja Kiviranta) rintamalla.[254] Muutaman päivän kuluttua, 21. huhtikuuta, vallankumoushallitus tarkasteli varta vasten kysymystä, kuka sen jäsenistä osallistui todella hallituksen työhön Suomessa. Istunnon pöytäkirjassa sanotaan: »Kansanvaltuuskunta totesi, että valtuutetut Sirola, Pärssinen, Turkia ja Lumivuokko eivät pitkään aikaan ole hoitaneet valtuutetun tehtäviään, joten heitä on pidettävä toimestaan eronneina.» (Tämä väite ampui yli maalin. Ulkoasioita hoitanut Sirola saattoi olla kosketuksissa ulkomaiden edustajiin Venäjällä.) »Valtuutetut Taimi, Kiviranta, Manner ja Eloranta ovat valtuutettuja, vaikka ovatkin sotatoimiin kiinnitettyjä. Vakituisesti Kansanvaltuuskunnan istuntoihin osaaottavina jäseninä voidaan siis pitää vain seuraavia valtuutettuja: Airola, Lind-

qvist, Letonmäki, Kohonen, Elo, Arjanne, Karhinen, Gylling, Kuusinen ja Tokoi, joista Kuusinen on Punaisen kaartin ylipäällikön antamissa tehtävissä Venäjällä ja Tokoi matkustanut Kansanvaltuuskunnalle siitä mitään ilmoittamatta Venäjälle»[255] (vaikka Kansanvaltuuskunnan edellisessä istunnossa oli hyväksytty päätös, jonka mukaan hallituksen jäseniltä kiellettiin ulkomaille lähtö ilman Kansanvaltuuskunnan lupaa).[256]

Edellä mainittu Pietarissa julkaistu lentolehtinen ei vaikuttanut Punaisen kaartin mielialoihin muualla kuin ehkä Viipurissa ja paikoin Suomen Karjalassa, koska sitä ei levitetty muualla. Punainen kaarti ei menettänyt taistelukykyään, vaikka sen strateginen asema huononikin nopeasti. Sen jälkeen kun Brandensteinin komentama saksalainen prikaati oli 20. huhtikuuta valloittanut Lahden, punaisten läntistä armeijaa keskiseen ja itäiseen ryhmittymään yhdistänyt rautatie tuli katkaistuksi. Punaisten johto oli jo sitä ennen antanut läntiselle armeijalle määräyksen edetä itään saarron välttämiseksi. Tätä määräystä ei kuitenkaan täytetty, sillä perääntymistä pidettiin tarpeettomana.[257] Kun Taimi välitti puhelimitse rintaman komentajalle perääntymiskäskyn, tämä oli raivoissaan käskyn johdosta ja sanoi sitä petokseksi. »Meillä on mainiot asemat, eräin paikoin on käyty menestyksellä hyökkäystäkin, mutta sinä käsket perääntymään!» Taimi kertoi vaatineensa käskyn täyttämistä, mutta länsirintaman joukot eivät kuitenkaan perääntyneet aikanaan.[258] Saksalaiset ja valkoiset käyttivät tätä hyväkseen yrittäessään eristää punaisten armeijat toisistaan kokonaan. Helsingin vallattuaan saksalaisten päävoimat etenivät pohjoiseen ja antkarissa taisteluissa valloittivat 21. ja 22. huhtikuuta tärkeät rautatieasemat Hyvinkään ja Riihimäen. Huhtikuun 26. päivänä saksalaiset valloittivat Hämeenlinnan, mutta eivät onnistuneet yhdistymään pohjoisempana olleiden Mannerheimin joukkojen kanssa eivätkä katkaisemaan lopullisesti punaisilta tietä itään: punaisten läntinen armeija ryhtyi kiivaaseen vastahyökkäykseen.

Vaikka saksalaisten nimenomaisena tarkoituksena oli punaisten läntisen armeijan pysäyttäminen ja vaikka he

saivat taistelun kulussa lisävoimia, punakaartilaisten raju hyökkäys pakotti saksalaiset perääntymään ja jättämään konekiväärinsä, kranaatinheittimensä ja jopa tykkinsä. »Punaiset osoittivat sellaista miehuullisuutta ja taitoa, jota saksalaiset eivät osanneet odottaa», Schybergson on todennut.[259] Punaisten puolella taisteluun osallistui myös naisia.[260] Porvarillisessa kirjallisuudessa Syrjäntaan edustalla käyty taistelu on luonnehdittu »veriseksi päiväksi saksalaisille joukoille». Tätä taistelua on kuvattu seuraavasti porvarillisessa kirjallisuudessa, joka tavallisesti paisuttelee saksalaisten ja valkosuomalaisten uljuutta sekä sotilaallisia saavutuksia. »Klo 9 ajoissa tunkeutuivat punaisten ryntäysjoukot saksalaisten linjojen lävitse. Näiden keskuudessa näyttää silloin pakokauhu päässeen valtaan. Muutamat osastot työnnettiin Lammille päin, ja majuri von Reden keräsi ne Suolijärven itäpuolelle. Osia Merzin eskadroonasta murtautui Tuulokseen. Monet piilottuivat rannan kaislikkoon, toiset koettivat pelastua uimalla joutuen kuitenkin suurimmaksi osaksi ammutuiksi. Enin osa pakeni aina Liesoon saakka. Tappiot olivat molemmin puolin sangen suuret. Niinpä menetti von Redenin ryhmä kaatuneissa ja haavoittuneissa luvullisesti noin puolet siitä määrästä, joka oli ottanut osaa taisteluun. Kun punaiset olivat päässeet taistelupaikan herroiksi, kääntyivät he Pannujärvellä olevia saksalaisosastoja vastaan. Eräs muutaman tuhannen miehen suuruinen kolonna lähti kuitenkin myöhemmin Lammille päin. Täällä näyttää kaikesta päättäen tapahtuneen yhteentörmäys von Ehrenkrookin joukkojen kanssa, jotka lyötiin hajalle. Näiden tapahtumien aikana tekivät läheisyydessä olevat saksalaisosastot kaiken mitä suinkin voivat auttaakseen epätoivoisessa asemassa olevia tovereitaan. Tuuloksessa oleva polkupyöräkomppania lähti klo 5 ajoissa aamulla liikkeelle kiertääkseen Syrjäntaassa olevien punaisten joukkojen vasempaan sivustaan, mutta kohtasikin jäykkää vastarintaa ja sen oli pakko palata takaisin. Myöskin kenraali Wolf Hämeenlinnassa puuttui asiaan. Hän jätti kaupungin... ja lähti lujasti päätettyään 'den Feind zu vernichten' (tuhota vihollisen) prikaatinsa jäljellä olevan osan kanssa Heinäkan-

kaan kautta Pannujärvelle. Täällä olivat punaiset hyökänneet varhaisesta aamusta alkaen yhtä raivoisesti kuin Syrjäntaassa... Saksalaiset eivät kestäneet kovaa painostusta ja he olivat vähällä menettää tykistönsäkin... Puolen päivän aikaan tulivat jäljessä reservit Hämeenlinnasta. Näiden saavuttua saattoivat saksalaiset ryhtyä vastahyökkäykseen... Mutta punaiset puolustivat sitkeästi ja jokainen aluevoitto maksoi suuria uhreja.»[261] Klein kirjoitti, että tilannetiedotuksissaan saksalaiset eivät milloinkaan maininneet sellaisista heidän arvovaltaansa tavattomasti alentavista tapauksista kuin Hämeenlinnan kaakkoispuolella käydystä taistelusta, jolloin saksalaiset pakenivat epäjärjestyksessä jättäen sekä konekiväärinsä että tykkinsä.[262] Itse von der Goltz kuvasi seuraavasti Syrjäntaan – Tuuloksen – Hauhon seudulla käytyä taistelua yrittäen tietenkin madaltaa sen, mikä innoitti punaisia sankarilliseen taisteluun: »Yhä uudelleen yrittivät epätoivoiset punaiset ulvoen kuin tiikerit murtautua etelään yötä ja päivää. Meiltä kaappaamiaan tykkejä he käyttivät meitä vastaan, aikasytyttimet muuten oli säädetty tarkasti, mikä todisti sitä, että punaisten joukossa oli venäläisiä tykkimiehiä. Housupukuisia naisia etummaisissa riveissä. Monet venäläisessä sotilaspuvussa. Asema oli äärimmäisen vakava. Tuskin ranskalaisetkaan menivät rynnäkköön niin uljaasti kuin nuo raakalaisuuden uuden evankeliumin kiihkomieliset kannattajat... Täällä sekä Brandensteinin ja Wolfin kohdalla muodostui suuri murtautumisen vaara; vaara uhkasi jopa minunkin päämajaani Riihimäellä.»[263]

Muutamia tuhansia käsittänyt punaisten ryhmä murtautui Lahden edustalle, mutta ei päässyt etenemään, sillä Lahtea puolustaneiden Brandensteinin joukkojen avuksi lähetettiin kiireellisesti kaikki käytettävissä olleet Itämeren divisioonan voimat, joten saksalaisilla ja valkoisilla oli moninkertainen ylivoima. Mutta punaiset tekivät kuolemaa halveksien epätoivoisen läpimurtoyrityksen, kuten Mannerheim sanoi.[264] Kenraali Heinrichs kuvasi tätä taistelua seuraavasti: »Lahden ja Hämeenlinnan välisissä taisteluissa punaiset joukot taistelivat epätoivon urheudella... Saksan länsirintaman veteraanit ovat todis-

taneet, että armottoman sodan karaisemat ranskalaisetkaan tuskin taistelivat niin kuin nämä suomalaiset punaiset... Punaisten lyöty länsiarmeija hyökkäsi kuin vastustamattomien raivotarten lauma. Kun sen läpimurtoyrityksetsaatiin vihdoin Lahden seudulla nujerretuksi, oli melkein kaikki maassa olevat saksalaiset joukot ja osia Wetzerin länsiarmeijasta (Suomen valkoisten armeijasta. –*V.H.*) hälytetty tähän tehtävään; vain äärimmäisin ponnistuksin ne saivat padotuksi punaisen hyökyaallon. Helsinki oli sillä hetkellä melkein tyhjä sotilaista.»[265]

Myöhemmin saksalainen upseeri puhui senaattori Talakselle, että »jos maailmansodassa jokin joukko-osasto olisi joutunut sellaiseen saarrokseen kuin punaiset Lahden luona, olisi joukon johtaja ilman muuta antautunut». Saksalainen upseeri selitti, »että punaisten uhkarohkeus tuossa taistelussa on ymmärrettävissä vain siten, että heidän päällikkönsä eivät olleet – heillä kyllä ei ollut upseerikoulutusta – tietoisia aseman epätoivoisuudesta».[266] Tuntuu semmitenkin omituiselta, että koulutettujen upseerien johtamat ja vihollisen aseman epätoivoisuudesta tietoiset saksalaiset eivät osoittaneet uhkarohkeutta, vaan painalsivat pakoon »sivistymättömiä» punakaartilaisia, työläisiä ja työläisnaisia.

Ylivoimaisen vihollisen joka puolelta saartamat, vuorokausia kestäneiden kiivaiden taistelujen uuvuttamat ja haavojen rasittamat punaiset, jotka herkeämättömän vihollistulen saartamina eivät ollenkaan saaneet lepoa eivätkä virkistystä, joutuivat vihdoin antautumaan. Taistelun jatkaminen olisi yksinkertaisesti merkinnyt varmaa kuolemaa paitsi itse punakaartilaisille (jotka katsoivat rohkeasti kuolemaa silmiin) myös heidän perheilleen, jotka seurasivat punaisten joukkoja. Perheet eivät voineet jäädä valkoisten ja saksalaisten valloittamalle alueelle, jossa niitä uhkasi porvariston kosto.

Huhtikuun lopulla käytiin taistelua Viipurista. Venäläisen selvittelykomitean jäsenet kehottivat 25. huhtikuuta vastuullisia suomalaisia tovereita lähtemään Venäjälle viimeisellä laivalla, jonka selvittelykomitea oli varannut ja jonka oli lähdettävä 26. huhtikuuta. Länsi- ja Keski-Suo-

messa punaisten voimat olivat eristettyinä toisistaan, ja itään johtava tie niiltä oli katkaistu. Näiden ryhmien hävittämisen jälkeen valkoiset ja saksalaiset saattoivat heittää kaikki voimansa Viipuria vastaan. Muodostuneessa tilanteessa valkoiset saattoivat eristää Viipurin Venäjästä ja kaapata vangikseen vallankumoushallituksen sekä kaikki Suomen vallankumouksen johtajat. Vastavallankumouksellisille olisi merkinnyt suurta voittoa ja vallankumousliikkeelle onnettomuutta, jos runsaasti vallankumoustaistelun kokemusta saanut Suomen työväenluokan etujoukko olisi tuhottu fyysisesti. Tulevia taisteluja silmällä pitäen ei voitu sallia, että porvaristo olisi tuhonnut työväenluokan kärkijoukon. Venäläisten tovereiden ehdotusta käsiteltiin vakavasti Punaisen kaartin pääesikunnan, ylimmän johdon sekä eri joukko-osastojen komentajien ja venäläisen selvittelykomitean edustajien istunnossa myöhään illalla 25. huhtikuuta. Päätös tehtiin kahta tuntia ennen laivan lähtöä. Kello 1 yöllä 26. huhtikuuta Kansanvaltuuskunta, Punaisen kaartin johto ja ryhmä vastuullisia suomalaisia tovereita turvautui viimeiseen pelastautumismahdollisuuteen ja lähti Neuvosto-Venäjälle laivalla. Valkoiset kiiruhtivat katkaisemaan perääntymistien myös merellä, mutta vain sen ansiosta, että he eivät saaneet ajoissa ampumakuntoon tykkejä, joiden oli määrä upottaa kyseinen laiva (punaiset olivat poistaneet lukot rannikkolinnoitusten tykeistä), saatiin pelastetuksi Suomen vallankumouksen johtajat, jotka kohta sen jälkeen perustivat Suomen Kommunistisen Puolueen.[267]

Viipuriin jääneet punaiset joukot puolustautuivat sinnikkäästi vanhan punakaartilaisen Rantalan ja vallankumoushallituksen jäsenen Edvard Gyllingin johdolla; Gylling oli kieltäytynyt lähtemästä pois. Viipuria vastaan hyökkäsi ruotsalaisen kenraali Löfströmin johtama kolmikymmentuhantinen valkoinen armeija, johon kuului 9 jalkaväkirykmenttiä tykkeineen ym. joukko-osastoja. Näiden avuksi vedettiin kiireellisesti lisävoimia. Punaisia oli noin 20 000 eikä lisävoimia ollut odotettavissa. Punainen Viipuri kaatui ylivoimaisessa taistelussa 29. huhtikuuta.

Ruotsalainen »Social-Demokraten»-lehti ilmoitti: »Vii-

purin valloituksen jälkeen valkoiset panivat kaupungissa toimeen oikean verilöylyn. Raakalaismaisesti teloitettiin paitsi aikuisia myös kehdossaan makaavia lapsia ja lapsivuoteessa olevia naisia.» »Nuo joukkomurhat olivat kerrassaan tarkoituksettomia, niitä tehtiin kannibaalisesta verenjanosta ja tappamishalusta.» Viipurin puolalaisista asukkaista tiedettiin, että sodan aikana he olivat olleet myötämielisiä valkoisille. Mutta he olivat slaavilaisia, mikä seikka oli riittävä peruste kostolle.[268]

Viipurin kukistumisen jälkeen muutamassa päivässä murskattiin viimeiset hajanaiset punakaartilaisosastot. Paikoin ne tekivät epätoivoista vastarintaa, jota ei kaikkialla murrettu aseiden voimalla, vaan kavaluudella. Punakaartilaisten keskuuteen levitti julistuksia jokin senaattori Karin johtama »rauhanneuvottelukunta», joka oli muka sopinut sotatoimien lopettamisesta. Julistuksessa kehotettiin olemaan ampumatta laukaustakaan, vaikka päällystö käskisikin ampumaan. Julistus herätti jonkinlaisia toiveita ihmisissä, jotka olivat näännyksissään monta päivää herkeämättä kestäneiden taistelujen jälkeen ja ymmärsivät, että taistelua oli turhaa jatkaa. He tottelivat kehotusta ja joutuivat vangeiksi. Petoksen oivaltaneet eivät antautuneet, vaan yrittivät lähteä pakoteille. Kotkassa keskisen rintaman esikunnan jäsenet hyvästelivät kertoman mukaan toverillisesti toisiaan ja päättivät yksimielisesti, ettei yksikään keskisen armeijan esikunnan jäsen saa joutua valkokaartilaisten vangiksi. Ellei joku pääse pelastumaan työväen tulevan mahtavan vallankumouksen hyväksi, niin hänen on kaaduttava joko taistelussa tai omasta kädestään.[269]

Proletariaatin suuri vappujuhla oli Suomen työväestön surun päivä. Suomen työväestön sankarillinen yritys riistäjien vallan kukistamiseksi epäonnistui: Suomen porvaristo ja saksalaiset väliintulijat tukahduttivat yhteisvoimin Suomen vallankumouksen.

10. LUKU

VALKOINEN TERRORI JA TAANTUMUS. SUOMEN MUUTTUMINEN SAKSAN VASALLIKSI

Kaikkien maiden ja eritoten Skandinavian maiden porvaristo otti ilomielin vastaan viestin Suomen vallankumouksen tukahduttamisesta. Länteen leviämään lähtenyt vallankumouksen palo saatiin taltutetuksi. Koko maailman taantumukselliset puhuivat, että tästä hyvästä heidän oli kiittäminen keisarillista Saksaa ja valkosuomalaisia. »Hufvudstadsbladet» kertoi 16. kesäkuuta 1918 pääkirjoituksessa, että jollei Suomi (so. Suomen porvaristo) »olisi saksalaisten avulla voittanut 'bolševistista anarkiaa', niin 'proletariaatin diktatuuri' olisi päässyt varmistumaan muuallakin kuin Suomessa, se olisi levinnyt myös Länsi-Eurooppaan.» Lehdessä sanottiin: »Liittolaishallitukset eivät voi kiistää sitä, että patoamalla Saksan avulla bolševismin hyökyaallon Suomi on tehnyt merkittävän palveluksen eurooppalaiselle kulttuurille ja länsimaiselle oikeusjärjestykselle.» Yhdysvaltojen virallisissa piireissä arvioitiin valkoisen Suomen suureksi ansioksi se, että tämä »pysäytti bolševismin länteen suuntautuneen tuhoisan leviämisen».[1] Eräs ruotsalainen sanomalehti kirjoitti, että valkoisten tappio Suomessa »olisi voinut tulla tuhoisaksi sekä meille että läntiselle naapurimaallemme», ts. Norjalle.[2] Ruotsin porvaripiirit ilmaisivat huolestuksensa jopa sen johdosta, että saksalaisten sotajoukkojen poistaminen Suomesta saattaisi aiheuttaa vallankumouksen uusiutumisen. Myöhemmin eräs englantilainen porvarillinen tutkija väitti

Saksan ansaitsevan »suuret kiitokset» siitä, että se »teki lopun» Suomen kansalaissodasta.[3]

Norjalainen »Social-Demokraten» kirjoitti 3. kesäkuuta 1918: »Kaikkien maiden porvaristo riemuitsee Suomen vallankumouksen tukahduttamisen johdosta. Suomessa ja Ukrainassa, Virossa ja Liivinmaalla suurmaanomistajien luokka on saksalaisten auttamana säilyttänyt herruutensa. 'Ententemielisistä' tunteistaan huolimatta kaikkien maiden porvaristo on hyvillään sen johdosta, että Saksa esiintyy reserviarmeijana, jonka voi tarpeen tulleen kutsua avuksi. Suomen vallankumous on tuonut erikoisen selvästi ilmi luokkataistelun kansainvälisen luonteen.»

Skandinavian porvaristo teki sankareita Suomen vallankumouksen pyöveleistä, jotka työväen keskuudessa saivat osakseen vain vihaa ja halveksintaa. Kun Mannerheim saapui kesäkuussa 1918 Ruotsiin, kuningas Kustaa V palkitsi hänet Miekka-ritarikunnan suurristillä »palveluksista, joita hän oli tehnyt Ruotsille voittamalla vapaussodan». Ottaessaan vastaan kunniamerkkiä Mannerheim uteli, mitä kuningas tarkoitti noilla palveluksilla. Kuningas vastasi: »Voin sanoa teille, että vasta voittonne jälkeen olemme voineet olla levollisia omassa maassamme.»[4] Katsoen kunniamerkin riittämättömäksi kuningas palkitsi Mannerheimin Serafiimi-ritarikunnan ristillä, kun Mannerheim kävi seuraavan kerran Ruotsissa helmikuussa 1919. Aivan toisin suhtautui vallankumouksen pyöveliin Ruotsin työväki. Tukholman työläiset ottivat Mannerheimin vastaan järjestämällä joukkomittaisia vastalausemielenosoituksia. »Folkets Dagblad» julkaisi jyrkkäsanaisen artikkelin Mannerheimista, ja sen vuoksi lehden toimittaja joutui puoleksi vuodeksi vankilaan. Kun saman vuoden helmikuussa Mannerheim matkusti kuningas Kristian X:n kutsusta Kööpenhaminaan, katuyleisö kestitsi kuningasta ja tämän vierasta sillä mitä oli käden ulottuvilla – lumikokkareilla. Kuningas palkitsi Mannerheimin Elefantti-ritarikunnan ristillä. Valkokenraali oli aikonut noudattaa edelleen Norjan kuninkaan kutsua, mutta Kööpenhaminassa hän sai tietää Norjan lähettiläältä, että jos hän saapuu Kristianiaan (nyk. Oslo) niin vasemmistoainekset järjestävät yleislakon, katkaisevat sähkön ja sulkevat kuninkaanpalatsin vesijohdon. Ja vaikka kuningas oli uskotellut Mannerheimille, että sähkö ja vedentulo turvataan millä hinnalla tahansa, Mannerheim katsoi parhaaksi olla sähköistämättä ilmapiiriä Norjan pääkaupungissa. Hän sairastui sopivasti ja vierailu jäi suorittamatta.

Pohjoismaiden hallitsevat piirit ja demokraattiset väestökerrokset suhtautuivat vastakkaisesti Suomesta palaaviin vapaaehtoisiin, jotka olivat taistelleet valkoisten puolella. Kansa boikotoi heitä suorastaan ja nimitti murhaajiksi. Työläiset karkottivat heidät ammattiyhdistyksistään ja vaativat heidän erottamistaan työstä. Östersundin leipurit kehottivat kokouksensa päätöksessä työläisiä viemään läpi vaatimuksen, että vapaaehtoiset sanottaisiin irti toimesta kaikissa laitoksissa, joissa heitä oli.[5] Käsityksen siitä moraalisen eristyksen ilmapiiristä, johon ruotsalaiset työläiset saattoivat Suomen vallankumouksen pyövelit, antaa »Hufvudstadsbladetissa» 19. elokuuta 1918 julkaistu erään »mustan prikaatin» jäsenen kirje. En tiedä, käsitättekö te siellä Suomessa kunnolla, minkälaista vihaa ja vainoa me Suomen sodan osanottajat saamme kokea kotonamme Ruotsissa sosialistien ja varsinkin vasemmistososialistien taholta. Nämä ovat suorastaan kuohuksissaan sen avun johdosta, jota annoimme veljesmaalle kohtalokkaalla hetkellä... Kun laivamme saapui Tukholman laituriin, yleisö oli vaiti, kukaan ei huiskuttanut tervehdykseksi kotimaahan paluun johdosta, ei kuulunut yhtäkään isänmaallista laulua (julkistamallaan kirjeellä »Hufvudstadsbladet» paljasti valheeksi aiemman kertomuksensa Suomesta palaavien vapaaehtoisten juhlallisesta vastaanotosta. – *V. H.*)... Tukholmassa ei pääse edes kulkemaan rauhassa. Jos tulee ihmisten ilmoille mainio Vapaudenristi rinnassa (se oli valkosuomalaisten vapaaehtoisille antama kunniamerkki. – *V. H.*), saa kuulla nimitettävän itseään 'murhaajaksi'. Ohikulkijoidenkin kuulee supisevan: 'murhaaja'. Vieläpä valtiopäivämiehetkin nimittävät meitä murhaajiksi. Ei edes henkemme eikä terveytemme ole turvassa. Kun avaa sosialistisen nuorisolehden, näkee tavallisesti 'mustakaartilaisiin', joiksi meitä nimitettiin, kohdistetuista

raa'oista hyökkäyksistä kertovia uutisia. Ihmiset ovat hyvillään ja ylpeitä, kun saavat lyödyksi jonkun meistä puolikuoliaaksi, he kertoilevat kernaasti iskeneensä joltakulta kylkiluut poikki, leuhkivat sillä, että 'helvetillisen mustaprikaatilaisen' kimppuun hyökänneitä oli paljon... Meitä vaanitaan kaikkialla. Vapaaehtoinen ei uskalla näyttäytyä tanssilavalla, ei voi osallistua urheilukilpailuihin, hänelle ei anneta kahvia halvassa kahvilapahasessa. Luleåssa palokuntalaiset ryhtyivät lakkoon sen takia, että siellä palautettiin työhön Suomen sodan osanottaja.»

Sotatoimien päätyttyä valkoisten teloitusrietastelu ei vähentynyt, vaan jopa yltyi ennätykselliseksi huhtikuuhunkin verrattuna. Suojeluskuntalaiset palasivat Etelä-Suomeen ja kostivat verisesti heidän omaistensa vallankumouksellisen vallan aikana kokemat kärsimykset. Porvaristo tahtoi läksyttää työväenluokkaa »kapinasta» niin ettei sosialidemokratia olisi jaksanut nostaa päätä viiteenkymmeneen vuoteen, kuten senaattori Heikki Renvall oli tarkoituksen ilmaissut.[6] Huhtikuun 28. päivästä kesäkuun ensimmäiseen mennessä valkoiset murhasivat 4745 henkeä[7], mikä ylitti koko sodan aikana taistelutantereella kaatuneiden valkoisten tai punaisten määrän (punaiset menettivät taisteluissa noin 3400, valkoiset noin 3100 henkeä)[8]. Valkoiset tuottivat punaisille eniten mieshukkaa nimenomaan pyöveleinä eivätkä sotureina. Yhteenvetoja tehdessään Jaakko Paavolainen totesi: »Kuten tilastot osoittavat murhasivat punaiset n. 1650 henkeä (tarkoitetaan ns. punaisen terrorin uhrien kokonaismäärää koko kansalaissodan kaudelta. – *V. H.*), ja valkoiset teloittivat n. 8380. Lukumäärien suhde on jokseenkin 1 : 5.»[9] (Paavolaisen laskelmien mukaan oli Pariisin Kommuunin kaudella vallankumouksellisten ja vastavallankumouksellisten ampumien henkilöiden numeerinen suhde ollut lähes 1 : 200.)[10] Eräät valkoiset olivat jo kansalaissodan alussa sanoneet, että jokaisesta kaatuneesta valkoisesta on maksettava murhaamalla 5 punaista.[11]

»Sota loppui. Alkoi ihmisjahti. Joukkomurhat tulivat jokapäiväisiksi»[12], näin kuvaili Suomen tilannetta silminnäkijä, jota tuskin saattoi epäillä valkoisten parjaajaksi,

sillä hän oli kuulunut ruotsalaiseen »mustaan prikaatiin» ja taistellut itse valkoisten puolella. Suomessa valkoinen terrori oli mittavuudeltaan ja raakuudeltaan ennätyksellinen jopa siihen »toukokuun veriviikkoon» verraten, jonka kuluessa Ranskan porvaristo juhli Kommuunista saamaansa voittoa. Suomessa terrori raivosi monia kuukausia paitsi pääkaupungissa myös kaikkialla tiheimmin asutussa Etelä-Suomessa. Rangaistukset olivat petomaisen julmia. Vankiloihin joutui sellaisiakin, jotka eivät olleet mitenkään olleet kosketuksissa sotatoimiin. Perusteeksi riitti se, että kuului vallankumoukselliseen luokkaan. Mitä punakaartilaisiin tulee, niin porvaristo kohdisti kostonsa sekä heihin että heidän sukulaisiinsa. Nähtyään että raivoavilta valkoisilta oli turhaa odottaa oikeudenmukaisuutta, monet aivan syyttömät ihmiset katsoivat parhaaksi piiloutua joksikin aikaa ja pakenivat metsiin. Heitä jahdattiin kuin villipetoja, takaa-ajoon käytettiin usein koiria, ja ilkamoiden otettiin »vangiksi». Edellä mainittu »mustan prikaatin» jäsen kuvaili, miltä eräs tällainen vankiryhmä näytti (heitä oli 30) ja miten vankeja kohdeltiin. He olivat »päältä päin tavallisia hyväntahtoisia talonpoikia, jotkut vielä poikasia ja rivin loppupäässä seisoi kaksi naista ja kaksi palmikkopäistä viisitoistavuotiasta tyttöä... Mitään kunnollista, edes nimellistä kuulustelua ei pidetty – heidät teloitettiin ilman muuta».[13]

Svinhufvudille 15. kesäkuuta 1918 lähettämässään ja tietysti vastausta vaille jääneessä kirjeessä tuleva eduskunnan jäsen Rosa Sillanpää loi järkyttävän kuvan valkoisten terrorista, jonka uhreiksi joutuivat kaikki punaisiin tavalla tai toisella kosketuksissa olleet henkilöt. »On ammuttu sairaanhoitajia, ruoanlaittajia, konekirjoittajia ja konttorineitejä, punakaartilaisten vaimoja ja alaikäisiä lapsia», kirjoitti hän ja korosti, että »näin tapahtuu kaikkialla» Suomessa.[14] »Melkein jokaisessa työläisperheessä ainakin yksi oli ammuttu tai kidutettu kuoliaaksi pakkotöissä», kirjoitti Adolf Taimi.[15]

Vankilat olivat niin täynnä, ettei ollut tilaa maata. Vangit ahdettiin yhteen piittaamatta sukupuoli- tai ikäeroista. Ei armahdettu edes raskaina olevia naisia, ja joidenkin oli

pakko synnyttää täyteen sullotussa sellissä. Lääkärinavusta ei voinut olla puhettakaan. Saastan ja syöpäläisten rasittamat vangit saivat kärsiä paitsi nälkää ja kylmää myös janoa, vaikka kaikkialla Suomessa on järvi tai joki lähettyvillä. Kaikki tämä kulutti vankien voimia. »Hufvudstadsbladet» tunnusti 4. elokuuta 1918, että »lukuisia vankiryhmiä kuolee heikkouteen ja sairauksiin», mutta puolusteli tätä seuraavasti: tietysti »90 000 vangin sijoittaminen ja ruokailu on tuottanut niin suuria vaikeuksia, ettei niitä olisi pystytty voittamaan parhaallakaan organisaatiokyvyllä». »Eihän yhteiskuntamme ole syypää, että noiden punaisten lukumäärä on niin tavattoman suuri!», lehti pahoitteli päätteeksi.

Seuraavassa muutamia tämän kaamean tilaston numeroita. Vuoden 1918 toukokuun alussa vankiloissa ja 64 keskitysleirissä oli noin 81 000 vallankumouksen osanottajaa.[16] Toukokuun loppuun mennessä heitä jäi 74 280, mm. 4370 naista.[17] Kesäkuussa leirien luku supistettiin 26:een siten, että vangit yksinkertaisesti sullottiin ahtaammalle, sillä heitä oli vieläkin enemmän kuin 74 000.[18] Valtiopetoksesta syytettiin 75 575:tä henkilöä. Melkein 8000 heistä jäi tulematta oikeuskäsittelyyn joko siksi, että he olivat kuolleet ennen sitä tai muista syistä. Loput 67 788 ehdittiin tuomita.[19] Valtiopetoksesta syytettyinä oli 1100 viisitoistavuotiasta ja tätä nuorempaa alaikäistä (!), 2275 kuusitoistavuotiasta sekä 459 kuusi- ja seitsenkymmenvuotiasta vanhusta.[20] Pahimman maineen niittivät Ison Mjölön ja Tammisaaren vankileirit. Kun koko Suomessa vuonna 1918 sadasta vangista kuoli keskimäärin 16–17, niin Tammisaaressa kuoli 29 henkeä.[21] Tammisaaren 8000 vangista kuoli seitsemän viikon aikana 1036 henkeä ja näistä 773 nälkään.[22] Kaikkiaan vuoden 1918 kesäkuun 1. päivästä huhtikuun 1. päivään 1919 vankiloissa ja keskitysleireissä kuoli 11 783 vankia.[23]

Tähtitieteellisiä lukuja lähenevän »asiain» paljouden käsittelemiseksi muodostettiin 140 sotatuomioistuinta. Niille oli jaettu ohjesääntö, jonka mukaan punaiset oli katsottava venäläisen hallituksen ja Suomessa toimivien venäläisten sotilasviranomaisten asiamiehiksi, joten Punaisen kaartin rivimiehet oli valtiopetokseen syyllistyneinä saatettava ankaraan edesvastuuseen. Näin siis jokainen paremman elämän puolesta taisteluun noussut työläinen tai torppari leimattiin ulkovallan asiamieheksi ja maanpetturiksi. Puolustautumiseen syytetyillä ei ollut mahdollisuutta, koska porvarilliset asianajajat eivät tietysti ryhtyneet puolustajiksi ja sosialidemokraattiset voimat olivat syytettyjen asemassa. Eivätkä porvarismieliset tuomarit viitsineetkään perehtyä moisiin pikkuseikkoihin kuin eri henkilöiden syyllisyyteen tai syyttömyyteen. Asiat käsiteltiin summittain, ts. kerralla ratkaistiin monien vankien kohtalo, vaikka useinkaan he eivät olleet olleet missään tekemisissä keskenään. Se jolla sattui olemaan sama sukunimi kuin jollakulla vallankumousmiehellä, joutui teloitettavaksi pelkästään nimensä perusteella. Paavolainen kirjoitti: »Tuomioita langetettiin pelkän vihan tai todistamattomien epäluulojen ja ilmiantojen perusteella. Tapahtui laajassa mitassa massateloituksia, joissa rangaistiin itse asiassa vain osanotosta kapinaliikkeeseen... Yhtä odotettavaa kuin on, että kaikki teloitukset virallisesti ja ulospäin motivoitiin rangaistuksiksi mahdollisimman raskauttavasta 'maanpetoksellisuudeta' tai 'rikollisuudesta', yhtä selvää on, että tällainen motiivi on vain asu, johon monenlaiset yksilölliset ja paikkakunnalliset aggressiot puettiin ja häveliäisyyden vuoksi oli pakkokin pukea.» »Minä tunnen Suomen juristit. Heissä on paljon sellaisia, joille minä en uskoisi kymmenen markan asiaa ajettavaksi, ja nyt nämä samat miehet tuomitsevat Suomessa ihmisiä kuolemaan», Suomen Norjan-lähettiläs sanoi, ja maksuna näistä sanoista oli virkapaikan menetys.[25]

Valkoisen terrorin lukemattomia uhreja oli muuallakin kuin vankiloissa. Niitä olivat kymmenettuhannet lesket ja orvoiksi jääneet lapset. Erikoisen järkyttävä oli niiden lasten kohtalo, joiden sieluun valkoiset jättivät lähtemättömän jäljen riistämällä vanhemmat.

Eduskunnan jäsen Rosa Sillanpää sanoi puheessaan 26. syyskuuta 1922: »Vieläkin voi sielunsa silmien eteen loihtia kokonaisen meren lapsentuskaa ja epätoivoa, kun tuhannet äidit ja isät joka päivä riistettiin pois kodeistaan

ja viattomat lapset jäivät yksinään vuodattamaan epätoivon kyyneleitä. Valkoinen kostaja ilman aavistusta hyökäsi rauhalliseen kotiin murha-ase paljastettuna, pakottaen kodin huoltajan seuraamaan mukaansa. Ja valkoisen miehen ärjyntä 'Saatanan punikki' ja 'Roisto nyt menee helvettiin' jäi kaikumaan lasten korviin viimeisiksi jäähyväissanoiksi isän ja äidin niin rakastamille pieni-ikäisille, joiden huoltajat nyt kuljetettiin suoraan kuopan reunalle teloitettavaksi.» Näin »kahdennenkymmenennen vuosisadan ns. sivistyneet suomalaiset porvarit kohtelivat viattomia lapsia.»[26]

Porvarillinen valta ei myöntänyt orvoille mitään apua. Eduskunnan työläisjäsen Kemppi sanoi puheessaan: »On tultava huomaamaan, minkälaisia rikoksia porvaristo teki vuonna 1918 työväestöä kohtaan tappamalla useita kymmeniä tuhansia työläisiä ja siten riistäen monilta kymmeniltä tuhansilta lapsilta huoltajan ja vaimolta miehen. Nämä onnettomat ovat tähän saakka saaneet olla ilman minkäänlaista avustusta valtion puolelta. He ovat saaneet tulla toimeen, miten ovat voineet, tai ovat kuolleet puutteeseen ja kärsimyksiin. Voiko meistä yksikään mitata ne kyyneleet, joita tuhannet äidit ovat näinä vuosina vuodattaneet nähdessään rakkaat lapsensa joutuvan leivän ja vaatteiden puutteessa mieron tielle?»[27] Rosa Sillanpää muisteli: »Tuhansia lapsia harhaili silloin pitkin maatamme avuttomina yrittäen tulla toimeen niillä vähäisillä almuilla, mitä kärsivä työväenluokka viimeisistäkin suupaloistaan koetti heille jakaa... Satoja, ehkäpä tuhansia lapsiraukkoja sortui silloin maassamme puutteeseen, viluun ja nälkään.»[28] Ei voida sentään sanoa, että porvarillinen valta olisi ollut toimeton noiden onnettomien lasten suhteen. Se sakotti niitä, jotka antoivat heille apua.[29]

»Punaiselta barbaarisuudelta kulttuuria suojelevat» telkesivät vankiloihin ja ampuivat edistysmielisiä kulttuurihenkilöitä, jotka olivat suhtautuneet myötämielisesti vallankumoukseen. Naiskirjailija Hilda Tihlä heitettiin vankilaan, murhattiin säveltäjä Toivo Kuula, joka ei ollut liikimainkaan vallankumouksellinen.[30] Vangiksi joutunut kirjailija Irmari Rantamala heittäytyi laivamatkalla mereen, sillä piti parempana hukkua kuin kärsiä lahtarien kidutusta. Hänet ammuttiin veteen.

Porvaristonkaan keskuudessa eivät kaikki hyväksyneet valkoisten riehuntaa. Mutta historian logiikka on sellaista, että vallankumouksen tukahduttamisen jälkeen vastavallankumouksen aallonharjalle nousevat kaikkein taantumuksellisimmat ja vanhoillisimmat voimat. Aikana jolloin äskettäin päättyneen taistelun into paloi yhä mielissä, tilanteen määräsivät ne, jotka kauimmin ja ponnekkaimmin pitivät yllä leppymättömän taistelun virettä eivätkä kaihtaneet mitään keinoja tavoitteidensa saavuttamiseksi. Sitä vastoin näiden luokkien maltillisemmat, inhimilliset ja pehmeäluontoiset edustajat, joilta puuttui edellisten ankaruutta ja päättävyyttä, eivät tuossa historian käänteessä pystyneet vaikuttamaan ratkaisevasti politiikkaan eivätkä edes vastustamaan yleistä tendenssiä. Suomen porvariluokkien keskuudesta alkoi myös kuulua erinäisiä ääniä valkoisten veristä kostoretkeä vastaan. Jotkut työväenvallankumouksen tukahduttamista ehdottomasti kannattaneet kauhistuivat nyt sitä epäinhimillisyyttä ja julmuutta, jotka taannuttivat itseään sivistyneenä ja humaanisena pitäneen yhteiskunnan villeysasteelle. Mutta humanistit ja armahduksen puoltajat eivät uskaltaneet esiintyä avoimesti, minkä totesi myös Juhani Aho (vallankumouksen vastustaja).[31] Siihen aikaan saattoi kehotuksista kohdella punaisia inhimillisemmin jopa porvariluokkien edustajille koitua ikäviä seurauksia: julkisia syyttelyjä »petturien» ja »murhaajien» puolustamisesta, kuulusteluja, usein virkaero, ellei suorastaan pidätys. Tästä huolimatta eri henkilöt osoittivat miehuutta kansalaisina ja katsoivat siveelliseksi velvollisuudekseen tuomita muodossa tai toisessa sen, mikä soimasi heidän omaatuntoaan. Niiden joukossa, jotka tuomitsivat valkoisen terrorin, olivat mm. tuleva Suomen ensimmäinen presidentti Kaarlo Juho Ståhlberg, kirjailija Volter Kilpi, kansanedustajat A. Lagerlöf ja R. A. Wrede, jotkut opettajat, nimismiehet, muutama tarkastaja, pappi ja entinen kuvernööri. Eräs nuori mies piti valkoisten terrorin tuomitsevan puheen jopa suojeluskuntalaisille, ja ihme kyllä, hän löysi tästäkin kuulijakun-

nasta hengenheimolaisia. Hänet aiottiin pidättää, mutta rajoituttiin kuulusteluun.[32] Toimittaja U. Hannula julkaisi kaksi valkoista terroria vastustavaa artikkelia »Pohjolan Sanomissa». Paikallisen suojeluskunnan vaatimuksesta nämä numerot takavarikoitiin ja toimitusta varoitettiin tiukasti tuonkaltaisten kirjoitusten julkaisemisesta.[33] Viipurissa toimineen eversti Sihvon puheille tulleet entinen kuvernööri Sarkanen, lääkäri Reinikainen ja tehtailija Wilsk selittivät, että joukkoteloituksia toimeenpantaessa saatettiin rangaista syyttömiä ihmisiä. Sihvo vastasi: »Jos yksikin kymmenestä teloitetusta oli syyllinen, niin tarkoitusperä on saavutettu.» Samassa tilaisuudessa Sihvo kertoi sieluntuskistaan. Hän iski olan takaa puukon pöytään ja huudahti: »En kadu mitään niin kovasti kuin sitä, etten ammuttanut paikalle niitä neljää tuhatta, jotka otin vangiksi Tienhaarassa.»[34]

Tehtailija ja tilanomistaja suomalainen kapitalisti Hjalmar Linder uskalsi asemansa puolesta puhua sellaista, mistä joku toinen olisi kätketty vankilaan. Niinpä hän kirjoitti 25. toukokuuta »Hufvudstadsbladetissa»: »Se, mitä maassa tapahtuu on kauheaa... Jatkuvat arkebuseerauksset keskeytymättä. Punaista hulluutta on todellisesti seurannut valkoinen terrori. Ja näillä arkebuseerauksilla on sellainen mielivaltaisuuden leima, kun uhreja haetaan ja teloitetaan paikkakunnilla, joissa mitään väkivaltaisuuksia ei ole tapahtunut (tarkoittaa punaisten toimeenpanemia. – *V. H.*), että ne aivan varmasti aiheuttavat enemmän pahaa kuin hyvää... ja herättävät sammumatonta vihaa siellä, missä sitä aikaisemmin ei ole ollut. Tuhannet lesket, kymmenettuhannet isättömät ovat menettäneet huoltajansa ilman että valtio millään tavoin on tullut väliin lievittäkseen heidän hätäänsä tai edes antanut sen suuntaisia määräyksiä. Vankileirissä kuolee vankeja kuin kärpäsiä. Pietarsaaren vankileirissä on toukokuun kolmena ensimmäisenä viikkona kuollut 21 vankia tauteihin ja 26 kuollut nälkään. Suomenlinnassa on kurjuus vankien keskuudessa ennenkuulumaton. Ja hyvä yläluokka käyskelee ympäriinsä, kohauttelee olkapäitään ja sanoo: antaa niiden kuolla, he ovat sen ansainneet, tartunta on revittävä juurineen!

Mutta yksinkertainen mies maalta, myös se, joka uhkasta ja houkutuksista huolimatta on ollut valkoinen koko kapinan ajan, sanoo: tämä synnyttää vihan, joka ei sammu sukupolviin. Itsestään selvää on, että niiden, jotka ovat eläneet nämä kauhun kuukaudet... on vaikea unohtaa.»[35]

Artikkelin julkaissut lehti antoi silti läksytyksen Linderillekin: »Kauheata ei ole se mitä nyt tapahtuu, vaan se, mikä tapahtui punaisten kuukausien aikana ja mikä nyt tekee rangaistukset välttämättömiksi. Missään ei ole arkebuseerauksia suoritettu mielivaltaisesti vaan tutkimuksen ja sotaoikeuden päätöksen jälkeen. Mitään sääliväisyyttä ei voi osoittaa henkilöille, jotka ovat tehneet sellaisia petomaisia väkivallantöitä kuin punaiset roistot... Puhdistus täytyy tehdä perusteellisesti, jotta sillä olisi tarkoitettu vaikutus... Ei ole totta, että vangit kuolevat nälkään.»[36] Nämä porvariston eri edustajat puhuivat kuten näemme eri kieltä.

Kirkko ei tuominnut joukkomittaisia teloituksia. Kansanedustaja Jalmar Mäkinen arvioi kirkon asenteen näin: »Se on ollut valtiovallan uskollinen palvelija ja missä taantumus on apua tarvinnut, siinä on kirkko ollut valmiina antamaan sille siunauksensa.»[37]

Vastuu valkoisesta terrorista lankeaa osaksi myös Saksalle, joka ei estellyt valkoisia.[38] Von der Goltz vaati upseereita rankaisemaan ankarasti ne sotamiehet, jotka kohtelivat sotavankeja säveästi.[39] Julkisuuteen oli saatettu tiedot saksalaisten osallisuudesta arkebusointiin.[40]

»Valkoisen terrorin suorittajia ei yleensä asetettu edesvastuuseen törkeissäkään murhatapauksissa.»[41] Joitakin oikeusjuttuja oli tosin pantu vireille, mutta vain silmänlumeeksi ja lisäksi niiden tutkimusta pitkitettiin tahallaan armahdusjulistukseen saakka.[42] Svinhufvud armahti kaikki valkoisten puolella taistelleet rikolliset, sillä eihän heitä vastaan sopinut esittää syytöksiä.[43] Paavolainen kirjoitti, että vieläpä senkin jälkeen kun teloitukset oli lakkautettu »ne motiivit ja tunnelmat, joihin ne olivat pohjautuneet, elivät jatkuvasti ja ulottuivat vähitellen heiketen pitkälle 1920-luvulle. Ne loivat voimakasta ajattelutapaa, joka näki punaisten teloittamiset periaatteessa oikeutettuina, välttä-

mättöminä ja vähintäänkin anteeksiannettavina tekoina. Niitä puolustettiinkin selvin sanoin».[44]

Tuomioistuimen päätöksen nojalla 60 000 henkilöltä evättiin kansalaisluottamus. Valkoisten ottamasta noin 80 000 vangista vain kymmenesosa vapautettiin rangaistuksetta, sitä vastoin 65,5 prosenttia tuosta määrästä tuomittiin kolmea vuotta pitempään vankeusrangaistukseen ja näistä 1,3 % sai elinkautisen.[45]

Suomen porvariston edesottamukset herättivät kansainvälisessä proletariaatissa vihaa ja harmia. Proletaarien suomalaisia luokkaveljiään kohtaan tuntema myötätunto ja heidän suuttumuksensa valkoisiin pyöveleihin purkautuivat vastalausekampanjoina valkoista terroria vastaan. Neuvosto-Venäjän työväestö tuomitsi valkoisten raakalaisteot. Huhtikuun lopussa 1918 Ruotsin, Norjan ja Tanskan sosialidemokraattiset puolueet julistivat vastalauseensa Suomessa suoritettujen joukkoteloitusten johdosta. Heinäkuussa Ruotsin ja Norjan sosialidemokraattisten puolueiden, Ruotsin sosialidemokraattisen nuorisoliiton ja työväen keskusjärjestön edustajat ilmoittivat yhteisessä julkilausumassa olevansa perin pahoillaan ja huolestuneita Suomen hallituksen käyttämien hallintomenetelmien johdosta. Lausumassa painotettiin sitä, että valkosuomalaiset vallanpitäjät sallivat teloittaa ihmisiä joukoittain ilman tutkimusta ja oikeuskäsittelyä, että rangaistiin viattomia, että vangeiksi joutuneita punaisia kohdeltiin julmasti yms.[46] Ruotsin valtakunnallinen työväen neuvosto lähetti työväen paikallisneuvostoille kiertokirjeen, jossa kehotti järjestämään 10.–18. elokuuta joukkokokouksia vastalauseeksi valkoisten terrorille Suomessa. Samankaltaisen kiertokirjeen laati sosialidemokraattinen nuorisoliitto. Kautta Ruotsin pidettyjen joukkokokousten päätöslauselmissa vaadittiin lopettamaan valkoinen terrori ja vapauttamaan syyttömät vangit. Yhtä aktiivinen kampanja virisi muissakin Skandinavian maissa. Heinäkuussa Sveitsin työn puolueen edustajakokous esitti niin ikään jyrkän vastalauseen suomalaisten työläisten murhia vastaan. Maanpaossa (Neuvosto-Venäjällä) perustettu Suomen työläisten keskuskomitea kääntyi radioitse koko maailman sivistyneiden kansojen puoleen kehottaen tekemään yhteisin ponnistuksin lopun valkoisesta terrorista Suomessa. Suomen kommunistisen puolueen perustavassa edustajakokouksessa hyväksytty julkilausuma oli tarmokas taistelukutsu maassa vallinnutta valkoista terroria ja väkivaltaa vastaan.[47]

Kommunistisen Internationaalin 1. kongressi tuomitsi häpeäpaaluun valkosuomalaiset pyövelit ja eritoten inhottavaa osaa näytelleet saksalaiset väliintulijat: »Suomessa, porvarillisen demokratian maassa, he (saksalaiset porvarit. – *V. H.*) auttoivat suomalaisia porvareita ammuttamaan 13 000 – 14 000 proletaaria ja kiduttamaan vankiloissa kuoliaaksi yli 15 000 henkeä. Helsingissä he ajoivat edessään naisia ja lapsia suojautuakseen konekiväärituleita. Heidän tukeminaan Suomen valkokaartilaiset ja näiden ruotsalaiset apurit onnistuivat panemaan toimeen Suomen työväestön verilöylyn. Tampereella kuolemaan tuomittuja naisia ja lapsia pakotettiin kaivamaan itselleen hauta. Viipurissa tuhottiin tuhansia venäläisiä miehiä, naisia ja lapsia.»[48]

Useiden maiden työläiset koettivat käytännöllisesti auttaa suomalaisia luokkaveljiään. Tuhannet vallankumouksen osanottajat siirtyivät Neuvosto-Venäjälle ja saivat osakseen mitä lämpimintä myötätuntoa ja veljellistä kohtelua. Monet saivat neuvostomaasta toisen isänmaan. Satoja punasuomalaisia pakeni Ruotsiin. Siellä vasemmistolaiset työväenjärjestöt ottivat huolehtiakseen heidän kohtalostaan. Kaikkien sosialistipuolueiden edustajista perustettiin Suomalainen komitea pakolaisten auttamiseksi. Se kehotti Ruotsin työläisiä keräämään elintarvikkeita ja varoja suomalaisten pakolaisten auttamiseksi. Myös Yhdysvaltain ja Kanadan suomalaiset järjestivät rahojen keruun auttaakseen pakolaisia sekä punakaartilaisten leskiä ja orpoja. Niinpä vuonna 1920 Kanadassa kerättiin 4748 dollaria ja vuonna 1921 3156 dollaria sekä paljon vaatteita ja muita tarvikkeita. Yhdysvalloissa virisi 1919 kampanja, jonka tarkoituksena oli kerätä miljoona markkaa »sellaiselle vasemmistopuolueelle Suomessa, joka hyväksyy selvän luokkataistelukannan ja pysyy erossa kaikesta kompromissipolitiikasta porvareitten kanssa». Samanlainen

kampanja aloitettiin Kanadassakin. USA:ssa kerättiin 57 000 dollaria (eli enemmän kuin miljoona Suomen markkaa) ja Kanadassa 7100 dollaria.[49] Kerätyt varat lähetettiin sitten Suomen sosialistiselle työväenpuolueelle, jonka perustamiseen kommunistit olivat osallistuneet 1920 (USA:n ja Kanadan reformistiset ainekset lähettivät keräämänsä varat Suomen sosialidemokraattipuolueelle).

Valkoinen terrori herätti suuttumusta kautta maailman muissakin edistysmielisissä piireissä. Sen tuomitsivat ulkomailla jopa maltillisesti asennoituneet porvarit. He eivät suinkaan vastustaneet vallankumouksen tukahduttamista, mutta katsoivat valkosuomalaisten menneen liian pitkälle. »Times» kirjoitti: »Valkoisten voittoa seurasivat luonnollisesti (!) väkivaltaiset toimenpiteet, ns. valkoinen terrori. Kapinalliset nujerrettiin niin raa'asti, että väkisinkin alkoi epäilyttää, kuuluiko Suomi Länteen vai Itään.» »Timesin» lausumana tämä arvio oli tuomitseva (vaikka nimenomaan länsimaiset, mm. englantilaiset siirtomaavalloittajat harjoittivat Idässä – Intiassa ja Kiinassa – eniten petomaisuuksia väestöä kohtaan). »Suunnilleen 80 000:sta huhtikuun lopussa vangiksi otetusta tai myöhemmin pidätetystä punaisesta enemmän kuin 30 000 miestä ja naista on tapettu», totesi lehti 11. helmikuuta 1919. Saksan valtiopäivien edustaja Cohn lausui 14. kesäkuuta 1918: »Suomi-sanaa ei voida lausua ilman häpeänpunaa. 80 000 henkeä istuu katsomustensa vuoksi vankiloissa ja 20 000 on murhattu. Suomesta on tullut parhaiden poikiensa hautausmaa, poikien jotka ovat osaksi valkokaartilaisten ja osaksi pyöveleinä rikollisesti käytettyjen saksalaisten sotavoimien murhaamia.»[50] Sodan aikana valkoisia toimekkaasti tukenut tanskalainen sanomalehti »Extrabladet» kirjoitti myöhemmin: »Valtaan noustuaan valkoiset aloittivat sellaisen terrorin, joka oli vielä pahempi kuin punaisten aikoinaan harjoittama.» Lehti luonnehti Suomen maaksi, jossa »kansaa sorretaan mitä verisimmin, jossa on kaikkia oikeudenmukaisuuden ja inhimillisyyden lakeja pilkkanaan pitävä julma tyrannivalta» ja jossa raaka sotilashallitus harjoittaa veristä terroria.[51]

Maailman yhteiskuntapiirien tuomitseva suhtautuminen

valkoiseen terroriin alkoi huolestuttaa sen toimeenpanijoita. He yrittivät propagandakeinoin kumota valkoista Suomea vastaan esitetyt syytökset. Valkoinen terrori julistettiin punaisten sepustukseksi ja valtiomiehet, sanomalehtikirjailijat ja historioitsijat ryhtyivät hanakasti perustelemaan tätä väitettä. Öhquist sanoi, että taru valkoisesta terrorista oli lähtöisin sosialidemokraateilta, jotka todistelivat sitä eduskuntapuheissaan todeksi, vaikkei itse asiassa mitään terroria ollut.[52] Samaa väitti Hjelt.[53] Porvarilliset historioitsijatkin alkoivat kuvailla tuota kautta samaan tapaan. Schybergson ei maininnut sanallakaan valkoisten toimeenpanemista joukkomurhista. Ignatius ja Soikkeli väittivät, että »valkoisen armeijan kunniaksi» julmuudet tämän taholta »olivat ani harvoja» (?) sodankin aikana etteikä ylipäällikkö jättänyt silloinkaan syyllisiä rankaisematta.[54] Palauttakaamme kuitenkin mieleen valkosuomalaisen hallituksen julistus: »Niitä henkilöitä ei ole asetettava syytteeseen eikä rangaistava, jotka laillista järjestystä vastaan syntyneen kapinan kukistamisen yhteydessä taikka estääkseen kapinan laajenemisen tahi toimiessaan järjestyksen palauttamiseksi ovat ylittäneet sen, mikä ensiksi mainitun päämäärän saavuttamiseksi oli välttämätöntä.»[55] Eihän tämä ollut muu kuin ilmeinen synninpäästö pyöveleille, ja se erosi kuin yö päivästä Kansanvaltuuskunnan asetuksista.

Mainittua historianvaihetta kuvattiin tuohon tapaan niin kauan kunnes Suomi kärsi tappion toisessa maailmansodassa. Kuten kirjailija Väinö Linna sanoi vuonna 1960, kukaan ei voi kiistää, että kansalaissodan historia on voittajien kirjoittama ja että se on väärennetty. Virallinen kuvaus on väärä kuvaus. Itsenäisen Suomen virallinen ideologia rakentui valheelle. Virallinen historiantutkimus väittää, että teloitettujen yhteismäärä oli 2000–3000. Kaikki Suomen tervejärkiset ihmiset tietävät tuon olevan valhetta, todellinen teloitettujen määrä oli viisi kertaa suurempi.[56]

Valkosuomalaisiin myötätuntoisesti suhtautuneet ulkomaiset kirjoittajat kannattivat myös väitettä, että valkoinen terrori on punaisten propagandaa. Von der Goltzin vakuut-

telujen mukaan »niin sanottua valkoista terroria koskevat kertomukset ovat kovasti liioiteltuja».[57] Nykyinen amerikkalainen historioitsija Smith kirjassaan »Suomi ja Venäjän vallankumous» panee veriteot-sanan lainausmerkkeihin ja vieläpä varustaa sen määritteellä »keksityt». Hän myöntää tosin, että »useimmat suomalaiset pitävät Mannerheimia valkoisen terrorin symbolina», mikä hänen mielestään on epäoikeudenmukaista.[58]

Valkoiselle terrorille yritettiin keksiä jokin puolustava »selitys». Niinpä Klein viittasi siihen, että Suomen kansalaissodan aikaiset raakalaisteot selittyvät suomalaisten kansallisesta luonteesta.[59]

Eduskunta aloitti työnsä 15. toukokuuta 1918. Eduskuntaan kuului 32 vanhasuomalaisten edustajaa, 26 maalaisliiton, 24 nuorsuomalaisten ja 21 ruotsalaisen kansanpuolueen edustajaa.[60] Eduskunnan edellisen kokoonpanon 92 jäsentä käsittävästä sosialidemokraattisesta ryhmästä istuntoihin osallistui vain Matti Paasivuori. Eräät porvariedustajat vaativat hänenkin poistamista, mutta hän onnistui jotenkuten pitämään paikkansa (muutaman viikon kuluttua häneen yhtyi sosialidemokraatti A. Koponen). Vallankumoukseen aktiivisesti osallistuneet sosialidemokraattiset kansanedustajat olivat muuttaneet Neuvosto-Venäjälle, 56 edustajaa istui vankiloissa, osa oli tuhoutunut.[61] Jotkut sosialidemokraatit yrittivät saapua eduskunnan istuntoon, mutta heidät pidätettiin matkalla. Porvariston saamasta eduskunnasta puuttui lähes kokonaan oppositiota, se oli »verraton kamari», joka oli valmis siunaamaan mitkä tahansa porvarilliset lait. Paasivuoren esiintymiset ja välipuheet maassa vallinnutta mielivaltaa ja terroria vastaan sekä kahden ruotsalaisedustajan samansuuntaiset puheet olivat huutavan ääni korvessa eivätkä saaneet mitään vastakaikua. Tämä laittomuutta olennoiva ja tynkäeduskunnan nimen ansainnut elin ryhtyi kuitenkin lainsäädännölliseen toimintaan. Jopa kapitalisti Linder luonnehti tynkäeduskunnan käytön »vallankaappausyrityksexsi». Hän kirjoitti, että sen jälkeen kun porvaristo voitti aseen kädessä maan suurimman puolueen, se yksinkertaisesti hävitti tuon puolueen edustuston, joka muodosti 48

prosenttia, ja nyt jäljelle jäänyt enemmistö haluaa päättää Suomen kohtaloista. Tämä on parlamentarismin vastaista, tämä on epärehellistä poliittista vehkeilyä, jota ei voida tulevaisuudessa puolustaa.[62]

Tynkäeduskunta myönsi ylimmän vallan Svinhufvudille. 27. toukokuuta muodostettiin uusi senaatti. Sen päämieheksi tuli pankinjohtaja J. K. Paasikivi, joka samoin kuin Svinhufvud oli siihen aikaan saksalaismielinen. Ulkoasiain ministeriksi tuli pankinjohtaja Otto Stenroth, hänen sijaisekseen Eli Samuel Sario, sotaministeriksi kenraalimajuri Wilhelm Thesleff. Uusi hallitus »noudatti ulkopolitiikassaan aito saksalaista kurssia, tarkemmin sanoen Saksan oikeistolaisten kurssia».[63] Näin arvioi sen innokas saksalaisuuden kannattaja Edvard Hjelt. Hallituksen ohjelma »merkitsi Saksan keisarisukuun kuuluvan tai sitä lähellä olevan prinssin johtaman kuningaskunnan muodostamista sekä sotilaallista yhteistyötä Saksan kanssa Suur-Suomen luomiseksi».

Eduskunta ratifioi Saksan kanssa solmitut sopimukset. Tämän saattoi tehdä vain mainitunlainen tynkäeduskunta, vaikka siitäkin löytyi miehiä, jotka pitivät Saksan kanssa solmittavaa kauppasopimusta kansallisena onnettomuutena ja kehottivat pidättymään sopimuksen ratifioinnista, kunnes muutettaisiin sen eräitä artikkeleita. 29. toukokuuta vahvistettiin julkisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistä koskeva laki, jonka mukaan hallitus sai väliaikaisia valtuuksia rajoittaa säädöksillään paino-, kokoontumis-, liittoutumis- ja liikkumisvapautta sekä panna laajemmin toimeen kotitarkastuksia, pidätyksiä ja takavarikkoja. Valkosuomalainen hallitus oli jo aiemminkin käyttänyt näitä keinoja, joten kysymys oli vain siitä, että näille porvarillisen diktatuurin menetelmille oli annettava lakisääteinen asu ja siten laillistettava ne takakäteen.

Vuoden 1917 marraskuussa yleislakon painostuksesta laillistettua 8-tuntista työpäivää vastaan porvaristo alkoi hyökkäyksensä huhtikuussa 1918. Suuret puunjalostusteollisuuden harjoittajat vaativat työpäivän pidentämistä. Hallitus keskeytti lain voimassaolon kuudeksi kuukaudeksi. Ennen kuin laki saatettiin voimaan, siihen tehtiin muutok-

sia 14. elokuuta 1918. Muutetun lain nojalla työläiset voitiin pakottaa työskentelemään 8-tuntisen päivätyöajan lisäksi 24 tuntia jokaisten kahden viikon kuluessa.[64] Tämä merkitsi tosiasiassa 10-tuntisen työpäivän laillistamista. Vaikka 8 tuntia ylittävänä työaikana tehdystä työstä kuului korotettu palkka ja kyseisen lain rikkomisesta työnantajaa saatettiin rangaista 10 000 markan sakolla, niin työläisjoukkoa riistämällä suuryrittäjä sai sellaista voittoa, joka ylitti monin kerroin sakon.

Porvaristo suostui myöntämään torppareille lunastusta vastaan sen, minkä vallankumous oli myöntänyt heille maksutta. Tynkäeduskunta vahvisti 15. lokakuuta 1918 maanvuokrauslain, joka antoi torppareille oikeuden ostaa heidän vuokraamansa maat sodanedellisiin hintoihin ja suorittaa vähittäismaksuerät 37 vuoden aikana.[65] Ennen lopullista lunastusta torppareiden oli muiden rasitusten ohella tehtävä työtä isäntiensä hyväksi vuosittain noin 1 800 000 miespäivää ja noin 600 000 hevospäivää.[66]

Kunnallisvaalilakia muutettiin niin ikään. Hallitus piti aiempia (marraskuun lakon aikana hyväksyttyjä) »kunnallislakeja eräissä kohdissa liian kansanvaltaisina», minkä »vian» porvarilliset poliitikot nokkelasti poistivat. Äänivaltaisiksi laskettiin nyt vasta 24 vuotta täyttäneet eivätkä 20-vuotiaat, siis täysi-ikäisten nuorin kerros katsottiin poliittisesti epäkypsäksi. Porvaristo otti huomioon, että nuoriso on pahimmin altis vallankumouksellisille vaikutuksille. Äänioikeus evättiin niiltä, jotka köyhyytensä vuoksi oli vapautettu tuloverosta tai jotka olivat kahden viime vuoden aikana jättäneet maksamatta jonkin veroista. Keksittiin muitakin rajoituksia.[67]

Riistäjäluokkien eri ryhmät ehdottivat jopa yleisen ja yhdenvertaisen äänioikeuden lakkauttamista. Suomen lehdissä painettiin 14. toukokuuta 1918 julistus, jonka oli allekirjoittanut 47 huomattavaa porvariedustajaa, mm. J. R. Danielson-Kalmari, L. Ehrnrooth, J. K. Paasikivi ja R. A. Wrede. He katsoivat yleisen ja yhdenvertaisen äänioikeuden »yksipuoliseksi» ja pitivät sen voimassaoloa oikeutettuna vain siellä, missä sen vastapainona on vahva itsenäinen hallitus. Tilanteen oikaisemiseksi he ehdottivat

ylimääräisen edustusoikeuden myöntämistä erikoisen tärkeille yhteiskuntaryhmille – epäilemättä omistaville luokille – jotta näille olisi turvattu enemmyys eduskunnassa. Ehdotettiin myös hallitustavan muuttamista monarkkiseksi.[68] Samaa aatetta ajoi suurmaanomistajien laatima memorandumi. Voittaneen porvariston kaikissa toimenpiteissä ja suunnitelmissa oli johtoajatuksena luopuminen demokratiasta.

Suomi oli muuttumassa Saksan vasallivaltioksi. Heti kun oli saatu solmituksi Suomen alistettuun asemaan saattaneet sopimukset, Saksa ryhtyi pumppuamaan maasta sodan jatkamiseen tarvitsemiansa tavaroita, etenkin elintarvikkeita ja värimetalleja. Jo viiden päivän kuluttua sopimuksen allekirjoittamisesta saksalainen »Arcturus»-laiva saapui Suomesta Danzigiin. Sillä tuotiin Saksaan 72 tonnia voita ja 100 tonnia rautaromua.[69]

Valkosuomalainen hallitus myönsi 7. maaliskuuta 1918 solmitun sopimuksen nojalla saksalaisille sotajoukoille oikeuden tehdä pakkotilauksia 13. kesäkuuta 1873 Saksassa vahvistetun lain perusteella.[70] Svinhufvud antoi 12. maaliskuuta 1918 von der Goltzille valtakirjan, jonka mukaan valtion ja kuntien viranomaiset ovat velvolliset antamaan saksalaiselle tukiarmeijakunnalle tarvittavaa apua ja huolehtimaan sen toimeenpanemien pakkotilausten täyttämisestä.[71] Viidentenä huhtikuuta, ts. heti saksalaisten joukkojen maihinnousun jälkeen valkosuomalainen hallitus kehotti väestöä suhtautumaan mahdollisimman suopeasti saksalaisten pakkotilauksiin. Vastaukseksi siihen Beyerin väitteeseen, että saksalaiset käyttivät tätä oikeutta hyväkseen muka vähän ja etupäässä vain elintarvikkeita hankkiakseen, sopii muistuttaa, että kipeimmin Suomessa tuntui nimenomaan elintarvikkeiden puute.[72] Vuoden 1918 keväästä alkaen Suomessa takavarikoitiin suuret määrät teetä, voita, tupakkaa, kahvia sekä kankaita, kuparia, maaöljyä, jalkineita ja saippuaa.[73] Suurin osa näistä tavaroista oli saatu Englannista ja USA:sta sillä ehdolla, ettei niitä vietäisi maasta mihinkään. Tarkoitus oli ollut se, etteivät tavarat joutuisi vihollismaalle, Saksalle, mutta juuri Saksa ne saikin.

Saksan ja Suomen välillä solmittiin 23. kesäkuuta 1918 niin sanottu korvaussopimus, joka astui heti voimaan. Kaikki Saksan ja Suomen kauppavaihtotavarat ryhmiteltiin kolmeen luokkaan ja vaihdettavissa olivat vain saman luokan tavarat.

Saksan toimittamien tavaroiden ensimmäiseen luokkaan kuuluivat koneet ja niiden osat. Suomen piti korvata tuonti vastaavasti ensimmäiseen luokkaan luetuilla metalleilla, joiden oli määrällisesti ylitettävä koneisiin käytetty metallimäärä 30 prosentilla (tämä ei koskenut rautaa eikä terästä). Sovituissa tapauksissa yhdet metallit korvattiin tietyllä määrällä toisia (esim. samanarvoisiksi katsottiin 100 kg tinaa ja 300 kg kuparia tai 180 kg nikkeliä). Tämä oli edullista Saksalle, sillä se saattoi toimittaa Suomeen joitakin sodan aikana tarpeettomia koneita ja periä vastikkeeksi vaikeasti saatavia metalleja enemmän kuin niitä oli käytetty koneiden valmistukseen. Suomelle taas olisi ollut paljon edullisempaa ostaa samat koneet jostain muusta maasta (esim. Ruotsista tai USA:sta) toimittamatta korvaukseksi metalleja, joita Suomi itse tarvitsi (varaus yksien metallien korvaamisesta toisilla osoitti metallien puutetta Suomessa).

Toiseen luokkaan luettiin sellaiset suomalaiset tavarat kuin erilainen puutavara, sulfiitti, sulfiittiselluloosa, paperi, vaneeri yms. ja sellaiset saksalaiset tavarat kuin vuori- ja glaubersuola, kivennäisvärit, maatalouskoneet, separaattorit, sähkömoottorit ja -laitteet, työkalut, putket yms. Toisin sanoen Suomi joutui toimittamaan tavaroita, joita Saksa ei oikeastaan olisi saanut muualta kuin Suomesta, mutta Saksasta Suomeen tulleita tavaroita Suomi olisi voinut saada muistakin maista ja kenties edullisemmilla ehdoilla.

Kolmanteen luokkaan kuuluivat tavarat, joiden käyttöä kukin puoli saattoi rajoittaa omassa maassaan toimittaakseen niitä toiselle puolelle sillä ehdolla, että toinenkin puoli suostuu toimittamaan vastikkeeksi vastaavan määrän saman luokan tavaroita. Suomella ei sitä paitsi ollut lupaa käydä kauppaa Saksaa ja sen liittolaisia vastaan sotivien maiden kanssa.

»Sopimus on meille ylipäänsä edullinen», kirjoitti teennäisen reippaasti »Hufvudstadsbladet» peittääkseen siten noloutensa, mutta samassa täsmensi: »ellei oteta huomioon sitä, että kolmanteen luokkaan kuuluvia tavaroita meillä on hyvin vähän ja siksi meidän on käytettävä niitä säästeliäästi.»[74] Kaksi kuukautta aikaisemmin sama lehti oli kirjoittanut suomalaisten liikemiesten aikovan saada luvan kaupankäyntiin muidenkin maiden kuin Saksan kanssa ja kertonut noin 50 kauppa- ja teollisuusporvariston edustajan asettaneen maaliskuun puolivälissä pitämässään neuvottelukokouksessa kysymyksen siitä, miten pitkälle voitiin mennä myönnytyksissä Saksalle, esimerkiksi muihin maihin paitsi Saksaan suuntautuvan vapaan viennin rajoittamisessa. Kokous oli esittänyt mielipiteen, että »Suomen taloudellisten etujen valvomiseen asetetut henkilöt ovat velvollisia turvaamaan ulkomaankaupallemme mahdollisimman suuren vapauden eivätkä he saa missään nimessä solmia mitään sopimuksia ennen kuin ovat saaneet hallituksen hyväksymyksen tai ennen kuin maan talouselämän edustajat ovat hallituksen välityksellä tutustuneet luonnoksiin ja antaneet arvionsa niistä.»[75] Korvaussopimus taas pakotti Suomen rajoittamaan kaupankäyntiään muiden maiden kanssa, mistä tämä pyrki vapautumaan. Sopimus alisti Suomen kaupan Saksan etuihin ja teki Suomesta Saksan taloudellisen lisäkkeen.

Saksalaiset imperialistit taas pohtivat vain sitä, miten olisivat saaneet puristetuksi Suomesta vielä enemmän ja alistetuksi Suomen talouden palvelemaan Saksaa. Von der Goltzin suunnitelmien mukaan Suomen piti täyttää Saksan sodankäyntiä palvelevia tilauksia.[76] Saksan ja Suomen välisen sotilassopimuksen valmisteluvaiheessa Ludendorff korosti ulkoasioita hoitaneelle valtiosihteeri Hintzelle 21. elokuuta lähettämässään kirjeessä, että Saksalle oli erikoisen tärkeää saada Suomelta tulevaisuudessa taloudellisia etuuksia. Ludendorffin mielestä se olisi voitu helposti saavuttaa, jos Saksa olisi kieltäytynyt ottamasta korvausta niistä menoista, joita osallistuminen »Suomen vapauttamiseen» oli aiheuttanut.[77] Ludendorff kirjoitti edelleen, että Suomen teollisuuden täytyi ottaa osaa Saksan sotatalouden

tehtävien ratkaisemiseen. Suomen telakoilla oli rakennettava kauppalaivoja Saksalle. Sille oli annettava lupa ostaa Suomesta hevosia ja käyttää Saimaan ja Laatokan välisiä Vuoksen voimavaroja, myönnettävä etuoikeus osallistumisessa Suomen kivennäisesiintymien ja varsinkin malmioiden (mm. kupari-, mangaani- ja molybdeeniesiintymien) hyödyntämiseen. Mikäli mahdollista, Saksalle oli Ludendorffin mielestä taattava myös etuoikeus niiden vasta löydettyjen malmiesiintymien hyödyntämiseen, joilla ei ollut vielä aloitettu töitä.[78]

Jo ennen väliintuloaan saksalaiset imperialistit olivat halunneet päästä käsiksi Suomen talouteen ja luonnonrikkauksiin. Edellä mainittiin, että Svinhufvudin Berliininkäynnin aikana maaliskuussa 1918 saksalaiset kapitalistit perustivat hänen sanojensa mukaan jonkin saksalais-suomalaisen sekayhtiön. Kruppin toiminimi muodosti yhdessä suomalaisten kanssa yhtiön, jonka pääomat tekivät 3 milj. markkaa ja jonka tarkoituksena oli Suomen malmivarojen tutkiminen.[79] Saksalaiset liikemiehet ja eri taloudenalojen virastot kävivät Suomen kimppuun kuin syöpäläiset. Von der Goltzin tunnustuksen mukaan ne »eivät useinkaan osanneet tehdä eroa miehitetyn alueen ja ystävällisen maan välillä, vaan olivat taipuvaisia menettelemään köyhän ja ystävällisen Suomen suhteen samoin kuin vasta hiljan Saksan muonitusta varten miehitetyn Ukrainan suhteen».[80] Paljonsanova tunnustus. Ententeen osaksi myötämielisesti asennoitunut suomalainen porvaristo sai näemmä itsekin kokea hankaluuksia »vapauttajistaan», jos kerran von der Goltzin oli pakko kehottaa porvarillisia maanmiehiään menettelemään varovaisemmin ja selittää näille, että suomalainen kauppias »ei halua tulla kuristetuksi».[81]

Koska Saksa tarvitsi sotavuosina työvoimaa ja von der Goltz puolsi punakaartilaisvankien lähettämistä Saksaan (hän piti hanketta »yhtä edullisena niin Saksalle kuin Suomellekin»[82]), suomalainen porvaristo avusti Saksaa tälläkin alalla. Valkosuomalainen hallitus teki von der Goltzin välityksellä Saksan hallitukselle ehdotuksen suomalaisten vankien käytöstä Saksassa tai tämän miehittämillä alueilla, mikäli Saksa kaipasi työvoimaa.[83]

Toukokuun 31. päivänä kansanedustaja Kairamo ehdotti muutaman tuhannen vangin lähettämistä Saksaan.[84] Valkoista terroria vastustanut kapitalisti Linder kehotti, että »joukoittaiset arkebuseeraukset tiukasti kiellettäisiin» ja kaikki vangit lähetettäisiin pakkotöihin ulkomaille, joilla hän tarkoitti Saksaa.[85] Kesäkuun 16. päivänä julkaistiin tynkäeduskunnan vahvistama Saksan etuja palveleva laki vankien lähettämisestä pakkotöihin ulkomaille.[86] Kuitenkin valkosuomalaisten kiduttamien vankien kunto pani saksalaiset vallanpitäjät kieltäytymään tästä orjakauppiaille sopivasta tarjouksesta.

Heinäkuun 15. päivänä 1918 »Hufvudstadsbladet» väitti aiheettomaksi ranskalaisen lehdistön julkilausuman pelon, että Suomi joutuisi kohta sellaisen alueen asemaan, joka on tarkoitettu turvaamaan Saksan raaka-aineilla ja työvoimalla. Tosiasiallisesti Suomi oli jo saatettu tälle tasolle. Suomen ja anastetun alueen samannäköisyyttä lisäsi se seikka, että maa oli saksalaisten sotajoukkojen miehittämä ja kenraali von der Goltz oli keskittänyt käsiinsä itse asiassa hyvin suuren vallan.

Valkosuomalaiset samoin kuin saksalaisetkin olivat kiinnostuneita saksalaisten joukkojen jättämisestä Suomeen. Von der Goltzille 22. toukokuuta lähettämässään kirjeessä Svinhufvud sanoi: »Vaikka kapina voidaan ylipäänsä katsoa tukahdutetuksi, niin sittenkin olisi ehdottoman tarpeellista, että saksalaiset sotajoukot jäisivät yhä Suomeen».[87] Stenroth kirjoitti muistelmissaan: »Kaikki maamme porvarilliset puolueet, jopa maalaisliittokin, tukivat yksimielisesti tätä hallituksen pyyntöä».[88] Von der Goltzin sanojen mukaan myös Mannerheim oli pyytänyt häntä jättämään saksalaiset joukot Suomeen.[89] Nimenomaan pelko, että saksalaisten poistuttua vallankumous leimahtaa uuteen liekkiin, oli ehkä tärkein peruste tuohon pyyntöön. Von der Goltzin mielestä saksalaisten joukkojen oli otettava tehtäväkseen Suomen suojaaminen »sisäisiltä vihollisilta», sillä oli olemassa vaara, että saksalaisten sotajoukkojen poistuttua maasta »sisäinen kapina leimahtaa jälleen».[90] Huolimatta siitä että leireissä oli »noin 70 000 vankia», »punaiset ovat levinneet kautta maan» ei-

vätkä »uskaltaneet nostattaa uutta kapinaa vain siksi, että maassa sijaitsivat saksalaiset sotajoukot».[91] Valkosuomalaiset elivät kuin tulivuoren juurella, sillä »äskettäisen kapinan tuhkan alla kaupunkiväestössä kyti yhä tyytymättömyyden liekki».[92] »Hufvudstadsbladetin» toimitukselle osoitetussa 6. kesäkuuta julkaistussa kirjeessä varoitettiin, ettei »lainkaan ole suljettu pois sitä mahdollisuutta, että punaiset yrittävät vielä nostaa päätänsä».

Saksa tyydytti halukkaasti valkosuomalaisten pyynnön saksalaisten joukkojen jättämisestä Suomeen siitäkin syystä, että se kuului Saksan omiin suunnitelmiin. Toukokuun 16. päivänä 1918 viisitoista Saksan suurimpien yhtiöiden edustajaa, mm. Thyssen, Stinnes, Voegler ja Klöckner, käsitteli Stahlhofissa (lähellä Düsseldorfia) Venäjän, Ukrainan, Balkanin maiden ja suojeluvaltioiden alueiden haltuun ottamista. Kokouksen pöytäkirjassa sanottiin: »On pantu yksimielisesti merkille, että tällainen yritys edellyttää Saksan keisarikunnan poliittisen aseman varmempaa ja paljon laajempaa lujittamista kuin mikä seuraa vallalla olevista rauhansopimusehdoista. Ennen muuta on välttämätöntä, että Saksa ja sen liittolaiset saisivat pitkäksi aikaa miehitetyksi ne liikenneyhteydet, jotka sitovat Euroopan maat Venäjän pohjoisalueisiin. Olisi pyrittävä siihen, että Muurmannin rannikko ja Itämeren saaret, eritoten Saarenmaa ja Ahvenanmaa samoin kuin Suomikin, pysyisivät sotilaallisen valvontamme alaisina.»[93]

Esitetystä näkyy, että saksalaisten sotajoukkojen jättäminen Suomeen vastasi Saksan sotakuninkaiden tahtoa, sillä juuri heidän etujensa hyväksi oli käynnissä imperialistinen sota, jossa eräänä operaationa oli saksalaisten väliintulo Suomeen.

Suomessa alettiin pikaisesti muodostaa vakinaista armeijaa. Siitä olivat kiinnostuneet niin valkosuomalaiset kuin saksalaisetkin, jotka toivoivat saavansa käyttää sitä ententen joukkoja ja Neuvosto-Venäjää vastaan. Kolmen suomalaisen divisioonan ohella perustettiin kaikkia aselajeja yhdistävä, nimenomaan Pohjois-Suomen ja Karjalan oloissa toimimaan tarkoitettu prikaati. Armeijan rakentamista ohjasi Saksan sotilaskoneisto, mikä lisäsi ennestään

sen vaikutusvaltaa Suomessa. Valkosuomalaisen armeijan koulutusupseereina ja -aliupseereina käytettiin Itämeren divisioonan kaadereita ja entisiä venäläisiä upseereita. Armeijan erikoishuollosta vastaavien lääkintä- ja intendentuuriosastojen päälliköiksi nimitettiin saksalaiset upseerit.[94] Suomen armeijan yleisesikunnan ja puolustusministeriön tärkeimmät osastot sekä kaikki sekalaiset joukko-osastot saivat johtajikseen Saksan yleisesikunnan ja sotaministeriön varta vasten näihin tehtäviin komentamat upseerit. Tosiasiallisesti Suomen armeijan yleisesikuntaa johti saksalainen eversti von Redern, sillä von der Goltzin sanojen mukaan Suomen armeijan ylimpiin virkoihin ei löytynyt sopivaa suomalaista ehdokasta.[95] Yhdysvaltojen Suomen-konsuli Haynes tiedotti 26. elokuuta Washingtoniin: »Nyt saksalaiset suuntaavat koko tarmonsa Suomen armeijan kouluttamiseen. Kuhunkin komppaniaan on kiinnitetty saksalainen upseeri. Kaikkiin koko armeijaa koskeviin käskyihin tarvitaan von Redernin allekirjoitus, ja von Redern toimii yhdessä yleisesikuntapäällikkö Thesleffin kanssa. Tässä vaiheessa on kyse nimenomaan saksalais-suomalaisesta armeijasta.»[96] Jopa Mannerheim sanoi, että Thesleff oli «saksalaisempi kuin saksalainen»[97].

Vuoden 1918 heinäkuun 29. päivänä Saksan yleisesikunta tituloi von der Goltzin »Suomen saksalaiseksi kenraaliksi». Määräyksen mukaan hänen alaisiaan olivat: 1) kaikki saksalaiset sotilashallintoasteet Suomessa, 2) kaikki Suomen sotalaivaston perustamista varten Saksasta komennetut upseerit ym. henkilöt, 3) Suomen armeijan ja laivaston perustamista hoitava eversti von Redernin johtama osasto, 4) sotilaspoliittiset osastot: lehdistöosasto (levitti saksalaista informaatiota), vastavakoiluosasto, tiedusteluosasto (hankki tietoja Venäjästä, Ruotsista ja Norjasta), yhteysvälineiden osasto (lujitti yhteyksiä Saksaan ja »tavoitteli suosituimmuuslauseketta kaikkiin yhteysvälineisiin tarkoitettujen saksalaisten materiaalien ja saksalaisten laitteiden suhteen»), 5) Saksan sotaministeriön valtuutettu ja 6) Saksan sotalaivaston edustaja Suomessa.[98]

Pelkkä luettelointi osoittaa, miten paljon saksalaisia sotilasviranomaisia oli siihen aikaan Suomessa. Saksalai-

set perustivat itse asiassa omalaatuisen miehityskoneiston samoin kuin olivat tehneet muillakin anastamillaan alueilla. Saksalaiset valvoivat ja johtivat paitsi Suomen armeijaa myös tiedustelu-, vastavakoilu- ja tiedotuspalvelua. Tällä alalla ohjia piti käsissään »Suomen saksalainen kenraali» von der Goltz, jolla oli rajoittamaton valta Suomessa. »Lienen saavuttanut vaikutusvallan, joka ei kuulunut minulle sellaisenaan... eikä pysynyt salassa», sanoi avoimesti von der Goltz, mutta lisäsi, että sitä vaati häneltä »Vaterland». Niinpä »minut olisi nähtävästi kutsuttu pois enkä olisi ollut asemani arvoinen, ellen varovaisuuden ja pelon vuoksi olisi uskaltanut tehdä mitään tällä mainiolla raivaamattomalla saralla enkä olisi osoittanut mitään aloitteellisuutta.»[99] Saksalaisystävälliset sanomalehdetkin nimittivät häntä »saksalaiseksi prokonsuliksi». Suomen alistuneisuuden mittoja kuvasi myös se, ettei yksikään suomalainen laiva saanut lähteä matkalle saamatta lupaa saksalaisilta.[100] Brest-Litovskin sopimuksen jälkeen 27. elokuuta 1918 solmittu Neuvosto-Venäjän ja Saksan välinen lisäsopimus antoi Venäjälle takeet siitäkin, ettei Suomen puolelta ryhdytä hyökkäykseen Venäjän alueelle, mm. Pietaria vastaan (vastoin sitoumustaan Saksa valmisteli juuri tällaista hyökkäystä Neuvosto-Venäjän kimppuun). Yhdysvaltojen konsuli Haynes kirjoitti, että Suomessa »armeijaa ja hallitusta valvovat von der Goltz ja saksalaiset sotavoimat»[101] ja että monet vastuullisista viranomaisista, »varsinkin ne, joista senaatti koostuu, ovat suoranaisia Saksan asiamiehiä».[102] Saksalaisten poliittista vaikutusvaltaa kuvasi myös Stenrothin mainitsema tapaus. Suomalaiset lehdet julkaisivat sekä Saksan että ententemaiden tietotoimistojen uutisia maailmansodan rintamatilanteesta. Koska saksalaisten asemat huononivat yhä, Saksan sodanjohto vaati Suomen hallitukselta, että suomalaiset lehdet olisivat julkaisseet vain saksalaisten tiedotuksia. Stenroth kirjoitti, että siihenkin täytyi alistua.[103] Saksan Suomen-konsuli Goldbeck-Löwe sanoi Paasikiven hallituksen ministereistä, että nämä »olivat kaikessa valmiit seuraamaan Saksaa».[104]

Saksan vaikutus Suomen asioihin ilmeni erittäin ha-

vainnollisesti sellaisissa toimenpiteissä kuin monarkian voimaansaattamisessa ja saksalaisen ruhtinaan valitsemisessa Suomen kuninkaaksi, joiden tarkoituksena oli Suomen riippuvuussuhteen varmistaminen pitkäksi aikaa. Saksalaisten auttajiksi tässä asiassa tarjoutuivat vaikutusvaltaiset suomalaiset porvarit. He olivat jo aiemminkin toivoneet ja vallankumouksen jälkeen toivoivat entistä kovemmin lujakätistä valtaa, joka ei olisi riippunut eduskunnasta, missä esittivät huomattavaa roolia työväen edustajat. Heille ei kelvannut edes suuret valtuudet omaava presidentti, sillä tämä valittiin lyhyeksi ajaksi ja presidentinvaaliin saattoi vaikuttaa kansanjoukkojen tahto. He toivoivat monarkiaa ja vieläpä sellaista, jossa monarkki olisi ollut paitsi muodollinen yksinvaltias myös todellinen hallitsija. Suomen kuninkaaksi päätettiin asettaa saksalainen, jotta monarkiasta olisi tullut luja ja jotta se olisi taatusti saanut mahtavan ulkovaltion tukea Suomen alueen laajentamisyrityksissä sekä tarpeen tullen myös uuden sisäisen vallankumouksen tukahduttamisessa. Suunnitelman mukaan Suomesta olisi tullut täydellinen Saksan vasalli, mikä näköala ei silti tympäissyt porvaristoa, sillä se tahtoi voimakkaan holhoojan. Suomessa nimittäin uskottiin vielä, että Saksa voittaa maailmansodassa. Taantumuksellinen monarkia-suunnitelma olisi ehdottomasti törmännyt paitsi raakalaisterrorin väliaikaisesti lannistaman työväenluokan myös pien- ja osaksi suurporvaristonkin sekä sivistyneistön vastustukseen.

Valpas oli sanonut kaukonäköisesti jo vuoden 1917 marraskuussa: »Minä olen ihan varma siitä, että meillä Suomessa on nyt niinkuin on ainakin ollut oikeiston taholla juuri monarkian kannattajain suuri ja vaikutusvaltainen joukko... He tahtovat johtaa monarkistiseen järjestelmään, vaikka eivät julkea sitä suorastaan tuoda esille, vaan esiintyvät kansan edessä jonkinlaisen kauniin naamarin varjossa.»[105] Silloinen vallankumouksellinen nousu pakotti kuitenkin monarkistit vaikenemaan ja kirjoittautumaan tasavaltalaisiin. He uskoivat vain ulkomaalaisille – saksalaisille taantumuksellisille – hartaat toivomuksensa, että tasavallasta tulisi Suomessa vain välimuo-

to.[106] Maaliskuussa 1918 Berliiniin saapunut Svinhufvud antoi Saksan hallitukselle salaisen lupauksen maksaa väliintulosta (rahamaksun lisäksi) monarkian voimaansaattamisella Suomeen ja kruunun myöntämisellä saksalaiselle prinssille. Samalla sovittiin, että Saksalla on oikeus pitää sotajoukkojaan Suomessa siihen asti, kunnes Suomi on täyttänyt sitoumuksensa ja eduskunta on vahvistanut Saksan kanssa solmitut sopimukset.[107] Sosialidemokraatti David kysyi Svinhufvudilta, miten Suomessa oli monarkistisien pyrkimysten laita. Koska Svinhufvud pelkäsi sosialidemokraattien estävän väliintulon, hän tekeytyi tasavaltalaiseksi ja sanoi, ettei monarkiasta «voi olla puhettakaan eikä Suomessa ole ainuttakaan, joka toivoisi sitä. Olemme kaikki yksimielisesti demokraatteja ja tasavaltalaisia!»[108]

Huhut Suomen muuttamisesta saksalaisen kuninkaan hallitsemaksi monarkiaksi levisivät jo kansalaissodan aikana. Ne huolestuttivat useita tasavallan kannalla olleita valkosuomalaisiakin. Helmikuusta alkaen senaattiin saapui kirjeitä ja valtuustoja, jotka vaativat selitystä huhuihin senaatin aikomuksesta säätää monarkia. Esimerkiksi valkoisten tykkimiesten ja jääkärien ryhmä varoitti kirjeessään, että ulkomainen ruhtinas pääsee Suomen kuninkaaksi vain astuttuaan heidän ruumiinsa yli.[109] Neuvonpidossaan 14. huhtikuuta maalaisliiton ryhmät asettuivat puoltamaan tasavaltaa ja vastustamaan monarkiaa sillä perusteella, että saksalaisen prinssin tultua Suomen kuninkaaksi Saksan vaikutus voimistuisi ylettömästi ja että «Saksaan ylläpitämiensä suhteiden vuoksi sellainen kuningas saattaisi katsoa mahdolliseksi hallita syrjäyttäen demokraattiset kerrokset; kuningas saattaisi tuoda mukanaan hovin, josta tulisi niin vaikutusvaltainen, että se voisi loukata kansanedustuksen oikeuksia ja siten 'helsinkiläiset päämiehet' pääsisivät koko maan herroiksi».[110]

Monarkistit katsoivat parhaaksi ryhtyä tosi toimiin vasta kansalaissodan päätyttyä, jottei valkoisten leirissä olisi syntynyt eripuraisuutta. Kuitenkin jo sodan viimeisinä päivinä, jolloin valkoisten ja saksalaisten voitto oli kiistaton, monarkistit alkoivat avoimesti ja tarmokkaasti toteuttaa hankettaan. Huhtikuun 23. päivänä «Dagens Pressissa» julkaistu kirjoitus «Antakaa meille kuningas» avasi monarkistien virittämän lehtikampanjan. Eduskunnan avajaisten aattona, 14. toukokuuta, helsinkiläiset lehdet julkaisivat etusivulla laajan vetoomuksen «Suomen kansalaisille». Sen olivat laatineet 47 tunnettua porvarillista toimihenkilöä, jotka vakuuttelivat, että kun on kyse joko tasavallasta tai perustuslaillisesta monarkiasta, niin «vain jälkimmäinen» on valinnan arvoinen. Vetoomuksen mukaan Suomen maantieteellinen asema oli «mitä suurimpana vaarana Suomen itsenäisyydelle», sillä toistaiseksi heikolla ja sekasortoisella Venäjällä palautettaisiin kohta järjestys ja silloin Venäjä nielisi taas Suomen. Koska Suomi ei pystyisi yksinään suojautumaan tältä vaaralta, sen täytyi nojata «mahtavaan sotilasvaltioon, jonka aseellisesta voitosta kasvoi esiin Suomen itsenäisyys». Monarkiaa perusteltiin myös sisäpolitiikan kannalta: «Tarvitsemme lujaa ja itsenäistä hallitusvaltaa järjestyksen ja rauhan puolustamiseksi yhteiskunnassa sekä todellisen kansalaisvapauden suojaamiseksi», minkä «parhaiten turvaa perustuslaillinen monarkia».[111] Monarkiakampanjaan yhtyivät valkoisen Suomen suurimmat poliittiset hahmot, Mannerheim ja Svinhufvud. Mannerheim esiintyi 16. toukokuuta eduskunnassa «armeijan nimissä» sen puolesta, «että Suomen valtiolaivan peräsin uskotaan lujihin käsiin, joihin eivät puolueriidat ylety ja joiden ei tarvitse kompromisseja tehden pilkkahinnasta kaupitella hallitusvaltaa».[112] Mannerheim havitteli saavansa valtiolaivan peräsimen lujiin käsiinsä. «Mies joka 50 vuoden ikään asti oli ollut Venäjän tsaarin uskollinen palvelija – myös Suomelle raskaat sortoajat – mies, joka vain olosuhteiden pakottamana oli saapunut takaisin synnyinmaahansa, luuli heti palattuaan olevansa oikea mies nousemaan majesteetiksi synnyinmaan vielä toistaiseksi olemattomalle valtaistuimelle», kirjoitti yksi Mannerheimin elämänkertojista.[113] Monarkistit halusivat kuninkaaksi sittenkin saksalaisen prinssin.

Sodan aikana tasavaltalaiseksi tekeytynyt Svinhufvud lausui avoimesti ja päättävästi kannattavansa monarkiaa ja jopa uhkaili, että jos eduskunta pysyy tasavaltalaisen

hallitusmuodon kannalla, niin jotkut hallituksen jäsenet sanoutuvat irti hallituksesta.[114] »Uusi Päivä» -lehdessä monarkian puoltajat ilmoittivat suoraan punovansa uutta salaliittoa iskostaakseen lujasti kansan mieleen voimakkaan valtiovallan periaatteen, koska vain sellaisen vallan avulla oli saavutettavissa turvallisuus ja rauha tulevaisuudessa. Sanottakoon kuitenkin, että saksalaisprinssin johtaman monarkian yhtenä tarkoituksena oli sota Neuvosto-Venäjää vastaan Itä-Karjalan valloittamiseksi. Kaikille voimakkaan valtiovallan periaatteen vastustajille monarkistit julistivat »leppymättömän sodan».[115]

Suomen monilukuisimmat yhteiskuntaluokat – talonpojisto ja työväenluokka – vastustivat monarkiaa. Armeijan rivimiehistö oli niin ikään tasavallan kannalla, mutta porvariston äänet monarkian puolesta ja sitä vastaan jakautuivat suunnilleen tasan. Väestön valtaenemmistö kannatti siis tasavaltaa. Tasavaltalaiset ryhtyivät myös ponnekkaaseen lehtikampanjaan. Heidän etevimpiä johtomiehiä oli Kaarlo Juho Ståhlberg, joka myöhemmin, vuonna 1919, valittiin Suomen presidentiksi. Toukokuun 29. päivänä julkaisemassaan vetoomuksessa tasavaltalaiset asettuivat vastustamaan »vierasmaalaista kuningasta, joka olisi kansallemme vieraan suppean piirin vaikutuksen alainen».[116]

Koska hallitusmuodon valinta merkitsi silloisissa oloissa määräsuuntaista ulkopolitiikkaa, suurvallat tarkkailivat sisäisen taistelun kulkua tuossa pienessä maassa ja ottivat kantaa asiaan. Kun Saksan sotilaspiirien myötätunto oli ilmeisesti monarkistien puolella, niin ententemaat pyrkivät päinvastoin tekemään tyhjäksi monarkistien hankkeet. Saksalaisten saamien tietojen mukaan entente tuki Suomen tasavaltalaisia ja myönsi näille varoja tasavaltalaissuuntaisen propagandan käynnistämiseksi.[117]

Monarkisteja ei huolestuttanut se, että he olivat vähemmistönä. He toivoivat Saksaan tukeutumalla voivansa pyshinnousuun osallistunut Beyer ei salannutkaan sitä, että tyttää Suomeen monarkian vastoin enemmistön tahtoa. Maisaksalaisjoukot Suomessa oli saatettu »taisteluvalmiuteen monarkian pystyttämisen vuoksi syttyvän kapinan varalta».[118] Saksalaismiehitys, valkoinen terrori ja monilukui-

simman eduskuntaryhmän puuttuminen riistivät kansalta mahdollisuudet vaikuttaa valta-kysymyksen ratkaisuun. Kuten Landtman totesi, »osaa väestöä tämä kiihkeä kampanja ei liikuttanut paljoakaan, sillä joka tapauksessa tunsin vallitessa Suomen kansa olisi voinut ihan vapaasti valita suosimansa valtiomuodon.»[119] Monarkistit perustivat laskelmansa juuri tähän.

Kesäkuun 11. päivänä senaatti teki eduskunnalle lakiehdotuksen perustuslaillisen perinnöllisen monarkian säätämisestä Suomeen. Perustellessaan tätä toimenpidettä hallituksen päämies tähdensi, että jos suomalaiset todella halusivat koota rajantakaiset heimonsa yhdeksi kansaksi ja yhdeksi valtioksi, joka pystyy seisomaan omilla jaloillaan, niin he voivat toteuttaa tämän tehtävän ja säilyttää myös tulevaisuudessa hankkimansa alueet ainoastaan monarkkisen hallitusmuodon avulla.[120] Lakiehdotus aiheutti niin kiivasta väittelyä, että riitapuolet käyttivät jopa voimasanoja. Tasavaltalaiset nimittelivät monarkian puoltajia seikkailijoiksi, jotka myyvät maansa kernaasti Saksalle. Nämä puolestaan vastasivat, että tasavaltalaiset tahtovat myydä maansa ententelle. Äänestyksessä lakiehdotus sai täpärän enemmistön: perustuslakivaliokunnassa sen puolesta äänesti 9 ja sitä vastaan 8, suuressa valiokunnassa puolesta oli 16 ja vastaan 15 jäsentä.[121] Tulokset eivät olleet monarkisteille mieleen. Perustuslakiehdotus oli hyväksyttävä kahden kolmasosan määräenemmistöllä, minkä jälkeen se oli jätettävä lepäämään vaalien yli (ts. se täytyi ottaa uudestaan käsiteltäväksi vaalien jälkeen uudessa eduskunnassa). Ehdotus olisi katsottu lopullisesti hyväksytyksi vain siinä tapauksessa, että sitä olisi kannattanut uudessa eduskunnassa kahden kolmasosan enemmistö. Monarkistit eivät suostuneet lakiehdotuksen lepäämään jättämiseen, sillä eduskunnan täydessä kokoonpanossa enemmistönä olisivat olleet monarkian vastustajat. Jottei lakiehdotusta olisi tarvinnut jättää lepäämään yli vaalien ja jotta siitä olisi päätänyt eduskunnan silloinen kokoonpano, oli tarpeen, että vähintään viiden kuudesosan enemmistöllä ehdotus julistettiin kiireelliseksi ja kahden kolmasosan enemmistöllä

hyväksyttiin sen sisältö. Äänestystulokset osoittivat, ettei moista lakiehdotusta voitu viedä läpi tynkäeduskunnassakaan.

Monarkistit pyysivät Saksaa vaikuttamaan suomalaisiin. Saksalta oli saatava virallinen julistus, että se oli kiinnostunut monarkian pystyttämisestä Suomeen. Monarkistien käsityksen mukaan julistus olisi vaikuttanut osaan tasavaltalaisia. Tasavaltalaisethan olivat väittäneet, että Saksa suhtautui välinpitämättömästi Suomen hallitusmuotoa koskevaan kysymykseen. Väitteen perusteena saattoivat olla ne valtakunnankanslerin sijaisen Payerin valtiopäivien päätöksiteassa lausumat tekopyhät sanat, että Saksa ei muka aikonut puuttua Suomen sisäisiin asioihin, tai von der Goltzin samantapainen väite (jonka tämä kumosi teoin) tai lähettiläs Brückin ilmoitus, että Saksassa pidettiin hallitusmuotoa koskevaa kysymystä Suomen sisäisenä asiana. Pyyntö monarkiaa kannattavan virallisen julistuksen antamisesta lähetettiin samanaikaisesti Saksan valtiollisiin ja sotilaallisiin virastoihin. Svinhufvud ja Sario esittivät tällaisen pyynnön Saksan hallitukselle Brückin välityksellä, Saksassa olleet valkoisen Suomen edustajat Bonsdorff ja Frey esittivät samasta asiasta kirjelmän Saksan yleisesikuntaan, ja Suomen ulkoministerin yksityissihteeri Procopé lausui saman ajatuksen keskustellessaan yleisesikunnan poliittisen osaston päällikön Steinwachsin kanssa. Bonsdorff ja Frey pelottelivat saksalaisia, että jollei Saksa anna sellaista julistusta, niin sen »jalo avunanto» Suomelle osoittautuu turhaksi: Svinhufvudin saksalaismielinen hallitus kaatuu ja Suomesta tulee entenen vaikutukselle altis heikko tasavalta, joka aiheuttaa Saksalle pelkkiä vaikeuksia. Samantapaisia perusteluja esitti myös Suomen yleisesikunnan osastopäällikkö Suolahti salaisessa kirjeessään, jonka hän lähetti vähän myöhemmin, 12. heinäkuuta, Saksan yleisesikuntaan. Bonsdorff ja Frey yllyttivät Saksaa vielä sellaisinkin argumentein, että heidän mielestään maalaisliitto siirtyy tasavaltalaisten puolelta monarkian kannalle, jos Saksa julistaa, että se auttaa Suomea ratkaisemaan Itä-Karjalan kysymyksen vain monarkian pystyttämisen ehdolla.[122]

Kaikki mainitut perustelut tekivät vaikutuksen Saksassa. Ludendorffin mielestä oli ehdottomasti suostuttava tekemään julistus. Kanslerille lähettämässään sähkeessä hän korosti, että Saksan poliittiset edut ja Saksan ruhtinassukujen edut vaativat perustamaan kasvavien demokraattisten ja tasavaltalaisten pyrkimysten vastapainoksi Suomeen voimakkaan, täydellisesti saksalaisen prinssin hallussa olevan monarkian. Ludendorffin mielestä ei tarvittu sen varmempia perusteluja. Von der Goltzin puolivirallinen julistus johtaisi suoraan monarkian säätämiseen. Suomen johtomiehet odottivat vain tietynlaista painostusta horjuvien väestökerrosten käännyttämiseksi monarkian kannalle. Sähkeensä lopussa Ludendorff varoitti, että tasavaltalainen Suomi joutuisi eittämättä hyvin pian entenen vaikutuksen alaiseksi. Siksi hän kehotti suostumaan julistuksen antamiseen, »etenkin kun Itä-Karjala Muurmannin rannikkoon asti läheiseksi ystäväksi tulleen Suomen käsissä on meille todellakin mitä merkityksellisin».[123]

Sekä valkosuomalaiset että Saksan sotakiihkoilijat pitivät siis saksalaisen prinssin asettamista Suomen kuninkaaksi Neuvosto-Karjalan ja Muurmannin rannikon valloittamiseen tähtäävien suunnitelmiensa toteuttamisehtona.

Saksa suostui antamaan valkosuomalaisten pyytämän puolivirallisen julistuksen. Saksan yleisesikunnasta annettiin 6. heinäkuuta von der Goltzille määräys ilmoittaa, että Saksa voi pitää luotettavana ystävänään vain monarkistista Suomea ja että Suomen Itä-Karjalaa koskevien suunnitelmien tukeminen Saksan taholta tulee riippumaan siitä, säädetäänkö Suomessa monarkia.[124] Von der Goltz oli tosin jo aiemminkin lausunut epävirallisesti ajatuksen monarkian suotavuudesta. Kun tasavaltalaiset olivat kysyneet hänen mielipidettään monarkian säätämisestä Suomeen, kenraali oli vastannut: »Minä itse kenraalina olen luonnollisesti vakaumuksellinen monarkisti. Sellaisena minulla on usein epäilyksiä, voiko nuori, puolueiden rikkirepimä valtio pulmallisessa ulkonaisessa asemassaan pysyä tasavaltana.»[125]

Kohta von der Goltz teki Ludendorffin valtuuttamana painokkaamman, puolivirallisen ilmoituksen siitä, että Saksa kannatti monarkistista hallitusmuotoa. Von der Goltz

ilmoitti Berliiniin, että Suomen hallitus toivoi saavansa samanlaisen ja jopa vielä selvemmän lausunnon myös Saksan ulkoministeriöltä. Silloin se voisi kumota ne mahdolliset vastaväitteet, että Saksan hallitus oli vähemmän kiinnostunut monarkiasta kuin sotilasjohto (Suomessa tiedettiin, että näiden johtoportaiden välillä oli erimielisyyksiä Suomen kysymyksessä). Lähettäessään 14. heinäkuuta von der Goltzin sähkeen kanslerille Ludendorff sanoi pitävänsä tarpeellisena selvää lausuntoa myös ulkoministeriön taholta, »jotta ei jälleen sanota, että sotaväki harjoittaa politiikkaa»[126].

Eduskunnassa otettiin toiseen käsittelyyn monarkiaa koskeva lakiehdotus. Sen kannattajat suosittelivat Hämäläisen ironisen sanonnan mukaan saksalaisen prinssin johtamaa monarkiaa patenttikeinona, joka päästäisi Suomen kaikesta pahasta.[127] Kantaansa perustellessaan he viittasivat selvästi monarkian pystyttämisen taantumuksellisiin ja neuvostovastaisiin tarkoituksiin. Eduskunnan jäsen Paavolainen esim. sanoi, että monarkian ansiosta »Suur-Suomen ihana unelma voisi muuttua todellisuudeksi» ja Suomen ja Saksan liitto lujittuisi entisestään. Edustaja Kairamo tähdensi, että »kysymys Suomen ulkopolitiikasta ja kysymys Suomen hallitusmuodosta ovat auttamattomasti kytketyt yhteen... Koska Saksa on meille välttämätön, on tasavalta Suomessa mahdoton.» Pastori Malmivaara esitti perusteeksi sen, että Saksasta oli välttämättä saatava apua »punaista vaaraa vastaan». »Me emme kestä yksinämme sitä rajuilmaa, mikä meitä jälleen uhkaa, ellemme saa jalomielisten vieraittemme apua, ja meille on virallisesti ilmoitettu, että sen avun tehoisuus riippuu siitä, minkälaisen hallitusmuodon me tänä päivänä säädämme maalle.»[128]

Toisen käsittelyn jälkeen äänestettäessä 13. heinäkuuta monarkiaehdotus tuli hyväksytyksi 57 äänellä 52 vastaan (muistettakoon, että eduskunnan täysi jäsenmäärä oli 200, joten noin puolet edustajista eivät osallistuneet äänestykseen tästä tärkeästä kysymyksestä; sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä oli poissa).

Tynkäeduskunnan tasavaltalainen vähemmistö vaati uusien vaalien tai kansanäänestyksen toimeenpanoa, en-

nen kuin hallitusmuotoa koskeva kysymys ratkaistiin lopullisesti. Monarkistit torjuivat kertakaikkisesti sellaisen ehdotuksen, koska se olisi merkinnyt heille varmaa tappiota. He toivoivat, että eduskunnan silloinen kokoonpano ratkaisee asian heidän edukseen.

Lakiehdotuksen kolmatta käsittelyä, joka tavallisesti pidetään kolmen päivän kuluttua, lykättiin vastoin perinteistä tapaa kolmella viikolla, jotta, kuten lehdissä avoimesti kirjoitettiin, monarkistit olisivat ehtineet muokata horjuvien tasavaltalaisten mielipiteitä saadakseen tarvitsemansa enemmistön. Svinhufvud piti näköaloja kuitenkin hämärinä ja vaikutti masentuneelta, kuten Saksan lähettiläs Brück totesi. Kun aiemmin Svinhufvud oli puhunut Brückille, että hän ei odottanut Saksalta kovin pitkää lausuntoa monarkian puolustamiseksi, koska sellaista lausuntoa olisi Suomessa pidetty painostuksena ja se olisi tehnyt epäsuotavan vaikutuksen, niin nyt hän oli valmis hyväksymään avoimen painostuksen. Hän toivoi, että von der Goltz olisi julistanut eduskunnassa suoraan, että ainoastaan saksalaisen ruhtinaan valitseminen Suomen kuninkaaksi herättäisi Saksassa riittävästi luottamusta Suomea kohtaan. Brück ilmoitti virallisesti 17. heinäkuuta Suomen valtionhoitajalle ja ulkoministerille, että »Saksan hallitus pitää Suomen etujen kannalta tarkoituksenmukaisimpana (!) monarkistisen hallitusmuodon säätämistä Suomessa».[129] Suomalaisten ei tarvinnut vaivata päätään, mikä heidän maalleen olisi ollut tarkoituksenmukaisinta, koska se asia ratkaistiin Berliinissä. Ulkoministeri saattoi heti paikalla eduskuntaryhmän tietoon Brückin ilmoituksen, jotta monarkistit olisivat voineet käyttää tätä perustelua taivuttaessaan puolelleen horjuvia tasavaltalaisia. Saksan hallitusta kiitettiin tämän uuden lausunnon johdosta, joka »teki suuren vaikutuksen tasavaltalaisiin».[130]

Jopa porvarillisissa kirjoittajissa herätti suuttumusta se, että senaatti käytti häikäilemättömästi hyväkseen Saksan painostusta tyrkyttääkseen Suomen kansalle monarkian. Schauman kirjoitti: »Suomen hallitus pyysi tosiaan ulkomaisen hallituksen lausuntoa puhtaasti sisäisestä asiasta ja nojautui sitten tuohon lausuntoon, koska muuten ei olisi

onnistunut viemään kantaansa läpi.» »Hallitus tietää, ettei kansan enemmistö ole sen puolella, ja siksi yrittää pysyä pystyssä keinotekoisten toimenpiteiden avulla.»[131]

Ennen lakiehdotuksen kolmatta, ratkaisevaa käsittelyä monarkistit muokkasivat tarmokkaasti yleistä mielipidettä. »Hufvudstadsbladet» kirjoitti 23. heinäkuuta 1918: »Monarkistismielisten kansalaisten on niin kauan kuin on vielä aikaa liityttävä hallituksen ympärille ja todistettava sanoin ja teoin, että eräässä maan poliittisen elämän tärkeimmässä vaiheessa he ovat yksimielisiä hallituksen kanssa ja ovat valmiit taistelemaan sen puolesta, mitä heidän mielestään maan hyvinvointi vaatii.» Agitaatiotyössään monarkistit painottivat häikäilemättömästi sitä, että Saksa tulee auttamaan vain monarkistista Suomea. Eräässä kirjasessa esim. sanottiin: »Jos me valitsemme tasavallan, voi varmuudella olettaa, että Saksa joko tekee Suomesta saksalaisen kenraalin hoitaman hyökkäysalueen Saksan sotaretkeä varten englantilaisia vastaan Muurmannilla (ja silloin Saksa itse pitää Itä-Karjalan) tai vie joukkonsa pois täältä jättäen meidät oman onnemme nojaan.»[132] Suomea uhattiin kaikilla ilmestyskirjan kauhuilla, ellei se hyväksyisi monarkiaa. »Maamme pirstoutuu hajalle, ja vain yhteiskunnan sudet ja hyeenat tulevat kiertelemään raunioilla vaanien ahnaasti saalista niiden pirstaleiden keskeltä, jotka aikoinaan muodostivat synnyinmaamme. Jokainen tulee ajattelemaan vain itseään, mutta kukaan ei tule ajattelemaan kaikkia.»[133] Monarkian paremmuutta todisteltaessa vedottiin jopa biologiaan.[134]

Saksa puolestaan teki kaikkensa murtaakseen tasavaltalaisten vastarinnan ja viedäkseen loogiseen loppuun vallankumouksen tukahduttamisella aloittamansa prosessin, ts. alistaakseen Suomen täydellisesti ja tehdäkseen siitä saksalaiskuninkaan perintömaan. Niitä virallisia ja epävirallisia lausuntoja monarkian hyväksi, joita Suomi oli aiemmin joutunut pyytämään Saksalta, tuli nyt yhtenä ryöppynä. Suomalaiset diplomaatit ilmoittivat jokaisessa pikasanomassaan yhä uusista todistuksista sen hyväksi, että Saksa oli kiinnostunut monarkian pystyttämisestä Suomeen. Virkaa tekevä ulkoministeri von dem Busche sanoi Hjeltille, että Saksan hallitus ei enää epäillyt »ottaa varmempaa kantaa monarkian hyväksi».[135] Bonsdorff kirjoitti, että »korkeimmassa paikassa, sodanjohdossa ja myöskin ulkoasiainministeriössä toivotaan monarkian tulevan maamme valtiomuodoksi».[136] Saksalainen lehdistö (sosialistisia ja muutamia porvarillisia lehtiä lukuun ottamatta) tuki voimainsa takaa Suomen monarkisteja, ja nämä puolestaan esittivät palstoittain otteita saksalaisista lehdistä, esim. tällaisen kohdan »Norddeutsche Allgemeine Zeitungin» heinäkuun 31. päivän numerosta: »Saksa ei voi olla silmät ummessa silloin, kun Suomi perustaa hallitusmuotoaan. Osallistuminen hallitusmuotoa koskevan kysymyksen ratkaisuun on Saksan suoranainen velvollisuus, sillä sen edut käyvät yhteen Suomen etujen kanssa.»[137] Sama lehti kirjoitti elokuun 1. päivänä: »Niin Suomelle kuin Saksallekin on erittäin hyödyllistä monarkistisen hallitusmuodon säätäminen Suomeen... Suomi tarvitsee ehdottomasti Itä-Karjalan saadakseen puolustuskelpoiseksi Venäjän rajan. Niin Suomen kuin Saksankin edut vaativat, että valtiomuotoa koskeva kysymys ratkaistaisiin mahdollisimman pian monarkian hyväksi.»[138] Saksan lehdistöstä tuli suomalaisten monarkistien propagandaväline. Itse keisari käytti mahdollisimman laajalti arvovaltaansa toivotun tuloksen saavuttamiseksi Suomessa. Hän itse sanoi Hjeltille, että Saksa piti erittäin tärkeänä monarkian säätämistä Suomessa, ja Hjelt kiiruhti ilmoittamaan tästä Helsinkiin 4. elokuuta.[139] Millä muilla sanoilla keisari olisi voinut ilmaista toivomuksensa noille ymmärtämättömille suomalaisille? Monarkistit käyttivät jokaista tuollaista lausuntoa horjuvien tasavaltalaisten mielipiteiden muokkaukseen.

Saksalaiset ja monarkistit ottivat käyttöön vielä yhden keinon tasavaltalaisten painostamiseksi. Saksa ja Suomi olivat jo keväällä aloittaneet neuvottelut sotilasliiton solmimisesta. Suomen alueellista laajentamista toivoneiden olisi pitänyt kannattaa sellaista liittoa, koska se edellytti, että Saksa auttaisi Suomea alueen laajentamisessa. Mutta Saksa asetti sellaisen liiton ja sellaisen avunannon ehdoksi monarkian pystyttämisen Suomessa. Siten monarkistit saivat uuden valtin käsiinsä. Sotilasliittoa koskevassa sopimus-

luonnoksessa, jonka von der Goltz näytti Svinhufvudille, oli sellainen kohta, jossa Saksa sitoutui auttamaan Suomea Neuvosto-Karjalan valloittamisessa, ja toisaalta sellainen kohta, jossa »Suomi sitoutuu toimeenpanemaan valtiomuodon, joka takaa saksalaisystävällisen ulkopolitiikan pysyvyyden»,[140] ts. monarkian.

Saadakseen tasavaltalaiset luopumaan kannastaan monarkistit käyttivät myös seuraavanlaista syöttiä. Elokuussa 1918 Neuvosto-Venäjä ja Suomi kävivät neuvotteluja Berliinissä. Suomi asetti suhteiden normalisoimisen ehdoksi sellaisia aineellisia ja aluevaatimuksia, joihin Neuvosto-Venäjän taholta ei voitu suostua. Svinhufvud ja Stenroth pyysivät 7. elokuuta lennättimitse Suomen Berliinin-lähetystöä lähettämään sellaisen »selityksen», että Saksa kannattaa Suomen vaatimuksia vain monarkian säätämisen ehdolla. Lähetystöstä sähkötettiin heti seuraava vastaus: »Vaatimuksiamme ei saada toteutetuksi ilman Saksan tukea. Vahvistamme aiemman ilmoituksemme, että Saksan tuki on saatavissa vain monarkian pikaisen toimeenpanemisen ehdolla.»[141] Tämän perusteella monarkistit saattoivat väittää, että ainoastaan tasavaltalaisten uppiniskaisuus jarrutti Suomen VSFNT:lle esittämien vaatimusten toteuttamista.

Monarkistit hyötyivät vehkeilyistään sen verran, että parikymmentä eduskunnan jäsentä poistui tasavaltalaisten leiristä. Lakiehdotuksen kolmas käsittely oli 7. elokuuta. Kautta maan odotettiin jännittyneinä tuloksia. Monarkistien ehdotus hallitusmuotoa koskevan lakiehdotuksen tunnustamisesta kiireelliseksi ei saanut määräenemmistön, ts. viiden kuudesosan kannatusta: sen puolesta äänesti 75 ja sitä vastaan 32. Kyseinen eduskunta ei siis voinut hyväksyä lakiehdotusta lopullisesti, vaan se oli siirrettävä vaalien yli. Monarkistien yritykset käyttää hyväkseen Saksan painostusta osoittautuivat turhiksi. Eduskunnan täydessä kokoonpanossa monarkisteilla ei ollut semmitenkään mahdollisuutta voittaa.

Monarkisteille ei jäänyt mitään laillisia, perustuslain mukaisia keinoja hallitusmuodon muuttamiseksi. Mutta niin itse monarkistit kuin Saksakin pitivät erittäin tärkeänä

saksalaishallitsijan johtaman monarkian pystyttämistä. Se voitiin tehdä vain veijauksen avulla, eivätkä monarkistit kaihtaneet veijausta, perustuslaillisten normien polkemista.

Tomuisista arkistoista vedettiin esille Ruotsin vallan aikainen, vuonna 1772 hyväksytty laki. Sen 38. pykälässä sanottiin, että jos hallitsijasuku kuolee sukupuuttoon, niin säätyjen edustajien on kokoonnuttava kiireellisesti Tukholmaan ja valittava uusi kuningas. Tuon toistasataa vuotta vanhan lain soveltaminen oli ilmeisen mieletöntä semmitenkin, kun Suomen aiemmat valtio- ja lakimiehet olivat yksimielisesti katsoneet tuon lain menettäneen voimansa silloin kun Suomi erotettiin Ruotsista ja liitettiin Venäjään. Tällaisen mielipiteen lausuivat paitsi Mechelin, Hermanson ja Wrede, myös J. K. Paasikivi[142], jonka hallitus tunnusti sen voimassaolevaksi. Huvittavinta oli se, että kyseinen laki ei ollut voimassa enää Ruotsissakaan: vuonna 1809 se oli korvattu uudella. Kiihkeä monarkisti R. Erich sanoi tämän johdosta myöhemmin: »1772 vuoden hallitusmuoto, niinkuin jokainen myöntää, oli aivan vanhentunut ja kun vielä tosiolot kaikissa suhteissa olisivat tehneet tuon 38. §:n välttämättömän sovelluttamisen tosiasiallisesti mahdottomaksi. Voidaan myöskin viitata siihen, että Ruotsissa 1809 katsottiin tarpeelliseksi ja välttämättömäksi ensin saada aikaan uusi hallitusmuoto valtiolle, katsottiin tarpeelliseksi, että säädyt ensin tulivat yksimielisiksi uudesta perustuslaista ja vasta sitten oli valtakunnalle hankittava kuningas.»[143] Suomessa ei tietenkään kukaan aikonutkaan soveltaa tuota lakia enempää Venäjän itsevaltiuden kukistumisen jälkeen kuin myöskään sitten, kun neuvostohallitus oli myöntänyt Suomelle itsenäisyyden. Se että itse monarkistitkin pitivät tuota lakia vanhentuneena, näkyy siitä, että he vetivät sen esiin vasta kärsittyään tappion monarkiakysymyksen ratkaisemisessa.

Kyseisenä ajankohtana mainittu laki oli arvokas löytö monarkisteille. Hallitusmuotoa koskeva kysymys ei ollut enää kiistanalainen vaan itsestään selvä, sillä laki edellytti yksinomaan monarkistista hallitusmuotoa, monarkiasta tuli välttämättömyys. Lakiehdotuksen tukeminen määräenemmistöllä kävi tarpeettomaksi, kuningas oli valittava yksin-

kertaisella enemmistöllä, jonka monarkistit olivat jo saaneet tynkäeduskunnassa.

Ulkomaisessa lehdistössä pantiin merkille niiden juridisten perustelujen teennäisyys, joihin monarkistit turvautuivat. Elokuun 9. päivänä »Dagens Nyheterin» pääkirjoituksessa luonnehdittiin »oveluudeksi» vuonna 1772 hyväksytyn lain soveltaminen, sillä joulukuussa ei kukaan puhunut, että olisi valittava kuningas. Ranskalainen lehti »Temps» sanoi monarkiakysymyksen ratkaisemista skandaalimaiseksi ja kirjoitti ironisesti 13. elokuuta 1918: »On käsittämätöntä, miten Ruotsin perustuslaki voi pakottaa suomalaiset ottamaan itselleen saksalaisen kuninkaan.» »Social-Demokraten»-lehdelle antamassaan haastattelussa Tanner nimitti vuoden 1772 lain soveltamista vallankaappaukseksi.[144]

Edelleen asia sujui mutkattomasti. Elokuun 9. päivänä tynkäeduskunta valtuutti 58 äänellä 44 vastaan senaatin ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin kuninkaanvaalin toimittamiseksi.[145] Senaatti piti suotavana, että presidentti Svinhufvud olisi matkustanut senaattoreiden Talaksen, Freyn ja Nevanlinnan sekä paroni Bonsdorffin seurassa Saksaan pohtimaan keisarin kanssa kysymystä Suomen tulevan kuninkaan ehdokkuudesta.

Mainittua kysymystä oli jo pitkän aikaa pohdittu sekä Suomessa että Saksassa. Suomalaisilla monarkisteilla oli aluksi aikomus (kuten Brück ja Tukholmassa ollut Saksan sotilasattašea ilmoittivat Berliiniin jo helmikuussa 1918) tehdä kuningas Mecklenburgin herttuasta. Herttua itse kannatti lämpimästi tätä valintaa. Siihen saakka hän oli kylläkin havitellut Kuurinmaan kuninkuutta, mutta suostui halukkaasti Suomenkin kuninkaaksi. Tuskin kansalaissota oli päättynyt Suomessa, kun hän lähetti sinne hyvissä ajoin edustajansa kamariherra Brandensteinin ajamaan asiaa. Mutta liian innokas ja siekailematon kuninkuuden tavoittelu teki epäedullisen vaikutuksen Suomessa, niin että monarkistitkin pitivät kyseistä ehdokasta sopimattomana. Brück ilmoitti 19. toukokuuta, että senaatilla oli aikomus pyytää kuninkaaksi Ludendorffia tai Mackensenia, mutta se luopui tästä aikomuksesta päätettyään että näitä

miehiä tarvittiin Saksassa. Svinhufvud olisi yleensä jättänyt keisarin ratkaistavaksi Suomen hallitsijan valinnan. Mutta sitten päätettiin pyytää keisarilta tämän poikaa kuninkaaksi.

Saksassa harkittiin pitkän aikaa, kenet olisi valittu Suomen kuninkaaksi. Ludendorff sanoi jo helmikuussa 1918, että Mecklenburgin herttua »ei tule kysymykseen, sen sijaan württembergiläinen tai saksilainen prinssi».[146] Mutta maaliskuun lopulla Ludendorffin mielestä Suomen hallitsijaksi saattoi tulla vain joku Hohenzollerneista. Saksalaiset sotilasviranomaiset harjoittivat Suomessa agitaatiota keisarin pojan Oskarin puolesta. Kansleri oli silti vastaan. Keisarille 15. kesäkuuta lähettämässään kirjelmässä hän todisteli, että Saksan tulevien etujen kannalta oli epäedullista asettaa Suomen kuninkaaksi Saksan hallitsijasuvun prinssiä: se olisi kahlinnut liiaksi Saksaa velvoittamalla tämän tukemaan kaikessa Suomea. Kanslerin mielestä Suomen kuninkaaksi sopi joku vähemmän arvovaltainen saksalainen ruhtinas. Keisari hyväksyi kanslerin perustelut ja kirjelmän luettuaan sanoi, ettei prinssin valitsemisesta Suomen kuninkaaksi voinut olla puhettakaan. Keisari ei kuitenkaan vastustanut Mecklenburgin herttuan Adolf Friedrichin valitsemista. Suomen monarkistit taas eivät enää kannattaneet tätä ehdokasta. Keisari, kansleri, Hindenburg ja Ludendorff olivat suostumaisillaan antamaan Suomen kuninkaaksi Friedrich Wilhelm Preussilaisen. Bonsdorff, Frey ja Suolahti Saksan puoleen kääntyessään korostivat kuitenkin sitä, että silloisten mielialojen vallitessa Suomessa voitiin pystyttää monarkia vain sillä ehdolla, että hallitsijaksi tulisi nimekäs henkilö. Kyse saattoi olla vain keisarin pojasta. Ellei prinssi Oskarista tulisi Suomen kuningasta, niin Suomesta tulisi tasavalta, joka on voimaton vastustamaan ententen houkuttimia ja juonia. Hindenburg piti näitä näkökohtia niin tärkeinä, että pyysi keisaria harkitsemaan uudelleen päätöstä. »Sitä, että vain monarkkisesti hallittu Suomi tulee meille olemaan luotettava liittolainen, olin minä jo tähdentänyt», Hindenburg muistutti. »Jos Suomi jää tasavallaksi, se joutuu ententen vaikutuksen alaiseksi. Me emme menetä ainoastaan Saksan herruutta Itä-

merellä, vaan myös mahdollisuuden pitää Venäjä Suomen avulla kurissa.»[147] Asia esitettiin vielä kerran keisarille, ja tämä muutti mieltään. »Monarkian perustaminen Suomessa on meidän etujemme mukaista, koska Suomi valtiomuodoltaan tasavaltaisena paljon enemmän tulisi joutumaan ententen vaikutuksen alaiseksi», keisari toisti kuin kaiku. Hänen mielestään Preussin prinssin ehdokkuutta ei kuitenkaan pitänyt kokonaan torjua, vaan ensiksi oli saatava selville, minkälaisia takeita oli olemassa monarkian säilymisestä Suomessa, oliko joku muu prinssi sopivampi jne.[148]

Ulkoministeriössä oltiin edelleenkin sillä kannalla, että prinssi Oskar ei sopinut ehdokkaaksi seuraavista syistä: 1) Suomen tilanne oli epävarma, ja jos prinssi joutuisi pois valtaistuimelta, merkitsisi se koko Hohenzollernien suvun arvovallan horjuttamista; 2) Saksa joutuisi kantamaan vastuun Suomen politiikasta, ja tämä seikka saattaisi kiristää sen suhteita Ruotsiin ja Venäjään; 3) jos Venäjä voimistuttuaan vaatisi tulevaisuudessa, että Suomi liitettäisiin siihen takaisin, niin Preussin prinssi olisi suurempana esteenä kuin kukaan muu. Asia esitettiin kolmannen kerran keisarin harkittavaksi. Keisari oli Suomen asiassa muita häilyväisempi ja hyväksyi jälleen ulkoministeriön perustelut. Hän päätti, ettei hänen poikiensa ehdokkuudesta voinut tosiaan olla puhettakaan, mutta oli valmis myöntymään minkä muun prinssin ehdokkuuteen hyvänsä.

Tällainen oli Saksan hallituksen lopullinen asenne, kun 21. elokuuta 1918 Berliiniin saapui ulkoministeri Stenrothin mukana Svinhufvud seurueineen. Keisari otti Svinhufvudin vastaan 26. elokuuta. Svinhufvudilla oli aikomus suostuttaa keisari antamaan poikansa Suomen kuninkaaksi, mutta siitä ei tullut mitään. Sillä välin ulkoasiain valtiosihteeri Hintze selitti Stenrothille, että sisäpoliittisista syistä Saksan hallitus ei enää halunnut, että Suomen kuninkaana olisi Hohenzollern, koska tämä seikka korottaisi liiaksi Preussia muiden saksalaisten valtioiden vahingoksi ja saattaisi aiheuttaa hankauksia ja erimielisyyksiä Saksan sisäpoliittisessa elämässä. Saksa oli sitä paitsi kiinnostunut hyvien suhteiden säilymisestä Ruotsiin, mutta Suomen valtaistuimella oleva Hohenzollern aiheuttaisi sen vaikutelman, että Suomi on kiinteästi sidoksissa Saksaan. Suomen kuningasehdokkaaksi nimettiin lopullisesti keisarin lanko Hessenin prinssi Friedrich Karl.[149]

Siten vieraan maan pääkaupungissa päätettiin, kenen tuli hallita Suomea monarkkina, vaikka Suomen kansan valtaenemmistö oli yleensä monarkiaa vastaan, kuten Saksan virallisissakin piireissä tunnustettiin. Brück ilmoitti 21. elokuuta Berliiniin, että »väestö on jotenkin välinpitämätöntä», omistavat luokat riemuitsevat, mutta työläiset ja maattomat talonpojat ovat vihamielisiä. Ei voitu puhua minkään kuningasehdokkaan yleisestä suosimisesta, sillä ne kaikki olivat tuntemattomia. Brück kirjoitti, että Svinhufvud »haluaa saada prinssi Oskarin, koska hän keisarinpojassa näkee toiveita suursuomalaisten suunnitelmien toteuttamiseen ja takeita Saksan politiikan sitomiseksi tulevaisuudessa». Svinhufvudin politiikkaa vastustivat kuitenkin jopa hänen kannattajansa. Kauppiaat ja suurteollisuudenharjoittajat vastustivat Brückin sanojen mukaan liian kiinteää liittoutumista Saksan kanssa, ruotsalaismieliset vastustivat Karjalaa koskevia suunnitelmia eikä ulkoministeriössä oltu täysin yksimielisiä kuningasehdokkuuden suhteen.[150]

Sen jälkeen kun Saksassa oli valittu Suomen tuleva kuningas, myös Suomessa oli pantava toimeen vaali-ilveily, jotta »koko kansa» olisi valinnut kuninkaan. Syyskuun 26. päivänä koottiin tynkäeduskunnan ylimääräinen istunto kuninkaan valitsemiseksi. Suomen hallitus yritti vielä kerran laillistaa nuo vaalit. Siinä tarkoituksessa se esitti eduskunnalle toisen monarkistista hallitusmuotoa koskevan lakiehdotuksen, joka erosi hyvin vähän yli vaalien lepäämään jätetystä lakiesityksestä. Uutta lakiesitystä ei myöskään hyväksytty lopullisesti, joten sekin jäi lepäämään yli vaalien. Silloin monarkistit panivat toimeen kuninkaan »vaalit» eduskuntavaaleja odottamatta.

Lokakuun 9. päivänä 1918 eduskunnassa hyväksyttiin 64 äänellä 41 vastaan päätös kuninkaan valitsemisesta. Samana päivänä esitettiin vaali-ilveilyn viimeinen näytös: kuninkaaksi »valittiin» Hessenin prinssi Friedrich Karl. Kuningas valittiin huutoäänestyksellä, ja kuten valkosuo-

malaiset sekä saksalaiset historioitsijat ovat väittäneet, ilman vastaan-huutoja. Olivathan juuri 41 edustajaa äänestäneet kuninkaan valitsemista vastaan! Kuninkaan valitsemisen puolesta oli äänestänyt 64 edustajaa, ts. vähemmän kuin kolmasosa eduskunnan täydestä kokoonpanosta.[151] Siten kahden kolmasosan enemmistö oli tosiasiallisesti torjunut monarkian (sillä poissaollut sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä vastusti monarkiaa).

Keisarillisen Saksan avun turvin onnistui Suomen taantumuksellisten porvaristopiirien salaliitto: tapahtui todellinen vallankaappaus. Suomesta piti tulla saksalaisprinssin perintömaa. Spartakistit kirjoittivat lentolehtisessään: »Kun Suomen piti Saksan käskystä muuttua erään työttömän saksalaisprinssin kuningaskunnaksi, niin jopa tuo vaivainen tynkäparlamentti, jota voidaan yhtä vähän pitää Suomen eduskuntana kuin Saksan valtiopäivien vanhoillista ryhmäkuntaa voidaan pitää Saksan valtiopäivinä, niin jopa tuo vaivainen tynkäparlamentti kieltäytyi tottelemasta. Tarvittavaa kahden kolmasosan enemmistöä ei onnistuttu saamaan, vaikka saksalaiset pistimet olivat vartiossa. Jouduttiin panemaan toimeen oikea vallankaappaus, jotta Saksan keisarin langolle saatiin pystytetyksi kiihkeästi kaivattu valtaistuin tekemällä väkivaltaa Suomen kansalle, jonka valtaenemmistö oli osoittanut kannattavansa vääjäämättömästi ja innokkaasti tasavaltaa.»[152]

Saksalaisprinssin johtaman monarkian pystyttäminen Suomeen oli merkittävä poliittinen voitto Saksalle, joka solutti prinssejään ja suosikkejaan johtaville paikoille kaikkialla, missä se kävi päinsä. David sanoi valtiopäivillä 24. kesäkuuta 1918: »Suuntaatpa katseesi minne hyvänsä, kaikkialla saksalaiset prinssit tarjoavat itseään ja tavoittelevat muiden maiden kruunua ja valtaistuinta. He tarjoutuvat Suomeen, Baltian maihin, Liettuaan, Puolaan. Ja mikäli Turkista saatuihin tietoihin voidaan luottaa, saksalaisprinssi tulisi onnellistamaan jopa Gruusian.» David lisäsi ironisesti, että valitettavasti »prinssien maastavienti tukkukaupalla» ei lisää Saksan valuuttavarantoja.[153] Saksalaisprinssien harjoittama valtaistuinten «kaappaus» olisi kuitenkin antanut Saksan imperialisteille valuuttaakin arvokkaampia

tuloksia, ellei Saksan maailmansodassa kärsimä tappio olisi riistänyt siltä noiden lyhytaikaisten voittojen hedelmiä.

Ranska joka oli aikanaan hyvin pian, jopa ennen kuin Saksa, tunnustanut Suomen itsenäisyyden, eittämättä Suomen sympatioiden käännyttämiseksi ententen puolelle, oli kaiken aikaa seurannut tarkkaavaisesti Saksan vaikutuksen voimistumista Suomessa ja yrittänyt jo keväällä saada estetyksi saksalaiskuninkaan johtaman monarkian pystyttämisen Suomeen. Ranskan Tukholman-lähettiläs ilmoitti 31. toukokuuta 1918 Suomen lähettiläälle, että »Ranskan tasavallan hallitus ei tule Suomessa tunnustamaan mitään valtiomuotoa, joka on laitonta tietä saatettu voimaan maassa».[154] Englanti myös teki varoituksen myöhemmin, kun oli jo selvää, kenet aiottiin panna Suomen valtaistuimelle. Hardinge ilmoitti 19. syyskuuta Lontoossa olleelle Suomen edustajalle R. Holstille, että liittoutuneet tulevat pitämään Friedrich Karlia keisari Vilhelmin edustajana, ja siksi Englanti saattaa olla tunnustamatta Suomea de jure, varsinkin kun tuntuu epäilyttävältä, että kuninkaan vaalit vastaisivat kansan enemmistön tahtoa.[155] Vaalipäivänä, 9. lokakuuta, Englanti teki viimeisen yrityksen vaalien ehkäisemiseksi: eduskunnan jäsenten tiedoksi saatettiin, että Englannin hallitus ei tunnusta Suomen itsenäisyyttä, jos Friedrich Karl tulee valituksi kuninkaaksi.[156] Tämä ilmoitus ei kuitenkaan tehonnut monarkisteihin.

Hessenin prinssin Friedrich Karlin valitsemista eduskunnassa Suomen kuninkaaksi pidettiin todistuksena siitä, että Suomi oli joutunut täydellisesti riippuvaiseksi keisarillisesta Saksasta. Ranska peruutti 15. lokakuuta aiemmin antamansa Suomen itsenäisyyden tunnustuksen ja oheisti peruutukseensa seuraavan kirjelmän: »Se tosiseikka, että saksalainen prinssi on valittu Suomen kuninkaaksi, todistaa perin suurta kansainvälisen aseman tuntemattomuutta: Suomi on tämän vaalin kautta asettunut niiden valtioiden joukkoon, jotka ovat ryhmittyneet keskusvaltojen puolelle. Näin ollen tunnustus, jonka Ranska oli suonut Suomen väliaikaiselle hallitukselle, ei mitenkään, ipso facto, kohdistu uuteen hallitusmuotoon, jota ei ole voitu toteuttaa muulla tavalla kuin loukkaamalla perustuslaillisia säännöksiä ja

todellisen vallankaappauksen avulla. Tästä huolimatta ei Ranska missään tapauksessa voi tunnustaa monarkiaa, jonka päänä olisi Ranskan kanssa sodassa olevasta maasta kotoisin oleva prinssi.»[157]

Suomen taantumuksellisten porvaristopiirien luokkapolitiikan tuloksena oli siis se, että Suomi joutui täydelliseen riippuvuuteen Saksasta. Tämä oli selvää koko maailmalle. Yhdysvaltojen Helsingin-konsuli Haynes kirjoitti 15. heinäkuuta 1918 hallitukselle lähettämässään selostuksessa, että Suomi «ei voinut enää vapautua saksalaismiehityksestä, vaikka olisi tosissaan halunnutkin sitä». Englantilainen kenraali Kemp nimitti Suomea Saksan siirtomaaksi. Suomessa ollut Ranskan edustaja Petit sanoi Suomea Saksan annektoimaksi alueeksi. Ruotsissa olleet Ranskan ja Yhdysvaltojen diplomaattiset edustajat totesivat, että Suomi oli joutunut Saksan miehitysjoukkojen määräysvaltaan.[158] Norjalainen sanomalehti »Tidens Tegn» kirjoitti: »Poliisivalta tulee pitkän aikaa olemaan saksalaisten käsissä, ja Suomen kansa vakuuttuu hyvin pian siitä, että saksalaisten holhous on paljon vaarallisempaa, raskaampaa ja sietämättömämpää kuin kaikkein ankeimmat ajat Bobrikovin kaudella... Saksalaiset ovat tulleet suomalaisten valtiaiksi yksinomaan Saksan etuja ajamaan.»[159] »Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning»[160] totesi: »Sen jälkeen kun Suomi teki sopimuksen Saksan kanssa, siitä tuli Saksan vasalli.»[161] »Göteborgs Posten» ihmetteli: »On kerrassaan uskomatonta, miten pienen maan hallitseva luokka saattaa olla niin sokea, että myy vieraalle valtiolle oman kansansa vapauden ja riippumattomuuden rippeetkin.»[162]

Mannerheim tunnusti itsekin, että »Suomi on täydellisesti Saksan määräysvallassa, ja on tietymätöntä, mikä sitä odottaa tulevaisuudessa».[163]

Siten Suomi, jolle Lokakuun vallankumouksen voitto antoi itsenäisyyden, muuttui vastavallankumouksen voitettua Saksan vasalliksi.

Itse Saksassa oli havaittavissa lähenevän vallankumouksen merkkejä jo siihen aikaan, kun Saksa tukahdutti vallankumousta Suomessa. Huhtikuun 12. päivänä, jona saksalaiset maihinnousujoukot valloittivat Helsingin, Ludendorff julkaisi käskyn, jossa sanottiin, että itärintamalta palaavat sotilaat puhuvat avoimesti vallankumouksen puhkeamisesta sodan jälkeen ja koettavat viedä mukanaan aseensa. Lomautettujen vaatteet ja matkatavarat oli määrä tarkastaa ja niitä oli rangaistava ankarasti, joilta löytyi aseita.[164] Toukokuun 4. päivänä, jona von der Goltz saattoi voitonriemuisesti ilmoittaa Suomen vallankumouksen tukahduttamisesta, Preussin sotaministeri kirjoitti huolestuneesti salaisessa kiertokirjeessä bolševistisesta propagandasta, joka oli kehittymässä »yhä vaarallisemmaksi poliittiseksi liikkeeksi ja esittää vastaisuudessa huomattavaa roolia».[165]

Saksassa bolševistista propagandaa harjoittivat ennen kaikkea spartakistit. He selittivät saksalaisille työläisille ja sotilaille, miten häpeälliseen, työväen etujen vastaiseen veljesmurhaan Saksan imperialistit ovat vetäneet nämä osallisiksi pakottamalla tukahduttamaan asevoimin muiden maiden vallankumousliikkeitä ja alistamaan muita kansoja. Riippumattomienkin sosialistien johtajat alkoivat esiintyä rohkeammin sitä mukaa kuin Saksan sotilaallinen tappio läheni. Esimerkiksi Haase sanoi valtiopäivillä 26. kesäkuuta pitämässään puheessa: »Suomen porvaristo ei suoriutunut yksinään työläisistä ja talonpojista: se tarvitsi vierasmaisia pistimiä, ja sen avuksi kiiruhti Saksan hallitus, joka on valmis tukahduttamaan vallankumouksen kaikkialla verivirtoihin. Saksan porvaristo teki saksalaisten sotilaiden ja työläisten käsin ystävällisen palveluksen Suomen porvaristolle. Me olemme syvästi pahoillamme sen johdosta, että saksalainen työläinen oli osallisena sellaisessa asiassa.» Suomen valkoiseen terroriin viitaten Haase sanoi: »Toivon että saksalaiset työläiset, jotka ovat sisimmässään myötätuntoisia suomalaisia työläisiä kohtaan, saatuaan tietää noista tosiasioista tulevat tietämään myös sen, mitä heidän pitäisi tehdä auttaakseen suomalaisia näiden taistelussa.»[166]

Spartakistien agitaatio kohotti sosiaališovinistien petkuttamien työtätekevien luokkatietoisuutta. Muutamissa spartakistien lentolehtisissä luonnehdittiin myös Saksan imperialistisen väliintulon seuraamuksia Suomessa. Eräässä

saksalaisen sotaväen keskuuteen elokuussa 1918 levitetyssä lehtisessä sanottiin: »Me näemme, miten maamme ylin sodanjohto koettaa tukahduttaa vapaan vallankumouksellisen Venäjän. Preussilais-saksalaiset pistimet ja konekiväärit ovat alistaneet toisen toisensa perään Liivinmaan, Viron, Suomen ja Ukrainan. Kaikki ne vapaudet, jotka Venäjän vallankumous toi näille maille, on raadeltu ja revitty.»[167]

Spartakistit kirjoittivat leimuavin sanoin saksalaisten rikollisesta isännöimisestä Suomessa: »Saksalaiset sotilaat! Saksalaiset työläiset! Katsokaa, miten iljettävää peliä Saksan hallitus harjoittaa Suomessa! Tiedättekö te, millainen Suomi oli aiemmin? Se oli maa, jossa oli kaikkein vapain äänioikeus, mm. naisillakin. Siellä oli kahdeksantuntinen työpäivä, mm. maatyöläisilläkin. Miltä tuo Suomi näyttää nyt? Miten on käynyt sen parlamentille? Sosialistijäsenet on häädetty pois tai pantu vankilaan tai ammuttu! Jäljelle jääneet ovat saksalaisten pistinten 'suojassa'. Miten on Suomen asioiden laita? Se on orjuutettuna Saksan kynsissä. Vapaa äänioikeus on kumottu. Nyt on kumottu kahdeksantuntinen työpäivä, jolla suomalaiset työläiset oli 'hemmoteltu pilalle'. Kaiken tämän vuoksi te joudutte vuodattamaan vertanne ja kärsimään hätää.»[168]

Spartakistit korostivat, että Saksan proletariaatti on vastuussa siitä, että imperialistit käyttivät sitä vallankumouksen tukahduttamiseen Suomessa ja muissa maissa. Spartakistien lentolehtisessä sanottiin: »Saksasta on tullut koko Euroopan kapitalistisen taantumuksen kansainvälinen santarmi, ja Saksan sotilaspukuisesta työläisestä on tullut vapauden ja sosialismin pyöveli! Vuonna 1848 Venäjän tsaarin käskystä maaorjatalonpoikien sotalaumat ryntäsivät Länsi-Eurooppaan tukahduttamaan porvarillista vallankumousta. Nyt seitsemänkymmenen vuoden kuluttua sosialidemokraattiseksi puolueeksi järjestäytyneet ja ammatillisiin järjestöihin kuuluvat saksalaiset työläiset marssivat pohjoiseen ja itään tukahduttamaan sosialistista vallankumousta. Yksikään yhteiskuntaluokka ei ole koko maailmanhistorian kaudella joutunut kokemaan kauhistuttavampaa murhenäytelmää, suurempaa häpeää eikä kavalampaa itsekuohintaa.»[169]

»Ratkaistavanamme on edelleenkin kysymys: pakotetaanko meidät jälleen vallankumouksen pyöveleiksi ja 'verikoiriksi'?» spartakistit kysyivät toisessa lehtisessä, jossa puhuttiin taantumuksellisen hallitusmuodon pystyttämisestä Saksan toimesta Suomeen ja muille Saksan miehittämille alueille. Spartakistit kehottivat saksalaisia työläisiä »heräämään», sillä oli koittanut viimeinen hetki: oli pelastettava Saksan proletariaatin maine.[170] »Se joka on rintamalla kansanjoukkojen orjuuttamiseksi sekä olemassaolevien valtaistuinten lujittamiseksi ja vallanhimoisten ruhtinaiden turvaamiseksi uusilla valtaistuimilla ja kruunuilla, se joka haluaa taistella sekä vieraiden kansojen että oman kansansa sorron ja riiston puolesta, totelkoon edelleenkin Hindenburgia ja Hohenzollerneja. Mutta se joka haluaa taistella kansojen vapauden ja onnen puolesta, maailman proletariaatin vapauttamisen puolesta, lähteköön meidän mukaamme.»[171] Samoin kuin Suomen omistavat luokat kutsuivat avukseen saksalaista sotaväkeä, »samoin myös omistamattomat luokat kutsuvat ja ovat kutsuneet apua ulkomailta, mutta eivät ulkomaisten hallitusten, vaan työväenjoukkojen apua, rajantakaisten luokkatovereidensa apua, eivätkä sotilaallista väliintuloa, vaan sosiaalista vallankumousta, huomista todellisuutta tarkoittaen.»[172]

Spartakistit varoittivat, että jollei Saksan proletariaatilla riitä voimia sanoutua irti imperialistien politiikasta, niin palkinnoksi esimerkillisestä kuuliaisuudesta työväestön pahimpien vihollisten antamien tehtävien täyttämisessä se saa vain entisiä painavammat orjankahleet. »Kansainvälisen sosialismin häpeällinen kavaltaminen ei jää kostamatta. Suostuessaan orjamaisesti olemaan Euroopan vapauden pyövelinä Saksan proletariaatti valmistaa itselleen uusia kahleita... Venäjän ja Suomen pyövelit saavat nahoissaan tuntea orjamaisten palvelustensa seuraamukset, jotka ilmenevät palkkasuhteissa, sosiaalilainsäädännössä, verotaakassa ja poliittisessa oikeudettomuudessa... Me sakrasalaiset proletaarit, joista on tehty Venäjän ja Suomen vapauden surmaajia, saamme kiitokseksi tästä vielä aimo potkauksen Saksan taantumukselta, jota olemme ravinneet omalla verellämme.»[173]

Spartakistit olivat varmoja siitä, että Saksan imperialismin sotilaallisista saavutuksista ja näennäisestä murtumattomuudesta huolimatta väkisin pystytetyt taantumukselliset hallitusmuodot eivät voi olla kestäviä, sillä kokonaisia kansoja ja maita polkeva raaka väkivalta aiheuttaa väistämättömästi vastustusta, jonka voima tulee jatkuvasti lisääntymään. Liebknecht sanoi, että Saksan imperialismi ei voi pitkän aikaa harjoittaa väkivaltaa satoja miljoonia eurooppalaisia kohtaan, se ei voi panna santarmia vartioimaan jokaista puolalaista, latvialaista, virolaista, suomalaista, ukrainalaista, venäläistä, romanialaista, unkarilaista, tšekkiläistä, serbialaista, slovakkia, bulgarialaista, turkkilaista jne.[174] Liebknecht kirjoitti: »Kaikkein voimakkainkaan imperialismi ei voi itselleen hautaa kaivamatta toimia niin raa'asti, kuin Saksa toimii nykyään idässä. Sellaisia menetelmiä on melko uskallettua soveltaa jopa afrikkalaisiin villeihin saatikka Euroopan kansoihin. Jopa Suomen porvaristonkin riveissä on ilmennyt liikehtimistä; Mannerheimin virkaerona ilmenevä kriisi on paljonpuhuva... He (saksalaiset imperialistit. – *V. H.*) tekivät fiaskon Puolassa, fiaskon Ukrainassa, fiaskon Suomessa, fiaskon Romaniassa, mutta kulkevat yhä eteenpäin kohtaloaan kohti. He saavat yrittää miten paljon tahansa; koko maailmassa ei ole 'reaalisia takeita' kansojen kiduttamiseen tähtäävän mielettömän politiikan varmistamiseksi. He kärsivät häpeällisen mutta ansaitsemansa tappion.»[175]

Liebknechtin sanat toteutuivat hyvin pian. Saksa kärsi tappion, ja Saksassa puhkesi vallankumous. Kaikki poliittiset ja sotilaallis-strategiset laskelmat, joita Saksan imperialistit olivat tehneet aloittaessaan intervention Suomeen, pettivät. Saksalaisen sotaväen, jonka avulla Saksa oli tukahduttanut Suomen vallankumouksen ja aikoi vielä käydä sotaa Neuvosto-Venäjää sekä ententeä vastaan, oli lähdettävä pois Suomesta suomalaisten vaatimuksesta. Saksalaiset joukot olivat myös käymistilassa. Suomessa tukahdutettu vallankumous leimahti liekkiin Saksassa.

Suomen Kommunistinen Puolue levitti saksalaisten sotilaiden keskuuteen saksankielisiä vallankumouksellisia lentolehtisiä. Eräässä 12. marraskuuta 1918 päivätyssä Otto

Kuusisen, Yrjö Sirolan, Lauri Letonmäen, K. M. Evän ja Jukka Rahjan allekirjoittamassa lehtisessä sanottiin: »Toverit, nouskaa samoin kuin ovat tehneet sankarilliset veljenne Saksassa. Kukistakaa kenraalien ja kaikkien hallitsevien veijareiden rikollinen valta... Vapauttakaa itsenne ja saman tien suomalaisten verihurttien vankiloissa viruvat toverimme... Saksalaiset joukot tuotiin keväällä Suomeen tukahduttamaan sosialistista vallankumoustamme... Näyttäkää nyt Suomessa, että te, saksalaiset sotilaat ja matruusit, ette halua olla sortajien apureita, vaan sorrettujen asetovereidenne vapauttajia... Ottakaa täällä Suomessa tovereitamme riveihinne ja antakaa heille aseita. Silloin me käsi kädessä, yhteisvoimin saamme voiton valkoisista kiihottajajoukkioista. Suomessa ja Saksassa, Venäjällä ja muissa maissa kautta maailman tulee kukistetuksi hallitseva riistäjäluokka, ja työkansan todelliset edustajat, työläisten ja sotilaiden neuvostot ottavat vallan käsiinsä. Käykää eteenpäin, saksalaiset vallankumoukselliset aseveljemme, tuohon jaloon taisteluun! Imperialistisen hallitsijain ryöstötarkoituksessa aloittaman maailmansodan on päätyttävä sorretun ihmiskunnan toivomaan voittoon.»

Von der Goltz joutui turvautumaan demagogiaan ja valheeseen saadakseen pidetyksi kurissa joukkonsa. Esimerkiksi sopii hänen puheensa saksalaisille joukoille 12. joulukuuta, neljää päivää ennen näiden Suomesta lähtöä. Kenraali oli alkanut käyttää hänelle kerrassaan vieraita sanoja. »Toverit!» hän kääntyi odottamatta sotilaiden puoleen ja selitti näille sydämellisesti, miksi saksalaisten oli ehdottomasti pysyttävä kurinalaisina ja »uskollisina»: eihän yksikään saksalainen sotilas lähde elävänä Suomesta, jos heidän »uskottomuutensa» takia puhkeaa taas punakapina. Pelkän itsesäilytyksenkin vuoksi on palveltava entiseen tapaan. Bolševikkeihin taas saksalaiset sotilaat eivät saa suhtautua myötämielisesti: bolševikit eivät ole tuoneet Venäjälle rauhaa, vaan ikuisen sodan, kuten kreivi selitti. Samalla hän ilmoitti, että bolševikit olivat lakkauttaneet sotilaiden neuvostot eivätkä hyväksy muuta rangaistusta sotilaille kuin kuolemanrangaistuksen.[176] Itämeren divisioonaa tiivistettiin tuolla ideologisella valesementillä.

Tuskin väliintulijat ehtivät lähteä pois, kun Suomen porvaristo suunnistautui voittajiin. Saksalaisprinssistä Suomen kuninkaana, jolle oli jo alettu rakentaa linnaa ja hankkia kalliita viinejä ulkomailta, ei voinut olla enää puhettakaan. Länsi-Eurooppaan matkustanut Mannerheim sähkötti Lontoosta 17. marraskuuta: »Keskusteluni lordi Cecilin (ulkoministerin sijaisen. – *V. H.*) sekä ulkoministeriön ja puolustusministeriön virkailijoiden kanssa osoittavat, että Suomeen nähden on juurtunut syvälle epäluottamus, joten meidän olisi luovuttava aikomuksesta nostaa valtaistuimelle Friedrich Karl.»[177] Myöhemmin Mannerheim ilmoitti: »Täällä sekä Pariisissa käymieni keskustelujen perusteella minun on todettava, että entente ei tunnusta prinssiä nyt enempää kuin tulevaisuudessakaan. Olisi tavattoman tärkeää saada pikemmin virallinen kieltäytyminen kuninkuudesta, mikä on välttämätön tunnustamisen ehto.»[178]

Prinssi otti varteen tilanteen ja luopui valtaistuimesta, jolle ei ollut ehtinyt noustakaan. Seuraavana keväänä pidetyt eduskuntavaalit merkitsivät Suomen lyhytaikaisen monarkittoman monarkian kuolemaa. Monarkian kannattajat olivat enemmistönä vain tynkäeduskunnassa, jossa ei ollut sosialidemokraattista ryhmäkuntaa. Monarkistit jäivät mitättömäksi vähemmistöksi heti kun eduskunta kokoontui täydessä kokoonpanossaan. Suomesta tuli jälleen tasavalta.

Näin ollen puhtaasti ulkoinen ja Suomen kannalta satunnainen seikka, jota Suomen porvaristo ei ollut aavistanut, nimittäin Saksan tappio maailmansodassa, pelasti Suomen joutumasta sen kovan kohtalon omaksi, jonka porvariston luokkapolitiikka oli sille varannut, se pelasti Suomen muuttumasta saksalaisprinssin hallitsemaksi ja Saksasta täysin riippuvaiseksi maaksi.

LOPPUSANAT

Suomen vallankumous seurasi ensimmäisenä Venäjän suurta Lokakuun vallankumousta. Siihen aikaan oli suuri kansainvälinen merkitys pelkästään jo sillä tosiseikalla, että Venäjän bolševikkivallankumous ei jäänyt yksinäiseksi, vaan että sen antamaa esimerkkiä seurasivat toisen maan työläiset ja että vallankumouksen aalto alkoi vyöryä länteen. Suomen vallankumous vahvisti ensimmäisenä käytännöllisesti sitä bolševikkien ajatusta, että Lokakuun vallankumous pani alulle kokonaisen vallankumousten aikakauden. Se rikastutti jossain määrin kansainvälisen työväenliikkeen kokemusvarastoa vahvistamalla omalla tavallaan oikeiksi bolševikkien kehittämät vallankumouksellisen taktiikan peruskohdat.

Suomessa vallankumous tapahtui toisenlaisissa oloissa kuin Venäjällä. Suomalainen elämäntapa oli lähempänä länsimaista. Väestön luku- ja kirjoitustaidon, sanomalehtien (mm. työväen lehtien) levikin sekä vaalijärjestelmän ja parlamentin demokraattisuuden kannalta tuo pieni maa kuului ensi sijalla olevien maiden joukkoon. 1800-luvun lopulla perustettu Suomen työväenpuolue oli alusta pitäen toiminut laillisesti, samoin kuin ammattiliitotkin. Työläisten ja porvariston välinen luokkataistelu ei ollut ennen vuotta 1917 kärjistynyt Suomessa niin pahasti kuin Venäjällä. Siksi vallankumoukseen uskaltauduttuaan Suomen sosialidemokraatit eivät jäljitelleet bolševikkien taktiikkaa, vaan laativat oman, Suomen oloihin sopivammaksi katso-

mansa taktiikan. Olisi väärin tuomita paheksuttavaksi jokainen Suomen vallankumouksellisten poikkeaminen bolševikkien menettelytavoista.

Sosialidemokraattisen puolueen ja työväenliikkeen johtajien muodostama vallankumoushallitus nautti työläisten ja torppareiden luottamusta. Se sai poikkeuksellisen vaikeissa oloissa työläisiin tukeutuen ja näiden järjestelykykyä hyväkseen käyttäen perustetuksi nopeasti Suomen mittakaavassa valtavan suuren Punaisen kaartin ja järjestetyksi aseellisen taistelun vastavallankumousta vastaan sekä säännöstellyksi maan talouselämän siinä määrin kuin se oli mahdollista kansalaissodan oloissa ja toteutetuksi joukon toimenpiteitä työväestön aseman parantamiseksi. Työväestön osoittama vallankumouksellinen into ja uhrautuvaisuus vallankumouksen puolustamisessa todistivat kaunopuheisesti, että vallankumouksen johtajien valitsema tie oli kansan suosiossa.

Keisarillisen Saksan aseellinen väliintulo oli päätekijä, joka turvasi porvarillisen järjestelmän säilymisen Suomessa. Neuvosto-Venäjä taas oli siihen aikaan heikko eikä pystynyt antamaan vallankumoukselliselle Suomelle tarvittavaa apua väliintulijoiden vastustamisessa eikä pelastamaan Suomen työväestöä valkoisen terrorin kauhuilta.

Vallankumouksen tappion vuoksi jäi toteutumatta se, mitä lupasi vallankumouksen voitto: sosiaalisten ongelmien nopea ja päättävä ratkaiseminen työtätekevien etujen mukaisesti, vapautuminen ajoittaisista pulista ja työttömyydestä, sosialismin rakentaminen Suomen oloihin sopivin menetelmin sekä mahdollisimman ystävällisten suhteiden ylläpitäminen Neuvosto-Venäjän kanssa.

Tappion kärsinyt vallankumous vaikutti silti huomattavasti Suomen myöhemmän kehityksen erinäisiin puoliin. Porvariston ja työväestön välinen kärjistynyt luokkaviha erotti jyrkästi vallankumouksen jälkeistä Suomea vallankumouksen edellisestä. Voittajia ahdisti pitkän aikaa punakapinan toistumisen pelko, vaikka he olivat raivokkaasti hävittäneet vallankumouksellista henkeä. Valkoiset eivät epäilleetkään, että jos he olisivat aloittaneet hyökkäyssodan Neuvosto-Venäjää vastaan, heidän selustassaan olisi

puhjennut uusi vallankumouksellinen kapina. Tämä oli yksi niistä tärkeistä syistä, joiden vuoksi Suomen hallitsevat piirit eivät rohjenneet, kuten SKP:n Keskuskomitean julistuksessa sanottiin, lähteä toteuttamaan suunnittelemaansa suurta sotaretkeä Neuvosto-Venäjän alueelle heti kansalaissodan jälkeen, jolloin nuorta neuvostovaltiota uhkasi suuri vaara. Niiden oli tyydyttävä vain pieniin epävirallisiin ja vähäisin voimin toimeenpantuihin sotilaallisiin hyökkäilyihin.[1] Samaan aikaan porvarilliset viranomaiset ja näiden epävirallisella suostumuksella toimineet fasistit vainosivat jokaista työväenliikkeen vasemmistolaista virtausta.

Vallankumous vaikutti erittäin tuntuvasti Suomen työväenliikkeeseen. Vallankumouksen tappio merkitsi myös vanhan sosialidemokraattisen puolueen loppua. Tuon puolueen kunniaksi on sanottava, että se oli kiinteästi sidoksissa joukkoihin eikä (muutamia oikeistojohtajia lukuunottamatta) kavaltanut työväenluokan asiaa, vaan lähti vallankumoukseen ja otti sen johdon käsiinsä, mutta ei pystynyt – pääasiassa Saksan väliintulon vuoksi – viemään vallankumousta voittoon ja tuhoutui vallankumouksen kärsittyä tappion. Vallankumous joudutti aiemmin samassa puolueessa rinnakkain olleiden oikeistolaisten ja vasemmistolaisten rajankäyntiä. Nimenomaan vallankumoustaistelun opetukset todistivat työväenluokalle, että tämä tarvitsi uudentyyppisen puolueen, joka olisi pystynyt työväenluokan taisteluhenkisenä kärkijoukkona johtamaan taitavasti paitsi parlamenttitoimintaa myös tarpeen tullen vallankumouksellista taistelua. Vanhan sosialidemokraattisen puolueen parhaimmisto analysoi perusteellisesti ja arvosteli ankarasti puolueen tekemiä virheitä ja elokuussa 1918 perusti uudentyyppisen todella vallankumouksellisen marxilaisen puolueen – Suomen Kommunistisen Puolueen – josta tuli vanhan sosialidemokraattisen puolueen parhaiden perinteiden laillinen jatkaja. Suomen Kommunistisen Puolueen julkisesta toiminnasta ei kuitenkaan voinut olla kysettäkään; se kävi mahdolliseksi vasta sen jälkeen, kun Suomi oli kärsinyt tappion toisessa maailmansodassa.

Muutamia kuukausia kommunistisen puolueen perustamisen jälkeen Tanner ym. oikeistojohtajat perustivat kom-

munistisen puolueen vastapainoksi uuden laillisen sosialidemokraattisen puolueen, jolla oli korostetusti reformistinen luonne ja joka aloitti ideologisen taistelun kommunisteja vastaan.

Suomen vallankumous oli yritys vapauttaa työväestö sosiaalisesti aseellisen taistelun tietä. Sorrettujen luokkien vapauttaminen riistäjien vallasta ei silloisessa tilanteessa ollut mahdollista ilman aseellista väkivaltaa, sillä kapitalistinen maailma oli ylivoimaisesti vallitsevana ja sosialismi oli vielä heikko. Siitä pitäen maailman tilanne on muuttunut perinpohjaisesti. Kapitalistinen maailma on huomattavasti supistunut, sen johtajat ovat menettäneet ainiaaksi monopolioikeutensa maailman kohtaloiden ratkaisemiseen. Nyt kapitalismia vastassa on mahtavaksi ja voittamattomaksi kehittyneen ensimmäisen sosialistisen valtion lisäksi kokonainen sosialististen maiden yhteisö. Sosialistinen maailmanjärjestelmä lujittuu ja muodostuu »ihmisyhteiskunnan kehityksen ratkaisevaksi tekijäksi»,[2] mutta imperialismin suhteellista heikkenemistä edistää imperialisminvastaisten voimien aktivoituminen jopa siellä, missä imperialismi oli aiemmin yksinvaltiaana. Voimasuhde maailmannäyttämöllä on muuttunut ja muuttuu yhä sosialismin eduksi. Tämän perusteella kommunistit ovat tehneet sen johtopäätöksen, että joissakin maissa voidaan siirtyä kapitalismista sosialismiin ilman aseellista taistelua.

NKP:n 20. edustajakokouksen päätöslauselmassa sanottiin, että kansainvälisellä näyttämöllä tapahtuneet perusteelliset historialliset muutokset ovat avanneet uusia näköaloja kapitalismista sosialismiin siirtymiselle eri maissa. Päätöslauselmassa todettiin, että sosialismiin siirtymisen muodot tulevat olemaan mitä erilaisimpia, ja tähdennettiin, ettei sosialismiin siirtyminen tule ehdottomasti liittymään kansalaissotaan.[3] NKP:n 22. edustajakokous vahvisti oikeaksi tämän johtopäätöksen.[4]

Kansainvälinen kommunistinen liike on tunnustanut paikkansapitäväksi sen periaatteellisen toteamuksen, että nykyoloissa on mahdollista rauhanomainen siirtyminen sosialismiin. Marraskuussa 1957 Moskovassa pidetty kommunistisen ja työväenpuolueiden edustajien neuvottelukokous totesi julistuksessaan, että nykyoloissa kärkijoukkonsa johtamalla työväenluokalla on useissa kapitalistimaissa mahdollisuus työväen- ja kansanrintaman tai muiden liittoutumismuotojen sekä eri puolueiden ja julkisten järjestöjen poliittisen yhteistyön pohjalla liittää yhteen kansan enemmistö, ottaa käsiinsä valtiovalta ilman kansalaissotaa ja turvata perustuotantovälineiden siirtäminen kansan haltuun.[5] Edelleen tähdennettiin, että luokkataistelun ankaruus ei riipu niinkään proletariaatista kuin sen vastarinnan voimakkuudesta, jota taantumuspiirit tekevät kansan valtaenemmistölle, ts. taantumuspiirien käyttämästä väkivallasta kussakin taisteluvaiheessa. Kolmea vuotta myöhemmin nämä perusajatukset saivat vahvistuksensa seuraavassa kommunistisen ja työväenpuolueiden neuvottelukokouksessa.[6]

Kommunistien käsityksen mukaan Suomi kuuluu niihin kapitalistimaihin, joissa on todennäköistä rauhanomainen siirtyminen sosialismiin. Siksi Suomen Kommunistisessa Puolueessa on jo monia vuosia tutkittu ja pohdittu kysymystä rauhanomaisen sosialismiin siirtymisen teistä. Ohjelmassa joka hyväksyttiin 1957 SKP:n 11. edustajakokouksessa, tähdennettiin että puolue pyrkii saavuttamaan sosialismin voiton rauhanomaista tietä.[7] Vuonna 1958 Suomen Kommunistisen Puolueen Keskuskomitea perusteli rauhanomaisen sosialismiin siirtymisen mahdollisuutta vetoomuksessaan »40 vuotta Suomen työväen vallankumouksesta»: »Kansainvälisen tilanteen kehitys samoin kuin kotimaassakin tapahtuneet muutokset ovat tehneet porvaristolle aseellisen taistelun aloittamisen työväkeä vastaan paljoa vaikeammaksi ja sen menestymisen toiveet moninverroin vähäisemmiksi kuin vuonna 1918.» (Silloinkinhan porvaristo voitti vain ulkomaisen avun turvin.) Siksi Keskuskomitea korosti: »Sosialismin voiton saavuttaminen rauhanomaisen joukkotaistelun keinoin on mahdollisuuksien rajoissa.» Mutta »vain taantumuspiirien väkivaltapolitiikkaa tehokkaasti vastustamalla voidaan turvata se rauhanomainen tie sosialismiin, jota maamme työväki ja sen kommunistinen puolue tahtovat kulkea».[8] SKP:n 12. edustajakokouksessa (huhtikuussa 1960) todettiin jälleen, että kommunistien

mielestä sosialismin ja kapitalismin välinen voimasuhteen muuttuminen on tehnyt mahdolliseksi rauhanomaisen siirtymisen sosialismiin Suomessakin, mutta se on toteutettavissa vain sillä ehdolla, että sosialismin kannattajien ilmeinen ylivoima pakottaa sosialististen uudistusten vastustajat ymmärtämään, että yritykset turvautua väkivaltaan ovat toivottomia.[9] Vuonna 1964 SKP:n johto julkaisi asiakirjan »Sosialismiin siirtymisen teistä ja proletariaatin diktatuurista», jossa sanotaan: »Vuonna 1918 ei rauhanomainen siirtyminen sosialismiin ollut ajateltavissa, nyt se on kommunistien käsityksen mukaan meidän maamme kohdalla mahdollinen.»[10] Tuollainen siirtyminen edellyttää yhteisrintaman luomista työväenpuolueiden yhteistoiminnan kautta. Seuraavana vuonna Suomen sosialismiin siirtymisen tiet olivat esillä SKP:n Keskuskomitean lokakuun kokouksessa. SKP:n Keskuskomitean hyväksymässä asiakirjassa »Marxilaisesta valtioteoriasta ja Suomen tiestä sosialismiin» sanottiin, että sosialismiin siirtymiseksi ei riitä, että eduskunnan enemmistö kannattaisi sosialismia, vaan »Suomen kansan enemmistön itsensä on välittömästi tunnettava sosialististen uudistusten välttämättömyys, oltava valmis aktiivisesti toimimaan niiden saavuttamiseksi ja kyettävä koko järjestyneellä joukkovoimallaan tukemaan eduskunnan työtä».[11]

Katsoessaan aivan oikeaksi vallankumouksellisen tien, jolle Suomen työväestö oli lähtenyt 1918, Suomen kommunistit eivät silti aio toistaa vuoden 1918 menettelytapoja. Kansainvälisessä sekä maan sisäisessä tilanteessa tapahtuneiden perinpohjaisten muutosten vaikutuksesta he ovat valinneet aivan toisenlaisen taktiikan. He kannattivat ehdottomasti vallankumouksellisia toimia vain niin kauan kuin eivät olleet ajateltavissa muunlaiset keinot vallan siirtämiseksi työväestön käsiin ja sosialististen uudistusten toteuttamiseksi. Siitä pitäen kun avautuivat näköalat samojen päämäärien tavoittamiseksi rauhanomaisin keinoin, väkivaltaan turvautumatta, he ovat katsoneet ehdottomasti paremmiksi nuo rauhanomaiset keinot. Kommunistit eivät nykyäänkään ole sillä kannalla, että työväenjoukkojen olisi luovuttava väkivallan käytöstä, mutta kuten

SKP:n ohjelmassa sanotaan, väkivaltaa tullaan käyttämään vain vastavallankumouksellisten voimien väkivallan murtamiseksi.[12] Julistuksessaan »60 vuotta Suomen työväen vallankumouksesta» Suomen Kommunistisen Puolueen Keskuskomitea lausui: »Vuonna 1918 sai työväen ja porvariston välinen luokkayhteenotto aseellisen taistelun muodon. Työväki ei silloinkaan pyrkinyt väkivaltaan, vaan osoitti viimeiseen mahdollisuuteen saakka tahtovansa toteuttaa oikeutetut vaatimuksensa ja puolustaa työväenvaltaa rauhanomaisen joukkotaistelun keinoin. Aseellinen taistelu syttyi vastavallankumouksellisen porvariston johtomiesten tahdosta ja aloitteesta. Sen jälkeen on tilanne tuntuvasti muuttunut työväelle edulliseen suuntaan. Mahdollisuudet sosialismin voiton saavuttamiseen rauhanomaisen joukkotaistelun keinoin ovat tänään oleellisesti paremmat.»[13]

Tulevaisuus näyttää, miten Suomessa tapahtuu rauhanomainen siirtyminen sosialismiin. Menestys riippuu Suomen työväenpuolueiden ja kaikkien työtätekevien toimintayhtenäisyydestä niiden taistelussa sosialististen uudistusten puolesta sekä kaikkien sosialismin voimien saavutuksista rauhanomaisessa kilpailussa kapitalismin kanssa.

Suomen työväenluokka säilyttää iäti pyhän muiston vallankumouksestaan olkootpa sen tulevat sosialistiset aikaansaannokset millaisia hyvänsä. Se säilyttää iäti muistossaan poikansa ja tyttärensä, jotka nostivat uljaasti Lokakuun vallankumouksen purppurahohteessa punaisen lipun ja kavahtamatta uskottoman vaikeita olosuhteita, joissa imperialisteilla oli ylivoima kautta maailman mutta ystävät olivat liian heikkoja voidakseen antaa tehokasta apua, lähtivat nälkäisinä, ryysyisinä ja kouluttamattomina taisteluun Mannerheimin ja Saksan keisarin armeijoja vastaan uskoen siihen, että ennemmin tai myöhemmin heidän asiansa voittaa. Suomen vallankumous oli paitsi Suomen työväestön vallankumoushistorian merkkitapaus myös yksi sankarillisimmista ja maineikkaimmista sivuista kansainvälisen työväenliikkeen historiassa.

VIITTEET JA SELITYKSET

Johdantoon

[1] *A. Pohjanmaa.* Sanan säilä taistelun tiellä. Puolen vuosisadan (1895—1945) taival Työmiehen — Suomen Sosialidemokraatin palstoilta nähtynä. Helsinki 1948, s. 15.

[2] *Y. K. Laine.* Suomen poliittisen työväenliikkeen historia. I. Helsinki 1944, s. 77.

[3] Ks. »Suomen työväen vallankumous v. 1918». — »Kommunisti» 1928 n:o 1 (37), s. 4—23; »Suomen vallankumouksen 15-vuotispäivän johdosta (SKP:n UB:n teesit)». — »Kommunisti» 1933 n:o 2, s. 80—90; »40 vuotta Suomen työväen vallankumouksesta». — »Kansan Uutiset» 19—23.I.1958; »60 vuotta Suomen työväen vallankumouksesta». — »Tiedonantaja» 31.I.1978; »Kipinästä tuli syttyi. Muistiinpanoja Suomen kommunistisen puolueen 40-vuotistaipaleelta». Helsinki 1958; artikkelit aikakauslehdessä »Kommunisti» vuosina 1925—1937 ja vuoden 1944 jälkeen; »Suomen työväen vallankumous». Leningrad 1928; »Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia». Superior, Wis. (USA), 1928; »Luokkasodan muisto». Helsinki 1947; *O. W. Kuusinen.* Suomen työväenliikkeen opetuksia. Lappeenranta 1949; *A. Hyvönen.* Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918. Helsinki, 1. painos 1957, 2. painos 1977; *T. Lehén.* Punaisten ja valkoisten sota. Kuopio 1967, jne.

[4] Ks. *В. Смирнов.* Из революционной истории Финляндии 1905, 1917, 1918 гг. Ленинград, 1933; *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск, 1962, ym.

[5] Ks. *M. Menger.* Feuer über Suomi. Finnlands Rote Garde im Kampf gegen Weissgardisten und deutsche Militaristen. Berlin 1962; *M. Menger.* Die Finnlandpolitik des deutschen Imperia-

lismus 1917—1918. Berlin 1974; *W. und I. Wilhelmus.* Der Kampf um die Lösung der nationalen und sozialen Frage 1917/18 in Finnland. »Zeitschrift für Geschichtswissenschaft», 1966, Hf. 1, s. 36—56, jne.

6 *P. Rouhiainen.* Historian koulukirjat poliittisen mielipiteen muodostajina maailmansotien välisenä aikana. »Historiallinen aikakauskirja», 1974, n:o 4, s. 298—313.

7 *Hans Rosing.* Tre grundläggande slag av objektivitet. »Finsk tidskrift», 1974, h. 6, s. 230—232.

8 *Tuure Lehén.* Punaisten ja valkoisten sota. Kuopio 1967, s. 45.

9 *Tuure Lehén.* Ehdotonta objektiivisuuttako? »Kommunisti», 1967, n:o 12, s. 480.

10 Sama, s. 482.

1. lukuun

1 *J. Paavolainen.* Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918. II. Valkoinen terrori. Helsinki 1967, s. 37.

2 *K. H. Wiik.* Kovan kokemuksen opetuksia. Sananen Suomen työväelle. Helsinki 1918, s. 20—21.

3 »Eteenpäin», 4.XI.1928, n:o 251 (Worcester, Mass., USA).

4 «Сборник указов и постановлений Временного правительства. Выпуск I. 27 февраля — 5 мая 1917 г.» Петроград, 1917, стр. 23—24.

5 Ks. *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск, 1962, стр. 46—50, 57—61; *И. И. Сюкияйнен.* Гельсингфорсский сейм рабочих организаций в 1917—1918 гг. — «Скандинавский сборник», V. Таллин, 1962, стр. 115—134.

6 *O. Tokoi.* Maanpakolaisen muistelmia. Isänsä muistiinpanojen perusteella kirjoittanut Irene Tokoi. Helsinki 1959, s. 174—175; *V. Tanner.* Kuinka se oikein tapahtui. Vuosi 1918 esivaiheineen ja jälkiselvittelyineen. Kolmas painos. Helsinki 1957, s. 20—30; *E. W. Juva,* P. E. Svinhufvud, II. Porvoo—Helsinki 1961, s. 8; *V. Rasila.* Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909—1918. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Helsinki 1970, s. 245—246.

7 *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск, 1962, стр. 51.

8 *H. Soikkanen.* Kansalaissota dokumentteina, I. Helsinki 1967, s. 27.

9 *E. W. Juva,* P. E. Svinhufvud, II. Porvoo—Helsinki 1961, s. 29—31.

10 »Suomen työväen vallankumous», Leningrad 1928, s. 12.

11 *E. K. Louhikko.* Teimme vallankumousta. Helsinki 1943, s. 107.

12 »Finnland im Anfang des XX. Jahrhunderts». Helsingfors 1919, s. 277.

13 »Itsenäisen Suomen taloushistoria 1919—1950». Porvoo—Helsinki, s.a., s. 36, 47. (Historian Aitta XVII).

14 *E. W. Juva.* Suomen kansan historia, V. Tie itsenäisyyteen ja itsenäisyyden aika (1899—1956). Keuruu 1967, s. 403.

15 »Uusi tietosanakirja», 19. osa. Helsinki 1967, s. 584.

16 *E. Nevalainen.* Työväenluokan asema Suomessa vv. 1909—1954. »Kommunisti», 1955, erikoisnumero 3, s. 38, 49.

17 »Suomen tilastollinen vuosikirja. Uusi sarja. 1917». Helsinki 1918, s. 128—131.

18 Ks. *V. Rasila.* Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 259; *V. Rasila.* Kansalaissodan sosialistinen tausta. Helsinki 1968, s. 43; »Aatteet ja aseet». Helsinki 1967, s. 29.

19 »Suomen tilastollinen vuosikirja. Uusi sarja. 1917». Helsinki 1918, s. 128—131. *V. Rasila.* Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 14.

20 »Suomen työväen vallankumous». Leningrad 1928, s. 59—60; *L. Harmaja.* Effects of the War on Economic and Social Life in Finland. New Heaven, Yale University Press, London 1933, s. 106—107; *V. Rasila.* Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 14.

21 *V. Rasila.* Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 210—212.

22 Sama.

23 Sama, s. 253.

24 Sama, s. 243.

25 Sama.

26 Sama, s. 252.

27 Sama, s. 186—188, 249—250.

28 Sama, s. 251—252.

29 *L. Harmaja.* Effects of the War on Economic and Social Life in Finland. New Heaven, Yale University Press, London 1933, s. 106—107; *V. Rasila.* Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 14.

30 Suomen työväen vallankumous, s. 59—60.

31 *T. Lehén.* Punaisten ja valkoisten sota. Kuopio 1967, s. 18—26.

32 »Kommunisti», 15. I. 1948, n:o 1—2 (108—109), s. 23.

33 *T. Lehén.* Punaisten ja valkoisten sota, s. 33.

[34] Sama, s. 33—34.

[35] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 157.

[36] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 9.

[37] *J. Paavolainen*. Vankileirit Suomessa 1918. Helsinki 1971, s. 170.

[38] »Suomen ja Venäjän välisten Tartossa pidettyjen rauhanneuvottelujen pöytäkirjat». Helsinki 1923, s. 446—453; vrt. »Tiennäyttäjät», 2. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin. Helsinki 1967, s. 93.

[39] »Valtiopäivät 1924. Pöytäkirjat», s. 603; vrt. »Tiennäyttäjät», 2, s. 93.

[40] *V. Rasila*. Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 280.

[41] *J. Paavolainen*. Vankileirit Suomessa 1918, s. 170.

[42] «Известия Гельсингфорсского совета депутатов армии, флота и рабочих», 18.XI. (1.XII.) 1917, № 205.

[43] *V. Rasila*. Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 282; *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, I. Punainen terrori. Helsinki 1967, s. 43—44.

[44] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 44.

[45] Sama, s. 37.

[46] «Известия Гельсингфорсского совета депутатов армии, флота и рабочих», 14.VII.1917; *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии, стр. 73.

[47] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 55.

[48] »Sosialidemokraattinen puolue 25 vuotta. Muistojulkaisu». Helsinki 1924, s. 312.

[49] *A. Hyvönen*. Suurten tapahtumien vuodet. 1917—1918, Helsinki 1957, s. 38.

[50] Sama.

[51] *Э. Саломаа*. Краткий очерк истории профсоюзного движения в Финляндии. Москва, 1960, стр. 46—47.

[52] *A. Santonen*. Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Tutkimus maatalouden pienviljelyspoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä. Helsinki 1971, s. 89—90.

[53] Sama, s. 88.

[54] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, I. Punainen terrori, s. 38—39.

[55] *В. Смирнов*. Из революционной истории Финляндии. 1905, 1917, 1918 гг. Ленинград, 1933, стр. 78.

[56] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. .., стр. 42—43; *М. И. Капустин*. Солдаты Северного фронта в борьбе за власть Советов. Москва, 1957, стр. 60.

[57] «Великая Октябрьская социалистическая революция. Документы и материалы. Революционное движение в апреле 1917 г. Апрельский кризис». Москва 1958, стр. 511; «Великая Октябрьская социалистическая революция. Документы и материалы. Революционное движение в России в мае—июне 1917 г. Июньская демонстрация». Москва, 1959, стр. 85—86; *В. Смирнов*. Из революционной истории Финляндии .., стр. 78.

[58] «Великая Октябрьская социалистическая революция. Документы и материалы. Революционное движение в апреле 1917 г. ...», стр. 518—520.

[59] «Великая Октябрьская социалистическая революция. Документы и материалы. Революционное движение в России в августе 1917 г. Разгром корниловского мятежа». Москва, 1959, стр. 275—277.

[60] Sama, s. 518—520.

[61] Sama, s. 493, 632.

[62] Sama, s. 494, 523.

[63] Sama, s. 523.

[64] *М. И. Капустин*. Солдаты Северного фронта .., стр. 154.

[65] Sama, s. 215.

[66] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 156.

[67] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet, I, s. 32.

[68] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. .., стр. 67—68. *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 41—43.

[69] *V. Rasila*. Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 273.

[70] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 45, 50.

[71] *M. Ampuja*. Pajasta parlamenttiin. Neljäkymmentä vuotta Suomen työväenliikkeessä. Turku 1947, s. 132—133.

[72] Sama, s. 131.

[73] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I. s. 36.

[74] »Aatteet ja aseet». Helsinki 1967, s. 56—57.

[75] *V. Rasila*. Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 266.

[76] *A. Santonen*. Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa .., s. 85—86.

[77] »Suomen tilastollinen vuosikirja 1919», s. 268. Vrt. *M. Savola*. Lakko työelämän ristiriitana. Tutkimus suomalaisen yhteiskunnan lakoista. Helsinki 1968, s. 111—112.

[78] *A. Hyvönen*. Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918, s. 32—33.

[79] Sama, s. 34; *Т. Л.* Из опыта гражданской войны в Финляндии в 1918 г. — «Коммунистический интернационал» ,1934, № 7—8, стр. 90.

[80] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 151—152.

[81] Sama, s. 143—146; *A. Taimi*. Sivuja eletystä. Petroskoi 1954, s. 218—219; *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии, стр. 70—72.

[82] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 61.

[83] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 38—39.

[84] Sama, s. 39—42; *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 61.

[85] »Tiennäyttäjät», 2, s. 93—94.

[86] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet .., 2, s. 27.

[87] «Великая Октябрьская социалистическая революция. Документы и материалы. Революционное движение в апреле 1917 г...», стр. 692—693.

[88] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet .., I, s. 67.

[89] *T. Polvinen*. Venäjän vallankumous ja Suomi 1917—1920, I. Helmikuu 1917 — toukokuu 1918. Porvoo—Helsinki 1967, s. 48.

[90] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 85.

[91] Sama, s. 72, 75—76, 80—81.

[92] Sama, s. 64—71.

[93] Sama, s. 76.

[94] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet .., I, s. 30.

[95] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 166.

[96] *J. Paasivirta*. Suomen itsenäisyyskysymys 1917, II. Eduskunnan hajoituksesta itsenäisyysjulistukseen. Porvoo—Helsinki 1949, s. 95.

[97] »Suomen vapaussota vuonna 1918». Helsinki 1921, s. 288.

[98] *И. И. Кяйвяряйнен*. Истоки германо-финского антисоветского блока. «Ученые записки Карело-финского государственного университета», т. III, 1948, вып. I. Петрозаводск, 1948, стр. 35.

[99] «Пролетарская революция», 1928, № 2, стр. 59—60; »Suomen vapaussota», I, s. 289; »Luokkasodan muisto». Helsinki 1947, s. 27; *A. Hyvönen*. Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918, s. 91.

[100] *A. Hyvönen*. Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918, s. 44.

[101] *V. Rasila*. Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 271.

[102] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 52—55; »Aatteet ja aseet», s. 43—46; *V. Rasila*. Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe, s. 268—269; *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 46—47.

[103] »Suomen sosialidemokraattisen puolueen yhdeksännen puolue-kokouksen pöytäkirja». Turku 1918, s. 101.

[104] Sama, s. 56—59.

[105] «Первый Всероссийский съезд Советов рабочих и солдатских

депутатов», том II. Москва—Ленинград, 1931, стр. 187—188; «Великая Октябрьская социалистическая революция. Документы и материалы. Революционное движение в России в мае—июне 1917 г. Июньская демонстрация». Москва, 1959, стр. 194—196.

[106] «Первый Всероссийский съезд Советов рабочих и солдатских депутатов», т. II, стр. 184—185; «Великая Октябрьская социалистическая революция. Революционное движение в России в мае—июне ...», стр. 196—197.

[107] »Tiennäyttäjät», 3, s. 92.

[108] »Suomen vapaussota vuonna 1918», I, s. 294—295.

[109] Sama, s. 295—296.

[110] *J. Paasivirta*. Suomen itsenäisyyskysymys 1917, II, s. 41—44.

[111] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 188—189.

[112] Sama, s. 190.

[113] Sama, s. 191.

[114] Sama, s. 190—191.

[115] *J. Paasivirta*. Suomen itsenäisyyskysymys 1917, II, s. 55.

[116] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 186—188.

[117] Sama, s. 153.

[118] Sama, s. 154.

[119] *J. Paavolainen*. Väkivaltaisuudet Suomessa 1918, I, s. 48—49.

[120] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. .., стр. 77; *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 62—64.

[121] «Известия Гельсингфорсского совета депутатов армии, флота и рабочих», 6 (19).VIII.1917, № 119.

[122] »Suomen työväen vallankumous», s. 168.

[123] «Финляндская революция». Сб. статей. Москва, 1920, стр. 26.

[124] Ks. *V. I. Lenin*. Teokset, 23. osa, s. 340.

[125] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. .., стр. 286—289; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 221—224.

2. lukuun

[1] »Pöytäkirjaselostus sosialidemokraattisen puolueen kymmenennestä (ylimääräisestä) puoluekokouksesta, joka pidettiin Helsingissä marraskuun 25.—27. p:nä 1917». Laatinut Anton Huotari, kokouksen sihteeri. Helsinki 1925, s. 3.

[2] »Työmies», 11.XI.1917.

[3] »Työmies», 8.XI.1917.

[4] »Työmies», 11.XI.1917.

[5] *E. W. Juva*. Suomen kansan historia, V. Tie itsenäisyyteen ja itsenäisyyden aika (1899—1956). Keuruu 1967, s. 146.

[6] »Työmies», 9.XI.1917.

[7] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 74—75.

[8] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I. Helsinki 1918, s. 56.

[9] Sama, s. 57.

[10] Sama.

[11] *Ю. Сирола*. Воспоминания о Ленине. «Пролетарская революция», 1930, № 1 (96), стр. 80—81.

[12] *T. Polvinen*. Venäjän vallankumous ja Suomi 1917—1920, I. Helmikuu 1917 — toukokuu 1918. Porvoo—Helsinki 1967, s. 121. *П. Е. Дыбенко*. Мятежники. (Из воспоминаний о революции). М., 1923, стр. 80.

[13] *V. I. Lenin*. Teokset, 35. osa, s. 290; Valitut teokset neljässä osassa, 3. osa, s. 324.

[14] «Пролетарская революция», 1930, № 1 (96), стр. 80—81.

[15] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 225—226; »Pöytäkirjaselostus sosialidemokraattisen puolueen kymmenennestä (ylimääräisestä) puoluekokouksesta ...», s. 10.

[16] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 353, 356.

[17] Sama, s. 353.

[18] Sama, s. 353—356.

[19] Sama, s. 227—228; »Pöytäkirjaselostus ...», s. 9—10.

[20] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 98—99.

[21] Sama; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 228—229.

[22] Sama, s. 308—312.

[23] Sama.

[24] «Известия Гельсингфорсского совета ...», 3(16).XI. 1917, № 192; »Työväen vallankumouksellisen keskusneuvoston tiedonantoleh-ti», n:o 1, 14.XI.1917; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 232—234.

[25] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, I, s. 63, 68.

[26] «Финляндская революция», стр. 85—86.

[27] *A. Taimi*. Sivuja eletystä, s. 228—229, 231.

[28] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 86.

[29] «40 лет рабочей революции в Финляндии. Обращение Центрального комитета Коммунистической партии Финляндии.» «Новая и новейшая история», 1958, № 2, стр. 117.

[30] «Финляндская революция», стр. 26.

[31] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 107.

[32] «40 лет рабочей революции в Финляндии». «Новая и новейшая история», 1958, № 2, стр. 125.

[33] Предисловие Ю. Сирола к тезисам ЦК КПФ. «Пролетарская революция», 1928, № 8 (79), стр. 168.

[34] «Тезисы Загранбюро ЦК КПФ. 15-я годовщина рабочей революции в Финляндии». *В. Смирнов*. Из революционной истории Финляндии 1905, 1917, 1918 гг. Ленинград, 1933, стр. 206.

[35] Sama.

[36] Предисловие Ю. Сирола к тезисам ЦК КПФ «Пролетарская революция», 1928, № 8 (79), стр. 168.

[37] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 94.

[38] Sama, s. 96—97.

[39] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 56—57.

[40] »Suomen sosialidemokraattisen puolueen yhdeksännen puoluekokouksen pöytäkirja», s. 87; «Suomen työväen vallankumous», Leningrad 1928, s. 157.

[41] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 96.

[42] »Pöytäkirjaselostus sosialidemokraattisen puolueen kymmenennestä (ylimääräisestä) puoluekokouksesta, joka pidettiin Helsingissä marraskuun 25.—27. p:nä 1917». Laatinut Anton Huotari, kokouksen sihteeri. Helsinki 1925, s. 10.

[43] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 56—57.

[44] Sama, s. 151—152.

[45] Sama, s. 93.

[46] »Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja», 2.IV.1918.

[47] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 220.

[48] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 245.

[49] Sama.

[50] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. .., стр. 126.

[51] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, I. Punainen terrori. Helsinki 1967, s. 67.

[52] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 246.

[53] *L. Letonmäki*. Den finska socialdemokratin och revolutionen, s. 7.

[54] »Punakaarti rintamalla. Luokkasodan muistoja». Leningrad 1929, s. 106; *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 105—106.

[55] »Suurlakkotiedonantoja», n:o 1, 19.XI.1917.

[56] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. .., стр. 129.

[57] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 248—250.

[58] Sama.

[59] Sama, s. 250.

[60] Sama, s. 250—252.

[61] »Suurlakkotiedonantoja», n:o 1, 19.XI.1917.

[62] *E. Salomaa*. Yrjö Sirola sosialistinen humanisti, s. 211.

[63] *E. Salomaa*. Yrjö Sirola sosialistinen humanisti, s. 212; *K. Kylävaara*. Finland 1917: Ett reportage om det självständiga Finlands födelseår. Helsingfors 1967, s. 183; *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, I, s. 77.

[64] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I. s. 222.

[65] *E. Salomaa*. Yrjö Sirola sosialistinen humanisti, s. 213.

[66] »Suomen työväen vallankumous», s. 171.

[67] *E. Salomaa*. Yrjö Sirola sosialistinen humanisti, s. 214.

[68] *L. Letonmäki*. Den finska socialdemokratin och revolutionen, s. 25.

[69] »Tiennäyttäjät», 2. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin. Helsinki 1967, s. 151—152.

[70] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, II, s. 27.

[71] *K. Hämäläinen*. Sosialistinen ulkopolitiikka. Piirteitä Suomen ja Neuvostoliiton välisistä suhteista historian valotuksessa. Lahti 1946, s. 27.

[72] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 220.

[73] Sama, s. 223.

[74] Sama.

[75] Sama, s. 222.

[76] «Финляндская революция». Москва, 1920, стр. 26; *O. W. Kuusinen*. Valitut teokset, Moskova, Edistys, s. 14.

[77] «Финляндская революция». Москва, 1920, стр. 7—11; Suomen työväen vallankumous. Leningrad 1928, s. 16—20.

[78] *Ю. Сирола*. Национальный вопрос в Финляндии. «Коммунистический Интернационал», 1920, № 9, стр. 1269.

[79] Ks. *К. Маннер*. Несколько личных воспоминаний о товарище Ленине. «Красная летопись», 1924, № 1 (10), стр. 50—52; «Вопросы истории», 1967, № 10, стр. 167—168; *E. K. Loukko*. Teimme vallankumousta. Helsinki 1943, s. 174. Ks. myös *V. I. Lenin*. Teokset, 36. osa, s. 444; *Ю. Сирола*. Воспоминания о Ленине. «Пролетарская революция», 1930, № 1(96), стр. 80—81; *И. Сирола*. О чем Ленин спрашивал. «Вопросы истории», 1967 № 10, стр. 169; *Sylvi-Kyllikki Kilpi*. Lenin ja suomalaiset. Helsinki 1967, s. 152; *Carl Lindhagen*. I revolutionsland. Stockholm 1918, s. 77; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, 2, s. 123, 346.

[80] *C J. Smith*. Finland and the Russian Revolution. 1917—1922. Athens (USA) 1958, s. 26; *P. G. La Chesnais*. La guerre civile en Finlande (janvier-avril 1918). Paris 1919, s. 76.

[81] *C. J. Smith*. Finland and the Russian Revolution, s. 27.

[82] *К. Маннер*. Несколько личных воспоминаний о товарище Ленине. «Красная летопись», 1924 № 1 (10), стр. 50—53; «Вопросы истории», 1967, № 10, стр. 167—168.

[83] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, s. 76.

[84] Sama, s. 78; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 263—275.

[85] »Työmies», 11.XI.1917; »Työväen vallankumouksellisen keskusneuvoston tiedonantolehti», n:o 1, 14.XI.1917.

[86] *O. Tokoi*. Sisu. New York 1957, s. 151.

[87] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, I, s. 70—76.

[88] Sama, s. 64.

[89] »Luokkasodan muisto». Helsinki 1947, s. 101.

[90] »Pöytäkirjaselostus sosialidemokraattisen puolueen kymmenennestä (ylimääräisestä) puoluekokouksesta, joka pidettiin Helsingissä marraskuun 25.—27. p:nä 1917». Laatinut A. Huotari. Helsinki 1925, s. 15.

[91] Sama, s. 19—20; *D. Kirby*. Huomioita sosialidemokraattisen puolueen puoluekokouksesta marraskuussa 1917. — »Historiallinen aikakauskirja 1973», n:o 1, s. 19—24.

[92] »Pöytäkirjaselostus...», s. 21.

[93] Sama, s. 22; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 280.

[94] »Pöytäkirjaselostus ...», s. 21.

[95] Sama, s. 22—23; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 282.

[96] »Pöytäkirjaselostus...», s. 24—26; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 284—286.

[97] »Pöytäkirjaselostus...», s. 26—27; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 282—283, 295; »Tiennäyttäjät», 2, s. 56.

[98] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 286, 300.

[99] Sama, s. 287; »Pöytäkirjaselostus...», s. 23—24, 29—30.

[100] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 294—295; »Pöytäkirjaselostus...», s. 32.

[101] »Pöytäkirjaselostus...», s. 28.

[102] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 292—293; *A. Hyvönen*. Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918, s. 75—76.

[103] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 293.

[104] Sama, s. 293—294.

[105] »Pöytäkirjaselostus...», s. 33; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 291.

[106] *K. H. Wiik*. Kovan kokemuksen opetuksia. Helsinki 1918, s. 67—68.

[107] »Pöytäkirjaselostus...», s. 29—30; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 294.

[108] *О. В. Куусинен*. Революция в Финляндии (самокритика). Петроград, 1919, стр. 25—26; Suomen työväen vallankumous, s. 20.

[109] *O. W. Kuusinen*. Suomen työväenliikkeen opetuksia. Lappeenranta 1949, s. 12.

[110] »Pöytäkirjaselostus...», s. 34; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, I, s. 295—296.

[111] Sama.

[112] *J. V. Stalin*. Teokset, 4. osa, s. 3—7; *И. В. Сталин*. Сочинения, т. 4, стр. 1—5.

[113] *E. Huttunen*. Sosialidemokraattinen puoluejohto ja kansalaissota. Helsinki 1918, s. 91; *Kalevi Kalemaa*, Eetu Salin. Legenda jo eläessään. Porvoo—Helsinki 1975, s. 211.

[114] »Pöytäkirjaselostus...», s. 39; »Tiennäyttäjät», 2, s. 439.

[115] *V. Tanner*. Kuinka se oikein tapahtui, s. 160.

3. lukuun

[1] «Красный архив», 1928, т. 3 (28), стр. 131.

[2] *J. Paasivirta*. Suomen itsenäisyyskysymys 1917, I. Maaliskuun vallankumouksesta valtalakiin. Porvoo 1947, s. 114.

[3] Sama, s. 118—119.

[4] Sama, s. 119—122.

[5] Sama, s. 124—126.

[6] »Valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat». Helsinki 1918, s. 47—49.

[7] Sama, s. 504—509.

[8] *A. Hyvönen*. Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918. Helsinki 1957, s. 13—14; *K. G. Idman*. Maamme itsenäistymisen vuosilta. Muistelmia. Porvoo—Helsinki 1953, s. 148.

[9] »Suomen sosialidemokraattisen puolueen yhdeksännen puoluekokouksen pöytäkirja». Turku 1918, s. 101.

[10] «Первый Всероссийский съезд Советов рабочих и солдатских депутатов (Стенографический отчет)». Том 2. Москва—Ленинград, 1931, стр. 188—194.

[11] *C. Enckell*. Politiska minnen, I. Helsingfors 1956, s. 91—92; *K. G. Idman*. Maamme itsenäistymisen vuosilta, s. 127—128; *V. Tanner*. Kuinka se oikein tapahtui, s. 89.

[12] *J. Paasivirta*. Suomen itsenäisyyskysymys 1917, II. Eduskunnan hajoituksesta itsenäisyysjulistukseen. Porvoo—Helsinki 1949, s. 62—70.

[13] Sama, s. 71—74.

[14] «Великая Октябрьская социалистическая революция. Документы и материалы, т. 7. Революционное движение в сентябре 1917 г. Общенациональный кризис». Москва, 1961, стр. 238—240.

[15] *K. G. Idman*. Maamme itsenäistymisen vuosilta, s. 167—168; *C. Enckell*. Politiska minnen, II, s. 124—125; *J. Paasivirta*. Suomen itsenäisyyskysymys 1917, II, s. 77—78.

[16] *J. Paasivirta*. Suomen itsenäisyyskysymys 1917, II, s. 84—87.

[17] «Документы внешней политики СССР», т. I. Москва, 1957, стр. 14, 15.

[18] »Kommunisti», n:o 1—2, 1958, s. 12.

[19] «Внешняя политика СССР. Сборник документов», т. I. Москва, 1944, стр. 27.

[20] *J. V. Stalin*. Teokset, 4. osa, s. 5, 6; *И. В. Сталин*. Сочинения, т. 4, стр. 3, 4.

[21] «Известия Гельсингфорсского совета депутатов армии, флота и рабочих Финляндии». 7(20).XII.1917; *С. Смирнов*. Из революционной истории Финляндии 1905, 1917, 1918 гг. Ленинград, 1933, стр. 112.

[22] Todellisuudessa Saksa ei siihen aikaan suunnitellut lainkaan maihinnousuretkikunnan lähettämistä Suomeen. (Ks. *M. Menger*. Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917—1918. Berlin 1974, s. 77—78.) Venäläiset joukot valmistautuivat pahimman mahdollisuuden varalta, niin kuin terve järki vaati, välttyäkseen yllätyksiltä. Tämä ei silti merkinnyt, että vihollisella olisi sillä hetkellä ollut aikomus toimia juuri siten.

[23] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 22; *Н. С. Кровяков*. «Ледовый поход» Балтийского флота в 1918 году. Москва, 1955, стр. 64.

[24] *M. Menger*. Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917—1918. Berlin 1974, s. 72—75.

[25] *E. Hjelt*. Vaiherikkailta vuosilta. Muistelmia. II. Sotavuodet ja oleskelu Saksassa. Helsinki 1919, s. 66—70.

[26] »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare». Del I. Helsingfors 1921, s. 259.

[27] »Tiennäyttäjät», 2. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin. Helsinki 1967, s. 89.

[28] *K. Hämäläinen.* Sosialistinen ulkopolitiikka. Piirteitä Suomen ja Neuvostoliiton välisistä suhteista historian valotuksessa. Helsinki—Lahti 1946, s. 31.

[29] »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare». Del I, s. 260, 261.

[30] »Suomen itsenäisyyden tunnustaminen. Asiakirjakokoelma». Toim. A. Pakaslahti. Helsinki 1937, s. 1—3.

[31] *H. Soikkanen.* Kansalaissota dokumentteina, I, s. 321—323.

[32] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 366.

[33] Sama, s. 367.

[34] *H. Soikkanen.* Kansalaissota dokumentteina, I, s. 321.

[35] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 57.

[36] Sama.

[37] *V. I. Lenin.* Teokset, 26. osa, s. 329.

[38] *H. Söderhjelm.* Der rote Aufruhr in Finnland im Jahre 1918. Leipzig 1918, s. 67, 68; *O. Talas.* Ei se niin tapahtunut. Vastaus Väinö Tannerille. Hämeenlinna 1949, s. 36; *E. Hornborg.* Det fria Finland. Helsingfors 1957, s. 38; *I. Leiviskä.* Finnland in der Welt. Drezden 1943.

[39] A. Långfors. La révolution rouge en Finlande (janvier—mai 1918). Paris 1918, s. 9.

[40] »Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat». I osa. Helsinki 1920, s. 169.

[41] *K. Hämäläinen.* Sosialistinen ulkopolitiikka.., s. 52, 54.

[42] »Suomen itsenäisyyden tunnustaminen». Helsinki 1937, s. 5, 6, 9; *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 15.

[43] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 412.

[44] *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск 1962, стр. 149—150; *K. G. Idman.* Maamme itsenäistymisen vuosilta. Muistelmia. s. 198—199; *C. Enckell.* Poliittiset muistelmani. I osa. Porvoo—Helsinki 1956, s. 169; *T. Polvinen.* Venäjän vallankumous ja Suomi. 1917—1920. I. Helmikuu 1917 — toukokuu 1918. Porvoo—Helsinki 1967, s. 171—172.

[45] Центральный государственный военно-исторический архив (ЦГВИА), фонд 2262, опись 1, дело № 44, листы 25, 44.

[46] Sama; *В. Смирнов.* Из революционной истории Финляндии 1905, 1917, 1918 гг., стр. 111—112; *М. С. Свечников.* Революция и гражданская война в Финляндии. 1917—1918 гг. (Воспоминания и материалы). Москва, 1923, стр. 23—24; *C. Enckell.* Poliittiset muistelmani, I, s. 157; »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 519—520.

[47] «Известия Гельсингфорсского совета...», 7.(20).XII.1917; *В. Смирнов.* Из революционной истории Финляндии.., стр. 112; *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события в Финляндии, стр. 148.

[48] *C. Enckell.* Poliittiset muistelmani, I, s. 157.

[49] «Правда», 28.XII.1917 (10.I.1918).

[50] *H. Soikkanen.* Kansalaissota dokumentteina, I, s. 339—340.

[51] «Правда», 28.XII.1917 (10.I.1918).

[52] «Известия Гельсингфорсского совета...», 7.XII.1917; *И. И .Сюкияйнен.* Революционные события в Финляндии, стр. 148.

[53] *B. Jullum.* Revolutionen i Finland. Kristiania 1918, s. 12—13.

[54] *M. Jääskeläinen.* Itä-Karjalan kysymys. Helsinki 1961, s. 76 ja 77. Noin kuukauden kuluttua ajatus Suomen edustajien osallistumisesta Brest-Litovskin neuvotteluihin syntyi myös edustuskunnan ulkoasiain valiokunnassa. Hallitus tekeytyi, että ajatus oli sille uusi, ja nimitti edustajiksi samaiset Erichin, Hjeltin ja Stenrothin. Tammikuun 25. päivänä eduskunta täydensi valtuustoa kahdella sosialidemokraatilla, Yrjö Sirolalla ja K. H. Wiikillä. Muutaman päivän kuluttua kysymys jäi pois päiväjärjestyksestä: Suomessa puhkesi vallankumous.

[55] »Suomen vapaussota vuonna 1918».I osa. Helsinki 1921, s. 136; *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 16.

[56] »Papers Relating to the Foreign Relations of the United States (edelleen: FRUS). 1918. Russia», vol. II. Washington 1932, s. 735.

[57] »Hufvudstadsbladet», 2. 1. 1918; »Suomen vapaussota vuonna 1918», I, s. 333; »FRUS. 1918. Russia», II, s. 739.

[58] »Suomen vapaussota vuonna 1918», I, s. 325—327.

[59] *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 20; *T. Polvinen.* Venäjän vallankumous ja Suomi, I, s. 175—176.

[60] Suomen itsenäisyyden tunnustaminen. Asiakirjakokoelma. Helsinki 1937, s. 37—38.

[61] *J. Hellner.* Memorandum rörande Sveriges politik i förhållande till Finland under tiden från Finlands självständighetsförklaring till det finska inbördeskrigets slut. Stockholm 1936, s. 6.

[62] *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 21.

[63] Sama, s. 23.

[64] Sama.

[65] Sama, s. 31.

[66] Sama, s. 18.

[67] *C. Enckell.* Poliittiset muistelmani, I, s. 165.

[68] *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 30.

[69] *K. Hämäläinen.* Sosialistinen ulkopolitiikka, s. 53.

[70] »Suomen vapaussota», I, s. 335.

[71] *J. Paasivirta.* Suomen itsenäisyyskysymys 1917, II, s. 195.

[72] *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 32.

[73] Sama.

[74] Sama, s. 31; vrt. »Suomen itsenäisyyden tunnustaminen», s. 40.

[75] *E. Hjelt.* Vaiherikkailta vuosilta. Muistelmia. II. Sotavuodet ja oleskelu Saksassa. Helsinki 1919, s. 81.

[76] »Suomen itsenäisyyden tunnustaminen», s. 32, 39.

[77] *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 33.

[78] *E. Hjelt.* Vaiherikkailta vuosilta.., II, s. 81.

[79] *В. Смирнов.* Из революционной истории Финляндии 1905, 1917, 1918 гг., стр. 110; *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события.., стр. 151, 152; «Известия Гельсингфорсского совета...», 3.I.1918 (21.XII.1917).

[80] «Красная летопись», 1921, № 1 (10), стр. 52.

[81] *K. G. Idman.* Maamme itsenäistymisen vuosilta. Muistelmia, s. 216—217.

[82] *C. Enckell.* Poliittiset muistelmani, I, s. 170.

[83] »Suomen itsenäisyyden tunnustaminen», s. 21, 22; *М. М. Рюэмя.* Октябрьская революция в Финляндии. — «Международная жизнь», 1957, № 9, стр. 56.

[84] *V. I. Lenin.* Teokset, 26. osa, s. 329.

[85] *V. I. Lenin.* Teokset, 22. osa, s. 344.

[86] *K. G. Idman.* Maamme itsenäistymisen vuosilta. Muistelmia. Porvoo—Helsinki 1953, s. 219—223; *C. Enckell.* Politiska minnen, I, s. 201—202. Tammikuun 24. päivänä 1959 Suomen tasavallan presidentti Urho Kaleva Kekkonen paljasti Smolnassa Leninin huoneessa Suomesta tuomansa muistotaulun. Siihen on kirjoitettu venäjän kielellä: »Vladimir Iljitš Lenin allekirjoitti tässä huoneistossa 31. joulukuuta 1917 VSFNT:n Kansankomissaarien Neuvoston päätöksen Suomen valtiollisen riippumattomuuden tunnustamisesta. Tällä jalolla teollaan hän ansaitsi Suomen kansan jakamattoman kiitollisuuden.» Presidentti Kekkonen sanoi puheessaan: »Lokakuun suuri vallankumous loi edellytykset Suomen valtakunnan itsenäistymiselle. Sen vuoksi me, suomalaiset, tunnemme vilpitöntä kiitollisuutta Lokakuun vallankumousta ja sen johdossa ollutta suurta miestä kohtaan.» (*Urho Kekkonen.* Puheita ja kirjoituksia. II. Weilin+Göös. Helsinki, s. 80).

[87] «Документы внешней политики СССР», т. I, стр. 71.

[88] *J. V. Stalin.* Teokset, 4. osa, s. 25—27; *И. В. Сталин.* Сочинения, т. 4, стр. 22—24.

[89] Tämän asiapaperin kuvajäljennöstä ks. kirjasta: *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии, стр. 291.

[90] *M. W. Graham.* The Diplomatic Recognition of the Border States. Berkeley, California, University of California Press, 1935, s. 106.

[91] «Документы внешней политики СССР», т. I, стр. 93, 94.

[92] *М. Рюэмя.* Октябрьская революция в Финляндии. — «Международная жизнь», 1957, № 9, стр. 51.

[93] *Р. Свенто.* Советский Союз в центре мировой политики. Москва, 1961, стр. 141.

[94] Ks. «Известия Гельсингфорсского совета...», 17(4).I.1918г.

[95] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 790.

[96] Sama, s. 789—790.

[97] »Hufvudstadsbladet», 12.I.1918.

[98] Ks. *V. I. Lenin.* Teokset, 29. osa, s. 153.

[99] *H. Gummerus.* Deutschland und die Befreiung Finnlands. Greifswald 1938, s. 13.

[100] *E. Hjelt.* Vaiherikkailta vuosilta.., II, s. 75, 76, 81, 82.

[101] *J. de Pange.* L'Allemagne depuis la Révolution française. 1789—1945. Paris 1947, s. 222.

[102] *E. Räikkönen.* Svinhufvud ja itsenäisyyssenaatti. Helsinki 1935, s. 111—112; *J. O. Hannula.* La guerre d'indépendance de Finlande 1918. Paris 1938, s. 33; »Kampen om Finland år 1918». Helsingfors 1938, s. 26; *C. Enckell.* Politiska minnen, I. Helsingfors 1956, s. 193; »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare», I, s. 64; *V. Tanner.* Kuinka se oikein tapahtui. Toinen painos. Helsinki 1949, s. 235.

[103] *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 45—48.

[104] *W. Thesleff.* Upplevelser under krigsåren 1914—1918. Helsingfors 1919, s. 96.

[105] *C. J. Smith.* Finland and the Russian Revolution. 1917—1922. University of Georgia press, Athens, Ga., 1958, s. 29.

[106] *F. Fischer.* Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914—1918. 2. Aufl. Düsseldorf 1962, s. 670.

[107] *J. Ilvessalo.* Suomi ja Saksa maailmansotien välisenä aikana. »Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival». Porvoo—Helsinki 1962, s. 161; *J. K. Paasikivi.* Paasikiven linja, II. Porvoo—Helsinki 1962, s. 20.

[108] *B. Fast.* Stormakterna och Norden. Malmö—Lund 1942, s. 50, 51.

[109] *L. Harmaja.* Effects of the war on economic and social life in Finland. New Heaven, Yale University Press, London 1933, s. 2.

[110] *H. Ignatius, K. Soikkeli.* La guerre d'indépendance en Finlande en 1918. Helsingfors 1925, s. 25.

[111] Ks. »Kansan Uutiset», 29.I.1968.

[112] *У. К. Кекконен.* Финляндия и Советский Союз. Добрососед-ство, сотрудничество, взаимопонимание. Речи 1967—1972 го-дов. Москва, 1973, стр. 79.

[113] Ks. »Kansan Uutiset», 1.XII.1967.

[114] »Kommunisti», 1967, n:o 11, s. 435.

[115] Ks. »Kansan Uutiset», 29.I.1958.

[116] »Kommunisti», 1970, n:o 5, s. 207.

[117] *У. К. Кекконен.* Финляндия и Советский Союз.., стр. 79.

[118] Sama, s. 78—80.

[119] *T. Polvinen.* Venäjän vallankumous ja Suomi, I, s. 192.

[120] Sama, s. 193.

[121] *H. Eskelinen.* Itsenäisyytemme vuosikymmenet 1917—1969. Hel-sinki 1970, s. 7.

[122] *V. I. Lenin.* Teokset, 26. osa, s. 434—435; *T. Polvinen.* En rysk historiker om Finland 1917—1918. »Hufvudstadsbladet», 5.X.1969.

[123] Ks. *V. I. Lenin.* Teokset, 27. osa, s. 8—10.

[124] *V. I. Lenin.* Teokset, 27. osa, s. 10.

[125] *V. I. Lenin.* Teokset 26. osa, s. 435.

[126] «В. И. Ленин. Биография». Москва, 1960, стр. 329.

[127] *V. I. Lenin.* Teokset, 26. osa, s. 435.

[128] *У. К. Кекконен.* Финляндия и Советский Союз.., стр. 79.

[129] Suomi oli kiinnostunut kummankin puolen edustajien komitean mahdollisimman pikaisesta perustamisesta. Suomen riippumatto-muuden tunnustamista koskevan Yleisvenäläisen Toimeenpanevan Keskuskomitean päätöksen mukaisesti komitean tuli harkita käytännölliset toimenpiteet, jotka liittyivät Suomen eroami-seen Venäjästä. Eduskunta valitsi 18. tammikuuta edustajat tähän komiteaan. Porvarillisia puolueita siinä edustivat Paa-sikivi, Ehrnrooth, Krogius ja Siven ja sosialidemokraatteja Tokoi, Valpas-Hänninen ja Huttunen. (*И. И. Сюкияйнен.* Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск, 1962, стр. 150; *T. Polvinen.* Venäjän vallankumous ja Suomi, I, s. 190.) Neuvosto-Venäjän taholta ei vielä nimetty edustajia komiteaan, kun Suomessa puhkesi vallankumous.

[130] «Известия Гельсингфорсского совета...», 16.I.1918; *И. И. Сюки-яйнен.* Mts., стр. 155.

[131] ЦГВИА, фонд 2262, опись I, дело 44, листы 25, 44.

[132] Sama, дело 7, лист 3.

[133] «Военно-исторический журнал», 1940, № 12, стр. 39.

[134] ЦГВИА, фонд 2262, опись IX, дело 12, лист 301.

[135] Sama, лист 316.

[136] ЦГВИА, фонд 2262, опись I, дело 358, лист 29.

[137] «Красный архив», 1940, № 2 (99), стр. 38.

[138] ЦГВИА, фонд 2262, опись VIII, дело 28, листы 402, 403.

[139] «Разгром белофинских интервентов в Карелии в 1918—1922 гг. Сборник документов», составитель А. М. Федотов. Госиздат КФССР, 1944, стр. 14—15.

[140] Ks. *T. Junnila.* Suomen taistelu turvallisuudestaan ja puolueet-tomuudestaan. Katsaus Suomen ulkopolitiikkaan maan itse-näisyyden aikana. Porvoo—Helsinki 1964, s. 16; *E. Heinrichs.* Mannerheim Suomen kohtaloissa, I. Helsinki 1957, s. 23, 24.

[141] *E. Heinrichs.* Mannerheim Suomen kohtaloissa, I, s. 23.

[142] »Hufvudstadsbladet», 12.I.1918; «Документы внешней полити-ки СССР», т. 1, стр. 94.

[143] *K. Hämäläinen.* Sosialistinen ulkopolitiikka. Piirteitä Suomen ja Neuvostoliiton välisistä suhteista historian valotuksessa. Lahti 1946, s. 40; »Kommunisti», 1955, n:o 1, s. 43.

[144] *H. Soikkanen.* Kansalaissota dokumentteina, I, s. 347.

[145] *H. Soikkanen.* Kansalaissota dokumentteina, II, s. 25.

[146] *O. Talas.* Muistelmia. Porvoo—Helsinki 1960, s. 66—68; *H. Soik-kanen.* Kansalaissota dokumentteina, I, s. 349—350.

[147] *H. Soikkanen.* Kansalaissota dokumentteina, I, s. 348.

[148] »Hufvudstadsbladet», 12.I.1917.

[149] *H. Soikkanen.* Kansalaissota dokumentteina, I, s. 335.

[150] *K. Hämäläinen.* Sosialistinen ulkopolitiikka.., s. 51, 56.

[151] *T. Lehén.* Punaisten ja valkoisten sota, s. 130.

[152] *M. Menger.* Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus, 1917—1918. Berlin 1974, s. 72.

[153] Sama, s. 72—73.

[154] «Военно-исторический журнал», 1940, № 12, стр. 41.

[155] »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare». Del IV, s. 32.

[156] *K. Kurko.* Sotatoimet Pietarin valloittamiseksi 1918—1919 Porvoo—Helsinki 1942, s. 176.

[157] *K. Hämäläinen.* Sosialistinen ulkopolitiikka.., s. 59.

4. lukuun

[1] »Tiennäyttäjät», 3. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursi-nista Tanneriin. Helsinki 1968, s. 28.

[2] *H. Eskelinen.* Itsenäisyytemme vuosikymmenet 1917—1969. Hel-sinki 1970, s. 43—44.

[3] »Valtiopäivät 1924. Pöytäkirjat», s. 603; »Tiennäyttäjät», 2, s. 93.

[4] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat». I, s. 958.

[5] »Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja» (edelleen »Tiedonantaja»), 4.III.1918.

[6] «Известия Гельсингфорсского совета...», 4.I.1918 (22.XII.1917).

[7] »Hufvudstadsbladet», 5.I.1918.

[8] »Suomen työväen vallankumous», Leningrad 1928, s. 142, 143; »Sosialistinen Aikakauslehti», 1919, n:o 3, s. 28.

[9] *E. Räikkönen.* Svinhufvud baut Finnland. Abenteuer einer Staatsgründung. München 1936, s. 50.

[10] »Sosialistinen Aikakauslehti», 1919, n:o 3, s. 27.

[11] Sama; »Kommunisti», 1955, n:o 1, s. 41, 42; »Suomen työväen vallankumous», s. 142.

[12] »Työmies», 15.I.1918; »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 949—950.

[13] *B. Jullum.* Revolutionen i Finland. Hvordan kapitalistklasse fremprovoserte borgerkrigen. Kristiania 1918, s. 13.

[14] *O. W. Louhivuori.* Punakaartin kapinan syyt. Helsinki 1920, s. 46—48.

[15] *T. Nerman.* Svarta brigaden. Stockholm 1918, s. 16—18.

[16] «Известия Гельсингфорсского совета...», 11.XII.(28.XI.)1917.

[17] *R. von der Goltz.* Als politischer General im Osten (Finnland und Baltikum) 1918—1919. Leipzig 1936, s. 20.

[18] *J. Buchan.* The Baltic and Caucasian States. Boston—New York 1923, s. 30.

[19] Ks. «Известия Гельсингфорсского совета...», 15(2).XII, 16(3).XII, 19(6).XII, 20(7).XII, 30(17).XII.1917; 12.I.1918 (30.XII.1917).

[20] *K. Hämäläinen.* Sosialistinen ulkopolitiikka, s. 35—37.

[21] »Työ», 8.I.1918.

[22] *A. U:n.* Pietarin suomalainen punakaarti. — »Punakaarti rintamalla. Luokkasodan muistoja». Toim. J. Lehtosaari. Leningrad 1929, s. 263—267.

[23] Sama.

[24] «Известия Гельсингфорсского совета...», 16(3).XII.1917.

[25] «Известия Гельсингфорсского совета...», 2.I.1918 (20.XII.1917).

[26] «Красный архив», 1940, № 2, стр. 39.

[27] Sama.

[28] Sama.

[29] *V. I. Lenin.* Teokset, 44. osa, s. 12—13.

[30] »Punakaarti rintamalla», s. 263—267.

[31] *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск, 1962, стр. 166.

[32] »Toiset valtiopäivät 1917. Pöytäkirjat», I, s. 944.

[33] »Dagens Nyheter», 26.III.1918.

[34] *P. Notko.* Katsauksia Suomen työtätekevän nuorison luokkataisteluliikkeen historiaan. I osa. Suomen sosialidemokraattinen nuorisoliitto. Leningrad 1935, s. 159; «Известия Гельсингфорсского совета...», 14(1).I.1918.

[35] *P. Notko.* Mts. 159.

[36] »Kommunisti», 1933, n:o 1, s. 42.

[37] »Vapaus», 1918, on: 1, s. 7.

[38] *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 59.

[39] *W. Hubatsch.* Unruhe des Nordens. Studien zur deutsch—skandinawischen Geschichte. Göttingen—Berlin—Frankfurt 1956, s. 116.

[40] *C. Enckell.* Poliittiset muistelmani, I, s. 253.

[41] *G. Mannerheim.* Erinnerungen. Zürich—Freiburg 1952, s. 167.

[42] »Työ», 29.I.1918.

[43] »Hufvudstadsbladet», 17.I.1918.

[44] »Historiallinen aikakauskirja», 1965, n:o 1, s. 40, 41.

[45] *E. Heinrichs.* Mannerheim Suomen kohtaloissa, I. Valkoinen kenraali 1918—1919. Helsinki 1957, s. 101; *M. Rintala.* Four Finns. Political Profiles. Berkeley—Los Angeles 1969, s. 20.

[46] *S. Jägerskiöld.* Gustaf Mannerheim 1918. Helsingfors 1967, s. 34.

[47] Sama, s. 27—29.

[48] Sama, s. 31.

[49] *E. Räikkönen.* Svinhufvud ja itsenäisyyssenaatti. Piirteitä P. E. Svinhufvudin ja hänen johtamansa senaatin toiminnasta ja vaiheita syksyllä 1917 ja keväällä 1918. Helsinki 1935, s. 219.

[50] Ks. *A. Beranek.* Mannerheim. Berlin 1942, s. 120.

[51] *S. Jägerskiöld.* Gustaf Mannerheim 1918, s. 405.

[52] *G. Mannerheim.* Erinnerungen, s. 171.

[53] *T. Lehén.* Punaisten ja valkoisten sota, s. 116.

[54] Sama.

[55] Sama.

[56] Sama, s. 141—142.

[57] *E. Salomaa.* Yrjö Sirola sosialistinen humanisti. Kuopio 1966, s. 225.

[58] Sama, s. 226—227.

[59] *U. Vikström*. Torpedo. Karjala-kustantamo, Petroskoi 1972, s. 50.

[60] «Красная летопись», 1924, № 1(10), стр. 50—52.

[61] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 118.

[62] *A. Taimi*. Sivuja eletystä, s, 232.

[63] Sama, s. 211—214.

[64] Sama; *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии, стр. 167—169.

[65] »Työmies», 15.I.1918.

[66] »Helsingin työväenyhdistys 40-vuotias». Tampere 1924, s. 136—137; *A. Hyvönen*. Suurten tapahtumien vuodet, s. 96, 97; »Työmies», 15.I.1918.

[67] Sama.

[68] *E. Räikkönen*. Svinhufvud ja itsenäisyyssenaatti, s. 187.

[69] Sama.

[70] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 19—21.

[71] Sama, s. 21.

[72] Sama, s. 19—22.

[73] *T. Polvinen*. Venäjän vallankumous ja Suomi, I, s. 207.

[74] *J. Paasivirta*. Suomi vuonna 1918. Porvoo—Helsinki 1957, s. 69.

[75] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг., стр. 173, 174; *J. Paasivirta*. Suomi vuonna 1918, s. 70.

[76] »Työmies», 26.I.1918.

[77] Sama.

[78] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 47—48.

[79] Sama, s. 46.

[80] ЦГВИА, фонд 2262, опись VIII, дело 28, лист 144.

[81] Центральный государственный архив Советской Армии, фонд 1, опись I, дело 125, листы 14—16; ЦГВИА, фонд 2262, опись VIII, дело 28, листы 166, 189.

[82] ЦГВИА, фонд 2262, опись VIII, дело 28, лист 154.

[83] »Työmies», 22.I.1918.

[84] «Разгром белофинских интервентов в Карелии в 1918—1922 гг. Сборник документов». Составил А. М. Федотов. Государственное издательство КФССР, 1944, стр. 13—15.

[85] ЦГВИА, фонд 2262, опись IX, дело 12, лист 316.

[86] «Разгром белофинских интервентов...», стр. 15.

[87] *H. Söderhjelm*. Der rote Aufruhr in Finnland im Jahre 1918. Eine Schilderung auf Grundlage offizieller Urkunden. Leipzig 1918, s. 90—92.

[88] Sama.

[89] Molempien asiapaperien tekstit ks. kirjasta *H. Söderhjelm*. Mts. 89, 90.

[90] «Известия Гельсингфорсского совета...», 25(12).XII.1917.

[91] ЦГВИА, фонд 2262, опись VIII, дело 41, лист 13.

[92] «Правда», 16.(3.)II.1918.

[93] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг., стр. 163.

[94] «Известия», 23.I.1918 (5.II.1918).

[95] *C. Enckell*. Politiska minnen. I, s. 250—254, 262; *T. Polvinen*. Venäjän vallankumous ja Suomi, I, s. 219—220.

[96] ЦГВИА, фонд 2262, опись VIII, дело 23, лист 13. Tämän asiapaperin kuvajäljennöstä ks. kirjasta: *C. Enckell*. Poliittiset muistelmani, I, s. 272, 273.

[97] ЦГВИА, фонд 2262, опись VIII, дело 41, лист 10.

[98] Sama, дело 28, лист 231.

[99] Sama, лист 206.

[100] «Документы внешней политики СССР», том I, стр. 94.

[101] ЦГВИА, фонд 2262, опись VIII, дело 28, лист 314.

[102] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 26, 27.

[103] »Ilkan ja Poutun pojat. Etelä-Pohjalaisten sota-albumi». Toim. A. Leinonen. Helsinki 1918, s. 81.

[104] «Документы внешней политики СССР», т. I, стр. 94.

[105] *E. Linder*. Från Finlands frihetskrig. Stockholm 1920, s. 207; *A. Beranek*. Mannerheim. Berlin 1942, s. 117.

[106] *В. Смирнов*. Из революционной истории Финляндии.., стр. 173; «Пролетарская революция», 1928, № 4, стр. 114; *S. Jägerskiöld*. Gustaf Mannerheim 1918. Helsingfors 1967, s. 56.

[107] *A. Hyvönen*. Luentoja Suomen työväenliikkeen historiasta. — »Kommunisti» 1955, n:o 1, s. 43, 44.

[108] *H. Ignatius, K. Soikkeli*. La guerre d'indépendance en Finlande en 1918. Helsingfors 1925, s. 37.

[109] *F. Beyer*. Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918 als völkerrechtsmässige Intervention. Braunschweig—Berlin—Hamburg 1928, s. 42.

[110] *V. Hytönen*. Vapaussotamme. Katsaus sen syihin ja tapahtumiin. Helsinki 1918, s. 28.

[111] *La Chesnais*. La guerre civile en Finlande (janvier—avril 1918). Paris 1919, s. 6, 7.

[112] »Le Temps», 8.III.1918; *V. Hytönen*. Mts. 28; *W. O. Louhivuori*. Punakaartin kapinan syyt. Ajatuksia kapinan aikana. Helsinki 1920, s. 45; *E. Räikkönen*. Svinhufvud baut Finnland, s. 123; *E. Heinrichs*. Mannerheim Suomen kohtaloissa, I, s. 24; *T. Polvinen*. Venäjän vallankumous ja Suomi, I, s. 200—201; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, 2, s. 32—34.

[113] »Problems of Communism», 1959, September—October, s. 42.

[114] *General von Kuhl*. Entstehung, Durchführung und Zusammenbruch der Offensive von 1918. Berlin 1927, s. 35.

[115] *F. Fischer*. Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914—1918. 2. Aufl. Düsseldorf 1962, s. 670.

[116] *W. Churchill*. The Aftermath. New York 1929, s. 92, 93.

[117] »Vorwärts», 6.IV.1918.

[118] Tämän vetoomuksen teksti on julkaistu kirjassa: *H. Ryömä*. Vallankumousvuoden tapahtumista. Helsinki 1918, s. 75—84.

[119] *J. Eliel*. Der Klassenkrieg in Finnland .., s. 46, 47.

[120] *А. Валден*. О действиях финляндской красной гвардии в районе Среднего фронта. 1917—1918 гг. — «Финляндская революция», Москва, 1920, стр. 85, 86.

[121] *Э. Карху*. Финляндская литература и Россия. 1800—1850 гг. Таллин, 1962, стр. 234.

[122] *K. J. Ståhlberg*. Puheita. 1919—1925. Helsinki 1925, s. 161, 162.

[123] *L. A. Puntila*. Suomen poliittinen historia. Helsinki 1963, s. 114.

[124] «Из истории Коммунистической партии Финляндии». Москва, 1960, стр. 18; »Kipinästä tuli syttyi. Muistiinpanoja Suomen kommunistisen puolueen 40-vuotistaipaleelta». 3. painos. Helsinki 1958, s. 28.

[125] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 32—33.

[126] *K. H. Wiik*. Kovan kokemuksen opetuksia. Sananen Suomen työväelle. Helsinki 1918, s. 93—94; *H. Soikkanen*. Mt., II, s. 30.

[127] *H. Soikkanen*. Mt., II, s. 31, 343.

[128] *John H. Hodgson*. Edvard Gylling ja Otto W. Kuusinen asiakirjojen valossa 1918—1920. Helsinki 1974, s. 49; *John H. Hodgson*. Otto Wille Kuusinen. Poliittinen elämäkerta. Helsinki 1974, s. 52.

[129] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 31, 342.

[130] »Tiennäyttäjät», 1. Helsinki 1967, s. 115—116; *E. K. Louhikko*. Teimme vallankumousta. Helsinki 1943, s. 125; *A. F. Upton*. Communism in Scandinavia and Finland: Politics and Opportunity. New York 1973, s. 112.

[131] »Tiennäyttäjät», 1, s. 116.

[132] »Tiennäyttäjät», II, s. 60; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, 2, s. 66.

[133] »Tiennäyttäjät», 3, s. 28.

[134] *H. Eskelinen*. Itsenäisyytemme vuosikymmenet 1917—1969, s. 48; *E. Hornborg*. Suomen historia. Helsinki 1965, s. 263.

[135] «Балтийский флот в Октябрьской революции и гражданской войне». Москва—Ленинград, 1932, стр. 83, 84.

[136] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 68—69, 154.

[137] *J. Paasivirta*. Suomi vuonna 1918. Porvoo—Helsinki 1957, s. 76.

[138] *B. Jullum*. Revolutionen i Finland. Hvordan kapitalistklasse fremprovoserte borgekrigen. Kristiania 1918, s. 8, 9.

[139] *O. Talas*. Ei se niin tapahtunut, s. 58, 59.

[140] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 155—156.

[141] *L. Letonmäki*. Den finska socialdemokratin och revolutionen. Stockholm 1919, s. 9.

[142] »Tiennäyttäjät», 2, s. 57.

[143] «Из истории Коммунистической партии Финляндии», Москва, 1960, стр. 18; »Kipinästä tuli syttyi» s. 22.

[144] «Рабочая и Крестьянская Красная Армия и Флот», 23. II. 1918.

5. lukuun

[1] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 34, 35.

[2] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 34—35.

[3] Sama, s. 53—54.

[4] »Työmies», 28.I.1918.

[5] «Новая и новейшая история», 1957, № 4, стр. 230, 231; »Suomen historian dokumentteja», II. Helsinki 1970, s. 331—332.

[6] *E. Hornborg*. Det fria Finland. En återblick på de fyra årtiondena 1917—1957. Helsingfors 1957, s. 37, 38.

[7] *O. Talas*. Muistelmia. Porvoo—Helsinki 1960, s. 76—80.

[8] *K. Saalahti*. Anna hänelle nöyrä mieli. Kaisa ja Kyösti Kallion elämäntiellä. Porvoo—Helsinki 1972, s. 217—218.

[9] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 74.

[10] Sama, s. 75.

[11] *O. Talas*. Muistelmia, s. 71.

[12] Sama, s. 72.

[13] Vetoomus on julkaistu kirjassa: *J. K. Paasikivi.* Itsenäisyys —rauha—valtiollinen sivistys. Kolmas uudistettu painos. Toim. Kauko Kare. Hämeenlinna 1960, s. 32, 33.

[14] *V. Hytönen.* Vapaussotamme. Katsaus sen syihin ja tapahtumiin. Helsinki 1918, s. 41, 42; »Otavan iso tietosanakirja», 8. osa, Helsinki 1964, s. 533.

[15] *J. Paasivirta.* Suomi vuonna 1918. Porvoo—Helsinki 1957, s. 167.

[16] *H. Soikkanen.* Kansalaissota dokumentteina, 2. s. 54. Alussa Punaisen kaartin ylikomentajaksi oli määrätty A. Aaltonen. Maaliskuun 20. päivänä ilmoitettiin seuraavista muutoksista: sisäasiain komissariaatti oli jaettu kahtia — sota-asiain komissariaatiksi (valtuutetut E. Haapalainen ja A. Taimi) ja sisäasiain komissariaatiksi (valtuutetut M. Airola ja H. Karhi); työasiain komissariaatista oli erotettu sosiaaliasiain komissariaatti (valtuutetut Arjanne ja Pärssinen); liikenteen sekä posti- ja tiedotusasiain johto oli yhdistetty. (»Suomen työväen vallankumous», Leningrad 1928, s. 182; *J. Eliel.* Der Klassenkrieg in Finnland. Die finnische Sozialdemokratie im Kampfe gegen die Reaktion 1905—1918, s. 110, 111.)

[17] *A. Hyvönen.* Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918. Helsinki 1957, s. 101—103; *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск, 1962, стр. 294, 295.

[18] *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события.., стр. 294, 295; *A. Hyvönen.* Mts. 101—103.

[19] »Arbetarnas Notisblad», 9.II.1918 (ks. myös Д. И. Попов. Финляндия. Москва, 1957, стр. 56.).

[20] *J. Paasivirta.* Suomi vuonna 1918, s. 88.

[21] »Kansan Uutiset», 22.I.1958, n:o 20.

[22] *V. I. Lenin.* Teokset, 27. osa, s. 117.

[23] »Suomen työväen vallankumous», s. 185.

[24] »Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja» (edelleen: »Tiedonantaja»), 5.II.1918.

[25] *J. Eliel.* Der Klassenkrieg in Finnland. Die finnische Sozialdemokratie im Kampfe gegen die Reaktion 1905—1918. Norrebro, o. J., s. 126.

[26] »Työmies», 30.I.1918.

[27] »Tiedonantaja», 11.II.1918.

[28] »Tiedonantaja», 5.II.1918.

[29] »Tiedonantaja», 16.II.1918.

[30] »Suomen työväen vallankumous», s. 188, 189.

[31] »Tiedonantaja», 12.III.1918.

[32] »Tiedonantaja», 5.III.1918.

[33] »Tiedonantaja», 8.III.1918.

[34] »Tiedonantaja», 7.II.1918.

[35] »Tiedonantaja», 11.II.1918.

[36] »Tiedonantaja», 16.II.1918.

[37] »Tiedonantaja», 26.II.1918.

[38] »Tiedonantaja», 19.II.1918.

[39] *O. W. Louhivuori.* Punakaartin kapinan syyt. Helsinki 1920, s. 53—57; *E. Hornborg.* Suomen historia. Helsinki 1965, s. 266—267.

[40] *S. Jägerskiöld.* Gustaf Mannerheim 1918. Helsingfors 1967, s. 52.

[41] »Suomen historian dokumentteja», II. Helsinki 1970, s. 341—344; *K. Saalahti.* Anna hänelle nöyrä mieli, s. 214.

[42] »Suomen asetuskokoelma», 1918, n:o 11, s. 1, 2.

[43] *V. Rasila.* Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki 1968, s. 51.

[44] Sama, s. 52; *A. Santonen.* Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Tutkimus maatalouden pienviljelyspoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä. Helsinki 1971, s. 93—94.

[45] *V. Rasila.* Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 42.

[46] Sama, s. 48—50.

[47] *J. T. Lappalainen.* Itsenäisen Suomen synty. Jyväskylä 1967, s. 114.

[48] «Военно-исторический журнал», 1940, № 12, стр. 47.

[49] *Marx, Engels.* Kirjeitä. Kustannusliike Edistys, Moskova 1974, s. 203.

[50] *Marx, Engels.* Werke, Bd. 18. Dietz Verlag, Berlin, s. 633.

[51] *И. И. Сюкияйнен.* Революционные события.., стр. 196, 197.

[52] *J. Eliel.* Der Klassenkrieg in Finnland, s. 115—118.

[53] Sama, s. 118—121.

[54] »Tiedonantaja», 13.IV.1918.

[55] »Tiedonantaja», 16.II.1918.

[56] »Tiedonantaja», 20.II.1918.

[57] »Tiedonantaja», 25.II.1918.

[58] »Suomen työväen vallankumous», s. 115.

[59] Sama, s. 115—117.

[60] »Hufvudstadsbladet», 29.IV.1918; *H. Söderhjelm.* Der rote Auf-

ruhr in Finnland im Jahre 1918. Eine Schilderung auf Grundlage offizieller Urkunden. Leipzig 1918, s. 130.

[61] »Tiedonantaja», 12.II.1918.

[62] »Työmies», 8.II.1918.

[63] »Suomen työväen vallankumous», s. 114—117.

[64] *V. Tanner*. Kuinka se oikein tapahtui. Helsinki 1949, s. 260, 261.

[65] »Suomen työväen vallankumous», s. 115—117.

[66] »Tiedonantaja», 15.II.1918.

[67] »Suomen asetuskokoelma», 1918, n:o 11, s. 3, 4.

[68] *J. Eliel*. Der Klassenkrieg in Finnland, s. 54.

[69] Sama, s. 132, 133.

[70] Sama, s. 128.

[71] «Финляндская революция», Москва, 1920, стр. 59.

[72] *Э. Торниайнен*. Рабочая революция в Финляндии. Краткий очерк развития революции и взгляд на причины её крушения. Москва—Петроград, 1919, стр. 25.

[73] *J. Eliel*. Der Klassenkrieg in Finnland, s. 133.

[74] *J. Paasivirta*. Suomi vuonna 1918, s. 72.

[75] »Suomen työväen vallankumous», s. 188, 189.

[76] *J. Paasivirta*. Suomi vuonna 1918, s. 88.

[77] »Tiedonantaja», 6.II.1918.

[78] »Tiedonantaja», 18.II.1918; »Työmies», 17.II.1918.

[79] Ks. *Marx, Engels, Lenin*. Historiallisesta materialismista. Kustannusliike Edistys. Moskova 1972, s. 204.

[80] »Työmies», 30.III.1918.

[81] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918. 2. Valkoinen terrori. Helsinki 1967, s. 276—278.

[82] »Tiedonantaja», 6.II.1918.

[83] »Tiedonantaja», 9.II.1918.

[84] »Tiedonantaja», 11.III.1918.

[85] *H. Soikkanen*. Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia. Helsinki 1970, s. 301.

[86] »Tiedonantaja», 18.II.1918.

[87] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события.., стр. 294, 295.

[88] »Tiedonantaja», 25.II, 16.III.1918.

[89] »Tiedonantaja», 25.II.1918.

[90] »Tiedonantaja», 11.III.1918.

[91] »Dagbladet», 30.IV.1918. Sitaatti on otettu kirjasta: *B. Jullum*. Revolutionen i Finland. Hvordan kapitalistklasse fremprovoserte borgerkrigen. Kristiania 1918, s. 21.

[92] *C. J. Smith*. Finland and the Russian Revolution. 1917—1922. Athens, Ga. [USA], 1958, s. 56.

[93] »Otavan iso tietosanakirja», 3. osa. Helsinki 1962, s. 215; «Известия Гельсингфорсского совета...», 25(12).XII.1917; »Tiennäyttäjät», 2. Helsinki 1967, s. 164—165; *V. Rasila*: Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909—1918. Helsinki 1970, s. 391.

[94] *J. Eliel*. Der Klassenkrieg in Finnland, s. 134, 135.

[95] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 34, 35.

[96] *J. Eliel*. Mts. 150, 151.

[97] Sama; »Tiedonantaja», 25.II.1918.

[98] «Правда», 22. (9.)II.1918.

[99] *J. Eliel*. Mts. 129, 130.

[100] Sama.

[101] Sama, s. 131.

[102] Sama, s. 152.

[103] Perustuslain luonnoksen tekstiä ks. kirjasta: *J. Eliel*, Mts. 153—169.

[104] *Marx, Engels*. Valitut teokset 3 osassa. 2. osa, Kustannusliike Edistys, Moskova, s. 315.

[105] *O. W. Kuusinen*. Suomen työväenliikkeen opetuksia. Lappeenranta 1949, s. 30, 31.

[106] *H. Söderhjelm*. Der rote Aufruhr in Finnland im Jahre 1918.., Leipzig 1918, s. 132, 133.

[107] »Suomen sosialidemokraattinen työväenliike 1899—1949». Helsinki 1949, s. 174, 175.

[108] *V. Hytönen*. Vapaussotamme. Katsaus sen syihin ja tapahtumiin. Helsinki 1918, s. 61.

[109] *H. Söderhjelm*. Mts. 132, 133.

[110] *L. Letonmäki*. Den finska socialdemokratin och revolutionen. Stockholm 1919, s. 27—28.

[111] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 318.

[112] *J. Eliel*. Der Klassenkrieg in Finnland, s. 125, 126.

[113] «Новая и новейшая история», 1958, № 2, стр. 122; »Kansan Uutiset» 22.I.1958.

[114] »Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia». Toim. A. Halonen. Superior, Wis. [USA], 1928, s. 52.

[115] Sama.

[116] »Tiedonantaja», 1.III.1918; »Työmies» 1.III.1918.

[117] *Г. И. Мосберг.* Из истории связей эстонских и финских трудящихся (до 1918 г.). — «Скандинавский Сборник», V. Таллин, 1962, стр. 161.

[118] *J. Eliel.* Der Klassenkrieg in Finnland. Die finnische Sozialdemokratie im Kampfe gegen die Reaktion 1905—1918, s. 89—91. Jopa muutamat vallankumouksen vihollisetkin kumosivat sen valheen, että vallankumouksellisessa Suomessa olisi vallinnut anarkia. Esimerkiksi saksalainen amiraali Meurer kirjoitti, että punaiset »huolehtivat tietynlaisen järjestyksen ylläpitämisestä. Yleistä rosvousta ei ole. Yhteysvälineet pidetään kunnossa». (Lainaus kirjasta: *F. Beyer.* Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918 als völkerrechtsmäßige Intervention. Braunschweig—Berlin—Hamburg 1928, s. 101.)

[119] *J. Eliel.* Der Klassenkrieg in Finnland, s. 89—91.

[120] »Suomen luokkasota», s. 57; »Tiedonantaja», 21.III.1918.

[121] »Suomen luokkasota», s. 495.

[122] »Dokumentumok a magyar kommunista párttörténet tanulmányozásához, II. 1917 november — 1919 augusztus». Budapest 1954, old. 20, 21.

[123] «Красный архив», 1940, т. 2 (99) стр. 34, 35.

[124] »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 747, 748.

[125] »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 767. Nuortevan kirjeen julkaistussa tekstissä ei ole käytetty sanaa »lichen» (jäkälä), vaan »leeches» (iilimadot), mikä on ilmeinen painovirhe.

[126] Sama, s. 763.

[127] Sama, s. 768.

[128] »FRUS. 1918. Supplement II». Washington 1933, s. 277.

[129] »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 755, 756.

[130] Sama.

[131] »FRUS. 1918. Supplement II», s. 577.

[132] Sama, s. 580.

[133] Sama, s. 581.

[134] »The Class Struggle» (New York), September—October 1918, s. 449—452.

6. lukuun

[1] »Suomen työväen vallankumous», s. 184; «Рабочая и Крестьянская Красная Армия и Флот», 1.II.(19.I.)1918.

[2] »Suomen työväen vallankumous», s. 184.

[3] Sama.

[4] Sama; »Työmies», 31.I.1918.

[5] «Правда», 1.II.(19.I.)1918; «Рабочая и Крестьянская Красная Армия и Флот», 1.II.(19.I.)1918.

[6] »Arbetarnas Notisblad», 5.II.1918.

[7] «Балтийский флот в Октябрьской революции и гражданской войне», Москва—Ленинград, 1932, стр. 85.

[8] «Пролетарская революция», 1928, № 4, стр. 111, 112; »Tiedonantaja», 19.II.1918.

[9] »Luokkasodan muisto». Helsinki 1947, s. 28; »Punakaarti rintamalla». Leningrad 1929, s. 13.

[10] »Punakaarti rintamalla», s. 42.

[11] Sama.

[12] Ks. *V. I. Lenin.* Teokset, 44. osa, s. 16—17.

[13] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 41.

[14] *В. И. Ленин.* Полное собрание сочинений, т. 50, стр. 363.

[15] *A. Taimi.* Sivuja eletystä, s. 242, 243.

[16] »Punakaarti rintamalla», s. 38, 39.

[17] *Ю. Сирола.* Национальный вопрос в Финляндии. — «Коммунистический Интернационал», 1920, № 9, стр. 1270.

[18] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 39.

[19] *М. С. Свечников.* Революция и гражданская война в Финляндии. 1917—1918 гг. (Воспоминания и материалы). Москва, 1923, стр. 75, 76.

[20] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 47, 48.

[21] *М. С. Свечников.* Революция и гражданская война в Финляндии, стр. 75, 76.

[22] Sama, s. 76.

[23] Sama, s. 49.

[24] ЦГВИА, фонд 2262, опись IX, дело 12, листы 353, 353а.

[25] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 39, 40.

[26] *М. С. Свечников.* Революция и гражданская война в Финляндии, стр. 54—56.

[27] Sama, s. 59.

[28] Sama, s. 50, 57.

[29] «Рабочая и Крестьянская Красная Армия и Флот», 6.II.(24.I.) 1918.

[30] «Седьмой экстренный съезд РСДРП(б)». Москва, 1962, стр. 54.

[31] «Балтийский флот в Октябрьской революции и гражданской войне», стр. 82, 83.

[32] *М. С. Свечников.* Революция и гражданская война в Финляндии, стр. 43.

[33] «Известия Гельсингфорсского совета...», 6.II.(24.I.)1918.

[34] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 45, 46.

[35] *М. И. Свечников.* Революция и гражданская война в Финляндии, стр. 69, 70.

[36] Sama, s. 66.

[37] Sama, s. 66, 67.

[38] Sama, s. 67.

[39] Sama. s. 65.

[40] Sama, s. 65, 66.

[41] Sama, s. 62.

[42] Sama, s. 74.

[43] Sama, s. 71.

[44] *J. Eliel.* Der Klassenkrieg in Finnland, s. 37.

[45] *М. С. Свечников.* Революция и гражданская война в Финляндии, стр. 71.

[46] Sama, s. 62.

[47] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 46.

[48] Sama, s. 48.

[49] *L. Koskelainen.* Suomen luokkasota ja venäläinen sotaväki. — »Kommunisti», 1948, n:o 1—2 (108—109), s. 3.

[50] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 42.

[51] Sama, s. 25, 26.

[52] Sama, s. 46.

[53] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 17; *А. М. Федоров.* Разгром контрреволюционных очагов Красной гвардией (ноябрь 1917 — февраль 1918 г.). Москва, 1940, стр. 90.

[54] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 41.

[55] Sama.

[56] Sama.

[57] «Балтийский флот в Октябрьской революции и гражданской войне», стр. 86.

[58] «Мирные переговоры в Брест-Литовске с 22(9) декабря 1917 г. по 3 марта (18 февраля) 1918 г., т. I. Пленарные заседания. Заседания Политической комиссии». Москва, 1920, стр. 206, 207.

[59] »Luokkasodan muisto», s. 118.

[60] *C. Enckell.* Politiska minnen, II. Helsingfors 1956, s. 111, 112.

[61] *A. Sihvo.* Muistelmani. I. Helsinki 1954, s. 284, 285.

[62] *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 132—134.

[63] »Kommunisti», 1925, n:o 3, s. 115; »Suomen työväen vallankumous», s. 175.

[64] »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare». Del I. Helsingfors 1921, s. 68; *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 134—135, 138.

[65] *M. Menger.* Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917—1918. Berlin 1974, s. 113.

[66] *V. I. Lenin.* Teokset, 26. osa, s. 509.

[67] Sama.

[68] »Tiennäyttäjät», 2, s. 102—104.

[69] «Документы внешней политики СССР», т. I, Москва, 1957, стр. 122, 123.

[70] ЦГВИА, фонд 2262, опись I, дело 44, лист 53.

[71] Sama, лист 54.

[72] *V. I. Lenin.* Teokset, 27. osa, s. 89.

[73] Sama, s. 96.

[74] Sama, s. 99.

[75] Sama.

[76] Sama, s. 92.

[77] «Документы внешней политики СССР», т. I, стр. 218.

[78] Sama, s. 217, 218.

[79] Ks. ЦГВИА, фонд 2262, опись VIII, дело 23, лист 33; дело 28, лист 639; опись X, дело 3, листы 5, 16, 17, 19, 26, 32; дело 5, лист 2.

[80] *V. I. Lenin.* Teokset, 27. osa, s. 99.

[81] *М. С. Свечников.* Революция и гражданская война в Финляндии, стр. 74.

[82] *V. I. Lenin.* Teokset, 27. osa, s. 89.

[83] *V. I. Lenin.* Teokset, 44. osa, s. 31.

[84] «Известия Гельсингфорсского совета ...», 7.II.(25.I.)1918.

[85] *V. I. Lenin.* Teokset, 26. osa, s. 497.

[86] »Tiennäyttäjät», 2, s. 100.

[87] »Tiedonantaja», 2.IV.1918; *H. Ahmala.* Tokoin viljajunan mukana Siperiaan. — »Työväen kalenteri XXXI. 1938». Helsinki 1937, s. 169, 172.

[88] *A. Taimi*. Sivuja eletystä, s. 243.

[89] ЦГВИА, фонд 2262, опись VIII, дело 28, лист 187; опись IX, дело 12, листы 607, 619.

[90] *V. I. Lenin*. Teokset, 44. osa, s. 15—16.

[91] »FRUS. 1918. Russia», vol. III, s. 231, 232.

[92] *E. K. Louhikko*. Teimme vallankumousta. Helsinki 1943, s. 131—132.

[93] »Suomen työväen vallankumous», s. 112.

[94] *A. Taimi*. Sivuja eletystä, s. 244.

[95] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии, стр. 238.

[96] «Ленинский сборник XXI», стр. 244.

[97] Центральный государственный архив Октябрьской революции и социалистического строительства, фонд 130, опись 2, дело 1, лист 156.

[98] *O. Tokoi*. Kuin Petsamo liitettiin Suomeen. — »Työväen kalenteri XXXI. 1938», s. 62—64. Ks. myös: *O. Tokoi*. Maanpakolaisen muistelmia. Isänsä muistiinpanojen perusteella kirjoittanut Irene Tokoi. Helsinki 1959, s. 203.

[99] *V. I. Lenin*. Teokset, 29. osa, s. 177—178.

[100] *Э. Гюллинг*. Первый договор между социалистическими республиками и Ленин. (Финляндия и РСФСР в 1918 году). — «Красная летопись», 1929, № 1 (28), стр. 11—13; «Ленинградская правда», 27.I.1928; *E. Gylling*. Ensimmäinen sosialististen tasavaltain välinen sopimus. »Kommunisti», 1926, n:o 1, s. 27.

[101] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии, стр. 296—300, liite (sopimuksen teksti).

[102] *Э. Гюллинг*. Первый договор ... — «Красная летопись», 1929, № I (28), стр. 11—13; «Ленинградская правда», 27.I.1928.

[103] «Ленинский сборник XXI», стр. 244.

[104] *Э. Гюллинг*. Первый договор ...— «Красная летопись», 1929, № I (28), стр. 11—13; «Ленинский сборник XXI», стр. 244, 245; «Ленинградская правда», 27.I.1928.

[105] Sopimuksen tekstiä ks. kirjasta: *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск, 1962, стр. 300.

[106] »Tiedonantaja», 11.III.1918.

[107] «Седьмой экстренный съезд РСДРП(б)», стр. 91—93.

[108] Sama, s. 93.

[109] »Työ», 10.IV.1918.

[110] Sama.

7. lukuun

[1] *H. Ignatius, K. Soikkeli*. La guerre d'indépendance en Finlande en 1918. Helsingfors 1925, s. 231; »Kampen om Finland år 1918». Helsingfors 1938, s. 45—47.

[2] *К. Маннер*. Классовая война в Финляндии. «Финляндская революция», Москва, 1920, стр. 39; *М. С. Свечников*. Революция и гражданская война в Финляндии. 1917—1918 гг. (Воспоминания и материалы). Москва—Петроград, 1923, стр. 49.

[3] *A. Hyvönen*. Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918. Helsinki 1957, s. 93; *M. Menger*. Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917—1918. Berlin 1974, s. 182.

[4] »Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia». Superior, Wis., 1928, s. 84.

[5] *V. Rasila*. Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki 1968, s. 21; *H. Eskelinen*. Itsenäisyytemme vuosikymmenet 1917—1969. Helsinki 1970, s. 47.

[6] »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare», II, s. 46.

[7] *H. Eskelinen*. Mts. 47.

[8] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 204.

[9] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии. Петрозаводск, 1962, стр. 253; *V. Rasila*. Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 54.

[10] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 193—196.

[11] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 204.

[12] *V. Rasila*. Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 21.

[13] «Финляндская революция», Москва, 1920, стр. 15; *J. T. Lappalainen*. Itsenäisen Suomen synty, s. 126.

[14] «Тезисы Загранбюро ЦК КПФ. 15-я годовщина рабочей революции в Финляндии». *В. Смирнов*. Из революционной истории Финляндии 1905, 1917, 1918 гг. Ленинград, 1933, стр. 211.

[15] *V. Rasila*. Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 21; *H. Eskelinen*. Itsenäisyytemme vuosikymmenet, s. 50.

[16] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 158.

[17] Sama, s. 158—160; *J. Paavolainen*. Vankileirit Suomessa. Helsinki 1971, s. 28; *O. Manninen*. Kansannoususta armeijaksi. Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa kevättalvella 1918. Helsinki 1974, s. 182, 193—195; »Luokkasodan muisto». Helsinki 1947, s. 42; »Helsingin työväen yhdistys 40-vuotias». Tampere 1924, s. 142.

[18] *J. Paasivirta*. Suomi vuonna 1918. Porvoo—Helsinki 1957, s. 187—188; *H. Soikkanen*. Luovutetun Karjalan työväenliik-

keen historia. Helsinki 1970, s. 319; *J. Paavolainen*. Vankileirit Suomessa, s. 28; »Suomen Kansanvaltuuskunnan tiedonantaja», 6.III.1918.

[19] *М. Майзель*. Страницы из революционной истории финляндского пролетариата. Ленинград, 1928, стр. 85.

[20] *J. T. Lappalainen*. Mts. 124; *H. Eskelinen*. Mts. 50; *H. Ignatius, K. Soikkeli*. La guerre d'indépendance en Finlande en 1918. Helsingfors 1925, s. 36.

[21] *V. Rasila*. Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 58—59; vrt. *H. Soikkanen*. Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia, s. 323—324.

[22] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 142—145.

[23] Sama, s. 148.

[24] *V. Rasila*. Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 21.

[25] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 344.

[26] »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare», II, s. 47.

[27] *И. И. Сюкияйнен*. Революционные события 1917—1918 гг. в Финляндии, стр. 250; »Suomen luokkasota», s. 81.

[28] *J. T. Lappalainen*. Itsenäisen Suomen synty, s. 100; *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 153.

[29] *S. Jägerskiöld*. Gustaf Mannerheim 1918, s. 62.

[30] Sama, s. 102.

[31] »Suomen luokkasota», s. 81, 82.

[32] Sama, s. 82.

[33] Sama, s. 223—224.

[34] »Kommunisti», 1955, n:o 1, s. 44; »Suomen luokkasota», s. 79.

[35] *O. W. Kuusinen ja Yrjö Sirola*. Suomen työväen tulikoe. Superior, Wis., 1923, s. 129.

[36] *G. Mannerheim*. Erinnerungen. Zürich—Freiburg 1952, s. 167, 168.

[37] *A. Beranek*. Mannerheim. Berlin 1942, s. 118.

[38] *M. G. Schybergson*. Politische Geschichte Finnland 1809—1919. Gotha—Stuttgart 1925, s. 445.

[39] »Finlands frihetskrig ...». Del IV, s. 27.

[40] Sama, s. 63.

[41] Sama, s. 63, 64; *Andersson*. Den svenska Ålandsexpeditionen och förhållandena i Stockholm under frihetskriget. Helsingfors 1919, s. 17, 18.

[42] »Finlands frihetskrig ...». Del IV, s. 65.

[43] Sama, s. 64, 65.

[44] »Kommunisti», 1925, n:o 4, s. 187.

[45] »Kumous», 1918, n:o 3, s. 31.

[46] »Punakaarti rintamalla», s. 25—27.

[47] »Kommunisti», 1925, n:o 2, s. 77, 78.

[48] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 176—178.

[49] »Kommunisti», 1925, n:o 2, s. 77—78.

[50] G. Mannerheim, mts. 176.

[51] *A. Manninen*. Suomen kansan ajantieto. Kronologinen luettelo Suomen historian tärkeimmistä tapahtumista. Porvoo—Helsinki 1948, s. 367—369.

[52] »Finlands frihetskrig ...», IV, s. 66, 67; *J. Öhqvist*. Das Löwenbanner. Des finnischen Volkes Aufstieg zur Freiheit. Berlin 1923, s. 163—166.

[53] *В. Смирнов*. Из революционной истории Финляндии.., стр.158, 159.

[54] *G. Landtman*. Finlands väg till oavhängighet. Helsingfors 1919, s. 278, 279; «Пролетарская революция», 1928, № 4, стр. 108, 109.

[55] »Tiedonantaja», 2.III.1918.

[56] »Tiedonantaja», 7.III.1918.

[57] »Finlands frihetskrig ...», VII, s. 38, 39; *В. Смирнов*. Из революционной истории Финляндии .., стр. 160; «Балтийский флот в Октябрьской революции и гражданской войне», стр. 98.

[58] *J. H. Jackson*. Finland. New York 1940, s. 159.

[59] »Tiedonantaja», 23.II.1918.

[60] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, 2, s. 227—228.

[61] »Kampen om Finland år 1918». Helsingfors 1938, s. 136, 177.

[62] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 209.

[63] *H. Laporte*. La guerre des rouges et des blancs. Le premier échec des rouges. Russie. Finlande (Janvier—Mai 1918). Paris 1920, s. 174—176.

[64] *J. Eliel*. Der Klassenkrieg in Finnland, s. 107.

[65] Sama, s. 116.

[66] »Tiedonantaja», 21.III.1918.

[67] «Седьмой экстренный съезд РСДРП(б)», стр. 92.

[68] *V. I. Lenin*. Teokset, 26. osa, s. 497.

[69] »Tiennäyttäjät», 3. Helsinki 1968, s. 28.

[70] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, 2, s. 242.

[71] Sama, s. 244.

[72] *V. Rasila*. Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 18.

[73] «Балтийский флот в Октябрьской революции и гражданской войне». Москва—Ленинград, 1932, стр. 335.

[74] *O. Warner*. Marshal Mannerheim and the Finns. Helsinki 1967, s. 174.

[75] *G. Mannerheim*. Erinnerungen. Zürich—Freiburg 1952, s. 174.

[76] *S. Jägerskiöld*. Gustaf Mannerheim 1918, s. 222.

[77] *W. Thesleff*. Upplevelser under krigsåren 1914—1918. Helsingfors 1919, s. 114—119; *E. Räikkönen*. Mts. 352.

[78] *E. Linder*. Från Finlands frihetskrig. Stockholm 1920, s. 13, 58.

[79] *Z. Höglund*. Revolutionernas år. Stockholm 1956, s. 132.

[80] *A. Adorjan*. La Finlande rempart de l'Europe. Paris [1940], s. 78, 79.

[81] »Luokkasodan muisto», s. 93—95; *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, 2. Valkoinen terrori, s. 75.

[82] *V. I. Lenin*. Teokset, 23. osa, s. 75.

[83] *E. Rautee*. Naiset kansalaissodassa. — »Kommunisti», 1958, n:o 1—2, s. 30.

[84] »Hufvudstadsbladet», 28.IV.1918.

[85] *T. Antikainen*. Suomen työläisnuoriso luokkataistelussa. — »Kumous», 1918, n:o 15—16, s. 181.

[86] *H. Laporte*. La guerre des rouges et des blancs, s. 161, 162.

[87] *P. Notko*. Katsauksia Suomen työtätekevän nuorison luokkataisteluliikkeen historiaan. I osa. Leningrad 1935, s. 124, 125, 159—163.

[88] Sama, s. 162, 163.

[89] *J. O. Söderhjelm*. Svensk rikspolitik i det självständiga Finland. »Historiska och litteraturhistoriska studier», 43. Helsingfors 1968, s. 6.

[90] »Luokkasodan muisto», s. 308.

[91] *A. Pohjanmaa*. Sanan säilä taistelun tiellä. Puolen vuosisadan (1895—1945) taival Työmiehen — Suomen Sosialidemokraatin palstoilta nähtynä. Helsinki 1948, s. 109, 110.

[92] »FRUS. 1918. Russia», vol. II. Washington 1932, s. 752.

[93] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 111.

[94] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, II, s. 40.

[95] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, I, s. 96, 149—152; II, s. 43.

[96] *T. Lehén*. Punaisten ja valkoisten sota, s. 173—175.

[97] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918. 1. Punainen terrori, s. 151.

[98] *T. Lehén*. Mts. 175.

[99] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918. 1. Punainen terrori, s. 108; 2. Valkoinen terrori, s. 192.

[100] Sama.

[101] *J. Eliel*. Der Klassenkrieg in Finnland, s. 87.

[102] »Työmies», 2.II.1918.

[103] *А. Т-н*. Воспоминания о сражениях в Хейнола. — «Финляндская революция», стр. 83.

[104] *J. Eliel*. Mts. 33.

[105] *Z. Höglund, F. Ström*. Demokratin och den finska revolutionen. Röd och vit kultur, s. 21.

[106] »Hamburger Echo», 17.II.1918.

[107] »Tiedonantaja», 5.III.1918.

[108] *J. Paavolainen*. Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918. 2. Valkoinen terrori, s. 93, 188.

[109] Sama, s. 166, 174.

[110] Sama, s. 113—114.

[111] »Social-Demokraten» (Stockholm), 19.III.1918; »Tiedonantaja», 22.III.1918.

[112] »Työmies», 2.II.1918.

[113] »Tiedonantaja», 15.II; 4,5.III.1918.

[114] »Tiedonantaja», 24.III.1918.

[115] »Tiedonantaja», 27.II.1918.

[116] »Tiedonantaja», 21.III.1918.

[117] »Tiedonantaja», 22.II.1918.

[118] *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s 103.

[119] »Tiedonantaja», 3.III.1918.

[120] Sama.

[121] *J. Eliel*. Der Klassenkrieg in Finnland, s. 87.

[122] »Tiedonantaja», 11.III.1918.

[123] *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 298.

[124] Sama, s. 284.

[125] *J. Eliel*. Mts. 135; »Tiedonantaja», 2.II.1918.

[126] *J. Eliel*. Mts. 144, 145; »Tiedonantaja», 2.II.1918; *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 284.

[127] *J. Eliel*. Mts. 144, 145.

[128] «Рабочая и крестьянская Красная Армия и Флот», 23.II.1918.

[129] »Tiedonantaja», 22.II.1918; *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 285—286.

[130] *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 286.

[131] Sama, s. 286—287.

[132] Sama, s. 287.

[133] Sama, s. 288.

[134] Sama, s. 288—289; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 268.

[135] *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 268.

[136] »Työmies», 30.I.1918.

[137] *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 290.

[138] Sama, s. 301; *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 285.

[139] *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 105, vrt. *H. Soikkanen*. Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia. Helsinki 1970, s. 300—301.

[140] *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 104.

[141] Sama, s. 298—299, 303.

[142] Sama.

[143] Sama, s. 304, 311; Valkoinen terrori, s. 414.

[144] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 401.

[145] *Aurélien Sauvageot*. Histoire de la Finlande. T. 2. Paris 1968, s. 315.

[146] *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 305.

[147] Sama, s. 252—254.

[148] »Aatteet ja aseet». Helsinki 1967, s. 175; *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 81—83.

[149] *Z. Höglund, F. Ström*. Demokratin och den finska revolutionen. Stockholm 1918, s. 19—20.

[150] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 376.

[151] *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 249.

[152] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 380.

[153] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 107, 129.

[154] Sama, s. 117.

[155] *V. Huttunen*. Täysivaltainen kansanvalta. 1917—1939. Porvoo—Helsinki 1968, s. 216.

[156] Ks. valokuvia J. Paavolaisen kirjasta. Valkoinen terrori, sivujen 144 ja 146 välissä.

[157] *S. Jägerskiöld*. Gustaf Mannerheim 1918, s. 232—236.

[158] Sama, s. 226.

[159] Sama, s. 138, 227.

[160] Sama, s. 233.

[161] Sama, s. 226.

[162] *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 310.

[163] *S. Jägerskiöld*. Mts. 226—227.

[164] Sama, s. 138.

[165] Sama, s. 228.

[166] Sama.

[167] Sama, s. 230.

[168] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 302.

[169] *S. Jägerskiöld*. Mts. 223—224; *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 420—421.

[170] *J. Paavolainen*. Punainen terrori, s. 278.

[171] *S. Jägerskiöld*. Mts. 223—224; *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 420—421.

[172] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 391.

[173] Sama, s. 45.

[174] Sama, s. 87.

[175] *J. Paavolainen*. Vankileirit Suomessa 1918, s. 82—89; »Historiallinen aikakauskirja», 1969, n:o 4, s. 291; *A. Nopanen*. Carl Gustav Emil Mannerheim vuoteen 1919 saakka. Lahti 1963, s. 60—65.

[176] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 106—107.

[177] Sama, s. 128—129, 131—134.

[178] *В. Смирнов*. Из революционной истории Финляндии 1905, 1917, 1918 гг. Ленинград, 1933, стр. 189; *J. Paavolainen*, Valkoinen terrori, s. 133.

[179] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 132—133.

[180] *S. Jägerskiöld*. Gustaf Mannerheim 1918, s. 70; vrt. *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 224.

[181] *S. Jägerskiöld*. Mts. 98.

[182] Sama, s. 225.

[183] Sama, s. 225—226; *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 131.

[184] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 135.

[185] Sama, s. 126—128, 136—138.

[186] *Y. Nurmio*. Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 213—214.

187 *C. Enckell.* Poliittiset muistelmani. II osa. Helsinki 1956, s. 98.

188 Sama.

189 Sama.

190 Sama, s. 98—99.

191 Sama, s. 333.

192 Sama, s. 334.

193 *Y. Nurmio.* Mts. 219.

194 »Politiken», 17.XII.1917; Центральный государственный архив Октябрьской революции, фонд 130, опись 2, дело 432, лист 10.

195 »Tiedonantaja», 11.III.1918.

196 *E. Linder.* Från Finlands frihetskrig. Stockholm 1920, s. 206.

197 »Ilkan ja Poutun pojat. Etelä-Pohjalaisten sota-albumi». Toim. A. Leinonen. Toinen painos. Helsinki 1918, s. 149; »Keskisuomalaiset sotapolulla. Kappale Suomen vapaussodan historiaa». Toim. S. Kuusi. Jyväskylä 1918, s. 315—332.

198 *V. I. Lenin.* Teokset, 29. osa, s. 521; ks. myös 29. osaa, s. 10.

199 »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 750, 751.

200 *V. Rasila.* Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki 1968, s. 40—41.

201 Sama, s. 40.

202 *M. G. Schybergson.* Politische Geschichte Finnlands 1809—1919. Gotha—Stuttgart 1925, s. 432.

203 Sama, s. 439.

204 »Kampen om Finland», s. 67.

205 Sama, s. 74, 75.

206 Sama, s. 42.

207 *H. Söderhjelm.* Der rote Aufruhr in Finnland im Jahre 1918. Eine Schilderung auf Grundlage offizieller Urkunden. Leipzig 1918, s. 178.

208 *H. Gummerus.* Sverige och Finland 1917—1918. s. 13.

209 *H. Laporte.* La guerre des rouges et des blancs, s. 19.

210 *T. W. Atchley.* Finland. London 1931, s. 200.

211 *T. Nerman.* Svarta brigaden. Stockholm 1918, s. 12.

8. lukuun

1 »Finlands frihetskrig ...», IV, s. 46.

2 Sama.

3 *J. Hellner.* Memorandum rörande Sveriges politik i förhållande till Finland under tiden från Finlands självständighetsförkläring till det finska inbördeskrigets slut. Stockholm 1936, s. 10, 11.

4 »Finlands frihetskrig ...». Del I, s. 68.

5 *J. Hellner.* Memorandum ... s. 68.

6 Sama; »Finlands frihetskrig ...». Del IV, s. 48; *K. Donner.* Fältmarskalken friherre Mannerheim. Helsingfors 1934, s. 124.

7 *J. Hellner.* Memorandum.., s. 11, 12; »Finlands frihetskrig...». Del. IV, s. 48.

8 »Finlands frihetskrig...». Del IV, s. 49, 50.

9 *J. Hellner.* Memorandum..,' s. 13; *J. Hellner.* Minnen och dagböcker. Stockholm 1960, s. 418.

10 *J. Hellner.* Memorandum.., s. 13, 14.

11 »Tiedonantaja», 8.III.1918.

12 »FRUS. 1918. Russia», II, s. 746.

13 »Nya Dagligt Allehanda», 15.IV.1918.

14 *J. Hellner.* Memorandum.., s. 15.

15 Sama, s. 14.

16 Sama, s. 14, 15.

17 Sama, s. 15, 16.

18 »Stockholms Dagblad», 21.III.1918.

19 Sama.

20 »Dagens Nyheter», 28.III.1918.

21 »Hufvudstadsbladet», 17.IV.1918, Extranummer II

22 »Dagens Nyheter», 26.III.1918.

23 »Hufvudstadsbladet», 17.IV.1918, Extranummer II.

24 *М. С. Маргулиес.* Год интервенции, кн. 2, Берлин, 1923, стр. 26.

25 »Hufvudstadsbladet», 17.IV.1918, Extranummer II.

26 *Z. Höglund, F. Ström.* Demokratin och den finska revolutionen. Röd och vit kultur. Stockholm 1918, s. 5.

27 Sama.

28 Sama.

29 »Hufvudstadsbladet», 7.IV.1918.

30 »Hufvudstadsbladet», 21,23.VII.1918.

31 »Hufvudstadsbladet», 4.IV.1918.

32 »Työmies», 5.III.1918.

33 »Hufvudstadsbladet», 4.V.1918.

34 *J. Paasivirta.* Mts. 137.

[35] *Z. Höglund.* Revolutionernas år, s. 135.

[36] *К. Бекстрем.* История рабочего движения в Швеции (1902—1907). Москва, 1966, стр. 371.

[37] *Z. Höglund.* Mts. 135, 136.

[38] »Hufvudstadsbladet», 21.VII.1918.

[39] *E. Heinrichs.* Mannerheim Suomen kohtaloissa. I osa, Helsinki 1957, s. 113.

[40] *V. I. Lenin.* Teokset, 44. osa, s. 17.

[41] *J. Eliel.* Der Klassenkrieg in Finnland, s. 97—103.

[42] »Tiedonantaja», 15.III.1918.

[43] *Z. Höglund, F. Ström.* Mts. 31.

[44] »Työmies», 5.III.1918.

[45] »Tiedonantaja», 15.III.1918.

[46] *М. Майзель.* Страницы из революционной истории финляндского пролетариата. С предисловием Ю. Сирола. Ленинград, 1928, стр. 112.

[47] »Työmies», 3.III.1918.

[48] *J. Hellner.* Memorandum.., s. 15.

[49] »Dagens Nyheter», 28.III.1918.

[50] *J. Hellner.* Mts. 15.

[51] Sama, s. 19; *H. Gummerus.* Sverige och Finland, s. 16.

[52] *J. Hellner.* Minnen och dagböcker. Stockholm 1960, s. 410.

[53] *H. Gummerus.* Sverige och Finland, s. 16.

[54] Sama.

[55] *J. Hellner.* Minnen.., s. 409.

[56] Sama.

[57] *Z. Höglund.* Revolutionernas år, s. 136.

[58] *J. Hellner.* Memorandum.., s. 16, 17.

[59] Sama.

[60] Sama, s. 17.

[61] *J. Hellner.* Memorandum.., s. 18.

[62] *C. G. E. Mannerheim.* Erinnerungen, s. 186; Finlands frihetskrig skildrat av deltagare. Del IV. Helsingfors 1924, s. 54—55.

[63] *J. Hellner.* Memorandum.., s. 18.

[64] Sama, s. 20; *H. Gummerus.* Sverige och Finland, s. 18, 19.

[65] *H. Gummerus.* Sverige och Finland, s. 19, 20; *J. Hellner.* Memorandum.., s. 21.

[66] *Z. Höglund.* Mts. 135.

[67] *H. Gummerus.* Mts. 19, 20.

[68] »Finlands frihetskrig...». Del IV, s. 61, 62.

[69] Sama.

[70] Sama.

[71] *A. Andersson.* Mts. 15, 16.

[72] »Kampen om Finland», s. 127—130.

[73] »Stockholms Dagblad», 22.III.1918.

[74] *B. Fast.* Stormakterna och Norden. Politiska och militära relationer under fyra decennier. Malmö-Lund 1942, s. 52—53.

[75] *R. von der Goltz.* Meine Sendung in Finnland und im Baltikum. Leipzig 1920, s. 44.

[76] »Hufvudstadsbladet», 11.V.1918.

[77] *T. Nerman.* Svarta brigaden. Stockholm 1918, s. 20—21.

[78] «Пролетарская революция», 1928, № 4, стр. 116.

[79] »Kampen om Finland», s. 131.

[80] »Finlands frihetskrig...». Del IV, s. 66, 67.

[81] *A. Andersson.* Mts. 5, 6, 36.

[82] *J. Hellner.* Memorandum.., s. 17, 18.

[83] Sama, s. 18.

[84] »Tiedonantaja», 21,22.II.1918.

[85] »Tiedonantaja», 5.III.1918. Saatuaan tietää ruotsalaisten maihinnoususta Ahvenanmaalle Lenin kysyi Suomen vallankumoushallitukselta sen mielipidettä asiasta ja Tsentrobaltille lähetti tämässään radiosanomassa ilmaisi suuttumuksensa sen johdosta, että vallankumouksellinen laivasto oli sallinut ruotsalaisten maihinnousun. (Ks. *V. I. Lenin.* Teokset, 44. osa, s. 21.)

[86] »Finlands frihetskrig...». Del III, s. 194.

[87] Sama, s. 196.

[88] *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 106.

[89] *J. Hellner.* Memorandum.., s. 33.

[90] *Y. Nurmio.* Mts. 141, 166, 171; *M. Menger.* Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917—1918. Berlin 1974, s. 138.

9. lukuun

[1] »Österreich-Ungarns Aussenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914», Bd. VIII. Wien-Leipzig 1930, s. 358—360.

[2] »Die deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch 1914», Bd. III. Berlin 1927, s. 125.

[3] »Suomen vapaussota vuonna 1918», I, s. 318.

[4] Sama; *W. Thesleff*. Upplevelser under krigsåren 1914—1918, s. 81; *M. Menger*. Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917—1918, s. 72—73.

[5] »Suomen vapaussota...», I, s. 308; »Finlands frihetskrig...». Del I, s. 241, 242.

[6] »Finlands frihetskrig...». Del I, s. 254, 255; »Suomen vapaussota...», I, 319, 320; *W. Thesleff*, Mts. 82.

[7] *G. Mannerheim*. Erinnerungen. Zürich—Freiburg 1952, s. 167.

[8] *Y. Nurmio*. Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 63.

[9] Sama, s. 61, 62.

[10] *W. Hubatsch*. Unruhe des Nordens. Studien zur deutsch-skandinawischen Geschichte. Göttingen—Berlin—Frankfurt 1956, s. 117.

[11] *F. Beyer*. Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918 als völkerrechtsmässige intervention. Braunschweig—Berlin—Hamburg 1928, s. 54; *Y. Nurmio*. Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 65.

[12] *J. Hellner*. Memorandum rörande Sveriges politik i förhållande till Finland under tiden från Finlands självständighetsförklaring till det finska inbördeskrigets slut. Stockholm 1936, s. 11.

[13] *F. Beyer*. Mts. 54.

[14] *Y. Nurmio*. Mts. 134, 135.

[15] *E. Hjelt*. Vaiherikkailta vuosilta. Muistelmia, II. Helsinki 1919, s. 106—107.

[16] *J. Hellner*. Minnen och dagböcker. Stockholm 1960, s. 416.

[17] *K. Hämäläinen*. Sosialistinen ulkopolitiikka. Lahti 1946, s. 76, 77.

[18] Центральный государственный архив Октябрьской революции и социалистического строительства, фонд 130, опись 2, дело 106, лист 4.

[19] »Valtiopäivät 1927. Pöytäkirjat 1927 vuoden varsinaisilla valtiopäivillä». Helsinki 1927, s. 387.

[20] *C. J. Smith*. Finland and the Russian Revolution. 1917—1922. Athens, Ga. [USA], 1958, s. 212.

[21] »Kampen om Finland år 1918». Helsingfors 1938, s. 208; *G. Mannerheim*. Erinnerungen, s. 196.

[22] *Y. Nurmio*. Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 134—136; *F. Beyer*. Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918.., s. 55, 56.

[23] »Finlands frihetskrig...». Del I, s 171.

[24] *F. Beyer*. Mts. 42, 43.

[25] *E. Hjelt*. Mts. 108; »Kampen om Finland...», s. 208; »Finlands frihetskrig...». Del I, s. 69; *K. Hämäläinen*, Mts. 78.

[26] *Y. Nurmio*. Mts. 178, 179; *F. Beyer*. Mts. 56.

[27] *E. Räikkönen*. Mts. 360.

[28] *E. Hjelt*. Vaiherikkailta vuosilta. Muistelmia, II. Sotavuodet ja oleskelu Saksassa. Helsinki 1919, s. 109; *F. Beyer*. Mts. 58.

[29] *K. Strupp*. Die Friedensverträge, Bd. 1, Berlin 1918, s. 422.

[30] Sama, s. 425.

[31] Sama, s. 433.

[32] Sama, s. 436.

[33] Sama, s, 438.

[34] Sama, s. 423—424.

[35] Sama, s. 424.

[36] Sama, s. 435.

[37] Sama, s. 460.

[38] Sama, s. 431—432.

[39] Sama, s. 460.

[40] Sama, s. 426.

[41] Sama, s. 430—431.

[42] Sama, s. 433—434.

[43] Sama, s. 444—445.

[44] Sama, s. 451—452.

[45] Sama, s. 445—446.

[46] »Conférence politique russe. Mémoire sur la question finlandaise». Paris 1919, s. 22.

[47] Sama, s. 447—448.

[48] *K. Strupp*. Mts. 449—450.

[49] Sama, s. 450.

[50] Sama, s. 452—453.

[51] Sama, s. 453—454.

[52] Sama, s. 454—455.

[53] Sama, s. 457—458.

[54] Sama, s. 458.

[55] »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 772.

[56] Sama, s. 771, 772.

[57] Sama.

[58] »Finland 1917—1967. An assessment of independance». Helsinki 1967, s. 11—12.

[59] *M. G. Schybergson.* Politische Geschichte Finnlands 1809—1919. Gotha—Stuttgart 1925, s. 461, 462.

[60] *A. Cederberg.* Suomen uusinta historiaa 1898—1942. Helsinki 1943, s. 173, 174.

[61] *L. Harmaja.* Effects of the war on economic and social life in Finland. New Heaven, Yale University press. London 1933, s. 81.

[62] *G. Schauman.* Vid vändpunkten. Tankar rörande Finlands utrikespolitik. Helsinki 1918, s. 4, 5.

[63] *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 148.

[64] »Finlands frihetskrig...». Del IV, s. 35.

[65] »Suomen vapaussota», V, s. 309.

[66] »Finlands frihetskrig...». Del IV, s. 37.

[67] *G. Mannerheim.* Erinnerungen, s. 227.

[68] *H. Rautkallio.* Saksan taloudelliset sodanpäämäärät Suomessa 1918. Historiallinen aikakauskirja 1976, n:o 1, s. 21—23.

[69] Sama, s. 30.

[70] »Verhandlungen des Reichstags. XIII Legislaturperiode, II Session, Bd. 311. Stenographische Berichte». Berlin 1918, s. 4427 B.

[71] »Hamburger Echo», 18.III.1918.

[72] *M. Menger.* Feuer über Suomi. Finnlands Rote Garde im Kampf gegen Weissgardisten und deutsche Militaristen. Berlin 1962, s. 155—168.

[73] *Y. Nurmio.* Mts. 149, 150.

[74] Sama, s. 151, 152.

[75] Sama, s. 154, 155.

[76] Sama, s. 157.

[77] Sama, s. 158—160.

[78] Sama, s. 160, 161, 171—173; *M. Menger.* Mts. 161.

[79] »Tiedonantaja» 12.III.1918; »Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia». Toim. A. Halonen. Amerikan Suom. Sos. Kustannusliikkeiden Liiton kustantamo. Työmies Society Print. Superior, Wis., 1928, s. 114.

[80] »Bulletin de la presse de Finlande», 14.III.1918, p. 3—4.

[81] *E. Beyer.* Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918 als völkerrechtsmässige Intervention. Braunschweig—Berlin—Hamburg 1928, s. 91, 92.

[82] *Y. Nurmio.* Mts. 142, 143.

[83] Sama, s. 144.

[84] Sama, s. 178.

[85] Sama, s. 143, 144.

[86] *E. Ludendorff.* Meine Kriegserinnerungen 1914—1918. Sechste unveränderte Auflage. Berlin 1920, s. 503, 504.

[87] *F. Beyer.* Mts. 58.

[88] *E. Räikkönen.* Mts. 157, 158; *W. Thesleff.* Upplevelser under krigsåren 1914—1918. Helsingfors 1919, s. 114—119.

[89] *Y. Nurmio.* Mts. 156.

[90] *R. von der Goltz.* Meine Sendung.., s. 45.

[91] *O. Talas.* Suomen itsenäistyminen ja Mannerheimin muistelmat. Hämeenlinna 1953, s. 11; *R. von der Goltz.* Den tyska hjälpaktionen. — »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare», del VII. Helsingfors 1922, s. 12. Muistelmistaan Mannerheim jätti pois sähkeensä viimeisen lauseen, sillä se oli pahasti ristiriidassa hänen aiempien itsevarmojen julistustensa kanssa. Kuten Talas on aiheellisesti huomauttanut, nimenomaan kyseinen lause kumosi sen Mannerheimin väitteen, että hän olisi kiirehtinyt saksalaisia avuksi vain Etelä-Suomen tilanteen helpottamiseksi. »Nämä viimeiset sanathan osoittavat, että kysymys ei ollut vain Etelä-Suomelle saatavasta pikaisesta avusta, vaan koko sodan onnellisesta päättymisestä. Tuntuu oudolta», Talas sanoo pisteliäästi, »että Mannerheim on unohtanut jäljentää juuri nämä sanat, jotka sähkeelle antavat milteipä hätähuudon luonteen.» (*O. Talas.* Suomen itsenäistyminen ja Mannerheimin muistelmat, s. 12.)

[92] Myöhemmin sekä Mannerheim että Svinhufvud tunnustivat, että Saksan väliintulolla oli ratkaiseva merkitys valkoisten voitolle. Von Brück ilmoitti 15. huhtikuuta 1918 valtakunnankanslerille, että Tampereen valloituksen jälkeen Mannerheim oli sanonut hänelle toivoneensa Suomen valkoisen armeijan saavuttavan itsenäisestikin jonkinlaisia voittoja »ennen ratkaisevan avun tuloa Saksasta». Huhtikuun 17. päivänä von Brück kirjoitti valtakunnankanslerille, että saksalaisten joukkojen saavuttua Mannerheim näki selvästi, »että leijonanosa tehtävästä lankeaisi saksalaisille joukoille» (*Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 197, 212). Svinhufvudin nimissä Saksan keisarille 30. heinäkuuta 1918 esitetyssä kiitospuheessa sanottiin, että Saksan sotilaallinen apu oli valkoisille verrattoman arvokas ja ratkaiseva. (»40 vuotta Suomen työväen vallankumouksesta». »Kommunisti», 1958, n:o 1—2, s. 15.)

[93] *Y. Nurmio.* Mts. 176.

[94] Sama, s. 177.

[95] Sama, s. 178.

[96] Sama, s. 176.

[97] Sama, s. 178.

98 *Y. Nurmio.* Mts. 178, 200.

99 »Hufvudstadsbladet», 15.IV.1918; *E. Räikkönen.* Mts. 210.

100 *C. Enckell.* Poliittiset muistelmani. I osa. Porvoo—Helsinki 1956, s. 307.

101 *F. Beyer.* Mts. 70; vrt. *M. Menger.* Mts. 167—168.

102 *F. Beyer.* Mts. 70.

103 »FRUS. Paris Peace Conference, 1919», vol. V, s. 316.

104 *F. Beyer.* Mts. 84—85; I. und W. Wilhelmus. Der Kampf um die Lösung der nationalen und sozialen Frage 1917/18 in Finnland. — »Zeitschrift für Geschichtswissenschaft», 1965, Hf. 1, s. 51.

105 *Y. Nurmio.* Mts. 155, 156.

106 *P. Hindenburg.* Aus meinem Leben. s. 308.

107 *E. Ludendorff.* Mts. 504.

108 Sama, s. 505.

109 *R. von der Goltz.* Meine Sendung.., s. 48, 49.

110 Sama, s. 100.

111 *General von Kuhl.* Entstehung.., s. 36.

112 »Der Weltkrieg 1914—1918», Bd. 13, Berlin 1942, s. 371.

113 *R. von der Goltz.* Mts. 100, 101.

114 *F. Fischer.* Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/1918. Düsseldorf 1962, s. 673—674.

115 *I. und W. Wilhelmus.* Der Kampf um die Lösung der nationalen und sozialen Frage 1917/18 in Finnland. — »Zeitschrift für Geschichtswissenschaft». 1965, H. 1, s. 51, 52.

116 *General von Kuhl.* Entstehung.., s. 35.

117 *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 155.

118 »Suomen vapaussota», osa V, s. 313.

119 *R. von der Goltz.* Den tyska hjälpaktionen. — »Finlands frihetskrig...». Del VII, s. 7—9.

120 *W. Hubatsch.* Unruhe des Nordens. Studien zur deutsch-skandinawischen Geschichte. Göttingen—Berlin—Frankfurt 1956, s. 118.

121 «Пролетарская революция», 1928, № 2, стр. 136; «Известия», 19.(6).II.1918.

122 *W. Hubatsch.* Mts. 118.

123 »Hufvudstadsbladet», 16.VII.1918.

124 *A. Norden.* Zwischen Berlin und Moskau. Dietz Verlag, Berlin 1954, s. 89.

125 *Y. Nurmio.* Mts. 141.

126 Sama, s. 154.

127 Sama, s. 155, 156.

128 *General von Kuhl.* Entstehung.., s. 36.

129 *Y. Nurmio.* Mts. 154. Hannu Rautkallio käsittelee seikkaperäisesti nämä kysymykset kirjoituksessaan »Saksan taloudelliset sodanpäämäärät Suomessa 1918». »Historiallinen aikakauskirja», 1976, n:o 1, s. 19—39.

130 *I. und W. Wilhelmus.* Mts. — »Zeitschrift für Geschichtswissenschaft», 1965, H. 1, s. 51.

131 *Y. Nurmio.* Mts. 155.

132 *F. Beyer.* Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918 als völkerrechtsmässige Intervention, s. 58.

133 *E. Räikkönen.* Svinhufvud ja itsenäisyyssenaatti, s. 426—427.

134 *F. Beyer.* Mts. 58, 59; *M. Menger.* Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917—1918, s. 143—144.

135 »Hamburger Echo», 8.III.1918.

136 *E. Ludendorff.* Mts. 505, 506.

137 *F. Beyer.* Mts. 84, 85; *Y. Nurmio.* Mts. 151.

138 »Verhandlungen des Reichstags», Bd. 313, s. 5615.

139 *J. Ilvessalo.* Suomi ja Weimarin Saksa. Helsinki 1959, s. 51, 52.

140 *C. Enckell.* Poliittiset muistelmani, I, s. 255.

141 *F. Beyer.* Mts. 156.

142 *M. Menger.* Mts. 112—116.

143 «Документы внешней политики СССР», т. I, Москва, 1957, стр. 222.

144 Sama, s. 277.

145 Sama, s. 308.

146 Sama, s. 307, 308, 316, 327—329, 373, 435, 436, 453.

147 Центральный Государственный архив Советской Армии (ЦГАСА), фонд I, опись 2, дело 8, лист 15.

148 *K. Liebknecht.* Politische Aufzeichnungen aus seinem Nachlass. Berlin 1921, s. 13.

149 «Документы внешней политики СССР», т. I, стр. 269—271, 311—313, 319—321, 410, 453—455.

150 *Y. Nurmio.* Mts. 149, 150.

151 *W. von Blücher.* Gesandter zwischen Diktatur und Demokratie. Erinnerungen aus den Jahren 1935—1944. Wiesbaden 1951, s. 94.

152 «Документы внешней политики СССР», т. I, стр. 308.

[153] Sama, s. 305, 310; ЦГАСА, фонд I, опись 1, дело 240, лист 61

[154] *Н. Б. Крушкол.* Палачи финского народа. Ленинград, 1941, стр. 29.

[155] ЦГАСА, фонд 25888, опись 5, дело 7, лист 4.

[156] Sama, дело 33, лист 15.

[157] Ks. *L. Oppenheim.* International Law. A Treatise. London—New York—Bombay 1905, s. 183—184, 186.

[158] *J. Eliel.* Der Klassenkrieg in Finnland. Die finnische Sozialdemokratie im Kampfe gegen die Reaktion. 1905—1918, s. 89—91.

[159] »Spartakusbriefe». Berlin 1920, s. 176.

[160] *M. Menger.* Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus 1917—1918, s. 159; *Y. Nurmio.* Suomen itsenäistyminen ja Saksa, s. 152.

[161] »Verhandlungen des Reichstags», Bd. 311, s. 4427.

[162] *Y. Nurmio.* Mts. 153, 154.

[163] Sama, s. 178.

[164] »Verhandlungen des Reichstags», Bd. 311, s. 4467.

[165] Sama, s. 4460.

[166] »Stockholms Dagblad», 8.V.1918.

[167] »Kumous», 1918, n:o 6, s. 68.

[168] »Vossische Zeitung», 5.III.1918, n:o 117.

[169] »Verhandlungen des Reichstags», Bd. 311, s. 4438—4440.

[170] David paljasti Suomen vallankumouksen luokkasisällön vasta vallankumouksen tukahduttamisen jälkeen. Hän sanoi valtiopäivillä 24. kesäkuuta 1918: »Me annoimme siellä tukea omistaville luokille — tilanherroille, kapitalisteille jne. — sisäpoliittisessa taistelussa työläisten, torppareiden ym. maatyöläisten enemmistöä vastaan. Sitten sosialidemokraattisen armeijan tukahduttamisen jälkeen pantiin saksalaisten joukkojen turvin toimeen verinen kosto vangituille vastustajille.» («Verhandlungen des Reichstags», Bd. 313, s. 5619.)

[171] »Verhandlungen des Reichstags», Bd. 311, s. 4438—4440.

[172] «Правда», 8.III.(23.II.).1918.

[173] »Verhandlungen des Reichstags», Bd. 311, s. 4536.

[174] *Ph. Scheidemann.* Memoiren eines Sozialdemokraten, Bd. I—II. Dresden 1928.

[175] »Verhandlungen des Reichstags», Bd. 311, s. 4482, 4483.

[176] Sama, s. 4544.

[177] Sama, s. 4543.

[178] Sama, s. 4553.

[179] *E. Räikkönen.* Mts. 428.

[180] »Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat», I. Helsinki 1920, s. 184.

[181] »Die Neue Zeit», 1.III.1918, s. 515.

[182] »Verhandlungen des Reichstags», Bd. 313, s. 5668.

[183] *H. Soikkanen.* Kansalaissota dokumentteina, II, s. 319.

[184] *O. W. Kuusinen, Y. Sirola.* Suomen työväen tulikoe. Superior, Wis., 1923, s. 143—145; *J. Eliel.* Mts. 103—106; »Klassekampen» (København), 26.VIII.1918.

[185] »Hamburger Echo», 7.V.1918.

[186] *K. Liebknecht.* Politische Aufzeichnungen aus seinem Nachlass. Berlin 1921, s. 7, 8.

[187] Sama, s. 53.

[188] Sama, s. 10, 11.

[189] «Правда», 1.IV.(19.III.)1917.

[190] *K. Liebknecht.* Mts. 57.

[191] Sama, s. 94, 95.

[192] Sama, s. 83, 84.

[193] Sama.

[194] *R. Müller.* Vom Kaiserreich zur Republik. Wien 1924, s. 197, 198.

[195] *K. Liebknecht.* Mts. 13.

[196] Sama.

[197] *V. I. Lenin.* Teokset, 28. osa, s. 281; (Valitut teokset neljässä osassa, 4. osa, s. 71, 72).

[198] »Suomen luokkasota», s. 57.

[199] «Правда», 15.IV.1918.

[200] »Finlands frihetskrig...». Del VII, s. 37.

[201] Sama.

[202] »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 778.

[203] »Finlands frihetskrig...». Del VII, s. 9, 10; *H. Ignatius, K. Soikkeli.* La guerre d'indépendance en Finlande en 1918. Helsingfors 1925, s. 158; *M. Menger.* Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus. 1917—1918. s. 190.

[204] Saksalaisten mieslukua koskevat tiedot ovat erilaisia. Von der Goltz kirjoitti, että Itämeren divisioonassa oli tuskin 12 000 miestä (*R. von der Goltz.* Meine Sendung in Finnland und im Baltikum. Leipzig 1920, s. 47). Tämän kirjan suomennoksessa vastaava luku on 15 000 (*R. von der Goltz.* Toimintani Suomessa ja Baltian maissa. Porvoo 1920, s. 74). Teoksen »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare» (Vapaussota osanottajien kuvaama) VII:n niteen liitteessä on annettu Itämeren divisioonan kaikkien alayksikköjen miesluku. Yhteenlasketut numerotiedot

ovat seuraavia. Maaliskuun 27. päivänä Itämeren divisioonassa laskettiin olevan 368 upseeria ja 9097 rivimiestä, mm. 235 rintamaupseeria ja 6774 rintamasotilasta. Huhtikuun 21. päivänä samassa divisioonassa (johon oli liitetty Ahvenanmaalta 10. huhtikuuta siirretty jääkäripataljoona) oli 387 upseeria ja 9582 rivimiestä, joista 244 rintamaupseeria ja 7088 rintamasotilasta. Sitä paitsi Brandensteinin osastossa oli 21. huhtikuuta 111 upseeria ja 2923 rivimiestä, mm. 76 rintamaupseeria ja 2074 rintamasotilasta. (»Finlands frihetskrig...». Del VII, bilaga 3 och 4, s. XI—XII.) Saksalaisen virallisen julkaisun mukaan von der Goltzin mukana maihinnousseen divisioonan miesluku oli noin 10 000, ja eversti Brandensteinin johtaman osaston maihinnousun jälkeen Suomessa olleiden saksalaisten joukkojen miesluku oli noin 13 000 (»Der Weltkrieg 1914—1918». Bearbeitet und herausgegeben von der kriegsgeschichtlichen Forschungsanstalt des Heeres, Bd. 13. Berlin 1942, s. 371, 373). Kuvatakseen saksalaisten antaman avun todellista pienemmäksi Mannerheim mainitsi vain rintamapalveluksessa olleiden lukumäärän ja pyöristi sitäkin pienemmäksi. Hän kirjoitti, että Hangossa nousi maihin 7000 miestä ja Loviisassa 2000 (»Les mémoires du maréchal Mannerheim. 1889—1946». Paris, Hachette, 1952, s. 96, 97). Suomen porvarillisessa kirjallisuudessa Hangossa maihinnousseen Itämeren divisioonan miesluku on arvioitu joko 9000 (*H. Ignatius, K. Soikkeli.* La guerre d'indépendance en Finlande en 1918. Helsingfors 1925, s. 158) tai 10 000 (samassa teoksessa, s. 160) tai 12 000 (*A. Cederberg.* Suomen uusinta historiaa. 1898—1942. Helsinki 1943, s. 177). Svetšnikovin arvion mukaan Hangossa nousi maihin 18 000 ja Loviisassa 2000 saksalaista. (*М. С. Свечников.* Революция и гражданская война в Финляндии. Москва, 1923, стр. 95.) Muutamat kirjoittajat ovat arvioineet Suomessa olleiden saksalaisten joukkojen miesluvun huomattavasti suuremmaksikin, esim. 25 000:ksi (*P. Notko.* Katsauksia Suomen työtätekevän nuorison luokkataisteluliikkeen historiaan. I osa, Leningrad 1935, s. 155).

[205] *R. von der Goltz.* Als politischer General im Osten (Finnland und Baltikum) 1918—1919. Leipzig 1936, s. 5, 6.

[206] *J. Paasivirta.* Suomi vuonna 1918. Porvoo—Helsinki 1957, s. 223.

[207] *O. Talas.* Muistelmia. Porvoo—Helsinki 1960, s. 72.

[208] »Sosialisti», 13.III.1918.

[209] »Kommunisti», 1955, n:o 2, s. 181.

[210] *V. Tanner.* Kuinka se oikein tapahtui. Toinen painos. Helsinki 1949, s. 270—272.

[211] *H. Ignatius, K. Soikkeli.* La guerre d'indépendance en Finlande en 1918. Helsingfors 1925, s. 162.

[212] »Luokkasodan muisto», s. 33—34.

[213] »Finlands frihetskrig...». Del VII, s. 18, 19; *R. von der Goltz.* Als politischer General.., s. 37.

[214] »Luokkasodan muisto», s. 34; *A. Stenman.* Saksalaisten mukaantulo yllätti. — »Kommunisti», 1958, n:o 1—2, s. 26; *E. Rautee.* Naiset kansalaissodassa. — »Kommunisti», 1958, n:o 1—2, s. 30.

[215] »Luokkasodan muisto», s. 35.

[216] *H. Ignatius, K. Soikkeli.* Mts. 85—86.

[217] Sama, s. 87.

[218] *G. Mannerheim.* Erinnerungen, s. 204.

[219] »Punakaarti rintamalla». Leningrad 1929, s. 75.

[220] «Красный архив», 1940, т. 2 (99), стр. 50.

[221] »Punakaarti rintamalla», s. 32.

[222] *G. Mannerheim.* Erinnerungen, s. 206, 207.

[223] *H. Ignatius, K. Soikkeli.* Mts. 142.

[224] *M. G. Schybergson.* Politische Geschichte Finnlands 1809—1919. Gotha—Stuttgart 1925, s. 462—463.

[225] *H. Ignatius.* Gustaf Mannerheim. Luonnekuva, puheet, sähkösanomat vapaustaistelun ajoilta. Helsinki 1918, s. 44.

[226] *A. Nopanen.* Carl Gustaf Emil Mannerheim vuoteen 1919 saakka. Lahti 1963, s. 46—47.

[227] »Peace handbooks issued by the Historical Section of the Foreign Office, vol. VIII. Poland and Finland». London 1920, s. 61.

[228] *H. Söderhjelm.* Der rote Aufruhr in Finnland im Jahre 1918. Eine Schilderung auf Grundlage offizieller Urkunden. Leipzig 1918, s. 169—171.

[229] *R. von der Goltz.* Als politischer General.., s. 40.

[230] »Tiennäyttäjät», III, s. 131—132.

[231] *J. Eliel.* Der Klassenkrieg in Finnland. s. 59.

[232] »Punakaarti rintamalla», s. 33.

[233] *R. von der Goltz.* Als politischer General.., s. 42.

[234] *H. Ignatius, K. Soikkeli.* La guerre d'indépendance en Finlande en 1918. Helsingfors 1925, s. 245.

[235] *M. G. Schybergson.* Mts. 445, 446.

[236] »The Times», 14.VI.1918; »Luokkasodan muisto», s. 129.

[237] *J. Eliel.* Mts. 58.

[238] *J. Paavolainen.* Valkoinen terrori, s. 354; *T. Lehén.* Punaisten ja valkoisten sota, s. 237—238.

[239] «Финляндская революция», Москва, 1920, стр. 98.

[240] *T. Lehén.* Mts. 241.

[241] Sama, s. 234—241.

[242] *C. J. Smith.* Finland and the Russian Revolution. 1917—1922.

Athens, Ga., 1958, s. 68; *T. Polvinen*. Venäjän vallankumous ja Suomi, I, s. 287; *O. Warner*. Marshal Mannerheim and the Finns, s. 76.

243 *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 247.

244 *Н. С. Кровяков*. «Ледовый поход» Балтийского флота в 1918 году. (К истории первой стратегической операции Советского Военно-Морского Флота). Москва, 1955, стр. 182.

245 *H. Ryömä*. Vallankumousvuoden tapahtumista. Helsinki 1918, s. 83.

246 Sama, s. 83—84.

247 «Из истории Коммунистической партии Финляндии». Москва, 1960, стр. 15, 16; »Kipinästä tuli syttyi», s. 24—27.

248 *O. W. Kuusinen*. Suomen työväenliikkeen opetuksia. Lappeenranta 1949, s. 14.

249 *H. Soikkanen*. Kansalaissota dokumentteina, II, s. 158—159.

250 Sama, s. 320—321.

251 Sama, s. 247.

252 Sama, s. 248—249.

253 Sama, s. 141.

254 Sama, s. 245.

255 Sama, s. 322.

256 Sama, s. 320.

257 Sama, s. 329.

258 *A. Taimi*. Sivuja eletystä, s. 248—249.

259 *M. G. Schybergson*. Mts. 479—481.

260 *C. J. Smith*. Finland and the Russian Revolution. 1917—1922. University of Georgia Press, Athens, Ga., 1958, s. 83.

261 »Finlands frihetskrig...». Del VI, s. 290, 291. vrt. *H. Soikkanen*. Mts. 237—239, 344—345.

262 *E. Klein*. Vita och röda. Stockholm 1918. s. 110.

263 *R. von der Goltz*. Meine Sendung.., s. 69.

264 *G. Mannerheim*. Erinnerungen, s. 212.

265 *E. Heinrichs*. Mannerheim Suomen kohtaloissa. I osa. Valkoinen kenraali 1918—1919. Helsinki 1957, s. 96.

266 *O. Talas*. Muistelmia, s. 72.

267 »Suomen työväen vallankumous». Leningrad 1928, s. 193, 194.

268 »Hufvudstadsbladet», 17.VII.1919; *J. Eliel*. Der Klassenkrieg in Finnland, s. 48, 49; »Social-Demokraten», 5, 12.VII.1918.

269 *О. Зундман*. О действиях средней армии Красной гвардии в 1918 г. — «Финляндская революция», стр. 76, 77.

10. lukuun

1 »FRUS. The Paris Peace Conference. 1919», vol. XI. Washington 1945, s. 183, 184.

2 »Kumous», 1918, n:o 1, s. 3.

3 *T. W. Atchley*. Finland. London 1931, s. 201.

4 *G. Mannerheim*. Erinnerungen. Zürich—Freiburg 1952, s. 226.

5 »Hufvudstadsbladet», 20.VII.1918.

6 *V. Huttunen*. Täysivaltainen kansakunta 1917—1939. Porvoo—Helsinki 1968, s. 259.

7 *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 192.

8 *J. T. Lappalainen*. Itsenäisen Suomen synty, s. 152.

9 *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 414.

10 Sama, s. 415.

11 Sama, s. 44, 414.

12 »Nya Dagligt Allehanda», 21.V.1918.

13 Sama.

14 »Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat», I. Helsinki 1920, s. 325.

15 *A. Taimi*. Sivuja eletystä, s. 250; »Luokkasodan muisto». Leningrad 1928, s. 254.

16 *J. Paavolainen*. Vankileirit Suomessa 1918. s. 110, 121.

17 Sama, s. 114.

18 Sama, s. 110—111.

19 *V. Rasila*. Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 31.

20 *J. Paavolainen*. Vankileirit Suomessa, s. 322; Valkoinen terrori, s. 198.

21 *J. Paavolainen*. Vankileirit Suomessa, s. 243—244.

22 *J. Eliel*. Der Klassenkrieg in Finnland. Die finnische Sozialdemokratie im Kampfe gegen die Reaktion 1905—1918, s. 75—77.

23 *J. Paavolainen*. Vankileirit Suomessa, s. 235.

24 *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 360.

25 Luokkasodan muisto, s. 262.

26 Valtiopäivät 1922. Pöytäkirjat, s. 123—130.

27 Sama, s. 131.

28 Sama, s. 129, 130.

[29] Sama.

[30] »Päivän Sanomat», 18.V.1958; *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 272—276, 422—424.

[31] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 393.

[32] Sama, s. 371—399.

[33] Sama, s. 49, 419—420.

[34] *J. Eliel*. Mts. 84—87; *V. Tanner*. Det hvite skrækvældet i Finland, s. 89.

[35] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 388.

[36] Sama, s. 390.

[37] »Valtiopäivät 1922. Pöytäkirjat», I, s. 104.

[38] »Suomen työväen vallankumous», s. 191.

[39] *M. Menger*. Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus, s. 210.

[40] »Luokkasodan muisto», s. 165—166.

[41] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 400.

[42] Sama, s. 400—401.

[43] »Valtiopäivät 1921. Pöytäkirjat», I, s. 252.

[44] *J. Paavolainen*. Valkoinen terrori, s. 401.

[45] *J. Paasivirta*. Suomi vuonna 1918. Porvoo—Helsinki 1957, s. 227—228, 301.

[46] »Hufvudstadsbladet», 15.VII.1918.

[47] «XI съезд Коммунистической партии Финляндии», Москва, 1958, стр. 222.

[48] «Коммунистический Интернационал», 1919, № 1, стр. 20.

[49] »Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia». Toim. A. Halonen. Työmies Society Print, Superior, Wis., 1928, s. 504, 505, 511.

[50] *J. Eliel*. Mts. 3.

[51] »Extrabladet», 6.VIII.1919.

[52] *J. Öhqvist*. Das Löwenbanner. Des finnischen Volkes Aufstieg zur Freiheit. Berlin 1923, s. 156.

[53] »Stockholms Dagblad», 17.IV.1918.

[54] *H. Ignatius, K. Soikkeli*. La guerre d'indépendance en Finlande en 1918. Helsingfors 1925, s. 210.

[55] »Luokkasodan muisto», s. 189.

[56] »Dagens Nyheter», 13.XI.1960.

[57] *R. von der Goltz*. Als politischer General im Osten (Finnland und Baltikum) 1918—1919. Leipzig 1936, s. 45.

[58] *C. J. Smith*. Finland and the Russian Revolution. Athens, Ga., [USA] 1958, s. 126, 127.

[59] *E. Klein*. Vita och röda. Stockholm 1918, s. 17—19.

[60] G. Schauman. Kampen om statsskicket i Finland 1918. Fakta, betraktelser och hågkomster. Helsingfors 1924, s. 31.

[61] *J. Paasivirta*. Suomi vuonna 1918, s. 248.

[62] *T. Nerman*. Svarta brigaden. Stockholm 1918, s. 17—18.

[63] *G. Schauman*. Kampen om statsskicket.., s. 35.

[64] »Suomen asetuskokoelma» 1918, n:o 94, s. 1—2.

[65] *L. Harmaja*. Effects of the war on economic and social life in Finland. New Heaven. Yale University Press, London 1933, s. 107.

[66] »Suomen työväen vallankumous». Leningrad 1928, s. 59, 60.

[67] »Valtiopäivät 1919. Asiakirjat». Viides osa. Helsinki 1921, Esitysmietintö n:o 7, s. 1—2.

[68] »Hufvudstadsbladet», 14.V.1918.

[69] »Finlands frihetskrig skildrat av deltagare». Del VII. Helsingfors 1922, s. 43.

[70] *F. Beyer*. Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918 als völkerrechtsmässige Intervention. Braunschweig—Berlin—Hamburg 1928, s. 102, 103.

[71] »Finlands frihetskrig...». Del VII, s. 40.

[72] *F. Beyer*. Mts. 103.

[73] »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 783, 787.

[74] »Hufvudstadsbladet», 10.VII.1918.

[75] »Hufvudstadsbladet», 6.V.1918.

[76] *R. von der Goltz*. Als politischer General.., s. 60, 61.

[77] Todellisuudessa Saksa ei kieltäytynyt ottamasta »korvausta» väliintulosta, jolla se oli tavoitellut omia päämääriään. Keisarillinen Saksa ei ehtinyt periä tätä korvausta, koska se luhistui itse vallankumouksen iskuista. Mutta Saksan vallankumouksen tappion jälkeen Ebertin—Scheidemannin hallitus vaati valkoiselta Suomelta maksun vallankumouksen tukahduttamisesta. Valkosuomalainen hallitus maksoi Saksalle 18,5 miljoonaa markkaa. (*C. J. Smith*. Finland and the Russian Revolution. 1917—1922. University of Georgia press, Athens, Ga., 1958, s. 66.) Ks. myös *Y. Nurmio*. Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo—Helsinki 1957, s. 357, 358.

[78] *M. Menger*. Mts. 212.

[79] *R. von der Goltz*. Als politischer General.., s. 60, 61.

[80] Sama.

[82] *R. Von der Goltz.* Meine Sendung.., s. 95.

[83] *F. Beyer.* Mts. 102.

[84] *V. Tanner.* Det hvite skrækvældet i Finland, s. 90.

[85] *T. Nerman.* Svarta brigaden, s. 16—18.

[86] *V. Tanner.* Mts. 61.

[87] *F. Beyer.* Mts. 103.

[88] *O. Stenroth.* Ett halvt år som Finlands första utrikesminister. Helsingfors 1931, s. 32.

[89] *R. von der Goltz.* Als politischer General.., s. 55.

[90] Sama, s. 55, 56.

[91] *R. von der Goltz.* Den tyska hjälpaktionen. — »Finlands frihetskrig...». Del VII, s. 32, 33.

[92] *J. Buchan.* Baltic and Caucasian States. Boston—New York 1923, s. 45.

[93] *A. Norden.* Zwischen Berlin und Moskau. Dietz Verlag, Berlin 1954, s. 129.

[94] *R. von der Goltz.* Meine Sendung.., s. 97, 98.

[95] Sama, s. 99; *M. Menger.* Die Finnlandpolitik des deutschen Imperialismus, s. 211.

[96] »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 807.

[97] *Y. Nurmio.* Mts. 247.

[98] *R. von der Goltz.* Meine Sendung.., s. 293—296.

[99] *R. von der Goltz.* Als politischer General.., s. 67, 68.

[100] »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 600.

[101] Sama, s. 807.

[102] Sama, s. 799.

[103] *O. Stenroth.* Ett halvt år som Finlands första utrikesminister. Handelser och minnen. Helsingfors 1931, s. 37.

[104] *J. Ilvessalo.* Suomi ja Weimarin Saksa. Berlin 1959, s. 38.

[105] *K. Hämäläinen.* Sosialistinen ulkopolitiikka. Lahti 1946, s. 17—18.

[106] *Y. Nurmio.* Mts. 269.

[107] »Hufvudstadsbladet», 27.V.1918. Toukokuussa 1918 tämä Svinhufvudin salaa antama lupaus tuli ilmi: Ruotsin vasemmistolainen lehti »Politiken» julkaisi siitä ilmoituksen, joka sitten annettiin myös »Helsingin Sanomissa». Puolivirallinen »Hufvudstadsbladet» julisti 27. toukokuuta ilmoituksen perättömäksi yrittäen siten painaa skandaalin villaisella, mutta kohta Svinhufvud todisti teoin, että ilmoituksessa oli perää.

[108] »Hufvudstadsbladet», 8.VIII.1918; »Verhandlungen des Reichstags», Bd. 313, s. 5619.

[109] »Finlands frihetskrig...». Del IV, s. 37.

[110] *G. Landtman.* Finlands väg till oavhängighet. Helsingfors 1919, s. 329—330.

[111] »Hufvudstadsbladet», 14.V.1918.

[112] *H. Ignatius.* Gustaf Mannerheim. Luonnekuva, puheet, sähkösanomat vapaussodan ajoilta. Helsinki 1918, s. 60.

[113] *A. Nopanen.* Carl Gustaf Emil Mannerheim vuoteen 1919 saakka. Lahti 1963, s. 54.

[114] *Y. Nurmio.* Mts. 285.

[115] *V. Tanner.* Der hvite skrækvældet i Finland, s. 50.

[116] *G. Landtman.* Mts. 346.

[117] *Y. Nurmio.* Mts. 300.

[118] *F. Beyer.* Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918 als völkerrechtsmässige Intervention. Braunschweig—Berlin—Hamburg 1928, s. 106.

[119] *G. Landtman.* Mts. 63.

[120] *G. Schauman.* Kampen om statsskicket.., s. 43.

[121] Sama, s. 56, 57; *J. Paasivirta.* Suomi vuonna 1918, s. 278, 279.

[122] *Y. Nurmio.* Mts. 315.

[123] Sama, s. 316.

[124] Sama, s. 305.

[125] Sama, s. 298.

[126] Sama, s. 320.

[127] *K. Hämäläinen.* Sosialistinen ulkopolitiikka. Lahti 1946, s. 82.

[128] Sama.

[129] *G. Schauman.* Kampen om statsskicket.., s. 63; *J. Paasivirta.* Suomi vuonna 1918, s. 283, 284; *O. Stenroth.* Mts. 99, 100.

[130] *G. Schauman.* Vid vändpunkten, s. 5, 6.

[131] Sama, s. 5—10.

[132] »Kumous», 1918, n:o 8, s. 75.

[133] »Hufvudstadsbladet», 6.VIII.1918.

[134] Sama.

[135] *O. Stenroth.* Mts. 100.

[136] Sama, s. 52, 53.

[137] *G. Schauman.* Kampen om statsskicket.., s. 75.

[138] »Hufvudstadsbladet», 7.VIII.1918.

[139] *Y. Nurmio.* Mts. 327.

[140] Sama, s. 340.

[141] *W. Hubatsch.* Unruhe des Nordens. Studien zur deutsch-skandinawischen Geschichte. Göttingen—Berlin—Frankfurt 1956, s. 144.

[142] *G. Schauman.* Kampen om statsskicket.., s. 80, 92, 93; *J. Paasivirta.* Suomi vuonna 1918, s. 284, 285.

[143] »Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat», I, s. 143.

[144] »Hufvudstadsbladet», 29.VIII.1918.

[145] *G. Schauman.* Kampen om statsskicket.., s. 102—104.

[146] *Y. Nurmio.* Mts. 270.

[147] Sama, s. 317, 318.

[148] Sama, s. 318, 319.

[149] *O. Stenroth.* Mts. 119, 120.

[150] *Y. Nurmio.* Mts. 338.

[151] *G. Schauman* Mts. 215—217.

[152] *K. Liebknecht.* Politische Aufzeichnungen aus seinem Nachlass. Berlin 1921, s. 136—138.

[153] »Verhandlungen des Reichstags», Bd. 313, s. 5622.

[154] *O. Stenroth.* Mts. 170, 171.

[155] Sama, s. 173.

[156] *G. Schauman.* Mts. 202, 203.

[157] *O. Stenroth.* Mts. 173.

[158] »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 799.

[159] *F. Beyer.* Das deutsche Einschreiten in Finnland 1918 als völkerrechtsmässige Intervention, s. 13.

[160] *T. Nerman.* Svarta brigaden, s. 13, 14.

[161] »Hufvudstadsbladet», n:o 56, 23.V.1918.

[162] *T. Nerman.* Mts. 13, 14.

[163] »FRUS. 1918. Russia», vol. II, s. 797.

[164] »Zeitschrift für Geschichtswissenschaft», 1953, H. 5, s. 806.

[165] Sama, s. 807.

[166] »Verhandlungen des Reichstags. XIII. Legislaturperiode. II. Session.» Bd. 313. Stenografische Berichte. Berlin, 1918, s. 5667. 5668.

[167] *R. Müller.* Vom Kaiserreich zur Republik. Wien 1924, s. 197—198.

[168] *K. Liebknecht.* Politische Aufzeichnungen.., s. 136—138.

[169] *R. Müller.* Mts. 198.

[170] Sama, s. 214.

[171] *K. Liebknecht.* Politische Aufzeichnungen.., s. 137.

[172] Sama, s. 83.

[173] *R. Müller.* Mts. 199.

[174] *K. Liebknecht.* Mts. 100.

[175] Sama, s. 107.

[176] *R. von der Goltz.* Meine Sendung.., s. 107.

[177] *G. Mannerheim.* Erinnerungen.., s. 234.

[178] *И. И. Сюкияйнен.* Карельский вопрос в советско-финляндских отношениях в 1918—1920 годах. Петрозаводск, 1948, стр. 64, 65.

Loppusanoihin

[1] »Kommunisti», 1958, n:o 1—2, s. 18.

[2] Kansainvälinen tilanne ja kommunististen puolueiden tehtävät. Kommunististen ja työväenpuolueiden neuvottelukokouksen julkilausuma. Liite »Kommunistin» n:oon 10/60. Moskova, s. 2.

[3] NKP:n XX edustajakokouksen päätöslauselma, Petroskoi 1956, s. 9, 10.

[4] Tie kommunismiin. Kokoelma NKP:n XXII edustajakokouksen aineistoa. 17.—31. lokakuuta 1961. Vieraskielisen kirjallisuuden kustannusliike, Moskova 1961, s. 423, 424.

[5] «Программные документы борьбы за мир, демократию и социализм», Москва, 1964, стр. 17.

[6] Sama, s. 77, 78.

[7] Suomen Kommunistisen Puolueen XI edustajakokous. Helsinki 29. 5.—2. 6. 1957, s. 83.

[8] »Kommunisti», 1958, n:o 1—2, s. 19.

[9] SKP:n XII edustajakokous, s. 125.

[10] »Kommunisti», 1964, n:o 12, s. 413.

[11] »Kommunisti», 1965, n:o 10, s. 326.

[12] SKP:n XI edustajakokous, s. 83.

[13] »Tiedonantaja» 31.I.1978.

SISÄLLYS

Johdanto 3
1. luku. Luokkataistelun kiihtyminen Suomessa tsaarivallan kukistumisen jälkeen 7
2. luku. Vallankumouksellinen tilanne jäi käyttämättä . . 44
3. luku. Suomen itsenäistyminen 83
4. luku. Kriisin kypsyminen 132
5. luku. Vallankumous 175
6. luku. Vallankumouksellisen Suomen ja Neuvosto-Venäjän väliset ystävyyssuhteet 225
7. luku. Kansalaissota 257
8. luku. Valkoisten Ruotsista saama apu 311
9. luku. Saksan väliintulo ja vallankumouksen tappio 338
10. luku. Valkoinen terrori ja taantumus. Suomen muuttuminen Saksan vasalliksi 439
Loppusanat 491
Viitteet ja selitykset 501

LUKIJALLE

Kustannusliike Edistys pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tästä kirjasta, suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

Zubovski bulvar, 21
Moskova, Neuvostoliitto

ИБ № 2745

Редактор русского текста *Л. Иванович.* Контрольный редактор *Р. Пугачев.* Редактор *М. Кетола.* Художник *Г. Губанов.* Художественный редактор *Г. Сауков.* Технический редактор *М. Фотеева.* Корректоры *И. Филиппович, М. Баринова.*

Сдано в набор 30.09.77 г. Подписано в печать 4.08.78 г. Формат 84×108 1/32. Бумага типографская № 1. Печать высокая. Гарнитура либерта. Условн. печ. л. 29,82. Уч.-изд. л. 31,46. Тираж 3580 экз. Заказ № 1895. Цена 3 руб. 81 коп. Издат. № 23969.

Издательство «Прогресс» Государственного комитета СССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. Москва, 119021, Зубовский бульвар, 21. Ордена Трудового Красного Знамени Московская типография № 7 «Искра революции» Союзполиграфпрома при Государственном комитете СССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. Москва, 121019, пер. Аксакова, 13.

Suomen vallankumous 1918 oli ensimmäinen ulkomainen vallankumous Venäjällä tapahtuneen Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen jälkeen. Siihen aikaan oli suuri kansainvälinen merkitys jo sillä tosiseikalla, että Venäjän sosialistinen vallankumous ei jäänyt yksinäiseksi, vaan että sen aloitetta seurasivat toisen maan työläiset, että vallankumouksen aalto lähti vyörymään länteen. Suomen vallankumous vahvisti käytännöllisesti ensimmäisenä paikkansapitäväksi sen bolševikkien käsityksen, että Lokakuun vallankumous pani alulle kokonaisen vallankumouksellisen aikakauden. Se rikastutti kansainvälisen työväenliikkeen kokemuksia ja omalla tavallaan osoitti oikeiksi Leninin kehittämät perusajatukset vallankumouksellisesta taktiikasta.

Erittäin syvän vaikutuksen vallankumous teki Suomen työväenliikkeeseen. Vallankumouksen tappio merkitsi myös vanhan sosialidemokraattisen puolueen loppua. Nimenomaan vallankumoustaistelun opetukset saivat työväenluokan ymmärtämään, että sille oli tarpeen uudentyyppinen, työväenluokan taisteluhenkiseksi kärkijoukoksi kykenevä puolue, joka pystyi johtamaan paitsi parlamenttitoimintaa myös tarpeen tullen vallankumouksellista taistelua. Vanhan sosialidemokraattisen puolueen parhaimmisto käsitteli perusteellisesti ja arvosteli ankarasti tekemiään virheitä ja elokuussa 1918 perusti uudentyyppisen tosi vallankumouksellisen marxilaisen puolueen, Suomen Kommunistisen Puolueen, joka on Suomen työväestön sankarillisten vallankumouksellisten perinteiden laillinen jatkaja.